

YENİ MEDYA
ÇALIŞMALARI V

TÜRKİYE İNTERNET TARİHİ

Derleyen: Erkan Saka

Yeni Medya Çalışmaları V Türkiye İnternet Tarihi

Derleyen:
Erkan Saka

ISBN: 978-605-62169-8-5

Kapak Tasarım:
Anıl Sayan
Redaksiyon:
Atınç Gürçay

Yazıların hakları yazarlara aittir.

Tüm içerik CC Attribution-NonCommercial
3.0 Unported License altındadır.

Ocak 2019

Alternatif Bilişim Derneği
Eğitim Mahallesi, Ömerbey Sk.
Keskin Hancı İş Merkezi No:19/B,
34722 Kadıköy/İstanbul
+90 216 418 0 417 bilgi@alternatifbilisim.org
<http://www.alternatifbilisim.org>

İçindekiler

İçindekiler.....	i
Önsöz.....	1
Giriş/Introduction.....	4
Türkiye'de İnternet - Erkan Saka	4
Mustafa Akgül - Merve Kanak & Kübra Bıçak	72
Changing Issues of the Internet Conferences in Turkey - Ceyda Camgöz Aydın	83
Contemporary Digital Archival Repositories in Turkey - Hale Turhan	100
Alanlar/Fields.....	129
Türkiye’de Erken Dönem İnternet Aktivizmi - Gülüm Şener ve Arda Erdikmen	129
Türkiye’nin E-Devlet Hikayesi - İtir Akdoğan	184
Türkiye’de E-Devlet Uygulamaları ve Tarihçesi - Ali Erdem Akgül	201
Rol Yapma Oyunlarının Türkiye’deki Gelişimi - Ertuğrul Süngü	238
Türkiye'de Kitlese Fonlama Uygulamaları: Dünü, Bugünü, Geleceği - Seda Aktaş	254
Cybersecurity & Securing the Internet - Deniz Zerin	286
Türkiye’de İnternet Sanatının Tarihine Dair Bir İnceleme - Fulya Baran	323
Türkiye’de dijital müzik pazarının oluşumu - Mine Erkaya	350
Dijital Müzik ve İnternet’in Kısa Tarihine Genel Bir Bakış - Mert Kutluk, Barbaros Kaptanoğlu	368
Pioneers: A Brief History of Early Period, User-Created, Popular YouTube Videos from Turkey - Fırat Doğan	403

Türkiye’de İlk Dönem İnternet Servis Sağlayıcıları: Bir Arşiv Denemesi – M. Can	
<i>Denizer</i>	418
Online Movies & TV series consumption in Turkey - Ece Gül Güçlü Evrücke	424
History of Online Dating in Turkey: The Case of Gabile.com - Atınç Gürçay	437
Vaka Çalışmaları/The Case Studies	449
How Turkish Literature Permeated to Hypertext and E-Publishing: The Intertwined Cases of <i>altZine</i> and <i>altKitap</i> - Sercan Şengün, Şevket Tüfekçi	449
Zinhar/Poetikhars.com (2003-) üzerine - Gökçen Ertuğrul, Serkan Işın	491
İnteraktif Medya ile Ağ Bant Genişliğinin Etkileşimi: Ege Üniversitesi Üzerine Bir İnceleme - Mustafa Aydemir, Vedat Fetah, Sümeyra Nur Altan	527
On the Hyperstitional Implications of Memes as Digital Objects in Turkey - Gökhan Turhan	559
Ekler	590
Biyografiler - Biographies	590

Önsöz

Bu kitabın ortaya çıkmasında iki an var. Birincisi Korkmaz Alemdar hocanın *Türkiye’de Kitle İletişimi Dün-Bugün-Yarın* kitabının yeni baskısı için benden istediği Türkiye’de İnternetin geçmişine dair kısa yazı. Bu yazıyı hazırlarken ortaya çok daha uzun bir yazı çıktı ki bunu kitabın giriş bölümü haline getirdim. Ancak hazırlık süreci ve yazının istenenden uzun olması Türkiye’nin internet tarihine dair yetkin bir eser çıktığı anlamına gelmiyordu. Araştırma sürecinde aslında ne kadar eksiklikler olduğunu ve ortaya çıkacak yazının ancak bir giriş niteliğinde olacağını ve belki sonraki çalışmalar için bir çerçeve sunabileceğini düşündüm.

İkinci an ise internet tarihi ve web arşivciliğine dair Bilgi Medya’da verdiğim bir yüksek lisans dersi oldu. İnternetin 25. Yılı geride kalırken hep şimdiki zamanda ve hep varolacakmış gibi gözükken internet içeriğinin de tarihsel boyutları olduğu, kaybolduğu, evrim geçirdiği ya da monolitik olmadığı için o kadar da kolay bulunabilir olmadığı daha iyi anlaşılıyor. Dersten aldığımız ihamla da Türkiye’nin İnternet tarihine bakmak istedik. Dersin teorik çıktıları ise bu kitaba doğrudan dökülemedi. İnternet arşivciliğinde ortaya çıkan bir çok pratik ve teorik çerçeve var. Danimarka devleti internetin ilk günlerinden beri Danca içeriği milli kütüphanesi bağlamında arşivliyor. Bu arşivlemenin nasıl olacağına dair de hem orada hem de genel olarak dünyada birçok öneri var. Örneğin ekran görüntüsü olarak başlayan sürecin artık çok daha kapsamlı ve internetin yeni halini kuşatıyor olması lazım. *Flash* bazlı birçok içerik ne yazık ki zamanında bu yüzden arşivlenemiş. Ayrıca çok kişili oyunların nasıl arşivlenebileceği de ayrı bir konu. Türkiye’de bu çalışmaların çoğuna başlanmadığı için bu tip teknik meseleler de pek konuşulmuyor. Umarım bu çalışma bu bağlamda da bir tetikleyici olur.

Kitap çağrısı yaptığımızda bir çok fikir belirdi ve birçok kişi katkıda bulunma vaadinde bulundu. Ama bu tip projelere aşına biri olarak bunların çok azının gerçekleşebilmesine şaşırmadım. Tek kaygım şu: Türkiye’ye İnternetin girişinin ve internet içeriğinin birçok gizli kahramanı var. Bunlardan bazılarını bu kitapta temsil edemediğimize inanıyorum. Alanında en kapsamlı çalışmayı yapmayı denedik, kitap çağrısını olabildiğince yaydık. Ama üzerine çalışma sunamadığımız kişiler, olaylar ve platformlar olma ihtimali yüksek. Bundan dolayı bizi affedeceğinize inanıyorum. Bu eksikliği en azından bir miktar azaltmak için paralel olarak bir tür Wiki projesi başlattık. Ortaya çıkan sonuca bu adresten ulaşabilirsiniz: <https://sites.google.com/view/turkiyeinternet/home>

Bugün hızla ticarileşen ve dev şirketlerin ve medya kuruluşlarının bir bakıma gündemi belirlediği internet dünyasının ilk günlerine dönmek belki gelecek için yeni hayaller kurabilmeyi de mümkün kılar. Bu çalışmayı da hayallerini hep koruyan bir isme, Türkiye’de İnternetin babası sayılabilecek Mustafa Akgül’e ithaf ediyoruz...

Erkan Saka

Irvine, CA

10 Ekim 2018

Not 1: Bu kitabı İngilizce olarak sevgili arkadaşım ve meslektaşım İvo Furman ile derlemeye karar vermiştik ama sonra araya başka projelere girdi ve o şekilde gerçekleştiremedik. İleride başka bir evrede birlikte çalışacağımızı umut ediyorum. Yine Furman’ın girişi yazdıktan sonra farkettiğim iki önemli çalışmasına da dikkat çekmek isterim:

Furman, I. (2016) “Coders, geeks and moderators: how Bulletin Board Systems influenced early Internet Pioneering Culture in Turkey”, *Routledge Companion to Global Internet Histories*. Routledge. ISBN 9781138812161

Furman, I. (2013) “Digital archives and the construction of an alternative cultural memory in Turkey: A case study of Eksisözlük”, *Turkey - EU Relations: Power,*

Politics and the Future, Vol. II. Cambridge Scholars Publishing , ISBN-10:
1443848700

Not 2: Kitap kapağında kullandığımız görselle ilgili [Kursat Cagiltay hocadan şöyle bir uyarı geldi](#):

Erkan Saka'nin kitap kapagindaki foto cekildiginde Internet henuz Turkiye'de yoktu. Bu, ODTU'ye satin alinan IBM3090'in acilis toreni fotosudur. Turkiye'ye Internet'i getiren ekibin olusturdugu internet arsivi icin adres: <http://internet.org.tr>
... Tesekkurler cevabiniz icin. Bu foto internet'de sehir efsanesi gibi geziyor ve pek cok kisi Ozal'in Internet acilisi yaptigini saniyor. Kitabın ismi ile bu fotoyu gorenlerde de aynı algı oluşuyor. Sitenizde bu durumu acıklamanızda fayda olabilir.

O görseli sembolik değerinden dolayı koymuştuk, ama Kürşay Bey'in kastettiği durum önemli, buraya not düşelim dedik.

Giriş/Introduction

Türkiye'de İnternet - Erkan Saka

İstanbul Bilgi Üniversitesi

Giriş¹

Dünyada internet'in kısa tarihçesine bakılacak olursa, ilk çalışmaların (paket anahtarlamalı ağ) 1969 yılında ABD Savunma Bakanlığı'nda ARPANet'in kurulması ile yani askeri bir proje olarak başlamış olduğu görülür. Paket anahtarlamalı ağ da aslında düşmanın erişmesini zorlaştırmak için yaratılmış, hiyerarşik, erişimin hiyerarşiye göre belirlendiği bir ağdı. Daha sonraki süreçte, aynı ağ üzerinde geliştirilen TCP/IP (Transmission Control Protocol/Internet Protocol) protokolü, 1983 yılından itibaren ARPANet üzerinde kullanılmaya başlanmıştır. İlk internet omurga ağının oluşturulması ise 1986 yılında NSFNet (National Science Foundation – Ulusal Bilim Vakfı) tarafından gerçekleştirilmiştir. O zamana kadar askeri amaçlar için kullanılan İnternet'in halka açık hale gelmesi 1989 yılından sonra olmuş; 1990 Haziran'ında TCP/IP'nin ilk kullanıldığı ağ olan ARPANet'in kullanımdan kaldırılmasına rağmen bu ağın yerini ABD, Avrupa, Japonya ve Pasifik ülkelerinde ticari ve hükümet işletimindeki omurgalar (backbone) almış, TCP/IP protokolü ve internet 90'lı yıllardan itibaren büyük bir ivme kazanmıştır. İnternet'in ticari anlamdaki gelişimi ise 1991

¹ Bu yazı hazırlanırken daha önce yaptığım bir kaynak taramasını esas aldım (Saka, 2014c). Ancak bu tarama büyük ölçüde güncellendi ve bu yazıya uygun şekilde biçimlendirildi. Ayrıca Dijital Kültürler dersimin öğrencileri Atınç Gürçay ve Ali Mert Gürbüz'e kaynak araştırmasındaki katkılarından dolayı teşekkür ederim.

yılından itibaren olmuştur². Bu çalışmada vurgu Türkiye’de internetin kısa bir tarihçesini sunmak olacaktır.³ Ancak yeri geldiğinde dünyadaki gelişmelere de işaret edilecektir.

Türkiye piyasasına ilk kişisel bilgisayarlar 1980 ortalarında girdi. Sinclair ZX Spectrum, Commodore 64, and Amiga gibi markalar ile Türkiye evlerinde ilk defa dijital oyunlar oynanmaya başlamıştı. Daha televizyonda özel yayıncılık başlamamışken bilgisayar sanatı altkültürü bu zamanlarda ortaya çıkmış, interaktif olmayan görsel işitsel demolar yayılmaya başlamıştı. Türkiye’deki ilk “demo scene” grubu *Zombie Boys* 1988’de kurulacak daha sonra *Bronx* adıyla uluslararası bir grup haline gelecekti⁴.

Yine ilk BBSler (Duyuru Tahtası Sistemi - Bulletin board systems) 1990ların başında ortaya çıkmıştı. Bu sayede küçük bir tekno elit dosya ve eposta alıp verebilir hale gelmişti. BBS’ler sayesinde sıradan vatandaşlar da bunu yapabilir hale gelmişti. 1993’te HitNet Türkiye’deki BBS’leri birbirine bağlayarak ulusal bir ağ kurdu. Zamanında Türkiye’nin önde gelen blog ağlarından Pilli Network ve Ekşi Sözlüğün kurucuları da BBS’lerde ağ iletişimiyle tanışıp daha sonra internet döneminin önde gelen aktörleri haline gelmişlerdir.⁵

Wolcott ve Çağiltay (2001) resmi bir liberalizasyon olmamasına rağmen kamu kurumlarıyla başlayan internet erişiminin hızla piyasa ekonomisine dayalı bir biçimde özel girişimlerle yaygınlaşmasına vurgu yapar. Günümüzdeki konumlanmaya bakıldığında kamu kuruluşlarıyla özel girişimlerin internet erişimi ve düzenlenmesindeki rolünün benzer bir şekilde işlediği düşünülebilir. İlk başa dönecek olursak, bu konuda Wolcott, P. (1999)’ın çalışmasının teknik ayrıntılar ve altyapının anlatımı konusunda en derli toplu çalışma olduğu

² <http://www.internetarsivi.metu.edu.tr/tarihce.php> İnternetin ortaya çıkışına dair daha fazla ayrıntı için bkz: Karaduman (2002).

³ Bir Ekşi Sözlük kullanıcısının gözünden Türkiye’de internet tarihi için bakınız:

<https://eksisozluk.com/turkiyede-internet-tarihi--3621973>

Atif Ünalı’nın (2015) 1990’da Türkiye’deki ilk BBS (Bulletin Board System)’i kuran Remzi Şemsettin Türer ve Türkiye’nin ilk servis sağlayıcısı Anadolu.net, Softcom BBS’in kurucularından olan Faruk Eczacıbaşı ile yaptığı görüşme de internetin sosyal tarihine yönelik önemli bir katkıdır.

⁴ <http://csdb.dk/group/?id=2406> Ayrıca bkz: <http://zombieboys.net/>

⁵ <http://www.culturalexchange-tr.nl/mapping-turkey/e-culture/short-history>

görülür. Daha temel unsurlar üzerinden ilerleyecek olunursa, Türkiye'ye internet erişimi altyapısının öncülü olarak Ege Üniversitesi aracılığıyla 1986'da kurulan TÜVEKA (Türkiye Üniversiteler ve Araştırma Kurumları Ağı)'dan bahsedilebilir. Bu ağ henüz internet olarak tanımlanmayıp geniş alan ağı olarak Avrupa'daki EARN (European Academic and Research Network)/BITNET (Because It's Time Network) ağlarına Türkiye'deki bazı üniversiteler ve akademik kuruluşları ilişkilendiren bir ağ olarak ortaya çıkmıştır (Demirci, 2012). Akgül (2014) bu ilk yıllarda TÜVEKA ağından bahsederken DOST (Directory Of Scientists of Turkey) adlı bir bilim insanları grubundan, 1990-91'de Bilkent Üniversitesi'nde kurulan bilserv ve GNU arşivinden, 1992'de Linux gibi açık kaynak işletim sistemlerinden haberdar olunmasından bahseder. Ancak "İlerleyen yıllarda bu ağın hat kapasitesinin yetersiz kalması ve teknolojik açıdan ihtiyaçlara cevap verememeye başlaması üzerine, 1991 yılı sonlarına doğru ODTÜ ve TÜBİTAK, internet teknolojilerini kullanan yeni bir ağın tesis edilmesi yönünde bir proje başlatmışlardır. Akgül (2014) 1991'de Kemal Gürüz'ün katkılarında özellikle bahseder. Wolcott da bu süreci şöyle anlatır:

1991'de Bilkent Üniversitesi'nden Mustafa Akgül TÜVAKA üzerinden TCP/IP protokolleri üzerine bir tartışma listesi başlattı. Bu liste protokoller ve topolojiler üzerine birçok tartışma yapıldı. Aynı yıl NSFNET'e internet bağlantısı talebi iletilti. 1992'de Ege Üniversitesi, Bilkent, ODTÜ, İstanbul Teknik Üniversitesi ve Yıldız Teknik Üniversitesi arasında iletişimin sağlanabildiği TCP/IP bağlantısı vardı ama bu bağlantı henüz uluslararası ağlara bağlı değildi. İlk uluslararası bağlantı X.25'ten RIPE'a kısa süreli bir bağlantı şeklinde 1992 Ekim'inde yapılmıştır.⁶ (Wolcott, 1999, s. 18), (Akgül, 2001).

Bu çerçevede ilk deneysel bağlantı 1992 yılının Ekim ayında Hollanda'ya yapılmış; PTT'ye 1992 yılında yapılan başvurunun sonuçlanmasını takiben, 12 Nisan 1993'de de 64 Kbps kapasiteli kiralık hat ile, ODTÜ Bilgi İşlem Daire Başkanlığı sistem salonundaki

⁶ Daha ayrıntılı teknik bir anlatım için bkz: https://www.isoc.org/inet97/proceedings/E3/E3_3.HTM

yönlendiriciler kullanılarak, ABD’de NSFNet (National Science Foundation Network)’e TCP/IP protokolu üzerinden Türkiye’nin ilk internet bağlantısı gerçekleştirilmiştir.” (Sosyal Medya Türkiye, 2010)

Bu ilk bağlantının tarihi Türkiye’de internetin doğum günü olarak kabul edilip, ülke çapında etkinliklerle iki hafta süren İnternet Haftası adı altında kutlanmaktadır⁷. 64kbit/san hızında olan ilk hat uzun bir süre Türkiye’nin internete tek çıkışı olmuştur. 1993-96 yılları arasında birçok üniversite de ODTÜ üzerinden çoğu X.25/leased line vb şeklindeki bağlantılarla internete bağlanmışlardır. Bu üniversitelerin başlıcaları, İstanbul’dan İTÜ ve Boğaziçi Üniversitesi, Ankara’dan Bilkent, Gazi ve Hacettepe Üniversiteleri olarak sayılabilir⁸. MTA, TT, DİE gibi bazı kamu kuruluşları da yine ODTÜ üzerinden internet erişimine sahip olmuşlardır. Bunları ise bazı özel kuruluşlar takip etmiş, sonradan bazıları özel internet servisleri haline gelmişlerdir. Bu arada Tübitak da TR-NET çatısı altında, aynı dönemde, servis.net.tr ve servis2.net.tr servis sağlayıcılarında bir kullanıcı numarası üzerinden dial-up türü bağlantılarla bazı özel kuruluşlar ve özel şahıslara internet hizmeti vermeye çalışmıştır (Sosyal Medya Türkiye, 2010).

⁷ İnternet haftası etkinlikleri için bkz: <http://internethaftasi.org.tr/>

⁸ Yine aynı kaynağa göre Ege Üniversitesi’nden olan bağlantı ise, 1994 başlarında, 64kbit/san. hızı ile gerçekleştirilmiştir. Ardından sırayla, Bilkent Üniversitesi (1995 Eylül), Boğaziçi Üniversitesi (1995 Kasım) ve İTÜ (1996 Şubat) bağlantıları gerçekleştirilmiştir.

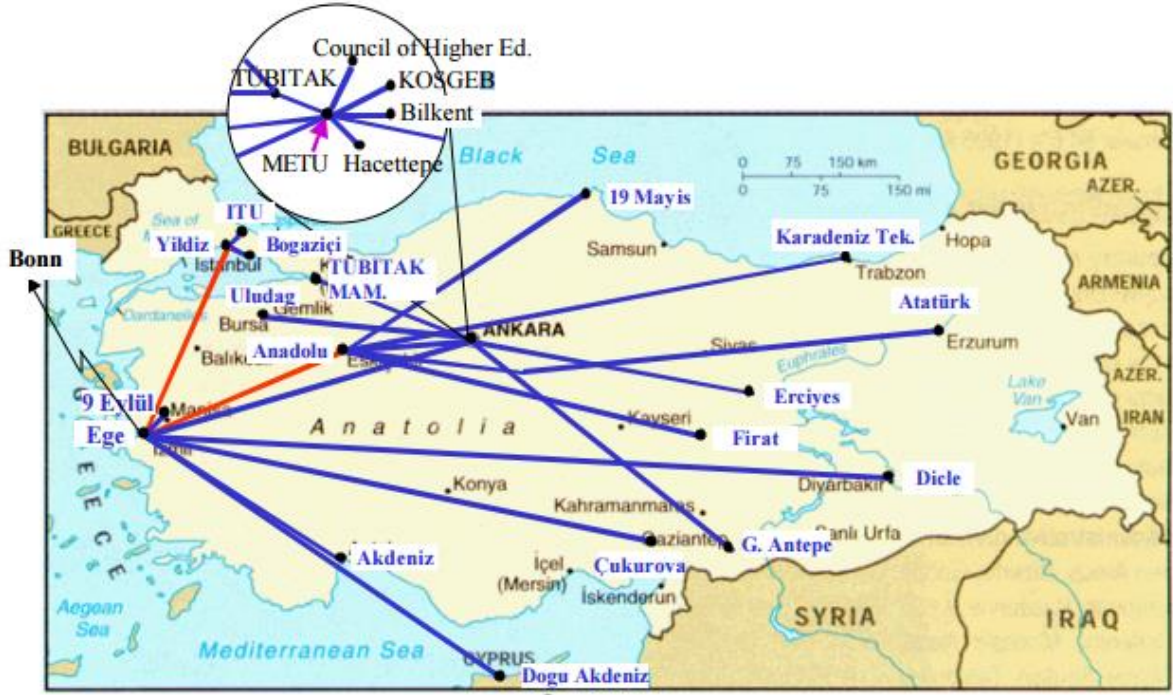

Figure 4 TUVAKA topology (March, 1995).

Source: [45]

1995 Mart'ında TUVAKA ağının topolojisi: Kaynak: Özgüt, A., K. Çağiltay, and E. Taner, Turkish Internet (TR-NET): Policies for Organizational Framework and Funding, 30 April 1995. (May 29, 1999).

Bu arada Türkiye'nin ilk internet siteleri ODTÜ ve Bilkent Üniversitesi'nin web siteleri başı çekmek üzere ortaya çıkmaya başlamıştır. Demirci (2012) ilk siteleri şöyle sıralıyor:

1994'te Ege Üniversitesi, 1995 Eylül'ünde Bilkent Üniversitesi, yine aynı yıl Kasım ayında Boğaziçi Üniversitesi ve 1996 Şubat'ında da İstanbul Teknik Üniversitesi bağlantıları gerçekleştirildi. 1993 yılında ODTÜ ve Bilkent Üniversitesi web sitesi oluşturdular. Bu web siteleri Türkiye'deki ilk web siteleridir. 1994 yılında çıkarılan yasa ile bu alandaki tek yetkili Türk Telekom oldu. Özel hizmetlerin sağlanmasını da Türk Telekom düzenleyecekti. Bu tarihten sonra internet hesapları kurumsal olarak satışa sunuldu. Bu dönemde, ilk internet dergisi CISN (Computing & Information Services Newsletter) adıyla yayın hayatına başladı.

Bu dergi ODTÜ tarafından düzenleniyordu. 1994-1995 Eğitim-Öğretim Yılında ODTÜ internet tabanlı öğrenci kayıt sistemini uyguladı. 1998'de Öğrenci Bilgi Sistemi'ne dönüştürüldü. 1995' te TR-Net kuruldu ve bu ilk internet servis sağlayıcımızdı. ÖSYM sınav sonuçları ve seçim sonuçları ilk defa 1995' te internet üzerinden açıklandı. Bu işlemde ODTÜ sunucuları kullanıldı.

İnternet bağlantısının vatandaşlara açılması 1996'da başlayacaktır. Sosyal Medya Türkiye (2010)'de başlangıç şöyle anlatılıyor:

İnternet'in Türkiye'de ticari kuruluşlar ve hane halkları gibi geniş kitlelere ulaşması ise 1996 yılında mümkün olmuştur. Türk Telekom'un internetten ticari kuruluşların ve internet servis sağlayıcılarının (ISP) yararlanmasını sağlayacak TURNET projesi 1996 Ağustos ayında hayata geçmiştir. TURNET'in, ikisi İstanbul'dan (2MBit/san ve 512 kbit/san hızlarında); diğeri Ankara'dan 2Mbit/san hızında 3 tane hattından ticari olarak yararlanan İnternet Servis Sağlayıcı Şirketlerin sayısı Ekim 1997 ayına gelindiğinde 80'e ulaşmış ve bu yıllarda ortaya çıkan Superonline gibi şirketler internet hizmetini üçüncü kişilere (ticari kuruluş bağlantıları ve kişisel bağlantılar olarak) belirledikleri fiyatlardan satmaya başlamışlardır.

Yine 1996'da ULAKBİM (Ulusal Akademik Ağ ve Bilgi Merkezi), TÜBİTAK tarafından oluşturuldu. Bu merkez kurduğu ULAKNET ağıyla bilgi hizmeti veriyordu. 1998 senesinde ise Ulaştırma Bakanlığı' na bağlı İnternet Üst Kurulu kuruldu. Daha sonraki yıllarda ismi değiştirildi ve İnternet Kurulu olarak işlevini yerine getirmeye devam etti (Demirci, 2012). 1997 yılının sonlarına gelindiğinde tahminlere göre Türkiye'de internet servis sağlayıcılar üzerinden internet servisi alan ve internet erişimi olan ticari şirket sayısı 10.000'e, internete bağlı bilgisayar sayısı ise 30.000'e ulaşmıştı. 1994'te yaşanan kriz ortamı

internetin gelişimini yavaşlatmış, 1996'da yaşanan tıkanmayı protesto için "İnterneti öldürmeyin!" sanal mitingi yapılmıştır.

Wolcott (1999) Türkiye'de internetin yayılmasında cep telefonu piyasasının oynadığı role dikkat çeker. Piyasanın büyüklüğü öncelikle kapasitesi artan, esnek ve çoğu durumda bir moda göstergesi olan yeni iletişim teknolojilerine Türkiye nüfusunun ilgisini gösteriyor. İkinci olarak, var olan şirketlerin rekabetçiliği ve teknolojik yetkinliği daha ileri teknolojilere de entegre olabileceklerini gösteriyor. Böylece kablosuz internet erişiminin yaygınlaşmasına giden yol açılıyor. Wolcott 1999'da Türkiye piyasasında cep telefonu erişimi veren GSM şirketleriyle ile internet sağlayıcılığı piyasasının büyümesini öngörüyoruz ki bu da sonraki yıllarda büyük ölçüde gerçekleşti.

Yine Wolcott'a (1999) göre Türkiye'de internetin çıkışındaki önemli aktörler şöyle özetlenebilir:

Akademisyen Mustafa Akgül tek başına birçok bakanlığa sunucu yerleştirmiş, yine ODTÜ'den akademisyen Atilla Özgüt de tartışmalara, kongre hazırlıklarına vb katkıda bulunmuştur. Hükümet içinde kendisi de aktif bir internet kullanıcı olan Ulaştırma Bakanlığı müsteşar yardımcısı A. Tahir Dengiz İnternet Kurulu'nun kurulmasında büyük rol almıştır. Akademik çevreler için TÜBİTAK'ın ULAKBİM merkezi internetin yayılmasına destek olmuştur. Milli Güvenlik Konseyi'nin telefon altyapısının yayılmasını desteklemesi de internet erişiminin yayılmasını sağlamıştır. İnternet Servisi Sağlayıcıları ve daha sonra Bankaların da çabaları yayılımda etkili olacaktır (s. 67)

Akgül (2012)'e göre 2001 başka bir dönem noktası olarak görülebilir⁹. 2001 İstanbul Bienalinde dijital kültürün etkilerinin fazlasıyla görüldüğü bir etkinlik olacaktı. E-Avrupa ve Bilişim şurası süreci, 2002'de E-Devlet çalışmalarıyla devam etmiştir. 2003-2004 ADSL

⁹ İlk dönem internet politikaları için ayrıca bkz. Akdenizli, B. (2008), Başaran (1998), Geray (1999)

bağlantıları başlamış, aynı yıl Türk Telekom'un (TT) fiili tekeli sona ermiştir. 2005'te Bilgi Toplumu stratejisi ihale edilmiş, 2006'te TT özelleşmiş ama 2006 yılı itibarıyla E-devlet kapısı hala açılmamış durumdadır. Akgül (2012) internet erişiminin yayılması sürecinde sansür uygulamalarının olumsuz etkilerini özellikle belirtir. 5651 sayılı internet yasası çıkmasına rağmen bu yasa dışında wordpress, alibaba.com, groups.google.com engellemeleri devam etmiştir.

İnternet medyası oluşumuna devam ettiğinden ve giderek daha da çok katmanlı bir yapıya eriştiğinden Saka (2012b, 2013) sırf Türkiye'deki tarihini bile ele almak bir makalenin ötesine geçecektir. Son yıllarda çıkan bazı yeni medya çalışmaları derlemelerinde (Demir, 2013, Demir, 2014; Saka, 2013; Saka et al, 2014, Akdenizli, 2015) işlendiği üzere toplumsal hayatın hemen hemen her alanını ilgilendiren noktalarda yeni medya nüfuzu görülmektedir. Bu katmanlılığın araştırılabilmesi için var olan araştırma metotları da gözden geçirilmektedir. Binark ve meslektaşları tarafından hazırlanan çalışma (2014) Yeni Medya çalışmalarında kullanılacak araştırma metotlarını incelemesi açısından bir referans kaynağı olarak görülebilir. Yukarıda belirtilen erişimin başlangıç hikayesinden sonra hızla gelişen bir medya ile karşı karşıyayız. Bundan sonraki kısımlarda bu gelişmenin bazı unsurlarına değinmeye çalışacağım.

Yeni Toplumsal Örgütlenme Biçimleri

Henüz ticarileşme gelişime hakim olmamışken ve sansür bu kadar yoğun bir hale gelmemişken internetin katkıda bulunduğu alanların başında yeni toplumsal örgütlenme biçimleri gelmiş olabilir. Burada özellikle de internet sayesinde var olabilen ya da yeni

boyutlar kazanan bazı örgütlenmelerden de burada bahsetmek gerekir (Uyanık, 2015). Evren Hoşgör'ün 2001'de yayınlanan bir çalışması, daha 1999'da Marmara Bölgesi'nde yaşanan büyük deprem sırasında yurttaşların interneti yardımlaşma ve koordinasyon amacıyla nasıl kullandığına işaret ediyordu. 1990 ortalarında Ankara merkezli *Körotonomedia* kolektifi deneyimsel yeni medya ve video sanatı alanında öncü işler yapmış, Ulus Baker'in kolektif içindeki çalışmaları da önemli bir teorik kaynak haline gelmiştir.¹⁰ İnternet okuryazarlığının gelişiminde ve İnternet dışındaki alanlarda örgütlenmelerde önemli rol oynayan projelerin başında Ekşi Sözlük gelir. Üzerinde en çok çalışma yapılmış sitelerden biri olmasına rağmen¹¹ etnografik çalışma yapılma ihtiyacı sürmektedir. Hem buraya yönelik sansürleme girişimleri (Kurban & Sözeri, 2011; Doğu, Zıraman & Zıraman, 2009; Herdağdelen, Aygün & Bingöl, 2005; Soylu, 2009), hem de kullanıcılara sağladığı üretim ve organizasyonel araçlar açısından incelenmeye değer bir mecradır (Alternatifbilisimorg, 2013). Ekşi Sözlük bir bakıma Türkçe Wikipedia'nın da öncülü olmuştur. Wikipedia'nın Türkçe versiyonu 2003'te başladı ve 5 yılda 100,000'den fazla madde hazırlandı. 2010 yılı itibarıyla Türkçe içeriğe katkıda bulunan kullanıcı sayısı 250,000 civarına ulaşmıştı. Bu arada ilk Türkçe Linux tabanlı işletim sistemi Pardus ise 2007'te sunuldu. Pardus hala Türkiye'den çıkmış en büyük ölçekli açık kaynak projesidir. 2000'lerin başı Türkiye internet hayatını etkileyecek başka bazı projelerinde çıkış zamanı oldu. *Nihayet Icimdesin* (nihayeticimdesin.com) çağdaş sanat çevrelerinin ilk haberleşme forumlarından biriydi. İnternet kültürünün, dijital sanat ve açık kaynak hareketinin yayılmasında Hafif.org, Bildirgec.org, Ucantekme.com, ve

¹⁰ <http://www.culturalexchange-tr.nl/mapping-turkey/e-culture/short-history>

¹¹ Cogito Özel Sayı 30. *İnternet: Üçüncü Devrim?* (Yapı Kredi Yayınları, 2002). Bu sayı içinde şu makaleler: İsmail Ertürk, "İnternet ve Ekonomik Etkileri," *Cogito* 30 (2002); Tuğrul Tanyon, "Anarşizm ve İnternet," *Cogito* 30(2002); Armağan Ekinci, "Aziz Antonius'un baştan çıkarılması: Bir kötü alışkanlık olarak internet" *Cogito*, 30(2002); Aydın Uğur, "Ekşi Sözlük: Ne kadar Ekşi, Ne Kadar Sözlük?," *Cogito*, 30(2002); Erhun Geyisi, "Hede Hödöler Ne Yerler Ne İçerler / Ekşi Sözlük Üzerine," *Cogito*, 30(2002); Samet Köse, "Sosyal Psikoloji Bağlamında Ekşi Sözlük: Bir Söylem Analizi," *Cogito*, 30(2002); Mert Tanaydın, "Ekşi Kum Sözlük Kitabı," *Cogito*, 30(2002).

FazlaMesai.net siteleri de önemli rol oynamıştır. Tekno kültür üzerine yorumlar yayınlayan Dügümküme blogu ise 2005'te yayına başlamıştı.

Özellikle Ekşi Sözlük'te madde sildirme şeklinde sivil sansür girişimleri ve bunların sonuçları da dikkate değerdir. Son zamanlarda Meltem Banko ve Yusuf Yerke'ın kendileriyle ilgili maddeleri sildirme girişimleri yerli Streisand Etkisi¹² örnekleri olarak da görülebilir. Diğer Sözlük klonları da, özellikle *İnci Sözlük*, kolektif organizasyon ve üretim açısından dikkate değer ürünler vermiştir (Saka, 2013b). Örneğin İnci Sözlük kökenli taraftar hareketi Boz Baykuşlar'ın oluşumuyla ilgili Sayan (2013)'a bakılabilir. Ancak sözlükler dışında da farklı işlevleriyle özgün internet projelerini göz ardı etmemek gerekir. Örneğin kendini bir politik sosyal ağ olarak tanımlayan Democratus aldığı yatırımlarla Türkiye dışına da açılmaya hazırlanıyordu (Dede, 2013). Bir ağ merkezli olmayıp ağlar arasında örgütlenmelere örnek olarak futbol taraftarları dünyası (Talimciler, 2013), öğrenci hareketleri (Aydemir, 2013), çoğunlukla Facebook üzerinden Genç Siviller örgütlenmesi (Emre, 2013), İstanbul merkezli bir Şaman örgütlenmesi (Kunt, 2014), Roman vatandaşların örgütlenmesi (Akkaya, 2015), Alevi örgütlenmeleri (Akarçay, 2015), sosyalist feminist örgütlenmeler (Yanıkaya, 2015) vatandaşların seçim düzensizliklerini takip edebilecekleri platformlar yaratmak (Özer, 2013), kitle kaynak temelli anayasa yazımı (Açık Anayasa, 2012) örnek gösterilebilir.

İnternet, bireylerin anonim ya da "gerçek" kimlikleriyle toplumsal roller alabileceği fırsatlar da sunar (Şahan, 2014). Müzisyen olarak pek de itibarlı bir kariyer geçirmediikten sonra Atilla Taş¹³siyasi yorumlarıyla Twitter üzerinden bir tür kamusal önder haline

¹² (2015). meltem banko - ekşi sözlük. Retrieved January 4, 2016, from <https://eksisozluk.com/meltem-banko--4909355>.

(2015). yusuf yerke - ekşi sözlük. Retrieved January 4, 2016, from <https://eksisozluk.com/yusuf-yerke--4981386>.

Greenberg, A. (2007). The streisand effect. Forbes.com, 11-05.

¹³ <https://twitter.com/atillatasnet>

gelebilmıştır.¹⁴ Bir tür sızıntı kaynağı olan anonim Fuat Avni¹⁵ de gündem belirleyici bir konum kazanabilmiştir. Aslında ilk internet fenomenlerinden birinin görüldüğü bir ülke olarak Türkiye'nin bu konumu da çok şaşırtıcı olmayabilir.¹⁶ Bloglama ve benzer bireysel web siteleri deneyimi görece daha sınırlı kalırken¹⁷ mikroblogging ve genel olarak sosyal medya olarak tanımlanabilecek sosyal ağlar¹⁸ üzerinden bazı yıldız kullanıcıların çıkışına şahit olundu¹⁹. Bir taraftan Youtube'da Atilla Atasever²⁰ gibi kitsch performanslar ortaya çıkarken, öte yandan da gazeteciler, köşe yazarları ve politikacıların Twitter performansları dikkat çekti. Başka bir açı da yeni ve eski medya arasındaki transferlerdir. Twitter fenomeni olarak başlayıp bir gazetede köşe yazarı olmak, ya da kitap yayınlamak alışır pratikler haline gelmiştir (Erbaş, 2011). Ece Temelkuran, Banu Güven, Can Dündar gibi siyasi iktidara karşı daha muhalif bir duruş sergileyen gazeteciler de mecralar arasında dolaşarak yayınlarını sürdürmektedirler. Cüneyt Özdemir ve Ahmet Hakan gibi gazeteciler ise var olan medya üretimlerine sosyal ağ performanslarıyla yeni boyutlar ve izleyiciler katmıştır. Siyasi arenada

¹⁴ Atilla Taş daha sonra attığı Twitter mesajlarından dolayı mahkum oldu, cezası ertelendi. (2015). Atilla Taş hapse mahkum oldu: 11 ay 20 gün hapis cezası ... Retrieved January 4, 2016, from <http://www.haberakar.com/atilla-tas-hapse-mahkum-oldu-11-ay-20-gun-hapis-cezasi-haberi-6765>. Ancak 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi sonrasında başlatılan FETÖ davasında tutuklu olarak yargılanıyor.

¹⁵ <https://twitter.com/fuatavnifuat> Kolektif bir hesap olduğu anlaşılan Fuat Avni'ye katkıda bulunanların bir çoğu 15 Temmuz 2016 darbe girişimi sonrasında FETÖ üyeliği iddiasıyla tutuklu yargılanıyor.

¹⁶ İlk internet fenomenlerinden İnternet Mahir'in hikâyesi için bkz: Güven Paşaoğlu, *I Kiss You: Mahir Çağrı'nın Büyülü Öpücüğü* (İstanbul: Cinius Yayınları, 2012).

¹⁷ Yine de bloglar üzerine çalışmaları göz ardı etmemek gerekir. Örneğin bkz: Günseli Sütcü Bayraktutan, "Blog ortamı ve Türkiye'de blogosferdeki akademik entelektüeller örneği" (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2010); Mehmet Yılmaz, "Türk Blog ve Forum Ortamlarında "one minute" Çıkışı," *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 5, (2012): 317-332. Çevikel, T. (2012). Türkiye Spor Medyasında İçerik Çeşitliliği: Günlük Gazeteler ve Futbol Blogları Arası Bir Karşılaştırma. *Akdeniz İletişim*, (18). Depeli (2015)'nin kadın bloggerlar çalışması da sayılabilir.

¹⁸ Bu arada Castells'in ağ toplumu teorilerinden ilham alan çalışmalar yerini sosyal ağ çalışmalarına bırakmış gözüküyor. Batı akademisinde ağ toplumu vurgusuna devam eden Latour (2005), Povinelli (2011), Shaviro (2003), Terranova (2004)'in etkileri devam ediyor denebilir ama orada bile referans verilen eserlere bakıldığında yayın tarihleri bir 10 yıl öncesine gidiyor.

¹⁹ Twitter'ın sahibi olduğu internet üzerinden canlı yayın imkanı veren *Periscope* yeni yıldız kullanıcıların çıkmasına vesile olan son araç oldu.

²⁰ Youtube, "M.Atilla ATASEVER Evi," erişim: 15 Eylül 2016, <http://www.youtube.com/watch?v=MloQHRCFcs>

ise Ankara Büyükşehir Belediyesi Başkanı Melih Gökçek Twitter hesabı^{21[31]} üzerinden siyasi iletişime yeni boyutlar katmıştır. Yine Twitter üzerinden bir milyondan fazla takipçi kazanan popüler müzik sanatçısı Hilal Cebeci hesabı üzerinden reklam ajansı açmıştır (hilalcebecireklam.com, 2013).

Dijital Aktivizm ve genel olarak bir Siyasi Mücadele Alanı Olarak Sosyal Medya

İnternet erişiminin hemen başlarında, 1996'da ilk "sanal miting" in yapıldığı görülür. İnternet erişimindeki kısıtlamalarla ilgili yapılan bu mitinge katılanların görüşleri şu sayfada kaydedilmiştir: <http://web.inet-tr.org.tr/Kamp/sanal/duvar.html>

Özellikle tabandan dijital imkanlar kullanılarak yükselen siyasi mücadeleyi tanımlamakta kullanılabilecek dijital aktivizm Gezi Parkı olayları sırasında altın çağını yaşamıştır. Bununla birlikte bu alanda sayılabilecek daha birçok olay ve Türkiye'den kaynaklanan bir dijital aktivizm geleneğinden bahsedilebilir.

İnternet özgürlüğünün savunulması bağlamında 15 Mayıs 2011'de yapılan "İnternetime Dokunma" yürüyüşü (2015)²² bazı bakımlardan Gezi Olaylarının öncülü bile sayılabilir. Sansüre Sansür²³, Netdaş²⁴, Korsan Parti Türkiye²⁵ hareketi çevrelerinin bu yürüyüşün organize edilmesinde önemli payı vardır. İnternet aktivistlerini bile şaşırtan sayıda bir katılımı gerçeğe eylemde, Güvenli İnternet adı altında merkezi internet uygulamasına geçilmesi protesto edilmiştir. 20 bin internet kullanıcısının çoğu hayatlarında ilk defa bir sokak gösterisine katılmış, sloganların çoğu bilindik partizan içeriğin ötesinde olarak ve internet üzerinden örgütlenme sonucunda ortaya çıkmıştı. Toplumsal örgütlenme

²¹ Twitter, "İbrahim Melih Gökçek (o6melihgokcek) on Twitter," erişim: 15 Eylül 2016, <http://twitter.com/o6melihgokcek/>

²² (2011). İnternetime Dokunma! - Vikipedi. Retrieved September 11, 2016, from https://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0nternetime_Dokunma!.

²³ (2008). Sansuresansur.org - One more step ahead. Retrieved September 18, 2016, from <http://www.sansuresansur.org/>.

²⁴ (2013). netdaş hareketi - ekşi sözlük. Retrieved September 18, 2016, from <https://eksisozluk.com/netdas-hareketi--2202991>.

²⁵ (2013). Korsan Parti (Türkiye) - Vikipedi. Retrieved September 18, 2016, from https://tr.wikipedia.org/wiki/Korsan_Part%C3%BCrkiye.

bağlamında 2011 Van depremi sonrasındaki insanı yardım koordinasyonu güzel bir örnek olabilir (Sosyalmedya.co, 2013) (ayrıca bkz. Zincir, 2013). İnceoğlu ve Çoban derlemesi (2015) de aktivizm ve İnternet kullanımı üzerine Türkiye’den yapılan en son beyin fırtınalarından biri sayılabilir (ayrıca bkz. Çoban, 2014). Kürt merkezli dijital aktivizm çalışmalarının azlığı da dikkat çekicidir. Bu bakımdan bir istisna olarak Çelik B (2015) sayılabilir.

2011’den önce de yaratıcılık boyutuyla yurt dışındaki internet kullanıcılarının da dikkatini çeken eylemler gerçekleşmişti: Bobiler.org (Küçükdoğan ve Yengin, 2012)’un sansürü protesto amaçlı olarak Google Haritaları üzerinden yaptığı sembolik yürüyüş²⁶, Second Life oyunu üzerinden gerçekleştirilen bir sendika eylemi (Milliyet Arşiv, 2009), ya da blog yazarlarının sansürü protesto amacıyla kendi kendilerini sansür etmeleri bunlara örnek verilebilir. Dijital aktivizm ile siber suçlar (Hawks ve Akser, 2010) arasındaki gri alanlarda yer alan *hacking* faaliyetleri de görülmeye başladı (Genel olarak Hack kültürü üzerine bkz. Keleş ve Sal, 2013 ve Akser, 2015). Hack grupları RedHack (Uçkan, 2013, Yeğen, 2014, Turak, 2014, Yalçıntaş, 2014, Polat ve arkadaşları, 2013)) gibi sol ideolojiden, Ayyıldız Tim gibi milliyetçiliğe kadar uzanan siyasi perspektifler doğrultusunda hareket ediyorlar. Vegan aktivizmi gibi geleneksel olarak ideolojik olarak sayılamayacak aktivizm türleri de kendini dijital olarak ifade etmeye başlamış durumdadır (Erben ve arkadaşları, 2016). Artan çalışmalara rağmen Coleman’ın (2014) Anonymous üzerine yaptığı düzeyde bir etnografik çalışma henüz ortaya çıkmadı. Türkiye’nin internet özgürlüğü karnesinin kötüleşmesiyle (Schenkkan, 2014) paralel olarak bu alanda çalışmaların da artması beklenebilir. Ayrıca dijital aktivizm üzerine kuramsal çalışmalar yapan Şener (2013)’in Türkiye’deki dijital aktivizm tarihi üzerine yaptığı devam eden araştırması sonuçlandığında elimizde güzel bir kaynak olacaktır.

²⁶ (2010). İnternette sansüre 'bobiler' tarzı protesto - LOG. Retrieved September 11, 2016, from <http://www.log.com.tr/internette-sansure-bobiler-tarzi-protesto/>.

Özellikle ana akım siyasi mücadele alanı olarak internet iletişimine bakıldığında; Doğu ve meslektaşları (2014) özellikle Gezi olayları sonrasında daha çok vurgulanmış olsa da, sosyal medyanın bir siyasi mücadele alanı haline gelişini 2011 genel seçimlerinden başlatarak anlatır (burada Bayraktutan, G ve arkadaşlarının (2013) 2011 Türkiye Genel Seçimleri, Akdenizli ve Çetin (2015)'in 2014 Türkiye yerel seçimleri çalışmalarını da anmak gerekir). Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın ve kurmaylarının olumsuz söylemleri, ya da İnternet altyapısından da sorumlu yetkililerin her iki tarafa çekilebilecek argümanlarına rağmen partilerinin internet iletişimine yaptıkları yatırım arasındaki tezatlık ve buradan çıkan stratejik hamleler araştırma konusu olmaya devam ediyor. Yalnızca daha toplumsal odaklı örgütlenmeler değil, yurttaşların kamusal alana müdahalesine olanak veren örgütlenmeler için de internet bir odak haline geldi. Bu bağlamda sırf Facebook üzerinden ortaya çıkan örgütlenmelere dair Toprak ve meslektaşlarına (2009) bakılabilir. Ayrıca kamusal alan literatürüne bağlanabilecek Özçetin ve arkadaşları (2012)'ni de not düşelim.

Bir Dönüm Noktası olarak Gezi Parkı Olayları

Dijital aktivizm ve siyasi mücadele bahsinde 2013 yılında meydana gelen Gezi olaylarındaki internet kullanımına özellikle değinmek gereklidir. Türkiye'de, yurttaşların internet kullanımında dünya ortalamalarının üstünde olduğunu gösteriyor. Artan yayınların yanında birçok kişisel görüşmede özellikle sosyal medyanın belirleyici bir unsur olarak kabul edilişi bu olaylardan sonra görüldü. 2010 sonu ve 2012 ortalarına kadar süren Arap Baharında sosyal medyaya atfedilen önem açısından kritikti ama yine de çoğu akademisyen medyanın rolünü geri atma eğilimindeydi. Aslında genel olarak medyanın bir kültürel öge olarak geri

plana itilişi ne yeni bir durum, ne de Türkiye'ye özgüdür.²⁷ Ama Türkiye'de, özellikle sosyal bilimler formasyonuna sahip akademisyenler arasında sosyal medyadan duyulan şüphe ve sosyal medyayı akademik araştırma öznesi olarak kabul etmedeki çekingenlik devam ediyor olabilir. Örneğin "Cultural Anthropology" dergisinin web sitesi için hazırlanan bir değerlendirme dosyasında (2013)²⁸ tek bir yazı bile doğrudan sosyal medyayı tartışmıyordu.²⁹

Bununla birlikte hızla artan "Gezi literatürü"³⁰ nde sosyal medya ve genel olarak dijital iletişimin rolüyle ilgili çalışmalar da artarak yer bulmaya başladı. Sezer ve arkadaşları (2014) Gezi Parkı örneği üzerinden kamusal alan inşasına işaret eder. Arda (2014) bir direniş iletişimi oluşturmada kullanılan görsellerin viralleşmesinde, Emre ve arkadaşları (2014) ise protesto biçimi olarak mizahın kullanımında sosyal medyanın rolünü belirtir. Demirhan (2014) ise özellikle Twitter'ın bir siyasi katılım aracı olarak işleyişini ve alternatif bir medyaya dönüşünü anlatırken kullanım pratiklerini listelemekle etnografik ipuçları vermektedir. Hafdell (2014) de alternatif medya vurgusu yaptıktan sonra aktivistlerin kullanım pratikleri üzerinden sosyal medyanın potansiyellerini ve kısıtlarını değerlendirir. Genç (2013) ise alternatif medya yerine yurttaş gazeteciliğinin yükselişini vurgular ki bu kavramsallaştırma internet nüfuzunun derinleşmesiyle daha çok kullanılır olmuştur. Zitrain ve meslektaşları (2014) da, dünya genelinde yurttaş medyalarının gelişimini incelerken Türkiye'deki hem yükselişe hem de siyasi baskıya dikkat çeker. Saka (2015) ise Gezi direnişisi sırasındaki yurttaş gazeteciliği kolektiflerinin enformasyon doğrulama sürecini bakar. Genç (2014) başka bir çalışmasında daha da özel bir vaka üzerine giderek iktidar partisinin

²⁷ Bu konudaki en iyi tartışmalardan birisi için bkz: Jensen, J. (1990).

²⁸ Cultural Anthropology, Gezi Park protests special issue: <http://www.culanth.org/fieldsights/391-an-impromptu-uprising-ethnographic-reflections-on-the-gezi-park-protests-in-turkey> (accessed January 29, 2014).

²⁹ Sosyal bilim/siyaset bilim ekseninde Gezi Direnişisi üzerine önemli derlemelerden biri olan Ozkirimli (2014)'da da medya kullanımına dair doğrudan bir başlık yoktur.

³⁰ Devam eden bir literatür derlemesini burada bulabilirsiniz: <http://erkansaka.net/gezi>

muhalefete karşı oluşturduğu “Twitter ordusu”na dikkat çeker (ayrıca bkz. Saka, 2014b). Besim Can Zırh (21012)’ın “taammüden trolleme” şeklinde ifade ettiği ileride de bahsedilecek siyasi trolleme başlı başına bir çalışma alanı haline gelecektir.³¹ Bu arada “big data” (büyük veri) analizine dair çalışmalar ortaya çıkmaya başlamıştır. Tüfekçi (2014)’nin çeşitli sosyal hareketler karşılaştırmasında Gezi Parkı Olayları da yer alırken, daha da spesifik bir vaka çalışmasında Gökçe ve arkadaşları (2014) çevrim içi alanda kamuoyu liderlerini tespit etmeye çalışmış, Gezi olayları sırasında yaralanıp hayatını kaybeden Berkin Elvan cenazesinde üretilen Twitter mesajlarını incelemişlerdir. Yine başka bir kalitatif çalışmada Varnalı ve Görgülü (2015) Gezi Parkı Olayları esnasındaki siyasi katılım ifadelerini sosyal etki perspektifiyle incelemiştir. Sorkun (2014) ise Gezi öncesi ve sonrasında otoritelerin internet üzerindeki kontrol ve düzenlemelerine bakmıştır.

Ticari kullanımın başlaması

1997 ortalarından itibaren ticari kullanım işaretleri ortaya çıkmış, birçok banka kişisel bankacılık servisi vermeye başladığı görülmüştür. 1997 sonlarına doğru ise bazı popüler alışveriş merkezleri internet üzerinden alışveriş imkanları sunmaya başlamıştır. 1996 sonlarından itibaren günlük gazete ve dergi de internet sitelerini faaliyete geçirmeye başlar. İnternet bağlantı hızının düşük olmasına rağmen internet üzerinden radyo ve TV yayıncılığı da bu tarihlerde denenmeye başlar. 1990’lar sonu ve 2000’lerin başında da Türkiye dijital kültürünü derinden etkileyecek Ekşi Sözlük (kuruluş: 14.02.1999) , sahibinden.com,

³¹ Binark ve arkadaşlarının devam eden çalışmasıyla ilgili bkz. Binark, M., Karataş, Ş, Çomu, T., & Koca, E. (2015). Türkiye’de Twitter’da trol kültürü. *Toplum Bilim* (135), 124-158. Ayrıca şu çalışmada da bazı siyasi trollerle görüşmeler yapılmıştır: Özsoy, D. (2015). Tweeting political fear: Trolls in Turkey. *Journal of History School (JOHS)*, 12, 535-552.

itiraf.com, siberalem.com (kuruluş: 17.04.1998), kahkaha.com (kuruluş: 08.10.1998)³², Mynet (kuruluş: 08.03.1999) ve yonja.com³³ (kuruluş: 08.10.1998) gibi sitelerin kuruluşuna şahit olundu.

İnternetin ticarileşmesi yalnızca Türkiye’de değil tüm dünyada görülen bir eğilim³⁴. İlk zamanlarda Habermas’ın kamusal alan rüyasını gerçekleştirecek bir mecra olarak görülen yeni medyanın (Dağsalgüler & Saka, 2007) tıpkı geleneksel medya gibi büyük sermaye ve ulus devletlerin müdahaleleriyle dönüştüğünü görüyoruz. Yine de İnternet’in yapısı sayesinde henüz bir tekel durumundan bahsetmek zordur. En çok ziyaret edilen siteler ana akım gazetelerin siteleri olsa bile, sıradan ama aktif kullanıcılar ülke gündemine Ekşi Sözlük, Bobiler, Twitter TT’ler üzerinden müdahale etmeyi sürdürebiliyor, sosyal ağ ve bloglar (Atikkan & Tunç, 2011) sayesinde seslerini duyurabiliyorlar. Açık Kaynak hareketi (Sunal, 2013) Türkiye merkezli yazılım üretmede sönük kalsa da, bu yazılımlar da kapalı kaynaklı dev ticari yapılara karşı alternatif olmayı sürdürüyor (Gözükeleş, 2004). Hem e-ticaret siteleri, hem geleneksel büyük sermayenin yatırımları, uluslararası işbirlikleri, buradaki artan iş gücü, sermaye ve emek ilişkileri hem de aktif internet kullanıcılarıyla bunlar arasındaki ilişkiler, dönüşüme uğrayan emek pratikleri (Terranova, 2000), yeni medya döneminde yoksulluk (Ergül ve arkadaşları, 2015), THY grevi gibi işçi eylemlerinin sosyal medya yansıması (Uygun, 2015), hakları ve ilişkileri, halkla ilişkiler (Ustakara, 2014; Uzunoğlu ve arkadaşları, 2015), reklam (Gündüz, U ve Nilüfer Pembecioğlu, 2014), itibar yönetimi (Çiftçi-De, 2013), kurumsal bloglar (Bıçakçı, 2015) gibi alanlar dikkat çekiyor. Bu alanda iki etnografik sayılabilecek çalışma yakın zamanlarda yayınlandı: Kadayıfçı, E. (2015)’nın mühendislik pratiğinin dönüşümü ve Ökten, A. ve E. Seçkin (2015)’in çağrı merkezleri üzerine olan çalışmaları örnek olarak verilebilir. Bu arada dijital pazarlama altında burada

³² <https://eksisozluk.com/kahkaha-com--537317>

³³ <https://eksisozluk.com/yonja--810124?nr=true&rf=yonja.com>

³⁴ İlk dönem internet aktivistlerinden Geert Lovink (2002), bu süreci hem ayrıntılı bir şekilde hem de duygusalca anlatır.

anamayacağım kadar büyük bir literatür oluşmuş durumda (birkaç örnek için bkz Büyüksener, 2010, Erbirer ve Okandan, 2014).

Ahlaki panik söylemlerinin odağında olan oyun sektörü de kayda geçmelidir (çevrimiçi oyun ve kapitalizm ilişkisi üzerine Ülger, 2015). Özellikle internetle kaynaştıktan sonra büyüyen ve daha 2012’de 200 milyon dolarlık bir sektör haline gelen oyun sektörü (Habertürk, 2013) hem ticari hem de yaratıcı çalışmalar bakımından dikkat çekiyor³⁵.

Bu arada sıradan vatandaşlar ya da sivil toplum kuruluşlarının aktör olduğu toplumsal oluşumlar ve bir dijital ekonomi geliyor (Saka, 2012). Yeni medya düzeni öncesinde belirli bir durağanlığın sağlandığı sınıf ve kültürel yapılanmanın dönüşümünün hızlandığı görülebilir (Jenkins, 2006). Daha çok ifade özgürlüğünün engellenmesi bağlamında dikkatimizi çeken İnternet sansürünün hızla büyüyen dijital ekonomi için de bir engel olduğu görülebilir (cnbc.com, 2013). Yeni İnternet kanunuyla yasal bir zemine kavuşturulan kısıtlamalar bir taraftan dijital ekonomiyi etkilerken (Google Analytics’e dayanan ölçümlerlerin bir süre kullanılamaması, hosting gibi unsurların yurt dışına kayması, start-up’ların artan çekingenliği, var olan bazı yerli İnternet girişimlerinin Türkiye dışına taşınmayı düşünmesi gibi (hürriyet.com.tr, 2014) sonuçlar doğabiliyor.

Bu arada 2016 başı itibarıyla yapılan bir araştırmada bir önceki ay çevrim içi alışveriş yapan vatandaşların Türkiye’deki oranı yüzde 45 olarak belirlenmiştir³⁶.

Eğitim alanında İnternet

³⁵ Daha günce istatistikler sonuç bölümünde verilecektir.

³⁶ GlobalWebIndex, Q4 2015. Based on a survey of internet users aged 16-64.

Devletin eğitim alanına müdahalesi de bu başlıkta yer alabilir. Aslında yeni medyanın potansiyeline dair yayınlar ilk zamanlardan beri vardır (Altun & Altun, 2000; Karasar, 2004; Odabaş, 2003; Ergün, 1998; Erkunt & Akpınar, 2002) ama kurumlaşma ve nüfuzun artışı son birkaç yıla denk gelir. Devlet tarafından başlatılan Fatih Projesi başlı başına bir araştırma konusudur (Usluel, Kalaycı, Bilgiç & Uslu, 2011). Proje, 2012-2013 akademik yılında aktif olarak yürürlüğe girdi, ancak projenin işleyişi ve içeriğine dair bilgi eksikliği sürmektedir. Ayrıca öğrencilere tablet dağıtımının ve Fatih projesiyle entegrasyonun etnografik hikayelerini dinlemek aydınlatıcı olacaktır.

Gündelik hayatta sıkça gündeme gelen “dijital yerliler”, “X, Y, Z kuşağı” gibi tanımlamalar hem eğitimle, hem siyasi alanla hem de ticari alanla ilişkilendirilebilir. Kuşak kavramının kendisi sosyolojik analize muhtaçtır (Kuşak bazlı nostalji kurgulamalarında yeni medyanın rolüne dair bkz. (Lüküslü, 2015).³⁷ Bir kategori olarak öğrencilerle ilgili de birçok çalışma yapılabilir (öğrencilerin cep telefonu kullanım pratikleri üzerine bkz, Saran et al, 2009). Tabii diğer önemli bir aktör olan öğretmenler de (Akkoyunlu, B.,2002; Aybek, B., 2007) ihmal edilemez.

Akıllı telefon kullanımının yaygınlaşmasıyla öğrenciler arasında yapılacak çalışmalara da ihtiyaç vardır. Geleneksel müfredatın içine de yeni medyanın sızmaya başladığını görüyoruz. Uzaktan eğitim konsepti uzun süredir hayatımızda olsa da, eğitim sürecinin doğasını değiştirmeye yönelik çabaların daha başında olduğumuz söylenebilir (Saka, 2013c). Bu bağlamda Saka (2015b)’nın çalışması yüksek öğrenime yeni medya entegrasyonunda transmedia, yakınsama ve oyunsallaştırma kavramsallaştırmalarını yarı etnografik biçimde inceliyor.

³⁷ Bu konuda ipuçları verebilecek az sayıda çalışmadan bazıları için bkz. Bilgiç et al, 2011; Kakırman, 2012; Tufur, 2011; Toruntay, 2011; Tonta, 2009; Gümüş, 2003; Gülbahar et al, (2010).

Bir Hukuki Mücadele Alanı Olarak İnternet

İnternet erişiminin başladığı ilk yıllardan itibaren en çok öne çıkan alanlardan biri bilişim hukuku olabilir. İnternet'in Türkiye'ye girişinden beri siyasi iktidar ve yargı otoriteleri tercihlerini daha çok internet erişimini kısıtlama yönünde kullanıyor (Akdeniz & Altıparmak, 2008). Erişim kısıtlaması yanında Güvenli İnternet gibi girişim ve filtrelemeler, devlet eliyle merkezileşme olarak görülmektedir (Saka, 2012c). Merkezileşme 5651 sayılı İnternet yasasıyla başlamış (Hurriyetdailynews.com, 2012), yasanın güncellenmesiyle derinleşmiştir (Al-monitor.com, 2014).

Engellemelere karşı açılan davalar başlı başına bir yazının konusu olabilir. Yaman Akdeniz ve Kerem Altıparmak Playboy.com, Blogger gibi sitelerin kapatılmasına karşı açtıkları davaları kazanmışlar, daha sonra Twitter yasağını Anayasa mahkemesine taşıyarak olumlu bir sonuç almışlardır (BBC, 2014). Aynı öğretim üyeleri Twitter'a ihtar göndererek Türkiye bazlı engellemelerine karşı uyarıda da bulunmuşlardır (Radikal, 2015). Engelliweb.com³⁸ verilerine göre engellenmiş site sayısı Eylül 2016 itibarıyla 112,000'i geçmiş durumdadır.

Türkiye'de "Telekomünikasyon sektörünü düzenleme ve denetleme fonksiyonunun bağımsız bir idari otorite tarafından yürütülmesi" amacıyla kurulan Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu (BTK) ve ona bağlı Telekomünikasyon İletişim Başkanlığı (TİB) son internet yasası düzenlemesiyle bazı rolleri değişse bile internet düzenlemesinde hayati öneme sahip iki kurumdu. 2016 yazındaki darbe girişiminden sonra TİB kapatılmış, BTK tek yetkili kurum haline gelmiştir. Özerk bir yapıya sahip oldukları iddia edilse de bu kurumların siyasi iktidarla ilişkileri ve bunların internet özgürlüğüyle olan ilişkisine bakılmalıdır. Sivil toplum

38 (2015). Kategoriler « Erişime Engellenen Siteler - Engelli Web. Retrieved September 17, 2016, from <https://engelliweb.com/kategoriler/>.

alanında sayılabilecek bazı kurumlar da internet düzenlemeleri ve engellemelerinde rol almışlardır (Saka, 2015c). MÜYAP'ın (2002) agresif sayılabilecek telif hakları baskısı sonucunda Blogger gibi büyük bir blog platformunun bile bir süre erişimi engellenmiştir (Koroglu & Tingoy, 2001). Bakılabilecek başka bir boyut ise e-devlet uygulamaları olabilir.³⁹ Yurttaşların hizmet alımını kolaylaştırabilecek uygulamalar dışında “dijital gözetim” olarak adlandırılabilen MERNIS ve benzeri yurttaşlar üzerindeki dijital uygulamaları ortaya çıkmıştır. Binark'ın (2012) editörlüğünde çıkan bir derleme bu alanda önemli bir giriş oldu. Etnografik örneklerle desteklenecek sonraki çalışmalar bu alanda önemli bir boşluğu dolduracaktır. Mustafa Akgül'ün öncülüğünde gerçekleşen İnternet konferanslarına dikkat çekilmelidir. Bu konferanslar akademik, bürokratik ve özel girişimlerin buluştuğu nadir etkinliklerden biridir. Konferanslardaki yıldan yıla yapılan sunumlar ve ağırlıklı temalar kurumsal gündemlerle ilgili fikirler verebilir (i-net.org.tr, 2015). Yerel yönetimler gibi vatandaşların kamu kurumlarıyla karşılaşma anlarına (Karlı, 2014) dair yapılabilecek çok çalışma vardır. Hukuki konularında ileride daha da çok gündeme geleceği başka bir alan ise internetin “karanlık yanları” olarak tarif edilebilecek alanlarla ilgilidir:

İnternetin Karanlık Yanları

Arap Baharı öncesinde yayımlanan, Morozov'un *The Net Delusion* adlı eseri (Morozov, 2011) yeni medyanın emperyalist amaçlar doğrultusunda kullanılması, bir gözetim aracı haline gelmesi, sahte bir aktivizm ve faillik hissi yaratması gibi eleştirilerde kullanılan başucu kitabı haline geldi. Arap Baharı ile bunun etkisi bir miktar kırılma da, Edward Snowden ifşaatları (Greenwald, 2014) sonrasında küresel düzeyde dijital gözetim bir sorunsal olarak daha çok gündeme gelmeye başladı. Türkiye'de bu konuda üzerine güzel bir çalışma

³⁹ Bazı erken dönem çalışmaları: Uçkan (2003); Balcı (2003).

2011’de yayınlanmıştı (Binark, 2011). 2014 İnternet kanunundaki düzenlemeler ile dijital gözetimin derinleştirilmesi ve yasal bir zemine oturtulması sık sık haber konusu oldu⁴⁰. Bu bağlamda yeni çalışmalara ihtiyaç vardır.⁴¹

İnternet’in olumsuz getirileri bağlamında “Karanlık tarafla” ilgili Türkiye’den çıkan çalışmalarda yukarıda bahsedilen dijital gözetimden çok nefret söylemi incelemeleri ağırlık kazanır. Bu konuda Binark (2010) ve İnceoğlu (2012) özellikle öne çıkar. Dirini (2010), İnceoğlu ve Sözeri (2012), Aygül (2010), Başural (2014) da örnek çalışmalar olarak gösterilebilir. İnternet üzerinde Türkiye’de nefret söylemlerinin en kitlesel şekilde görüldüğü durumlardan biri 2011 Van Depremi olmuştu. Ne yazık ki sonraki dönemlerde yeni medyanın nefret söylemlerini yaymada kullanılması olağanlaştı. Nefret suçlarının çeşitliliği ve biçimleri üzerine Alternatif Bilişim Derneği’nin 2013 raporuna bakılabilir (alternatifbilisim.org, 2014).

İnternet kaynaklı iletişimlerin karanlık yüzleri bunlarla sınırlı değil elbette. Hem siber zorbalık (Erdur-Baker ve Kavşuti 2007) alanı, hem de bilişim hukuku içinde yer alabilecek kimlik hırsızlığı gibi konular yakın gelecekte kullanıcıların gündemine daha çok gelecek. Ayrıca özellikle Balyoz Davasıyla⁴² gündeme gelen dijital delil⁴³ sorunsalını da belirtmek gerekir.

Ana akım Medya - Yeni Medya Karşılaşmaları

⁴⁰ Saka, Erkan (2014). Are Turkey and NetClean Partnering to Stop Child Abuse or ... Retrieved March 5, 2015, from <http://globalvoicesonline.org/2014/06/27/are-turkey-and-netclean-partnering-to-stop-child-abuse-or-curtail-internet-freedoms/>.

⁴¹ Yine de bu konuda yapılmış birkaç diğer çalışmayı göz ardı etmeyelim: Bozkurt, 2000; Ozcaglayan, 2014, Bozkurt, 2013.

⁴² (2012). Balyoz (darbe planı) - Vikipedi. erişim 5 Mart, 2015, [http://tr.wikipedia.org/wiki/Balyoz_\(darbe_plan%C4%B1\)](http://tr.wikipedia.org/wiki/Balyoz_(darbe_plan%C4%B1)) adresinden

⁴³ (2013). 31 delille Balyoz'a BALYOZ / 1 - Foto Analiz Haber. erişim 5 Mart, 2015, <http://fotoanaliz.hurriyet.com.tr/galeridetay/71331/4369/1/31-delille-balyoza-balyoz> adresinden.

Gezi Parkı olaylarının en büyük kazanımlarından birisi, yurttaş gazeteciliğinin (Alankuş, 2009; Duran, 2003; Cangöz, 2003; Aydoğan, 2012; Çevikel, 2011) ana akım bir kavrama dönüşmesi olabilir. Çeşitli biçimleri Türkiye’de zaten gerçekleşiyordu (Saka, 2012d) ama yurttaş gazeteciliğinin kitleselleşmesi ve ana akım medya kuruluşlarınca da kısmen benimsenmesi son dönemde gerçekleşti. Avadar (2014)’ın gazetecilerin Twitter kullanımına dair çalışması (benzer bir başka çalışma için bkz. Akdenizli, B.(2015b) hem geleneksel medyanın yeni medya kullanımına başlaması hem de yurttaş gazeteciliği pratikleriyle karşılaşması açısından dikkate değerdir (ayrıca bkz. Arar, 2014; Değirmencioğlu, 2014).

Türkiye’de internet yayınına ilk geçen gazete 2 Aralık 1995’te Zaman olmuş, onu 19 Mayıs 1996 Turkish Daily News takip etmiştir. (Gürcan, 1999). Bununla birlikte Doğuş Grubu ve Doğan Medya Grubunun internet merkezli medyalar üzerine ana akım medyada yapılan yatırımlara ve girişimlere öncülük ettiklerini, ama şu anda dijital kaynaklara yatırım yapmayan bir medya holdingi düşünmenin de mümkün olmadığını belirtmek gerekir. Yeni Medya Düzeni Konferansı (2011) etkinliğiyle Doğuş Grubu internet dünyasının yıldızlarını Türkiye’ye getirmiş, entelektüel zeminde de aktif internet kullanıcılarıyla temasını sürdürmeye çalışmıştı. Ancak kurumsal müdahaleler şeklinde gerçekleşen karşılaşmalar aktif kullanıcıların eleştirilerini de beraberinde getirmişti (Saka, 2013d). Medya holdingleri internet tabanlı iletişim teknolojilerine daha sıcak baksa da buyurgan üslupları ya da geleneksel iş modeli perspektifleriyle yatırım yapmaları, özellikle üst düzey yöneticilerle ortalama internet kullanıcı arasındaki gerilimin devamına yol açıyor. Anadolu Ajansı gibi kamu kuruluşlarının da patronaj ilişkilerinin yeni medya yansıma açısından Irak (2015)’a bakılabilir. Geleneksel reyting bakışıyla yayından kaldırılmak üzereyken sosyal medyadaki

hayranlarının yoğun kampanyaları sonucunda devam kararı alınan *Behzat Ç* ya *Leyla ile Mecnun* dizileri bu gerilimli karşılaşmalara olumlu bir örnek gösterilebilir. Daha sonra Behzat Ç hayranları bu sefer de RTÜK kararlarına karşı diziyi savunma kampanyası başlatmıştı (sosyalmedya.co, 2013). Özellikle TV sektöründe sosyal medya entegrasyonu ile *transmedya* anlatım (Evans, 2011) biçimlerinin artışı, yeni reyting ölçümlene arayışları (Kırık ve Domaç, 2014) vb bu alanda daha fazla araştırma ihtiyacı doğurmaktadır.

İnternetin yükselişi yeni medya holdinglerini, en azından medyada yeni güç odaklarını doğurabilir. Geleneksel medyacı Ufuk Güldemir'in⁴⁴, performansı bu alanda ilk örneklerden olabilir⁴⁵: Haber sitesi olarak başlattığı *Habertürk* daha sonra bir televizyon kanalı ve gazeteye de dönüştü ve nihai olarak büyük medya gruplarından Ciner Grubu tarafından satın alındı (Sözeri, 2015). Öte yandan geleneksel medyaya dönüşmeyip internet üzerinden büyük bir ticari medya kuruluşuna dönüşen *EnSonHaber* gibi örnekler de var. 1996'da yayına başlayan ve yalnızca internet üzerinden yayın yapan gazeteci Ahmet Tezcan'ın *Dördüncü Kuvvet Medya* sitesi de ilk dönemlerin önemli örneklerinden biri olabilir (Karaduman, 2002, s. 184).

Bu haber sitesi 2012 Bahar aylarında geleneksel medyanın duyurmadığı Başbakan R. Tayyip Erdoğan'ın ameliyatını ilk duyuran site olarak dikkati çekmişti. Özellikle Gezi olaylarıyla birlikte iktidar yanlısı yayın yaparak geleneksel medyadan daha işlevsel rol oynadı. Ajans tarzı haber yayınlayan *Haberler.com* da bu alanda sayılabilecek başka bir örnek. Son yıllarda büyük bir çıkış yakalayan *onedio.com*, *Diken*, *T24* ve son olarak gazeteci Ruşen Çakır'ın *MedyascopeTV*'si de medya sektörünün önemli yeni aktörlerine örnekler teşkil ediyor.

⁴⁴ "Vikipedi - Ufuk Güldemir", http://tr.wikipedia.org/wiki/Ufuk_G%C3%BCldemir

⁴⁵ Türkiye'de Gazetecilik ve internet ilişkisi üzerine ilk çalışmalar için bkz. Gürcan (1999), Kara (2002), Özgen (2000)

Olumlu örneklere rağmen gazetecilik için yeni iş modelleri arayışı önümüzdeki yıllarda daha da hayati bir rol alacak.

Sonuç yerine

TÜİK, Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı, Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu verilerine dayanarak oluşturulan bilgilere göre 2015 yılı itibarıyla Türkiye’de internet abonesi sayısı 48,617,291’dir. İnternet erişim imkânına sahip hanelerin oranı %69,5’a ulaşmışken 16-74 yaş grubu İnternet kullanımına bakıldığında Erkek vatandaşların % 65,8’i, kadın vatandaşların ise %46,1 ‘i 2015 itibarıyla internet erişimine sahip durumdadır⁴⁶. Ülkere göre yapılan bir internet penetrasyon oranlamasında ise Türkiye’deki internet penetrasyonu yüzde 58 olarak belirtilmiştir⁴⁷. 2016 Ocak ayı itibarıyla günlük saat bazlı internet kullanımı verilerine göre Türkiye’de 16-64 yaş arası vatandaşların internet başında geçirdiği vakit dizüstü bilgisayarlarda 4,2 saat, mobil cihazlarda ise ortalama 2,6 saati bulmaktadır.⁴⁸ Her ülkedeki en aktif sosyal ağ bağlamında aktif kullanıcı sayısının nüfusa oranlamasına bakıldığında (dünya ortalaması yüzde 31) Türkiye oranının yüzde 43’tür⁴⁹ (Mobil kullanım oranlarında ise dünya ortalaması yüzde 27, Türkiye yüzde 45’tir). Tüm bu istatistikler Türkiye’de internet kullanımının birçok alanda dünya ülkeleri ortalamasının üstünde olduğuna işaret ediyor. Yine de istatistiklerin anlamlı hale gelebilmesi yukarıda bahsedilen belli başlı alanlarla ilgili derinlemesine yapılacak çalışmalara bağlı.

⁴⁶ Daha ayrıntılı istatistikleri için TÜİK sitesine bakılabilir: <http://www.tuik.gov.tr/>

⁴⁷ (2016). Digital in 2016 - We Are Social UK. Retrieved September 14, 2016, from <http://wearesocial.com/uk/special-reports/digital-in-2016>.

⁴⁸ GlobalWebIndex, Q4 2015. Based on a survey of internet users aged 16-64.

⁴⁹ Kaynak: Facebook; Tencent; VKontakte, LiveInternet.ru, Nikkei, VentureBeat, Niki Aghaei; UN, nüfus verileri için US Census Bureau.

Örneğin kadın ve erkek kullanıcılar arasında erişim oranı farklılığı ilk dönem internet çalışmalarında sıkça vurgulanan *dijital bölünme*⁵⁰ kavramsallaştırılmasını yeniden düşünmemizi gerektirir. Yaygın ADSL altyapısı ve mobilleşme sayesinde erişim yerine internet okuryazarlığı oranı toplumsal cinsiyet ve bölgesel farklılıklar etkisiyle de daha önemli bir bölünme faktörü haline gelmiş olabilir.⁵¹ Bu çok katmanlı yapı sıradan vatandaşların ve sivil toplumun katkılarıyla çok çeşitli ürünler verebiliyor ama öte yandan sansür denebilecek boyutta kısıtlayıcı müdahaleler ve söylemler, bu katmanlılığın üstünü örtebiliyor.

İstatistikleri anlamlandırmak için daha etnografik çalışmalar yapmak da anlamlandırmayı artıracaktır. Özellikle ahlaki panik⁵² dalgalarının sık sık hedefi olan İnternet kafelerle ilgili bir çalışma (Binark ve meslektaşları, 2009) saha çalışması açısından erken güzel örneklerden biri olmuştur. Çalışmada gençlerin internet erişimi ve kafelerin sosyal boyutu ele alınmış ve aslında gençler için nasıl faydalı ortamlar haline gelebildiğine işaret edilmiştir. EU Kids Online araştırmasının Türkiye ayağı (Livingstone, 2010) övgüye değer bir titizlikle yapılmıştır ama hane halkı internet kullanımı, ebeveynler ve çocukları arasında yeni medya kullanım pratikleri antropolojik verilerle daha da zenginleştirilebilir.

İnternet incelemelerini zenginleştirecek bir araştırma problematiği de hem İnternet karşıtı söylemleri hem de ortaya çıkan İnternet pratiklerini anlamlandırmak için kullanılan retorik dil olabilir. Ahlaki panik söylemleri olağan şüpheli olarak sık sık karşımıza çıkacak. Yukarıda da belirtildiği üzere İnternet ve ahlaki panik bağlamında ilk hedef noktalarından biri

⁵⁰ İlk dönem dijital bölünme çalışmalarına birkaç örnek: Lenhart, Horrigan & Rainie (2003); Eastin & LaRose (2000); Van Dijk & Hacker (2003).

⁵¹ Konunun artan önemine binaen 2. Yeni Medya Çalışmaları İkinci Ulusal Medya Kongresi'nin teması yeni medya okuryazarlığı oldu. <http://www.yenimedya.org.tr/>

⁵² Ahlaki panik (moral panic) belli meselelerin toplumsal düzeni bozmasından duyulan endişe durumudur. Modern zamanlarda bu endişelerin yayılmasında medya merkezi rol oynamış, bu kavram da iletişim çalışmalarının konularından biri haline gelmiştir. Ayrıca bkz: McRobbie, A., & Thornton, S. L. (1995). Türkiye'den bu kavramsallaştırma kullanılarak yapılan iki çalışma: Şenol (2014), Yıldız, S., & Sümer, H. H. (2010)

internet kafeler olmuştur. Hrant Dink suikastinden sonra iktidar suçu kafelere atmış ve bu “suçlu yetiştiren yerler”in 24 saat kapalı devre televizyon (*closed circuit television*) kaydı yapmasını ve filtre sistemi kullanmasını zorunlu hale getirmişti. Güvenli internet dayatmasında yalnızca İnternet hakkındaki değil, daha kapsamlı bir aile değerleri söyleminin varlığını da göz ardı etmemek gerekir (Odabaşı, H., Kabakçı, I., & Çoklar, A., 2007). Bazı durumlarda İnternet sansürüne destek sırf otoriteler tarafından değil de bu söylemden etkilenen vatandaşlar tarafından da yapılıyor.⁵³ Son yıllarda “bağımlılık” korkusu da bir ahlaki panik dalgası olarak yükseldi. Otoritelerin de düzenledikleri etkinliklerle destek verdiği İnternet/sosyal medya bağımlılığı çerçevesinde çocuklarla ebeveynler ve daha başka katmanlar arasında ne gibi ilişkilerin gelişeceği görülecek. Bir yandan da Foucaultcu analizleri hatırlatan bir hastalık tanımlaması süreci izliyor olacağız.⁵⁴

Öte yandan 20. yy. başındaki antropolojik armağanlaşma literatürünün (Mauss, 2002), ya da E.P. Thompson (1971)’in *moral ekonomi* kavramının Açık Kaynak hareketiyle (Sunal, 2013) yeniden gündeme gelmesi (ilkini tartışmaya açanlar arasında Kelty, 2008, ikincisinde ise Jenkins ve Green, 2013 sayılabilir) gibi Türkiye düşünce tarihinde yer etmiş bazı sorunsallaştırmaları da yeni medya bağlamında yeniden düşünebiliriz (Kavramsal bir hazırlık olarak Saka, 2015d). Hatta böyle bir yeniden düşünmeye öncülük etmek gerekir. Böyle bir kavramsal denemeye örnek olarak da Ogan ve Cagiltay (2006) verilebilir. Türkiye’de internetin yaygınlaştığı ilk dönemlerde önemli bir rol oynayan *itiraf.com* sitesinin kullanıcılarıyla yaptıkları çalışmada çevrim içi itiraf etme pratikleriyle kültürel kodlar arasında bağlantılar kurulmaya çalışılmıştır.

Türkiye’de internetin tarihiyle ilgili bu denemeyi bitirirken internet temelli iletişimin yakın zamanda yoğunlaşacağı alanlardan bazılarını sıralamak isterim: E-ticaret (Özmen,

⁵³ “Türkiye interneti anlamış değil”, *Milliyet*, 2008, erişim: 06 Kasım 2013, <http://www.milliyet.com.tr/default.aspx?aType=HaberDetay&ArticleID=1008291>

⁵⁴ Bir “hastalık” olarak İnternet Bağımlılığı için bkz. Arısoy (2009).

2003; Marangoz & Saltık, 2012) ve dijital gelişmelerle ilişkilendirilen girişimcilik söylemi; hızla artan mobilleşme (Ünal, 2012) ve giyilebilir teknolojiler; nesnelerin interneti (Kalafatoğlu, 2015), “büyük veri” ve veri madenciliği⁵⁵ (Vahaplar, Alper, ve İnceoğlu. 2001), kitle fonlamannın (Yeğen, 2015) da ötesinde yeni ödeme biçimleri...

Kaynakça

Açık Anayasa. (2012). <http://acikanayasa.wikispaces.com>

Akarçay, G (2015). AleviWeb: Siberuzayda “sanal ve gerçek bir toplum. *Toplum Bilim*,(135), 92-124.

Akdeniz, Y. & Altıparmak, K. (2008). *Internet: Restricted access: A critical assessment of Internet content regulation and censorship in Turkey*. UK: Freedom of Expression.

Akdenizli, B. (2008). *Toward a healthier understanding of Internet policy development: The Case of Turkey*. VDM Publishing.

⁵⁵⁵⁵ Gazetecilik alanındaki uygulamalara dair bkz. <http://www.verigazeteciligi.com/>.

Akdenizli, B. (Der.). (2015). *Digital transformations in Turkey: Current perspectives in communication studies*. Rowman & Littlefield.

Akdenizli, B ve Nazlı Çetin (2015) Using Social Media Dialogically? Political Parties in Turkey and the 2014 Local Elections. *Digital transformations in Turkey: Current perspectives in communication studies*. Rowman & Littlefield.

Akdeniz, B. (2015b) Every Now And Then: Journalists and Twitter Use in Turkey. *Digital transformations in Turkey: Current perspectives in communication studies*. Rowman & Littlefield.

Akgül, Mustafa (2001) “Türkiye’de İnternet 1-2-3”,

http://www.tbd.org.tr/dergi/yazarlar/27082001/mustafa_akgul.htm, 03.09.2001

Akgül, Mustafa. (2014). Türkiye İnternet- ilk yıllar ve mevcut durum : bir kişisel değerlendirme ... Retrieved August 29, 2016, from <http://docplayer.biz.tr/632659-Turkiye-internet-ilk-yillar-ve-mevcut-durum-bir-kisisel-degerlendirme-mustafa-akgul.html>.

Akkaya, Ö. (2015). cingenyiz.blogspot.com.tr: A Case of Representing the Gypsy Identity on the Internet in Turkey. *Digital transformations in Turkey: Current perspectives in communication studies*. Rowman & Littlefield.

Akkoyunlu, B. (2002). Öğretmenlerin internet kullanımı ve bu konudaki öğretmen görüşleri. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 22(22), 1-8.

Akser, M (2015) The Revolution Will Be Hacktivated: Turkish Marxist Hacker Groups. *Digital transformations in Turkey: Current perspectives in communication studies*. Rowman & Littlefield.

Al-monitor. (2014). Turkey's new Internet law contradicts its EU ambitions. <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2014/09/turkey-european-union-internet-law-human-rights.html> adresinden erişilebilir.

Alankuş, S. (2009). Yeni habercilik arayışları: Hak odaklı habercilik, yurttaş gazeteciliği, barış gazeteciliği. Der: Alankuş S. *Gazeteciliğe Başlarken Okuldan Haber Odasına*.

Alternatif Bilişim Derneği (2013). *Türkiye'de İnternet'in Durumu*. İstanbul: Alternatif Bilişim Derneği

Arar, Y. B (2014). Bir Kuşak/Zihniyet Çatışması Bağlamında Geleneksel Medya- Yeni Medya Gerilimi ve Gazetecilik Eğitimi. In *Yeni Medya Üzerine... Yeni İletişim Teknolojileri* (Vol. 2). Konya: Literatürk.

Arda, B. (2014). The Medium of the Gezi Movement in Turkey: *Viral pictures as a tool of resistance*. In APSA 2014 Annual Meeting Paper.

Arısoy, Ö. (2009). Internet addiction and its treatment. *Psikiyatride Guncel Yaklasimlar- Current Approaches in Psychiatry*, 1(1), 55-67.

Atikkan, Z. & Tunç, A. (2011). *Blogdan al haberi*. İstanbul: YKY.

Avadar, L. (2014). Twitter usage practices of journalists and possible changes Twitter can offer on journalism. *Yeni Medya Çalışmaları II*. İstanbul: Taş Mektep Yayıncılık.

Aydemir, A. T. (2013). “Ulus aşırı dinamikler, Sosyal Medya ve Türkiye’de Yükselen Öğrenci Hareketleri”, *Yeni Medya Üzerine* içinde, Müge Demir ed. Literatürk: Konya, 2013.

Aydoğan, A. (2012). İletişim araştırmalarında internet gazeteciliği: Bağlamsal çalışmaların eksikliği. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 35, pp. 19-41.

Altun, A. S., & Altun, A. (2000). Bir eğitim aracı olarak internet. *Milli Eğitim Dergisi*, 147, 23-25.

Aybek, B. (2007). Eleştirel düşünmenin öğretiminde öğretmenin rolü. *Bilim, Eğitim ve Düşünce Dergisi*, 7(2).

Aygül, E. (2010). Facebook'ta nefret söyleminin üretilmesi ve dolaşıma sokulması. *Yeni Medyada Nefret Söylemi*, 95-140.

Balcı, A. (2003). *E-devlet: Kamu yönetiminde yeni perspektifler, fırsatlar ve zorluklar*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, pp. 265-280.

Başaran, Funda. "Yeni Bir İletişim Ortamı: İnternet." *Birikim Aylık Sosyalist Kültür Dergisi*, İstanbul: Birikim yayıncılık, sayı 110 (1998): 46-49.

Başural, İ. (2014). Online expression of offline hate: Digital media and reproduction of hate speech. In *Yeni Medya Çalışmaları II*. İstanbul: Taş Mektep Yayıncılık.

Bayraktutan, G.; Binark, M.; Telli Aydemir, A.; Çomu, T.; Doğu, B.; İslamoğlu, G. (2013)

Sosyal Medya Ortamlarının Siyasal İletişim Uygulamaları Açısından İncelenmesi:

Türkiye’de 2011 Genel Seçimlerinde Facebook ve Twitter’ın Siyasi Parti ve Liderler

Tarafından Kullanılması, TÜBİTAK SOBAG 111k263 No’lu Araştırma Projesi.

BBC. (2014). Anayasa mahkemesi: Twitter yasağı kaldırılmalı.

http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2014/04/140402_twitter iptal adresinden erişilebilir.

Bıçakçı, B. (2015). Communicating Social Responsibility: A Look at Turkish Corporate Websites. *Digital transformations in Turkey: Current perspectives in communication studies*. Rowman & Littlefield.

Bilgiç, H. G., Duman, D., & Seferoğlu, S. S. (2011). Dijital yerlilerin özellikleri ve çevrim içi ortamların tasarlanmasındaki etkileri. *Akademik Bilişim*, 2-4.

Binark, M., Bayraktutan Sütçü, G., & Buçakçı, F. (2009). How Turkish young people utilize internet cafes: The results of ethnographic research in Ankara. *Observatorio (OBS*)*, 3(1).

Binark, M. (2010). Nefret söyleminin yeni medya ortamında dolaşıma girmesi ve yeniden üretilmesi. T. Çomu (ed.), *Yeni Medyada Nefret Söylemi* içinde, 11-53.

Binark, M., Arslantaş-Toktaş, S., Dikmen, E., Küzeci, E., & Özaygen, A. (2012). *Türkiye’de Dijital Gözetim: TC Kimlik Kartlarından E Kimlik Kartlarına Yurttaşın Sayısal Bedenlenişi*. İstanbul: Alternatif Bilişim Derneği

Binark, M. (Ed.). (2014). *Yeni medya çalışmalarında araştırma yöntem ve teknikleri*. İstanbul: Ayrıntı.

Binark, M., Karataş, Ş, Çomu, T., & Koca, E. (2015). Türkiye’de Twitter’da trol kültürü. *Toplum Bilim*,(135), 124-158.

Bozkurt, V. (2000). Gözetim ve internet: Özel yaşamın sonu mu?. *Birikim Dergisi*, (136), 69-74.

Bozkurt, V. (2013). *Gözetim Toplumu ve İnternet*.

Büyükşener, E. (2009). "Türkiye’de Sosyal Ağların Yeri ve Sosyal Medyaya Bakış." *inet-tr’09*, 39.

Cangöz, İ. (2003). Yurttaş gazeteciliği ve yerel basın. *Gazetecilik ve Habercilik, Sevda Alankuş (ed)*. IPS İletişim Vakfı Yayınları, İstanbul.

Cebeci, Marketing Agency. (2013). Twitter reklamlarınız emin ellerde, erişim: 17 Aralık 2013, <http://hilalcebecireklam.com/>.

CNBC. (2012). Big Opportunities in Turke's Digital Economy. *March 4, 2015*, <http://www.cnbc.com/id/48688251>

Connectedvivaki.com. (2014). <http://www.connectedvivaki.com/category/guncel-istatistikler/>

Cogito Sayı 30 (2009). *İnternet: Üçüncü Devrim?*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları

Coleman, G. (2014). *Hacker, hoaxer, whistleblower, spy: The many faces of anonymous*. Verso Books.

Çelik B (2015). The Politics of the Digital Technoscape in Turkey: Surveillance and Resistance of Kurds. *Digital transformations in Turkey: Current perspectives in communication studies*. Rowman & Littlefield.

Çevikel, T. (2011). Profesyonel haber medyasında yurttaş katılımı: CNN Türk-Haberim örneğinde katılımcı gazeteciliğin sınırları. *İleti-ş-im, 14*.

Çiftçi-De, D. B. İ. M. (2013). Halkla İlişkiler Aracı Olarak: Sosyal Medyanın Kullanımı Ve Yeni Stratejiler. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 5(1).

Çoban, B. (2014) *Sosyal Medya Devrimi*, Su Yayınları, İstanbul.

Dağsalgüler, A., & Saka, E. (2007). Yeni İletişim Teknolojileriyle Habermas'ın Kamusal Alanı'ni Yeniden Düşünmek. *Medya Okumaları* (pp. 161-173). Nobel Yayın Dağıtım.

Dede, M.B. (2013). Sosyal ağların meclisi democratus, erişim 15 Kasım 2013, <http://www.melihbayramdede.com/sosyal-aglarin-meclisi-democratus.html>.

Değirmencioğlu, G. (2014). Yeni Medya Çağında Haberciliğin Dönüşümü: Yurttaş Gazeteciliği Bağlamında Hiper Yerel Gazetecilik. In *Yeni Medya Üzerine... Yeni İletişim Teknolojileri* (Vol. 2). Konya: Literatürk.

Demir, M. (Ed.). (2013). *Yeni Medya Üzerine... Yeni İletişim Teknolojileri* (Vol. 1). Konya: Literatürk.

Demir, M. (Ed.). (2014). *Yeni Medya Üzerine... Yeni İletişim Teknolojileri* (Vol. 2). Konya: Literatürk.

Demirci, G. (2012). Türkiye'ye İnternetin Gelişi ve Gelişimi » Bilgiustam. Retrieved August 23, 2016, from <http://www.bilgiustam.com/turkiyeye-internetin-gelisi-ve-gelisimi/>.

Demirhan, K. (2014). Social media effects on the Gezi Park movement in Turkey: Politics under hashtags. In *Social Media in Politics* (pp. 281-314). Springer International Publishing.

Depeli, G. (2015) “Kadın Bloggerlar: Yeni Dil, Yeni Kadınlık, Yeni Tartışmalar”,
Folklor/Edebiyat Dergisi, Sayı 83, 271-294.

Dirini, İ. (2010). Okur yorumlarıyla yeniden üretilen nefret söylemi. *Yeni Medyada Nefret Söylemi*.

Doğu, B., Zıraman, Z. & Zıraman, E. (2009). Web based authorship in the context of user generated Content, An Analysis of a Turkish Web Site: Eksi Sozluk (4th Global Conference Cyber Cultures, March 2009).

Doğu, B., Özçetin, B., Bayraktutan, G., Binark, M., Çomu, T., Aydemir, A., & İslamoğlu, G. (2014). *Syasetin Yeni Hali. Vaka-i Sosyal Medya*. İstanbul: Kalkedon.

Duran, R. (2003). "Yurттаş gazeteciliği." *Gazetecilik ve Habercilik, Habercinin El Kitabı*, Compiled by: Sevda Alankus, İstanbul: IPS Communications Foundation, pp. 85-99.

Eastin, M.S. & LaRose, R. (2000). Internet self-efficacy and the psychology of the digital divide. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 6.

Emre, P. Ö (2013). İletişim teknolojileri ve eylemlilik: Genç Siviller ve Facebook kullanıcılarının bir portresi. In *Yeni Medya Üzerine... Yeni İletişim Teknolojileri* (Vol. 1). Konya: Literatürk.

Emre, P. Ö., ÇOBAN, B., & Şener, G. (2014). Humorous form of protest: Disproportionate use of intelligence in Gezi Park's Resistance. *New Opportunities And Impasses: Theorizing And Experiencing Politics*, 430.

Erbaş, T. (2011). *Türkiye'de Tumblr Blog Ortamındaki Popüler Blogcuların Kullanım Pratikleri*. Türkiye'de İnternet Konferansı.

Erbirer, E. & Okandan, G.D. (2014). Sosyal medyanın yaratıcı endüstrilerde bir iletişim ve pazarlama aracı olarak kullanılması. In *Yeni Medya Çalışmaları II*. İstanbul: Taş Mektep Yayıncılık.

Erben, Ş. E. & Balaban-Salı, J. (2016). Social Media Use of Vegan Activists in Turkey. *Global Media Journal: Turkish Edition*, 6(12).

Erdur-Baker, Ö., & Kavşut, F. (2007). Akran zorbalığının yeni yüzü: Siber zorbalık. *Eğitim Araştırmaları*, 27, 31-42.

Ergül, H., Emre Gökalp, İncilay Cangöz (2015). New Media, Everyday Life, and the Poor: An Ethnographic Inquiry. *Digital transformations in Turkey: Current perspectives in communication studies*. Rowman & Littlefield.

Ergün, M. (1998). İnternet destekli eğitim, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 1-10.

Erkunt, H. & Akpınar, Y. (2002). İnternet tabanlı ve internet destekli eğitim: Kurumsal bir eğitim yönetim sistemi örneği. *Açık ve Uzaktan Eğitim Sempozyumu Bildiriler Kitabı* (2002): 23-25.

Evans, E. (2011). *Transmedia television: audiences, new media, and daily life*. Taylor & Francis.

Genç, K. (2013). Rise of Turkish citizens' media. *Index on Censorship*, 42(4), 92-95.

Genç, K. (2014). Turkey's Twitter army. *Index on Censorship*, 43(1), 106-110.

Geray, H. (1999). Network policy formation between idealist and strategic models: a political economy perspective from Turkey. *Telecommunications Policy*, 23(6), 495-511.

Gökçe, O. Z., Hatipoğlu, E., Göktürk, G., Luetgert, B., & Saygin, Y. (2014). Twitter and Politics: Identifying Turkish Opinion Leaders in New Social Media. *Turkish Studies*, 15(4), 671-688.

Gözükeleş, İ. (2004). Özgür/Açık kaynak kodlu yazılım ve ulusal yazılım politikaları. *Elektrik Mühendisliği*, no. 422.

Greenberg, A. (2007). The streisand effect. *Forbes.com*, 11-05.

Greenwald, G. (2014, May 13). *No place to hide: Edward Snowden, the NSA, and the US surveillance state*. Metropolitan Books.

Gülbahar, Y., Kalelioğlu, F., & Madran, O. (2010). Sosyal ağların eğitim amaçlı kullanımı. *XV. Türkiye'de İnternet Konferansı*, 2-4.

Gümüş, Ç. (2003). İnternet Kafelerin (Dijital Kütüphaneler) Denetlenmesi ve Eğitim Amaçlı Kullanımının Teşviki. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.*

Gürcan, İbrahim Halil; *Sanal Gazetecilik*, Anadolu Üniversitesi Basımevi, Eskişehir, 1999

Habertürk. (2013). Türkiye'de 200 milyon dolarlık online sektör, Aralık 2013, <http://ekonomi.haberturk.com/teknoloji/haber/760926-turkiyede-200-milyon-dolarlik-online-sektor>.

Hafdell, S. (2014). Social media and the “Menace to Society”: Potential and limitations of alternative media in Turkey. *Glocal Times*, 21.

Hawks, B.B. & Akser, M. (2010). Cyberterror a la turca (*Edited By: Banu Baybars Hawks & Lemi Baruh Editorial Assistant and Cover Design: Kaya Tabanlı*, 2010), p. 132.

Herdağdelen, A., Aygün, E. & Bingöl, H. (2005). Measuring generalized preferential attachment in an online hyper-textual dictionary: Eksi Sozluk. . (ECCS European Conference on Complex Systems, Paris, France, November, 2005).

Hoşgör, E. (2001). Internet and democratic participation. *Mülkiyeliler Birliği Dergisi*.

Hurriyet Daily News. (2012). “Turkey 'under surveillance' in 'Enemies of the Internet' list”, erişim 14 Kasım 2013, <http://www.hurriyetdailynews.com/turkey-under-surveillance-in-enemies-of-the-internet-list-.aspx?pageID=238&nID=15810&NewsCatID=339>.

Hürriyet. (2014). Ekşi Sözlük'ün kurucusu: Türkiye'de kalmak enayilik. <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/25976407.asp>

Irak, D (2015). Reading political clientelism and concentration through new media: The case of Anadolu Agency. *Yeni Medya Çalışmaları III* (pp. 47-86). Istanbul: Taş Mektep.

İnceoğlu, Y., & Sözeri, C. (2012). Nefret suçlarında medyanın sorumluluğu:“Ya sev ya terket ya da...”. Y. Inceoglu, (ed.), *Nefret Söylemi ve/veya Nefret Suçları* içinde. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

İnceoğlu, Y. (ed.). (2012). *Nefret Söylemi ve/veya Nefret Suçları*. İstanbul: Ayrıntı Publishing

i-net.org.tr (2013). Türkiye’de İnternet Konferansları, “XVIII. Türkiye’de İnternet Konferansı,” erişim: 31 Aralık 2013, <http://inet-tr.org.tr>

İnceoğlu, Y ve Savaş Çoban (ed.) (2015). *İnternet ve Sokak*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları

Jenkins, H. (2006). *Convergence culture: Where old and new media collide*. NYU Press.

Jensen, J. (1990). *Redeeming modernity: Contradictions in media criticism*. Newbury Park, CA: Sage

Jenkins, H., Ford, S., & Green, J. (2013, January 21). *Spreadable media: Creating value and meaning in a networked culture*. NYU Press.

Kadayıfçı, E. (2015). Dijitalleşen emek süreçlerinde mühendislik pratiğinin dönüşümü. *Toplum Ve Bilim*, (135), 57-74.

Kakırman Yıldız, A. (2012). Dijital yerliler gerçekten yerli mi yoksa dijital melez mi. *International Journal of Social Science*, 5(7), 819-833.

Kalafatoğlu, Y. (2015). The prospective paradigm of marketing studies: Internet of things. *Yeni Medya Çalışmaları III* (pp.203-220). İstanbul: Taş Mektep.

Murad, K. (2002). Değişen İletişim Ortamı, Yeni Medya ve İnternet Gazeteciliği. *Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Genel Gazetecilik Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*.

Kara, Hakan (2002). "İnternet, Gazetecilik ve Yeni Olanaklar", *İnternet Çağında Gazetecilik*, Hazırlayanlar: Serhan Yedig-Haşim Akman. İstanbul: Metis Yayınları

Kırık, A.M. ve A. Domaç (2014). "Sosyal Medya Üzerinden Televizyon Reyting Ölçümlerinin Analizi: Twitter Örneği". *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi* (2)5: 414-430

Karasar, Ş. (2004). Eğitimde Yeni İletişim Teknolojileri İnternet ve Sanal Yüksek Eğitim”,
The Turkish Online Journal of Educational Technology.(TOJET) 3(4) (2004): 16

Karlı, İ (2014). Yeni İletişim Ortamları ve Yerel Yönetimlerde Şeffaflık. In *Yeni Medya Üzerine... Yeni İletişim Teknolojileri* (Vol. 2). Konya: Literatürk.

Keleş, A.R ve Yetkin Sal (ed) (2013). *Hack Kültürü ve Hacktivizm: Yeni bir Siyaset Biçimi*.
İstanbul: Alternatif Bilişim Derneği

Kelty, C. M. (2008). *Two bits: The cultural significance of free software*. Duke University
Press.

Koroglu, O. & Tingoy, O. (2011). *Digital rights management in Turkish online music sector, (Application of Information and Communication Technologies (AICT)*. 5th International
Conference on. IEEE.

Kurban, D., & Sozeri, C. (2011). *Does media policy promote media freedom and independence? The case of Turkey*. İstanbul: Tesev

Kunt, Z. (2014). Digitally Mediated Spiritual Life of Istanbul Based Community: “ Rainbow Mandala: an alchemy of Love, Light and Spirit in the New Earth ”. In *Yeni Medya Çalışmaları II*. İstanbul: Taş Mektep Yayıncılık.

Küçükeroğan, B., & Yengin, D. (2012). Ethics in new media: Bobiler.org, International Congress on Visual Culture 2012-VISUALIST2012, July 2012, Visualist2012 Proceedings Book, Bologna (Italy): Medimond. ISBN:978-88-7587-647-0, 2012, s.2-7.

Latour, B. (2005). Reassembling the social-an introduction to actor-network-theory. *Reassembling the Social-An Introduction to Actor-Network-Theory, by Bruno Latour, pp. 316. Foreword by Bruno Latour. Oxford University Press, Sep 2005. ISBN-10: 0199256047. ISBN-13: 9780199256044, 1.*

Lenhart, A., Horrigan, J., & Rainie, L. (2003). The ever-shifting Internet population: A new look at Internet access and the digital divide. *Most*, 6, 202.

Livingstone, S., & Haddon, L. (2010). EU Kids Online. *Zeitschrift Für Psychologie/Journal of Psychology*, 217(4), 236.

LOG. (2010). İnternette sansüre 'bobiler' tarzı protesto. Retrieved from March 3, 2015, <http://www.log.com.tr/internette-sansure-bobiler-tarzi-protesto/>

Lovink, G. (2002). *Dark fiber: Tracking critical Internet culture*. Cambridge: MIT Press.

Lüküslü, D. (2015). “To be a Child in the 1980s” in Turkey: Construction of Generational Memory and Nostalgia Through Cyberspace. *Digital transformations in Turkey: Current perspectives in communication studies*. Rowman & Littlefield.

Lyon, D., & Ayas, G. (2013). Gözetim Toplumu. *Sosyologca*, (5).

Marangoz, M., Yeşildağ, B., & Saltık, İ.A. (2012). E-Ticaret İşletmelerinin Web ve Sosyal Ağ Sitelerinin İçerik Analizi Yöntemiyle İncelenmesi. *Journal of Internet Applications & Management/İnternet Uygulamaları ve Yönetimi Dergisi*, 3(2).

Mauss, M. (2002). *The gift: The Form and Reason For Exchange in Archaic Societies*. Psychology Press.

McRobbie, A., & Thornton, S. L. (1995). Rethinking'moral panic'for multi-mediated social worlds. *British journal of sociology*, 559-574.

Milliyet Arşiv. (2009). İşte böyle olur bilişimcinin eylemi. *Retrieved from* March 3, 2015 <http://www.milliyet.com.tr/Ekonomi/HaberDetay.aspx?aType=HaberDetayArsiv&KategoriID=3&ArticleID=889287>

Morozov, E. (2011). The dark side of internet freedom: The net delusion. *New York: Public Affairs.*

MÜ-YAP. (2002). MÜ-YAP Bağlantılı Hak Sahibi Fonogram Yapımcıları. *Retrieved from* March 4, 2015, <http://www.mu-yap.org/>.

Odabaş, H. (2003). İnternet tabanlı uzaktan eğitim ve bilgi ve belge yönetimi bölümleri. *Türk Kütüphaneciliği* 17(1) (2003): 22-36

Odabaşı, H., Kabakçı, I., & Çoklar, A. (2007). İnternet, çocuk ve aile. *Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.*

Ogan, C. L., & Cagiltay, K. (2006). Confession, revelation and storytelling: patterns of use on a popular Turkish website. *New Media & Society*, 8(5), 801-823.

Ökten, A. ve E. Seçkin (2015). Emek piyasasındaki bölünme: Türkiye’de çağrı merkezi sektörü. *Toplum Ve Bilim*, (135), 74-92.

Ozcaglayan, M., & Çelik, R. (2014). Self Expression, Exposition and Surveillance in Social Media (A Qualitative Study on the Transformation of Surveillance through The Digital Information). *Journal of Media Critiques [JMC]*, 1(DCI).

Özçetin, B.; Arslan, U. T.; Binark, M. (2012) “Türkiye’de İnternet, Kamusalılık ve Demokratik Kanaat Oluşumu”, *Folklor/ Edebiyat*, 2012/4, S:72, 51-76.

Özer, M. (2013). Bir “Crowdsourcing” Denemesi Örneği: Seçimtakip.org. In *Türkiye’de Yeni Medya Çalışmaları 1*. İstanbul: Taş Mektep Yayıncılık.

Özgen, Murat (2000); “İnternet ve Türkiye’de İnternet Gazeteciliği”, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*.

Özkirimli, U. (Ed.). (2014). *The making of a protest movement in Turkey:# occupygezi*. Palgrave Macmillan.

Özmen, Ş. (2003). *Ağ ekonomisinde yeni ticaret yolu: e-ticaret: elektronik ticaret*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Özsoy, D. (2015). Tweeting political fear: Trolls in Turkey. *Journal of History School (JOHS)*, 12, 535-552.

Pembecioğlu, N. & Gündüz, U. (2014). Sosyal Medyada Reklam Kullanımı. In *Yeni Medya Üzerine... Yeni İletişim Teknolojileri* (Vol. 2). Konya: Literatürk.

Polat, B., Bakıroğlu, C.T. & Sayın, M.E.D. (2013). Hacktivism in Turkey: The Case of Redhack. *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 4,9, 628.

Povinelli, E. (2011). "Routes/World"s. *e-flux*.

Radikal. (2015). Twitter'a ihtar. http://www.radikal.com.tr/turkiye/twittera_ihtar_turkiyede_icerik_engellemeye_devam_eders_eniz_size_abdde_dava_acariz-1279282 adresinden erişilebilir.

Saka, E. (2012). Sosyal medya ajansları. <http://erkansaka.net/archives/tag/sosyal-medya-ajanslari> adresinden erişilebilir.

Saka, E. (2012b). Siber medya sonrası kamusal alan ve gazetecilik pratikleri. *Folklor/edebiyat*, 18(72), 35-50.

Saka, E. (2012c). *An attempt to understand what the proposed Internet filtering ...* Retrieved from March 4, 2015, <http://www.ifla.org/publications/an-attempt-to-understand-what-the-proposed-internet-filtering-system-in-turkey-means> adresinden erişilebilir.

Saka, E. (2012d). “Türkiye’de yurttas gazeteciliği yapma biçimleri,” *T24*, Ekim 30, 2012, <http://t24.com.tr/yazi/turkiyede-yurttas-gazeteciligi-yapma-bicimleri/5814> adresinden erişilebilir.

Saka, E. (Ed.). (2013). *Türkiye’de yeni medya çalışmaları 1*. İstanbul: Taş Mektep Yayıncılık.

Saka, E. (2013b). Türkiye siber âleminin farklı boyutları üzerine listelemeler burada görülebilir: 2010. "Introducing Turkish Cybersphere", erişim 11 Aralık 2013, <http://erkansaka.net/archives/category/regulars/introducing-turkish-cybersphere>.

Saka, E. (2013c). Transmedya'yı eğitime uyarlama denemesi, erişim: 09 Aralık 2013, <http://erkansaka.net/archives/20715>.

Saka E. (2013d). Nihan Güneli'den Yeni Medya Düzeni 2011 yorumu. *Retrieved from* <http://erkansaka.net/archives/12462>

Saka, E., Görgülü, V., & Sayan, A. (Eds.). (2014). *Yeni medya çalışmaları II*. İstanbul: Taş Mektep Yayıncılık.

Saka, E. (2014b, July 1). *The AK Party's social media strategy: Controlling the uncontrollable*. Retrieved March 1, 2015, from http://www.turkishreview.org/reports/the-ak-party-s-social-media-strategy-controlling-the-uncontrollable_540938

Saka, Erkan. (2014c). Türkiye'de Yeni Medya Etnografisi Yapmak. [Doing New Media Ethnography in Turkey] In *Sınırları Aşmak. Türkiye'de Sosyo-Kültürel Antropoloji ve Disiplinlerarası Yaklaşımlar* (pp. 97-122). Konya: Çizgi Kitabevi.

Saka, E. (2015). Sosyal Medya Üzerinden Haber Doğrulama Süreçleri: Gezi Parkı Direnişi/Olaylarına Bir Bakış. *İnternet ve Sokak* (pp. 257-278). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Saka, E (2015b). Integrating New Media into Higher Education. *Digital transformations in Turkey: Current perspectives in communication studies*. Rowman & Littlefield.

Saka, E. (2015c). P24 - İnternet sansürüne sivil toplum desteği!. Retrieved March 4, 2015, from <http://platform24.org/guncel/734/internet-sansurune-sivil-toplum-destegi>.

Saka, E. (2015d). Armağanlaşmadan (Gift Economy) Kitlekaynağa (Crowdsourcing) Dijital Gönüllülükler Üzerine. *İletişim Çalışmaları*. (pp. 37- 44). İstanbul: Derin Yayınları

Saran, M., Seferoğlu, G. & Cagiltay, K. (2009). Cep Telefonu Yardımıyla Dil Öğrenme, and İngilizce Telaffuz Öğrenimi Parmaklarınızın Ucunda. *Eğitim Araştırmaları-Eurasian Journal of Educational Research* 34, 97-114.

Sayan, A. (2013). Yeni medya ve taraftar davranışları: Boz Baykuşlar Örneği. In *Türkiye'de Yeni Medya Çalışmaları 1*. İstanbul: Taş Mektep Yayıncılık.

Schenkkan, N. (Ed.). (2014). *Special Report: The Struggle for Turkey's Internet*. Washington DC: Freedom House.

Sezer, T., Sever, B., Arslan, B., & Arslan, E. (2014). Taksim Gezi Park protests, public sphere and new media. *12th International Communication in the Millenium Symposiums, Anadolu University*.

Shaviro, S. (2003). *Connected: Or what it means to live in the Network Society*. U of Minnesota Press.

Sosyalmedya.co. (2013). Van Depremi sonrasında sosyal medyanın rolü”, *Sosyalmedya.co*, erişim: 11 Aralık 2013, <http://sosyalmedya.co/van-depremi-sosyal-medya/>.

Sosyalmedya.co (2013). Behzat Ç. ye Dokunma!, *Sosyalmedya.com*, erişim: 03 Aralık 2013, <http://1sosyalmedya.com/behzat-c-ye-dokunma.html>

Sosyal Medya Türkiye (2010). TÜRKİYE'DE İNTERNETİN KISA TARİHİ | SOSYAL MEDYA TÜRKİYE. Retrieved August 23, 2016, from <http://www.socialmediatr.com/blog/turkiyede-internetin-kisa-tarihi/>.

Sözer, C. (2015). *Türkiye’de Medya-İktidar İlişkileri Sorunlar ve Öneriler*. İstanbul: İstanbul Enstitüsü

Sunal, B. (2013). Özgür Yazılım- Açık Kaynak hareketi örneğinde sosyal hareketlerde yeni olanaklar: Çokluk, ağ örgütlenmeleri ve refleksif direniş. In *Türkiye’de Yeni Medya Çalışmaları 1*. İstanbul: Taş Mektep Yayıncılık.

Sorkun, Ö. E. (2014) *Cyberspace Controls Before and After Turkey Gezi Park Protests*,
Yayınlanmış yüksek lisans tezi, Vrije Universiteit Brussel, Brüksel.

Soylu, F. (2009). Designing Online Learning Communities: Lessons from Ekşisözlük,”
European Journal of Open, Distance and E-Learning.

Şahan, G (2014). Bir Selektif Benlik Sunumu Alanı Olarak Lokasyon Bazlı Mobil Sosyal Paylaşım Ağları. *Türkiye’de Yeni Medya Çalışmaları 1*. İstanbul: Taş Mektep Yayıncılık.

Şener, G. (2013). Toplumsal Mücadele Alanı Olarak Sosyal Medya. *Sosyal Medya Ve Ağ Toplumu*, 2.

Şenol, F. T. (2014). Sosyal Medyadaki Ahlaki Panik Tepkisi: Facebook'taki "TC" Örgütlenmesi. *Global Media Journal: Turkish Edition*, 4(8).

Talimciler, A. (2013). Sosyal medya aracılığıyla değişen futbolun yeni dünyası. In *Yeni Medya Üzerine... Yeni İletişim Teknolojileri* (Vol. 1). Konya: Literatürk.

Terranova, T. (2000). Free labor: Producing culture for the digital economy. *Social text*, 18(2), 33-58.

Thompson, E. P. (1971). The moral economy of the English crowd in the eighteenth century. *Past and present*, 76-136.

Tonta, Y. (2009). Dijital yerliler, sosyal ağlar ve kütüphanelerin geleceği. *Türk Kütüphaneciliği*, 23(4), 742-768.

Toprak, A.; Yıldırım, A.; Aygül, E.; Binark, M.; Börekçi, S.; Çomu, T. (2009) Toplumsal

Paylaşım Ağı Facebook. Görülüyorum Öyleyse Varım, Kalkedon Yayınları, İstanbul

Toruntay, H., & Çalışması, T. R. (2011). X Ve Y kuşağı üzerine karşılaştırmalı bir araştırma. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.*

Turak, Y. (2014). "RedHack özelinde siber olaylar ve siber suçlar." *TC İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü ITL505–Türk Hukukunda Bilişim Suçları ve Uygulaması Dersi Projesi* (2014): 1-21.

Tufekci, Z. (2014). Big questions for social media big data: Representativeness, validity and other methodological pitfalls. *arXiv preprint arXiv:1403.7400.*

Tufur, M. (2011). Türkiye'nin Y kuşağı. *MediaCat Özel Eki, Mayıs.*

Uçkan, Ö. (2003). *E-devlet, E-demokrasi ve Türkiye.* Literatür Yayıncılık.

Uçkan, Ö. (2011). *Gençlik, bilgi toplumu, yönetim, sansür ve Türkiye.* İstanbul: Alternatif Bilişim Derneği, 2011), 105.

Uçkan, Ö. (2013). Dijital aktivizmin sınır boyutunda Hacktivism: Anonymous ve RedHack örnekleri.. *Hack Kültürü ve Hacktivism: Yeni bir Siyaset Biçimi içinde*, p. 53-79.

Usluel, Y., Kalaycı, E., Bilgiç, H., & Uslu, N. (2011). Öğrenme-öğretme süreçlerine BGT entegrasyonu ve mesleki gelişim: FATGH projesi örneği. *10th International Educational Technology Conference (IETC)*.

Ustakara, F. (2014). Markaların yeni gözetim araçları: Halkla İlişkiler fonksiyonelliğinde sosyal ağlar. In *Yeni Medya Üzerine... Yeni İletişim Teknolojileri* (Vol. 2). Konya: Literatürk.

Ünal, R. (2012). Mobil video haber servisleri. İstanbul: Anahtar Kitaplar, 2012.

Uyanık, Ş (2015). Toplumsal hareketler ve anonim örgütlenmeler: İsyan ağları. *Yeni Medya Çalışmaları III* (pp. 31-46). İstanbul: Taş Mektep.

Uygun, S. (2015). Turkish Airlines strike case in Twitter. *Yeni Medya Çalışmaları III* (pp.139-180). İstanbul: Taş Mektep.

Uzunoğlu, E, B. Öksüz ve Merve Genç. (2015). Changing Power Perceptions: Public Relations Practitioners and Social Media. *Digital transformations in Turkey: Current perspectives in communication studies*. Rowman & Littlefield.

Ülger, B (2015). Online Games and the Spirit of Capitalism: An Analysis of Youngsters and Clash of Clans. *Digital transformations in Turkey: Current perspectives in communication studies*. Rowman & Littlefield.

Ünal, R. (2012). *Mobil video haber servisleri* (L. Eldeniz).

Ünaldı, Atıf. (2015). İnternetin Türkiye'de 22 Yıllık Serüveni - Beyaz Tarih. Retrieved September 18, 2016, from <http://www.beyaztarih.com/makale/internetin-turkiyede-22-yillik-seruveni>.

Vahaplar, Alper, and Mustafa Murat İnceoğlu. 2001. Veri madenciliği ve elektronik ticaret. *Türkiye'de İnternet Konferansları, Harbiye İstanbul*: 1-3.

Van Dijk, J., & Hacker, K. (2003). The digital divide as a complex and dynamic phenomenon. *The Information Society*, 4, 315-326.

Varnali, K., & Gorgulu, V. (2015). A social influence perspective on expressive political participation in Twitter: the case of #OccupyGezi. *Information, Communication & Society*, 18(1), 1-16.

Wolcott, P. (1999). The diffusion of the Internet in the Republic of Turkey. *University of Nebraska at*.

Wolcott, P., & Cagiltay, K. (2001). Telecommunications, Liberalization, and the Growth of the Internet in Turkey. *Information Society*, 17(2), 133-142.

Yalçıntaş, A. (2014). "Intellectual disobedience in Turkey." *Creativity and Humour in Occupy Movements: Intellectual Disobedience in Turkey and Beyond*, 6-29.

Yeğen, C. (2015). İletişim teknolojileriyle gelişen crowdsourced bir sistem olarak crowdfunding ve “FonlaBeni” örneği. *Yeni Medya Çalışmaları III* (pp.87-112). İstanbul: Taş Mektep.

Yanikkaya, B. (2015). Our Voices, Our Lives, Our Labors, Our Rights: The Socialist Feminist Collective and The Feminist Politics. *Digital transformations in Turkey: Current perspectives in communication studies*. Rowman & Littlefield.

Yeğen, C. (2014). "Hacktivism and “RedHack” as a sort of digital activism. ." *E-journal of Intermedia*, 1(1), pp. 118-32. İstanbul Ticaret Üniversitesi, http://ww4.ticaret.edu.tr/intermedia/wp-content/uploads/sites/36/2014/12/01_08.pdf

Yeni Medya Düzeni – Konferans. (2011). <http://konferans.yenimedyaaduzeni.com/>

Yıldız, S., & Sümer, H. H. (2010). Medya ve ahlaki panik. *Erciyes Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, 35.

Yılmaz, E. (2013). Sosyal medyanın itibar yönetimine etkisi: Bir havayolu şirketi olarak Onur Air Vakası. *İleti-ş-im* 18.18.

Zırh, Besim Can. "Siyasetimizde Yeni Bir Müessese: Taammüden Trollemecilik." *Birikim* 1 Oct. 2012. Erişim: 3 Ocak 2016. <http://www.birikimdergisi.com/guncel-yazilar/417/siyasetimizde-yeni-bir-muessese-taammuden-trollemecilik#.VokSgPl96M->

Zincir, O. (2013). KRİZ YÖNETİMİ VE AFETLERDE SOSYAL MEDYA KULLANIMI. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, (49).

Zittrain, J., Gasser, U., Faris, R. & Jones, R.H. (2014). Internet monitor 2014: Reflections on the digital world: Platforms, policy, privacy and public discourse. *Social Science Research Network, Berkman Center Research Publication No. 2014-17*.

Ekler

Türkiye İnternet'in gelişimini takip etmek için kaynak sitelerden birisi:

Akademik Bilişim Konferansları web sitesi: <http://ab.org.tr/>

Internet Haftası resmi web sitesi: <http://www.internethaftasi.org.tr/>

TR ülke kodu ile sonlanan alan adları için: NIC.TR, Günlük İstatistikler:

<https://www.nic.tr/index.php?USRACTN=STATISTICS&PHPSESSID=1270727346212175177123734241>

Aşağıdaki görseller şu internet sitesinden alınmıştır:

<http://www.beyz tarih.com/makale/internetin-turkiyede-22-yillik-seruveni>

Bazı gazete kupürlerine ODTÜ arşivinden de ulaşılabilir:

<http://www.internetarsivi.metu.edu.tr/belge.php>

<http://www.internetarsivi.metu.edu.tr/kupur.php>

MARMARA ARASTIRMA MERKEZİ
RESEARCH CENTRE

(19) 412300 x 5400

GIDECEĞİ YER/TO : ODTU-Atilla Özgüt
FAX NO : 4-210 11 20
REF. : (99)141

KIMDEN/FROM : Yasemin Kılıç
TARİH/DATE : 8.1.1993
SAYFA/PAGES TOTAL : 1

Konu:İnternet'e başvuru

Sayın Atilla Özgüt,

İnternet'e bağlanmak istiyoruz. Bunun için gerekenleri tarafıma bildirmenizi saygılarımla rica ederim.

BİLGİ İŞLEM DAİRE BAŞKANLIĞI

İNÖNÜ BULVARI - 06531 - ANKARA
TEL : (0312) 311 00 10000
TELEFAX : 42781 00100 TR
FAX : 322 35 54

Sayı :
Gönderen :
Gönderilen :
Konu :

01.04.1993

PTT Genel Müdürlüğü
Telgraf Telefon Daire Başkanlığı ANKARA

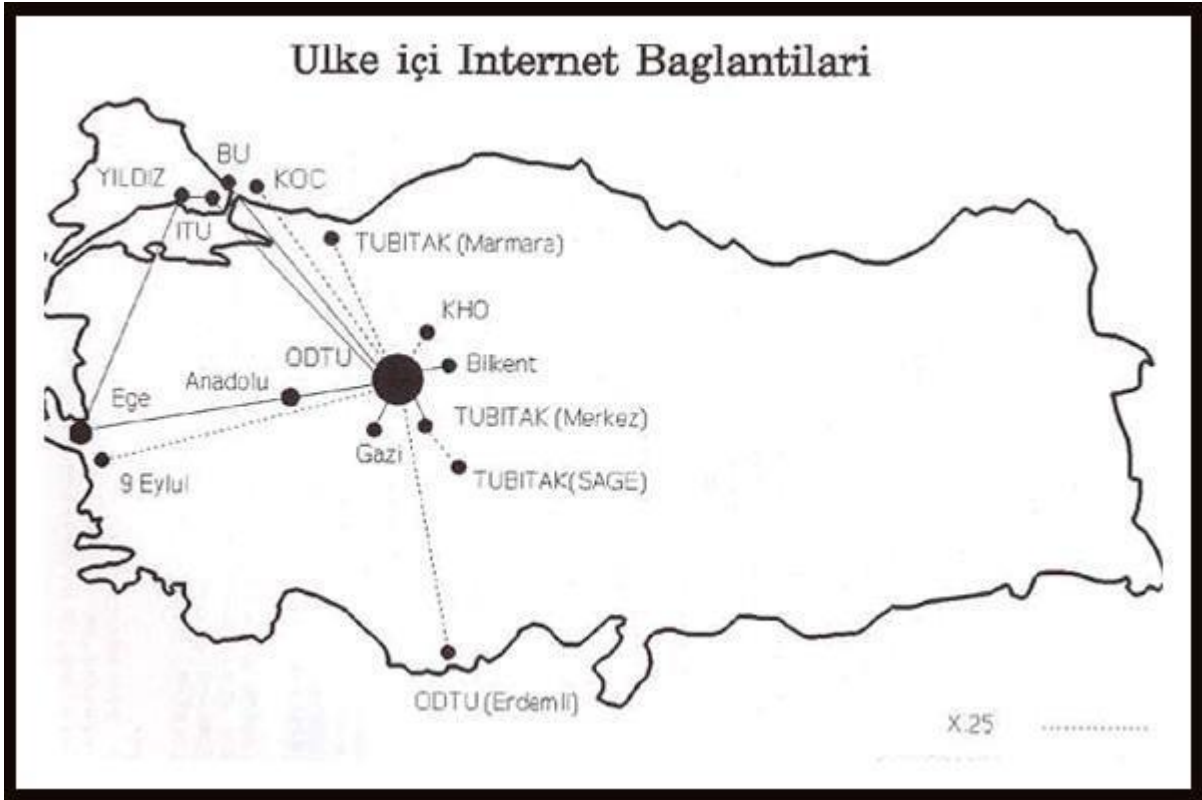
Orta Doğu Teknik Üniversitesi ile Ege Üniversitesi (İZMİR) arasında 9600 bps hızında 4 telli kiralık daha hatın tesis edilmesi tarafımızca istenmektedir. Bu hat üzerinde Nokia N1920 tip modem kullanımı düşünülmektedir.

Hatın ODTÜ ucunun ODTÜ Bilgi İşlem Merkezi Sistem Odasında bulunan PCM cihazından çıkması istenmektedir.

İlgili Data hatının yıllık giderleri Ege Üniversitesi bütçesi içinde yer alan TUVAKA (Türkiye Üniversiteler ve Akademik Kurumlar Ağı) giderleri kaleminden karşılanacaktır.

Gereğini ilgililerinize sunarız.

Prof. Dr. Ömer ANLAĞAN

1993 yılına ait bağlantı tablosu

EGE ÜNİVERSİTESİ
REKTÖRLÜĞÜ
Bilgisayar Araştırma ve Uygulama Merkezi

SAYI : B.30.2.EGE.0.2G.00.00/

KONU :

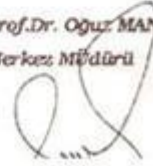
Bornova-İZMİR

22 Ekim 1992

Sayın
Prof.Dr. Ömer Anılgan,

*İnternet'e bağlanmanızdan dolayı tebriklerimi iletir, en iyi dileklerle sizi kutlar
ve sevgilerimi sunarım.*

Prof.Dr. Oğuz MANAS
Merkez Müdürü

5.11.1992

Hürriyet

HI - TECH FUARI'NDA

ODTÜ tarafından gerçekleştirilen
INTERNET bağlantısı gösterileri
6 Kasım Cuma saat: 13.30-16.00

...Shirley Kohn Jose Konseri
5 Kasım Perşembe saat: 19.00

Hi Tech 3. Uluslararası Bilgisayar, Haberleşme
ve Büro Makineleri Fuarı

Hi Tech Etkinlikler
Türser Fuar Merkezi, Kavaklıdere
Atatürk Bulvarı No:211

21.4.1993

Türkiye

Türkiye İnternet bilgisayar ağına bağlandı

ANKARA, (Tercüman)- Bilimin doğrudan bir üretici güç haline dönüşmesi, sanayide teknoloji içeriğinin hızla artması bağlamında bilgiye etkin ulaşımın hayati önemini dikkate alarak ODTÜ ve TÜBİTAK tarafından birlikte yürütülen uluslararası İnternet bilgisayar ağına bağlanma projesi sonuçla bağlandı.

Daha önce Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Erdal İnönü'nün de katıldığı bir törenle, Hollanda'nın Nikhef araştırma merkezine X.25 kullanarak sağlanan İnternet bağlantısı X.25 kullanımının çok pahalı olması nedeniyle genel kullanıma

sunulamamıştı.

İnternet'in genel kullanıma sunulmasını sağlayan bağlantı 64 Kbit'lik kiralık hat üzerinden Washington'da bulunan National Science Foundation (NSF) ile ODTÜ arasında gerçekleştirildi. Bağlantının PTT tarafından sağlandığı İnternet şubasında sadece ODTÜ, TÜBİTAK ve Bilkent Üniversitesi tarafından kullanılıyor.

Türkiye'de... araştırma kurumları ve üniversitelerin yanı sıra kamu, özel sektör ve ordu, dünya çapında binlerce yerel ağı ve yaklaşık 750 bin çok ve tek kullanıcı bilgisayarını birbirine bağlayan İnternet'e ulaşabilecek.

Milliyet

25.09.1995

Bilgisayarlı eğitim pek yakında

DÜŞÜNEBİLİYOR musunuz? Eğitimde defter kitap tarihe karışacak, yerini bilgisayarlar alacak. 20. yüzyılın sınırlı aracı, artık okula ilk adımı atan çocuğun başlıca arkadaşı olacak. Disket disk - driver'e süren çocuk başlayacak ekranda beliren Kurtuluş Savaşı oyununu oynamaya. Savaşın geçtiği yıllardaki gerçek mekânlar içinde geçen konuşmaları dinleyecek, odadaki gramafonu çalıştırır çalıştırmaz sandığın şifresi çözülecek, içinden çıkan Rum Patrikhanesi'nin planı Kurtuluş Savaşı'nda yararlılığı görülen karakterlerin eline geçecek. Ekrandaki kareler hızla değişecek, olayın kahramanı gazeteci Haluk Bey, Yunanlılarda olan ilişkileri çözmek için yürekleri ağızlarına getiren

kaçma - kovalamacaları yaşayacak. Daha doğrusu ekranın başında tarih öğrencileri ellerinin altındaki "mause" larla aynı İndiana Jones oyununu oynuyor yormuşçasına Kurtuluş Savaşı'nı oynayacak ve sonuçlarını kendileri yaratacak.

Bastıkları bir düğmeye İzmir Suikast'i'ni, Hasan Tahsin olayını, Çerkes Ethem ayaklanmasını en canlı haliyle izleyip belleklerine yerleştirecekler. Bütün bunlar, eğitim için düşünö-

len köklü değişimlerin ilk ve belki de en reformosu olan bilgisayarlı sistemin ilk tanıklıkları..Projeyi yürüten ODTÜ

İse, Türkiye Bilimsel Araştırmalar Kurumu (TÜBİTAK), Milli Eğitim Bakanlığı ve Devlet Bakanlığı'nın ortak kararıyla bilgisayarlı eğitim sistemine geçiş çalışmalarını neredeyse bitirmiş. Sistemi kurana ve yürüten bölümün ismi Multi-Medya. Başında TÜBİTAK adına

görevli Prof. Dr. Murat Aşkar bulunuyor. Aşkar, kendisi gibi enerjik ve yenilikçi bir grup gençle, gece gündüz demeden iki yıldır çalışıyor. Dünya Bankası ve Milli Eğitim Bakanlığı işbirliğiyle edinilmiş bilgisayarlar da, Türkiye'nin tüm orta dereceli okullarına dağıtılacak yerlerde. Ancak model aşımın konusunda birtakım çalışmaların gerçekleştirildiği de grubun üzerinde durduğu noktalar arasında. Projeyi çocuğu gibi kabullenen Aşkar, coşkusuyla şöyle dile getiriyor: "Bu eğitim sistemimizde gerçek bir devrim. Bu sistemle doğu - batı, yetmiş - yetmişmiş aynı koldan gelen ortadan kalkacak. Kuşaklararası eğitim farklılıkları bile yok olacak..." (Ayye SAZAK - ANKARA)

24.09.1992

Meydan

Türkiye İnternet ağına bağlandı

● DEVLET Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Erdal İnönü, bilginin halkın mutluluğu için kullanıldığında anlamı olduğunu belirtti. İnönü, TÜBİTAK ile ODTÜ'nün yürüttüğü proje ile Türkiye'nin uluslararası İnternet Bilgisayar ağına bağlanması törenine katıldı.

21.4.1993

SABAH

Türkiye'ye internet bilgisayar ağı

● TÜBİTAK uluslararası İnternet bilgisayar ağına bağlandı. İnternet bağlantısı, ODTÜ ve TÜBİTAK'ın ortak girişimiyle sağlandı. Genel bir bilgisayar ağı olan ve Türkiye'deki araştırma kurumları ve üniversitelerin yanısıra, kamu, özel sektör ve ordu mensuplarının yararlanabileceği İnternet sistemi, günde 750 bin bilgisayarı birbirine bağlayacak ve yaklaşık 1 milyon kişi tarafından kullanılacaktır.

Pazartesi, 23 Ekim 1995 17

Hürriyet

BİR GÜNÜN HİKAYESİ

Yalçın PEKŞEN

YA YA YA... ŞA ŞA ŞA... İNTERNET ÇOK YAŞA...

İnternete: Çabuk fikir oluyor... Sonunda Bilg. Okulu'na giren Türlükler arasında bir İnternet ağı kurulumu ve Türk Subokunun özel rakipleri arasında mücadele gereği İnternete sorduk...

Çabuk İnternete sorduk... Çabuk İnternete sorduk... Çabuk İnternete sorduk...

Ne var ki, gençlerin... Çabuk İnternete sorduk... Çabuk İnternete sorduk...

Çabuk İnternete sorduk... Çabuk İnternete sorduk... Çabuk İnternete sorduk...

Çabuk İnternete sorduk... Çabuk İnternete sorduk... Çabuk İnternete sorduk...

Çabuk İnternete sorduk... Çabuk İnternete sorduk... Çabuk İnternete sorduk...

Çabuk İnternete sorduk... Çabuk İnternete sorduk... Çabuk İnternete sorduk...

Şişe'nin kendisini bugünkü anlamda dinozorlarla suçlayan bir genç yazıcı için seçtiği stüdyo habirekasyonla de edemeden.

Şişe, kendisini suçlamak ve aptallıktan dolayı suçlayan genç yazıcı için ne dediğini şifrelerle su karıştırdı.

"10 gün önce benim yapmaya başladığım için sadece tabii ki bekliyor. Ama ben o yazıyı gönderdiğim için kendisi hakkında çok daha kesin konuşabiliyorum."

Araba Şişe halkı malı bana kalırsa değil, ama Türkiye kardeşimin yanında adı geçen bazı iddialar karıştırdı. Örneğin ODTÜ Bilgi İşlem Dairesi Başkanlığı'ndan Kürşat Çabuk'ın iddialarında olduğu gibi. Bütün iddiaların sonu bu şekilde...

"Eylül ayında yapılan sayımda yarıdan fazla makinelemin sayısı 5 bin adet olarak 4 ay kadar önce yapılan kaba bir sayımda, bu kadar sayımda 3000 bin olduğunu gördüm. Şişe Çabuk'ın iddialarına göre bu rakamın 100 bin civarında olduğu yönünde" diye...

İnternette 20 günde önce gelen bir gün... Bilg. Okulu'nda "bilg" dediğin işi böyle olmalı.

Makine sayısı 5000 olan, hemen "kaba bir hesap" yapmalı. Bu hesaba göre 50-60 bin yazıcı buluruz. 100 bin kişiden İnternete dokunup kullanan almalı.

Bakalım bu İnternet devrimi nasıl işleyecek. Bakalım bu İnternet devrimi nasıl işleyecek. Bakalım bu İnternet devrimi nasıl işleyecek.

KASIM 1992

Otomasyon

ODTÜ ve BİLKENT Cisco Router Aldı.

ODTÜ Bilgi İşlem Dairesi kurmuş olduğu ve bel kemiği fiber optik hatları ile oluşturduğu network sistemini Amerika'daki İNTERNET bilgisayar ağına bağladı. Başka kurum ve kuruluşların da bu bağlantıdan istifade edebilmesine olanak sağlayacak olan ODTÜ, çok sayıda ve değişik bilgisayar kullanan kütüphanelere hizmet verebilmek için mümkün olduğunca çok protokolü destekleyen ve haberleşme hızları açısından öne çıkan bir router arayışını yapıyordu. ODTÜ bu özelliklere uygun olarak temsilciliğini BİMEK Limited'in yaptığı Cisco System Inc. firmasını seçti.

ODTÜ, Cisco firmasının imal ettiği en büyük boy MG5 Router cihazı üzerinden İNTERNET ve TURPAK (X. 25) gibi bağlantıların dış dünyaya açılarak aynı zamanda Token Ring network hattıyla kampus içi tüm bilgisayarları ve TÜBİTAK'ın Ankara Elektronik bölümüne Yüksek süratle sen hatları ile de BİLKENT Üniversitesi'ne bağlanıyor.

Öte yandan BİLKENT Üniversitesi de kampus içi ethernet hatlarını kendi aralarında ve ODTÜ ile birleştirmek için Cisco firmasının büyük boy router'ını olan AGS+ sistemini tercih etti. BİLKENT Üniversitesi'nin kurduğu router sistemi içine takılabilecek ve 100 M/iz süratinde çalışabilecek FDDI standardındaki fiber optik hatlarına da bağlanabilme imkânına sahiptir.

“95 veya 96 yıllarında Türkiye Bilişim Derneği'nin bir toplantısında o zamanın geleceği göremeyen dernek yöneticileri Mustafa Akgül ile dalga geçmek için kendisine "İnternetçi Mustafa" demişlerdi, hiç unutmam.”¹

Türkiye’de internetin ilk kez erişilebilir olduğu günden bugüne yaptığı çalışmalarla “*Açık Kaynağın Türkiye’deki Babası*” ve “*İnternetin Babası*” olarak anılan Mustafa Akgül, 10 Mayıs 1948’de Ankara’da doğdu. Lise eğitimini Ankara Fen Lisesi’nde tamamladı. Ardından 1970 yılında Ortadoğu Teknik Üniversitesi’nde İnşaat Mühendisliği bölümünden mezun oldu. 1974 yılında ise yine ODTÜ’de Matematik/Yöneylem Araştırması bölümünü bitirdi. 1981’de Kanada Waterloo Üniversitesi’nden Kombinatorik ve Optimizasyon üzerine doktora derecesini aldı. Amerika Birleşik Devletleri’nde Delaware ve North Carolina State Üniversitelerinde misafir öğretim üyesi olarak görev yaptı. 1987’den vefatına dek İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi Bilgisayar Teknolojileri ve Bilişim Sistemleri bölümünde öğretim görevlisi olarak çalıştı. İnternet Üst Kurulu Üyesi, Kamu-net Teknik Kurulu Kurul Üyesi, İnternet Teknolojileri Derneği Başkanı, İnternet Vakfı Kurucu Üyesi olarak çalışmalarını sürdürdü.

¹ <http://www.ethemderman.com/gokbilimi/gokbilim-yazilarim/item/265-mustafa-akgul-22062013>
(Erişim Tarihi: 29.01.2018)

Mustafa Akgül, Bilkent'te çalışmaya başladığı ilk zamanlarda Staford'lu matematikçi Knut'un Amerikan Matematik Derneği ile birlikte kendi kitapları için geliştirdiği TeX denen sistemin Bilkent'te kurulmasına yardımcı oldu. Daha önce Amerika'da internet ile tanışan Akgül, Bilkent'e geldiğinde Türkiye'de Bitnet kurulmuştu. ODTÜ'de bir terminal olarak işe başladı, sonrasında bir iki ay içinde Bitnet'e bağlandı. O zaman Bitnet üzerinden haberleşmek ve dosya almak mümkündü. O arada Trickle diye Ege Üniversitesi'nde bir dağıtım ağını bulan Akgül; onun içindeki Unix'in arasında GNU'yu fark etti. Türkiye internete tam bağlanmadan, Bitnet sırasında Bilkent'te bir GNU arşivi kurmaya başladı; '87, '88, '89 yıllarında Stallman'ın yazdıklarını derleyip Bilkent'te herkesin kullanımına açtı. Kendisi bu durumu 26 Şubat 2015 tarihinde Kadir Has Üniversitesi'nde gerçekleşen Yeni Medya Kongresi'nde şöyle anlatır:

“Bilkent'e 1987 Haziran'ında katıldım. Yurt dışında iken o zamanki İnterneti kullanmıştım. Birkaç ay sonra Bilkent, ODTÜ üzerinden bir terminal ile Bitnet ağı olan TÜVAKA'ya bağlandı, daha sonra kendi makinesi üzerinden bağlandı. Bağlantı tüm ülke içinde 9.6Kps, idi. (. . .) 1989 yılında Ege'deki düğüm üzerindeki DOST listesinde niye TCP/IP (İnternet) ağına bağlanmıyoruz tartışması oldu. Ben o tartışmanın aktif katılımcılarından biriydim. 12 Nisan 1993'de Türkiye İnternete bağlandığında, herkese çok savunduğum İnterneti anlatmak zorunda hissettim.”

Bu arada haberleşme yapıları kurdu ve o zaman e-posta temelli “Şu var mı” diye mesaj gönderince, “var” diyen ve parçalayıp gönderen bir sistem kurdu. Akgül bu yapıyı Bilkent'e kurarak, paylaşımını sağladı. 1992'de Kemal Gürüz'ün TÜBİTAK başkanı olması ile beraber, “İyi üniversiteler bana öneri getirsin para vereceğim” dedi. DPT'nin hala varlığını sürdüren bir projeleri destekleme birimi yönetimini Tübitak'a verdi. O zamanki TÜBİTAK

Bilgi İşlem Daire Başkanı Selçuk Yeralan ile Attila Özgüt Tr-Net projesini öneri olarak sundu. Bu öneri 1991’de verildikten sonra kabul edildi.

1992’de Hollanda’daki RIPE’a X25 üzerinden bağlanıldı. ODTÜ Bilgi İşlem’de bir çekim yapıldı ve bu çekim televizyonda da yayımlandı. Tam olarak 12 Nisan 1993’de İnternet bağlantısı gerçekleşti. İnternetin bağlanması ve yaygınlaştırılması için çok kavga eden ve çaba sarf eden Mustafa Akgül için o günden sonra yoğun bir emek süreci başladı. Artık herkese internetin ne olduğunu gösterme görevi Mustafa Akgül’ündür. O günden sonra ‘İnternetin Babası’ ve yılmaz savunucusu olan Akgül, ülkenin dört bir yanında internetin ne olduğunu anlatmaya başladı.

Bilkent’te herkese mail atabilen bir yapı oluşturuldu. O dönem Bilkent’te olan herkesin bir Akgül dizini vardı. Bu sırada Türkiye’deki Linux topluluğunun 1993 yılında linux@bilkent.edu.tr e-posta listesi etrafında örgütlenme çalışmaları da başlamıştı.

1993’te Bilişim Kurultayı’nda bir etkinlik yapan Akgül, orada Ufuk Çağlayan ve Attila Özgüt ile tanıştı. Attila Özgüt orda Tr-Net’i, Ufuk Çağlayan ise e-Devlete giden yolda GOSIP’i (Government Open System Interconnection Profile) anlattı. Dönemin Bilkent Rektör Yardımcısı Erol Arkun, Akgül Hoca’dan interneti bu kurultayda anlatmasını istedi. Mustafa Akgül, internetin genel kamuya ilk tanıtımı burada yaptı:

“1993 Bilişim’de bir oturumda, Attila Özgüt ve Ufuk Çağlayan’la buluştuk. Ufuk GOSIP hakkında, Attila TR-Net hakkında, ben de ‘İnternet: Eğitim ve Araştırma Yeni Olanaklar’ başlığıyla konuştum. O yıl sonunda, DIE’de İstatistik Kongresinde İnterneti anlatan bir seminer verdim. Notları özet olarak Cumhuriyet Bilim Teknik’te yayımlandı. (. . .) 1994 Şubatında TÜBİTAK’ta üniversitelere yönelik bir demo yapılmıştı. Benim notlarım gelişmişti. O dağıtıldı. 1994 yılında servis.net.tr çalışmaya başladı (ODTÜ’de). TÜBİTAK

Marmara Araştırma Merkezi'nde (MAM) benzeri bir servis başladı. (. . .)
Benim notlar, 'İnternet: Bilgiye erişimin yeni araç ve olanakları' adıyla
yayınlandı.”²

O günden sonra İnterneti Türkiye'ye getiren, sektörde “Mahşerin Dört Atlısı” olarak tanınan Bilgi İşlem ve İnternetin Türkiye'deki 4 babası; Mustafa Akgül, Mehmet Ufuk Çağlayan, Ethem Derman, Attila Özgüt Türkiye'de internetin yaygınlaşması ve kullanılması için her türlü özverili çalışmayı yapmaya başladı.

1993 sonunda TÜİK'te 1. İstatistik Kongresi oldu. TÜİK'in, o zamanki adıyla DİE'nin başında Orhan Güvenen vardı. Orhan Güvenen, Mustafa Akgül'ün İstatistik Derneği'nin kurucu üyesi olması için ısrarcıydı. İstatistik Kongresi'nde İnternet konusunda bir konuşma yapan Akgül, 16-17 sayfalık kullanıcıya yönelik bir metin üretti. Sonra, 1994 Şubat'ında Tübitak'ta bir tanıtım toplantısı gerçekleştirildi ve Akgül burada internetin kullanımına dair bir sunum yaptı.

1994 Bilişimi'nde bir çalıştay yapan ve “İnterneti nasıl büyütürüz” diye kafa yormaya başlayan Mustafa Akgül, Türkiye arama motoruna kavuşana kadar internette insanların sorularını cevapladı. Manuel olarak 'kullanılan' bu sistemle ilgili 1994 yılında ODTÜ öğrencisi Deniz Tunçalp'in anısı ise şöyle:

“1994 yılında ODTÜ binası, 4.kat bilgisayar laboratuvarında, unix narwhal.metu.edu.tr sunucusunda ilk e-mail hesabımı almış, pine/gopher/netnews üzerinden İnternet takılmaya başlamışım. Daha arama motorlarını bırak www bile yok. Labda, yanımdaki öğrenciye “Aradığımız bir şeyi nasıl buluyoruz İnternet'te?” diye sormuştum. Öğrenci, “Bilkent'in bir servisi var, akgul@bilkent.edu.tr adresine sorunu e-mail atıyorsun, hemen yanıt geliyor”

²<http://blog.aygul.web.tr/?p=399> (Erişim Tarihi: 29.01.2018)

demişti. Ben de denemek için bir soru atmıştım ve gerçekten kısa süre sonra yanıt gelmişti. Bunun bir arama servisi değil de, bir profesör olduğunu, hatta babacığımın okul arkadaşı Mustafa Akgül hoca olduğunu daha sonra öğrenecektim. Türkiye'nin bir gün bir arama motoru olursa, adı ona ithafen Akgul.com olmalıdır.”

1995 yılı, hem Akgül hem de Türkiye'de internetin yaygınlaştırılması için oldukça verimli bir yıldır. 1995'te TRUUG (Türkiye Unix Kullanıcıları Grubu-TR Unix User Group) Açık Sistem Kullanıcıları Derneği adını alan dernekten birisiyle tanıştı. Bu tanışıklık sonrası bir etkinlik yapma fikri oluştu. TRUUG'da birkaç ciddi konuşma gerçekleşti; bu önemli konuşmalardan biri de Mustafa Akgül'ün internetle ilgili yaptığı bir konuşmaydı.

Aynı yıl, tr'nin yapılanmasına karar verildi. Mustafa Akgül bu durumu 2013 yılında “Hack Kültürü ve Hacktivizm – Mustafa Akgül'e Armağan” isimli derleme kitap çalışmasındaki söyleşisinde şöyle aktarır:

“Tr-Net projesi başlayınca dediler ki “biz ağ kuralım”. Araştıralım, öğrenelim gibisinden bir şey yapıldı. O ağın içinde Yıldız Teknik Üniversitesi, İTÜ ve Boğaziçi Üniversitesi vardı, kendi aramızda bağlantıydık, Anadolu Üniversitesi de vardı. İnternet gelmeden önce biz bir FTP servisi kurduk, arşiv vardı dedim ya, Türkiye'deki herkese açık olan ilk FTP servisi muhtemelen biz Kemal'le (Of lazer) yaptık. Nisan'da İnternet geldi, birkaç ay sonra İstanbul'dan Boğaziçi falan kendi bağlantısını yaptı. Mesela bizim bağlantımız 19.2 idi. Bilkent'le ODTÜ arasındaki bağlantı. Tübitak'la ODTÜ arasındaki bağlantı muhtemelen 64 K idi. Yurtdışı 64K zaten, iki sene 64K'da kaldı. Bizim Bitnet'le kurulan bağlantıda Fransa'yla bağlantı 9.8'di. Biraz bu işler gelişmeye başlayınca, e-posta ile dediğim gibi paketlerin parçalanıp

gelmesiyle tıkanmalar başladı. Haber gruplarından resimleri falan isteyince insanlar, resimler o zaman şimdiki kadar büyük değildi ama, kapasite tıkanıyordu. Stallman'ın yazdığı şeyleri, GCC'yi (The GNU Compiler Connection) örneğin, 150 parçada aldığım oluyordu. 150 parçayı alıyorsun, ona göre adlandırıyorsun, sonra birleştiriyorsun, sonra başka işlemlerden geçiriyorsun, sonra derliyorsun.”

Özgür yazılım felsefesinin öncülerinden Akgül, özgür ve sansürsüz internet ile birlikte açık kaynağa oldukça önem veriyordu. Bu nedenle Akademik Bilişim Öncesi Kurslar, Linux ve Özgür Yazılım Şenliği etkinliklerinin gerçekleştirilmesine öncülük eden isimlerden biri oldu.

1995'te Bilkent Üniversitesi'nde INET-TR konferanslarını başlattı. Bu konferansta, elektronik ortamda haberleşen Linux kullanıcıları da ilk kez yüz yüze bir araya gelen özgür yazılım gönüllüleri kendilerine “Türkiye Linux Kullanıcıları Grubu” adını verdiler ve bilgisayar laboratuvarında buluşarak bilgi ve deneyimleri paylaştılar. Gerçekleştirilen bu ilk etkinlik, ilerleyen yıllarda yeniliklerin duyurulacağı, teknik birikimin aktarılacağı, uygulama ve deneyimlerin paylaşılacağı binlercesinin habercisiydi.

Mustafa Akgül, Kamu-net Konferansı, Akademik Bilişim Konferansları ve 1998 yılından beri düzenlenen, mottosu “İnternet Yaşamdır” olan İnternet Haftası etkinliklerini örgütleyenler arasındaydı:

“Tr-net ile TT (PTT) arasındaki İnterneti birlikte büyütme projesi görüşmeler koptu. TT ihaleye çıktı. TUR-NET ortaya çıktı. İhalenin ertesi günü, INET-TR yapıldı. INET-TR, üniversitelerde ortaya çıkan çatışmaları azaltmak, herkesi bir masa etrafında toplamak ve ortak akıl oluşturmak amacıyla ortaya atıldı. İlk konferans buna odaklandı. INET-TR'96'yı yeni kurulan Yeditepe'de,

'97'yi de ODTÜ'de yaptık. Kamuya yönelik ve demokrasi oturumları hep öncelikliydi. INET-TR'97 de özel bir kamu oturumu yaptık. Başbakanlıkla temas halindeydik; onlara ilk web, mail ve gopher sunucunu ben kurmuştum. 1997 konferansında İnternet Üst Kurulu kurulma kararı çıktı. İlk toplantı Ocak 1998'de idi. İlk toplantıdan sonra İnternet Haftası kararı çıktı. İnternet günü önerisi, İnternet Haftası'na döndü ve 2 hafta olarak uygulanmaya başlandı.

1997 yılında ODTÜ'de gerçekleşen Üçüncü İnternet Konferansı'nda bir internet kafe ve Linux yazılımına sahip bilgisayarlar kuruldu. 1998'de gerçekleştirilen bir sonraki konferans, İstanbul Teknik Üniversitesi ev sahipliğinde Lütü Kırdar'da yapıldı. Bu konferansta TurkuazGNU/Linux CD'si kitapçığıyla birlikte dağıtıldı. Turkuaz, RedHat temelli, Hayri Turgut Uyar önderliğinde ülkemizde üretilen/paketlenen ilk dağıtımdır. Bugünden sonra Linux eğitimleri vermeye başlandı. Ondan bu yana gerçekleşen İnternet Konferansı'nda bir salon Linux kullanıcıların aitti. Bu eğitimlerden sonra ihtiyaç dahilinde 2000 yılının Mayıs ayında "Linux Kullanıcıları Grubu" dernek statüsünde bir tüzel kişiliğe kavuşarak, "Linux Kullanıcıları Derneği" adıyla Mustafa Akgül öncülüğünde kuruldu. Akgül, derneğin ilk sekiz yılında yönetim kurulu başkanlığı görevini yürüttü. 2000 ile 2004 yılları arasında da Türkiye Bilişim Derneği'nde yönetim kurulu üyeliği yaptı.

Dernek genel kurulundan sonra 'Linux Şenliği' Ahmet Derviş'in fikri ile öne sürüldü. Bir sene sonra 2002'de ilk Linux Şenliği, Mustafa Akgül ve arkadaşları tarafından gerçekleştirildi. Bugünden sonra Bilgi Üniversitesi işbirliğiyle yapılan bu etkinlik 'Özgür Yazılım ve Linux Günleri' adını aldı ve yapılmaya devam ediyor. Linux Yaz Kampı ise 2010 yılında başladı.

Akgül'e göre kolektif olarak gerçekleştirilen ve gerçekleştirilmekte olan bütün bu etkinliklerin bir önemi vardı:

“Tüm bu etkinliklerde interneti toplumun gündemine taşımak, internet kültürünü yaymaya çalışmak, bilgi ve deneyim paylaşım ortamı sunmak, insan gücü yetişmesine katkıda bulunmak, ortak akıl oluşması için çaba harcamak, iyi bir örnek olmak ve bu konuların tartışılması için bir platform oluşturmak hedeflenmişti. Bu platformları ayakta tutmaya çalıştık. Bunu benimle birlikte hareket eden, destek olan pek çok kişiyle birlikte yaptık. “İnternet Çetesi” sözünü duyanlar, bunun bizim çekirdek kadromuz olan Ufuk, Attila ve Ethem Derman'ı kapsadığını bilir. Ama pek çok dosttan, internet gönüllüsünden destek aldık.”

TMMOB Elektrik Mühendisleri Odası 24. Dönem Yönetim Kurulu Başkanı Ömürhan

A. Soysal ise Mustafa Akgül'ü şöyle anlatıyor:

“Elektrik Mühendisleri Odası (EMO) Ankara Şubesi olarak Mustafa Akgül'ün içinde yer aldığı kurumsal yapılar ile birçok etkinliği beraber düzenledik. 26 Ağustos 2006 tarihinde Linux'un 15. yaşını, 23 Ağustos 2008 tarihinde 17. yaş gününü kutladık. Bunun yanında Odamızın düzenlediği 2010 ve 2011 yıllarındaki Ağ ve Bilgi Güvenliği Sempozyumunda da Mustafa hocamız gerek bildiri sunarak gerek panelist olarak gerekse de etkinliğin düzenlenmesinde etkin bir rol üstlenmiştir.

Mustafa Akgül, özgür yazılımda sadece aktivist olarak değil, kavramsal olarak da ön açıcı olmuştur. Linux'un 15. yaşını kutladığımız etkinlikteki şu ifadeleri oldukça önemlidir: “Linux yazılım sektöründe özgürlükçü düşüncenin en somut ürünü ve amiral gemisidir. Linux, özgür yazılım hareketi ile hem özgür düşüncenin, paylaşımcı

yaklaşımın daha düşük maliyetle, daha iyi ürünler çıkartabileceğinin kanıtıdır; hem de bilginin evrenselliği ve bilgi üzerinde mutlak mülkiyetin anlamsızlığını haykırmaktadır”.

Mustafa hocanın bize miras bıraktığı “bilgi üzerinde mutlak mülkiyetin anlamsızlığını” daha yüksek sesle haykırmaya devam edeceğiz. “

Özgür Yazılım Felsefesi ve ‘Tam Demokratik’ Yazılım

Mustafa Akgül, her şeyden önce devrimci ve yenilikçi bir ruha sahipti. İnternetle gelecek olan bilginin topluma bir ivme kazandıracığını öngörüyor, Sanayi devriminden sonra insanların artık akıl gücü ile ekonomik kazanç sağlayacağını söylüyordu.³ Öyle ki bu kazancın emek gücü mübadelesinin yarattığı eşitsizliğe rağmen, akıl gücünün toplumlara tam demokrasiyi getireceği inancındaydı. Ayrıca sosyal medyanın toplumsal hareketlere verdiği ivmenin de farkındaydı. Bu nedenle özgür yazılım fikrine, internetin herkes için erişilebilir ve sansürsüz olmasına gerektiği inancına sıkı sıkıya bağlandı:

“İnternetin temsil ettiği değişim, devrimsel bir değişimdir; sanayi devriminden önemli bir gelişmedir. Bu gün bilgiye erişim temel bir insan hakkı olarak anayasalara girmektedir. Bu değişimin ışığında düşünmeliyiz.”

³ <http://www.ethemderman.com/gokbilimi/gokbilim-yazilarim/item/265-mustafa-akgul-22062013> (Erişim Tarihi: 29.01.2018)

Ona göre bilgiye erişim temel bir insani haktır. Bu nedenle açık kaynağı salt bilişimcilerin değil, sosyologların, iktisatçıların, siyaset bilimcilerin de ciddiye alınması gerektiği görüşündeydi.⁴

Açık kaynağın ve özgür yazılımın metodolojik olarak yarattığı gereksinime göre tasarlanma modellemesi bu bağlamda tekelleşmeye karşı bir direnişti de. Akgül'ün Linux yazılımının geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması için verdiği emeklerin en temel sebeplerinden birinin demokratik üretime duyduğu inanç olduğunu söylemek mümkün. Zira özgür bir yazılım olarak hayata geçirilen Linux'un metodolojisinde Akgül'ün tasvir ve tahayyül ettiği bir imece söz konusudur. Bununla birlikte Akgül, özgür yazılımın ülke ekonomisinde tasarruf, güvenlik ve istihdam gibi önem taşıyan faktörlerde önem taşıdığını da ifade eder.

“Hepimiz internet sayesinde, sınırların fiilen ortadan kalktığı, sosyal ve kültürel açıdan birleşen bir dünyanın parçasıyız. Kitleler sosyal ağlar üzerinden birleşmekte, örgütlenmekte, toplumsal, kültürel ve siyasal etkinlikler yapmakta. Dünyayı sarsan politik gelişmelere en azından katalizör olmakta. Dünya üzerinde dağılmış gönüllüler imece benzeri bir yöntemle tüm insanlığın ortak malı ürünler üretmektedir: Linux ve özgür yazılım dünyası, Wikipedia, açık ders malzemeleri, creative commons lisanslı sanat ve fikir ürünleri gibi. Veriye dayalı paylaşım ekonomisi, akıllı ulaşım sistemleri, büyük veri temelli yeni uygulamalar, mobil uygulamalar, IoT, ağ temelli servislerin uzaktan verilmesi gibi pek çok yeni uygulamalar ortaya çıkmaktadır. Kısaca, devrimsel bir gelişmeyi hep birlikte yaşıyoruz. Gelişmenin ne yönde olacağını biraz sezinliyoruz, epey de yanlıyoruz. Bu gelişmeyi bireyler, STK'lar, kurumlar olarak etkileme gücümüz var.”

⁴ <https://bianet.org/bianet/bilisim/79273-ozgur-yazilim-kullanin> (Erişim Tarihi: 29.01.2018)

Mustafa Akgül, 13 Aralık 2017’de kansere karşı verdiği mücadelede yaşamını yitirdi. Bıraktığı mirasın ışığında görmekteyiz ki yaptığı çalışmalarla ve sahip olduğu felsefeyle bilişimciler, mühendisler, siyasetçiler, sosyal bilimciler ve bütün internet kullanıcıları için kıymetli bir kapı araladı. Açık kaynağın yılmaz savunucusu, özgür yazılım felsefesinin öncülerinden Mustafa Hoca’mızın mottosuyla bitirelim:

“İnternet yaşamdır!”

Introduction

The national Internet conferences have been held in Turkey since 1995 with the collaboration of INETD (Internet Technologies Association) and the national universities.¹ These conferences have been organized to bring all the groups related to the Internet in order to promote, improve, discuss the Internet with all aspects. Increasing societal productivity via Internet technologies and drawing the attention of the society to that matter are also included in the goals of these conferences. In this paper, I will examine the topics and issues which have been discussed in these conferences over the years. I will also compare the topics with regards to which issues have gained importance in time and which issues have lost popularity. I will demonstrate some graphs to explain in which year which issues and topics were discussed.

1. Internet Technologies Association

Cengiz Ultav and et al. proposed the idea of uniting UNIX users under a single roof in 1989. Internet Technologies Association (INETD) was founded in 1989 with the name of UNIX Users Association (TRUUG). TRUUG was founded as Turkey reflection of many

¹ <http://inet-tr.org.tr/> (last access: 13.1.2018)

examples of UNIX user groups all around the world at that time. The first event of TRUUG was held in 1989 with the name of UNIX'89 Symposium. The events were held for four years with the name of UNIX'XX. The last event with that name was UNIX'92 in 1992. In 1994, the name of the event was changed to Açık Sistemler'94.² From 1995 to 2017, 22 conferences have been held. The list of the conferences³ year by year is below.

22.Türkiye'de İnternet Konferansı, Bahçeşehir Üniversitesi, Beşiktaş, İstanbul	2-4 November 2017	inet-tr'17
21.Türkiye'de İnternet Konferansı, TED Üniversitesi, Kolej, Ankara	3-5 November 2016	inet-tr'16
20.Türkiye'de İnternet Konferansı, İstanbul Üniversitesi, Beyazıt, İstanbul	1-3 December 2015	inet-tr'15
19. Türkiye'de İnternet Konferansı, Yaşar Üniversitesi, Bornova, İzmir	27-29 November 2014	inet-tr'14
18.Türkiye'de İnternet Konferansı, İstanbul Üniversitesi, Beyazıt, İstanbul	9-11 December 2013	inet-tr'13

²

<http://www.wikizero.net/index.php?q=aHR0cHM6Ly90ci53aWtpcGVkaWEub3JnL3dpa2kvxLBudGVyb mV0X1Rla25vbG9qaWxlcmFfRGVybmxEn2k> (Last access: 13.1.2018)

³ <http://inet-tr.org.tr/> (Last access: 12.1.2018)

17. Türkiye'de İnternet Konferansı, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir	7-9 November 2012	inet-tr'12
16. Türkiye'de İnternet Konferansı, Ege Üniversitesi, Bornova, İzmir	30 November- 2 December 2011	inet-tr'11
15. Türkiye'de İnternet Konferansı, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul	7-9 November 2010	inet-tr'10
14. Türkiye'de İnternet Konferansı, Bilgi Üniversitesi, Dolapdere, İstanbul	12-13 December 2009	inet-tr'09
13. Türkiye'de İnternet Konferansı, ODTÜ, Ankara	22-23 December 2008	inet-tr'08
12. Türkiye'de İnternet Konferansı, Bilkent Üniversitesi, Ankara	8-10 November 2007	inet-tr'07
11. Türkiye'de İnternet Konferansı, TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, Ankara	21-23 December 2006	inet-tr'06
10. Türkiye'de İnternet Konferansı, Bahçeşehir Üniversitesi, Beşiktaş, İstanbul	9-11 December 2005	inet-tr'05
9. Türkiye'de İnternet Konferansı, Askeri Müze, Harbiye	11-13 December 2003	inet-

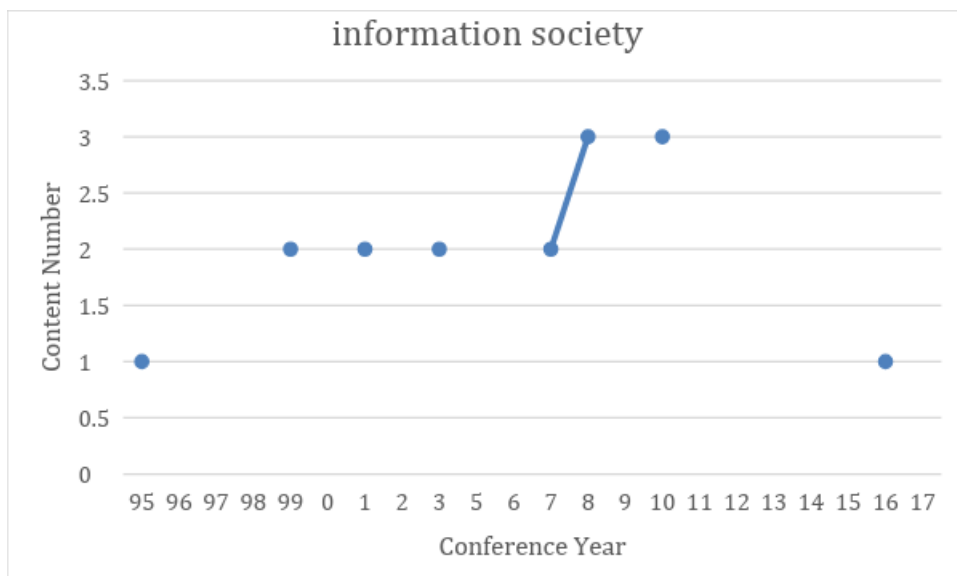
Kültür Sitesi, İstanbul		tr'03
8. Türkiye'de İnternet Konferansı, Askeri Müze, Harbiye Kültür Sitesi, İstanbul	19-21 December 2002	inet-tr'02
7. Türkiye'de İnternet Konferansı, Askeri Müze, Harbiye Kültür Sitesi, İstanbul	1-3 November 2001	inet-tr'01
6. Türkiye'de İnternet Konferansı, Askeri Müze, Harbiye Kültür Sitesi, İstanbul	9-11 November 2000	inet-tr'00
5. Türkiye'de İnternet Konferansı, Ankara Üniversitesi, Ankara	19-21 November 1999	inet-tr'99
4. Türkiye'de İnternet Konferansı, İTÜ, Lütfü Kırdar Kongre Sarayı, İstanbul	13-15 November 1998	inet-tr'98
3. Türkiye'de İnternet Konferansı, ODTÜ, Ankara	21-23 November 1997	inet-tr'97
2. Türkiye'de İnternet Konferansı, Yeditepe Üniversitesi, Acıbadem, İstanbul	14-15 December 1996	inet-tr'96
1. Türkiye'de İnternet Konferansı, Bilkent Üniversitesi, Ankara	17-18 November 1995	inet-tr'95

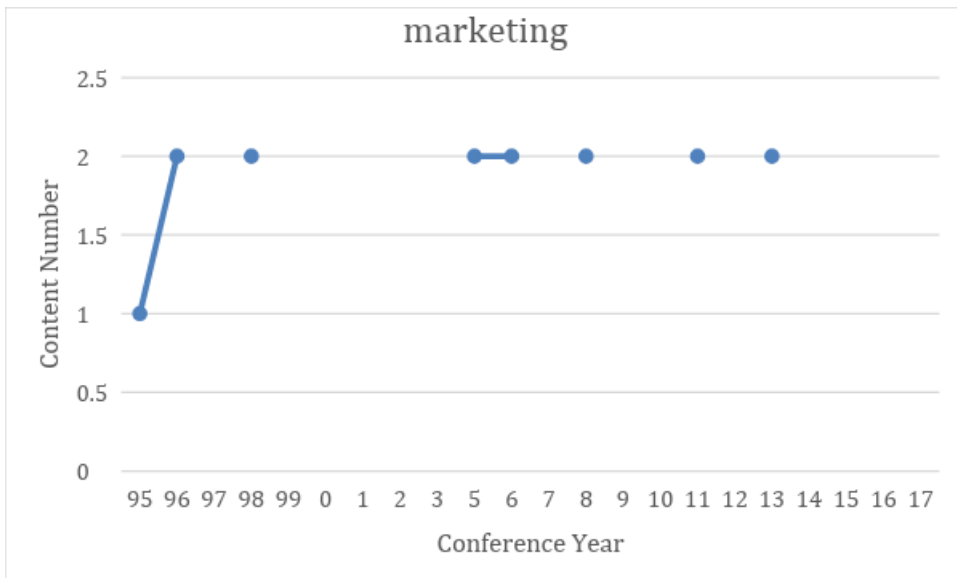
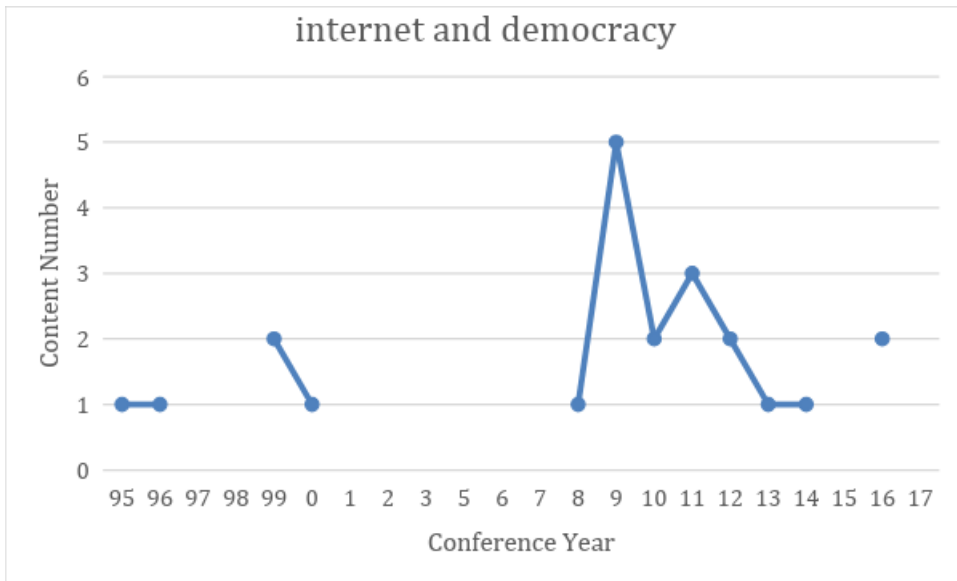
In this analysis, conference programmes will be examined at an annual basis and topics along with their content will be categorized in word groups in order to emphasise both national and global change of the internet over the years. In this regard, 29 words/word groups below have been extracted from the issues and topics, which have been discussed in 22 conferences between the years 1995-2017, to be used in the graphs.

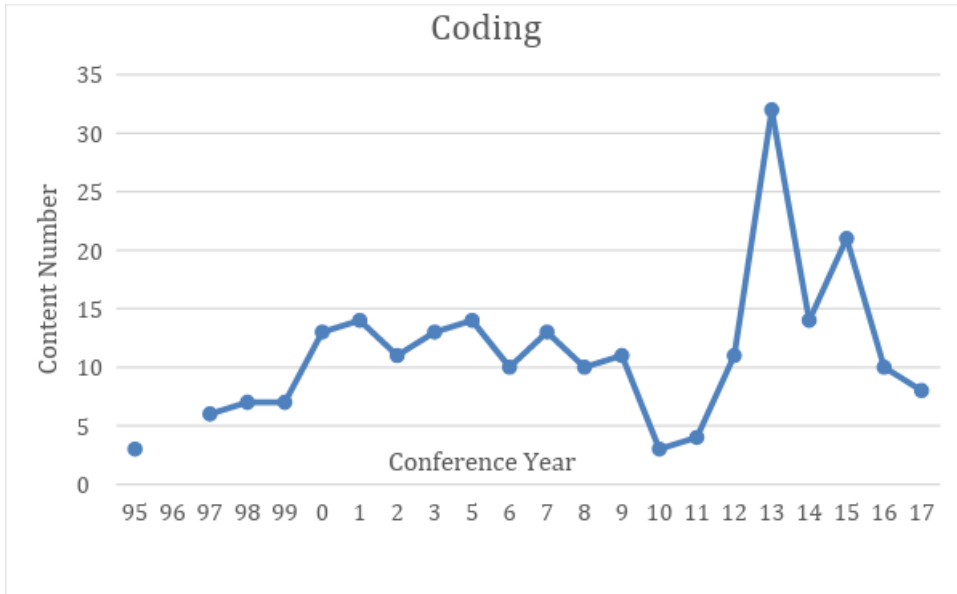
- information society
- internet and democracy
- marketing
- coding
- internet community
- security
- internet banking
- digital libraries
- e-learning
- e-commerce
- e-state
- company presentations
- law
- mobile internet
- internet and politics
- internet publishing (new media)
- telecommunication

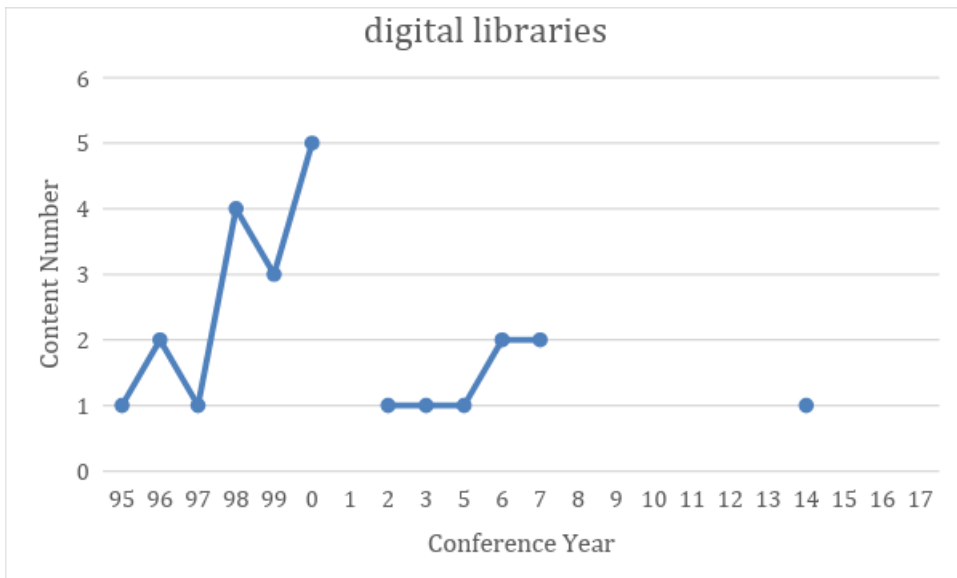
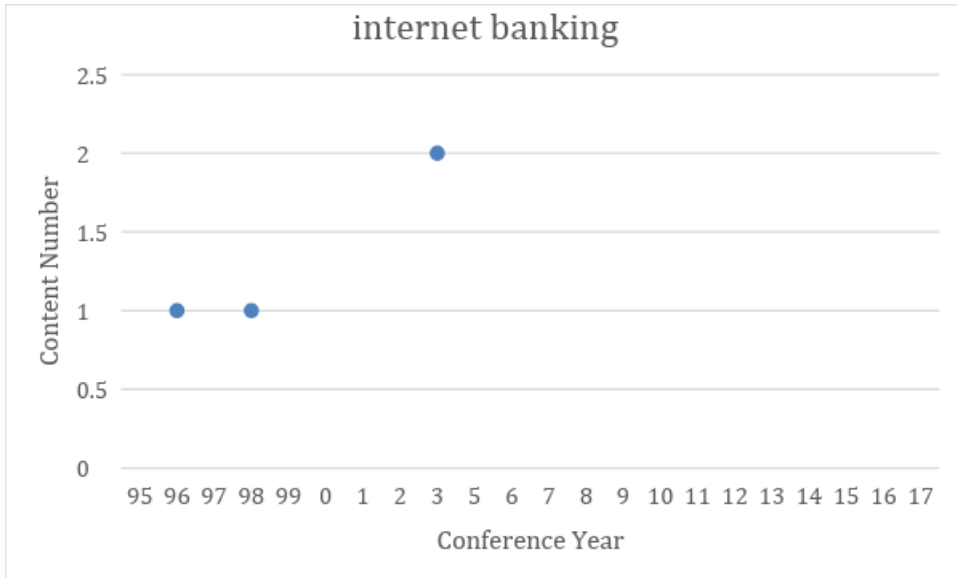
- individual rights
- gaming
- social media
- cloud computing
- internet of things
- wearable technology
- industry 4.0
- cryptocurrencies
- internet and language
- effective browsing
- art and technology
- web design

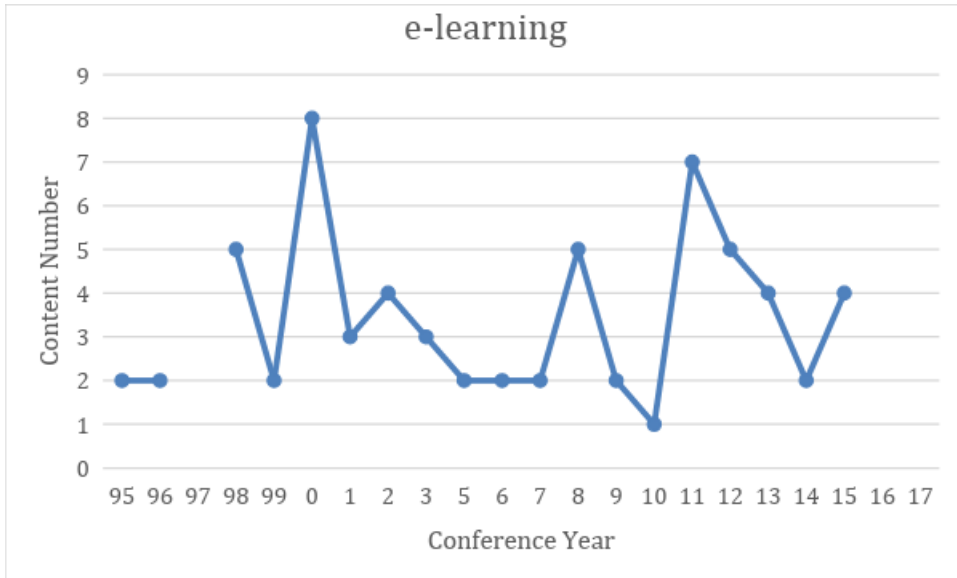
2. GRAPHS

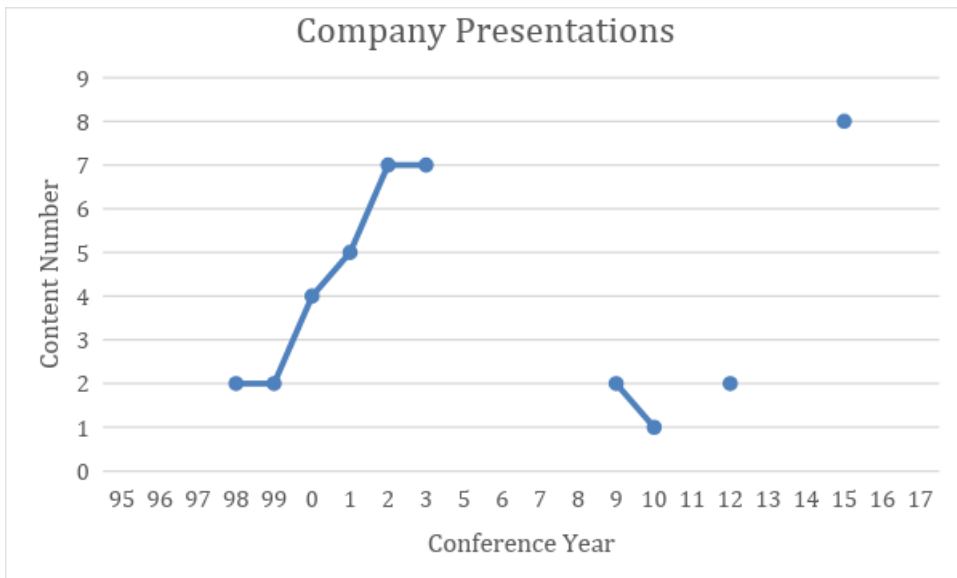
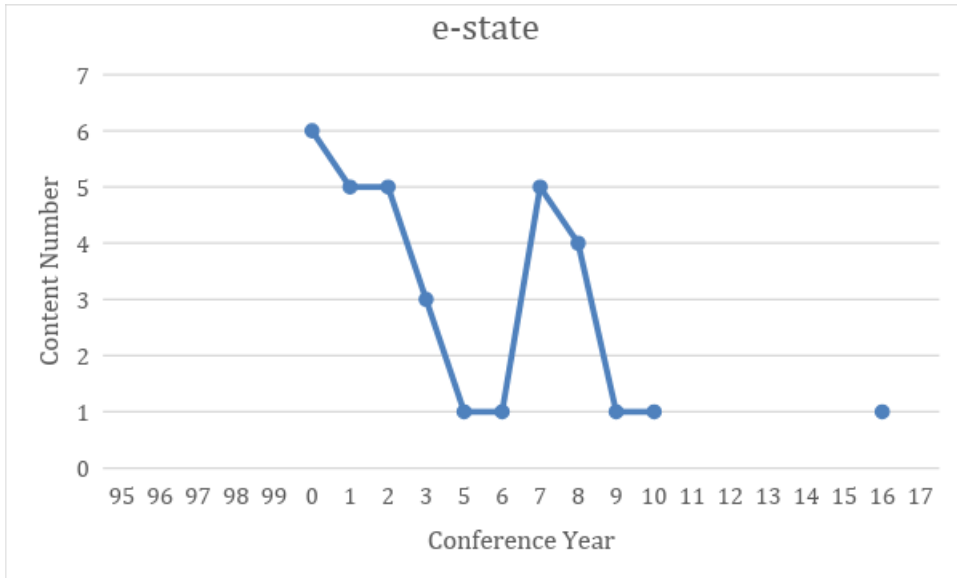

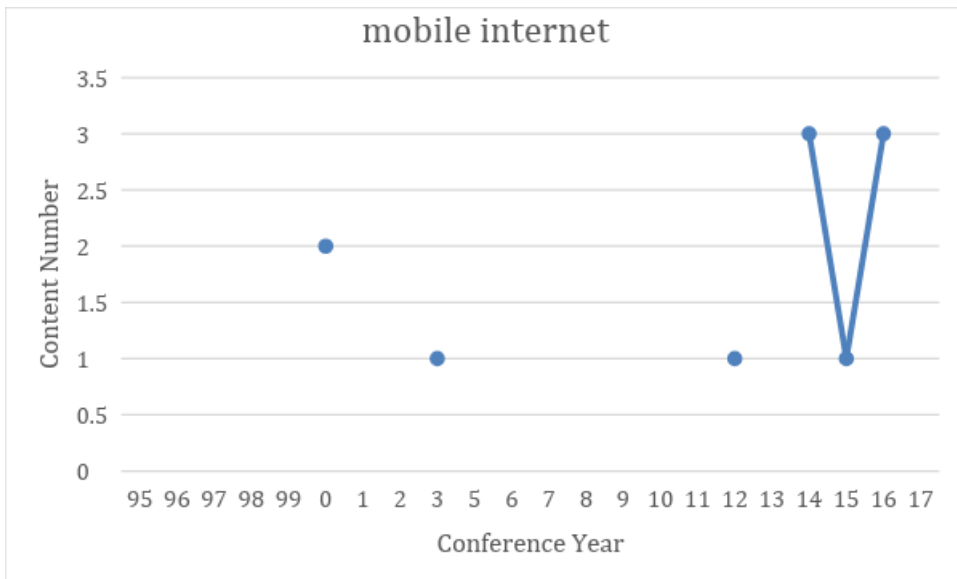
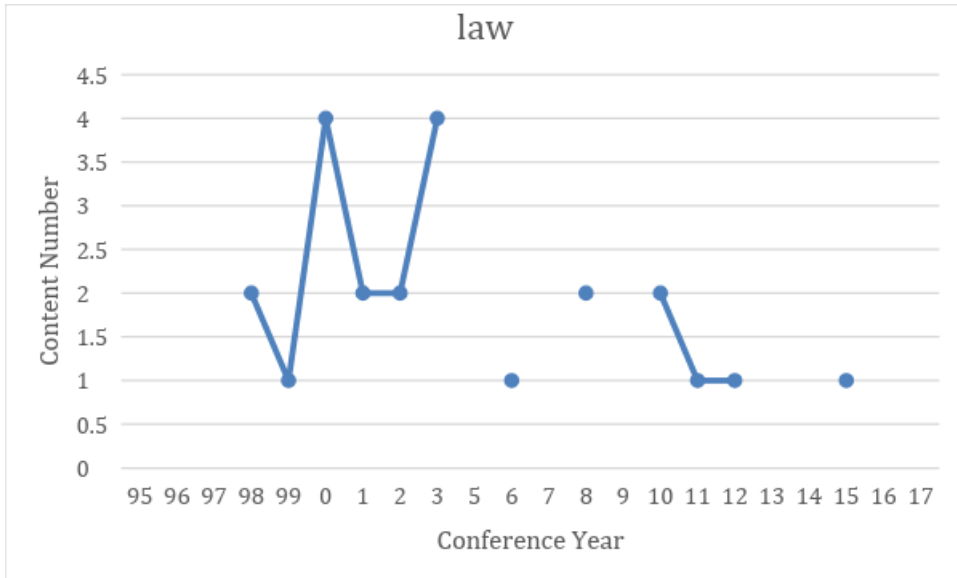

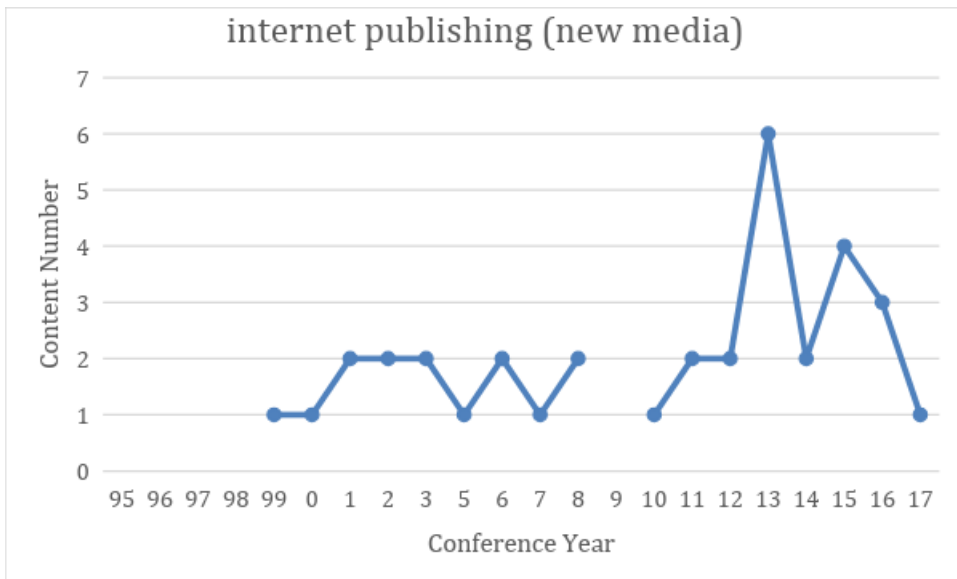
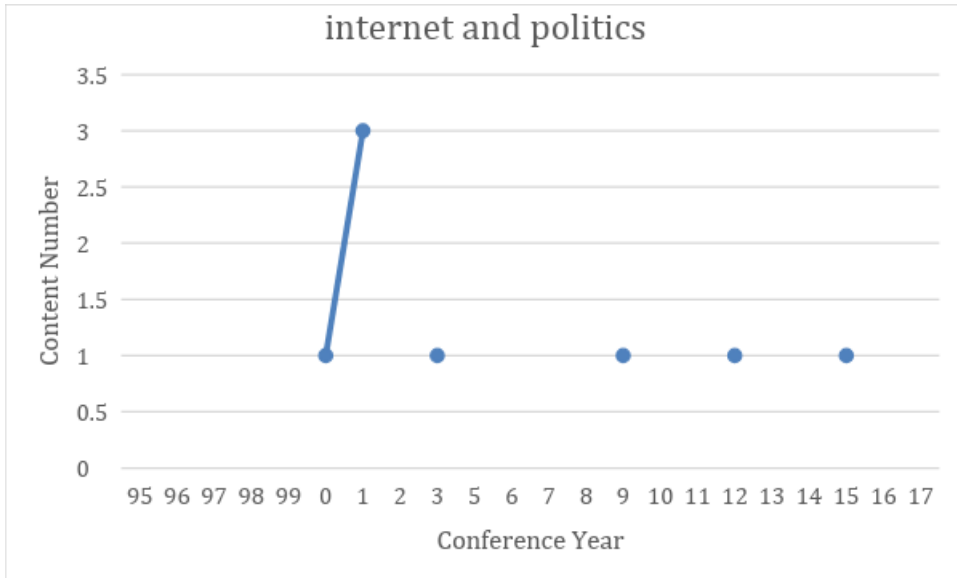

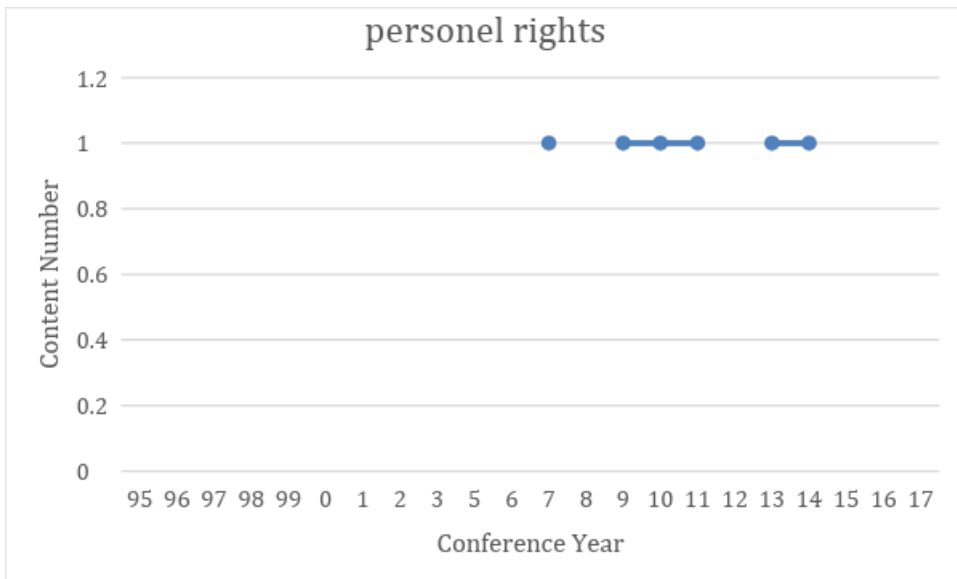
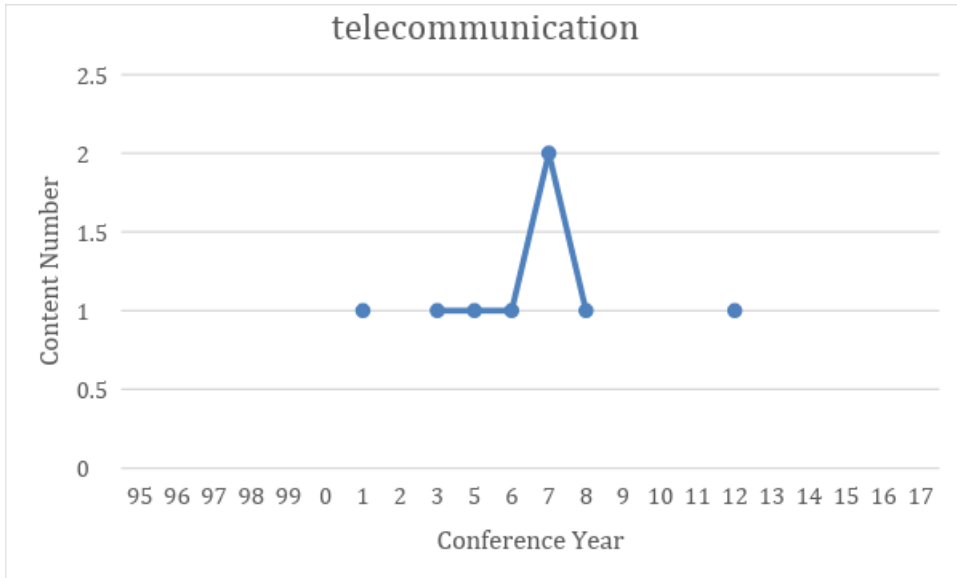

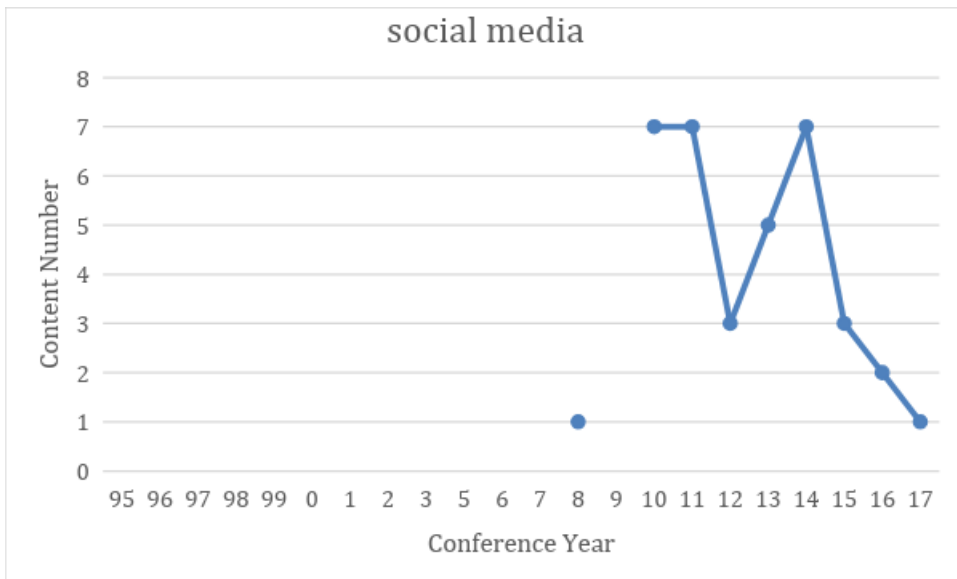
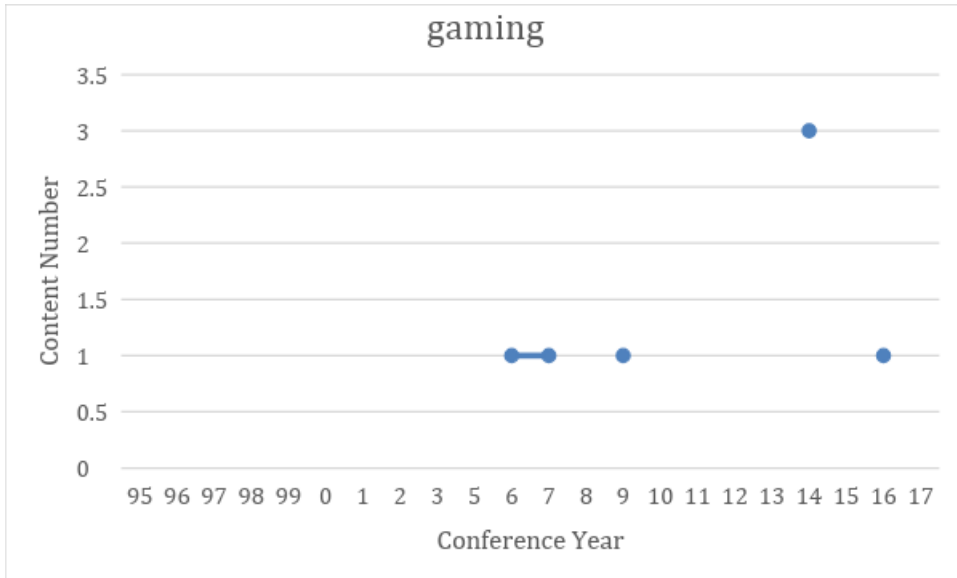

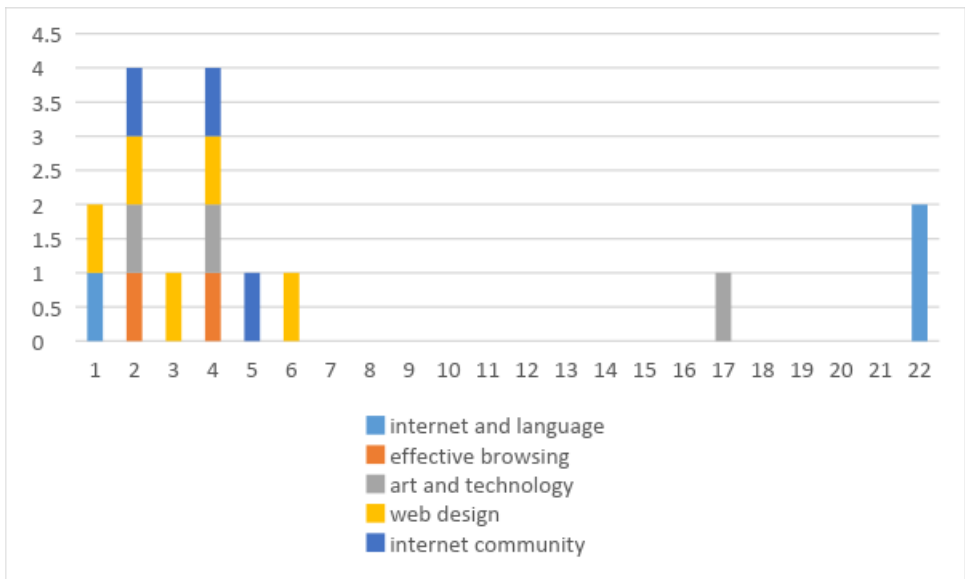
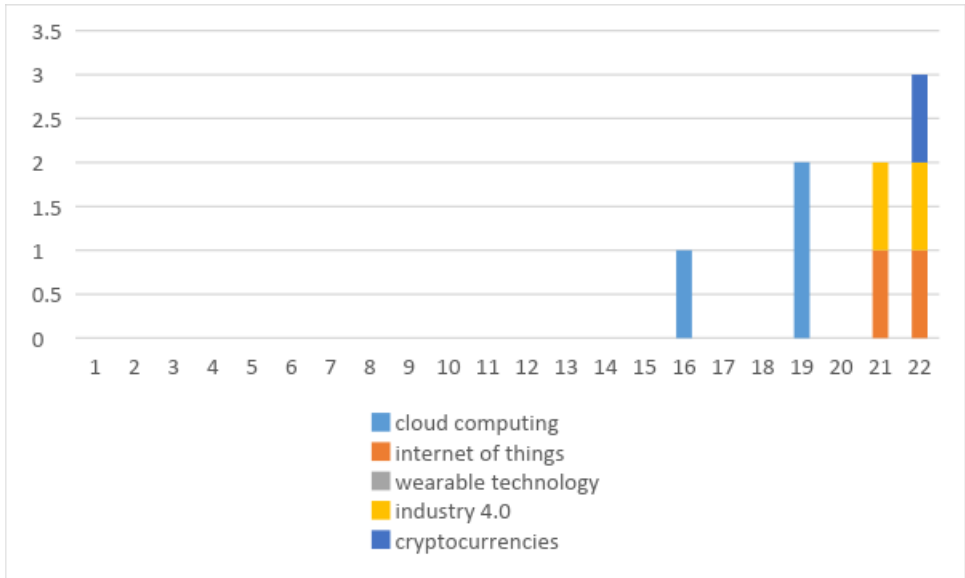

3. Conclusion

In accordance with the graphs given above, it can be concluded that the topics which have had a rising trendline in recent years are: internet and democracy, coding, security, mobile internet, internet publishing (new media), personal rights, gaming, social media, currency, internet of things, industry 4.0, internet and language. These issues have been more on the focus in recent years. On the other hand, research topics which have lost the centre attention over years are: information society, marketing, internet banking, digital libraries, e-learning, e-commerce, e-state, company presentations, law, internet and politics, telecommunication, effective browsing, web design, art and technology, cloud computing. Some of these issues such as information technology, internet and politics are still being discussed in the conferences; however, compared to previous years, we can conclude that they are not as popular.

1. Introduction

This paper is practically and mainly an overall evaluation of the contemporary digital archival practices that have been conceived in Turkey. It is documenting the digital archival projects that document, curate, store, maintain, and preserve cultural artefacts, as in general public domain documents, scholarly articles, scholarly research, dissertations at undergraduate and graduate levels, historical magazines, images, newspapers, books, rare prints, conference proceedings *inter alia* as of July, 2018. While majority of the entries in this paper are of still functioning archives that range from personal ones to the institutional, several of them are for the time being either inaccessible because of the lack of infrastructural care of the related media, as in domain names, or thanks to organizational restructuring processualizations that merge several archives under a singular directory, and the body thereof, just as in the case of *The Ottoman Bank Research and Archive Centre (OBARC)* which is now a part of the *SALT Research*.

Entries that are included here are examples of the digital archival projects, and the related digitization aspects thereof. Each entry are provided with their titles in English as can be seen from the English versions of the archival websites, or directories. In cases where there are no English versions of these available, I opted to provide English translations. All of the functioning entries are provided with the current date as in the author-date format without any individual names other than that of the archive, or project. Inaccessible, or now defunct ones are provided with the dates on which they were last active.

All of the entries in this paper are indicators of the fact that the cultural and scholarly institutes, and related bodies of theirs, are today in fact working hard to keep up with the latest developments in the archival practices as of today. It can be argued that the global transformation of academic disciplines with the help of digital humanities and related novel practices are running smoothly in the local context as well as its global counterparts, so that the any artifact with a curational focus on the specific domain, and its according fields of study, is now ready to be migrated to the novel repositories of archival practices so as to share and propagate knowledge and culture alike.

As a graduate student of Media and Communication Studies, and a research-based practice-driven multi-media artist, I need to state that an archive of today is immediately needed to mediate between the analogue and digital domains of knowledge and culture, and these examples are constructive efforts in doing so.

2. A Selection of Digital Archival Projects and Archives in Turkey

Ankara University Newspapers Database¹

This database, run by Ankara University, has a variety of newspaper collections including the ones defunct now. *Gaye-i Milliye*'s first publication dates back to 1921, and was the voice of the Anatolian people besides reflecting the opinions of the staff who led the War of Independence. It is available in contemporary Turkish as facsimiles. However, not the whole issues are digitized. *Servet-i Fünun* and *Takvim-i Vekayi* are also the ones that shed light to the same era. It is also possible to find contemporary newspapers along still

¹ *Ankara University Magazines Database* (2018). *gazeteler.ankara.edu.tr/detail.php?id=2399*. Retrieved from: <http://gazeteler.ankara.edu.tr/detail.php?id=2399>

functioning to this day. The system is user-friendly and enables users to search through customized tools, as well.

With this repository, it is possible to have access to all the published magazines in diverse topics such as law, medicine, sports sciences, history, agriculture, anthropology, environmental sciences, languages, biology, geography, African studies, chemistry, and engineering by Ankara University. This database, including the previous one, run by Ankara University, is compatible with the international open access standards and new and emergent media technologies.

Archive and Collections of Sakıp Sabancı Museum²

This project aims to provide academicians, art historians, art critics, collectors and students who study art history, museum, information and document management with a rich reservoir including more than 77.000 visuals with high resolutions. It also aims to preserve the cultural heritage of art in Turkey. It is the first digital platform in Turkey which includes permanent collections of a museum offering archive of rich collections like Abidin Dino Archive, Emirgan Archive, painting collections, and art books and calligraphy collection. The infrastructure of the project allows users to search with a keyword making it easier to reach your target search. It is also possible for users to access metadata such as the date, measurement, material and technique and how such artworks happened to be included in the archive. You can also create your own favourites in order to access them easily later on. It is possible to reach academic research made on the artworks. It is an open access project, free to

² *Archive and Collections of Sakıp Sabancı Museum* (2017). digitalssm.org. Retrieved from: <http://www.digitalssm.org/>

use. This digital museum aims to improve “scientific communication” between individuals and institutions.

Artıkışler³

artıkışler (leftoverworks) is a video collective that promotes collective production and distribution spaces in the fields of contemporary visual culture and arts. It promises to follow the principles of collective working, exhibition and screening strategies. It collaborates with other collectives in order to document breaking points of social history of Turkey with the basic concern on urban transformation, gentrification, forced migration, refugees, labor in urban spaces, archiving and collective social memory. It can be accessed via the website address provided above.

Atatürk University Digital Archive Open Access System⁴

Atatürk University Digital Archive Open Access System (*Atatürk Üniversitesi – Dijital Arşiv Açık Erişim Sistemi*) is a centralized archiving project that runs on DSpace infrastructure. It is an institutional archiving system where archival items such as scholarly

³

artıkışler (2017). *artikisler.net*. Retrieved from: <http://artikisler.net/>

⁴ *Atatürk University Digital Archive Open Access System* (2017). *earsiv.atauni.edu.tr*. Retrieved from: <http://earsiv.atauni.edu.tr/xmlui/>

documents, conference proceedings, papers etc. are stored and preserved. The university utilizes this archive as an open access system where the general public and researchers reach documents that are conceived in and through at Atatürk University, Erzurum.

Atılım University Kadriye Zaim Library Ankara Digital City ⁵

Ankara Digital City Archive aims to promote to the historical awareness and the sense of urbanism concerning the capital city of Turkey, Ankara, run by Atılım University Kadriye Zaim Library. It devotes itself, with a strong responsibility, to the digitization, classification, cataloging, exhibition and production of all sorts of civic, cultural and historical materials pertaining to Ankara. It has 1147 digitized books, 169 newspapers and magazines, 2400 pieces of data varying from interviews, news, articles, and conference proceedings to postcards, engravings, and logo samples. This interface is open to all researchers and scientists. It is possible to customize your search by applying the tools available on the website.

⁵ *Atılım University Kadriye Zaim Library Ankara Digital City Archive* (2018). *ankaraarsivi.atilim.edu.tr/?lang=tr*. Retrieved from: <http://ankaraarsivi.atilim.edu.tr/?lang=tr>

Audio-Visual Archive of State Choir of Classical Turkish Music at Ege University⁶

This archive, designed as a project in 2010, is a collection of phonograph records, tapes, musical scores, and pictures, which have mostly been donated by Ali Rıza Avni Tınaz. Later in time, dissertations, scientific research projects, field research and art projects have also been included in the archive. These projects aim to offer more than 20000 sound files, approximately 1000 unprecedented photographs, 1500 books related to classical turkish music, and more than 35000 musical performance scores. You can utilize advanced search in order to reach your target content.

Bak.ma: Social Struggles Digital Media Archive Collective⁷

Bak.ma is the archive of digital media on social struggles. It aims to provide content about struggles for social rights in recent Turkish history. It offers audio-visual recordings, documentations and testimonies. *Pad.ma* is short for Public Access Digital Media Archive. You can search and monitor entire collection online and it is free to download. It can be accessed via the website above.

⁶ *Audio-Visual Archive of State Choir of Classical Turkish Music at Ege University* (2018). dtmkarsiv.ege.edu.tr/tr_TR/midas/about_collection?. Retrieved from: http://dtmkarsiv.ege.edu.tr/tr_TR/midas/about_collection?

⁷ *Bak.ma: Social struggles digital media archive collective* (2017). *bak.ma*. Retrieved from: <https://bak.ma/grid/title/mücadele>

Bilkent University Institutional Repository⁸

This repository, despite hosting abundant number of resources, enables users to access to thesis and dissertations only. It runs on DSpace which is an open access tool. However, one must either work as an academic or be enrolled as a student in order to properly utilize it. As a matter of fact, even if you are a Bilkent academic or student, you must get your VPN verified by the institution if you attempt to reach through off-campus access. Otherwise, you will not be able to get access to the system. Nonetheless, as a “foreigner”, it is, at least, possible to monitor which resources the institution has even if you are not allowed to see the content. I strongly wish that Bilkent University Library would follow a broader open access policy in near future, thus contribute to collective knowledge production and distribution.

British Library Turkish and Turkic collections⁹

This Twitter account archives the documents of Turkish and Kurdish cultures as available at the British Library.

⁸ *Bilkent University Institutional Repository* (2018). *repository.bilkent.edu.tr*. Retrieved from: <http://repository.bilkent.edu.tr>

⁹ *British Library Turkish and Turkic collections* (2017). *@BLTurkKoleksyon*. Retrieved from: <http://twitter.com/BLTurkKoleksyon?lang=tr>

Cultures of İstanbul¹⁰

It is a project designed to empower the actors of civic society with a strong motivation to improve the capacity of cultural diversity through education in İstanbul, Turkey. It is run by a collective that consists of İstanbul Bilgi University, Consulate General of Sweden, Open Society Foundation, and Anatolian Cultures. This project aims to fill the gap in the field where phenomenological knowledge on cultural diversity is encouraged, valued, and shared, and accordingly to contribute great deal on the visibility of cultural diversity and plurality across society as well as increasing the number of scholarly research on the subject matter. The project has already hosted seminars, conferences, exhibitions, and interviews on multi-diversity in İstanbul and Turkey, and continues to carry out many others in the future.

ÇEKÜL MIDAS Digital Archiving System¹¹

“City Archive” offers a fundamental reference in order to preserve cultural heritage in Turkey, thus making it available to the next generations. The users can access to various photographs, articles, reports and postcards from various anatolian cities.

Database for Ottoman Inscriptions¹²

¹⁰ *Cultures of İstanbul (2017)*. *istanbulkulturleri.org*. Retrieved from: <http://istanbulkulturleri.org>

¹¹ *ÇEKÜL MIDAS digital archiving system (2017)*. *katalogtarama.cekulvakfi.org.tr*. Retrieved from: http://katalogtarama.cekulvakfi.org.tr/en_US/prof.dr.metinsozenarsivi/static

The Database of Ottoman Inscriptions (DOI) (Osmanlı Kitabeleri Projesi) is a digital database about all the Turkish, Arabic and Persian architectural inscriptions created in the Ottoman geography during the Ottoman period offering searchable information, transliterations and pictures. Inscriptions are classified as Topkapı Palace, Inscriptions in the Harem section of the Topkapı Palace, and Fountain inscriptions in Üsküdar built during Ahmed III's reign (1703-1730). It can be accessed via the website address provided above.

Enhancing to Information of Citizens on Human Rights: Pilot Programme for Provision of Information and Advice Facilities¹³

This platform aims to collect and share every document on human rights published by different actors, and making this archive visible and available for/to anyone in need and interested. It hosts all the agreements, decisions, human rights reports, and other related content received from local and international mechanisms and NGOs. Their mission is to empower the capacity of human rights movements and the cooperation and general effect among their partners. Therefore, it positions itself to create spaces for transparent, effective and regular dialogues for information exchange among individuals and institutions. Besides, it implements and enhances participatory democracy based on human rights just making this

¹² *Database for Ottoman Inscriptions* (2017). *ottomaninscriptions.com*. Retrieved from: <http://info.ottomaninscriptions.com/>

¹³ *Enhancing to Information of Citizens on Human Rights: Pilot Programme for Provision of Information and Advice Facilities* (2017). *insanhaklarisavunuculari.org/dokumantasyon/*. Retrieved from: <http://insanhaklarisavunuculari.org/dokumantasyon/>

platform available online for everyone. One can search within their database that consists of 731 documents. It offers numerous collections from their local and global partners, as well.

Histories of Science, Culture, and Education in İstanbul through Personal Archives¹⁴

This digital library hosted by Boğaziçi University has various archives that contribute to scientific, educational, and cultural histories of İstanbul that span the time period from 1850s to 1990s. These valuable resources are Scott Family Collection (still in progress), Aziz Ogan Collection, İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu Collection, Traugott Fuchs Cultural and Historical Heritage Archive, Abdullah Kuran Archive, Feza Gürsey Collection, Robert College, American College for Girls, and Boğaziçi University Archives. Noting that digitization and cataloging process is still in progress, it is likely to lead to a notable improvement in research on the histories of İstanbul in diverse subject matters such as history, archaeology, architecture, art and art history, and museum studies, etc. The interface allows for keyword search, as well.

History of Serial Novels in Turkish Literature (1831-1928)¹⁵

¹⁴ *Histories of Science, Culture, and Education in İstanbul through Personal Archives* (2017). bogaziciarsivleri.boun.edu.tr/en/index.php Retrieved from: <http://bogaziciarsivleri.boun.edu.tr/en/index.php>

¹⁵ *History of Serial Novels in Turkish Literature (1831-1928)* (2017). tefrikaroman.ozyegin.edu.tr/ANASAYFA. Retrieved from: <http://tefrikaroman.ozyegin.edu.tr/ANASAYFA>

This project, supported by TÜBİTAK (The Scientific and Technological Research Council of Turkey) and run by Asst. Prof. Ali Serdar, offers 302 digitized serial novels which are searched through and selected from 300 newspapers and magazines written in Arabic Ottoman from 1831 to 1928. The institution allows all users to search their database on the basis of the author and the publication chronologically. If you have a look at the Arabic Ottoman version of the works by Émile Zola, Lev Tolstoy, Jules Verne, Guy de Maupassant, Johann Wolfgang Goethe, and Alexander Dumas, etc. along with many local authors such as Mehmet Rauf, Yenişehirizade Halit Eyüp, Hâkim Âlim, Peyami Safa, Hüseyin Rahmi Gürpınar, Hadiye Hümevra, and Ayşe Hikmet, etc. this repository will exclusively satisfy your needs.

IRCICA Farabi Digital Library¹⁶

IRCICA Farabi is a digital library. It is open to public domain and it promises a rich collection of items like Ottoman Periodicals, Ottoman Yearbooks, Literature Collection of Turkey and various countries, Historical Photography Collection, Koran Collection, World War Collection, Historical Postcard Collection, and Manuscripts. It can be utilized by researchers, historians, academicians, undergraduate and graduate students. It also consists of calligraphy works prepared for international competitions with the aim at reviving classical Islamic Calligraphy. Therefore it can be of great use for artists, curators, and art historians who are interested and researching in Islamic Calligraphy. The themes covered range from Arts and Recreation, Geography and History, Language and Literature to Natural Sciences

¹⁶ IRCICA Farabi Digital Library (2017). *e-library.ircica.org*. Retrieved from: <http://e-library.ircica.org/>

and Mathematics, Philosophy and Psychology. You can also search through their Book Wall designed with a 3D interface.

İstanbul Bilgi University Library and eSources Open Access¹⁷

This archival project is realized by the library and e-sources management team at the Latif Mutlu Library at Istanbul Bilgi University as an open access platform that, for the time being, provides open access to researchers and the general public to the dissertations submitted to the university under the e-sources directory of the aforementioned library. It can be accessed via the website provided above. Although mainly a dissertation archive, it also is home to articles, books, and reports by the students and faculty alike.

İstanbul Research Institute Electronic Resources¹⁸

It can be utilized to reach scholarly journals, and retrieve high resolution images of journal issues and pages as they were originally designed, printed, and illustrated.

İstanbul Urban Layers¹⁹

¹⁷ *İstanbul Bilgi University Library and eSources open access* (2017). openaccess.bilgi.edu.tr. Retrieved from: <http://openaccess.bilgi.edu.tr:8080/xmlui/>

¹⁸ *İstanbul Research Institute Electronic Resources* (2018). iae.org.tr/Icerik/elektronik-kaynaklar/15 Retrieved from: <https://www.iae.org.tr/Icerik/elektronik-kaynaklar/15>

İstanbul Urban Database is an interactive mapping platform for scholars, researchers and the general public to explore and add to the collective memory of İstanbul. The project is a sustainable platform that entails a wide range of historical data, and is the most thorough online archive of İstanbul's urban history. It is an active digital humanities project developed by Nil Tuzcu, a researcher at MIT Department of Urban Studies and Planning, and Harvard Mellon Urban Initiative. Users are able to selectively examine historical maps or superimpose multiple maps with adjustable transparency values, and overlay georeferenced features to the base maps. The database can also be utilized as a standalone repository-tool, or be integrated into other projects. This is a singular approach to history research: focusing not only on the examination of archives but also supporting seamless integration with ongoing historical research. An API is currently being developed for serving and exporting different layers, so that the database can serve an even wider range of interests and purposes. It can be accessed via the website address above.

ITU Academic Open Archive²⁰

ITU Academic Open Archive (*İTÜ Akademik Açık Arşiv*) is the institutional open access archive platform by İstanbul Technical University. It aims at collecting, storing and preserving scholarly documents and proceedings within the overall body of the university

¹⁹ *İstanbul Urban Layers* (2017). *istanbulurbandatabase.com*. Retrieved from: <http://www.istanbulurbandatabase.com>

²⁰ *ITU Academic Open Archive* (2017). *polen.itu.edu.tr*. Retrieved from: <http://polen.itu.edu.tr/?locale=tr>

itself. Its main focus is to present an open access archive of, especially, the dissertations submitted to, and approved by İTÜ. It runs on DSpace, and offers myriad items to researchers and the general public alike. Besides the dissertations at MS, MA, and Ph.D. levels, it also is a home to conference proceedings, scholarly articles and the like as produced by the staff and students. It can be reached through the website address provided above.

İTÜ Rare Books Collection²¹

A general information about this project is summarized as: “inheriting the heritage of Mühendishane (Imperial School of Engineering) Printing Press and the Library of Mühendis Mektebi (Ottoman School of Engineering), ITU Rare Books Collection comprises a primary resource for the study of history of science and technology in the Ottoman Empire and early Republican period of Turkey. Made up largely of 18th, 19th and early 20th century rare books and periodicals, this collection of approximately 6000 items, not only provides insight on the engineering and architecture education in the Ottoman Empire but also presents accounts of history, art, literature and sociology, created during the Ottoman Empire. ITU Digital Collection of Rare Books offers its database for only research, teaching, and learning. It is also noted that “the items in this collection may not be used for any commercial purpose and they may not be copied, printed or published without prior permission from the Directorate of ITU Library and Documentation.”

²¹ *İTÜ rare books collection* (2017). *kutuphane.itu.edu.tr*. Retrieved from: <http://www.kutuphane.itu.edu.tr/arastirma/nadir-eserler>

Koç University Suna Kiraç Library Digital Collections²²

KU (Koç University) Digital Collections consists of thesis and dissertations, yearbooks, manuscript collections written in different languages pertaining to Turkish History, Civilization, Religion and Literature, Josephine Powell Slide Collection which demonstrates kilim photography and related documentation thereof, Hatice Gonnet-Bağana Hittite Collection, The Soundscape of İstanbul Collection, Ankara Map and Plan Collection, Ankara Vineyard House Collection, Ankara Photography Postcard Engraving Collection, Byzantine Monuments Photographs Archive, and Ulla Johansen Anatolian Ethnology Collection, etc.

Memory of Istanbul through Personal Archives (KAİB)²³

KAİB, The Memory of Istanbul through Personal Archives (*Kişisel Arşivelerde İstanbul Belleği*) is an archival digitization project through which some parts of the personal archives of the biographer and historian Taha Toros have been accordingly digitized. The project was initiated by İstanbul Şehir University, and supported by İstanbul Development Agency. Among the digitized archive are twenty one thousand items that are open to access by the general public and researchers alike. Although Toros' entire archive consists of almost 400000 items, there are only 21000 in this project. One of the positive features of the archive

²² Koç University Suna Kiraç Library Digital Collections (2018). *digitalcollections.library.ku.edu.tr*. Retrieved from: <http://digitalcollections.library.ku.edu.tr>

²³ *Memory of Istanbul through Personal Archives (KAİB)* (2017). *bellek.sehir.edu.tr*. Retrieved from: <http://bellek.sehir.edu.tr/Pages/AnaSayfa.aspx>

is that it is integrated into the open access systems of the university, and it is accessible free of charges. It can be reached via the website address provided above.

National Geoprahic: Turkey²⁴

National Geographic: Turkey archive is a digital archival repository of articles, writings and the like that appeared in the periodical itself, and whose main focus is Turkey. It is openly navigable and up-to-date. For the time being, all the periodicals from 2012 through 2017 are accessible within this archival directory of National Geographic—at least, their interface let the users reach well as late as 2012. It is accessible via the website address provided above.

National Library: Digital Archives²⁵

This archive is the digital repository of manuscripts, periodicals, and non-book materials from Turkey as stored and archived by the Ministry of Culture and Tourism's National Library (*Millî Kütüphane*). You need to subscribe with your e-signature in order to make use of the library. Researchers and the general public can access these cultural artefacts by visiting the website address provided above.

²⁴ *National Geoprahic: Turkey* (2017). *nationalgeographic.com.tr*. Retrieved from: <http://www.nationalgeographic.com.tr/arama/arsiv>

²⁵ *National Library: Digital Archives* (2017). *mkutup.gov.tr*. Retrieved from: <http://www.mkutup.gov.tr/tr/Sayfalar/Koleksiyonumuz/Dijital-Kutuphane.aspx>

One Hundred Years of Love: The Affair between Film and Audience in Turkey²⁶

This research exhibition aims to shed light to Turkish Cinema History from 1914 to this day. Being the first research exhibition, this project records the inventory of Turkish cinema history from the turkish audience perspective transferring the documents on the audience onto digital platform. It also aims to make visible the history of Turkish cinema audience focusing on the places such as movie theaters from the first examples to the recent in Turkey. It is also possible to access newspaper ads, movie leaflets, cinema magazines, and cinema posters along with the content of cinema fanaticism in Turkey. The articles by critics are also available within this research exhibition. By becoming a member either via your facebook account or by simply signing up, you can curate your own exhibition, as well.

Openaccess@TBMM²⁷

This digital repertoire is hosted by Turkish Grand National Assembly and offers a great deal of resources which are determined to be published under an open access policy. It aims to increase knowledge production, shareability and preservation by opening the digitized content of its library to the public. It will be possible to monitor and access to the institutional publications, research reports, published parliamentary research commission

²⁶ *One hundred years of love: The affair between film and audience in Turkey* (2017). *yuzyillikask.istanbulmodern.org*. Retrieved from: <http://yuzyillikask.istanbulmodern.org/en>

²⁷ (2018). *acikerisim.tbmm.gov.tr:8080/xmlui/?locale-attribute=tr*. Retrieved from: <http://acikerisim.tbmm.gov.tr:8080/xmlui/?locale-attribute=tr>

reports, all kinds of publications concerning legislative and auditing activities selected to be published under open access policies. The system allows users for advanced keyword search.

Ottoman Bank Archive and Research Centre²⁸

This website is the archival repository of events and operations conducted by The Ottoman Bank Archive and Research Centre (OBARC) from 1997 through 2010. OBARC finalized its standalone function and merged with Garanti Gallery and Platform Garanti Contemporary Art Centre, and became a part of the newly established SALT in 2010. SALT is thus the current institutional body that organizes events, programs and the like in myriad areas such as contemporary art, economic and social history, architecture, design and urban studies along with its research programs, exhibitions, talks, workshops and conferences. SALT is hosting both its own archival collection and The Museum of Ottoman Bank.

Ottoman History Podcast²⁹

Launched in 2011, Ottoman History Podcast serves as a significant set of media tools that diversify as sound, text, and image specifically based on academic discussions and production concerning modern Middle East, the Ottoman Empire, and the Balkans. Set on

²⁸ *Ottoman Bank Archive and Research Centre* (2010). *obarsiv.com*. Retrieved from: <http://www.obarsiv.com/english/welcome.html>

²⁹ *Ottoman Bank Archive and Research Centre* (2010). *obarsiv.com*. Retrieved from: <http://www.obarsiv.com/english/welcome.html>

collaborative approach, it encourages all sorts of contribution from the peers and each year a new editorial team is assembled by consensus. Episodes in form of discussions, conversations, and interviews can be thematically followed subscribing to their iTunes and SoundCloud accounts. It has a well designed and easy to use interface enabling users to navigate through diverse subject matters about all aspects of life in the history of the aforementioned geographies.

Ottoman Diplomats: Letters from the Imperial Legation in Brussels (1849–1914)³⁰

Ottoman Diplomats project is realized by many a person that include scholarly researchers and the experts in the field. The Centre for Political History (PoHis) students who participated in the research seminar entitled *A Glance at the 'West'? Ottoman Diplomats to Belgium (1849–1914)*, taught by Houssine Alloul and Marnix Beyen in 2012–2013, produced an inventory of the larger part of the original corpus of diplomatic documents. This website offers access to the diplomatic reports of Ottoman envoys in Belgium (1849–1914). They are made available at this address for the first time in high-quality photographic reproduction, together with key information on every dispatch (author, recipient, date, summary). The project has two objectives: to stimulate new research into Ottoman diplomacy, and to encourage revisionist histories of Belgium that engage with Ottoman sources. This project is also archived by Turkish Republic Prime Ministry State Archives. It can be accessed via the website address above.

³⁰ *Ottoman diplomats: Letters from the Imperial Legation in Brussels (1849–1914)* 2017. dighum.uantwerpen.be/ottomandiplomats. Retrieved from: <http://dighum.uantwerpen.be/ottomandiplomats>

Periodicals of Hakkı Tarık Us Collection³¹

This archival project is the digitization of the Hakkı Tarık Us Collection (*Hakkı Tarık Us Koleksiyonu*) as a joint venture by the Beyazıt State Library and Tokyo University of Foreign Studies. The archive is now home to the digitized versions of magazines and newspaper items that include individual items from fields such as science, art, philosophy, literature, politics, sports, humour along with annuals and booklets from the Ottoman Period. It is one of the largest collections in the related fields of periodicals within the local context. It can be accessed via the website address provided above.

Premium (İkramiye) Apartments Project in Ankara³²

İkramiye Apartments Project documents the process of the appearance and development of housing and accommodation culture in Ankara from 1940 to 1970. Therefore, it sheds light to the cooperative organizations and their early modern policies during the era of Early Republic period in Turkey, which was largely run by the central authority. As this period also encompasses World War II and its after effects, and multi-party democratization and liberalization after Democrat Party came to power in 1950, it covers a lot of ground concerning historical, political, cultural, economic and social conditions as well as architectural and urban characteristics of the time. This archive hosts almost every

³¹ *Periodicals of Hakkı Tarık Us Collection* (2017). *tufs.ac.jp*. Retrieved from: <http://www.tufs.ac.jp/common/fs/asw/tur/htu/Beyazıt>

³² *Premium (İkramiye) Apartments Project in Ankara* (2016). *usumnu.wixsite.com/ikramiye*. Retrieved from: <http://usumnu.wixsite.com/ikramiye>

information resources (commemorative stamps and money, description forms, advertisement materials, radio announcements, related movie documents, photographs of the apartments and their architectural plan) on İkramiye Apartments. This project is unique for any researcher who specializes in the history of early republic era of Turkey as well as architecture.

Project of Restoration of Life of Ottoman-Armenian Town and Village Life³³

This archive offers rich documentations on Armenia, Europe, Turkey and Middle East. It includes social history, the history of daily life, local histories, music, literature, and every kind of material culture pertaining the Armenians in the Ottoman Empire. It provides cultural artefacts such as music recordings, old film footages, and old photographs produced by the Ottoman Armenians. You can also access Kürkçüyan, Melkisetyan, Peltekyan Archives within this project. The creators of this archive also aim at starting an oral history research incorporating interviews and related materials. Additionally, scholarly conferences, lectures, and exhibitions are among the future goals of the Houshamadyan Association. The archive accepts every kind of materials concerning aforementioned themes from the visitors and is open to contributions.

Red Crescent, Turkey Association Archive³⁴

³³ *Project of restoration of life of Ottoman-Armenian town and village life* (2017). *houshamadyan.org*. Retrieved from: <http://www.houshamadyan.org/home.html>

³⁴ *Red Crescent, Turkey association archive* (2017). *arsiv.kizilay.org.tr*. Retrieved from: <http://arsiv.kizilay.org.tr/index.php?sf=cntnt&id=7>

Turkish Red Crescent Association has documents that go back to 1868. It enables users to access documents about wars shedding light to both Turkish and world history. This archive has 1500 boxes of documents, 550 pieces of notebooks, and 3000.000 pieces of war prisoner ID cards in Ottoman and French. However, the documents from 1868 to 1928 have just been translated into Turkish and now it is possible to access catalogue registration.

SALT Research³⁵

SALT Research (*SALT Araştırma*) is the main directory of SALT archives that comprises both physical and digital archives that mainly focus on the Southeast Europe and Southeast Mediterranean cultures with a special emphasis on Turkey, especially the Istanbulite geography thereof, with a collection of myriad items through and within countless fields of scholarly and general study and research from 19th century through the present day. The archive is constituted with materials that focus on the art history in Turkey from 1950s onwards, the development of design and architectural studies in Turkey since the beginning of the 20th century along with the transformational aspects of society from the Ottoman period up until 1990s. While some of the items, in case of proper digitization, are accessible through the website address above, the directory does also serve as a catalogue for the physical items within the overall collection as well. It is also the new home of the Ottoman Bank Archive and Research Centre (OBARC) as aforementioned in the related entry.

³⁵ *SALT Research* (2017). *saltresearch.org*. Retrieved from: <http://saltresearch.org>

Sinematek³⁶

Sinematek is the largest ever digital archival collection of cinema in/of Turkey. It is inspired by the eponymous project by Onat Kutlar that was active from 1965 through 1980. It is an archive that is a home to a collection of streamable movies, myriad thousands movie posters, magazines, articles, and film festivals, etc. It is initiated by the Alternative Media Association (*Alternatif Medya Derneği*), and aims to preserve works of cinema, and maintenance and shareability thereof along with the related aforementioned cultural items and artefacts. The archive also stores scholarly dissertations on Turkish cinema. It can be accessed via the website address provided above.

Şalom Newspaper Archive³⁷

Şalom aims to offer historical, cultural and political data about Jewish population in Turkey. This archive was first started to be created by Silvyo Ovadya and İzzet Bana in 1990, but later was improved by Suzan Valid and Korin Penso. It encourages new generations to research about the culture of Jewish society located in Turkey.

³⁶ *Sinematek* (2017). *sinematek.tv*. Retrieved from: <http://sinematek.tv>

³⁷ *Şalom newspaper archive* (2017). *arsiv.salom.com.tr*. Retrieved from: <http://arsiv.salom.com.tr>

The Gunnar Jarring Digital Library³⁸

This archive comprises of the private library of Gunnar Jarring (1907-2002), who served as an ambassador and had long academic career on Central Eurasia, particularly on the Turkic World. Previously owned by the Royal Swedish Academy of Letters, History and Antiquities and kept for about 10 years by Stockholm University as a separate library, this collection was donated to the Swedish Research Institute in Istanbul in 2012. It is now accessible to anyone whom it would be of interest either for scientific purposes or speciality. It covers Kashgar Prints, Travel Literature, and Maps where one is able to search through almost 5000 volume of printed books from the 19th and 20th centuries, manuscripts, catalogues, maps, as well as more than 3000 offprints. In addition to the dictionaries, travel and literature books, all of the most acknowledged accounts of expeditions to Inner Asia are available in this collection. It is also remarkable that some very rare collections can be accessible in this digital library.

The Turkish Version of Wikipedia on IPFS³⁹

The Turkish version of Wikipedia on IPFS is a snapshot of the entire Wikipedia directory in Turkish, a distributed digital archival project by itself. The InterPlanetary File System (IPFS) is an international inter-planetary distributed internet system that aims to

³⁸ *The Gunnar Jarring Digital Library* (2017). *jarringcollection.se* Retrieved from: <http://www.jarringcollection.se>

³⁹ *The Turkish Version of Wikipedia on IPFS* (2017). *ipfs.io*. Retrieved from: <https://ipfs.io/ipfs/QmT5NvUtoM5nWFfrQdVrFtvGfKfMg7AHE8P34isapyhCxX/wiki/Anasayfa.html>

construct a creation of completely distributed system of applications to render the internet more democratic as a hypermedia distribution protocol as addressed by the related contents and identities. It aims to democratize the internet by transforming it into a domain that is open access and safer. Upon the government ban on the Turkish media as of the first half of 2017, IPFS took a snapshot of the entire Wikipedia directory in Turkish, and provides it through the website address stated above. The users can both directly access the snapshot, and contribute to the project by downloading the related IPFS tools through its GitHub repository. The technical specificities are well-documented in the website as well. They are also working on a similar project for the Wikipedia directory in Kurdish nowadays.

TOBB ETU: Library, Institutional Repository⁴⁰

TOBB ETU is an open access digital library that stores research articles, theses and dissertations, book chapters, conference video recordings, social event videos, TOBB ETU e-publications, etc. The "Digital Archives" section covers Collections of TOBB Publications Digital Archive, which is not open to public domain, and is maintained for preservation only.

⁴⁰ *TOBB ETU: Library, institutional repository* (2017). *earsiv.etu.edu.tr*. Retrieved from: <http://earsiv.etu.edu.tr/xmlui/>

TRT Archive⁴¹

TRT is the first state-run TV channel in Turkey that started streaming in 1968. The archive project has been online since 2017. This hyperlink provides users with contents categorized as people, time, place, event, programmes, series and special videos which took place starting from 1968 to 2015. It also allows users to search through these categories. For the time being, this archive is being improved and promises a rich cultural database about Turkish TV history. It can be accessed via the website address above.

Tudita: Turkish Digital Textile Archive⁴²

Tudita is a digital database that offers 7000 textile design used by Sümerbank between 1956 and 2001. This project is maintained by İzmir Development Agency and İzmir Economy University, Fine Arts and Design Faculty, Fashion and Design Department. It aims to preserve, examine and share design albums created by Sümerbank. The designs in this project are classified according to their material, weaving patterns, composition, colour variations, intended use and the year of production. The archive is intended to be improved by the contribution from the sector and field works. It can be accessed via the website address provided above.

⁴¹ *TRT Archive* (2017). *trtarsiv.com*. Retrieved from: <http://www.trtarsiv.com>

⁴² *Tudita: Turkish digital textile archive* (2017). *tudita.ieu.edu.tr*. Retrieved from: <http://tudita.ieu.edu.tr>

VEKAM⁴³

VEKAM is located within the digital collection of Suna Kıraç Library and Koç University Library, İstanbul. It allows users to search catalogues and digital collections and directories in the archive. It consists of resources on Ankara, the capital city of Turkey, including rare books, which functions as a reference center for urban studies on Ankara. Therefore, it also contributes to the fields such as architecture, textile, urban life, urban culture in its entire historicity. Among their completed projects are “Changing face of womanhood in Ankara” and “Growing up as a kid in Ankara in the early days of the Republic”.

Visual History Archive⁴⁴

This archive is for the time being inaccessible through the website domain as provided by its initiators. Even a thorough search for the current whereabouts of the archive render the process fruitless. Project coordinators could have avoided such a directory loss by means of appropriate metadata mapping, or by simply redirecting the visitors to their new quarters. It was started as a joint venture of Hacettepe University, Ankara, and the Scientific and Technological Research Council of Turkey (TÜBİTAK) in 2005. This Visual History

⁴³ VEKAM (2017). *vekam.ku.edu.tr*. Retrieved from: <https://vekam.ku.edu.tr/en/node>

⁴⁴ *Visual History Archive* (2005). *gorselarsiv.org*. Retrieved from (now defunct) : <http://www.gorselarsiv.org>

Archive (*Görsel Tarih Arşivi*) stores and preserves almost 10000 individual images that include paintings, caricatures, postcards, and banners among many others from both the republican and Ottoman periods of the country.

Alanlar/Fields

Türkiye’de Erken Dönem İnternet Aktivizmi - *Gülüm Şener ve Arda Erdikmen*

Özet

İnternetin politik ve hak temelli kullanımları, ilk siyasi tartışmalara sahne olan BBS’lerden (bulletin board systems) bugünün sosyal ağlarına uzanan süreçte gelişti ve kendine özgü bir araştırma alanı haline geldi. Dijital aktivizm üzerine çalışan araştırmacılar; farklı perspektiflerde ve farklı kültürel bağlamlarda internetin ve dijital medyanın sosyal hareketlerin oluşumu, iletişimi, eylem biçimleri ve dayanışması üzerine araştırmalar yürütüyorlar. Türkiye’de internetin ilk yıllarında politik ve aktivist amaçlı kullanımı, yurttaşlar için yeni ve alternatif bir kamusal alan sağlama özelliğini taşıyordu. 90’lı yıllarda ülkede sivil toplumun gelişmesi ve yeni sosyal hareketler ile yeni aktivizm biçimlerinin ortaya çıkışında çevrimiçi ortamlar da rol oynadı. Bu araştırmanın amacı, Türkiye’de internetin erken dönem (1993-2003) aktivist kullanımlarına ışık tutmaktır. Saha araştırmasında yöntem olarak, ilk olarak dijital arşiv taramasıyla erken döneme ilişkin veriler toplanarak kurumsal siyaset ve sosyal hareketlerde internetin kullanımına ilişkin haberler değerlendirildi. İkinci olarak, derinlemesine görüşme tekniğiyle ilk dönem internet kullanıcılarının kişisel deneyimleri ve gözlemleri ele alındı. Web 1.0 aktivizminin günümüzün dijital aktivizminin temellerini oluşturduğu, sosyal hareketler için internetin ilk yıllarından itibaren alternatif kamusal alanlar yarattığı, iktidar tarafından baskı altına alınan grupların internetle kendilerini görünür kıldıkları ve yurttaşların geleneksel medyanın sınırlı katılım olanakları dışında yeni katılım ve ifade araçlarına ve biçimlerine kavuştukları

söylenbilir. Bugünün artık tamamen ticarileşmiş ve devlet gözetimine girmiş internetinden farklı olarak o dönemde göreceli olarak daha özgür bir internetin varlığından da söz edilebilir.

Giriş

İnternetin politik ve hak temelli kullanımları, ilk siyasi tartışmalara sahne olan BBS'lerden (bulletin board systems) bugünün sosyal ağlarına uzanan süreçte gelişti ve kendine özgü bir araştırma alanı haline geldi. Bennett ve Segerberg'in (Bennett ve Segerberg, 2012) "bağlayıcı eylem" (connective action) olarak adlandırdığı yeni paradigmada dünyanın dört bir yanından aktivistler; Arap Baharı, Occupy Wall Street Hareketi, Öfkeli Hareketi, Gezi Direnişi vb. hareketlerde görüldüğü gibi, interneti toplumsal davalarda örgütlenmek, haberleşmek ve seferber olmak için etkin biçimlerde kullanıyorlar. Dijital aktivizm üzerine çalışan araştırmacılar; farklı perspektiflerde ve farklı kültürel bağlamlarda internetin ve dijital medyanın sosyal hareketlerin oluşumu, iletişimi, eylem biçimleri ve dayanışması üzerine araştırmalar yürütüyorlar. Özellikle sosyal medyanın toplumsal protestolarda farklı ve kitlesel kullanımları; demokrasi, kamusal alan, muhalefet ve direniş üzerine yeni analizlere ve kavramsallaştırmalara ışık tutuyor.

Bu inceleme, Türkiye'de internet aktivizminin erken dönemine (1993-2003) odaklanıyor. Altı yıllık deneysel çalışmaların ardından Türkiye'de ilk internet bağlantısı 12 Nisan 1993 tarihinde gerçekleştirildi ve bir yandan Web 1.0 araçları gelişirken ve insanlar İnternet dünyasına adım atarken politik tartışmalar ve muhalif sesler de çevrimiçi platformlarda (web sayfaları, forumlar, IRC vb. sohbet odaları, e-posta grupları, vs.) yerini almaya başladılar. Türkiye'de internetin politik kullanımı, yurttaşlar için yeni ve alternatif bir kamusal alan sağlama özelliğini taşıyordu. 90'lı yıllarda ülkede sivil toplumun gelişmesi ve yeni sosyal hareketler ile yeni aktivizm biçimlerinin ortaya çıkışında çevrimiçi ortamlar da

rol oynadı. Son on yılda özellikle sosyal ağların gündelik yaşama daha fazla nüfuz etmesiyle birlikte dijital aktivizm araştırmaları sayıca artsa da internetin ilk yılları araştırmacılar tarafından yeterince ele alınmamıştır. Bu araştırmanın amacı, Türkiye’de internetin erken dönem politik kullanımlarına yönelik bir saha araştırması yaparak bu boşluğu doldurmaktır.

Sırayla internet aktivizmine dair bilimsel çalışmalara ilişkin literatürün özetine yer veriliyor, Türkiye’de internetin gelişimi sosyo-politik bağlamında değerlendiriliyor ve erken dönem internet aktivizmine ilişkin bulguların analizi paylaşıyor. Bu çalışma; Türkiye’de çevrimiçi aktivizmin gelişimini görmek ve dönemselleştirmek, sosyal hareketlerin ilk yıllarda internette nasıl yararlandıklarını ve ana politik konuların nasıl temsil edildiğini görmek açısından özgün ve bilimsel alana katkı sağlayacak nitelikte olmayı amaçlamaktadır.

1. Siberaktivizm 1.0

90’lar, ABD ve Avrupa’da internetin yaygınlaşmaya başladığı, ABD’nin “Bilgi Otoyolları” projelerini, Avrupa Birliği’nin e-Avrupa eylem planını hayata geçirdiği, “enformasyon toplumu” literatürünün oluştuğu ve neoliberal politikalarla enformasyon politikalarının küreselleştiği bir dönemdir. Her yeni iletişim aracının yaygınlaşmasını meşrulaştıran liberal söylem, internet için de tekrarlanıyor, enformasyon toplumu kuramcıları; sayısal teknolojilerin yöndeşmesi sonucunda enformasyonun niceliğindeki atış, etkileşim olanaklarının genişlemesi, kullanıcının iletişim sürecine etken olarak katılabilmesi gibi İnternetin sahip olduğu teknolojik potansiyelin politikaya ilgiyi ve politik katılımı arttıracadığını öne sürüyorlardı (Şener, 2006, s.70). Özellikle aktivistler için internet birçok olanağa sahipti: internetle birlikte dünyadaki aktivist hareketlerin birbirine bağlanması,

muhafif enformasyonun daha hızlı akışı, sosyal hareketler için ana akımdan bağımsız alternatif medyanın ortaya çıkması, politik eylemin internete taşınması, benzer konularda mücadele veren aktivistlerin sanal cemaatlerde bir araya gelmeleri sağlanacaktı (Langman ve Morris, 2002).

Siber aktivizm, iletişim teknolojilerinin gelişimi ile sosyal hareketlerin dönüşümünün kesişiminde yer alıyor. Aynı zamanda, siber aktivizmin tarihi, hükümetlerin/sermayenin internet kullanımını biçimlendirmesi, gözetlemesi ve baskı altına alması ile aktivistlerin bu stratejilere karşı kullandığı taktiksel direnişleriyle şekilleniyor. İlk örnekleri Kuzey Amerika'da ortaya çıkan siber aktivizm, coğrafyaya ve siyasi kültüre göre farklılıklar gösteriyor.

ABD'de 1980'lerde internetin sivilleşmesiyle birlikte BBS'lerde ilk siber aktivizm örneklerine rastlansa da 1990'larda WWW'yle internetin ticarileşmesine bağlı olarak aktivizm de siber alana taşınmaya başladı. Yang, ABD'de internet aktivizminin gelişimini şöyle özetliyor: "Birleşik Devletler'de İnternet, kâr amacı gütmeyen topluluklar ve sosyal hareketlerden kurulu sağlam bir sivil toplumla birlikte gelişti. Yeni medya teknolojilerinin çevrimiçi aktivistler tarafından kullanılması, üyeliğe dayalı sivil toplum kuruluşlarının çalışma geleneğinin içinde yer alır." (Yang, 2014).

Siber aktivizmin ilk örnekleri arasında 1990'daki Lotus skandalı, 1994'te Meksika'da Zapatistaların ayaklanmalarını internetten tüm dünyaya duyurmaları, 1999'da Seattle'da başlayan dünyanın farklı kentlerine yayılan küreselleşme karşıtı gösteriler ve küresel alternatif medya Indymedia'nın doğuşu, 2001'de İkiz Kuleler'e yapılan terör saldırısı ve yurttaş gazeteciliğinin yükselişi yer alıyor. Mobil iletişim teknolojilerinin ve akıllı telefonların yaygınlaşması, minyatürleşmesi, sosyal hareketlerin ve eylem biçimlerinin

dijitalleşmesi, ağ kültüründe bağlantıda olma hali aktivistlerin eylem pratiklerini dönüştürüyor.

Gerbaudo, dijital aktivizmin iki dalgasından söz ediyor: İlki, Web 1.0 ile küreselleşme karşıtı hareketlere tekabül eden siber-otonomculuk. İkinci dalga ise Web 2.0 uygulamaları ile 2001 ve sonrasındaki halk hareketlerine tekabül eden siber-popülizm. 70’li ve 80’li yılların karşı-kültürlerinden, kendin yap kültüründen ve alternatif medya (korsan radyolar, fanzinler vs.) geleneğinden beslenen siber-otonomcular, interneti ana akım politika dışında kalan karşı-kültürel politikaları inşa ettikleri otonom bir alan olarak görüyorlar. Meydan hareketleri ise İnternete sıradan insanları harekete geçiren, kitlesel mobilizasyonu sağlayan, atomize bireyleri buluşturan “popüler bir alan” olarak algılıyorlar. Gerbaudo’ya göre sosyal hareketlerin anarko-otonomculuktan popülizme kayması dijital aktivizmde de İnternetin bir direniş ve karşı-kültür mücadele alanından egemen-karşıtı gösteri alanına dönüşmesine yol açtı (Gerbaudo, 2017, s. 478-480). Karatzogianni ise dört dönemden söz ediyor: 1- 1994-2001: Küreselleşme karşıtı hareketin ilk dönemi 2- 2001-2007: Küreselleşme karşıtı hareketin ikinci dönemi, 3- Dijital aktivizmin yaygınlaşması (BRICS ve diğer ülkeler) 4- Dijital aktivizmin ana akım politikaya hücum etmesi (akt. Gerbaudo, 2017: 484-485; Karatzogianni, 2015). Sandoval-Almazan ve Gil-Garcia’nın (2014, s. 365-378) sınıflandırmasına göre siber aktivizm 1.0’da sosyal hareketler uluslararası veya bölgesel; düşünceler geleneksel medya, e-posta ve web siteleri aracılığıyla yayılıyorlar. Aktivistlerin örgütlenmesi bugünkü gibi sosyal ağlar üzerinden kendi kendine değil, STK’lara ya da liderlere bağlı olarak ve yatay geliyor. Bilgi akışı bugünkü gibi anlık değil, ortalama bir hızda. Aktivizmin küreselleşmesinin karşısında dil engeli bulunuyor. Aktivistler hem çevrimiçi hem çevrimdışı etkileşim halindedir, ancak eylemleri genellikle çevrimdışı.

Tablo 1.

	Aktivizm	Siberaktivizm 1.0	Siberaktivizm 2.0
Aktörler	Yerel	Uluslararası ya da bölgesel	Küresel, sınır yok.
Düşüncelerin yayılması	Yüzyüze, basılı, elektronik	Geleneksel medya, e-posta, web siteleri	Web siteleri, YouTube, Facebook, Twitter
Örgütlenme	Liderler	Yatay, STK'lara veya liderlere bağlı	Yatay ve kendi kendine örgütlenen
Viral	Yok	Bağımlı, örgütlü	Bağımsız, kendi kendine

Örgütlenme			Örgütlenen, otomatik araçlar
İçerik güncellemesi	Yavaş	Orta hızda	Anlık ve sürekli güncelleme
İstihdam	Kişiden kişiye	e-posta ve web siteleri	Sürekli çevrimiçi istihdam
Enformasyon akışı	İçerikle ve geleneksel medyaya sınırlı	Kısıtlı örgütleyenlerle sınırlı	Sürekli veri akışı
Dil	Aktivistlerle sınırlı	Ülke veya bölgeyle sınırlı	Dil sınırı yok
Eylem	Fiziksel	Çevrimdışı	Çevrimiçi, anlık, sürekli
Etkileşim	Diğer yurttaşlarla sınırlı etkileşim	Kısmen çevrimiçi kısmen çevrimdışı	Çoğunlukla çevrimiçi, kısmen çevrimdışı

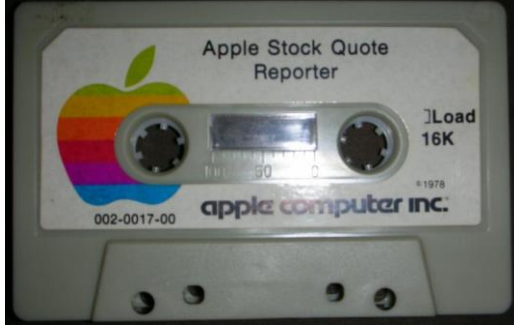
Kaynak: R. Sandoval-Almazan, J. Ramon Gil-Garcia, "Towards cyberactivism 2.0? Understanding the use of social media and other information technologies for political activism and social movements", *Government Information Quarterly* ,31, 2014, 365-378.

1. Türkiye’de internetin sosyo-teknik gelişimi

80'lerde klavyesi olan kişisel bilgisayarlar ucuzlayarak evlere girmeye başlamıştı. Daha önce hane halkını hedeflemiş bilgisayarlar, klavyesi olmayan, oyun kolu gibi sadece oyun oynamaya elverişli giriş üniteleri olan konsollardı. Özellikle ABD'de etkili olmuş olan ünlü "*1983 video oyun sektörü çöküşü*" bu tür konsolların Amerika'daki yapılanmasına büyük darbe vurmuş, fakat bu durum yeni bir açılıma sebep olarak "ev bilgisayarı" denilen klavyesi olan, daha farklı yazılım dağıtım kanallarına sahip aygıtların piyasaya hakim olmasına sebep olmuştur. Ucuz oldukları için hızla yayılan ev bilgisayarları çok çeşitli amaçlara sahip sosyal oluşumlara yol açmıştır.

Türkiye'de ev bilgisayarlarının yayılması sadece bilgisayarların satışı şeklinde gerçekleşmişti. Bu bilgisayarlarda çalışacak yazılımlar, Türkiye'ye resmi olarak ithal edilmiyorlardı. Ev bilgisayarlarına yüklenen oyunlar ve birçok profesyonel yazılım, sıradan ses kasetleri ya da çok ucuza rahatlıkla bulunabilen floppy adı verilen manyetik disketlerde dağıtılıyorlardı ve kopyalanmaları çok kolaydı. Örneğin kasetteki bir oyunu bir arkadaşınıza kopyalamak için tek yapmanız gereken çift kasetçaları bir teypte kopya çıkarmaktı. Zaten ev

kullanıcılarının başka türlü herhangi bir yazılıma ulaşabilmeleri mümkün değildi. Bu korsan yazılıma olan mecburiyet öncelikle amatör dağıtım gruplarının oluşmasına sebep olmuştur.

Figür 1: Teyp kasedinde dağıtılan bir stok takip programı

Başlangıçta bilgisayar dergileri ve bilgisayar yazılımı kopyalayıp satan dükkanlarda organize olan "elit" kullanıcılar (bu terim kendilerine verdikleri isimdi, sadece bir zümreyi belirtmez, oyun kırma ya da bilgisayar kodlama hakkındaki bilgi sahibi olduğunuzu da gösterirdi), bir süre sonra isimleri olan gruplara dönüştüler. Bu grupların asıl işlevi yurtdışında çıkmış bir orijinal oyunu Türkiye'ye getirerek kopyalayarak satmaktı. Bu gruplar çoğu zaman aynı şekilde çalışan bir yurtdışı korsan dağıtım grubu (warez/cracking group) ile bağlantı içerisindeydiler ve onlardan kopya koruması kaldırılmış (kırılmış) bir yazılımı çoğu zaman posta yoluyla edinirlerdi.

80'lerin sonlarına doğru bu gruplar, Türkiye'de neredeyse tüm yazılım dağıtımının bel kemiğini oluşturmaktaydılar, fakat orijinal yazılımları posta yoluyla edinmek hem pahalı hem yavaştı. Ayrıca bu transfer sırasında rakip gruplar arasında çatışmalar ya da problemler yaşanabiliyordu. Bu sebepten büyük gruplar kendi BBS sistemlerini kurmaya başladılar.

Figür 2: Zombie Boys grubu coder arıyor (Dağıttığı korsan yazılımların önüne konan bir ilan "intro" bölümünde)

Bir BBS, grafik ya da ses içermeyen tamamen metin tabanlı, mesajlaşma ve dosya paylaşım sistemidir. Bu sebepten dönemin bilgisayarlarında bulunan 2400 baud gibi 1MB dosya aktarmanın 58 dakika sürdüğü hızlarda bile işlevsel olabilmekteydiler.

Türkiye'de PTT hatları üzerinde modem kullanmanın o tarihlerde yasak olmasına karşın, 1990'da Boğaziçi Üniversitesi'nin Bilgisayar Kulübü desteği ile Türkiye'nin ilk BBS'i olan Softcom (Remzi Şemsettin Türer, Tolga Yurderi ve Atıf Ünaldı) kurulmuştur (Yurderi, 1997). 90'lar boyunca BBS'ler çoğalmayı sürdürdüler. Bu BBSlerin temel hedefi oyun ve yazılım dağıtımını organize etmek olsa da, zamanla bilgisayarla ilgilenenler arasındaki iletişimin düğüm noktaları haline dönüşmeye başladılar.

Bu BBS'lerin bir çoğu grup üyelerinin birinin evinde, sıradan bir telefon hattına bağlı, çoğu zaman belli bir zaman aralığında açık tutulan bir bilgisayardan ibaretti. Modemi olan ve kullandıkları korsan yazılımların başındaki ilanlardan telefon numarasını öğrenmiş olan kullanıcılar, bu BBS'leri arayarak direkt bir bağlantı kurar, aynı BBS'i kullanan diğer

kullanıcılarla mesaj ve yazılım değiş-tokuşu yapabilirlerdi. BBS'lere bağlanan kullanıcı sayısının artması, tekil BBS'ler arasında bağlantıların kurulmasına sebep olmuş ve "kaydet ve ilet" modeli ile yazılım ve mesajları BBS'ler arasında taşıyan ve uluslararası dolaşıma sokabilen *fidonet*, *hitnet* gibi ticari olmayan BBS ağlarının oluşmasına yol açmıştır. Bu tarihlerde Amerika'da Prodigy, CompuServe, America Online gibi birbirine rakip, internete alternatif ticari bilgisayar ağları kurulmaktaydı.

90'ların ortalarına kadar bu BBS'ler üzerinde haberleşerek örgütlenen kullanıcılar, genellikle konu başlığı yazılım kopyalamak olan "Copy Party" (kopyalama partileri) ya da "Swap Party" (değiş-tokuş partileri) adı altında İstanbul, İzmir ve Ankara'da toplantılar yapmaya başlamışlardır. Ülkemizde ve yurtdışında düzenlenen bu partiler yıllar boyunca kendilerini korsan yazılımdan arındırarak günümüzde güçlü bir dijital sanat akımı haline gelen "demoscene" haline dönüşmüştür.

Bu tarihlerde üniversite içi ve üniversitelerarası ağlar çoğalmaktaydı ve üniversite öğrencileri arasındaki iletişimi sağlayan BBS sistemleri kurulmuştu. Bunlara örnek olarak 1995 yılında Bilkent Üniversitesinde internet üzerinde hizmet vermeye başlayan BUCES BBS verilebilir (<http://bbs.buces.org/>). Bu BBS'lerde sadece mesaj panoları bulunurdu. Üniversite dışında ise yine sadece mesajlaşma tabanlı BBSler olan İstanbulBBS ve DorukBBS (daha sonra doruk.net internet servis sağlayıcısına dönüşecekti) kurulmuştur. Bu BBS'ler henüz Türkiye'de bir internet omurgası yokken direkt olarak yurtdışı bağlantıları sayesinde ilkel internet erişimi sunuyorlardı.

BBS'ler altın çağını yaşarken 1989'da metin tabanlı veri iletişiminin önünü açan TURPAK projesi hayata geçti ve Türkiye'nin çeşitli noktalarına ucuza veri iletişimi sağlayan X25 hatları çekilmeye başlandı ([EMO](#), 2007, s.66). 1992'de öncelikle ODTÜ ve EGE

Üniversitesinin basit bir X25 hat ile Hollanda'daki bir çıkış noktası aracılığı ile internete bağlanmasının ardından 1993'de daha yüksek bir bant genişliği ile kapasite artırılmıştır.

Figür 3: 1993 yılında Türkiyedeki internetin görünümü

1994'den itibaren internet, üniversite ve devlet kuruluşlarının tek elinden çıkmaya başlamıştır. İnterneti özel internet servis sağlayıcılar (ISP) aracılığı ile isteyen herkesin ulaşımına açacak olan Turnet'in kuruluşu son derece sancılı olmuştur ve ihale süreçleri iki yıldan fazla sürmüştür. Türkiye'nin internet altyapısının kurulması üzerine üniversiteler ve servis sağlayıcı adayları ile Mart 1995'de bir toplantı yapılmış, devlet kontrolünde olacak ağ yapısının kısmen özelleştirilmesi önerilmişti. Bu modele sıcak bakmayan bazı adaylar TR-NET A.Ş. adında bir şirket kurarak girişimlerini sürdürseler de, sonunda Türkiye'nin internet omurgası ihalesini SATKO-ODTÜ-SPRINT konsorsiyumu kazanmış (ODTÜ daha sonra anlaşmazlığa düşerek konsorsiyumdan çekilmiştir) ve altyapı Türk Telekom kontrolünde, Turnet adı altında kurmuştur. [Turnet](#)'in kurulması sırasında 60 kadar internet servis sağlayıcı sözleşme imzalamıştır (Çağiltay, 2015).

Türkiye'deki internetin ilk yılları da çeşitli tartışmalara yol açmıştır. Atıf Ünal'dı'nın aktardığına göre, inet-tr mailinglist'i üzerinde aylarca hatta yıllarca internet büyük "İ" ile mi yazılsın [tartışması](#) sürmüştü. Bu yıllarda kurulan "internet society" (internet derneği) Türkiye ayağının 1996 tarihli web sayfasında internet altyapısı üzerine tartışmaların sürdüğünü gösteren ["Türkiye'de karanlık güçler 'Çek ellerini İnternet'ten!' diyorlar."](#) metni bulunmaktaydı (İnternet Derneği, 1996). Fakat bahsi geçen karanlık güçlerin tanımı yapılmamaktaydı.

Henüz 3 yaşındaki Turnet'in 1998'deki [web sayfasında](#) Ankara'da 24, İstanbul'da 49 ve İzmir'de 6 adet olmak üzere toplam 79 özel internet servis sağlayıcısının, özel şirketlere ve son kullanıcıya hizmet verdiği görülmektedir (Turnet, 1998).

Yaygınlaşan internet erişimi, fidonet, hitnet gibi alternatif amatör BBS ağlarını gereksiz hale getirmişti. Bu gelişme sonucunda BBS ağları yerlerini internete bıraktılar, fakat BBS'ler varlıklarını internet üzerinde sürdürmeye devam ettiler. Fakat yıllar içerisinde http protokolünün (web'in) yaygınlaşması ile BBS'lerin metin tabanlı telnet protokolü üzerinden kullanımı birçok kullanıcı için fazla teknik kalmaya başladı. Bu sebepten BBS'lerin üstlendiği görev yerini önce web forumlarına, günümüzde ise sosyal medyaya bırakmıştır. BBS'ler telnet protokolü üzerinde yaşamlarını sürdürmektedirler. Mayıs 2018 itibariyle dünya çapında Synchronet BBS Listesinde 209, Telnet BBS guide listesinde ise 443 BBS kayıtlıdır, bunlardan sadece bir tanesi Türkiye'dedir ve konusu retro bilgisayarlardır.

İnternet, yukarıda bahsedildiği üzere Türkiye'de ilk olarak üniversite çevrelerinde kullanıldı, ancak 1993'te ilk internet bağlantısının yapılmasına karşın internetin yaygınlaşması 90'ların sonu 2000'lerin başında gerçekleşti. İlk yıllarda yeni teknolojinin yaygınlaşmasının önünde çeşitli engeller bulunuyordu. Ülkede teknolojik altyapının yetersizliği, bilgisayarlaşma oranının düşük olması, bilgisayar ve internetin maliyetinin

yüksek olması, internet bağlantısında Türk Telekom tekeli ve bağlantı ücretlerinin yüksekliği, teknoloji okuryazarlığının gelişmemiş olması vb. etkenler internetin ilk yıllarda sınırlı bir çevrede kalmasına yol açtı.

90'ların ikinci yarısından sonra ise bankalar, ticari kuruluşlar, devlet kurumları, siyasi partiler, siyasi hareketler, sivil toplum kuruluşları, medya ve basın kuruluşları internette resmi web sitelerini kurmaya başladılar. Saka internetin ticarileşmesini şöyle anlatıyor: “İnternet bağlantısının vatandaşlara açılması 1996'da başlayacaktır... 1997 yılının sonlarına gelindiğinde tahminlere göre Türkiye'de internet servis sağlayıcılar üzerinden internet servisi alan ve internet erişimi olan ticari şirket sayısı 10.000'e, internete bağlı bilgisayar sayısı ise 30.000'e ulaşmıştı.” (Saka, 2009, s.959)

O yıllarda web sitesi açmak, maliyetli ve profesyonellik gerektiren bir işti; web siteleri daha çok statikti, sınırlı etkileşim söz konusuydu ve kurumların “vitriini” ve/veya “arşivi” işlevini görüyor, internet kullanıcılarına kurumlar hakkında bilgi vermekten öteye geçmiyordu. Bu yıllar aynı zamanda bilişim ve internet alanında yayınların/dergilerin ortaya çıktığı, derneklerin ve vakıfların kurulduğu, “internet cafe”lerin açıldığı, internet alt kültürünün oluşmaya başladığı yıllardı. Basında internetin getirdiği fırsatlara ve tehlikelere dikkat çekiliyor; “internete girmek”, “sörf yapmak”, “chat”leşmek, “bilgi otoyolu”, “bilgisayar korsanı”, “sanal aşk” vb. kavramlar gündelik hayatımıza giriyordu.

Başlarda internet kitlesel değildi; sınırlı ve uzman bir kitle tarafından kullanılıyordu, ancak 2000'den itibaren hızla yaygınlaştı. Türkiye'de bilgisayar sahipliği ve internet kullanımına ilişkin devlet ve özel sektör tarafından tutulan istatistikler birbiriyle örtüşmüyor. TUENA (Türkiye Ulusal Enformasyon Altyapısı Ana Planı) kapsamında TÜBİTAK-BİLTEN tarafından yapılan araştırmaya göre 1997'de Türkiye'de hanelerin yalnızca % 6.5'u bilgisayar sahibi idi ve hanedeki bilgisayarların yalnızca altıda birinin internet bağlantısı

vardı. 2000’de hanelerdeki bilgisayar oranı % 12.3’e yükseldi ve bilgisayarların yarısı internete bağlanıyordu (Öztürk, 2005: 117-118). İlk yıllarda dijital uçurum söz konusuydu ve üst gelir grubunun bilgisayar ve internete erişimi orta ve alt gelir gruplarına oranla daha yüksekti. TÜİK istatistiklerine göre ise 1998’de 229.885 internet abonesi varken 2000’de abone sayısı 1.629.156’ye yükseliyor. Milliyet Gazetesi’nde yer alan bir haberde ise 1999’da Türkiye’de 1.5 milyon internet kullanıcısı varken, yani nüfusun % 1.5-2’si internete bağlıken (Milliyet, [02.10.2000](#), s. 8), 2000 yılında kullanıcı sayısı 2.5 milyona yükseldiği belirtiliyor. Mayıs 2000 sonunda Türkiye’de kayıtlı alan adı (.tr uzantılı) sayısı 20 bini aştı ve günde 40 yeni site açılıyordu (Milliyet, [01.06.2000](#), s.6).

Ali Rıza Keleş, o yıllarda internet kullanıcısı olmayı şöyle tarif ediyor: “O yıllarda evde bilgisayarımızın olması bile büyük şanstı. Ben kendimi şanslı hissediyorum. İnternette bulduğunuz bilgi kırıntısı bile çok değerliydi. Özellikle teknik bilgilere erişmek için orası çok ideal bir yerdi. Ve sosyalleşme ihtiyacına da denk geliyordu.” İnternetin yaygınlaşmasında “dijital öncüler”in rolü büyüktü. Türkiye’de “internetin babası” olarak anılan Doç. Dr. Mustafa Akgül, Linux Kullanıcıları Derneği ve İnternet Teknolojileri Derneği’nin başkanlıklarını yapan, 1995 yılında Türkiye’de İnternet Konferanslarını başlatan Akgül, internet özgürlüğü, bilgi teknolojilerinin yaygınlaşması ve özgür yazılım alanlarında savunuculuk yaptı.

3. Yöntem

Saha araştırmasında yöntem olarak, iki araştırma tekniği bir arada kullanıldı. İlk olarak dijital arşivlerin taranmasıyla erken döneme ilişkin veriler toplanarak temel politik meseleler ve internete dair tartışma konuları belirlendi. Milliyet¹ Gazetesi'nin çevrimiçi arşivinde 1993-2003 yılları arasında "internet" anahtar kelimesiyle tarama yapılarak, siyasete ilişkin haberler incelendi. Kullanılan diğer arşivler arasında inet-tr arşivi, turk.internet.com ve Bianet arşivi yer alıyor. Ayrıca global internet arşivi Wayback Machine²'de kelime bazlı arama yapılarak Türkiye'de erken dönemde açılan siyasi içerikli sayfalar belirlenmeye çalışıldı. İkinci olarak, derinlemesine görüşmeler yapılarak ilk dönemde interneti aktivizm amaçlı kullanan kişilerin kişisel deneyimleri, gözlemleri ve içinde buldukları kurumlarda/örgütlerde internet kullanımını ortaya konuldu. Araştırma örnekleme kartopu tekniğiyle belirlendi. Öncelikle kişisel çevremizden yola çıkarak internetin ilk dönemlerine tanıklık etmiş, politik kullanımlarını deneyimlemiş ve bu alanda aktif rol oynamış, mücadele vermiş internet kullanıcılarına ulaşıldı; onların verdikleri referanslarla örneklem genişletildi. İstanbul'da yaşayan erken dönem aktivistleriyle yüz yüze, şehir ya da ülke dışında yaşayanlarla Skype üzerinden derinlemesine görüşmeler gerçekleştirildi. Görüşmeler, görüşmeci izin verdiği sürece, sesli olarak kayıt altına alındı. Bir kişi, ülkedeki baskı ortamından ötürü araştırmaya katkı sunamayacağını belirterek katılmayı reddetti, bir kişi görüşebileceğini söyleyip geri dönemedi, kendisine e-posta atılan altı kişi/kurumdan olumlu/olumsuz herhangi bir yanıt gelmedi. Toplamda 12 kişiyle görüşüldü. 35 yaş üzeri, kadın, erkek, üniversite mezunu olan aktivistlerin arasında akademisyen, STK çalışanı,

¹ Milliyet Gazetesi, o yılların ana akım basının arasında yer alması, arşivinin açık ve ücretsiz olması ve kelime bazlı aramaya dayalı olması nedeniyle seçilmiştir.

² "İnternet arşivi geri dönüş makinesi" web sayfaları arasındaki bağlantıları kullanarak otomatik olarak internet gezen bir web sürüngenidir. Bu sürüngenler seçilmiş bir web sayfasından başlayarak, bağlantıları takip ederek arşivleme yaparlar. Bu sistemle toplanan sayfalar rastlantısal olup bir sayfanın arşive girmemesi olasıdır. Site sahiplerinin istediklerinde sayfaları arşiv dışında tutmaları da mümkündür.

bilgisayar mühendisi, avukat yer alıyor. Görüşmeciler lisede ya da üniversitede öğrencilik yıllarında, kariyerinin ilk yıllarında, yurtdışında internetle tanışmışlar. Yarı-yapılandırılmış derinlemesine görüşme formunda kişinin ilk yıllardaki internet deneyimine, internette siyasi içeriklere ilişkin gözlemlerine ile içinde bulunduğu kurumun interneti kullanımına ilişkin sorular yer alıyordu. Çalışmanın 20-25 yıl önceki bir döneme uzanması nedeniyle görüşmecilerin bir kısmının o dönemleri tam olarak hatırlayamaması; internetin sürekli değişen kaygan ve esnek yapısı ile Türkiye’de arşiv kültürünün zayıf olması nedeniyle ilk dönem internete dair sınırlı verilere ulaşılması araştırmayı yaparken iğneyle kuyu kazdığımız hissini yarattı bizde. Özellikle ilk dönemlerde canlı siyasi tartışmaların yer aldığını düşündüğümüz/hatırladığımız çevrimiçi forumların çoğunun bugün izine bile rastlamak mümkün değil. Dolayısıyla araştırmamız, ilk dönemlerde öncü sayılabilecek kimselerin tanıklıkları ve hatırladıkları ile internette bulabildiğimiz verilerin harmanlanmasına dayandığı için eksik, göreceli ve yeni araştırmalarla geliştirilmeye açıktır.

4. Saha çalışmasının sonuçlarının değerlendirilmesi

Web 1.0’in Katılım Araçları

Web 1.0’in mimarisi ve katılım araçları, bugünle karşılaştırıldığında oldukça sınırlı bir iletişim sağlıyordu ve daha az etkileşim söz konusuydu. Mobil iletişim devri açılmamış, cep telefonları yeni yaygınlaşmaya başlamış ve internet henüz cebimize girmemişti. İnternette “sörf yapmak” için eve gidip masaüstü bilgisayardan bağlanmak gerekiyordu. İlk yıllarda web sitesi açmak uzmanlık gerektiren maliyetli bir işti. Web siteleri genellikle statikti ve metin temelliydi, daha çok tek yönlü bilgi veriyor, e-posta, anket, form, ziyaretçi defteri gibi sınırlı araçlarla ziyaretçilerin katılımına imkan tanıyordu. 2000’li yılların başında

Helsinki Yurttaşlar Derneği'nin ve sonrasında birçok STK'nın web sitesini tasarlayan Mehmet Tirgil, o yıllardaki deneyimini şöyle anlatıyor: “Dernekle kişisel ilişkilerim vardı, arkadaşlarım vardı. İlk yaptığım paralı işti. Çok basit, etkileşimi olmayan, sadece bilgi sunma amaçlı bir web sitesi yaptım onlara... Sürekli veri girilen bir yer değildi. Daha çok, insanların derneği bulabilmesi için kurulmuş bir web sitesiydi. Daha sonra statik web sitelerinden hızla dinamik web sitelerine dönüldü, yani bir ara yüzü olan, STK çalışanlarının kendi kendilerinin güncelleyebileceği web sitelerine dönmeye başladık, onlara eğitimler de verdik.” *Web masterlar*, sitenin tasarımından içeriğine kadar her şeyinden sorumluydu: “En başta *web master*, sitenin bütün her şeyini yapandı. Sonra gelişmeye başlayınca uzmanlıklar ayrıldı. Tasarım ve yazılım, daha sonra tasarım, donanım ve yazılımı yapan olarak üçe ayrıldı.” Web sitesi kurmanın ilk yıllarda maliyetli olduğunu ve STK'ların bütçelerinin çoğu zaman bir web sitesi kurmaya yetmediğini hatırlatan Tirgil, STK'ların gönüllü emekle ya da indirimli olarak bu hizmete erişebildiğini belirtiyor. WWF İletişim Sorumlusu Deniz Öztok da ilk zamanlarda bir şirketle çalıştıklarını ama kısa süre sonra artık web sitesini STK çalışanlarının kendilerinin güncellemeye başladıklarını belirtiyor.

O yılların belki de en etkileşime dayalı web araçları, sohbet odaları (ilk yıllarda IRC, sonra ICQ) ve forumlardı. Sohbet odalarının birincil işlevleri arkadaş bulma, arkadaşlarla iletişim ve “geyik çevirme”ydi belki, ancak tematik kanallar açma imkanı olduğundan siyasi tartışma kültürü internete de taşınyordu. Fiziksel olarak bir araya gelmesi mümkün olmayan farklı görüşten kimseler sohbet odalarında buluşuyorlar, siyasi konuları tartışıyorlardı. “Özellikle MIRC üzerinde odalarda çok fazla siyasi tartışmalar dönüyordu. İnsanlar birbirlerini ikna etmeye çalışıyorlardı, propaganda yapıyorlardı. İstanbul Üniversitesi'nde Koordinasyon'un içinde olup da diğer siyasi gruplardan arkadaşlarla tartışmalar yapanları hatırlıyorum... Mesela bir eylem oldu o gün, diyelim 6 Kasım YÖK Protestosu, ertesi gün eylemde ne doğruydu ne yanlıştı, bu tarz konular tartışılıyordu.” (Mehmet Tirgil) “IRC

kanallarında daha çok arkadaş bulma vardı, ancak internetin hızlı gelişmesiyle, forumların açılmasıyla birlikte siyasi tartışmalar da başladı.”(Ceyda Akaydın) O yılların sohbet odası kültürü Milliyet’te yer alan bir habere de şöyle yansımış: “Üniversitelerde, meydanlarda ve hatta mecliste bir araya gelemeyen çok farklı görüşler CHAT’te buluştu. Solcular, aleviler, eşcinseller, Neonaziler, İslamcılar ve ateistler yan yana odalarda tartışıyor, karşılıklı ziyaretlerle düzeyli tartışmalar yapıyor.” (Milliyet, [02.08.1998](#), s. 3)

Siyasi meselelerin tartışıldığı bir diğer önemli platform ise forumlardı. İnternet servis sağlayıcılarının, gazetelerin, siyasi sitelerin açtığı tematik forumlarda kullanıcılar takma isimlerle tartışmaya katılıyorlar, düşüncelerini paylaşıyorlardı. Web 1.0 dönemini günümüz internetinden ayıran en önemli özelliklerden biri de kullanıcıların çoğunlukla anonim kimliklerle eylemesiydi. Bozkurt, 1999’da Birikim Dergisi’nde yayınlanan bir makalesinde sanal toplulukları çekici kılan unsurlardan birinin de anonimlik olduğunu belirtiyor: “Sanal cemaatler anonim bir karaktere sahiptir. Orada insanlar bir “nickname” (takma ad) arkasına saklanabilirler. Sosyal kontrolün olmadığı bir ortamda; “üstben”den gelen toplumsal baskıları atarak, olabildiğince “ben”lerini özgür bırakmanın keyfini çıkartabilirler.” (Bozkurt, 1999, s. 70). Takma isimle yazışmak kullanıcıya özgürlük hissi veriyordu. “Tartışma ortamı demokratikti, herkes istediği ölçüde konuşabiliyordu. Anonim kimliklerle yazıyorduk. Şimdinin trol tabir edilen şeyleri o dönemde de vardı. Tartışmalarda mutlaka öne çıkanlar oluyordu.” (Ceyda Akaydın) Forumlar bir ya da birden fazla moderatör tarafından yönetiliyordu ve her forumun kendine özgü kuralları buluyordu. Facebook ve Twitter gibi sosyal ağların katılım mimarisıyla karşılaştırıldığında forumlarda ağırlıklı olarak metin paylaşıyordu ve katılımcıların düşüncelerini 140 karaktere sığdırma kaygısı olmadığından uzun tartışmalar yapılabilirdi. Forumlar aynı ilgi alanına sahip insanları bir araya getiriyor, haberleşmelerini sağlıyor, sanal toplulukların oluşmasına izin veriyordu. Forumlara benzer şekilde e-posta grupları da, özellikle ilk dönemde “Yahoo Groups” çok kullanılıyordu, siyasi

hareketler için hem haberleşme hem örgütlenme hem de tartışma alanı işlevine sahipti. Bunların dışında Web 1.0'ın katılım araçları olarak çevrimiçi imza kampanyalarını ve anketlerini, web sitesine açılan ziyaretçi defterlerini ekleyebiliriz. Bir diğer katılım aracı da gazete haberlerinin altına yapılan yorumlardı. “Okurların gazetenin kendi içeriğine ilişkin söz söyleyebilme durumu, Web 2.0’da içerik yaratmadan bir önceki aşama aslında, okurun/izleyicinin içerik üreticisi olmasından önceki aşama, yorum yapabilme aşaması.” (Tahir Emre Kalaycı). 90’ların sonunda 2000’lerin başında portalların, kişisel web sitelerinin, blogların yaygınlaşması, Ekşi Sözlük, Siberalem, İtiraf.com gibi kullanıcı türevli içeriğe dayalı sitelerin açılmasıyla internet, Web 1.0’dan Web 2.0’a kaymaya başladı.

İnsanların aradıkları bilgiye ulaşmaları bugünkü gibi arama motorları sayesinde oluyordu ama henüz Google egemenliğinin söz konusu olmadığı yıllardı ve internette çeşitli arama motorları kullanılıyordu: altavista, infoseek, webcrawler, lycos, yahoo (Radikal, 22.01.1997, s. 16). Ayrıca gazetelerin internet köşelerinde günün ya da haftanın “öne çıkan web siteleri”nin adresleri paylaşılarak internet kullanıcılarına yol gösteriliyordu.,

Kurumsal Siyaset Dijitalleşiyor

1995’te Gümrük Birliği Anlaşması’yla başlayan Türkiye-Avrupa Birliği Müzakere sürecinde e-devlet projeleri hazırlandı ve devletin dijitalleşmesi hız kazandı. 1996’da Türkiye Ulusal Enformasyon Altyapısı Ana Planı (TUENA), 1998’de kamu kurumlarında bilgisayar ağının kurulması için KAMUNET, 2001’de e-Avrupa+ Eylem Planı’nın Türkiye’ye uyarlanması için e-Türkiye Girişimi başlatıldı, 2003-2004’te e-Dönüşüm Türkiye Projesi hayata geçirildi (www.e-devlet.gov.tr, Erişim tarihi: 03.04.2018). 25 Ağustos 2005 tarihi

itibarıyla; kamu hizmeti sağlayan kurum ve kuruluşlara ait 6.722 internet sitesi bulunmaktaydı. Bunların dağılımı ise; ‘gov.tr’ uzantılı 3.029, yerel yönetimlere ait ‘bel.tr’ uzantılı 1.001, ilköğretim ve liselere ait ‘k12.tr’ uzantılı 2.372, üniversitelere ve enstitülere ait ‘edu.tr’ uzantılı 186, askeri hizmetlere ait ‘mil.tr’ uzantılı 8 ve asayiş hizmetlerine ait ‘pol.tr’ uzantılı 126 internet sitesi şeklindeydi ([DPT](#), 2005, s. 23).

Siyasi partilerin ve yerel yönetimlerin dijitalleşme çabaları da söz konusuydu. 1994 Yerel Seçimleri’nin ardından Ankara ve İstanbul dahil tüm Türkiye’de 400 belediye başkanlığı kazanan Refah Partisi, belediyelerin telefon veya veri hattıyla birbirine bağlayan “online bilgi ve haberleşme” sistemi Belnet projesini kamuoyuna tanıttı. Sistem koordinatörü Enver Kaya, sistemi kurduktan sonra “dünyanın en büyük bilgisayar ağı olan İnternet’e bağlanmayı düşündüklerini kaydetti.” (Milliyet, [09.02.1995](#), s.23). Ancak belediyecilikte dijitalleşme hamlesi ilerleyen yıllarda oldukça yavaş ilerledi. 1999’da Türkiye’de 30 belediyenin internet sitesi olduğunu belirten Yıldız, çoğunu ‘İnternet ortamındaki broşürler’ olarak tanımlıyor, geri bildirim kanallarının zayıflığına dikkat çekiyor (Yıldız, 1999, s.153). 2000 yılında web sitesine sahip belediye sayısı 90’a çıkmış ancak yalnızca % 2.5’i halka hizmet ve bilgi sunmaktadır (Kaya Bensghir, 2000, s. 109). Anadolu’daki yerel yönetimlerle işbirliği içinde çalışan ÇEKÜL Vakfı’nın Gençlik Birimi Sorumlusu Görkem Kızılkayak, o yıllarda yerel yönetimlerin internet kullanımına ilişkin izlenimleri şöyle: “Çoğunlukla o şehirde yaşayan bir gencin, mesela Başkanın teyzesinin oğlunun veya kuzeninin kendini geliştirmesiyle yaptıkları siteleri vardı ilk başta. Sonra belediyelere web sitesi kurma zorunluluğu geldikten sonra mantıklı hale geldi. Belediyelerle yakın çalışıyorduk. Herhangi bir belediyenin web sitesinin iyi çalıştığını hatırlamıyorum. Web siteleri fihrist gibiydi, adres telefon numaraları ve sınırlı bilgi içeriyordu. Asıl iletişim hala telefonla sağlanıyordu. ”

1995 yılında Refah Partisi, DYP ve CHP web sitesi açan ilk siyasi partiler oldular. Başbakan Tansu Çiller'in e-posta adresi alması da basına haber oldu.

Figür 4: Başbakan Tansu Çiller haberi, Milliyet, [19.10.1995](#), s. 2.

TBMM'nin ilk yıllardaki web sitesinde meclise ait bilgiler, meclis gündemi, komisyon çalışmaları, komisyon programları, meclis yasa tasarıları, meclis tutanakları ve siyasi partiler ile milletvekillerine ilişkin bilgiler yer alıyordu. 22 Mart 1996 tarihli bir [haberde](#) TBMM'nin sitesi üzerinde her milletvekili için birer web sayfası ve e-mail adresi olacağı belirtiliyor. Fazilet Partisi Erzurum Milletvekili Aslan Polat, internette kişisel web sitesi açan ilk partili oldu. Polat sitesinde özgeçmişine, TBMM'de yaptığı konuşmalar ve diğer çalışmalarına yer verdi (Milliyet, [06.12.2000](#), s. 22). Mecliste internet üzerinde ilk canlı yayını yapan milletvekili ise CHP Adana milletvekili Tacidar Seyhan oldu (Milliyet, [01.01.2003](#), s.16).

Türkiye'de seçim sonuçlarının internetten ilk kez duyurulması, 24 Aralık 1995 [Genel Seçimlerinde](#) TV kanallarının seçim sonuçlarını internete yüklemesiyle gerçekleşti. İnternet, siyasi partiler ve siyasetçiler tarafından gençlere ulaşmanın bir kanalı olarak görülüyordu o

yıllarda da. Seçim çalışmalarında internetin kullanımına ilişkin rastladığımız haberlerden bazıları şunlar: “DYP Gaziosmanpaşa Belediye Başkan Adayı Süleyman Soylu, genç seçmenlerle ICQ üzerinden günde 1 saat ‘chat’ yapıyor” (Milliyet, [07.04.1999](#), s. 15). “CHP Beyoğlu’ndaki İstanbul İl Merkezi’nde Gençlik Merkezi açtı, içerisinde oturma salonu, internet cafe ve kütüphane bulunuyor. CHP Genel Başkanı Altan Öymen gençlerle chatleşiyor.” (Milliyet, [24.02.2000](#), s. 23). “CHP’nin İstanbul Büyükşehir Belediyesi Başkan adayları Adnan Polat [www.adnanpolat.net](#) ve [www.varmisin.net](#) siteleri üzerinden seçim çalışmalarını yürütüyor.” (Milliyet, [24.03.1999](#), s.7)

İnternetle birlikte siyasi partilerin muhalefet kanallarına bir yenisi eklenmiş oldu. Örneğin CHP, yolsuzlukları görünür kılmak ve ihbar almak için “Çeyrek Asrın Flaş Yolsuzlukları” adını taşıyan bir web sayfası üzerinden muhalefet ediyordu (Milliyet, [01.11.1999](#), s.17).

Ancak yukarıda da belirtildiği üzere ilk yıllarda kurulan web siteleri genellikle sınırlı bilgi içeren, etkileşimin zayıf olduğu statik ve ‘vitrin’ işlevi gören sayfalardı. Türkiye’de siyasal iletişim ve internet üzerine yapılan birçok araştırmada siyasi partilerin ve siyasetçilerin yalnızca Web 1.0’ı değil, Web 2.0 gibi daha fazla etkileşime olanak veren teknolojileri bile, uzun yıllar propaganda amaçlı ve tek yönlü kullandığını kanıtıyor.

Siyasi Hareketler İçin Alternatif Mekan

İnternet, ana akım medyada görünmez kılınan, yeterince temsil edilmeyen ya da yanlış temsil edilen sosyal hareketler açısından alternatif bir medya olma özelliğine sahip. Siyasi gruplar, Web 1.0 araçlarını kullanarak kendi fikirlerini ve eylemlerini yayabilecekleri

otonom alanlar yaratma imkanına kavuştular. “O zamanlarda alternatif haber siteleri de vardı aslında. 2000-2001 yılı gibi internet haber kaynakları çıkmaya başlamıştı. Oralardan farklı haberler alabiliyorduk. İsimlerini tam hatırlayamasam da birçok muhalif yayın vardı, erişilebiliyordu. Bu konuda aslında iyidir muhalefet. Türkiye’de toplumsal muhalefet, ana akım medyaya bakarak belki çok daha erken web siteleri kurmuşlardır.” (Ali Rıza Keleş).

Farklı ideolojilerden siyasi grupların internette ne zaman yer almaya başladıklarını tespit etmek oldukça zor ve farklı sosyal hareketlerin interneti ilk yıllarında nasıl kullandıklarına ilişkin çalışmalara ihtiyaç var. Milliyet’te [10.01.1997](#) tarihinde yayınlanmış bir haber bize bu konuda ipucu veriyor: “Bu yıl İnternet’e girmekten çok, orada kendi “sayfanı” açmak moda. Bu moda geçen yıl şirketler arasında yayılmaya başladı, şimdi siyasi gruplara sıçradı. Sağcılar, solcular, ülkücüler, naziler, anarşistler rekabet içinde. İnternet’in ne olduğunu tam olarak anlamayanlar bütün bunlara burun kıvrıyorlar.” (s.27). 80 Darbesinin süren etkilerine ve baskıcı ortama alternatif olarak internet bir özgürlük alanı yaratmıştı. Tartışma geleneği forumlara taşınmış, sanal siyasi topluluklar oluşmaya başlamıştı.

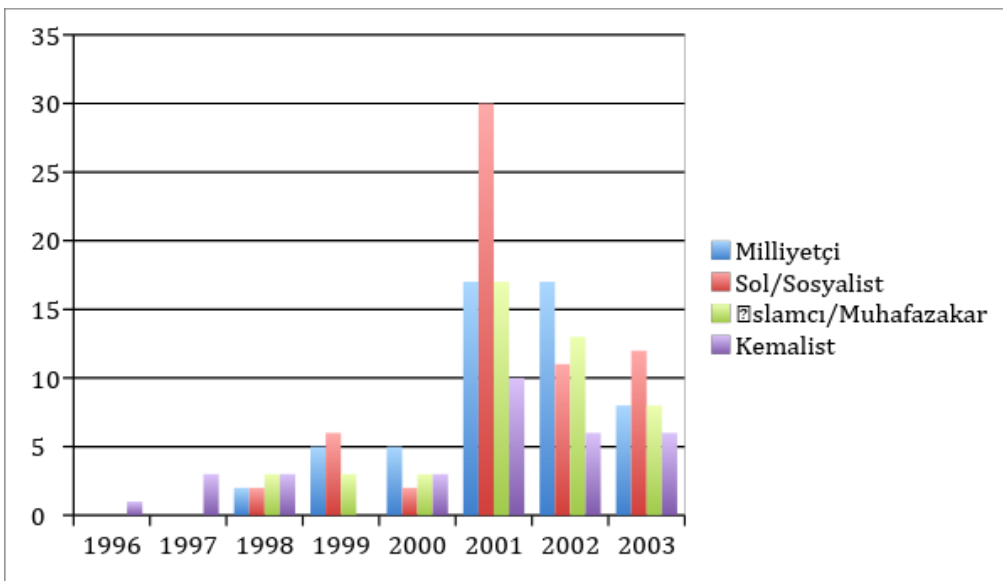

Figure 5: [www.bozkurt.net](#) , Wayback Machine, 06.04.2000.

Figür 6: www.devrimgiyol.org, Wayback Machine, 24.06.2003.

Wayback Machine’de milliyetçi, sol/sosyalist, İslamcı/muhafazakar, Kemalist, hareketlere ait terimlerle tarama yaparak 1996-2003 arasında (1996’dan önce web sitesine rastlamadık) açılan web sitelerinin izini sürdük.

Grafik 1: İdeolojilere göre web siteleri, Wayback Machine.

Toplamda 54 milliyetçi, 63 sol/sosyalist, 47 İslamcı/muhafazakar ve 32 Kemalist site tespit ettik. 2001'den itibaren site sayısında artış söz konusu. İnternet kullanımı ile kişisel web siteleri ve blogların yaygınlaşmasına bağlı olabilir bu artış. Bu siteler var olan sosyal hareketlerin internete yansması olduğu gibi aralarında internetle oluşan topluluklar ile diasporadan yayın yapanlar da bulunuyor. Siyasi hareketlerin web sitelerini propaganda, alternatif haber, tartışma, arşiv amaçlı kullandıkları; böylece ana akım medyada ve kurumsal siyasette temsili imkanı olmayan ya da bunu tercih etmeyen siyasi hareketlerin internette kendilerine alternatif bir alan yarattıkları görülüyor. İnternet kurumsal siyaset içerisinde yer bulamayan siyasi grupların kendilerine ifade etmelerine olanak tanıyordu. Örneğin ülkücü tabanı, www.ulkucu.com, www.uchilal.com, www.bozkurt.net, www.otuken.com vb. siteler üzerinden MHP yönetimine ve Kemal Derviş politikalarına eleştiriler getiriyorlardı (Milliyet, [20.07.2001](http://www.milliyet.com.tr), s. 18). Radikal sol gruplar için de internet, seslerini duyurabilmenin önemli bir aracıydı. F-tipi cezaevlerini protesto etmek üzere açlık grevi başlatan eylemcilerin durumları günlük olarak internette yayınlanıyordu (Milliyet, [16.05.2001](http://www.milliyet.com.tr), s. 16).

İnternet arşivi taramasında bulduğumuz İslami/muhafazakar ideolojiyi temsil eden siteler, genellikle doğrudan siyasetle ilgili siteler değil. AKP iktidarı öncesi dönemde siyasal İslami akımın internette sınırlı varlığı olduğunu ileri sürmek mümkün. Gülen Cemaati'nin gazetesi Zaman, 1995'te Türkiye'nin ilk internet gazetesi olarak yayına başladı. Ancak, ilk yıllarda İslami harekete ilişkin internet evreni, daha ziyade İslamla ilgili bilgiler paylaşan, İslami sohbet kanallarını içeren, İslami medya ve yayınevleri ile Müslüman kadın ve çocuklara yönelik yayın yapan sitelerle sınırlıydı. Wayback Machine taramasında AKP iktidarının ilk yıllarında, özellikle 2005 yılından sonra, İslami/muhafazakar sitelerin sayısında

önemli artış gözlemledik. AKP'yle yükselen sınıfların ihtiyaçlarına yönelik siteler arttığını ve çeşitlendiğini (İslami arkadaşlık/evlilik siteleri, İslami kariyer siteleri, İslami oteller vs.) söylemek mümkün. Ancak şunu da eklemek gerekir ki internet özellikle 28 Şubat sürecinde haksızlığa maruz kalan İslami kesim tarafından aktivizm aracı olarak yoğun şekilde kullanıldı.

90'lı yıllarda Güneydoğu'da sürdürülen savaş ve Kürt medyası üzerindeki baskılar, Kürtlerin alternatif bir iletişim aracı olarak internete yönelmelerine yol açtı. Sustam, 90'larda internetle birlikte Kürt basının değişimini şöyle tarif ediyor: "1990'ların klasik kitle kültürü içinde gelişen Kürt basını da bundan etkilendi. Keza yazılı militan basın geleneği yerine aktivist olan diasporik bir mekanda seyreden ve sürekli bir biçimde sınır-aşırı dinamiğe sahip olan görsel web ve internet basınının ortaya çıktığını söyleyebiliriz." (Sustam, 2015, s. 347) Kürt basını üzerindeki şiddet ve baskıyı aşmanın aracı olarak sanal dünyanın devreye girdiğini belirten Sustam'a göre Kürt medyası diasporayı kendine özgürlük mekanı ilan etmiş, internet de bu özgürlüğün ve sürgünün güçlü anlatım mekanına dönüşmüştü (Sustam, 2015, s. 353). İnternet azınlıkların dillerini, kültürlerini, dolayısıyla kimliklerini yaşatma anlamında da etkin bir role sahip bir araç. AB'yle müzakere sürecinde anadil tartışmaları henüz başlamamışken Kürtçe yayın yapan internet siteleri, sohbet grupları, Kürtçe arama motoru vb. ortaya çıkmıştı (Milliyet, [18.11.2000](#), s.8). İnternet, yasaklanan içeriklerin yayılmasına da zemin oluşturmuştu. Örneğin Kardeş Türküler Grubu'nun "Kara Hüzüm Habbesi" şarkısı Kürtçe sözler içerdiği için televizyonlarda yasaklanmış, ancak klibi internette yayınlanmıştı (Milliyet, [28.08.2000](#), s.3). Kürtlere benzer şekilde Alevilerin de siber mekandaki varlıkları diasporada oluşmuştu. Sökefeld, Alevilerin interneti üzerine yaptığı araştırmada ilk Alevi web sitesinin 1996'da yayına başladığını, 1999'da 92 olan Aleviliğe ilişkin web sitesi sayısının 2002 yılında ise 8604'e yükseldiğini belirtiyor (Sökefeld, 2002, s. 91).

Türkiye siyasetine ilişkin internet üzerindeki aktivizmin ve tartışmaların Türkiye dışında başladığını söylemek yanlış olmayacaktır. Özellikle internetin Türkiye'den daha önce yaygınlaştığı ABD ve Avrupa'daki Türk, Kürt, Ermeni, Alevi, diasporaları ve sürgündeki muhalif gruplar interneti hem Türkiye'den haber almak hem de politik eylem aracı olarak kullanıyorlardı. Forumlarda Türkiye'nin iç ve dış siyasetine ilişkin tartışmalar yapılıyor, lobicilik faaliyetlerinin bir parçası olarak e-posta üzerinden kampanyalar düzenleniyordu.

Yeni Sosyal Hareketler ve İnternet

90'lı yılların başından itibaren küreselleşme sürecine tepki olarak ortaya çıkan yeni toplumsal hareketler, kimlik temelli, çoğulculuğa ve farklılığa önem veren, şiddeti dışlayan, yatay iletişime dayanan, karnavalvari eylem biçimlerini benimseyen ve internet aracılığıyla örgütlenen hareketlerden oluşuyordu. 60-70'lerden miras alınan ırkçılık ve savaş karşıtı hareketler, feminizm, çevre hareketleri, LGBTİ, anti-küreselleşme hareketleri vs. yenileniyor, internetle küreselleşiyordu.

Türkiye özelinde ise 2000'lerin başında AB'yle müzakere süreci demokratikleşmeye, insan haklarının ve sivil toplumun gelişmesine katkıda bulundu. 1980'lerden itibaren Türkiye'de sivil toplumun örgütsel bir yaşam olarak var olduğunu belirten Keyman'a göre, tam üyelik müzakere sonucu belli olmayan, ciddi sorunlar ve çelişkiler barındıran bir nitelik ya da sorunlu yapıyı içerse de, bu süreci başlatan Türkiye, insan hakları, bireysel ve kültürel hak ve özgürlükler alanında önemli yasal ve kurumsal değişim sürecine girdi (Keyman, 2006, s. 11).

Türkiye’de 1990’larda sosyal mücadele alanında öne çıkmaya başlayan konular arasında insan hakları, savaş karşıtlığı, vicdani ret, ekoloji, feminizm, LGBT, anti-küreselleşme, ateizm vb. yer alıyordu. Elbette bu hareketler internetle birlikte başlamadı, kökenleri daha eski yıllara uzanıyordu ve savundukları düşünceleri yaymak için dergi, gazete, fanzin gibi daha geleneksel alternatif medyayı kullanıyorlardı. Ancak kimlik hareketlerinin yükselişi ve internetin gündelik yaşama girmesiyle birlikte ana akımdan bağımsız yeni bir temsil mekanına sahip oldular ve daha görünür oldular.

İlk yıllarda STK’lar arasında interneti ‘profesyonel’ olarak kullananların uluslararası STK’lar olduğunu ileri sürmek yanlış olmayacaktır. Zira, Greenpeace, WWF, Unicef, Uluslararası Af Örgütü gibi uluslararası STK’lar Türkiye’ye geldiklerinde yurtdışında var olan teknolojik *know-how*’ı ve iletişim sistemlerini Türkiye’ye adapte ettiler. Haziran 1996’da İstanbul’da düzenlenen BM Kent Zirvesi HABİTAT II etkinlikleri, Apple ve WeTV aracılığıyla canlı yayımlarla dünyayla paylaşıldı (Milliyet, [06.06.1996](#), s. 22).

Uluslararası çevre örgütlerinden WWF’ye dönüşen Doğal Hayatı Koruma Derneği’nin eski İletişim Sorumlusu Deniz Öztok, 1993’te dernekte çalışmaya başlamış ve internetin gelişimine tanıklık etmiş. Uluslararası bir STK olmalarından ötürü yurtdışıyla sürekli temas halinde olduklarını belirten Öztok, “Yurtdışıyla faksla yapılan iletişim, mektuplarla yapılan yazışmalar yerini internete ve e-maile bıraktı. Eskiden hepimizin kutuları vardı, posta kutuları, yurtdışından gelen postalar açılır, okunur, cevaplandırılırdı. İnternetle postalar azaldı. Artık 1998’de oturmuş, güzel bir web sitesine sahiptik.” İnternet sitesini yaptıkları projelerle ilgili kamuoyuna bilgi vermek üzere aktif olarak kullandıklarını ve internette kredi kartıyla alışveriş imkanlarının gelişmesiyle online bağış ve satış sistemlerini kurduklarını belirten Öztok, internetin iş yapma süreçlerine etkisini şöyle özetliyor: “Maliyetleri düşürdü, örneğin bizim aylık Kelaynak dergimiz külfetli masraflı bir yayındı,

postalanırdı tüm üyelere. İnternetle dergiyi onlinea çevirdik ve bu, öyle bir bütçe avantajı sağladık ki onunla başka projeler yapabildik. WWF'nin ve Birdlife'm da Türkiye temsilcisi olduğumuz için teknolojik innovasyon hemen geliyordu. WWF'nin İngiltere ve Hollanda'dan aldığımız eğitimlerle internet en önemli konu haline geldi bizim için. Basın gezileri düzenledik, basın konferansları yaptık, üyelere yönelik etkinlikler yaptık. Bunları bıraktık ve tamamen online aktivitelere döndük 2000'den sonra. İnternet, katılımı ve görünürlük arttırdı, herkesin aynı anda görmesini ve tepki vermesini sağladı. Bütün gecikmeleri engelledi.” (Deniz Öztok).

AB'yle müzakere sürecinde kurulan Uluslararası Af Örgütü'nün Türkiye Şubesi'nin eski Direktörü Ville Forsman, internet sitesi açma süreçlerini şöyle aktarıyor: “Türkiye’de Af Örgütü henüz yeniydi ve ilk yıllarda küçük bir grupla çalışıyorduk. Onlar daha çok basın açıklamalarını çevirip medya ilişkilerini yürütmeye çalışıyorlardı. Kaynak yaratma ve üyelik temelli olması gerektiğine ve aktivizm açısından insanların önemine inandığımız için web sitesini hem aktivizm yapmak hem de üye toplamak için kurduk.” (Ville Forsman). İnterneti Türkiye’de büyüme stratejilerinin bir aracı olarak kullandıklarını, web sitesi sayesinde görünürlük ve yeni üyeler kazandıklarını belirten Forsman, kitlelerle basın üzerinden kurdukları kapalı iletişimin yerini internet sayesinde daha açık ve üyelere daha düzenli bir iletişime bıraktığını belirtiyor. Web sitesini acil eylem kampanyalarını, basın açıklamalarını duyurmak, online dilekçeleri yayınlamak, üye ve destekçi veri tabanı oluşturmak için kullandıklarını söyleyen Forsman, 2004 yılında kadına yönelik şiddete son kampanyasının örgütlenmesini tamamen internet üzerinden yaptıklarını belirtiyor. Katılıma dayalı ilk dijital eylemlerinin Güldünya³ kampanyası olduğunu hatırlıyor: “Güldünya'nın resmini

³ Güldünya Tören, 2004'te akrabası tarafından cinsel saldırıya uğradı, hamile kaldı, çocuğunu doğurduktan sonra ailesinin kararı üzerine erkek kardeşleri tarafından öldürüldü.

pikselleştirdik, üzerine tıkladıkça bir piksel açılıyor ve kullanıcılar üzerine mesaj bırakıyordu.”

STK’ların web sitesi açma fikri, kurumdan kuruma değişmekle birlikte uzman insan kaynağı, sermaye, teknolojiye dönüklük, sesini duyurma ihtiyacı vb. faktörlerden etkileniyordu. Çekül Vakfı Gençlik Birimi eski sorumlusu Görkem Kızılkayak, webin önemini ilk başlarda anlayamadıklarını söylüyor: “Avniye Hanım (Tansuğ) internet, teknoloji alanlarında ilk danıştığımız kişiydi. Blogspotu o açtı, bize web kütüğü nedir o anlattı. Avniye Hanım, web kütüklerinin çok önemli bir şey olduğunu, bunları mutlaka kullanmamız gerektiğini anlattı. Kimse bunu ciddiye almadı. Sosyal medya çıktığında bunun başarılı olacağını göremeyen insanlar gibiydik. Haklıydık da çünkü elimizde öncesinde gördüğümüz bir enstrüman yoktu. Avniye Hanım oturdu bir web kütüğü açtı, kendi çabalarıyla birtakım şeyleri webe yüklemeye başladı. Onu ilk izleyen ben oldum. ” Web sitesi kurmanın STK’lar için çok maliyetli olduğunu hatırlatan Kızılkayak, vakıf haberlerini önce blogspottan yayınladıklarını anlatıyor. “Çekül olarak insanların bilgi dağarcığını artıracak forumlar düzenledik. Bir geziye veya bir toplantıya giderken mutlaka uçakta ya da otobüste ya da geldiğimiz yerde toplantı yapardık. Forumları laptopta not tutup doğrudan yüklüyorduk. Anadolu’da hiçbir zaman internet olmuyordu ama bulduğumuz yerde yarım saat ya da bir saat içinde blogspota yüklüyorduk.” (Görkem Kızılkayak) 2002 yılında ÇEKÜL Vakfı, internet üzerinden örgütlenen Dünya Günü (Earth Day) Etkinliği’ne Earth Day Network Başkanı Mark Dubois’ı Mudanya’ya davet ederek canlı yayın yaptı. “Mudanya Anlaşması’nın yapıldığı evin önüne devasa bir çanak yerleştirdik, yabancı bir firma altyapıyı kurdu. Özgür Uçkan bize çok destek verdi. Bizim yaptığımız canlı yayını aramızda seyredebilen kimse yoktu, evinde o altyapıya sahip kime yoktu.” (Görkem Kızılkayak).

LGBT Hareketi'nin interneti kullanımı üzerine araştırmaları bulunan Engindeniz, Türkiye'de LGBT bireylerin ilk bilinen dergisi olan Kaos GL'nin o yıllarda yeni bir teknoloji olan internete geçiş sürecinin eşcinsel bireyler için önemli olduğunu, “istenmeyen kimliklerin” görünür olma tehlikesini azaltan internet sayesinde bireylerin gruplara dahil olabildiğini belirtiyor (Engindeniz, 2012). İnternetin Kaos GL'ye birçok katkısı oldu: Dergi arşivinin internete yüklenmesiyle LGBT Hareketi'nin hafızası paylaşıma açık hale geldi, görünürlüğün sorun yarattığı küçük şehirlerde bireylerin dergiye erişimlerini kolaylaştırdı, kimliklerini destekledi.

90'larda Güneydoğu'da yaşanan savaş ve insan hakları ihlallerine karşı çeşitli sivil inisiyatifler, dernekler, vakıflar vb. kuruldu; kamusal alanlarda, medyada ve internette mücadeleler verildi⁴. İnsan Hakları Derneği'nin sitesi (İHD) sitesi, 1998'de açıldı (Milliyet, 14.06.1998, s. 25). Geçmişte, Türkiye İnsan Hakları Vakfı (TİHV) Dokümantasyon Merkezi'nde alışan Genco Dönmez, internetin çalışma biçimlerini kolaylaştırdığını belirtiyor. “İnternet her şeyi hızlandırdı, insan hakları raporlarının Türkçesi her gün saat 11.00'e kadar, İngilizcesi de öğlen yayınlanıyordu. Basına faksla geçiyorduk raporları, e-postayla raporları göndermek iş olmaktan ıktı.” Dönmez, insan hakları ihlallerini tespit etmek ve duyurmak açısından internet sayesinde alternatif ve yerel kaynaklara ulaşmanın ve yurtdişıyla bağlantı kurmanın kolaylaştığını ifade ediyor: “90'larda bir işkence olayı duyulacak, araştırılacak, açıklanacak, belli başlı üç-beş gazetenin verdiği bir haberdir. Kamuoyuna ulaşmak zordu. Sokaktaki insanın bundan haberdar olabilmesi internetle oldu... İnterneti veri toplamak için kullandık en başlarda. Mesela bir çatışmada ölenlerin isimleri ana akım medyada yer almazdı, ama yerel gazetelerin internet sitesinde görüyorduk. Ayrıca,

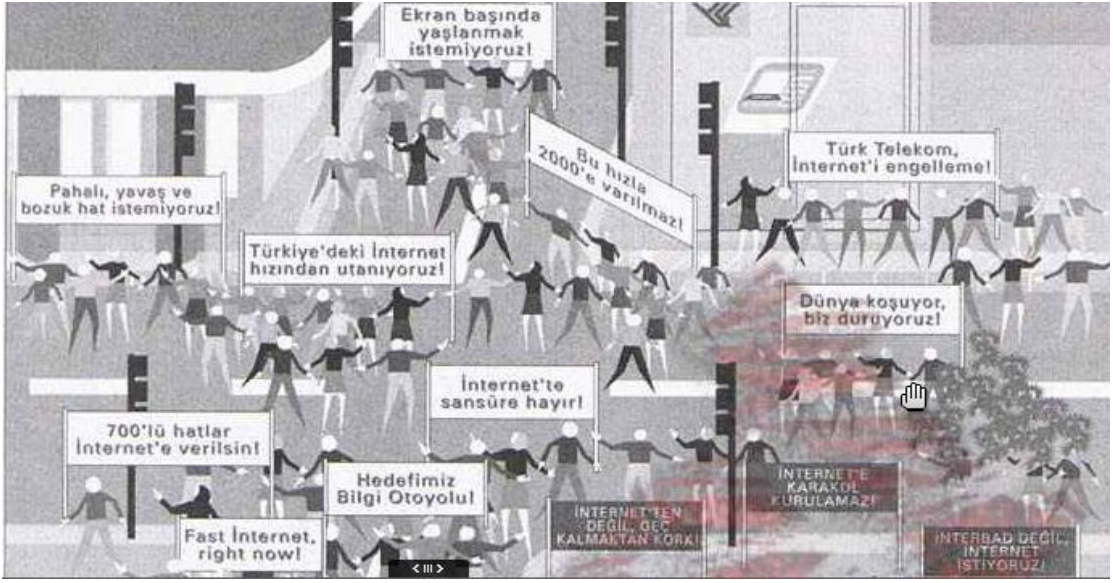
⁴ 90'larda hak mücadeleleri için Bkz. Bianet, <http://bianet.org/bianet/siyaset/160590-90-larin-hak-mucadeleleri-ne-baslarken>, 08.12.2014.

yurtdışına daha kolay erişmeye başladık. Yurtdışındaki insanların Türkiye’den haber alması için insan haklarıyla ilgili tek kaynaktı belki de o yıllarda.”

İnternette Örgütlenme ve Sanal Eylemler

İlk yıllarda, internetin kamusal alan olarak işlevleri yeni fark edilmeye başlanmıştı. Çevrimiçi eylemler ile sokak protestoları arasında bugünkü gibi anlık bir etkileşim olmasa da internet, yeni eylem biçimlerinin yer aldığı bir mecra olarak öne çıkmaya başlamıştı. Siyasetçilere, devlet kurumlarına e-posta yoluyla doğrudan ulaşabilmek, webde imza kampanyaları düzenlemek, alternatif bir gündem oluşturmak açısından internet farklı kesimler tarafından kullanılıyordu.

Türkiye’de bilinen internet üzerinden gerçekleştirilen ilk sanal eylem; yavaş internet bağlantı hızı ve yüksek bağlantı ücretlerini protesto etmek için yapıldı. Türk Telekom’un internete erişimdeki tekeli, internet bağlantı ücretlerinin yüksek olmasına neden oluyor, kullanıcı sayısının artması önünde engel teşkil ediyordu. Bu durumu protesto etmek üzere, 18.06.1996 tarihinde Milliyet Gazetesi ekonomi yazarı Şeref Oğuz, okurları ertesi gün [sanal miting](#) alanına katılmaya çağırdı ve Türk Telekom’u protesto etmelerini istedi. Eylem sabahı 1.5 saatlik elektrik kesintisi ve Boğaziçi Üniversitesi’nin modemlerinin bakıma alınması gibi [aksilikler](#) yaşansa da mitinge büyük bir katılım oldu ve aktivistlerin eylem repertuarına yeni bir eylem türü eklendi: sanal eylem.

Figür 7: İlk sanal eylem, Milliyet, [18.06.1996](#), s.18.

Ancak, bugünkü gibi çevrimiçi aktivizm ile çevrimdışı aktivizm arasında birbirini tamamlayan bir süreç söz konusu değildi. İnternet sınırlı işlevlerle kullanılıyordu ve geleneksel iletişim araçları daha etkiliydi bu dönemde. İnternette dolaşan bir enformasyonun geniş kitlelere duyurulabilmesi için ana akım medyada paylaşılması gerekiyordu. Sosyal hareketlerde gündem oluşturma işi, geleneksel medya ve basın üzerinden yürütülüyordu. Türkiye’de 90’larda sosyal hareketler geleneksel iletişim araçlarını kullanıyorlardı, internetin yaygınlaşması 90’lı yılların sonu 2000’li yılların başına doğru gerçekleşti. İnternete erişim henüz sınırlı olması, kitleselleşmek isteyen hareketler için engeldi. Kitlesel eylemler geleneksel medya aracılığıyla yaygınlaşıyordu. Türkiye’nin belki de en büyük katılımlı sivil itaatsizlik eylemlerinden biri olan “Aydınlık için 1 dakika karanlık” eylemi, bir faks çağrısıyla başlamıştı ve esas olarak TV kanalları, gazeteler ve radyolar aracılığıyla örgütleniyordu.

Avukat Mebuse Tekay, medyanın eylemin kitleleşmesindeki önemini şöyle anlatıyor:

“Televizyonlar, il il, semt semt dolaşiyor, yanıp sönen ışıkları, sokaklara taşan kalabalığı ekrana taşıyor, toplumun sevgi, saygı, hayranlık duyduğu kişileri ışıklarını yakıp söndürürken gösteren klipleri yayına sokuyordu. Birçok radyo saat 21:00’de yayınını keserek eylemi hatırlatıyor, gönderdiğimiz kaseti yayına sokuyor, bir kısmı Semiha Yankı’nın yeniden seslendirilen ‘Seninle Bir Dakika’ şarkısını, bir kısmı da Moğollar’ın ‘Bir şey yapmalı’ şarkısını giriyordu. Birçok sinemada, tüm matinelere film den önce eyleme çağırın görüntüler perdeye yansıyor. Saat 21:00’de oyuna başlamadan ışıklarını yakıp söndüren tiyatrolar, eğlence yerleri, pastaneler şaşırtıcı olmaktan çıkmıştı.” (Bianet, 2014)

Şubat 1997’de başlayan eylemlere Turweb internet dergisi üzerinde sayfa açarak destek veren Hürriyet teknoloji yazarı Yurtsan Atakan, ışık kapatma eylemlerinin sanal versiyonunu şöyle tarif ediyor: “Belirli sayıda katılımcının bağlanmasıyla tamamen kararın sayfa, bir sonraki katılımcının önüne tamamen aydınlanmış olarak geliyor ve yeni kullanıcıların katılımıyla tekrardan kararmaya başlıyor.” Yazar, sanal eyleme 6000’den fazla kişinin katıldığını ve yurtdışında yaşayan vatandaşlar için de web sitesinin eyleme katılımı sağladığını vurguluyor (Hürriyet, 15.02.1997, s.3). Benzer şekilde [25.02.1997](#) tarihinde Milliyet Gazetesi de “Aydınlık İçin 1 Dakika Karanlık Eylemi”i için kendi internet sayfasında sanal forum açarak okurlarını kampanyaya katılmaya ve tepkilerini dile getirmeye çağırırdı. Böylelikle çevrimdışı kitlesel eylem, çevrimiçi alana da taşınmış oldu.

28 Şubat sürecinde de internet, geleneksel medyanın yanı sıra, örgütlenme aracı olarak seferber edildi. Üniversitelerde başlayan başörtüsü yasaklarını protesto etmek üzere düzenlenen “İnanca Saygı, Düşünceye Özgürlük” için el ele eylemleri İslamcı basının yanı sıra internet üzerinden örgütlendi (Milliyet, [25.09.1998](#), s. 23). Mazlum-Der, web sitesi

üzerinden Türkçe ve İngilizce yayın yaparak 28 Şubat sürecinde yaşanan adaletsizliklere yer verdi, kampanyalar düzenledi: “Türkiye’de İstanbul Üniversitesi, Ankara Hacettepe Üniversitesi, Bursa Uludağ Üniversitesi’nde başörtüsü yasağı uygulanmaktadır. Sadece İslami inancın gereğini yapmak amacıyla başörtüsü takan öğrencilerin kayıtları yapılmamakta ve okula devam etmeleri engellenmektedir. Bütün evrensel değerlere, hukuk prensiplerine ve dini inancın gereklerine aykırı olarak uygulanan bu zulüm, sağduyulu ve kararlı bir direnişle protesto edilmektedir. Bütün erdemli insanları, bu sorunu hukuk dışı bir mantıkla ve inanç hürriyetine düşmanlık yaparak dayatan yetkilileri telefon, fax ve internet yoluyla protesto etmeye çağırıyoruz. Binlerce insanı mağdur eden ve öğrenim özgürlüğüne darbe vuran bu çağdışı zihniyet sahibi sorumlulara dur diyelim. HEMEN ŞİMDİ!”. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Başkanı Recep Tayyip Erdoğan, Siirt’te okuduğu şiir nedeniyle kendisine 10 ay hapis cezası verilen davanın tüm ayrıntılarını büyükşehir belediyesinin web sitesinde paylaştı (Milliyet, [09.06.1998](#), s.15). Refah Partisi Başkanı Necmettin Erbakan’ın yeğeni Sabri Erbakan, 8 yıllık kesintisiz eğitime geçilmesiyle kapanan imam-hatip orta okullarına alternatif olarak internette açık öğretim projesi geliştirdiklerini, “küçük bir bilgisayar olan herkesin oturma odasını bir “imam-hatip mektebi” sınıfına çevirebileceklerini belirtti (Milliyet, [26.06.1998](#), s.19). Ancak proje, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından incelemeye alındı.

Hackerlar da o dönemin gazetelerinde yerlerini almaya başlamıştı. O yıllarda “hacker” sözcüğünden çok, “siber korsanlar”, “internet korsanları” kullanılıyordu. Türk Telekom’u protesto etmek üzere 18 yaşındaki bir siber korsan ve arkadaşları, Ocak 1997’de TV kanalları İnterstar ve Kanal D’nin web sitelerini sayfalarını çökerterek ana sayfalarına “Türkiye’de İnternetin gelişmesine taş koyan Türk Telekom ve TurNet’i protesto ediyoruz. İnternete çeşitli nedenlerden ötürü engel olmaya, daha doğrusu elinden geldiğince zorlaştırmaya çalışan herkesi kınıyoruz! Eylemlerimiz sürecek...” (Milliyet, [23.01.1997](#), s.4).

Başbakanlık web sitesi de defalarca hacklenmişti. Önce ülkücüler, sonra Süleymancılar tarafından hacklenmiş, 2000 yılında memur çocuğu olduğunu söyleyen iki hacker, Başbakanlık'ın ana sayfasını silip “Amacımız, memurlara yapılan yüzde 10'luk zammı protesto etmektir.” notunu bırakmışlardı (Milliyet, [04.12.2000](#), s. 1). 2001 yılında ise İçişleri Bakanlığı'nın web sitesi hacklenmiş, hackerlar İçişleri Bakanı Sadettin Tantan'dan yolsuzluk, faili meçhul cinayetler ve terörün üzerine gitmesini” istemişlerdi (Milliyet, [24.04.2001](#), s. 19). İlk dönem hackerlar üzerine “Türk hackerlar kim? Neden hackliyorlar?” ([turkinternet.com](#), 2003) yazısı dizisi fikir verebilir.

O yıllarda internetin bir mobilizasyon aracı olarak kullanıldığı olaylardan biri de 1999 Marmara Depremi'ydi. İnternet afet yönetiminde önemli bir haberleşme aracı olarak kullanıldı. Devletin hazırlıksız yakalandığı depremde sivil toplum kuruluşları, sivil inisiyatifler ve gönüllüler internet üzerinden harekete geçti. 17 Ağustos depreminde internette çeşitli siteler açılarak afet iletişimi yapıldı. Depremzedelerin ihtiyaçları, yurtdışından gelen yardım ekipleri için tercüman çağrı zincirleri, kan anonsları, yardım için hesap numaraları, kayıpların bulunması vs. (Milliyet, [21.08.1999](#), s.19) Ulakbim, [deprem.ulakbim.gov.tr](#) adresi üzerinden tartışma listesi oluşturdu; böylece vatandaşlar, hem depremle ilgili son gelişmeleri takip edebiliyor, gelen mesajları toplu halde görebiliyor ve hem de mesaj yazabiliyordu (Milliyet, [29.08.1999](#), s.6) Afete Karşı Sivil Koordinasyon'un web sitesini yapan Tirgil, “Belki de Türkiye’de ilk kez kullanılan Afet Yönetim Programını yaptık. Afet anında iletişim, yapılacaklar listesi, kontak yönetimi, depo stok yönetimi vb. ni içeren, web sitesiyle birlikte arkada çalışan bir program.” Afet sonrasında birçok yeni STK kuruldu, vatandaşlar sorumlulardan hesap sormak için internet üzerinde kampanyalar düzenlediler. Örneğin [www.17agustos.net](#) sitesinde Yalova’da depremi yaşamış ve yakınlarını kaybetmiş vatandaşlar hem müteahhitlerden hem de politikacılardan hesap soruyorlardı (Milliyet, [12.08.2000](#), s. 6).

90'ların çok ses getiren sosyal mücadelelerinden biri de Bergama köylülerinin Eurogold şirketinin bölgede siyanürlü altın aramasına karşı başlattıkları sivil itaatsizlik eylemleriydi. Bergama köylülerinin yıllar süren mücadelesi ve karayolunu trafiğe kapatma, Boğaz Köprüsü'nün işgali, çıplak protesto, tenekeli gibi sivil itaatsizlik eylemleri basın ve televizyonların ilgisini çekerken internet üzerinde de siyanürlü altın aramasına karşı kampanyalar düzenleniyor, "yahoo groups"lar üzerinden aktivistler örgütleniyordu. Yerel mücadele geleneksel medyanın yanı sıra internet aracılığıyla da dayanışmanın büyümesini sağladı, köylülerin sesini dünyaya duyurdu. Uğur Altunay tarafından hazırlanan [Bergama Günlüğü](#)'nde siyanürle altın aramanın yarattığı çevre felaketlerine, Bergama köylülerinin eylemlerine, resmi belgelere, uzman görüşlerine, gazete yazılarına, sayfayı ziyaret edenlerin görüşlerine, forumlara vs. yer verilerek direnişin belleği canlı tutuluyordu.

Yasadışı örgütler de internetin 'nimetleri'ni keşfetmişti. Terör örgütü İBDA-C'nin sitesi kapatılmış, ancak ertesi gün yeni bir site açılmıştı. Hizbullahçılar telefonu güvensiz buldukları için internette "chat"le haberleşerek örgütleniyorlardı (Milliyet, [02.02.2000](#), s.16).

İnternette birlikte eylem repertuarına yeni ve dijital eylem biçimleri ekleniyordu. İnternet üzerinden kamuoyu anketleri yapılarak siyasi konularda halkın nabzı yoklanıyor, sosyal sorunlarda savunuculuk yapan kesimler web sitesi açarak kampanyalar düzenliyor, vatandaşlar bugün nasıl Twitter'da #ler aracılığıyla siyasi meselelere tepkilerini dile getirerek gündem yaratıyorlarsa o yıllarda da siyasetçileri e-mail yağmuruna tutuyorlardı. Gazete taramasında o yıllara ilişkin bulabildiğimiz çevrimiçi eylemlerden bazıları şunlar: TİME Dergisi'nin 20. yüzyılın en önemli 100 kişisi anketine katılmak için Türkiye internet kullanıcıları seferber olup Atatürk için oy kullandılar (Milliyet, [22.08.1997](#), s.1). PKK lideri Abdullah Öcalan'ın yakalanmasının ardından İtalya'nın Öcalan'ı Türkiye'ye iade etmesi için

Türk hackerlar, İtalyan devlet kurumlarına yönelik e-posta “bombardımanı”na başladılar. (Milliyet, [22.11.1998](#), s. 17). Milliyet Gazetesi, ABD Meclisinde görüşülen Ermeni Soykırımı yasa tasarısını elektronik ortamda protesto etmek için internet adresi yayınladı (Milliyet, [07.10.2000](#), s.6). Devletin paralarını ‘hortumlayan bankalar’ı protesto eden [www.yurttas.org.tr](#) sitesi üzerinden STK’lar eylem çağrısı yaptı. (Milliyet, [04.11.2000](#), s. 7) Yurttaşların milletvekilleriyle daha sağlıklı iletişim kurabilmesi adına e-Meclis adında bir e-posta listesi oluşturuldu (Milliyet, [06.01.2001](#), s.10). Kasım 2002 Genel Seçimleri öncesinde bir grup aydın, “Vatandaştan Vatandaşa Sorumluluğa Çağrı: 1 oy, 1 oydur” başlıklı bir çevrimiçi imza kampanyası başlatarak vatandaşları genel seçimlerde oy kullanmaya çağırdılar (turkinternet.com, 2002) Çağrı sahipleri internetin bir “kamusal alan olarak işe yarama özelliğini” de kanıtlayacaklarını söylüyorlardı. Turk.internet.net’te 24 Ocak 2002 tarihinde yer alan “İnternet lobisi yine ses getirdi” başlıklı habere göre Müstakil Tüketiciler Birliği ile Teknoiktisat e-grubu öncülüğünde başlatılan ve kredi kartları, doğalgaz, su, elektrik, SSK, Bağkur, cep telefonu, sabit telefon vb. borçlarına uygulanan faizlerin düşürülmesi, borçların ödenmesinde kolaylık ve icra dosyalarının kapatılmasını talep eden “Uzlaşma İstiyoruz” Kampanyası, Yahoo e-posta grupları üzerinden yaygınlaştırıldı ve konu, TBMM gündemine taşındı (turkinternet.com, 2002).

İlk Dönem İnternet Sansürü ve Gözetim

Görüşmecilerin birçoğu, ilk 10 yılda Türkiye’de hükümetlerin internete pek de müdahale etmediğini belirtiyorlar ve bunun nedenleri arasında kullanıcı sayısının azlığına bağlı olarak internetin “ciddiye alınmaması”nı, devletin internete ilişkin bir politikasının bulunmamasını, internet alanında hukuki düzenlemelerin henüz olmamasını, teknik kapasite

yetersizliğini gösteriyorlar. Ceyda Akaydın, ilk yıllarda internette içerik sansüründen ziyade internetin kullanımını engellemek ve zorlaştırmak şeklinde bir devlet müdahalesi olduğundan söz ediyor: “İnternet yasağı daha sonraki yılların kavramı çünkü devletin henüz interneti fark edip zararlı bulması daha geç oldu... 90’ların ortalarında internette sansür pek yoktu, internete erişmek daha zordu, internet pahalıydı, her yerde yoktu, var olanı sansürlemek kimsenin aklına gelmiyordu, ciddiye alınmıyordu. Dolayısıyla daha çok internetin kullanımını engellemek ve zorlaştırmak şeklinde devlet müdahalesi vardı, içerikle ilgili değil de. Politik engellemeler 2000’lerin başlarında oldu. Ne zamanki ucuzladı, herkes erişmeye başladı, hele ki mobil cihazlar çıktı, o zaman kiteselleşti, hükümetler açısından tehdit oluşturmaya başladı.” Ali Rıza Keleş de ilk yıllara ilişkin şunları belirtiyor: “İnternet, görece daha rahattı, 2000’lerin ortalarına kadar çok da kontrol edilebilir bir alan değildi zaten. Öncelikle trafik üzerindeki hakimiyet şimdiki gibi değildi. Ne servis sağlayıcı ne de devlet zaten teknik olarak bunu beceremiyordu. O kadar büyük bir trafiği incelemek için teknik kapasite gerekiyordu ki bu zaten yoktu. Şikayet üzerine dava açılıyordu. Mesela biri birine hakaret etmiş vs. Hükümetler de sık değişiyordu o dönemlerde, siyasi olarak da boşluk olduğu için rahat bir ortamdı. RTÜK öncesi TV’lerin durumuna benziyor. ”

1996 yılı başlarında Milli Güvenlik Kurulu, “internet aracılığıyla Türkiye aleyhinde propaganda yapılması olasılığına karşı” Ulaştırma Bakanlığı’ndan çalışma başlatmasını talep etti (Milliyet, [15.02.1996](#), s.4). MGK’nın talimatıyla Ulaştırma Bakanlığı içerisinde Haberleşme Genel Müdürlüğü kuruldu ve TÜBİTAK, ODTÜ, YÖK ve Türk Telekom temsilcilerinden oluşan kurul TURNET (Turkish Network) kurmak için çalışmalara başladı (Milliyet, [14.02.1996](#), s.24).

Türkiye’de internet paylaşımından ötürü hakkında ilk ceza davası açılan ve mahkum olan kişi 1997’de lise son sınıf öğrencisi olan Ali Emre Ersöz’dü. 7 Aralık 1997’de bir grup

görme engelli, Ankara Belediyesi'nin açtığı çukura düşen arkadaşları için bir eylem düzenlediler, ancak belediye görevlilerinin saldırısına uğradılar. Ersöz, olaya ilişkin haberi TV'de izledikten sonra aboneliği olduğu turk.net'in forumuna olaya ilişkin görüşlerini ve emniyet görevlilerine ilişkin eleştirilerini dile getirdi. Forumda yer alan başka bir kullanıcı, Ersöz'ü ihbar etti; gencin evi, iki hafta sonra anti-terör timi tarafından basıldı, Ersöz üç gün gözaltında kalmış, hakkında TCK'nın 159/1 maddesinden dava açıldı ve 10 ay hapis cezasına çarptırıldı. Ersöz'ün iyi halinden ötürü cezası ertelendi (turkinternet.com, 2001).

İnternet içeriğinden ötürü ikinci mahkum olan kişi, Superonline İnteraktif Bölümler Koordinatörü Coşkun Ak'tı. Superonline'ın “Türkiye’de İnsan Hakları İhlalleri” başlıklı forumuna “Bir insan” rumuzlu kullanıcının bıraktığı mesaja tepki gösteren bir başka kullanıcı, Coşkun Ak'tan yazıyı silmesini talep etti. Coşkun Ak, talebini reddedince aynı kişi suç ihbarında bulundu. Ak'a TCK'nın 159/1 maddesinden dava açıldı (İlkiz, 2001). Dava sonucunda Ak'a verilen 40 ay hapis cezası para cezasına çevrildi.

2000 yılında Başbakanlık, e-ihbar sistemi kurdu. Vatandaşların “sakıncalı gördükleri web sitelerini” Başbakanlık web sitesi üzerinde yayımlanan “Sakıncalı Siteleri Şikayet Formu”na şikayet etmesi isteniyordu (Milliyet, [02.06.2000](http://www.milliyet.com.tr), s.1). Bu uygulama, internet kullanıcılarının protestosuna neden oldu, herkesin birer muhbir yapıldığını öne süren vatandaşlar “sakıncalı site” olarak Başbakanlık sitesini ihbar etmek üzere çağrı yaptılar (Milliyet, [02.06.2000](http://www.milliyet.com.tr), s. 23). Devlet gözetimine ilişkin bir diğer örnek de polisin internette savcılık izni olmadan servis sağlayıcılardan şirket veya kişisel bilgiler ve e-mail trafiği konusunda bilgi istediğine ilişkin haberde yer alıyor (Milliyet, [02.06.2001](http://www.milliyet.com.tr), s. 17). Milli İstihbarat Teşkilatı'nın web sitesinde şüphelendiği kişileri bildirmek isteyenlere yönelik özel bir bölüm eklendi. “‘İrtibat’ adlı bölüme tıklanıldığında, bir kişi veya durumla ilgili bilgi

vermek isteyenlere, bu verilere üçüncü bir şahsın ulaşamayacağı güvencesi veriliyor.”
(Milliyet, [04.01.2002](#), s.17)

İnternetle ilgili ilk yasal düzenleme girişimi, 2001’de DSP-MHP-ANAP koalisyonundan geldi. İnterneti Basın Kanunu’na dahil eden ve internette sayfa açmak için valilikten izin alınmasını ve her gün internet sayfanın ikişer kopyasını Cumhuriyet Savcılığı ile valiliğe teslim edilmesini şart koşan RTÜK Yasa Tasarısı, çeşitli çevrelerden tepki aldı (Hürriyet, 29.05.2001, s.12). Yasa tasarısı ilk önce Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer’den geri döndü, ancak bazı maddeleri değiştirildikten sonra 4676. sayılı kanun olarak Meclis’te kabul edildi. Böylece internet ortamında yapılan/yapılacak olan “yayın ve hizmetler”, Haberleşme Yüksek Kurulu’nun görev alanına ve RTÜK’ün denetimine sokuldu. Ayrıca Basın Kanunu’na eklenen bir madde ile yalan haber, hakaret ve benzeri fiillerden doğacak maddi ve manevi zararlarla ilgili hükümlerin internet ortamı için de geçerli olması kabul edilmiştir (Bianet, [26.06.2001](#)).

[Özgür Uçkan \(2009\)](#), Türkiye’de internet sansürünün yaygın kanının aksine 2007’de kabul edilen 5651 sayılı kanunla başlamadığını, 2000-2007 döneminde internet sansürünün yükselişe geçtiğini ve birçok sitenin engellendiğini hatırlatıyor: “Başta Türk Ceza Kanunu’nun ilgili maddeleri olmak üzere, Medeni Kanun, Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu gibi düzenlemelerin hükümlerine dayanarak, yetkili mahkemeler tarafından verilen pek çok erişim engelleme kararı, doğrudan internet servis sağlayıcıları tarafından uygulandı. (Bunların en ünlüsü subay.net sitesidir.) Bu engelleme kararlarının büyük kısmı, devleti ve kurumlarını aşağılama gerekçesiyle verildi.” Mehmetçik fıkraları ile asker mektupları yayımlayan subay.net sitesinde “Atış serbest” isimli bir forum köşesi de bulunuyordu (Milliyet, [07.02.2001](#), s.19). Site basında yer aldıktan sonra bir hafta 65 bin kişi tarafından ziyaret edildi ve bir hafta sonra Genelkurmay ABD’deki servis sağlayıcıya başvurarak siteyi

kapattırdı (Milliyet, [16.02.2001](#), s. 1). Nisan ayında bu kez askeri yolsuzluk iddialarını gündeme getiren ve TSK mensuplarının isimlerinin karıştığı iddia edilen 19 yolsuzluk dosyasını açıklayan yolsuzluk.com sitesi yayına girdi (Milliyet, [16.04.2001](#), s. 12), ancak kısa bir süre sonra bu site de kapatıldı. Hackerların “çaylak” bilgisayar korsanlarına eğitim verdiği cehennem.org sitesi, terör örgütleriyle bağlantılı olduğu gerekçesiyle kapatıldı (Milliyet, [01.09.2002](#), s.4) Akdeniz ve Altıparmak da web sitesi engelleme ve filtrelemenin 2007’den önce başladığını belirtmektedirler: “2001-2004 yılları arasında yurtdışından yayın birçok web sitesi, Türklük ve Türkiye aleyhine propaganda, hükümet ve ordudaki yolsuzluk iddiaları, terörist propaganda, hakaret ve kumar içerikleri bulundurmaktan Türkiye’den erişilmez kılınmıştır (Akdeniz ve Altıparmak, 2008, s. 6-10).

Öte yandan internet kafelerin pıtrak gibi yayılması karşısında kafeleri kapatma ve ceza verme yöntemlerine başvuruldu. 2001 yılında Kırıkkale’de internet kafelere yönelik operasyonda 130 çocuk gözaltına alındı Kırıkkale Emniyet Müdürü Hayrettin Gök, yaşları 10 ile 16 yaş arasında değişen çocuklara nasihatler verdi: “Buraya suçlu gibi getirilmenizden mutluluk duymuyorum. Sizi ailelerinize teslim edeceğiz. Bir daha internet ve atari salonlarına gitmeniz halinde sizleri tekrar toplayacağız. Bu tür salonlara gitmemeniz için önlem alacağız. Eğitim dönemindeyiz, evinizde oturup dersinizi çalışın.” (Milliyet, [09.01.2001](#), s. 5).

Bugünden Bakınca

İnternetin ilk 10 yılında aktivist kullanımlarını incelemek, hem bugünkü kullanımlarına ilişkin hem de Türkiye’nin değişen sosyo-politik manzarasında internetin nasıl evrildiğine dair ipuçları veriyor. İlk yıllarında internete ilişkin basında yer alan söylem ile

bugün arasında paralellikler bulunuyor. İnternet, bir yandan olumlu yönleriyle hayatı kolaylaştıran, modenleştirici, “çağı yakalayan”, “ülkeyi kalkındıran”, diğey yandan olumsuz yönleriyle dolandırıcılara, asosyalliğey, güvensizliğey, aldatmaya vs.ye yol açan bir iletişim aracı olarak temsil ediliyor.

İlk yıllarında sınırlı bir kitle tarafından kullanılan ve geleneksel basının devamı olan bir yayıncılık aracı gibi algılanan internet, bugün gündelik ilişkilerimizi ve iletişimimizi sürdürmede birincil araç haline gelmiş durumda. Bugünün mobil, hızlı, anlık, içeriğini kullanıcının ürettiğı ve etkileşimin arttığı bir internet kültüründe aktivizm biçimleri de farklılaşıyor. Görüştüğümüz kişilerden bugünün aktivizmi ile geçmiş yılların aktivizmini karşılaştırmalarını istediğımızde şunları söylüyorlar:

“İnsanlar sürekli deneyim biriktiriyorlar. Bugünün aktivizmi öğrenilmiş. Sürekli gelişiyor. Daha fazla insana daha hızlı ulaşma şansınız var. Bu, bir yandan iyi bir yandan kötü. Şimdi daha katılımcı. Twitter hesabı sahibi olmanız kamuoyu belirlemede söz hakkı veriyor size. Bugün daha kitlesel. O yıllarda daha az sayıda insanın bulunduğu bir yerdi internet. Ve genel olarak insanlar anonimdi...” (Ali Rıza Keleş)

“İletişim bugün çok hızlandı. Eskiden diyelim eylem kararı alıyorduk, cep telefonu bile daha yeni yeni kullanmaya başlamıştık. Eylemle ilgili bir sıkıntı var mı yok mu gibi şeyleri, bir saat öncesini bir saat sonra haber alıyorduk. Şimdi anında alıyorsunuz. Dolayısıyla iletişimin hızından kaynaklı, çok daha hızlı hareket etme ve haber alma imkanımız var. İkincisi cebinize girmesi. Eskiden bilgisayarın başına geçmeniz, internete bağlanmanız gerekirdi, çünkü sürekli bağlantı denilen bir şeydi yoktu o zaman. Haberi cebinizde taşımaya ve anlık örgütlenmeye başladınız. Üçüncüsü erişilebilirlik herkese indi. O zamanlar herkes erişemiyordu. Ancak bugünün dezavantajı olarak manipölasyon çok arttı.” (Mehmet Tirgil).

“O dönemle bir dönem arasındaki bir farklılık da internetin bugün artık tamamen şirketlerin egemenliği altında olması. İnternetin ilk çıkış felsefesinden farklı bir noktaya geldiği tartışmaları da bununla bağlantılı aslında. Erişebileceğimiz bütün kaynaklar bugün tek bir arama motoruyla sınırlı. Devletin uyguladığı sansürden farklı olarak bir de internete egemen olan Google, Facebook gibi şirketlerin uyguladığı sansür söz konusu.” (Tahir Emre Kalaycı)

Web 1.0 aktivizminin günümüzün dijital aktivizminin temellerini oluşturduğu, sosyal hareketler için internetin ilk yıllarından itibaren alternatif kamusal alanlar yarattığı, iktidar tarafından baskı altına alınan grupların internetle kendilerini görünür kıldıkları ve yurttaşların geleneksel medyanın sınırlı katılım olanakları dışında yeni katılım ve ifade araçlarına ve biçimlerine kavuştukları söylenebilir. Bugünün artık tamamen ticarileşmiş ve devlet gözetimine girmiş internetinden farklı olarak o dönemde göreceli olarak daha özgür bir internetin varlığından da söz edilebilir.

Kaynakça

Akdeniz, Y. ve Altıparmak, K. (2008). İnternet: Girilmesi tehlikeli ve yasaktır. Türkiye’de internet içerik düzenlemesi ve sansüre ilişkin eleştirel bir değerlendirme. İnsan Hakları Ortak Platformu Raporu. İMAJ Yayınevi, http://www.cyber-rights.org/reports/internet_yasak_renkli.pdf

Altunay, U. (2001). Bergama Günlüğü. Erişim tarihi: 02.04.2018, <https://web.archive.org/web/20010928044853/http://bergama.gunlugu.com:80/>

Bennett, L. W. & Segerberg, A. (2012). The logic of connective action, digital media and the personalization of contentious politics. *Information, Communication & Society*, 15(5), 739-768. DOI: [10.1080/1369118X.2012.670661](https://doi.org/10.1080/1369118X.2012.670661)

Bozkurt, V. (1999). “Sanal cemaatler. Yıkıcı Gemeinschaft’tan “öteki”siz postmodern kabilelere”, *Birikim*, Kasım, 1999, Sayı:127, 65-72.

Bianet (2014, 8 Aralık). 90’larda hak mücadeleleri. Erişim tarihi: 01.01.2018, <http://bianet.org/bianet/siyaset/160590-90-larin-hak-mucadeleleri-ne-baslarken>

Bianet (2014, 9 Aralık). Faksla yayılan çağrı: Sürekli aydınlık için bir dakika karanlık. Erişim tarihi: 03.03.2018. <https://bianet.org/bianet/siyaset/160561-faksla-yayilan-cagri-surekli-aydinlik-icin-bir-dakika-karanlik>

Çağiltay, K. (2015). Türkiye’de internetin gelişim süreci, 1993 sonrası. Erişim tarihi: 03.04.2018, <https://blog.metu.edu.tr/kursat/2015/02/05/turkiyede-internet-dunu-bugunu-yarini-1996-bolum-5/> .

DPT (2005). E-devlet proje ve uygulamaları. Erişim tarihi: 01.04.2018, www.bilgitoplumu.gov.tr/wp-content/.../e-Devlet_Proje_ve_Uygulamalari_2005.pdf

Engindeniz, İ (2012, Ağustos). The digitalization process of KAOS GL Magazine: Being “the” memory and facilitating the access. LGBTI ALMAS Conference, Amsterdam. <https://docs.google.com/file/d/0Bwh2PiM-S2xuU3p6ZjUzc3pKcFk/edit>

Elektrik Mühendisleri Odası (2007, Nisan). Türkiye’de telekomünikasyon tarihçesi. *Elektirik Mühendisliği*, 430, 66-68. Erişim tarihi: 03.04.2018, http://www.emo.org.tr/ekler/e52547a0e7bca35_ek.pdf.

Gerbaudo, P. (2017). From cyber-autonomism to cyber-populism: An ideological analysis of the evolution of digital activism. *Triple-C*, 15 (2), 477-489. Erişim tarihi: 03.01.2018, <https://www.triple-c.at/index.php/tripleC/article/view/773/1012>

Hürriyet (1997, 15 Şubat). İnteraktif eyleme rekor katılım.

İlkiz, F. (2001, 26 Temmuz). *İnternet yayınına ceza ve anlamı*. Bianet. Erişim tarihi: 25.03.2018, <https://m.bianet.org/bianet/medya/2410-internet-yayinina-ceza-ve-anlami>

İnternet Derneği (1996). Wayback Machine. Erişim Tarihi: 04.04.2018, <https://web.archive.org/web/20000229211137/http://www.isoctr.org>.

Kaya Bengshir, T. (2000, Temmuz). “Web’deki Belediyelerimiz: İstanbul Büyükşehir Belediyesi”. *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, Cilt 9, Sayı: 3, s. 108-122. Erişim tarihi: 04.04.2018, http://www.todaie.edu.tr/resimler/ekler/31174fb6fab3f63_ek.pdf?dergi=Cagdas%20Yerel%20Yonetimler%20Dergisi

Keyman, F. (2006). Türkiye’de Sivil Toplumun Serüveni, İmkansızlıklar İçinde Bir Vaha. Ankara : STGM.

Kutlay, M (2001, 29 Mayıs). Artık internette sayfa açan valiliğe gidecek. Hürriyet, s.12.

Langman, L. ve Morris, D. (2002). *Internet mediation: A theory of alternative globalization movement*. Erişim tarihi: 09.04.2018, <http://www5.csudh.edu/dearhabermas/langmanbk01.htm>.

Mazlum-Der (1999, 2 Mayıs). Başörtüsü yasağını protesto çağrısı. Wayback Machine. Erişim tarihi: 02.03.2018, <http://archive.org/web/>.

Milliyet (1995, 19 Ekim). Başbakan internetlendi. Erişim adresi:

<http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/>

Milliyet (1995, 28 Aralık). Seçimin öğrettikleri. Erişim adresi:

<http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/>

Milliyet (1995, 9 Şubat). Refah'tan bilgisayar köprüsü. Erişim adresi:

<http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/>

Milliyet (1996, 14 Şubat). İnternet'in RTÜK'ü yolda. Erişim adresi:

<http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/>

Milliyet (1996, 15 Şubat). İnternet'e MGK denetimi. Erişim adresi:

<http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/>

Milliyet (1996, 22 Mart). Milletvekillerine 'İnternet lojman'. Erişim adresi:

<http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/>

Milliyet (1996, 6 Haziran). HABİTAT APPLE ile internette canlı. Erişim adresi:

<http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/>

Milliyet (1996, 18 Haziran). Bilgi akar Türk bakar. Erişim adresi:

<http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/>

Milliyet (1996, 20 Haziran). İnternet mitingi. Erişim adresi:

<http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/>

Milliyet (1997, 10 Ocak). İnternette sinema. Erişim adresi: <http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/>

Milliyet (1997, 23 Ocak). Siber Türk korsanlar. Erişim adresi:

<http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/>

Milliyet (1997, 25 Şubat). 1 dakika karanlık internette. Erişim adresi:
<http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/>

Milliyet (1997, 22 Ağustos). Yüzyılın adamı anketi. Erişim adresi:
<http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/>

Milliyet (1998, 9 Haziran). Erdoğan davası internette. Erişim adresi:
<http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/>

Milliyet (1998, 14 Haziran). İnsan Hakları Derneği webde. Erişim adresi:
<http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/>

Milliyet (1998, 26 Haziran). Her eve sanal imam-hatip. Erişim adresi:
<http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/>

Milliyet (1998, 2 Ağustos). Sanal Demokrasi. Erişim adresi:
<http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/>

Milliyet (1998, 25 Eylül). Türbanı siyasiler istismar ediyor. Erişim adresi:
<http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/>

Milliyet (1998, 22 Kasım). Hackerlar'a seferberlik emri... İlk hedef İtalya. Erişim adresi:
<http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/>

Milliyet (1999, 24 Mart). Seçime 1 trilyon ayırdı. . Erişim adresi:
<http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/>

Milliyet (1999, 7 Nisan). İnternette oy sözü alıyor. Erişim adresi:
<http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/>

Milliyet (1999, 21 Ağustos). İnternette yardım linkleri. Erişim adresi:

<http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/>

Milliyet (1999, 29 Ağustos). İnternet rüşünü ispat etti. Erişim adresi:

<http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/>

Milliyet (1999, 1 Kasım). Yolsuzluklar internette. Erişim adresi:

<http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/>

Milliyet (2000, 2 Şubat). www.vahşet.com.tr. Erişim adresi:

<http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/>

Milliyet (2000, 24 Şubat). CHP gençlere yöneldi. Erişim adresi:

<http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/>

Milliyet (2000, 1 Haziran). Günde 40 site. Erişim adresi: <http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/>

Milliyet (2000, 2 Haziran). Sanal ihb@r sitesi. Erişim adresi:

<http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/>

Milliyet (2000, 12 Ağustos). www.17agustos.net. Erişim adresi:

<http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/>

Milliyet (2000, 28 Ağustos). Yasaklılar internette. Erişim adresi:

<http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/>

Milliyet (2000, 2 Ekim). Türkiye her yıl interneti katlıyor. Erişim adresi:

<http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/>

Milliyet (2000, 7 Ekim). Ermeni Soykırımını yasa tasarısını protesto. Erişim adresi:

<http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/>

Milliyet (2000, 4 Kasım). İnternette ‘banka hortumlama’ protestosu. Erişim adresi:

<http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/>

Milliyet (2000, 18 Kasım). Kürtçe TV’den önce Kurdchat. Erişim adresi:

<http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/>

Milliyet (2000, 4 Aralık). Başbakanlık hack’lendi. Milliyet (2000, 1 Haziran). Erişim adresi:

<http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/>

Milliyet (2000, 6 Aralık). Faziletli Polat sanal dünyada. Erişim adresi:

<http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/>

Milliyet (2001, 6 Ocak). Ulusun artık e-Meclisi var. Erişim adresi:

<http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/>

Milliyet (2001, 9 Ocak). Suçları ‘çağı yakalamak’. Erişim adresi:

<http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/>

Milliyet (2001, 7 Şubat). İlk onaysız askeri site. Erişim adresi:

<http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/>

Milliyet (2001, 16 Şubat). Subay.net kapatıldı. Erişim adresi:

<http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/>

Milliyet (2001, 16 Nisan). Askerden şimdi de ‘yolsuzluk.com’. Erişim adresi:

<http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/>

Milliyet (2001, 24 Nisan). İçişleri, ‘hack’lendi. Erişim adresi:

<http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/>

Milliyet (2001, 16 Mayıs). Abinin ölüm orucu inadı. Erişim adresi:
<http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/>

Milliyet (2001, 2 Haziran). Gözalti-net. Erişim adresi: <http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/>

Milliyet (2001, 20 Temmuz). Ülkücülerden değişmedik mesajı. Erişim adresi:
<http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/>

Milliyet (2002, 4 Ocak). MİT'e sanal ihbar mümkün. Erişim adresi:
<http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/>

Milliyet (2002, 1 Eylül). İnternetin kanunu yok, suçlusu çok. Erişim adresi:
<http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/>

Milliyet (2003, 1 Ocak). Meclisten 'korsan' yayın. Erişim adresi:
<http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/>

Öztürk, L. (2005). Türkiye'de Dijital Eşitsizlik: TÜBİTAK-BİLTEN Anketleri Üzerine Bir Değerlendirme. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı: 24, Ocak-Haziran, s. 111-131.

Pekşirin, H. (2001, 26 Haziran). *İnternetin yasal düzenlemesi*. Bianet. Erişim tarihi: 26.03.2018, <http://bianet.org/bianet/bianet/2797-internetin-yasal-duzenlemesi>.

Radikal (1997, 22 Ocak), "Bulamıyorum", s. 16.

Saka, E. (2009). *Türkiye'de İnternet*. Korkmaz Alemdar (Ed.) Türkiye'de Kitle İletişimi: Dün, Bugün, Yarın (s. 957-981) içinde. Ankara: Gazeteciler Cemiyeti.

Sandoval-Almazan, R. ve Ramon Gil-Garcia, J. (2014). Towards cyberactivism 2.0 ? Understanding the use of social media and other information technologies for political activism and social movements, *Government Information Quarterly*, 31, 2014, 365-378.

Sökefeld, M. (2002). Alevism online : re-imagining a community in virtual space. *Diaspora 11*: 1, 85-123.

Sustam, E. (2015). *Biopolitika çağında post-medya ve “alternatif” Kürt medyası*. Barış Çoban ve Bora Ataman (Der.) Türkiye’de Alternatif Medya (s. 345-382). İstanbul: Kafka.

Şener, G. (2006). *Küresel kapitalizmin yeni kamusal alanı olarak internet: Yeni toplumsal hareketlerin interneti kullanımı* (Yayınlanmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim Bilimleri Anabilim Dalı, İstanbul.

TASAM (2006, Ekim), “E-belediyeçilik Kılavuzu Yerel Yönetim Vatandaş Etkileşimi”, Stratejik Rapor, Erişim tarihi: 02.04.2018, http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/4148/e-belediyeçilik_kilavuzu_yerel_yonetim_vatandas_etkilesimi_raporu

TURNET (1998). Wayback Machine. Erişim tarihi: 04.04.2018, <https://web.archive.org/web/19990128203126/http://www.turnet.net.tr:80/ispler.html>

Türk-İnternet.com (2001, 28 Mayıs).Emre Ersöz’ün ertelenen mahkumiyeti. Erişim tarihi: 23.03.2018, <http://www.turk-internet.com/portal/yazigoster.php?yaziid=1866>.

Türk-İnternet.com (2002, 24 Ocak). İnternet lobisi yine ses getirdi. Erişim tarihi: 23.03.2018, <http://www.turk-internet.com/portal/yazigoster.php?yaziid=3568>

Türk-İnternet.com (2002, 24 Ekim). Vatandaştan vatandaşa çağrı: ‘Boş oy kullanma’ . Erişim tarihi: 23.03.2018, <http://www.turk-internet.com/portal/yazigoster.php?yaziid=5784>.

Türk-İnternet.com (2003, 10 Eylül). Türk Hacker’lar kim? Neden hackliyorlar?-3. Erişim tarihi: 23.03.2018, <http://www.turk-internet.com/portal/yazigoster.php?yaziid=8131>

Uçkan, Ö. (2009, 12 Eylül). *Türkiye’de internet sansürünün kısa tarihi... ve mümkün geleceği!*. Sansuresansur.org, Erişim tarihi: 15.03.2018, <http://sansuresansur.blogspot.com.tr/2009/09/turkiyede-internet-sansurunun-ksa.html>

Ünaldı, A. (2015). İnternetin Türkiye’de 22 yıllık serüveni. Erişim tarihi: 04.04.2018, <http://www.beyaztarih.com/makale/internetin-turkiyede-22-yillik-seruveni>.

Yang, G. (2014). *The historicity of digital activism*. Açılış konuşması, International Conference on “Digital Activism #Now,” King’s College London, 4 Nisan.

Yıldız, M. (1999, Ekim). “Yerel Yönetimde Yeni Bir Katılım kanalı İnternet: ABD’de ve Türkiye’de Elektronik Kamu Bilgi Ağları”. *Çağdaş Yerel Yönetimler, Cilt 8, Sayı: 4, s. 144-156*. Erişim tarihi: 03.04.2018, http://www.todaie.edu.tr/resimler/ekler/1636e0b1a452ad8_ek.pdf?dergi=Cagdas%20Yerel%20Yonetimler%20Dergisi,

Yurderi, T. (1997, Haziran). *İnternet development in Turkey: A case study*, İNET97 Konferansında sunulan bildiri, Kuala Lumpur, June. Erişim tarihi: 03.04.2018, http://www.isoc.org/inet97/proceedings/E3/E3_3.HTM.

Kişisel görüşmeler:

Ali Rıza Keleş, Skype görüşmesi, 16 Şubat 2018.

Deniz Öztok, Yüz yüze görüşme, Kadıköy, 27 Şubat 2018.

Genco Dönmez, Skype görüşmesi, 28 Şubat 2018.

Görkem Kızılkayak, Yüz yüze görüşme, Beşiktaş, 26 Şubat 2018.

Mehmet Tirgil, Yüz yüze görüşme, Beyoğlu, 23 Şubat 2018.

Tahir Emre Kalaycı, Skype görüşmesi, 23 Mart 2018.

Ville Forsman, Skype görüşmesi, 20 Mart 2018.

Türkiye'nin E-Devlet Hikayesi - İtir Akdoğan

İnterneti ondan önceki bilgi ve iletişim teknolojilerinden ayıran ve özel kılan, merkezi olmayan, paylaşma kavramı temelli, etkileşimli ağ yapısı. Merkezin ortadan kalktığı ve bilginin her noktadan her yöne hareket ettiği ağ, başta, eşitleyen ve demokratikleştiren yeni bir yapı olarak görüldü. Her zaman her yerde olan internet üzerinden ağırlı bir örgütlenmede mekân ve zamanın yer değiştirmesi güç ilişkilerini yeniden düzenleyebilecekti¹.

Kimilerine göre çevrim içi ağlarda güç ilişkilerinin değişmesi demokrasiyi güçlendirebilirdi. Örneğin, internet, politik müzakereyi artıracak, siyasi hiyerarşiyi tehdit edecek, kenarda kalmışlar da dahil yurttaşların siyasi ifadelerini güçlendirecek, örgütlenmelerini ve gruplar halinde iletişim kurmalarını kolaylaştıracak, yurttaşlara yönetenlerle daha eşit bir temelde iletişim kurma olanakları sunacak, katılımı artıracak, demokratik bir alan olarak karşılandı.

Oysa her şey iyimserlerin beklediği gibi olmadı. Tersine, Freedom House²'un yıllık internet özgürlüğü raporları tüm dünya için gittikçe daha karamsar sonuçlar yayınladı. Demokratik tartışmayı ve ifadeyi çeşitlendireceği umulan bloglarda ya anti-demokratik fikirler filizlendi ya da bu alanlar ticarileşti. Siyasetçiler/yönetenler webi eşitleyici bir iletişim alanından ziyade propaganda için yeni bir alan olarak gördüler. Özgür ifade bir kenara gözetim arttı. Gizlilik, kişisel veri sorunları aldı yürüdü.

2010'da Finlandiya geniş bant internet erişimini yasal hak ilan eden ilk ülke oldu. Çok az ülke bunu izledi. Uluslararası Telekomünikasyon Birliği verilerine³ göre ise tüm çabalara

¹ Bkz Castells (2000) Ağ Toplumunun Yükselişi

² <https://freedomhouse.org>

³ <https://www.itu.int/en/ITU-D/Statistics/Documents/facts/ICTFactsFigures2017.pdf>

karşın 2017’de dünya nüfusunun hala sadece %48’i çevrim içiydi. İyimserleri en çok hayal kırıklığına uğratan ise webe erişim oranı yükseldikçe, çevrim dışı düzenin demokratik sorunlarının aynen belki daha fazlasının çevrim içine taşınması oldu.

Türkiye’de ise dijital uçurum özellikle mobil internet erişiminin de hızlı artışıyla kapanmaya başladı. 2 Nisan 2018 itibariyle TÜİK verisine⁴ göre girişimlerde internet erişimi %95,9, hanelerde ise %80,7 seviyesinde. Ancak internet kullanımında toplumsal cinsiyet ve erişimde eşitsizlikler göze çarpıyor. Hanelerde erkeklerin %75,1’i internet kullanırken, bu sayı kadınlar için %58,7’de kalıyor. Bölgeler arası erişim eşitsizliği de yine genel eşitsizlikle aynı çizgide, doğu – batı ekseninde görülüyor.

Bunun yanında eşitsiz de olsa genel olarak webe erişimin artması web’deki tüm içeriğe erişimin mümkün olması anlamına gelmiyor. Erişimi engelli yerel ve uluslararası on binlerce web sitesi bulunan Türkiye, Freedom House internet özgürlüğü raporlarında uzun süre yarı özgür konumundaydı. 2017 raporunda ise özgür olmayan ülkeler listesine girdi. Türkiye’de internet özgürlüğünün önüne gelen en güncel engel ise Mart 2018’de web üzerindeki yayınlara Radyo Televizyon Üst Kurulu denetimi getiren düzenlemenin TBMM Plan Bütçe Komisyonu’nda kabul edilmesi oldu.

Çevrimdışı dünyanın demokratik sorunlarından nefret söylemi ve ayrımcılık da yine çevrim içi içerikte oldukça sık ve şiddetli görülüyor. Kısaca, dünyada internet ve web, demokrasi bekleyen iyimserler için nasıl hayal kırıklığı yarattıysa, Türkiye’de de aynısı oldu. Bazı imgesel örnekler hem yönetenlere hem de yönetilenlere siyasal ve teknolojik güç fantazileri⁵ kurdursa da bunlar kimi zaman teknik nedenlerle ama daha ziyade siyasal kültürün farklı öğeleri tarafından yıkıldı. e-Devlet alanında da durum çok farklı değil.

⁴ <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>

⁵ Akdoğan, 2014, Dijital Politik Fantaziler, İletişim Yayınları

Devletin işleyişinde bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanılmasına e-devlet deniyor. Yeni ağ yapısıyla kamu kurumları, potansiyel olarak, daha şeffaf, hesap verebilir, etkileşimli, katılımcı, yani, daha demokratik olabilirdi. Ulusal, bölgesel, yerel idarelerin web üzerinden – daha sonra bunu mobil uygulamalar izledi - geliştirdikleri e-devlet uygulamaları yukarıdaki demokratikleşme hayallerine yaklaşamadı. Özellikle merkezi hükümet kültürünü benimsemiş yönetimlerde ağ fikri, yani merkezin ortadan kalkması fikri, tüm geleneği, birikimi ve alışkanlıkları tehdit edecekti.

Dünyada, devlet kurumları, işleyişte kökten değişikliğe gidecek zihinsel değişime, örgütsel yeni düzenlemeye ve yeni bilişim becerileri öğrenmeye direndiler. Ancak dünya trendine direnemediler. Ara yol olarak, başta, e-devleti kamusal hizmetlerin dijitalleşmesi olarak tanımladılar. Yani, kamu kurumları alışlagelmiş düzeni devam ettirdiler ve içeriklerini/belgelerini tarayıp web sitelerine yüklediler.

1990’larda bu ilk nesil e-devlet, statik web 1.0 teknolojisi dahilinde kabul edilebilirdi. Yurttaşlar da zaten henüz bu yeni uygulamalara güven kazanmamıştı. İhtiyaç görmüyorlardı. Becerileri ve erişimleri de oldukça kısıtlıydı. Teknolojinin erken benimseyenleri ise özel sektörün daha fiyakalı e-uygulamaları yanında e-devlet uygulamalarını sıkıcı buldular ve pek ilgilenmediler.

Türkiye, 1980’lerin ikinci yarısında, yani Avrupa Nükleer Araştırmalar Örgütü CERN’de web teknolojisinin geliştirildiği dönemde, telekomünikasyon altyapısı için yatırım yapmaya başladı. Web’e ilk kez, 1993’te Orta Doğu Teknik Üniversitesi’nde bağlandı. Aynı yıl bilgi ve iletişim teknolojileri alanında çeşitli politika belgeleri üzerine çalışılmaya başlandı. Dünya Bankası işbirliği ile “Bilişim ve Ekonomik Modernizasyon Raporu” hazırlandı. 1998’de kamu bilgisayar ağının hayata geçirilmesi için KamuNet Teknik Kurulu

oluşturuldu. 1999'da Ulaştırma Bakanlığı "Türkiye Ulusal Enformasyon Altyapısı Ana Planı Sonuç Raporu"nu yayınladı.

2001'in sonunda Birleşmiş Milletler (BM) Genel Kurulu iki aşamalı bir Dünya Bilgi Toplumu Zirvesi düzenleme kararı aldı. İlk aşamada, 2003'de Cenevre'de, herkes için bilgi toplumu oluşturmanın siyasi iradesinin altı çizildi ve somut adımlarının kararlaştırıldığı Eylem Planı hazırlandı. İkinci aşamada, 2005'de Tunus'da, Cenevre Eylem Planı'nın harekete geçirilmesi ve internet yönetimi, mali mekanizmalar, takip ve uygulama alanlarında çözüm geliştirme ve anlaşmaya varma yolları üzerine çalışıldı.

2002 Cenevre Eylem Planı'nda e-devlet için 1) kamu yönetiminde şeffaflık ve demokratik süreçlerin teşviki, verimlilik ve yurttaş ilişkilerinin iyileştirilmesi; 2) kamu kaynaklarının daha verimli kullanılması ve yurttaşların ve iş dünyasının ihtiyaçlarına uygun e-devlet inisiyatiflerinin geliştirilmesi; 3) tüm devlet kademelerinde şeffaflık, hesap verebilirlik ve verimlilik için e-devlet alanında uluslararası işbirliğinin desteklenmesi maddeleri yer aldı.

2000'lerin başında e-devlet uygulamaları daha sade ve daha devlet merkezliydi. BM Kamu Ekonomisi ve Kamu Yönetimi Bölümü (UNDPEPA) ve Amerikan Kamu Yönetimi Topluluğu (ASPA) 2002'de e-devlet için beş aşama öneriyordu⁶:

- “1) **Oluşan:** *devletin birkaç bağımsız resmi siteden oluşan bir web varlığı var. Bilgi sınırlı ve durgun;*
- 2) **Gelişmiş:** *İçerik ve bilgi çok düzenli güncelleniyor;*

⁶ <https://publicadministration.un.org/egovkb/portals/egovkb/documents/un/english.pdf>

- 3) **İnteraktif:** *Kullanıcılar formları indirebiliyor, yetkililere mesaj gönderebiliyor, randevu alabiliyor ya da taleplerini iletebiliyor;*
- 4) **İşlemsel:** *Kullanıcılar hizmetler için ödeme yapabiliyor ya da çevrim içi finansal işlem gerçekleştirebiliyor;*
- 5) **Kusursuz:** *e-işlevler ve hizmetler, yönetim ve dairelerin sınırları arasında tamamen bütünleşmiş bulunuyor”.*

Bu rapora göre 2001’de dünyada 5. aşamada yani o döneme göre *kusursuz* e-devlet uygulaması olan hiçbir ülke yoktu. Büyük çoğunluk 2. aşamada kümelenmişti. Türkiye ise 3. yani *interaktif* aşamada yerini almıştı.

Bu uluslararası endeksteki olumlu sonuca karşın, aslında, Türkiye’de e-devletten sorumlu birimler 2003 öncesinde yapılan çalışmaları yetersiz buluyordu. Belki de bu yüzden paylaşacak somut bir deneyimi olmayan Türkiye resmi delegasyonu, dünyada bilgi toplumuyla ilgili politikaların belirlendiği Dünya Bilgi Toplumu Zirvesi’nin ilk aşaması sürecinde, Avrupa Birliği’ni destekliyordu ve daha ziyade pasifti.

O yıl KamuNet Teknik Kurulu, eAvrupa+ ve e-Türkiye çerçevesinde e-Devlet’e Geçiş Eylem Planı hazırladı. Başbakanlık 2003’de o güne kadar yapılan çalışmaların birleştirileceği e-Dönüşüm Türkiye projesi için bir genelge yayınladı. Genelgede şu ifade yer aldı “*aday ülkeler için başlatılmış eAvrupa+ Eylem Planı Türkiye’ye uyarlanacaktır*” (OECD 2008). Koordinasyonu sağlaması için zamanın Devlet Planlama Teşkilatı, şimdinin Kalkınma Bakanlığı bünyesinde bir Bilgi Toplumu Dairesi kuruldu.

Dünya Bilgi Toplumu Zirvesi'nin ikinci aşaması 2005'de Tunus'da gerçekleşti. Bu defa Türkiye resmi delegasyonunun paylaşılan deneyimi vardı ve daha aktifti. Dönemin Ulaştırma Bakanı Binali Yıldırım bilgi toplumu için yapılan alt yapı yatırımlarını ve e-devlet çalışmalarını dünya ile paylaştı. Türkiye, 18 Kasım 2005 tarihli Dünya Bilgi Toplumu Zirvesi Tunus Taahhüdü⁷'nü imzaladı.

2006'da e-Dönüşüm Türkiye Projesi kapsamında 2006-2010 Bilgi Toplumu Stratejisi ve Eylem Planı hazırlandı. Bu eylem planında “Vatandaş Odaklı Hizmet Dönüşümü” ve “Kamu Yönetiminde Modernizasyon” konularına öncelik verildi. Ancak bu sürece uzmanlardan eleştiriler vardı: *“Türkiye endüstri devriminin bittiğinin anlaşıldığı zamanlardan beri bilim ve teknoloji, bilişim, bilgi ekonomisi gibi konularda politika ve strateji geliştirmektedir. Bunların hepsi de “devletli” olmuştur ama uygulanamamışlardır. ‘Bir biçimde’ yapılmış edilenler de politikasız, stratejisiz ve dolayısıyla fizibilitesiz ‘eylem planları’ ile yapılmıştır.”*⁸

Aynı yıl, Bakanlar Kurulu Kararı ile Ulaştırma Bakanlığı'na e-Devlet Kapısı'nın kurulması yetkisi verildi. Resmi Gazete'de yayınlanan karar şöyle diyordu: *“kamu hizmetlerinin elektronik ortamda, ortak bir platformda ve vatandaş odaklı sunumu için iş süreçlerinin gözden geçirilmesi, içerik yönetimi, entegrasyon ile ilgili standartlar ve gerekli hukuki düzenlemeler konusundaki çalışmalar, Ulaştırma Bakanlığı'nun koordinasyonunda ve ilgili kamu kurum ve kuruluşlarının etkin katılımıyla Türksat Uydu Haberleşme Kablo TV ve İşletme A.Ş. tarafından yürütülmektedir.”*⁹

Dünyada ve Türkiye'de e-devlet politikaları şekillenirken, yatırımlar artarken ve çözümler denenmeye başlarken, e-yönetişim uzmanları uygulamalar üzerinden tanımlar ve

⁷ http://www.itu.int/net/wsis/documents/doc_multi.asp?lang=en&id=2266|2267

⁸ Uçkan 2011, sayfa 117-118

⁹ www.turkiye.gov.tr

analizler yapmaya devam ediyordu. Örneğin, devlet web sayfalarındaki bilgi, işlem, etkileşim ve katılımın gelişiminin, idarelerin benimsedikleri e-yönetişim modeline bağlı olduğunu savunarak üç model sunulmuştu¹⁰: *Yönetimsel, istişareye dayalı ve katılımcı yönetim*. Bu öneride, yönetimin/devletin rolü, temel aktörler ve çıkarlar, bilgi akışı, etkileşim için temel mekanizmalar, kullanım konuları ve tanımlayıcı mantık e-yönetişim modellerini belirliyordu.

Yönetimsel e-yönetişim modeli, iletişim teknolojilerini daha iyi yönetim, daha iyi kamu hizmetleri ve devletle yurttaş arasında tek yönlü iletişim için kullanıyor. İstişareye dayalı e-yönetişim modelinde e-oylama, yurttaşlardan e-katkı, e-meclis toplantıları gibi etkileşimler de yer alıyor. Katılımcı e-yönetişim modelindeyse, farklı yurttaş grupları arasında ve yurttaşlarla devlet arasında çok yönlü iletişim ve katılım için de iletişim teknolojilerinden yararlanılıyor. Burada da yine farklı e-yönetişim modelleri, iletişim teknolojilerinin e-devlet uygulamalarında yönetim ve hizmetin yanı sıra etkileşim ve katılım uygulamaları ile aslında demokratik bir unsurunun da olabileceğini öneriyordu.

Bu arada, bilgi ve iletişim teknolojileri yeni kullanımlar ve araçlar sunmaya devam ettikçe çevrim içi yurttaş katılımının tanımı da değişti. OECD'nin 2001 yılında tanımladığı yurttaş katılımının üç adımı *bilgi, istişare ve katılım* idi. Uluslararası Yurttaş Katılımı Derneği 2007'de beş adımlı bir süreç önerdi: *bilgilendir, istişare et, dahil et, işbirliği yap, güçlendir*. Bu tanım ile artık çevrim içi erişim ve etkileşim yeterli değildi. Yurttaşlar karar almanın tüm aşamalarına katılmalıydı.

Oysa katılım, dünyada e-devlet uygulamalarının en az gelişmiş kısmıydı. Erişim ve etkileşim her ne kadar katılımın ön şartları olsa da yurttaşları güçlendiren işlevi olan kararlara katılım¹¹, çevrim dışı kamu yönetiminde ne kadar sınırlıysa e-devlet uygulamalarında da o

¹⁰ Chadwick ve May (2003)

¹¹ Arnstein 1969'ın katılım merdiveni çerçevesinde

kadar sınırlı kaldı. Yönetimsel e-yönetişim modeli dünyada en çabuk ve en çok benimsenen model oldu. Karar alma gücünü elinde tutan siyasi elit, sırf web potansiyel olarak daha demokratik olabilir diye bu gücü paylaşmaya çok da yanaşmadı.

2010'da, dünyada web 2.0 kullanımı yaygınlaşmışken, yani daha büyük ve daha çok veri daha hızlı paylaşılabilir hale gelmiş, sosyal medyanın popülerliği her geçen gün artarken, BM e-devleti artık daha karmaşık ve daha talepkar tanımlanıyordu¹²:

- “1) **Oluşan:** Devlet web siteleri kamu politikaları, yönetim, kanunlar, düzenlemeler, ilgili belge ve devlet hizmetleri ile ilgili bilgi sağlar. Bakanlıklara, dairelere ve devletin diğer dallarına bağlantılar verir. Yurttaşlar devlette ve bakanlıklardaki yeni bilgiye kolay ulaşır ve arşiv bilgilerine verilen bağlantıları kolayca takip edebilir;
- 2) **Gelişmiş:** Devlet web siteleri yurttaşlar ve devlet arasında gelişmiş tek yönlü ya da başvuru ve hizmetler için form indirebilme gibi basit çift yönlü e-iletişim sağlar. Bu siteler sesli, görüntülü (video) ve çok dilli içerik sağlar. Bazı sınırlı e-hizmetlerle yurttaşlar evlerine postalanacak formlar ve kişisel bilgiler talep edebilir;
- 3) **İşlemsel:** Devlet web siteleri, devlet politikaları, programları, düzenlemeleri gibi konularda bilgi ve girdi istemek dahil yurttaşla çift yönlü iletişim sunar. Bilgi alışverişini başarıyla tamamlayabilmek için yurttaşın kimliğinin elektronik olarak tanınması gereklidir. Devlet sitelerinde finansal olmayan işlemler yapar (elektronik oy verme, form indirme/yükleme, vergi işlemlerini

¹² <https://publicadministration.un.org/egovkb/Portals/egovkb/Documents/un/2010-Survey/Complete-survey.pdf>

çevrim içi yönetme, sertifika, ehliyet, ruhsat gibi belgelere başvurma). Aynı zamanda, güvenli bir ağda devlete para havalesi gibi finansal işlemler de yapar;

- 4) **Bağlantılı:** Devlet web siteleri devletin yurttaşlarıyla iletişim yollarını değiştirir. Web 2.0 ve diğer etkileşimli araçları kullanarak yurttaşlara düzenli olarak gelecekle ilgili bilgi ve fikirlerini sorar. E-hizmetler ve e-çözümler bakanlıklar ve diğer birimleri keserek pürüzsüz şekilde sunulur. Haber, bilgi ve veri devlet birimlerinde bütünleşmiş uygulamalarla iletilir. Devletler devlet merkezli bir yaklaşımdan, e-hizmetlerin yurttaşların hedeflendiği yurttaş merkezli bir yaklaşıma geçmiştir. Devletler yurttaşların devlet faaliyetlerine dahil olabilecekleri ve alınan kararlarda seslerini duyurabilecekleri, yurttaşları güçlendiren ortamlar yaratır”.

Bu güncellenmiş ve daha ayrıntılı tanım, zaman içinde e-devlet politikalarında ve uygulamalarında beklentinin yükseldiğini ve netleştiğini gösteriyordu. Daha önemlisi artık yapısal değişiklikler de öneriyordu. *İşlemsel* aşama buna bir örnekti. İşlemsel aşamada önceden sadece çevrim içi ödeme yapılabilirken, yeni tanımda etkileşim de vardı: “Devlet web siteleri, devlet politikaları, programları, düzenlemeleri gibi konularda bilgi ve girdi istemek dahil yurttaşla çift yönlü iletişim sunar”.

Önerilen diğer bir değişim de “devlet merkezli bir yaklaşımdan yurttaş merkezli bir yaklaşıma geçiş” idi. Bu e-devletin artık sadece yurttaşlara çevrim içi bilgi ve hizmet sunması değil, aynı zamanda yaklaşımında bir değişim anlamına da geliyordu.

Son olarak, e-devletin en yüksek aşaması yurttaş katılımını da artık resmen içeriyordu. Daha önce e-devletin ulaşabildiği en yüksek seviyede hizmetlerin bütünleşmesi söz konusuysen, yeni en yüksek aşamada: *“Devletler yurttaşların devlet faaliyetlerine dahil olabilecekleri ve alınan kararlarda seslerini duyurabilecekleri, yurttaşları güçlendiren ortamlar yaratır”* deniyordu.

Böylelikle e-devlet yavaş yavaş yeni bilgi ve iletişim teknolojileri sayesinde kamu hizmetini daha verimli sunmaya yarayan bir uygulamadan, daha demokratik bir uygulamaya doğru resmen yönlendirilmiş oluyordu.

e-Devletin daha demokratik uygulamaları ise dünyada oldukça kısıtlı kaldı. 2010 BM e-devlet raporunda, Kiribati, Somali ve Tuvalu hariç bütün ülkelerden alınan e-devlet verilerine göre o dönemde dünyada yalnızca 20 ülke üç ya da dördüncü aşamadaydı. Türkiye o raporda e-devlet gelişmişliği endeksinde dünyada 69. sırada yer alıyordu.

Türkiye’de, 2011’de e-devlet politikalarına yönelik görev ve sorumluluk 655 sayılı kanun hükmünde kararname ile Ulaştırma Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı’na devredildi. Bakanlıkta, Haberleşme Genel Müdürlüğü altında e-Devlet Hizmetleri Dairesi Başkanlığı kuruldu. Görev tanımı şuydu:

“Bilgi toplumu politika, hedef ve stratejileri çerçevesinde; ilgili kamu kurum ve kuruluşlarıyla gerekli işbirliği ve koordinasyonu sağlayarak e-Devlet hizmetlerinin kapsamı ve yürütülmesine ilişkin usul ve esasları belirlemek, bu hizmetlere ilişkin

eylem planları yapmak, koordinasyon ve izleme faaliyetlerini yürütmek, gerekli düzenlemeleri yapmak ve bu kapsamda ilgili faaliyetleri koordine etmek.”¹³

Dünyada e-devlet tanımları somutlaşırken, Türkiye’de 2014’de yayınlanan Onuncu Kalkınma Planı’nda e-devletin, demokratik kavramları barındırsa da oldukça soyut ve üstü kapalı kalan bir tanımı vardı¹⁴:

“Etkin, katılımcı, şeffaf ve hesap verebilir kamu yönetimine katkı sağlamak üzere; dezavantajlı kesimler de dahil kullanıcı ihtiyaçlarına göre tasarlanmış hizmetlerin, kişisel bilgi mahremiyeti ve bilgi güvenliği sağlanarak, çeşitli platformlardan, kullanıcı odaklı, birlikte işler, bütünleşik ve güvenilir şekilde sunulacağı bir e-devlet yapısının oluşturulması temel amaçtır.”

2006-2010 Bilgi Toplumu Stratejisi ve Eylem Planı’nın ardından, 5 yıl ara verildikten sonra, 2014 yılında ikinci bilgi toplumu stratejisi ve eylem planı için hazırlık çalışmaları tamamlandı ve 2015-2018 Bilgi Toplumu Stratejisi ve Eylem Planı sunuldu. Kamu Hizmetlerinde Kullanıcı Odaklılık ve Etkinlik bu stratejinin temelini oluşturdu ve e-devlet politikası şöyle yer aldı¹⁵:

¹³ <http://www.edevlet.gov.tr/e-devlet-hakkinda/>

¹⁴ <http://www.edevlet.gov.tr/e-devlet-hakkinda/>

¹⁵ <http://www.edevlet.gov.tr/e-devlet-hakkinda/>

“e-Devlet hizmetlerinin sunumunda tasarımdan uygulama aşamasına kadar hizmetlerde etkinliğin sağlanması ve kullanıcı odaklılık ilkesinin benimsenmesi temel amaçtır. Bu çerçevede; öncelikle vatandaş ve girişimlerin ihtiyaç ve beklentileri analiz edilecek, kamu iş süreçleri bu anlayış çerçevesinde basitleştirilecek, hizmetler kullanıcıya en yüksek faydanın sağlanacağı şekilde tasarlanacaktır. Benzer şekilde, e-Devlet hizmetlerinin; kamu yönetiminde şeffaflığın, güvenilirliğin, hesap verebilirliğin ve katılımcılığın artırılması için bir araç olması sağlanacaktır.”

Bu politika belgeleri alanın uzmanı kamu, özel ve sivil sektör temsilcileri ve akademisyenlerin davet edildiği istişare dizisi sonunda hazırlandı. Belki de bu yüzden dünya gündemini de takip eden, teknik verimlilik yanı sıra demokratik kavramların da yer aldığı tanımlar ve eylemler bu belgelere eklendi. Bilgi toplumu ya da e-devlet için hazırlanan politika belgelerinin yanı sıra, e-devlet, “Kayıt Dışı Ekonominin Azaltılması Programı Eylem Planı”, “Türkiye Ulaşım ve İletişim Stratejisi Hedef 2023”, “2014-2023 Akıllı Ulaşım Sistemleri Strateji Belgesi”, “2014-2023 Kritik Altyapıların Korunması Yol Haritası Belgesi”, “Türkiye Afet Müdahale Planı”, “2016-2018 Ulusal Siber Güvenlik Stratejisi ve Eylem Planı” gibi diğer belgelerde de bir yöntem olarak yer aldı.¹⁶

Ulaştırma Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı, bilgi toplumu politikası çerçevesinde, Türkiye'nin e-Devlet politikasının bütüncül bir bakış açısı ile şekillendirilmesi için, yine farklı sektörlerden uzmanları bir araya getirdiği katılımcı bir süreçle, 2016-2019 Ulusal e-Devlet Stratejisi ve Eylem Planı'nı hazırladı. Ancak elbette strateji, politika belgeleri ve eylem planlarının hazırlanması kadar, bu belgelerdeki önerilerin eyleme geçmesi de başarılı bir e-devlet uygulaması için çok önemliydi.

¹⁶ <http://www.edevlet.gov.tr/e-devlet-hakkinda/>

Türkiye, Dünya Ekonomik Forumu 2016 Küresel Bilgi Teknolojileri Raporu¹⁷,nda ağ hazırlık endeksinde dünyada 48. sırada. Raporun Türkiye profilinde mobil ve sabit bağlantının ucuz olması ve nüfusta bilişim becerilerinin artmasıyla bireysel kullanımın geliştiği yazıyor. Ancak kötüye giden regülasyonlar ve iş ortamının ve devletin vizyonunda bilgi ve iletişim teknolojilerinin önemini kaybettiğinin gözlemlendiği ve bunların olumlu gelişmeleri gölgelediği belirtiliyor. Yine de iş ve inovasyon ortamı olarak dünyada en üstteki üçte birin içinde olduğu için Türkiye'nin ilerlemek için iyi bir temeli olduğu yazıyor.

Birleşmiş Milletler e-devlet raporlarının sonuncusu 2016'da yayınlandı¹⁸. Raporda artık e-devlet, 2030 gündeminin de etkisiyle, sürdürülebilir kalkınma hedefleri çerçevesinde değerlendiriliyor. e-Devlet uygulaması, “siyasa oluşturulmasında e-devlet”, “açık devlet verisiyle şeffaflık”, “e-katılım yoluyla yurttaş sahiplenmesi”, “çevrim içi hizmetlerin geliştirilmesi ve uçurumların kapanması” gibi başlıklar altında tartışılıyor. Türkiye e-devlet gelişmişlik endeksinde bu defa dünyada 68. sırada yer alıyor. Bunun yanında, raporda, Bütünleşik Sosyal Yardım Bilgi Sistemi en iyi uygulama örneği olarak tanıtılıyor.

Bütünleşik Sosyal Yardım Bilgi Sistemi, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve Dünya Bankası ortaklığıyla hazırlanan inceleme raporunda şöyle tanımlanıyor¹⁹: “*Bütünleşik Sosyal Yardım Bilgi Sistemi, yoksul ve muhtaç kişilerin sosyal yardım başvurularının alınması, hane dosyalarının oluşturulması, kişisel verilerinin ve sosyo-ekonomik bilgileri ile servet unsurlarının merkezi veri tabanlarından sorgulanması, hanenin sosyo-ekonomik durumuna ait mahallinde yapılan sosyal incelemeye ilişkin raporların tutulması, muhtaçlık kararının verilmesi, yardım ödemelerine ilişkin banka talimatlarının verilmesi ve gerçekleştirilen tüm yardımlara yönelik otomatik muhasebeleştirme eylemlerinin tamamının*

¹⁷ <https://www.weforum.org/reports/the-global-information-technology-report-2016>

¹⁸ <https://publicadministration.un.org/egovkb/en-us/reports/un-e-government-survey-2016>

¹⁹ http://sosyalyardimlar.aile.gov.tr/data/5aaf98f2290eac14840e455e/SAIS%20TR_low.pdf

elektronik ortamda yürütüldüğü, vatandaşların yapmış oldukları sosyal yardım başvuru sonuçlarını E-Devlet kapısı üzerinden görüntüleyebildiği hem kamuya hem de vatandaşlara hizmet veren bir bilgi (bilişim) sistemidir. BSYS, 22 farklı kurumdan gelen verileri bütünleştirerek ve 112 web tabanlı hizmeti, kolaylıkla erişilebilen tek bir portal üzerinden sunmaktadır.” Dünyaya sunulan bu başarılı uygulama, yukarıda adı geçen ve zaten de dünyada en sıklıkla başvuru yapılan, yönetsel e-yönetişime güzel bir örnek oluşturmaktadır.

Dünyada e-devlet ve e-yönetişim gündemini takip etmenin bir başka aracı 2007’den bu yana düzenlenen ICEGOV²⁰, uluslararası e-yönetişim konferansları. Çok paydaşlı ortaklıklarla her yıl düzenlenen konferansta kamu ve özel sektör ile akademi bir araya geliyor ve farklı bakış açılarından e-devlet ve e-yönetişim sorunları tartışılıyor. Dublin’de yapılacak 2018 konferansının ana temaları dijitalleşme ve dönüşüm; dijital katılım, sahiplenme ve güçlenme; bağlamaştırma; siber güvenlik, gizlilik ve etik; açık devlet; dijital yurttaşlık; dijital kültür ve kapsayıcılık; akıllı kent ve bölgelerin yönetişimi; dijital devlet araştırmalarını politikayla buluşturmak; dijital teknolojilerin karanlık tarafı olarak belirlendi.

Bu konferansın gündemi ve 2016 e-devlet raporunun e-devlet değerlendirilmesinde de gördüğümüz gibi e-devlet dünyada açık devlet olarak anılan bir kavramı da doğurdu. Açık devlet, şeffaflık temelinde, kamu belgelerinin, süreçlerinin, ve verinin yurttaşlar dahil tüm paydaşlara açık olması anlamına geliyor. Açık devlet bir yandan şeffaflığı ve hesap verebilirliği teşvik ediyor bir yandan da katılım boyutunu devlet işleyişine dahil ediyor.

Bu alanda da yine dünyada hazırlanan çeşitli endeksler bulunuyor. Uluslararası Şeffaf Bütçe Endeksi bunlardan biri. Uluslararası Bütçe Ortaklığı²¹, 2006’dan bu yana bağımsız olarak hazırlanan raporlar için her ülkeden ilgili bakanlık ve bir sivil toplum kuruluşu ile iki

²⁰ <http://www.icegov.org/>

²¹ <https://www.internationalbudget.org>

yıla yakın süren sistemli bir anket süreci yönetiyor. Anket sonuçlarının analizini takiben de raporlarını web sitelerinde paylaşıyor. Türkiye'nin 2017 yılı raporunda 100 üzerinden aldığı puan, bir önceki 2015 raporuna oranla 14 puan artarak 58'e çıktı. Bu artışa karşın, Türkiye en başından bu yana yer aldığı sınırlı şeffaf ülkeler listesinde kalmaya devam etti.

2017 yılında Uluslararası Şeffaf Bütçe Endeksi'nde, Türkiye'nin puanının artma nedeni Maliye Bakanlığı, Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü'nün web sitesinde paylaştığı Vatandaş Bütçe Rehberi uygulaması oldu. Bu uygulama sitede şöyle tanımlanıyor²²:

“Vatandaş bütçe rehberi; yıllık bütçenin kolay ve anlaşılabilir bir özetidir. İlgili yılda yapılacak harcamalar ve bu harcamaların nasıl karşılanacağına ilişkin temel bilgileri içermektedir. Söz konusu bilgilerin kamuoyuna derli toplu bir şekilde sunulmasını amaçlamaktadır. Diğer taraftan, uygulanacak politikaların sade ve anlaşılabilir dille kamuoyuna açıklanması, mali yönetimin temel ilkelerinden olan şeffaflık ve hesap verebilirliğin sağlanması bakımından büyük önem taşımaktadır. Hazırlanan Vatandaş Bütçe Rehberinde; bütçenin oluşturulmasında kullanılan makroekonomik varsayımlar, bütçe giderlerinin dağılımı, hangi sektörlere ne amaçla ödenek tahsis edildiği ve vergi gelirlerine ilişkin bilgiler yer almaktadır.”

Şeffaflık, açık devlet için başarılı olan bu uygulamadan, yurttaşlar kadar şeffaflık ve genel olarak yönetim çalışan birçok kurum bihaberdi. Bunun nedeni ise bu uygulamanın yalnızca bilgiye erişim için planlanmış ve sessiz sedasız uygulamaya geçmiş olmasıydı. Aynı raporda Türkiye, katılım alanında ilk kez 100 üzerinden sıfır aldı. Bunun bir nedeni devlet işleyişinde katılımcı mekanzimaların verimli çalışmıyor olmasıysa, diğer nedeni de artık

²² <http://www.bumko.gov.tr/TR,8098/vatandas-butce-rehberi.html>

uluslararası değerlendirmelerde bilgiye erişimin katılımcı gibi görünmek için yeterli olmamasıydı.

Dünyada bir diğer açık devlet inisiyatifi ise Açık Devlet Ortaklığı²³. 2011 yılında kurulan Açık Devlet Ortaklığı devletlerden şeffaflığı, yurттаş güçlendirilmesini, yolsuzlukla mücadeleyi ve yeni bilgi ve iletişim teknolojilerinin yönetişimi güçlendirecek şekilde kullanılmasını teşvik etmeleri için taahhütlerini somutlaştırmayı hedefliyor. Devletler ve sivil toplum kuruluşlarından oluşan çok paydaşlı bir yönlendirme komitesi tarafından denetleniyor. Açık Devlet Ortaklığı'nın bir üyesi olabilmek için devletlerin Açık Devlet Deklarasyonunu²⁴ imzalamak ve açık iştişarelerle hazırladığı ve bağımsız raporlamayı taahhüt ettiği eylem planları sunması gerekiyor. Türkiye Açık Devlet Ortaklığı'nın bir üyesi olmuş olmasına rağmen halen bu üyelik askıya alındı.

Yukarıda anlatıldığı gibi Türkiye'de bilgi toplumu oluşturma ve e-devlet politikasında başta yavaş olunsa da, e-devletin zaman içinde ilerlediğini, çeşitli başarılı uygulamaları olduğunu, altyapısal sorunları büyük ölçüde aştığı görülyor.

Türkiye'de hazırlanan e-devlet stratejilerinin ve eylem planlarının hazırlık aşamalarında olduğu kadar katılımcı bir izleme ve değerlendirme süreci henüz bulunmuyor. O nedenle de değerlendirme için uluslararası endeksler ve yukarıdaki gibi süreçlere başvurmak gerekiyor. Hepsindeki ortak sonuç ise bilgi ve iletişim teknolojilerinin devlet alanında kullanımı, kamu kurumlarının daha verimli çalışması ve daha erişilebilir kamu bilgisi ve kamu hizmetine odaklanıyor. Hesap verebilirlik ve katılım gibi kavramlar Türkiye'nin e-devlet hikayesinde henüz yerini almıyor. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin demokratikleşme için potansiyel olarak sunduğu teknik fırsatlar ancak o teknolojileri

²³ <https://www.opengovpartnership.org/>

²⁴ <https://www.opengovpartnership.org/open-government-declaration>

kullanan siyasal ve sosyal iradenin dahilinde manalı olabiliyor. e-Devletin, gelişmiş ülkelerde görülen dönüştürücü, demokratikleştirici etkisi, hem yönetenlerin hem de yönetilenlerin demokratik talepleri kadar hissedilebiliyor.

Kaynakça

Akdoğan, I. (2014) *Dijital Politik Fantaziler*, İletişim Yayınları

Arnstein, S. R. (1969) *A ladder of citizen participation JAIP*, Vol. 35, No. 4, July 1969, pp. 216-224. çevrim içi erişim <http://lithgow-schmidt.dk/sherry-arnstein/ladder-of-citizen-participation.html> Mart 2011

Castells, M. (2000) *The rise of Network Society*, Blackwell Publishers, 2nd edition

Chadwick, A. & May, C. (2003) *Interaction between States and Citizens in the Age of the The Internet: "e-Government" in the United States, Britain and the European Union Governance: An International Journal Policy, Administration and Institutions*, vol.16, no2 271-300

Uçkan, Ö. (2011) *Gençlik, Bilgi Toplumu, Yönetişim, Sansür ve Türkiye*, Telli-Aydemir, A. (der) *Katılımın e-Hali, Gençlerin Sanal Alemi*, Alternatif Bilişim Derneği, sayfa 117-118

Türkiye’de E-Devlet Uygulamaları ve Tarihçesi - Ali Erdem Akgül

Adnan Menderes Üniversitesi

Özet

İletişim teknolojileri, özellikle 20. yüzyılın son çeyreğinden sonra hızlı bir gelişme kaydederek günlük yaşamın ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Bilgisayar ağ ve teknolojilerinin gelişmesi, yaygınlaşması sonucunda insanların birbiriyle olan iletişimi küresel boyuta taşarak kolaylaşmıştır. Teknolojik gelişme ve onun tetiklediği dönüşüm, baş döndürücü bir hızla devam etmektedir ve pek çok husus üzerinde değişime sebep olmaktadır. Devlet olgusu da bunlardan biridir. “E-devlet” de zaman içerisinde gittikçe artan ihtiyaçların yarattığı, bilgi ve iletişim teknolojileri vasıtasıyla ayakta duracak olan yeni devlet anlayışının bir ifadesidir. “E-devlet”; devlet-yurttaş, devlet-özel sektör ve devlet-sivil toplum başta olmak üzere diğer kurum ve kuruluşlarla olan ilişkilerde daha etkin, şeffaf ve hesap veren bir yönetim hedeflemektedir.

Türkiye de bu süreçten etkilenmiştir ve özellikle yurttaşların, iş çevrelerinin, sivil toplumun taleplerine, beklentilerine daha kolay, hızlı yanıt verebilmek için e-devlet projelerini hayata koymuştur. Bu süreçte elbette ki adım adım olmuştur. Bu çalışmada da e-devlet uygulamaları ve onun Türkiye'deki serüveni, tarihçesi üzerine literatür taramasına dayalı bir değerlendirme gerçekleştirilmiştir. Böylece günümüzün önemli olgularından biri olan e-devlet uygulamaları ve onun tarihçesi üzerine Türkiye bağlamında bir çalışma ortaya konulmuştur. Bu doğrultuda da Türkiye’de e-devlet uygulamaları çerçevesinde açığa çıkmış

olan ve çıkacak olan projeler, stratejiler, planlar ortaya konulmuş, değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

Anahtar Sözcükler: *E-Devlet, Türkiye’de E-Devlet, Bilişim Teknolojileri, Bilgi Toplumu*

Giriş

Günümüzde dünya, ekonomik, politik, sosyo-kültürel, bilimsel ve yönetsel alanlarda yaşanan dönüşümlerle birlikte daha küçük bir hale gelmiştir. Küreselleşmenin bu denli etkili olduğu bir ortamda da bilimsel ve yönetsel gelişmeler yeni bir kavramı ortaya çıkarmıştır. Bu yeni kavram e-devlettir (elektronik devlet). Bu uygulama ile beraber devletler geleneksel yönetim yapılarından sıyrılmaya başlayarak, çeşitli kamu işlemlerinin daha hızlı, kolay ve şeffaf şekilde yapılabileceği bir yönetim yapısına doğru geçiş yapmaya başlamışlardır (Şataf vd., 2014: 1). Çarıkçı’ya (2010: 96) göre de toplumsal yaşamın bir zorunluluğu olarak ortaya çıkan “devlet”, teorik olarak yurttaşlarının çok çeşitli ve çok boyutlu ihtiyaçlarına tatmin edici çözümler bulmak ve hizmet vermekle yükümlüdür. Dünyada çok hızlı bir değişim sürecinin içinde olduğundan, özellikle bilişim teknolojilerinin hızlı gelişimi; devletlerin kendi yurttaşlarına vermek zorunda oldukları hizmetlerinde değiştirilmesi gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır.

“E-devlet” de bu çerçevede ortaya çıkmıştır ve özellikle yurttaşların, iş çevrelerinin, sivil toplumun taleplerine, beklentilerine yanıt verebilmede devletlerin kullanabildiği en önemli araçlardan biri olmuştur. Türkiye’de dünyanın içinde bulunduğu bu dönüşümden etkilenmiş ve e-devlet projelerinin hayata geçirilmesine dönük faaliyetlere başlamış ve de tarihsel süreç içerisinde de adım adım ilerlemeler sağlanmıştır. Bu nedenden ötürü çağımızda

bu kadar önemli bir yere sahip olan e-devlet uygulamaları üzerine çalışmaların yapılması elzemdir, zorunludur.

Türkiye’de e-devlet projelerine yönelik araştırma geliştirme faaliyetleri esasen 1980-1990 yılları arasında başlamıştır ve 2000’li yıllara gelindiğinde ise e-Türkiye, e-dönüşüm projeleri ile oldukça hızlı bir ivme kazanılmıştır (Çarıkçı, 2010: 120). Günümüze doğru ise bu doğrultuda pek çok proje, strateji, plan gerçekleştirilmiştir ve hepsinde daha etkin, hızlı, çağın gereklerine uygun ve talepleri karşılayabilen hizmetler verebilmek amaçlanmıştır. Bu çalışmada da e-devlet uygulamalarının başlangıcından günümüze kadar Türkiye’deki bu tarihsel serüveni, arka planı hakkında literatür taramasına dayalı olarak bilgi verilecek ve değerlendirilecektir.

E-devlet sürekli takip ve denetim isteyen yeni bir yaşam biçimidir. Yeni bir yaşam biçimi olması onun kendiliğinden ortaya çıkmış bir kavram olmadığına ispatıdır. E-devlet toplumların giderek artan ihtiyaçlarının yarattığı, bilişim teknolojileri yardımıyla ayakta duracak olan yeni devlet anlayışıdır (Şahin ve Örselli, 2003: 354). Bu doğrultuda, teknolojik gelişmelere her gün bir yenisinin eklendiği bir çağda; Türkiye’deki mevcut e-devlet uygulamaların yeterliliğinin, çeşitliliğinin daha da artırılması ve bu olgu üzerine yapılan çalışmaların artırılması elzemdir.

1. E-Devlet

Tarihsel olarak, “devlet”, toplumsal iş bölümünün belli bir gelişme düzeyinde; belirli görevleri yerine getirmek için kurulmuş ortak organlardan doğmuştur (Eroğul, 1999: 136). Modern Batı siyasal düşüncesinde de devlet düşüncesi sıklıkla kişisel olmayan, yasal veya

anayasal ayrıcalıklarla donanmış herhangi bir toprak parçasını idare etme kapasitesine sahiplik fikriyle ilişkili olarak düşünülmektedir. Ayrıca, devlet kurumu ortaya çıktığı andan itibaren her zaman bir devinim halinde olmuştur.

Bilişim teknolojileri ise günümüzde birey ve toplum yaşamının vazgeçilemez temel unsurlarından biri haline gelmiştir ve yeni yönetsel modellerin doğmasına ve gelişimine neden olmuştur. "E-devlet" de bu modellerin en önemlisidir. "E-devlet", modern çağın sunduğu tüm teknolojik, elektronik ve telekomünikasyon imkanları kullanılarak; devletin vermesi gereken kamu hizmetlerini daha hızlı ve verimli bir biçimde sunması ve yurttaşın devlete karşı yükümlülüklerini, daha kolay ve hızlı bir biçimde yerine getirmesi projesidir.

E-devlet, elektronik bilgi ve iletişim teknolojileri aracılığıyla kamu hizmetlerinin daha hızlı, etkin, şeffaf bir şekilde yurttaşlara, özel sektör kuruluşlarına ve diğer kamu kurumlarına düşük maliyetle sunulmasını ifade etmektedir. E-devlet, devlet-yurttaş, devlet-özel sektör ve devlet-sivil toplum kuruluşları başta olmak üzere diğer kurum ve kuruluşlarla olan ilişkilerde daha az problem yaşanmasını hedeflemektedir. Çünkü e-dönüşüm örgütsel öğrenmeye, yeniliğe ve girişimciliğe vurgu yaparak devletin sürekli olarak kendisini yenilemesini öngörmektedir (Şahin; 2008: 45,46).

E-devlet bir reform sürecidir ve yurttaşları bilgiyle ve onun sunduğu toplumsal, siyasal ve ekonomik fırsatlarla donatarak bilgi toplumuna doğru taşınmalıdır. E-devletin etkin kullanımını içinde güven, kaynak, zaman ve siyasi irade gereklidir.

E-devlet konusunda iyimser yaklaşımlar, beklentiler olduğu kadar; kötümser yaklaşımlar, beklentiler de bulunmaktadır. İyimser beklentileri paylaşanlar; e-devlet uygulamalarıyla daha etkin ve saydam bir yönetim sisteminin oluşacağını, yurttaşların denetimi konusunda hükümetlerin kapsayıcı iktidarlarının azalacağını, bu uygulamalar vasıtasıyla birlikte yönetsel düzenlemelerden kaçışın kolaylaşacağını ve yönetimlerin

düzenleme iktidarından, bireylerin iktidarına doğru bir gelişmenin yaşanacağını ummaktadırlar. Kötümser beklentileri paylaşılanlar ise; bilişim teknolojilerinin birer denetim aracı haline geleceği, insanların özel hayatına müdahale aracı ve demokrasiye karşı bir tehdit olacağı şüphesini taşımaktadırlar.

Örneğin, iyimser yaklaşımlara göre; "e-devlet", aynı zamanda devletin yurttaşlara karşı yerine getirmekle yükümlü olduğu görev ve hizmetler ile yurttaşların devlete karşı olan görev ve hizmetlerinin karşılıklı olarak elektronik iletişim ve işlem ortamında güvenli ve kesintisiz olarak yürütülmesidir. Devletin yurttaşlar, iş dünyası, kamu çalışanları ve diğer kamu kurumlarıyla olan ilişkisi çift boyutludur. Elektronik ortamdaki bu etkileşim alanları arz ve talep boyutlu olarak gerçekleşmektedir. Devlet tarafından yurttaşlara ve diğer kurum ve kuruluşlara dönük olarak sağlanan elektronik etkileşim arz boyutlu; yurttaşlar ve diğer kurum ve kuruluşlar tarafından devlete yönelik gerçekleştirilen elektronik etkileşim ise talep boyutludur (Şahin; 2008: 55,56). West'e (2004: 16) göre de e-devlet uygulamaları ile yurttaş ve devletin birbirlerine kolay ulaşılabilirliğinin sağlanması, daha sonra ise yurttaşların karar alma süreçlerini etkilemesi ve bu süreçlerde yer alması beklenmektedir.

Ayrıca, e-devlet uygulamalarıyla beraber işlemlerin de standartlaşması durumu karşımıza çıkmaktadır ve gayrişahsilikte sağlanmaktadır. E-işlemler vasıtasıyla takdir yetkisi azalan kamu çalışanı devreye eskisi gibi girememektedir (Arslan vd., 2007: 70).

Kötümser yaklaşıma sahip olanlar ise bu konu bağlamında özellikle mahremiyet, gözetim, güven, meşruiyet gibi konular üzerinde yoğunlaşmaktadırlar. Bu doğrultuda, e-devlet hizmetlerinden yararlanma sağlanırken web sitesi kullanıcılarının güveninin de sağlanması büyük önem taşımaktadır. Devlet, kişisel tanıtım bilgilerinin şahıslar ya da organizasyonlar tarafından paylaşımının nasıl bir sınır içerisinde gerçekleşeceğini iyi belirlemelidir. Bilgi ve iletişim teknolojileri; güvene dayalı bir temeli olmaksızın spontane

biçimde bir toplumsal işbirliğine yol açamamaktadır. Güven sağlandıktan sonra devlet ile yurttaş daha yakınlaşabilmektedir (Tolbert and Mossberger, 2006: 354).

Bununla birlikte, “meşruiyet” kavramı da burada kendini yine göstermektedir. Meşruiyet, siyasi sistemin kurum ve yöntemlerinin en uygun kurum ve yöntemler olduğu yolundaki inanç ve güvendir. Hobbes meşruiyeti esas olarak “güvenlik”te, Locke “özgürlük”te, Rousseau ise “eşitlik”te görmektedir. Modern dönemde devletler, iktidarlarını bu ilkelerinin üzerine oturtarak, kendilerine bir meşruluk zırhı kazandırma gayreti içerisindeyler (Coşkun, 2009: 51, 74).

Devlet-birey ilişkilerinde kamu düzeni, kamu güvenliği, kamu sağlığı, sosyal devlet uygulamaları gibi pek çok sebepler ileri sürülerek, bireyler hakkında enformasyon veya bilgi toplanması eskiden beri var olan bir olgudur. Bu olgu bilişim ve bilgisayar teknolojilerinin gelişimi ile yeni bir boyut kazanmıştır. Önceki dönemlerde dağınık hallerde tutulan verilerin bir araya getirilmesi, söz konusu veriler arasında bağlantı kurulması; verilerin analizine dönük etkin yöntemlerin kullanılmaya başlanması, kişisel verilerin korunması merkezinde özel hayatın gizliliğinin ihlali tartışmalarını ortaya çıkarmıştır. Bu tartışmanın merkezinde gözetim olgusu karşısında kişi hürriyetlerinin korunması yatmaktadır. Özel hayatın korunması bu noktada devlet-birey ilişkileri içerisinde devletin niteliğinin belirlenmesi açısından önemli hale gelmiştir (Ketizmen ve Ülküderner; 2007: 189, 190).

E-devlet uygulamalarının başarısı için de güvenlik ve gizlilik ilkelerine bizzat uyulması gereklidir. E-devlet, ancak bundan sonra azalan güvenin tesisi için ciddi bir seçenek olarak değerlendirilebilir. Bunun sağlanmasıyla ancak "e-devlet"; etkin, şeffaf, çağa uygun bir model olarak uygulanabilir. Etkin bir biçimde uygulanan e-devlet projeleri vasıtasıyla yurttaşlar siyasal karar alma süreçlerine katılabilir ve böylece devletin de meşruiyeti artabilir. Sonuç itibarıyla, bundan hem yurttaş hem de devlet fayda görmekte; güven olgusu da bundan

etkilenebilmektedir. Teknolojik ilerlemenin ivme kazandığı, bilginin hızla yayıldığı ve tüm sistemleri dönüşüme zorlayan küreselleşme ve bilgi toplumu çağında artık kurumların ayakta kalabilmeleri ise yurttaş odaklı bir yönetim anlayışına sahip olmakla mümkün görünmektedir.

Castells'in da vurguladığı gibi teknolojinin ciddiye alınması önemlidir. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin oluşturduğu devrimde en az Sanayi Devrimi kadar büyük bir tarihsel önem taşımaktadır. Castells'in analizi teknolojiyi toplumsaldan bağımsız bir değişken gibi algılamamaktadır ve onun toplumdaki ilişkilere şekil verebildiğini görmeye olanak tanımaktadır. Ortaya çıkana da Castells, “sanayi sonrası toplum” veya “enformasyon toplumu” yerine “ağ toplumu” (network society) demeyi yeğlemektedir (Cavanagh, 2007: 38). Castells'a (2006: 3,4) göre, dünyamız ve hayatlarımız küreselleşme ve kimlikle, bu çatışan eğilimlerle şekillenmektedir. Ağ toplumu, stratejik olarak belirleyici ekonomik faaliyetlerin küreselleşmesinin damgasını vurduğu ve ağlar oluşturan örgütlenme biçiminin damgasını vurduğu bir toplumdur.

Pamukoğlu'na (2008: 152,153) göre de, 1980'li yıllardan itibaren dünya kapsamlı ve hızlı bir değişim yaşamaya başlamıştır. Ekonomik ve siyasal sistemler ile bilim ve teknoloji alanında görülen büyük gelişme birey ve toplum yaşamını etkilemiştir. Toplumsal ve ekonomik yapıdaki hızlı gelişme ve değişimler, geleneksel devlet anlayışından uzaklaşmaya sebebiyet vermekte ve devlete yeni roller yüklemektedir. 1990'lı yılların başında “makro ekonomik istikrar”, “yapısal reform” gibi kavramlar geçerliken; günümüzde "güven", “iyi yönetim”, “meşruiyet”, “etkin ve verimli kurum” gibi kavramlar önem kazanmaktadır.

Son yıllarda sıkça tartışılan “meşruiyet krizi”nin çözümünde de bilgisayarlar ve internet gibi enformasyon teknolojilerinin aktif bir şekilde kullanılmasından yararlanılabilir (Delibaş ve Akgül, 2010: 133).

E-devlet uygulamalarındaki hızlı yaygınlaşmanın öncelikli sebebi de; kamu yönetimlerinin hantallaşmış, etkisiz, karmaşık ve verimsiz bir yapı sunması ve de bu nitelikleriyle kendisini finanse eden yurttaşların gözünde ciddi bir “meşruiyet krizi” yaşamaya başlamış olmalarıdır (Uçkan, 2003: 45,46).

Altınok (2005: 133) e-devletin; iyi yönetime (good governance) erişmekte, yolsuzlukla mücadelede, şeffaflaşmada, yönetim süreçlerine demokratik katılımın artmasında etkili bir araç olduğunu iddia etmektedir.

“Yönetişim” (governance) ise toplumsal ve yönetim aktörlerinin toplumları yönlendirmek için yaptıkları amaçlı eylemlerdir ve devlet idaresinde yeni bazı ilkeleri içeren bir yönetim anlayışıdır. Yönetişim kavramı, küreselleşmeye uygun bir şekilde, yurttaş ile devlet arasında kurulmaya çalışılan yeni bir ilişki biçiminin kavramsallaştırılmasıdır.

2. E-Devlet Uygulamalarının Tarihçesi

Ülkelerin e-devlet uygulamalarına geçişi belli bir sürecin neticesinde gerçekleşmiştir. Çarıkçı'ya (2010: 98) göre e-devletin gelişmesi incelendiğinde özellikle 1960'lı ve 1970'li yıllarda bilgi teknolojilerinin yalnızca bilgi işlem süreçlerinin otomasyonunda kullanıldığı görülmektedir. Bilgi toplumuna geçiş sürecinde e-devletle ilgili ilk büyük adımın kişisel bilgisayarların yaygınlaşması ile birlikte 1980'li yıllarda atıldığı söylenebilir. Bu çerçevede kamu yöneticilerinin ve çalışanlarının bilgisayar kullanımının artması ile birlikte kamu kuruluşlarında bilgi yönetimi faaliyetlerinin yerinden yapılmaya başlandığı görülmektedir. 1990'lı yıllarda ise internetin büyük bir hızla yaygınlaşması ve bu yolla önceki dönemlerle kıyaslanamayacak kadar büyüklükte bilginin üretilmesi ve dağıtılması; yönetim bilgi

sistemleri (Management Information Systems) kavramının ortaya çıkmasını ve e-devlet sürecinin en önemli adımlarının atılmasını sağlamıştır.

Tarihsel süreç içerisinde bakıldığında 1960'lı ve 1970'li yıllarda başlayan e-devletin gelişim, emekleme süreci 1990'lı yıllarda sona ermektedir. E-Devlet, 1990'lı yıllarda ABD'de kamu kurumları ve yurttaşlar arasında yaygınlık kazanmaya başlamıştır. Avrupa'da ise e-devlet uygulamalarının yaygınlık göstermesi ilk olarak 1990'lı yılların ikinci yarısından sonra İngiltere'de kendini göstermiştir (Şataf vd.; 2014: 5). Avrupa Birliği ise Aralık 1999'da "e-Avrupa Girişimi"ni başlatmıştır. E-Avrupa girişiminin temel amacı; Avrupa'yı dünyanın en dinamik ve rekabet gücü yüksek pazarı haline getirmek hedefi ile başta internet olmak üzere yeni ekonomi için gerekli altyapının kurulması çabalarının tümünü kapsamaktadır. On beş AB üyesi ülke 2000 yılında Lizbon Stratejisi'ni kabul etmiştir ve Haziran 2000'de E-Avrupa 2002 Eylem Planı ile 2002'de E-Avrupa 2005 Eylem Planları kabul edilmiştir. 11-12 Mayıs 2000 tarihlerinde Varşova'da yapılan Avrupa Bakanlar Konferansı'nda, Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri de Lizbon Stratejisi'ni benimseyerek; e-Avrupa girişiminin bir parçası olmak konusunda uzlaşmış ve aday ülkeler olarak kendileri için e-Avrupa Benzeri Bir Eylem Planı hazırlamaya karar vermişlerdir (Güler ve Döventaş, 2009: 30).

Dünyada e-devlet yaklaşımları öncelikli olarak yerel yönetimlerdeki uygulamalarla başlatılmıştır. E-devlet uygulamalarına gelişmiş ülkelerin yanı sıra gelişmekte olan ülkelerde büyük önem vermektedir. Lakin gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkelerin e-devlet uygulamaları arasında amaç farklılıkları bulunmaktadır (Demirel, 2006: 101).

Örneğin, gelişmekte olan bir ülkedeki e-devlet uygulamasında amaç yolsuzluğu önleme iken; gelişmiş bir ülkedeki e-devlet uygulamasında amaç rekabette öne çıkmak olabilmektedir (Demirel, 2006: 101). Şahin (2008: 122) ise gelişmiş ülkelerin, elektronik sistemlerin bütünleşme problemini gideren bilgi teknolojileri standartlarını düzene koymanın

çabası içindeyken; gelişmekte olan ülkelerin mevcut bürokratik süreçlerdeki reforma yoğunlaşmanın ve kamu kurumları ağ yapılarının kapasitesini genişletmenin çabası içinde oldukları tespitini yapmaktadır.

Gelişmekte olan ülkelerde, kamu sektöründe özellikle şeffaflık ve etkinlik ile ilgili çok sayıda sorunla karşı karşıya kalınmaktadır. Kamu sektöründe yaşanan bu sorunların büyük bir kısmının ortak özellikleri; geleneksel idari yapının denetlenememesi, sınırlı şeffaflık, karmaşık idari yapılar ve aşırı merkezi yönetimdir. Söz konusu sorunların bir çözümü olarak görülen e-devletin dünyadaki uygulamalarına bakıldığında ise çoğunlukla “uzun dönemli vizyonlara” yayılan çalışmaların yapıldığı dikkat çekmektedir. Bu çalışmalar esnasında yurttaşların beklentileri göz önüne alınarak ve bilişim teknolojilerinin sağladığı olanaklara başvurularak yönetimin iyileştirilmeye çalışıldığı gözlenmektedir (Oğurlu, 2010: 39,40).

E-devlet uygulamalarının dünyadaki kullanımına dönük belli araştırmalar gerçekleştirilerek ülkelerin e-devlet kullanım durumu, seviyesi üzerine veriler elde edilmeye çalışılmaktadır. Bunlardan biri olan Waseda Üniversitesi E-Devlet Enstitüsü'nün gerçekleştirdiği araştırma; ülkelerin (65 Ülke) e-devlet kullanım düzeylerini, belirli ölçütlere göre değerlendirerek; ülkeler arası e-devlet sıralamasını ortaya çıkarmıştır.

Waseda Üniversitesi tarafından 2017 yılında yapılan araştırmaya göre ülkeler arasındaki e-devlet sıralaması ise şu şekildedir:

Tablo 1. Waseda Üniversitesi E-Devlet Enstitüsü 2017 Yılı Ülkeler Arası E-Devlet

Sıralaması

Sıralama	Ülke	Puan	Sıralama	Ülke	Puan	Sıralama	Ülke	Puan
1	Singapur	91.057	23	İsviçre	63.788	45	Kazakistan	52.476
2	Danimarka	88.739	24	Hong Kong	63.695	46	Suudi Arabistan	51.006
3	ABD	87.117	25	İsrail	62.949	47	Vietnam	50.540
4	Japonya	81.236	26	Portekiz	62.721	48	Brezilya	50.475
5	Estonya	81.198	27	İtalya	62.707	49	Güney Afrika	50.417
6	Kanada	77.425	28	Makao	61.145	50	Brunei	49.791
7	Yeni Zelanda	75.041	29	Çek Cumhuriyeti	60.998	51	Gürcistan	49.592

8	Güney	74.8			58.8			46.95	
	Kore	28	30	İspanya	04	52	Litvanya	6	
9	Birleşik	74.2			58.4			45.77	
	Krallık	14	31	Rusya	49	53	Arjantin	6	
10	Tayvan	73.2	32		58.0	54	Peru	45.70	
		24	32		32			2	
				Endonezy	58.0				
				a	32				
11	Avustury	70.9			57.3			44.84	
	a	29	33	Filipinler	46	55	Uruguay	7	
12	İsveç	70.2		Birleşik				43.78	
		34	34	Arap	57.2				
				Emirlikleri	95	56	Fas	7	
13	Avustral	68.3			57.0			43.09	
	ya	96	35	Hindistan	71	57	Kolombiya	9	
14	İzlanda	68.0			56.3			42.98	
		77	36	Malezya	86	58	Tunus	6	

		67.2			56.3			40.62
15	Almanya	12	37	Polonya	17	59	Pakistan	1
16	Norveç	66.8 61	38	Romanya	55.9 47	60	Venezuela	38.94 6
17	Hollanda	66.7 83	39	Türkiye	55.5 27	61	Kenya	38.70 5
18	Finlandiya	66.7 72	40	Şili	53.6 10	62	Mısır	37.73 5
19	Fransa	65.9 11	41	Bahreyn	53.4 80	63	Nijerya	37.44 3
20	İrlanda	65.8 34	42	Meksika	53.4 41	64	Kostarika	34.20 0
21	Tayland	65.2 00	43	Umman	53.4 26	65	Fiji	33.89 7
22	Belçika	65.1 89	44	Çin	52.8 65			

(www.e-gov.waseda.ac.jp, 2017: 8).

“E-devlet uygulamaları dünya sıralaması”nın üst sıralarında bulunan ülkeler incelendiğinde, bilgi teknolojileri ile ilgili geleceğe dönük programlarının ve yatırımlarının özenli, sistemli bir biçimde planlanıp yürütüldüğü gözden kaçmamaktadır. E-devlet siyaset üstü bir konu olarak ele alınıp, değişen şartlara rağmen düzenli, kesintiye uğramayan bir politika ile devam ettirilmiştir. Bütün bunlarda, e-devlet uygulamalarında başarı sağlanmasına katkıda bulunmuştur. Waseda Üniversitesi E-Devlet Enstitüsü’nün 2017 yılında gerçekleştirdiği araştırmada Türkiye’nin 39. sırada olduğu görülmektedir. Türkiye’nin e-devlet uygulamaları konusunda belli bir yol aldığı gözlenmektedir; fakat e-devlet konusunda yapılması gerekli olan çalışmaların gerçekleştirilmesi ve bu konuda açığa çıkmış olan problemlerin çözümü ile bu sıralamada daha da yukarı çıkması amaçlanmak zorundadır.

Türkiye’deki e-dönüşümü hızlandıran faktörler ise dinamikleri açısından iç ve dış kaynaklıdır. Türkiye kamu yönetiminde karşılaşılan “güven” sorunu başta olmak üzere toplumda ve yönetimde karşılaşılan siyasal, yönetsel, hukuksal, ekonomik, sosyo-kültürel sorunlar ve bunlara çözüm getirecek reform talepleri ve eşbiçimlilik baskılarıyla ilişkili olduğu söylenebilir. Ayrıca refah devleti anlayışının küreselleşme ile birlikte çeşitlenen ve yurttaşların sürekli olarak değişen taleplerine cevap verememesi; devletin yurttaşlara bakışını ve yurttaşların da devletten beklenti ve taleplerini değiştirerek çeşitlendirmiştir. Bu bağlamda problemlerin hızla çoğaldığı ve toplumun da hızla değiştiği bir ortamda vatandaşların farklılaşan ve çeşitlenen talep ve beklentilerini karşılamak geleneksel devlet yapısı ve anlayışıyla mümkün gözükmemektedir. Bununla beraber devlet-toplum bütünleşmesini sağlamada ve azalan güveni tekrar inşa edip, artırmada da geleneksel devlet anlayışının başarı sağlaması oldukça zor görünmektedir. Bu noktada geleneksel devlet anlayışı yerini e-devlet

dönüşümlü yeni bir devlet anlayışına bırakmak zorunluluğu ile karşı karşıya gelmiştir (Şahin, 2008: 75).

3. Türkiye’de E-Devlet Uygulamalarının Tarihçesi

“E-Devlet” alanındaki gelişmeler karşısında Türkiye’nin de dışarıda kalması hem istenmeyen hem de mümkün olmayacak bir durumdur; çünkü 1980’li yıllarla birlikte iyice entegre olunan küresel sistemin Türkiye’yi bu yönde zorlaması kaçınılmazdır (Delibaş ve Akgül, 2010: 111). Aynı zamanda küresel baskıların önemli olduğu kadar Türkiye'nin değişen yurttaş profiline de iç faktör olarak düşünülmesi gereklidir. Daha talepkar hale gelen yurttaşların daha hızlı ve etkin hizmet beklentileri gözden kaçırılmaması gereken bir husustur.

Çarıkçı’ya (2010: 97) göre de dünyanın her yerinde görülen bu değişim büyük ölçüde Türkiye’yi de etkisi altına almaktadır. Türkiye’de e-devlete geçiş süreci olarak adlandırabileceğimiz dönem özellikle 1980’lerin ikinci yarısından itibaren uygulanan politikalar ile başlamıştır. Bu dönem ile birlikte ülkede teknoloji ve bilişim hizmetleri yeniden ele alınmış ve uygulama alanları içinde çalışmalar başlamıştır. Fakat e-devlet kavramının ilk kez gözle görülür biçimde ele alınması 1990’lı yıllardan sonra bilişim altyapısına yapılan yatırımların etkisi ile başlamıştır. Bu dönemde bilgisayar ve internet kullanım oranları artmış ve bazı devlet kurumları hizmetlerini elektronik ortamlarda vermeye başlamışlardır. 2000’li yıllara gelindiğinde ise artık e-devlet uygulamaları daha ciddi şekilde devlet politikaları içerisinde yer almaya başlamıştır ve bununla ilgili olarak da çeşitli kurumların çok sayıda plan ve projesi ile uygulama konulmaya çalışılmıştır. 2006-2007 yıllarından sonra ki dönemde ise Türkiye’de e-devlet uygulamalarının gelişimi ve

uygulanabilirliği önemli bir ivme kazanmıştır. Bu gelişim özellikle 2008 Aralık ayında hizmete giren “E-Devlet Kapısı Projesi” ile bütün e-devlet faaliyetlerinin tek merkezden yürütölmeye başlamasıyla hızlanmıştır. Bütün bu uygulamalarla; merkezi ve yerel yönetim birimleriyle devletin, hızlı ve düşük maliyetlerle hizmet sunması, bürokratik engellerin asgari düzeylere çekilmesi, kamusal hizmetin kalitesinin artması ve doğal olarak diğer ölkelerle rekabet edebilecek seviyeye ulaşması amaçlanmaktadır.

Demirhan ve Türkoğlu’na (2014: 241) göre ise Türkiye’de e-Devlet uygulamalarının geçmişi İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğünün 1970’li yılların başında başlattığı Merkezi Nüfus İstatistikleri Projesi’ne (MERNİS) kadar götürülebilir. Bir otomasyon yani nüfus idaresinin bilgisayarlaşması ve öлке genelinde birbirine bağlanması olarak tanımlanabilecek bu proje, zaman içinde ulusal ve uluslararası kurum ve kaynakların desteği ile yakın zamanda tamamlanabilmiş ve günümüzde Türkiye’nin önemli e-devlet proje ve uygulamalarından biri haline gelmiştir. Mernis’in bir otomasyon projesi olarak başlayıp, e-devlete evrilmesi süreci devam ederken diğer yandan da Türkiye’deki kamu idarelerinde bilgisayar sayısı artmıştır. 1993’te ise ilk defa Orta Doğu Teknik Üniversitesi ve ABD arasında kiralık bir hat üzerinden internet bağlantısı sağlanmıştır. Aynı yıl Türkiye Bilişim ve Ekonomik Modernizasyon projesi başlamıştır.

Türkiye’de e-devlet çalışmalarının daha etkin bir biçimde faaliyet gösterebilmesi için Başbakanlık Yönetim Bilişim Sistemi Merkezi (BYBS) kurulmuştur. Ardından Türkiye’de kamu kurumlarının bireysel bilgisayar sistemlerini birleştirmeyi hedefleyen Türkiye Ulusal Enformasyon Altyapısı Ana Planı (TUENA) 1999’da yürürlüğe konulmuştur. Devamında Avrupa Birliği’nin üye ölkelerle başlatmış olduğu ve aday ölkelere de önerdiği e-Avrupa girişimine paralel olarak 2000’den sonra e-Türkiye Girişimi Eylem Planı başlatılmıştır. Onu 2003-2004 yıllarını kapsayan e-Dönüşüm Türkiye Projesi Kısa Dönem Eylem Planı takip

etmiştir ve E-devlet çalışmaları 2006-2010 yılları arasında Bilgi Toplumu Stratejisi ve Eylem Planı gibi geniş kapsamlı bir politikanın içinde sürdürülmüştür. Türkiye’de e-devlet çalışmalarının da içinde yer aldığı Bilgi Toplumu Stratejisinin ikinci merhalesi olarak nitelendirilebilecek sekiz ana eksenli Bilgi Toplumu Stratejisi ve Eylem Planı 2014-2018 taslağı Kalkınma Bakanlığınca hazırlanmış ve kamuoyu ile paylaşılmıştır (Demirhan ve Türkoğlu, 2014: 241).

Görüldüğü üzere Türkiye’de e-devlet uygulamalarının tarihsel arka planına, gelişimine baktığımızda pek çok girişim, çalışma, plan açığa çıkmaktadır. Bu konuyu daha detaylı ve dizgesel biçimde sunmak için Türkiye’de e-devlet uygulamalarının tarihsel arka planını “1993-2010 yılları arası dönem” ve “2011 yılı ve sonrası dönem” olmak üzere iki dönemde sunabiliriz.

3.1.Türkiye’de E-Devlet Uygulamaları (1993-2010 Yılları Arası Dönem)

Bütün dünya ülkelerinde olduğu gibi Türkiye’de de 1980’den sonra siyasal, ekonomik, sosyo-kültürel ve özellikle bilgi ve iletişim teknolojileri alanında yaşanan baş döndürücü gelişmeler, idarenin yeniden yapılandırılması ya da idari reformu ihtiyaç olmaktan çıkartıp bir zorunluluk haline dönüştürmüştür. Çünkü söz konusu alanlarda ortaya çıkan dönüşümler ile bilgi ve iletişim teknolojilerinin kamu sektöründe, özel sektörde, sivil toplum kuruluşlarında ve bireylerin günlük yaşantısındaki kullanımı artmıştır. Bu ise başta devletin yapısı ve işlevi olmak üzere birey ve toplumlarında yapısal ve zihniyet olarak değişimine sebep olmuştur (Şahin, 2008: 2,3).

Türkiye e-devlet olma yolunda çeşitli girişimlerde bulunmaktadır. Türkiye'nin "e-leştirme" sürecine katkıda bulunmak üzere pek çok kurul ve birim oluşturulmuş ve bazı kurullar birkaç toplantıdan sonra kendiliğinden fesh olmuş, bazıları ise sadece kağıt üzerinde kalmıştır. Bu süreçte önemli sayılabilecek bazı oluşumlar şu şekilde sıralanabilir:

- Dünya Bankası (1993): Türkiye, Bilişim ve Ekonomik Modernizasyon Projesi
- Ulaştırma Bakanlığı-TÜBİTAK (1999): TUENA, Türkiye Ulusal Enformasyon Altyapısı Ana Planı
- DTM (1998-2002): E-Ticaret Koordinasyon Kurulu
- Başbakanlık (1998-2002): KAMU-NET
- Türkiye Bilişim Şurası (Mayıs 2002)
- Başbakanlık (2001-2003): E-Türkiye Girişimi
- DPT-BTD (2003): E-Dönüşüm Türkiye Projesi (Kuran, 2005: 24).
- 2006-2010 Bilgi Toplumu Stratejisi ve Eylem Planı

Bu çalışmaların bazılarının devam ettirilememesinin ve başarısızlığa uğramasının nedenleri incelendiğinde, karşımıza şu konularda yaşanan birtakım aksaklıklar çıkmaktadır; uygulanabilirlik, kamu politikalarına uygunluk, dünyadaki gelişmelere ve ülke gerçeklerine uygunluk, siyasi sahiplenme, kamu yatırım programı ile ilişkilendirmeyi sağlayacak koordinatör birim eksikliği. Ayrıca yapılan girişimlerden bazıları, uygulanamayacak kadar geniş kapsamlı tutulmuş, bazıları gerekli siyasi iradeyi arkasında bulamamış, bazıları ise

kamu politikalarına uyum sağlayamamıştır. Aynı zamanda bütün bu projeler, birbirlerinden habersiz bir biçimde kendi başlarına uygulanmaya çalışılmıştır. Yani e-devlet projelerinin toplam faydayı sağlayabilecek bir politikası ve uygulanma stratejisi oluşturulamamıştır. Bu da başarısızlığa sebep olmuştur (Kuran, 2005: 24,25).

Örneğin, “E-Dönüşüm Türkiye Projesi” DPT Müsteşarlığı bünyesinde bir birim meydana getirilerek (Bilgi Toplumu Dairesi Başkanlığı), bu birimin takibine verilmiştir. Yapılacak olan projenin başarılı olabilmesi için bazı ön şartlar bulunmaktadır. Bu konuda siyasi ve ekonomik destek şarttır ve devletin tüm kurumlarını ilgilendiren bu kapsamlı olgu için geniş bir destek ve önemli bir kaynak elzemdir. Bununla beraber işinin uzmanı bir komisyon kurulmalı ve proje yönetimi de bilimsel metotlara göre yapılmalıdır. Gerçekleştirilecek olan projenin felsefi ve teorik altyapısı olmalı ve devlet de alt yapıya, düzenlemelere önem vermelidir. Ayrıca bilgi bankaları ve bilgi haritası oluşturulmalı, tüm kurumların bu ana portala kısa sürede entegrasyonu sağlanmalı ve gerekli düzenlemeler de ivedilikle çıkarılmalıdır (Yıldırım vd., 2003: 377-380). Yapılması gerekli çalışmalar istenen düzeyde yapılmayınca da projeler, planlar sürekli olarak revize edilmek zorunda kalmıştır.

Şurası açık ki gerçekleştirilecek olan projelerde, sosyolojik boyutun da göz ardı edilmemesi büyük önem taşımaktadır. E-devlet sadece devleti ilgilendiren tek yanlı bir değişimden öte çok boyutlu, geniş kapsamlı ve birçok kesimi çok yakından ilgilendiren bir projedir.

Ayrıca, Türkiye'nin e-devlet yaklaşımlarının bir de Avrupa Birliği boyutu vardır. Avrupa Komisyonu, Şubat 2001'de Türkiye, Malta ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'ni “e-Avrupa Girişimi”ne katılmaya davet etmiştir. Türkiye bu davete uyarak 15-16 Haziran 2001 tarihli Göteborg AB zirvesinde “e-Avrupa Girişimi”ne üye olmuştur (Oğurlu, 2010: 58).

“E-Avrupa+” eylem planı Türkiye’nin de içinde bulunduğu AB’ye aday ülkeleri kapsayacak biçimde genişletilmiştir. Türkiye bu konudaki kararlılığını sergilemiştir ve Başbakanlık, 9 Eylül 2001 tarih ve 352 sayılı yazısıyla e-Avrupa+ eylem planının hedefleri doğrultusunda gerekli stratejilerin belirlenip, ulusal bilgi politikasının oluşturulması ve uygulanması için “e-Türkiye” girişimini başlatmıştır (Naralan, 2008: 71).

“e-Avrupa Girişimi”ne üye olan aday ülkeler ise 2003 yılı sonuna kadar 4 ana başlık altında toplanan hedeflere ulaşmak için siyasi kararlık göstermeyi taahhüt etmişlerdir. Bu taahhütler özetle şu şekildedir:

A-) Bilgi toplumunun temel yapı taşlarını oluşturma çalışmalarının hızlandırılması

- a- Herkes için uygun fiyatlı iletişim hizmetlerinin sağlanması,
- b- Bilgi toplumu ile ilgili müktesebata uyum ve uygulama.

B-) Daha ucuz, daha hızlı, daha güvenli erişim sunarak internet kullanımını özendirmek

- a- Daha hızlı ve daha ucuz internet erişimi,
- b- Araştırmacılar ve öğrenciler için daha hızlı internet,
- c- Güvenli ağlar ve akıllı kartlar.

C-) İnsan kaynağına yatırım

- a- Avrupa gençliğinin sayısal çağa hazırlanması,
- b- Bilgi tabanlı ekonomide iş gücü,
- c- Bilgi tabanlı ekonomiye herkesin katılımı.

D-) İnternet kullanımının canlandırılması

- a- E-ticaretin hızlandırılması,
- b- Elektronik devlet: kamu hizmetlerine elektronik erişim,
- c- Çevrimiçi sağlık,
- d- Küresel ağlar için Avrupa sayısal içeriği,
- e- Akıllı ulaşım sistemleri,
- f- Çevrimiçi çevre (Şahin ve Örselli, 2003: 352).

Bununla birlikte, gün geçtikçe kamu hizmetlerinde yurttaş memnuniyetine büyük önem verilmeye başlanmıştır. Yurttaş memnuniyetini artırmak için ortaya konulan önemli enstrümanlardan birisi de e-devlettir. Temür'e (2011: 8) göre, bu doğrultuda kamu hizmetlerinin yurttaşların istekleri doğrultusunda şekillendirilmesi çalışmaları Başbakanlığın 2002/55 sayılı genelgesinde yer alan "E-dönüşüm Türkiye Projesi" ile başlamıştır. Daha sonra 2003/12 sayılı Başbakanlık Genelgesi ile konunun önemi vurgulanarak temel hedefin "vatandaşlarımıza daha kaliteli ve hızlı kamu hizmeti sunabilmek amacıyla; katılımcı, şeffaf, etkin ve basit iş süreçlerine sahip olmayı ilke edinmiş bir Devlet yapısı oluşturmak" olduğu belirtilmiştir. Bundan sonra ise Nisan 2008'de e-devlet proje uygulamalarını hızlandırmak ve kurumlara örnek oluşturmak amacıyla destekleme çalışmalarına başlanmıştır.

Bunların yanı sıra, Türkiye, bazı projelerde e-devlet çalışmalarına hızla girmiş ve dünyada önemli sayılabilecek birtakım projeleri hayata geçirmiştir. Bu projeler, Türkiye'nin e-devlet çalışmalarında önemli rol oynamış ve pek çok yeni projenin tasarlanmasını da tetiklemiştir. Türkiye'nin e-devlet projelerine her geçen yıl daha fazla kaynak ayrılmaktadır ve özellikle 2003'ten sonra bu süreç daha da hızlanmış durumdadır. E-devlet yatırımları kapsamında Türkiye, 2002 yatırım programında toplam 203 kamu bilgi ve iletişim projesi

için 159 milyon dolar ayırırken, 2003 yılında bu rakam %31 artışla 209 milyon dolara çıkmıştır. Aynı biçimde bu artış 2004 yılında da devam etmiş, yatırım programında 281 milyon dolar kaynak e-devlet projeleri için ayrılmıştır. Türkiye’de son dönemde hayata geçirilmiş projeler sayesinde kamu kurum ve kuruluşlarında 3054 web sitesi kurulmuştur. Bunların kurumlara göre dağılımına bakıldığında; merkezi idareye bağlı kamu kuruluşlarına ait “gov.tr” uzantılı 1767 web sitesinin büyük çoğunluğu oluşturduğu görülmektedir. Geriye kalan 1287 sitenin kapsamını da sırasıyla belediyeler, üniversiteler, enstitüler ve askeri hizmetler web siteleri oluşturmaktadır. Kamu kurumlarında ortaya çıkan bu tablo, AB ülkeleri ile kıyaslandığında daha yapılması gereken pek çok çalışmanın olduğunu göstermektedir. Kamu kurum ve kuruluşlarında hayata geçirilmiş olan ve yukarıda bahsedilen sitelerin çoğu bilgilendirme amaçlı ve kurumların kendi tanıtım siteleri olarak oluşturulmuştur. Ancak bunların yanında, vatandaşlara ve kurumlara interaktif işlem yapabilen siteler de hızla eklenmektedir. Bu tip sitelerde pek çok kamu hizmeti, ilgili kuruma gitmeden yapılabilmektedir (Kuran, 2005: 25,26). Bunlara örnek olarak gösterilebilecek bazı önemli projeler şunlardır; Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü, Kimlik Paylaşım Sistemi (KPS), Say2001i, VEDOP I, VEDOP II, POLNET, Gümrük Müsteşarlığı Gümrük İdaresinin Modernizasyonu Projesi (GİMOP), MEB İnternet Erişim Projesi, TAKBİS, Sanayi.NET.

Türkiye’de artan bireysel ve örgütlü suç oranları, bürokratik yapının işleyişinden kaynaklanan problemler, hızlı kentleşme ve göç, sosyal güvenlik ve mali sistemin yozlaşması gibi sorunlar; yönetimde kalite düzeyini artırma ve şeffaflaşmaya dönük reform taleplerini gündeme getirmiştir. Bu taleplerde daha önce belirtildiği gibi, Türkiye’de farklı amaçlara yönelik POLNET, MERNİS, UYAP, TAKBİS, Say 2000i, VEDOP-I, VEDOP-II gibi e-devlet projelerinin başlamasına ve gelişmesine sebep olmuştur.

Örneğin Şahin'e (2008: 105-108) göre Merkezi Nüfus İdaresi Sistemi (MERNİS), nüfus kayıtlarının bilgisayar ortamında tutulmasına, toplanan bilgilerin kamu hizmetleri ve vatandaşlar için çok yönlü değerlendirilmesine ve nüfus hizmetlerinin bu esaslara göre yeniden düzenlenmesine yönelik bir projedir. Veri tabanında 120 milyonun üzerinde kayıt bulunan proje, Ocak 2003 itibariyle tamamlanmıştır. MERNİS projesi ile birlikte merkez ve taşra birimlerinde nüfus işlemleri bilgisayar ortamında gerçekleştirilmektedir. POLNET ise Emniyet Genel Müdürlüğü'nün 81 il merkezi ve 86 hudut kapısını birbirine bağlayan ve 2002 yılı başından itibaren kullanılan bir projedir. POLNET kapsamında 35 ana uygulama, 51 sorgu programı, 21 lokal uygulama ve çok sayıda istatistik programı hizmet vermektedir. Polisin görevinin gerekli kıldığı her türden bilgiye, en kolay, hızlı ve güvenilir bilgi sistemlerini kullanarak ulaşmasını sağlayacak modern bir bilgi sistemi olarak tanımlanabilen POLNET, Türkiye'nin bilgi toplumu olmasını sağlayacak olan en önemli projelerden birisidir. POLNET sayesinde; gözaltı süresi kısalmış, trafik denetimleri hız kazanmış, vatandaşlarımızca trafik ceza puanını internet üzerinden öğrenebilme olanağı getirilmiş, pasaport belgesinin 1 gün içinde alınabilmesi sağlanmış, sürücü belgesi ve araç ruhsat belgelerinin alım süreleri kısalmıştır.

Tüm bunlarla beraber, 2006 yılında yürürlüğe giren "2006-2010 Bilgi Toplumu Stratejisi ve Eylem Planı" çalışması, Türkiye'nin bilgi toplumuna dönüşüm sürecinde büyük bir öneme sahiptir. Bilim ve teknoloji üretiminde odak noktası haline gelmiş, bilgi ve teknolojiyi etkin bir araç olarak kullanan, bilgiye dayalı karar alma süreçleriyle daha fazla değer üreten, küresel rekabette başarılı ve refah düzeyi yüksek bir ülke olmak vizyonu ile ortaya konan "2006-2010 Bilgi Toplumu Stratejisi ve Eylem Planı", toplumun bütün kesimlerinde dönüşümü hedeflemektedir. Bu doğrultuda, toplumun temel öğelerini oluşturan yurttaşların, kamunun, özel işletmelerin ve bilgi iletişim teknolojileri sektörünün mevcut durumları ve Türkiye'nin 2010 yılında bilgi toplumuna dönüşüm potansiyeli

değerlendirilmiş, belirlenen stratejik öncelikler çerçevesinde 2010 yılı için hedefler ve bu hedeflere ulaşmak için atılması gereken adımlar tespit edilmiştir. Bu stratejik plana göre 2010 yılı için Türkiye'nin hedefleri şunlardır;

- Kamu yönetiminde modernizasyonun sağlanması ve devletin yurttaşlara, iş dünyasına sunduğu hizmetlerin hızlı, kolay, verimli, erişilebilir olarak sunulması.
- Yurttaşların bilgi toplumunun fırsatlarından azami ölçüde yararlanmalarının sağlanması, sayısal uçurumun azaltılması, istihdamın ve verimliliğin artırılması.
- Bilgi ve iletişim teknolojilerinin işletmeler tarafından yaygın ve etkin kullanımının sağlanması.
- İletişim hizmetlerinde yaygın, nitelikli, uygun fiyatlarla hizmet sunumunu sağlamak için bilgi ve iletişim teknolojileri sektörünün büyümesinin desteklenmesi ve küresel rekabetçi bir sektör olmasına çalışılmasıdır (Naralan, 2008: 70,71).

E-devletin Türkiye'deki serüvenindeki bir diğer önemli dönem, girişim olan "2006-2010 Bilgi Toplumu Stratejisi ve Eylem Planı", 7 ana ekseninde 38 kamu kurumunun sorumlu olduğu 111 eylem ile uygulamaya konulmuştur ve 36 tanesi temel olmak üzere 117 gösterge ile gelişmeler takip edilmiştir (Demirhan ve Türkoğlu, 2014: 241).

Ayrıca, Türkiye'de e-devlet uygulamalarının sağlanmasında ciddi bir sorun olarak ortaya çıkan e-uygulamaların birbirleri ile entegre olamaması ve bunun tek bir yerden yerine getirilememesi sorununun çözümüne yönelik ilk adım ise 18 Aralık 2008 tarihinde hizmete açılan "E-Devlet Kapısı Projesi" ile atılmıştır. Bu proje ile beraber bütün e-devlet faaliyetleri tek merkezden yürütülmeye başlanmıştır. E-Devlet Kapısı Projesinin öncelikli amacı kamusal hizmetlerini; yurttaşlara, işletmelere ve kamu kurumlarına bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanarak etkin ve verimli bir şekilde hizmet sağlamaktır. Bu proje pek çok gelişmiş ülkede

olduğu üzere yurttaş - iş - devlet olmak üzere üç ana bölüm şeklinde hizmet vermektedir.

Projenin sağladığı yararların bazıları ise şunlardır:

- Kişisel bilgilerin korunması,
- Kişiye özel hizmet sunulması,
- Kurumlar arası bilgi paylaşımı sağlanması,
- Elektronik ortamdan sunulan hizmetlerin tek bir siteden sağlanabilmesi,
- Bir kez kimlik bilgisi verilmesi ile birçok hizmete kolaylıkla ulaşılabilmesi,
- Elektronik hizmetlerde yüksek güvenlik imkanının sağlanması,
- Ödeme gerektiren hizmetler için kolaylaştırılmış bir ödeme altyapısı

sunulması (Çarıkcı, 2010: 104, 105).

Türkiye’de kurumsal bilişim sistemi oluşturma girişimi ile başlayıp zaman içinde e-devlet uygulamalarına dönüşen çok sayıda sistem bulunmaktadır. Bu sistemler, verdiği hizmetin özelliği ve hizmet genişliğine bağlı olarak “genel” ve “kurumsal” sistemler olmak üzere iki tür olarak sınıflandırılmaktadır. “Genel sistemler”, e-devlet omurgası üzerindeki bütün sistemlere veri desteği sağlamak üzere hizmet veren sistemlerdir. Örneğin MERNİS bunlardan biridir. MERNİS ile her yurttaşa bir kimlik numarası verilmiştir. Böylece işlemlerin bu kimlik numaraları üzerinden yürütülmesi sağlanmıştır. “Kurumsal sistemler” ise belli bir iş koluna veya kuruma özel hizmetlerin yürütülebilmesi amacıyla oluşturulan sistemlerdir. Örnek olarak; Adalet Bakanlığı Ulusal Yargı Ağı (UYAP), Milli Eğitim Bakanlığı Yönetim Bilgi Sistemi (MEB-NET), Maliye Bakanlığı Gelirler Genel Müdürlüğü Bilgisayar Otomasyonu (VEDOP), İçişleri Bakanlığı İl Envanteri Modernizasyonu (İLEMOD), Gümrük Bakanlığı Gümrük Sistemleri Otomasyonu (GİMOP), Tapu Kadastro

Genel Müdürlüğü Bilgi Sistemi (TAKBİS) ve Polis Ağı (Pol-Net) kamu bilişim projeleri kapsamında kurulanlar arasında en geniş kapsamlı olanlardır. Örneğin bu projelerden UYAP, tüm mahkemelerin, kendi aralarında, yüksek mahkemelerle ve kamu kuruluşlarıyla veri paylaşımı yapabilmesi amacıyla oluşturulmuştur. Bu proje yargı ile ilgili her türlü bilgi ve belge akışını hızlandırmak, yurttaşlara hak arama özgürlüğü kazandırmak ve yasal işlemlerin daha etkin işletilmesine olanak sağlamak üzere hazırlanmıştır. Ancak UYAP altyapısına bakıldığında sistemde kayıtlı bilgi kaynaklarının paylaşılabilirlik ve erişilebilirlik ilkelerine ve standartlarına tam olarak sahip olmadığı görülmektedir. Ayrıca, UYAP sisteminde bilgi kaynaklarının tanımlanmasında üst veriden yararlanılmamaktadır. Bu durumda benzer tür faaliyet ve belgeler farklı anahtar sözcüklerle tanımlanmakta ve dolayısıyla bilgi kaynaklarına tam ve nitelikli bir erişim gerçekleştirilememektedir. Bu noksanlıklarına rağmen UYAP yargı ağı içindeki her personelin yararlanabileceği bir bilgi bankasına sahip olmakla, bilgi yönetimi yaklaşımına kısmen sahip bir sistem olarak nitelendirilebilir (Odabaş ve Polat, 2008: 8).

3.2. Türkiye’de E-Devlet Uygulamaları (2011 Yılı ve Sonrası Dönem)

Türkiye, e-devlet uygulamaları ile ilgili 2010 yılına kadar pek çok çalışma, girişim ve planla karşı karşıya kalmıştır ve bunun neticesinde de belli hedeflere ulaşılabilmiştir. Fakat eksik kalan, sorunlarla karşılaşılan da birçok husus söz konusudur. E-devlet uygulamalarının gelişimine ve karşılaşılan sorunların minimize edilmesine dönük olarak da yeni planlar, stratejiler, çalışmalar geliştirilmiştir, ortaya atılmıştır.

Türkiye’nin e-devlet politikaları da zaman içerisinde; küresel ölçekli dijital dönüşüm ve kamu yönetimi reform çalışmaları doğrultusunda önemli değişikliklere uğramıştır. Türkiye’de 2011 yılında Bakanlıkların yeniden yapılandırılması sonrasında oluşan durumda;

e-devlet politikasını biçimlendiren iki temel strateji belgesi hazırlanmıştır. Bunlar; “2015-2018 Bilgi Toplumu Stratejisi ve Eylem Planı” ve “2016-2019 Ulusal E-Devlet Stratejisi ve Eylem Planı”dır. “2015-2018 Bilgi Toplumu Stratejisi ve Eylem Planı”ndan Kalkınma Bakanlığı, “2016-2019 Ulusal E-Devlet Stratejisi ve Eylem Planı”ndan ise Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı sorumludur. Bu iki strateji belgesine yön veren ise Türkiye’de ulusal hedefler ve öncelikleri belirleyen üst seviye planlar, Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018), Öncelikli Dönüşüm Programları Eylem Planları, 65. Hükümet Programı ve 2016 Yılı Eylem Planı’dır. Bununla beraber, e-devlet politikalarının çerçevesini belirleyen bu iki strateji planına ek olarak; “Kayıt Dışı Ekonominin Azaltılması Programı Eylem Planı”, “Türkiye Ulaşım ve İletişim Stratejisi Hedef 2023”, “2014-2023 Akıllı Ulaşım Sistemleri Strateji Belgesi”, 2014-2023 Kritik Altyapıların Korunması Yol Haritası Belgesi”, “ Türkiye Afet Müdahale Planı”, “2016-2019 Ulusal Siber Güvenlik Stratejisi ve Eylem Planı” ve “2017-2019 Türkiye Yazılım Stratejisi ve Eylem Planı” gibi diğer sektörel/tematik strateji belgelerinde de e-devlet ile ilgili çeşitli hedeflere, eylemlere ve projelere yer verildiği görülmektedir (www.dijitaldonusum.gov.tr, 2017: 1).

2014 yılında kamu politikalarına en üst seviyede yön veren Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018) yayımlanmıştır ve bu belgede hedeflenen e-Devlet yapısı ise şu şekilde tanımlanmıştır: “Etkin, katılımcı, şeffaf ve hesap verebilir kamu yönetimine katkı sağlamak üzere; dezavantajlı kesimler de dahil kullanıcı ihtiyaçlarına göre tasarlanmış hizmetlerin, kişisel bilgi mahremiyeti ve bilgi güvenliği sağlanarak, çeşitli platformlardan, kullanıcı odaklı, birlikte işler, bütünleşik ve güvenilir şekilde sunulacağı bir e-devlet yapısının oluşturulması temel amaçtır” (www.edevlet.gov.tr, 2018: 2).

2015-2018 Bilgi Toplumu Stratejisi ve Eylem Planı”, 06.03.2015 tarihinde resmi olarak yayımlanmıştır ve bunun ile bilişim sektörünün güçlü ve rekabet gücü yüksek bir

yapıya kavuşturulması hedeflenmiştir. Bilgi toplumu politikası altında belirlenen “Kamu Hizmetlerinde Kullanıcı Odaklılık ve Etkinlik” eksenini ile de e-devlet çalışmalarının genel çerçevesi belirlenmiştir. “2016-2019 Ulusal E-Devlet Stratejisi ve Eylem Planı” ile de bilgi toplumu politikası ve hedefleri çerçevesinde e-devlet çalışmalarına odaklanan bütüncül bir yapı ortaya konulmuştur. Bununla Türkiye'nin 2023 ulusal hedefleri doğrultusunda gerekli kabiliyetlerin oluşturulması hedeflenmektedir ve e-devlet politikası da burada adeta bir kaldıraç vazifesi görmektedir (www.dijitaldonusum.gov.tr, 2017: 2,3).

Sonuç ve Öneriler

Tarih boyunca teknolojiye de değişimler toplumlardaki ekonomik, siyasal, toplumsal ve kültürel alanları değiştirip dönüştürmüştür. Teknolojik ilerlemenin ivme kazandığı, bilginin hızla yayıldığı ve bütün sistemleri dönüşüme zorlayan küreselleşme ve bilgi toplumu çağında ise artık kurumların ayakta kalabilmeleri yurttaş odaklı bir yönetim anlayışına sahip olmakla mümkün görünmektedir.

Bugünün modern yönetim yapılanmasında ve işleyişindeyse elektronik iletişim araçlarının kullanılması kaçınılmaz bir hal almıştır. Bu hem bir ihtiyaçtır hem de bir zorunluluktur. Bir ihtiyaçtır çünkü elektronik iletişim araçları kullanılarak çok kolay bir biçimde bilgi değişimi yapılabilmekte, yanlış bilgiler düzeltilebilmekte, bilgilere ulaşılabilen ve bilgiler arşivlenebilmektedir. Böylece hem kaynak hem de zaman tasarrufunda bulunmaktadır. Kamu kuruluşları elektronik iletişim aracılığıyla pek çok işlem yapmaktadırlar ve elektronik iletişimin kullanılmasıyla da “iyi idare” ortamı oluşturulmaktadır. Yurttaşın idareye çok kolay, masrafsız ve basit ulaşabilmesi iyi idareyi

ortaya çıkarmaktadır. Elektronik iletişim sayesinde yurttaş-devlet etkileşimi olumlu yönde gelişmektedir. Yurttaş elektronik ortam aracılığıyla yönetim süreçlerine daha kolay bir şekilde katılabilmektedir. Bunun yanında elektronik iletişim bir zorunluluktur. Çünkü günümüzde yoğun olarak elektronik iletişim araçları kullanılmakta ve yurttaşlar birçok işlemini bu yolla yapabilmektedir. Netice itibariyle devlet de böyle bir sürecin dışında kalamamaktadır. Dolayısıyla e-iletişim günümüz devlet idaresi açısından bir zorunluluktur ve idari modernleşmenin merkezi unsuru haline gelmiştir (Eren, 2010: 99,100).

E-devlet projesi, modern çağın sunduğu bütün teknolojik, elektronik ve telekomünikasyon olanakları kullanılarak; devletin vermesi gereken kamu hizmetlerini daha hızlı ve verimli bir biçimde sunması ve yurttaşın devlete karşı yükümlülüklerini, daha kolay ve hızlı bir biçimde yerine getirmesi projesidir.

E-devlet ile de devletin hantal görünüşünün azaltılması, devletin daha şeffaf ve kamuya açık hale getirilmesi, kamu hizmetlerinin yurttaşlara daha ekonomik ve hızlı (7/24 biçimde) biçimde verilip daha yurttaş odaklı bir anlayışın gelişimi hedeflenmiştir (Evans ve Yen, 2006: 207, 208).

Henüz kısa bir geçmişi olmasına rağmen, internet kullanımının çok hızlı bir biçimde yaygınlaşması, iletişim altyapısının güçlenmesi ve güvenlik teknolojilerinin gelişmesi e-devlet uygulamalarının hızla yaygınlaşmasını sağlamıştır. Bugün gelişmiş, modern devlet olabilmenin önemli bir ölçütü de elektronik teknolojiyi kullanabilmek, e-devlet uygulamalarını gerçekleştirebilmektir. E-devlet dönüşümü, devletin yerine getirmekle yükümlü olduğu görev ve hizmetler ile yurttaşların devlete karşı olan görev ve hizmetlerinin karşılıklı olarak elektronik iletişim ve işlem ortamında güvenli ve kesintisiz olarak yürütülmesidir (Eren, 2010: 102-104).

Altınok (2005: 162) gibi kimi yazarlarda “e-dönüşüm”ün, devlet algılamasını, kamu kurumlarını birbiriyle iş yapma alışkanlıklarını, iş dünyasının işleyişini, demokratik katılım süreçlerini etkileyecek bir potansiyel taşıdığını belirtmektedirler. Aynı zamanda e-dönüşüm sağlayacağı şeffaflık ortamı ile yolsuzlukla mücadelede önemli bir araç olabileceğini ve yurttaş-devlet güven tesisi için bir hızlandırıcı rol üstlenebileceğini iddia ederler ki bu iddia ilerleyen zamandaki gelişmelere göre test edilebilecektir.

E-devlet bir reform sürecidir ve yurttaşları bilgiyle ve onun sunduğu toplumsal, siyasal ve ekonomik fırsatlarla donatarak bilgi toplumuna doğru taşınmalıdır. E-devletin etkin kullanımı içinde kaynak, zaman, siyasi iradeye ilaveten sosyolojik bir perspektif gereklidir. Culbertson (2004: 60) da haklı olarak e-devletin sadece teknolojiden ibaret olmadığını ve e-devletin toplumsal ve kültürel etkilerinin olacağını vurgulamaktadır.

E-devletin gelişmesi ve kullanılması toplum tarafından doğru algılanması ile mümkündür. Hiç anlaşılmadığı veya yanlış anlaşıldığı zaman amacına uygun olarak kullanılmayacaktır. E-devlet projeleri geliştirilirken yurttaşların istekleri, beklentileri doğrultusunda çalışmaların yapılması gereklidir. Bu anlamda yapılmış olan ya da yapılacak olan araştırmalar yol gösterici olacaktır. Bununla beraber e-devletin gelişmesi için toplumsal destek şarttır. Toplumsal desteğin oluşabilmesi içinde sayısal uçurumun az olması ve her düzeydeki insanlara bilişim teknolojilerinin bir biçimde ulaştırılabilmesi gerekmektedir (Naralan, 2008: 93-139).

E-devlet uygulamaları, kamu kuruluşları ile yurttaşlar arasında sağlıklı ve güçlü bir ilişkinin tesisi için fırsatlar sunmaktadır. Kamu sektöründe bilgi ve iletişim teknolojilerinin başarısı için yurttaşların ve devletin güçlü demokratik bir kültürü paylaşması kadar; devlet idaresinin gelişmiş teknik ve yönetsel bir kapasiteye sahip olması, bir bütün olarak siyasal sistemin bu yönde kararlı olması, stratejik, bütüncül ve “yurttaş odaklı” bir bakış açısı

taşıması bir zorunluluktur. Yurttaşlarla kurulan yakın ve doğrudan bağlar, kamu kuruluşlarının daha fazla şeffaflaşmasını, hesap vermesini ve duyarlı davranmasını sağlayacaktır. Bu durum, netice itibariyle devlet idaresinin hizmet kalitesini, etkinliğini ve performansını artıracaktır (Yıldırım, 2010: 75).

E-devlet uygulamasının başarısı için güvenlik ve gizlilik ilkelerine bizzat uyulması gereklidir. Ancak bundan sonra genel olarak devlete yönelik azalan güvenin tesisi için ciddi bir seçenek olarak değerlendirilebilir. Bunun sağlanmasıyla da etkin, şeffaf, çağa uygun bir model olarak uygulanabilir.

Ayrıca, bilgi ve iletişim teknolojileri, insanların hayat kalitelerini artıran ve kamu sektörü, özel sektör yönetim modellerini dönüştüren araçlardır. Bu bağlamda bilgi iletişim teknolojilerinin işlevinin yalnızca yenilik getirmekten ya da rekabeti artırmaktan ibaret olduğu söylenemez. Bunun ötesinde insanların ve toplumların iletişim ve yaşam tarzlarının değişmesine yol açan önemli bir unsurdur. Bu nedenlerden ötürü ülkeler; yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası boyutta bireylerin ve kurumların kamu hizmetine dönük beklentilerini karşılayabilmek düşüncesiyle, “e-devlet” girişimleri kapsamında interneti yaygınlaştırmak ve bilgisayar okur-yazarlığını artırmak için çeşitli politikalar geliştirmek ve projeler üretmek için çaba sarf etmektedirler (Şahin, 2008: 41,42).

Bunlara ilaveten, Türkiye’de e-devlet uygulamalarının kullanımının yaygınlaşması bağlamında e-devletin tanıtımının artırılması, kullanımının teşviki için gerekli önlemlerin geliştirilmesi elzemdir. Bu doğrultuda son yıllarda e-devletin tanıtımına ve yurttaşların bu uygulamaları kullanmasını gerektirecek iyileştirmelerin artırılmasına hız verilmeye başlandığı ileri sürülebilir.

Sonuç olarak, e-devlet uygulamalarının Türkiye’deki serüvenine bakıldığında pek çok çalışma, plan, stratejinin denendiği, gerçekleştirildiği görülmektedir. Bu yüzden büyük

öneme sahip e-devlet projelerine dönük yapılacak çalışmaların artırılarak devam etmesi bir zorunluluktur.

E-devlet yapılanmasının uygulamaya geçirilmesi ile Türkiye kamu yönetimi daha hızlı, verimli ve düşük maliyetli hizmet sunabilmektedir. Saygılıoğlu ve Arı'ya (2003: 276) göre, e-devlet sayesinde Türkiye'de:

a-) Yeni teknolojiden yararlanarak devlet yönetimi modernize edilebilir.

b-) Kamu hizmetlerinde, yurttaşların gereksinim ve beklentilerine yönelik verimlilik ve etkenlik gerçekleştirilebilir.

c-) Açık, saydam, zaman-kaynak tasarrufun sağlandığı bir idare meydana getirilebilir.

d-) Hizmet kalitesi artırılabilir.

e-) Araştırmacılar ve yurttaşlar daha sağlıklı ve hızlı biçimde bilgilere ulaşabilir.

f-) Baskıcı-kompleksli-kendini ispatlama adına trajediye dönüşen memur davranışları disipline edilebilir.

g-) Zamanla kendi ağırlığı ve hantallığı altında ezilen Leviathan devlet anlayışı ıslah edilebilir.

Telekomünikasyon ve internet dünyayı küresel bir köye çevirmiştir. Ortaya “yeni dünya düzeni” denilen, bugüne kadar görülmemiş olan bir yapı çıkmıştır. Bir türlü sanayi devrimini tamamlayamayan Türkiye de, 21. yüzyıla girerken, yarı sanayileşmiş bir ülke olarak, “dijital devrim” (iletişim-bilişim devrimi) diye de isimlendirebileceğimiz yeni bir

devrimle yüz yüze gelmiştir. Dijital devrim de, beraberinde yeni fırsatlar getirmektedir. E-devlet kavramı ise bu devrimin önemli yapılanma fırsatlarından biridir.

Tüm bunların neticesinde, konu bağlamında politika önerileri olarak şunlar belirtilebilir: E-devlet uygulamaları ele alınırken veya gerçekleştirilirken Türkiye'nin siyasi, ekonomik ve toplumsal yapısı kesinlikle göz ardı edilmemelidir. Bilişimi doğru kullanarak büyümeyi yakalayan ülkelerin tecrübelerinden, stratejilerinden yararlanılabilir. Ancak bu uygulamalara kendi yapımıza en doğru gelecek şekilde yaklaşılmalıdır. Aynı zamanda e-devlet uygulamaları da toplumun tüm kesimlerini kapsayıcı nitelikte olmalıdır. E-devlet uygulamalarına yönelik projelere önem ve hız verilmelidir. Bu doğrultuda da ulusal politikalar oluşturulup, ulusal bilgi altyapısı oluşturulmalıdır.

Kaynakça

- 1- Altınok, A. Ramazan; 2005, *Bilgi Çağında Türk Kamu Yönetiminin Yeniden Yapılandırılması-I (E-Dönüşüm Yolunda Türkiye: E-Devlet Stratejisi Hazırlama Süreci ve Yaşanan Sorunlar)*, Edt.: A. Nohutçu ve A. Balcı, Beta Basım Yayım, 1. Baskı, İstanbul.
- 2- Arslan, Mahmut; Akıncı, Sevcan Kılıç ve Karapınar, Pınar Bayhan; 2007, *e-İŞ, e-DEVLET, eTİK*, Siyasal Kitabevi, Ankara.

- 3- Castells, Manuel; 2006, ***Kimliğin Gücü (Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür-Cilt 2)***, (Çev. E. Kılıç), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı, İstanbul.
- 4- Cavanagh, Allison; 2007, ***Sociology in the Age of the Internet***, Open University Press, 1st Published, Berkshire.
- 5- Coşkun, Vahap; 2009, ***Ulus-Devletin Dönüşümü ve Meşruluk Sorunu***, Liberte Yayınları, Ankara.
- 6- Culbertson, Stuart; 2004, ***Building E-government: Organisational and Cultural Change in Public Administrations (E-government Reconsidered: Renewal of Governance for the Knowledge Age)***, (Edt. E. L. Oliver and L. Sanders), Canadian Plains Research Center, Regina.
- 7-Çarıkçı, Oğuzhan; 2010, ***Türkiye’de E-Devlet Uygulamaları Üzerine Bir Araştırma***, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 12.
- 8- Delibaş, Kayhan ve Akgül, Ali Erdem; 2010, ***Dünyada ve Türkiye’de E-devlet Uygulamaları: Türkiye’de E-demokrasi ve E-katılım Potansiyellerinin Harekete Geçirilmesi***, Sosyoloji Araştırmaları Dergisi (Türkiye Sosyoloji Derneği), Cilt: 13, Sayı: 1, Bahar-2010.
- 9- Demirel, Demokaan; 2006, ***E-Devlet ve Dünya Örnekleri***, Sayıştay Dergisi, Sayı: 61.
- 10- Demirhan, Yılmaz ve Türkoğlu, İrfan; 2014, ***Türkiye’de E-Devlet Uygulamalarının Bazı Yönetim Süreçlerine Etkisinin Örnek Projeler Bağlamında Değerlendirilmesi***, Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, Cilt: 10, Sayı: 22.

- 11- Eren, Hayrettin; 2010, *E-Dönüşüm Sürecinde İdari İşlemler (Elektronik İdari İşlemler)*, Adalet Yayınevi, Ankara.
- 12- Eroğul, Cem; 1999, *Devlet Nedir?*, İmge Kitabevi, 2. Baskı, Ankara.
- 13- Evans, Donna and Yen, David C.; 2006, *E-government: Evolving Relationship of Citizens and Government, Domestic and International Development*, Government Information Quarterly (23).
- 14- Güler, Mahmut ve Döventaş, Ebru; 2009, *Elektronik Devletten (E-Devlet) Mobil Devlete (M-Devlet) Geçişte Türkiye’de Yerel Yönetim Uygulamaları*, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 2.
- 15- Ketizmen, Çağlar ve Ülküderner, Muammer; 2007, *E-devlet Uygulamalarında Kişisel Verilerin Korun(ma)ması*, XII. Türkiye’de İnternet Konferansı, Ankara, http://inet_tr.org.tr.
- 16- Kuran, N. Hüseyin; 2005, *Türkiye İçin E-Devlet Modeli*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- 17- Naralan, Abdullah; 2008, *E-Devlet ve Algulanışı Üzerine Bir Araştırma*, İmaj Yayınevi, Ankara.
- 18- Odabaş, Hüseyin ve Polat, Coşkun; 2008, *E-devlet Bilişim Sistemlerinde Kurumsal Bilgi ve Belge Yönetimi*, Balkan Ülkeleri Kütüphaneler Arası Bilgi-Belge Yönetimi ve İşbirliği Sempozyumu-Trakya Üniversitesi, Edirne.
- 19- Oğurlu, Yücel; 2010, *İdare Hukukunda “E-Devlet” Dönüşümü ve Dijitalleşen Kamu Hizmeti*, On İki Levha Yayıncılık, 1.Baskı, İstanbul.

- 20- Pamukoğlu, Kadri; 2008, *Bilişim Teknolojilerinin Devletin Etkinliğindeki Rolü ve İnternet Üzerinden Satış Uygulaması (E-Devlet: Gerçek ya da Hayal?)*, Çizgi Kitabevi Yayınları, 1. Baskı, Konya.
- 21- Saygılıoğlu, Nevzat ve Arı, Selçuk; 2003, *Etkin Devlet (Kurumsal Bir Tasarı ve Politika Önerisi)*, Sabancı Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- 22- şahin, Ali; 2008, *Türk Kamu Yönetiminde Yapısal Dönüşüm ve E-Devlet*, Çizgi Kitabevi, Konya.
- 23- şahin, Ali ve Örselli, Erhan; 2003, *E-Devlet Anlayışı Sürecinde Türkiye*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.
- 24- şataf, Ceyda; Çiçek, Hüseyin Güçlü ve Dikmen, Süleyman; 2014, *Kamu Hizmetlerinin Sunulmasında E-Devlet Uygulamalarının Toplumsal Algı Düzeyi Üzerine Ampirik Bir Çalışma*, Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi, Cilt: IX, Sayı: II.
- 25- Temür, Nuri; 2011, *E-devlet: Kamu Hizmetlerinde Vatandaş Memnuniyeti*, Türkiye Noterler Birliği Yayınları, 1. Baskı, Ankara.
- 26- Tolbert, Caroline J. and Mossberger, Karen; 2006, *The Effects of E-government on Trust and Confidence in Government*, Public Administration Review, Volume: 66, Issue: 3.
- 27- Uçkan, Özgür; 2003, *E-Devlet, E-Demokrasi ve Türkiye*, Literatür Yayınları, İstanbul.
- 28- West, Darrell M.; 2004, *E-government and the Transformation of Service Delivery and Citizen Attitudes*, Public Administration Review, Volume: 64, Issue: 1.
- 29- Yıldırım, Murat; 2010, *E-Devlet ve Yurttaş Odaklı Kamu Yönetimi*, Nobel Yayın Dağıtım, 1. Basım, Ankara.

30- Yıldırım, Hakan; Kaplan, Volkan; Çakmak, Tuncay ve Üstün, Cem Cihangir; 2003, **Her Şeyi e-leştirdik**, Macar Yayıncılık, 2. Baskı, Ankara.

31- www.dijitaldonusum.gov.tr/wp-content/uploads/2016/12/TUBITAK-BILGEM-YTE-TurkiyedeEDevletGenelGorunumRaporu2017.pdf ; (Erişim Tarihi: 29.12.2017).

32- www.edevlet.gov.tr/e-devlet-hakkinda/ ; (Erişim Tarihi: 25.01.2018).

33- www.e-gov.waseda.ac.jp/pdf/2017_DigitalGovernment_Ranking_Press_Release.pdf ; (Erişim Tarihi: 30.12.2017).

Rol Yapma Oyunlarının Türkiye'deki Gelişimi - Ertuğrul Süngü

İstanbul Bilgi Üniversitesi

Özet

Rol yapma oyunları, bugün hem masaüstünde, hem de dijital ortamda fazlasıyla deneyim edilen oyunlar olduğu gibi, oyun piyasasına ziyadesiyle etki etmeyi başarmışlardır. Her ne kadar dijital dünyada rol yapma oyunu dediğimiz zaman birçok farklı isim akla gelse de tüm bu oyunların aslında analog olarak üretilip, akabinde dijital dünyaya aktarıldığını unutmamak gerekmektedir. Nitekim dijitalleşmenin etkilerine rağmen, masaüstü rol yapma oyunları hem dünyada, hem de ülkemizde ziyadesiyle deneyim edilmektedir. Bu oyunların ülkemizde de kendisine büyük bir yer bulması, şüphesiz fantastik ve bilim kurgu romanlar ile başlamıştır. Fakat onların bugünkü yerlerine gelmelerindeki en büyük pay, 90'lı yılların sonun ile 2000'li yılların ortasında kadar başta İstanbul ve Ankara'yı etkileyen, FRP Cafe'lerdir. FRP Cafe'ler ile birlikte daha önce görülmemiş bir alt kültür topluluğu ortaya çıkmış ve bir grup insanı etkisi altına almıştır. Her ne kadar bu bir oyun olsa da değişen konjonktürden etkilenmiş ve Satanizm olaylarının ortasında kalmıştır. Bu dönem esnasında FRP hakkında birçok olumsuz şey söylenmiş olsa da değişen zamana ayak uydurmuş ve yapılan convention etkinlikleri ile daha da görünür hale gelmiştir.

Rol Yapma Oyunlarının Türkiye’deki Gelişimi

RPG yani “Role Playing Game” yapımlar tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de deneyim edilen oyun türleridir. Genel olarak FRP yani “Fantasy Role Playing” olarak adlandırılan oyun, 90’lı yılların ortasından beri başta İstanbul olmak üzere birçok farklı ülkede deneyim edilmiştir ve halen deneyim edilmektedir. RPG’lerin gelişen MMORPG’lere, yani “Massive Multiplayer Role Playing Game”, olan etkisi ise azımsanmayacak derecede önemlidir. Geline noktaı daha detaylı bir şekilde incelemek için öncelikle 90’lı yılların sonundaki FRP Cafe döneminin incelenmesi ve gelişmesi göz ardı edilemeyecek derecede önem arz etmektedir.

İstanbul’da FRP malzemelerinin resmi olarak satışı, 1995 yılında Büyük Mavi isimli şirketin açılmasıyla başlamıştır. Bu firma hem 90’lar popüler fantastik edebiyat romanlarını, hem de FRP oynamak için gerekli olan sistem kitaplarını ithal etmiştir. Yurt dışında zaten büyük bir hayran kitlesine sahip olan AD&D 2nd Edition kitapları, kısa sürede İstanbul ve Ankara gibi büyük şehirlerde meraklılarıyla buluşmuştur. Türkiye’deki ithalatın başlamasına kadar geçen sürede birçok farklı sistem kitabı üretilmiş ve dönem itibariyle de birçok yeni kitap basıma girdiği için, kısa sürede çok farklı türde FRP oyunu deneyim edilmiştir. Benzer şekilde, Margaret Weis & Tracy Hickman ikilisi tarafından kaleme alınan Dragon Lance ve R.A. Salvator tarafından yazılan Forgotten Realms serilerinin bugün bile hakkında konuşulan en önemli eserleri, 90’lı yılların ikinci yarısında piyasaya çıkmış ve ülkemizdeki kullanıcılar da eş zamanlı olarak bu kitaplara ulaşabilmiştir. Büyük Mavi’nin ithalat ile devreye girdiği bu dönemi takip eden yıllarda, Özgür Özöl, Gökhan San ve Altuğ Öneroğlu’nun başı çektiği bir arkadaş grubunun İstanbul Beşiktaş’ta, 21 Mayıs 1997 yılında faaliyetlerine başlayan ve 28 Mayıs günü 40 kişilik interaktif bir Dragon Lance oyunu ile resmen açılışını yapan Sihir

Cafe, ülkemizdeki FRP dünyasını bir anlamda tek bir yerde toplamayı başarmıştır. 2001 yılında büyük bir değişiklik geçirip, FRP Cafe modelinden biraz daha farklı bir şekle bürünen Sihir Cafe, 2004 yılında kapılarını kapattı. 1997 ile 2001 yılları arasındaki Sihir Cafe içerisinde genelde fantastik kitaplar, sistem kitapları, Magic the Gathering isimli kart oyunu ve bir minyatür savaş oyunu olan Warhammer ürünleri mevcuttu. Gelen müşterilerden dileyenler giriş katında yemek yiyip, kitap okuyabiliyor, dileyenler aşağı katta FRP oynayabiliyor, dileyenler de üst katta PC başında dijital oyun deneyim edebiliyorlardı. 2001 yılından sonra kitabevi olma özelliğini bir kenara bırakıp, hobi kulübüne dönüşmüştür. Bu dönüşüm esnasında üst kattan feragat edilmiş, sadece giriş katı ve aşağı kat kullanıma açılmıştır. Giriş katı aynı zamanda Warhammer deneyimi için hazır tutulan büyük masalar ve oyun için kullanılacak arazi objeleri (Ağaç, ev, çit, kale v.b.) ile müşterilerin kullanımına sunulmuştu. Aşağı katta ise üyelerin kendilerine ait dolapları, Warhammer maketlerini boyamak için büyük bir çalışma masası ve FRP deneyim edebilmek için içerisinde kendisine ait bilgisayarları ve ses sistemi bulunan iki adet oda bulunuyordu.

Sunduğu oyun hizmetlerinin yanı sıra, yemek servisi de veren Sihir Cafe, özellikle menüsü ile dikkat çekiyordu. Temelde klasik sandviç ve genel geçer yemeklerin bulunduğu menüde, özellikle oyun ve RPG kültürünü tüketen insanların dikkatini çekecek, farklı yemek isimleri yer almaktaydı. Menü, içeceklerle başlıyordu. Burada Portakal, Elma ve Havuç suyu gibi bilindik içeceklerin haricinde, Hayat İksiri, Mana İksiri, Bataklık Suyu, Doğa Adamı ve Deep Blue gibi içecekler de mevcuttu. Sandviç kısmındaysa R2-D2, Saylon, Atıl Kurt, Drov, Kagonesti, Dimernesti, Kender ve menünün en pahalı seçeneği olan Ejder Ziyafeti bulunuyordu. Tost kısmında, klasik tosların haricinde, “Amcan” olarak menüde kendisine yer bulan Yengen de dikkat çeken isimlerden birisiydi. Menüdeki tüm yiyeceklerin bir çizimi bulunuyordu. Kimileri yiyecek ile alakalı, kimileri de yiyeceklere ismini veren karakter ya da ırklarla alakalıydı. Bu noktada esas dikkat çekense, yiyeceklerin içeriklerinin olabildiğince

bilim kurgu ve fantastik edebiyat eser ve karakterlerinden aldıkları isimlerle benzerlik göstermeleriydi. Misal, Hayat İksiri istediğinizde önünüze kırmızı renkte bir gazoz gelir, Mana İksiri istediğinizdeyse mavi renkte bir gazoz gelirdi. Bu isimler de başta döneme damgasını vuran Diablo isimli oyunda olmak üzere, birçok RPG’de karakterin can puanını ve büyü yapmak için kullandığı Mana puanını simgelerdi. Bir diğer örneğe menüdeki Dimernesti sandviçi olacaktır. İçerisinde ton balığı bulunan bu sandviçe ismini veren Dimernesti, esasen Dragon Lance dünyasının denizde yaşayan Elf ırkıydı. Yani bu mekânı ziyaret edip, bu kültürü tüketen birisi için gayet mantıklı, hatta deniz ürünleriyle ilgili bir besin için hem komik, hem akıllıca, hem de başarılı bir isimdi.

Bir diğer benzeri mekân da 2000 yılında, yine Beşiktaş’ta, akaretler yokuşunun üzerinde açılmıştı. 2000 yılında kapılarını açan Saklıkent isimli mekân da tıpkı Sihir Cafe gibi içerisinde roman, sistem kitabı, Magic the Gathering ve Warhammer ürünleri satmaktaydı. Üç katlı olan mekanda, PC dahil hemen her türlü oyun deneyim edilebiliyordu. Yusuf Kemal Vefa tarafından kurulan mağaza, 2005 yılında faaliyetlerini durdurdu. Akabinde Yusuf Kemal Vefa ve Rıfat Levis ortaklığı ile birlikte Pegasus Oyuncak isimli bir firma kuruldu. 2006 yılında faaliyetlerine başlayan firma, 2011 yılında, Beşiktaş Mısırlıbahçe Sokakta bir mağaza açarak Magic the Gathering, YuGiOh!, Warhammer ve Italeri gibi ürünlerin hem Türkiye distribütörü, hem de bu oyunların turnuva organizasyonlarını yapan bir merkez haline geldi. 90’lı yılların sonunda İstanbul’da Sihri ve Saklıkent’tin haricinde, Kamer, Geçit, Tılsım gibi birçok farklı mekân da boy göstermiştir. Yine aynı dönemde, Ankara’da Oversoul isimli dükkân faaliyetlerine başlamıştır.

Bu mekânların şüphesiz en önemli özelliklerinin başında insanları bir araya getirmesi yer almaktadır. Büyük Mavi’nin alışveriş mağazası konseptine nazaran, Sihir ve Saklıkent gibi dükkânların oyunculara sunduğu oyun alanı, bireylerin bu mağazaları sıklıkla ziyaret

etmesine, bir noktadan sonra da müdavimi olmasına sebep oldu. Tabii bu noktada mağazaların oyun oynamaya müsait şekilde açılmasındaki ana etken de bu oyunların yere ihtiyaç duyması ve günün sonunda sosyal oyunlar olmalarından kaynaklıydı. Mekân algısı, özellikle döneminde ziyadesiyle alt kültür ürünü olan bu oyunlara ilgi duyan belirli bir zümrenin bir araya gelmesine, oyunlar aracılığı ile iletişime geçmesine sebep oldu. Ayrıca Magic the Gathering isimli oyunun rekabetçi yapısı ve ülke dışında temsil edilen bir takımı olması, oyuncu miktarının bu limitli alt kültür dünyasında bile gözle görülür seviyede artmasına sebep oldu.

Yine de bahsi geçen Sihir ve Saklıkent isimli mağazalarda FRP, MtG ve Warhammer deneyim edildiği kadar dijital oyun da deneyim edildi. İstanbul gibi bir metropolde bile henüz DSL ya da kablo bağlantısı olmadığı bir dönemde, insanlar internete 36K ve daha sonraları 56K modemlerle bağlanıyorlardı. Sunulan bu hız ne yazık ki online olarak oyun deneyim etmeyi pek mümkün kılmıyordu. Bu sebepten LAN, yani ağ üzerinden oyun deneyimi çok daha revaçtaydı. Fakat bu mağazaların ortak noktası olan RPG oyunlarının PC platformuna geçiş yapması, aynı mekânda, ortak hobilere sahip olan insanların gözünden kaçmadı. Kısa sürede Baldur's Gate, Diablo ve Fallout gibi oyun serileri, bu mekânlara gelen insanların en çok konuştukları başlıklar arasında yer aldılar. Fiziksel ortamda, dijitale taşınan roman serilerinin üzerine yazılmış oyun mekanikleri, RPG dünyasının da dijital dünyaya doğru olan kaymasını büyük oranda hızlandırdı. Nitekim bu yapımların hem döneminde tam teşekküllü bir LAN desteği olmamasından, hem de RPG'yi toplu olarak dijital ortam yerine fiziksel olarak deneyim etmeyi tercih eden oyuncular, LAN olarak StarCraft'ı tercih ettiler. 1998 yılında Blizzard tarafından üretilen gerçek zamanlı strateji türündeki oyun, uzun süredir Güney Kore'nin Milli Sporu olarak bilinmektedir. Strateji oyunlarının açık ara en iyisi olarak kabul edilen yapım, 2005 yılında tüm FRP Cafe'ler kapanıncaya kadar en çok deneyim edilen oyunlardan birisi olmuştur. Tabii 2000'li yıllar ile eski Arcade yani nam-ı diyar "Atericilerin"

yerini almaya başlayan internet Cafe'ler, SC deneyiminin giderek artmasına zemin hazırlamış olsa da 2004 yılında üretilen World of Warcraft isimli oyunun sunduğu mekanikler sayesinde oyun sektörünün yönü MMORPG tarafına doğru çevrilmişti.

Her ne kadar Cafe dönemi bir anlamda sonlanmış olsa da bu mekânları ziyaret edenler için bir araya gelmek, bir komünite olarak hareket etmek vazgeçilmez bir yaşam tarzıydı. Bugün bu camiada halen boy gösteren insanların da sıklıkla dile getirdiği üzere “Bir nevi oyun kahvehanesi” olan bu mekânların ardından, mekânların müdavimleri soluğu bir araya gelip muhabbet edebilecekleri farklı yerlerde aldılar ki bunların en başında eski adıyla Amerikan Pazarı olarak bilinen ve 2000’li yıllarda başlayıp, 2015 yılına kadar İstanbul Avrupa yakasının nargile mekânı olarak bilinen Tophane yer alıyordu. 2005 yılında önemli FRP kafelerin kapanması ile ziyaret edilen bu mekân, diğer bir taraftan yol alan dijital komünite kavramının da yeni yeni yayıldığı bir döneme denk gelmekteydi. Bu noktada da devreye 2004 yılında kurulan FRPNET sitesi girmektedir. mIRC ile başlayan online chat’leşme dönemi, bu tarihlerde yerini uzun tartışmaların sürdüğü forumlara çoktan bırakmıştı. Hatta forumlar o kadar değerliydi ki zaman içerisinde forumda yazan insanlar gündelik hayatta da bir araya gelir oldu. Aslında buradaki muhabbet ortamı da kapanan Cafe’lerdekine bir hayli benziyor, bilen bilmeyene fantastik dünyalar hakkında envai çeşit yazı yazıyordu. İşte FRPNET özellikle Cafe’lerin kapatılmasının ardından RPG tutkunlarını her daim bir arada tutan, bir anlamda sanal bir Cafe görevini üstlenmişti. O günden beridir sitenin Genel Yayın Yönetmenliğini yapan Kayra Keri Kıpçü, hem camiayı yakından tanımakta, hem de zaman içerisinde FRPNET’in başı çektiği birçok etkinlik yapmıştır. Pek tabii Cafe’lerin kapanması ve dijital dünyaya olan geçiş, RPG gibi masa başında deneyim edilen bir oyun modelini derinden etkilemişti. İnsanlar giderek daha sanal dünyaya girmiş, hatta RPG deneyimlerini bile Skype aracılığı ile kendi evlerinden dahil oldukları oyunlar üzerinden yapar hale gelmişlerdi. FRPNET ise forumlarındaki deneyimli yazarları ile bu

kültürü merak edenleri düzenli olarak bir arada toplamayı başarmış bir sitedir. Değişen zamana ayak uyduran site, açıldığı günden bugüne kadar geçen sürede birkaç farklı revizyon geçirdi ve nihayet bugünkü halini aldı.¹ Site içerisinde fantastik edebiyat ve bilim kurgu ile alakalı günlük haberler, farklı makaleler ve genel hatlarıyla alt kültür olarak tabir edebileceğimiz başlığı kucaklayan bir içerik sunulmaktadır. Sitenin 2017 raporlarına baktığımızdaysa, yıl içerisinde toplam 1.092.171 kişi tarafından girildiğini ve bu kişiler tarafından 2.478.245 sayfa görüntülediği bilgisine ulaşıyoruz. 2017 yılı içerisinde ziyaretçilerin FRPNET'e harcadıkları toplam zamansa 2,6 milyon dakika; yani 4.95 yıla tekabül ediyor.

Convention Dönemi

Birçok camiada olduğu gibi oyun dünyasında da toplanma önemli bir yer teşkil eder zira daha önce de bahsettiğimiz üzere ister fiziksel olsun, ister dijital, oyunlar sosyal etkileşime açık mecralardır. Yine eskiden günümüze doğru gelecek olursak FRP camiasında, bu toplanma yani “convention” konusunun önemli bir yer tuttuğunu görürüz. Dünyanın geneline baktığımızda birbirinden farklı fuar modeli ile karşılaşmamız işten bile değildir. Bu fuarlar içerisinde farklı toplaşmalar olur. Fakat bir kitap fuarında olanlar ile bir oyun fuarında olan toplanma mantığı farklılık gösterir zira oyun, interaktif bir iletişim aracı olduğundan dolayı, onu tüketenler de her daim etkileşim halindedir. Bu duruma verilebilecek en iyi örnek, bir dönemler yapılan hacker buluşmaları olabilir. Ortak bir amaç için bir araya gelen hacker'lar, hem birbirleri ile bilgi alışverişi yaparlar, hem de yenilikleri paylaşırlar. Benzeri bir durum oyun dünyası için de geçerlidir. Kökleri orta çağ temasına bağlı olan RPG oyun

¹ frpnet.net

türü, tarihinde birçok farklı convention yaşamıştır. Halen devam etmekte olan Medieval-Fair ekolünün bir nevi oyun versiyonu diyebileceğimiz bu buluşmalarda, konu ile ilgilenen oyuncular bir araya gelir ve genelde tek günlük oyunlar deneyim ederler. Bu ekol zaman içerisinde ülkemizde de benimsenmiş ve halen devam etmektedir.

RPG komünitesi için bir araya gelmek ve birlikte bir şeyler yapmak şüphesiz vaz geçilmesi güç bir eylemdi. Malum, masaüstü RPG deneyimi bile ortalamada dört ile beş kişi gerektirmekteydi. Ayrıca bu komünite, bilgi paylaşımından muazzam bir keyif alır, edebiyat, fantezi ve bilim kurgu başlıklarının bir şekilde değindiği her türlü mecra hakkında konuşmaya bayılırdı. Bu birliktelikse FRP Cafe'lerin açık olduğu dönemlerde zaten kaçınılmaz bir eylemken, 2005 sonrasında mekân yoksunluğundan dolayı yapması zor bir eyleme dönüşmüştü. Nitekim bu noktada devreye üniversitelerin "Convention" adı altındaki buluşmaları devreye girdi. İlk olarak 1997 yılında Orta Doğu Teknik Üniversitesinin Bilim Kurgu ve Fantezi Kulübünün başlattığı bu oyun conventionları, zaman içerisinde farklı üniversiteleri de işin içerisine dahil etmeyi başardı. Nitekim "convention"ların birçok üniversitede boy göstermesi ve BKFK kulüplerinin daha aktif şekilde çalışmaya başlamaları 2007 yılında tam anlamıyla randıman kazandı. Bu yıl içerisinde İstanbul Üniversitesinde gerçekleştirilen İCON 2007 ile birlikte, RPG oynamayı ve bu kültürü seven tüm oyun severler tek bir çatı altında toplanmayı başardı. Aynı yıl içerisinde İstanbul Ticaret Üniversitesi, Üsküdar'daki kampüsünün spor salonunu RPG severlere açmış, kocaman bir etkinlik gerçekleştirmeyi başarmıştı. 2007 ve 2008 yılları içerisinde genel olarak birçok farklı üniversite, birçok farklı Convention yaptı ki bunlardan bir tanesi de Sabancı Üniversitesi'nin düzenlediği SUCON etkinliği oldu. Sabancı'nın Karaköy'de bulunan ve 1913 yılından beri ayakta duran Minevra Han'da gerçekleştirilen etkinlik, binanın otantikliği ve sunduğu geniş alan ile bir hayli dikkat çekiciydi. 2010 yılı içerisindeyse üniversite topluluklarının gerçekleştirdikleri etkinliklerde gözle görülür bir düşüş yaşandı. Bu noktada sektöre uzun

yıllarını vermiş bir ekibin iş birliği ile 2010 yılı itibariyle aktif olarak çalışan tüm üniversite BKFK kulüpleri bir araya gelerek, ülkemizde daha önce benzeri görülmemiş bir adım attı ve TAKT, yani Türkiye Alt Kültür Topluluğu meydana geldi. Topluluğun amacı, isminden de anlaşılacağı üzere ülkemizde alt kültür ile ilgilenen herkesi bir araya getirmek, buradan hareketle farklı etkinliklere imza atmaktı. Topluluğun yaptığı ilk iş ise KONTAKT etkinliği oldu. Convention ve TAKT'ı bir arada kullanarak ortaya çıkan bu etkinlik ismi, ilk olarak 26 Kasım 2011 yılında İTÜ Maslak Kampüsü'nde gerçekleştirildi. Uzun bir uğraş sonucunda gerçekleştirilen etkinliğe Nintendo ve CNBC-E sponsor oldu. Bu etkinliği, 30 Haziran ve 1 Temmuz 2012 yılında Yıldız Üniversitesi Davutpaşa kampüsünde gerçekleştirilen KONTAKT 2 takip etti. Yine bir yıl sonra, 6 ve 7 Nisan 2013 tarihinde Yeditepe Üniversitesi'nde KONTAKT 3 gerçekleştirildi. 15 - 16 Şubat 2014 tarihinde Yıldız Teknik Üniversitesi'nde KONTAKT 4 ve son olarak 11 - 12 Ekim tarihlerinde, yine Yıldız Teknik Üniversitesi'nde KONTAKT 5 etkinliği düzenlenmiştir. Son etkinliğin ardından bugüne kadar geçen süre içerisindeyse KONTAKT adı altında başka bir etkinlik düzenlenmemiştir.

Bu dönemin esas önemiye, Japonya'da uzun yıllar önce başlayan ve zamanla tüm dünyayı saran "Cosplay"di. İnsanların farklı karakterlerin hem görsel, hem de davranış olarak kılıklarına büründükleri bu farklı yapı, 2009 yılı itibariyle ile Türkiye'de de birçok insan tarafından benimsenmişti. Başta Anime ve Manga kültürünün baskın olduğu Cosplay hareketi, zamanla oyun ve film gibi başka başlıkları da kapsar şekilde günümüze kadar geldi. Nitekim KONTAKT'ın o güne kadar bilinen RPG Convention'larından en büyük farkı, Cosplay de dahil olmak üzere birçok farklı başlığı bir arada bulundurmasıydı. Etkinlik alanında en çok dikkat çeken, pek tabii ülkemizde yeni yeni gelişmeye başlamış olan Cosplay'di. Farklı seviyelerde işçiliğe sahip olan, birbirinden farklı karakter, kocaman bir alanı doldurmuştu. Üst kat tamamen RPG masalarına ayrılmış, etkinlik esnasında onlarca

RPG oyunu aynı anda deneyim edilmişti. Ayrıca birçok firma da hem tanıtım, hem de satış için stant açmıştı.

Satanizm olayları ve FRP camiasına etkileri

13 Eylül 1999 tarihinde işlenen bir cinayet olayı ile ayyuka çıkan Satanizm, kısa sürede başta İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyük şehirler olmak üzere, tüm ülkenin konuştuğu başlıklardan birisi haline gelmişti. Bu cinayet olayı ile Polis ve savcılık tarafından Satanizm ile alakalı olduğu düşünülen birçok yere baskın yapıldı. Özellikle 21 Haziran 1998 yılında iki çocuğun intiharının da Satanist gruplarla ilişkilendirilmesi, bu kişilere karşı büyük bir operasyon başlamasının önemli sebeplerinden birisidir.² İlk olarak dönemin Metal müzik dinleyicisi hedef alındı. 1999 yılında başta Kadıköy ve Taksim olmak üzere birçok noktada, sadece üzerinde siyah T-Shirt giydiği için onlarca kişi tutuklandı. Sebeplerin başındaysa, pek tabii Metal müzik gruplarının, Satanizm'i çağrıştıran sembol ve görsellere sahip olmaları yer alıyordu. Hatta 80'ler sonu ve 90'lı yıllara müzik konusunda resmen damgasını vuran Akmar pasajına özel olarak bir baskın yapıldı. Haberci ve polislerin bir arada bulunduğu baskın esnasında, Akmar pasajının en sevilen simalarından birisi olan rahmetli "Apaçi Ayhan" da gözaltına alınmıştı. Verdiği bir röportajda, baskın esnasında karakola götürülme sebebinin "Sattıkları fanzinler" olduğunu belirtmişti. Bu dönem basılan Fanzinler de büyük oranda yine Death ve Black Metal gibi ülkemizde bir şekilde yayılmaya çalışan ama her daim underground kalan müzik gruplarına yer veriyordu. Nitekim bu fanzinler üzerinde kullanılan işaretler ve görseller ziyadesiyle dikkat çekmiş ve Satanizm ile ilişkilendirilmişti.

² arsiv.sabah.com.tr/1999/09/21/g01.html

Her ne kadar 1999 yılı içerisinde FRP ve Satanizm bir arada anılmamış olsa da takip eden yıllar içerisinde FRP düzenli olarak hedef gösterilmiştir. Özellikle 2002 yılında meydana gelen bir diğer intiharın ardından, intihar eden kızın babası tarafından ortaya atılan iddiada, FRP'nin intihara yol açtığı vurgulandı.³ Hatta FRP'nin intihara teşvik ettiğinin yanı sıra, bugün ülkemizde de tanınan, ünlü dil bilimci Profesör J. R. R. Tolkein'nin romanı da bir diğer hedef olarak gösterildi. FRP'nin bu kadar ön plana çıkmasının tek sebebiyse, intihar eden gençlerin bu rol yapma oyunundaki karakterlerini günlük hayatlarına taşımaları olarak belirtildi. Nitekim konu hakkında kısa sürede FRP Cafe sahiplerinden ardı ardına tepkiler geldi. Bu tepkilerden bir tanesine de döneminin en bilinen FRP Cafe'lerinden birisi olan Sihir Cafe'nin kurucu ortaklarından Özgür Özol'un açıklamasıydı. Özol; "FRP bir oyun anlayışı. Nasıl küçükken Kızılderili - Kovboy oynuyorsak, burada da insanlar kendi oluşturdukları dünyada roller üstleniyor. 4 - 5 kişi süreyi belirleyerek hayal dünyasında hareket ediyorlar" demiş ve eklemişti; "Bu oyunda intihar psikolojisine girmenin bir Hollywood filmi izledikten sonra intihar etmeyle aynı olduğunu düşünüyorum." Özgür Özol yaptığı bu açıklama ile aslında FRP'nin sadece bir oyun olduğunu vurgulamıştı.⁴

Tüm bu olaylar, bugün bile halen devam eden "Sihir'i Polis bastı" efsanesini de beraberinde getirdi. Bugün halen o dönemler Sihir Cafe'ye takılan ya da kulaktan dolma bilgilerle bir şekilde konuyla alakası olan insanlar, mekânın Satanizm olayları yüzünden basıldığını zannetmektedir. Nitekim Özgür Özol'un paylaştığı bilgilere göre, Satanizm olayları esnasında basılmış olsa da mevzunun konuyla uzaktan yakından ilgisi yoktu. İlk basılma sebebi, ruhsat yüzündendi. Dükkân bir gün mühürlü kaldıktan sonra, evrak işlerinin halledilmesi sonucunda açılmıştı. İkinci baskınsa bölgenin genelini etkilemiş, sadece Sihir Cafe hedef alınmamıştı. Yine de bu baskınlar, bugüne kadar Satanizm olayları ile

³ www.milliyet.com.tr/2002/01/18/yasam/yas00.html

⁴ arsiv.sabah.com.tr/2002/01/19/g02.html

iliştirilmiştir. Nitekim belki Polisler değil ama Satanizm ve İntihar başlıkları ile ilgilenen birçok psikolog ve gazeteci, Sihir Cafe'yi ziyaret edip, dükkânın işletmecilerinden bilgiler almışlardır.

Tüm bu olayların, FRP ve FRP Cafe'ler ilgili olmasının başında da şüphesiz rol yapma oyunlarının fantastik edebiyat öğelerini fazlasıyla barındırması yer almaktadır. Özellikle döneme damgasını vuran AD&D 2nd Edition ve 3rd Edition kitapları üzerinde farklı fantastik varlıklar tasvir ediyordu. Özellikle konuya yabancı birisinin ilk olarak bu kitaplarla yüzleşmesi, özellikle Satanizm gibi bir olayın ortaya çıkması ile genelde kötüye yorulmuştu. Players Handbook, DM's Guide ve de Monsters Manual olarak üçe bölünen klasik D&D oyun kitaplarından, Monsters Manuel ise sadece oyunda kullanılacak düşmanları barındırmasından dolayı, döneminde çıkan haberlerden dolayı hemen kötüye yorulacak bir kitaptı. Oysaki FRP, temelde oyunu deneyim eden kişilerin, seçtikleri karakterin ırk ve sınıfına göre rol yapmalarını isteyen, zarla oynanan bir oyundu. Yakından bakıldığında, tiyatro ile bir hayli örtüşen FRP deneyimi, özellikle konu karakter rolüne bürünme olduğu için, satanizm olayları esnasında hemen olumsuzza yorulmuş, işin teatral kısmının güzellikleri tamamen örtbas edilmeye çalışılmıştı. Nitekim geçen yıllar içerisinde çok daha fazla insan FRP oynar hale geldi ve FRP'nin sadece bir "oyun" olduğu anlaşıldı. Özellikle fantastik edebiyat ile bilim-kurgu eserlerin her geçen gün daha da önemli eserleri beğenimize sunması ve sinemanın da bu fantastik algıyı desteklemesi, hem FRP oyunculuğuna, hem de genel anlamda alt kültür olarak tanımlanan bir kültürü daha da görünür hale getirmiştir.

Sonuç

Rol Yapama Oyunları, 1970’li yıllardan bugüne kadar geçen süre içerisinde oyun camiasına yön veren yapımlar arasında yer almıştır. Masa üstü kutulu oyunların popüler olduğu bir dönem içerisinde bile sadece kalem ve kâğıt ile deneyim edilebilen ve tamamen rol yapma mantığı üzerine kurulu olması, tüm oyun camiasını etkilemesindeki en önemli sebeplerden birisidir. Yine de Fantastik Edebiyatın ünlü yazarı J.R.R. Tolkien’in yazdığı Hobbit ve Yüzüklerin Efendisi isimli efsane kitapların da rol yapma oyunları üzerindeki etkisi yadsınamaz. Özellikle ülkemize de en az oyun kadar edebiyat olarak da giren rol yapma oyunları, yine patlama yaşadıkları 90’lı yıllarda dijital oyunlarla da kendilerini fazlasıyla göstermişlerdir.

Bu oyunları deneyim edenler, ülkemizde başta Sihir, Saklıkent ve Kamer gibi mekanlar olmak üzere, birçok farklı Cafe’de bir araya gelmiş, bir anlamda alt kültür kıraathanesi oluşturmuşlardır. Aynı kültürün tüketildiği, yabancıları için bambaşka ama konuya hakim olan kişiler için ortak bir dilin konuşulduğu, bolca roman okuyup, okunan romanlardan alınan bilgi ile masa başında rol yaparak oyun deneyim edildiği bu mekanlar, 90’lı yılları sonundan, 2000 yılının ortasına kadar Türkiye’deki rol yapma oyunlarının doğup, serpilmesine ön ayak olmuşlardır. Yine benzeri dönemlerde hayatımıza aktif olarak giren internet ve forumlar aracılığı ile birçok farklı kişi bu konular hakkında konuşur olmuştur. Özellikle FRPNET’in rol yapma oyunlarının 2005 yılından sonrasındaki gelişimine katkısı büyüktür. Bir anda ortadan kaybolan FRP Cafe’lerin boşluğunu, internet üzerinden o ya da bu şekilde doldurmayı başarmıştır.

Makalemizde de belirttiğimiz üzere, Türkiye’de FRP her daim “oyun” ve “eğlence” kelimelerinin karşılığı olmamıştır. 1999 yılında başlayan Satanizm olayları ile birlikte,

FRP'nin kendisine ve onunla alakalı hemen her şeye "öcü" gözüyle bakılmıştır. Metal müzikten, siyah T-Shirt'e kadar uzanan bir skalada, tek tipleştirilmiş ve "kötü" olarak nitelenmiştir. Nitekim bu dönem kısa süre içerisinde bitmiş ve bugün FRP denildiği zaman akla muazzam romanlar ve deneyim edilen oyunlar gelmektedir. Her ne kadar ülkemizde FRP'ye olan eğilim 1990 ile 2010 yılları arasındaki kadar fazla olmasa da halen merak edilen ve birçok kişi tarafından deneyim edilen bir oyundur. Pek tabii bu azalmaya olan en büyük etkenlerden birisi, dijitalleşen dünyadaki MMORPG oyun mantığıdır. İnsanların giderek evlerinden, fantastik öğelerle bezenmiş, kendi oyun mekaniklerine sahip dijital oyunların başında vakit geçirmeyi tercih etmeleri, bolca okuma ve deneyim gerektiren masa üstü FRP deneyimini bir kenara doğru itmiştir.

Yine de ülkemizde halen birçok üniversite conventionunda bolca FRP masası görmek mümkündür. Convention mantığı, çok daha öncelere dayanan bir etkinlik modeli olsa da özellikle belirli bir eğlence anlayışını benimsemiş kişileri bir araya getiren bir yapı sunmaktadır. Konu Geek ve Nerd dünyası olduğu zaman, bu durum daha da belirgin bir hale gelmektedir. Bugün dünyanın en büyük conventionlarından birisi sayılan San Diego: Comic-Con, bu etkinliklere verilebilecek en önemli isimlerden birisidir. Çizgi Roman, oyun, bilim-kurgu ve fantastik edebiyat olmak üzere birçok farklı alt kültür başlığını bir araya getiren bu etkinlik, son yıllarda özellikle yapılan muazzam "cosplay"lerle dikkat çekmektedir. İşte hem buradan, hem de ülkemizdeki ilk kıvılcımlarından beri düzenli olarak FRP dünyasında bulunan conventionlar, 2010 yılı itibariyle daha önce olmadığı kadar büyük bir olay haline gelmeyi başarmıştır. Farklı yaşta ve tarzda birçok insanı bir araya getirmeyi başaran KONTAKT etkinlikleri sayesinde, convention ruhu tam anlamıyla ortaya çıkmayı başarmış, ülkemizde de tıpkı diğer ülkelerde olduğu gibi kalabalıkların tek bir çatı altında bir araya gelebileceğini göstermiştir.

Kaynakça / Önerilen Okumalar

Achterbosch, L., Pierce, R., and Simmons, G. Massively multiplayer online role-playing games: The past, present, and future. *ACM Comput. Entertain.*, 5, 4, Article 9. March, 2008.

Appelcline, Shannon. *Designers & Dragons a History of the Roleplaying Game Industry '70 - '79*. An Evil Hat Productions Publications. First Published in USA, 2013.

Appelcline, Shannon. *Designers & Dragons a History of the Roleplaying Game Industry '80 - '89*. An Evil Hat Productions Publications. First Published in USA, 2014.

Appelcline, Shannon. *Designers & Dragons a History of the Roleplaying Game Industry '90 - '99*. An Evil Hat Productions Publications. First Published in USA, 2014.

Appelcline, Shannon. *Designers & Dragons a History of the Roleplaying Game Industry '00 - '09*. An Evil Hat Productions Publications. First Published in USA, 2014.

Barton, Matt. *Dungeons and Desktops: The History of Computer Role-Playing Games*. A K Peters, Ltd. Natick, Massachusetts, 2008.

Carter, Marcus. Harrop, Mitchell and Gibbs, Martin. The Roll of the Dice in Warhammer 40.000. Vol 1, No 3 (2014) *Digra*. <http://todigra.org/index.php/todigra/article/view/20>

Chalk, Titus. *Generation Decks, The Unoffical History of Gaming Phenomenon Magic: The Gathering*. Solaris, 2017.

Fine, G. A. *Shared Fantasy: Role-Playing Games as Social Worlds*. Chicago: The University of Chicago Press, 1983.

Frissen, Valerie. Lammes, Sybille. De Lange, Michiel. De Mul, Jos and Raessens, Joost Eds. Playful Identities. The Ludification of Digital Media Cultures. Amsterdam University Press, 2015.

Juul, Jasper. A Casual Revolution: Reinventing Video Games and Their Players. 2010.

Jull, Jasper. Half-real: Video Games Between real rules and fictional worlds. MIT Press. USA, 2005. Palgrave for St. Martin's Griffin Press, 2001.

Lin, Holin and Sun, Chuen-Tsai. Massively Multiplayer Online Role Playing Games (MMORPGs). The International Encyclopedia of Digital Communication and Society. Published Online: 11 Feb, 2015. DOI: 10.1002/9781118767771.wbiedcs082

Page, R. and Thomas, B. (ed.). New narratives : stories and storytelling in the digital age. University of Nebraska Press, 2011.

Perron, B. and Wolf, M.J.P. (Ed.). The video game theory reader 2. Routledge, 2009.

Peterson, Jon. Playing at the World: A History of Simulating Wars, People and Fantastic Adventures from Chess to Role-Playing Games. Unreason Press, San Diego, CA. October 2013.

Stenros, J. and A. Waern. "Games as Activity: Correcting the Digital Fallacy." In Videogame Studies: Concepts, Cultures and Communication, edited by M. Evans, pp. 11-22. Oxford: Interdisciplinary Press, 2011.

Stensson, Einar. The Social Structure of Massive Multiplayer Online Game Communities. Investigating the social network of a World of Warcraft guild. Stockholms Universitet, 2009.

Türkiye'de Kitlesele Fonlama Uygulamaları: Dünü, Bugünü, Geleceği - Seda Aktaş

Nişantaşı Üniversitesi

Değişen sosyo-kültürel-ekonomik koşullar ve internet teknolojileri arasındaki ilişki alternatif örgütlenme ve destek mekanizmaları ortaya çıkarmıştır. Kitle kaynak uygulamalarının bir modeli olan kitlesele fonlama uygulamaları, çevrimiçi ağlar üzerinden örgütlenen topluluklarının, belirli projenin gerçekleştirilmesi odağında bir araya gelmeleri ve çevrimiçi platformlar üzerinden proje sahiplerine finansman desteği vermeleri olarak tanımlanmaktadır.

Çalışmada özellikle Amerika ve Asya başta olmak üzere belirli bölgelerde alternatif bir finansman modeli olarak kullanılan kitlesele fonlama uygulamalarının Türkiye'deki geçmişine bakılacaktır. 2010 yılında bağış/ödül bazlı ilk kitlesele fonlama platformunun kurulmasından günümüze kadar olan süreçte, platformların işleyişi, yasal süreçler, proje sahipleri ve destekçi motivasyonları, kısıtlılıklar ve imkanlar dahilinde bir değerlendirme yapılacaktır. Çalışma ayrıca yerel kitlesele fonlama platformlarının kurulularından günümüze platform üzerinde yer alan proje sayıları, elde ettikleri fon miktarı ve başarılı olan proje sayılarına dair istatistiksel veriler sunmaktadır.

Türkiye'de 2017 yılında kabul edilen yasa tasarısı ile kredi/hisse bazlı kitlesele fonlamanın pratikte uygulanmaya başlanacağına duyurulması üzerine, platformlar, yalnızca sanatsal, teknolojik ve sosyal yardım amaçlı projeler için değil, finansman bulmakta zorlanan girişimciler ve özgün projelere destek vermek isteyen yatırımcılar için de aracı birer ortam haline gelmektedir.

Çalışma, kitlesel fonlama uygulamalarının temelinde yatan değişen toplumsal yapıyı ve yeni bireyleri kuramsal bir bakış açısı ile değerlendirdikten sonra Türkiye'de kitlesel fonlama uygulamalarının dünü, bugünü ve geleceğini değerlendirmeyi hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Kitlesel Fonlama, Kitle Kaynak, Katılım Kültürü

1. Yeni Toplum ve Bireylerin Örgütlenme Modelleri

Yeni medyanın ortaya çıkışı ile, kullanıcılar kendi imge, enformasyon ve söylem alanlarını oluşturma fırsatı bulmaktadırlar. Sanal dünyada gezinen kullanıcı, farklı kimlik oluşumlarının sınırlarını da keşfetmektedir. Bu yönleriyle yeni medya, potansiyel olarak herkesi çoklu ve değişken özneler oluşturan enformasyonun üreticisi ve tüketicisi konumuna getiren, görece merkezless bir yapıya dönüşmüştür. Yeni ortamda, zamanının büyük bir kısmını birbirinden izole yaşayan, sosyalleşme aracı olarak sosyal medyayı ve interneti kullanan bireylerin, kolektif eylem yapmalarına olanak sunulduğu düşünülmektedir.

Tüm bu gelişimlere paralel olarak değişen, karşılıklı etkileşim ve paylaşımaya açık, ortaklaşa hareket edebilen, sanalda ve reel ortamda çeşitli örgütlenmeler içerisinde olan bireylerden oluşan, yeni bir toplumdan bahsetmek mümkündür. Var olan bu toplumun içerisinde oluşan bu topluluklar, yeni ekolojik, ekonomik düzenler oluşturma hedefleri doğrultusunda, çevrim içi ağlar üzerinden topluluklar oluşturmakta, sanalda ve gerçek mekanlarda paylaşım uygulamalarını kullanmaktadırlar. Bir anlamda eski dünya düzenine, ilksel olana benzerlikler taşıyan paylaşım uygulamaları, Racher Botsman ve Roo Rogers tarafından “Collaborative Consumption Networks” olarak tanımlanmış ve Aslı Tosuner çalışmasında, bu ağlar için Türkçe kavramsallaştırdığı “Ortak Kullanım Ağları” terimini

kullanmıştır. Ortak Kullanım Ağları, Kitlesele Fonlamanın model aldığı, Kitle Kaynak uygulamalarına benzer biçimde, paylaşarak üretmek kavramı ile yakın ilişkili olarak değerlendirmesi gereken ve “paylaşım/Armağan Ekonomisi”(share economy) olarak adlandırılan yeni ekonomik düzen içerisinde örgütlenen ağlardır. Topluluk oluşturmanın önemli olduğu bu tarz ağlarda, çalışma ortamının paylaşılması, sosyal borç verme, sosyal para kullanımı, taksi paylaşımı, kişiden kişiye ziyaret, beceri paylaşımı, sosyal yemek ağları, stüdyo ve workshop paylaşımları, ortak park noktaları, komşuluk desteği gibi ağların yanı sıra, çalışmanın konusu olan Kitlesele Fonlama platformları da yer almaktadır (Botsman ve Rogers'dan (2011) aktaran Tosuner, 2014, s.3-7).

Bahsi geçen toplum modellerinde, paylaşımın ve dolayısıyla ortak kullanım alanlarının önemi gittikçe artmaktadır. Yeni iletişim teknolojileri ile var olan farklı iletişim olanakları ve değişen sosyal kültürel pratikler ile biçimlenen bireylerin, internet aracılığı ile, kendilerine özgü, hiyerarşik yapılanmalardan uzak, eşitlikçi ve daha özgür kamusal alanlar oluşturdukları görülmektedir. Var olan yeni alanlarda bilgi, servis ve ürün paylaşımı yapan bireyler, ortak kullanım alanları oluşturmakta ve para sistemlerinde değişime yol açabileceği iddia edilen yeni bir ekonomik model oluşturmaktadırlar. Böylesi bir yapılanma ve değişim süreci içerisinde bir araya gelerek, kolektif işler yapmak, ortaklaşa üretimde bulunmak ve üretime katkıda bulunmak isteyen bireylerin, Kitle Kaynak ve Kitlesele Fonlama gibi uygulamalara olan ilgilerinde artış görülmektedir. Çalışmanın bir sonraki bölümü, ortaklaşa üretim modellerine öncülük eden Kitle Kaynak uygulamaları ve Kitlesele Fonlamayı dünyadaki ve Türkiye'deki gelişim süreçlerine göre incelemektedir.

2. “Kitle Kaynak” Kavramı

“Kitle Kaynak” (Crowdsourcing) terimi, ilk defa, 2009 yılında “Wired” adlı dergide Jeff Howe tarafından “bir şirket ya da kurumun, belirli bir işin tamamlanması için, bir ağ üzerinden, bireylere açık çağrı yapması” olarak tanımlanmıştır (Howe, 2006). Kitle Kaynak uygulamalarında, bir kuruluş bünyesinde belirli işler, açık çağrı yolu ile, önceden belirlenmiş olmayan bir topluluğa yönlendirilebildiği gibi, ayrı ayrı çalışan bireylere de yönlendirilebilmektedir. Burada diğer ortaklaşa çalışma ve problem çözme modellerinden farklı olan şey, potansiyel adaylara, geniş bir ağ üzerinden açık bir çağrı yapılıyor olmasıdır. Kitle Kaynak uygulamalarında, şirketlerin ya da kurumların, belirli bir işin tamamlanması için, kendi çalışanları dışında, uzman kişilerden yardım almak yerine, açık bir çağrı ile gönüllü kişilerin katılımına başvurarak kitlelerden destek aldıkları görülmektedir. Birbiri ile ilişki içerisinde olan bir grubun, belirli işleri tamamlamak üzere ortak çıkarlar doğrultusunda hareket etmesi olgusu, esasen “Kitle Kaynak” teriminin 2009 yılındaki ilk kullanımından çok öncesine kadar uzanmaktadır (Bannerman, 2013).

Günlük yaşam içerisinde, değişen yaşam koşulları dolayısıyla, bire bir iletişim kurma imkanı azalmakta, ancak insanoğlunun doğası gereği, sosyal bir grubun üyesi olma, bir arada ortak çıkarlar uğruna çalışma arzusu ve ihtiyacının, devam ettiği görülmektedir. İletişim teknolojileri geliştikçe, bilgiye ve diğer insanlara ulaşım kolaylaşmakta ve dijital okur yazarlığın da artması ile insanlar sosyal ağlar ve internet vasıtasıyla sosyal toplulukların üyesi olup sosyal medya aracılığı ile fikir paylaşımında bulunmaktadır.

Bireylerin, dijital okur yazarlıklarının, dijital ortamda çeşitli uygulamalara katılımlarının artması ve internetin beraberinde sunduğu, küresel iş birliği ve karşılıklı bağlantı iddiası dolayısıyla, bilinen, geleneksel anlamdaki yaratıcılık, yazarlık, ve kişisel dışavurum biçimleri, kültürel bir değişim geçirmektedir. Bu değişim yalnızca kültürel alanlarla sınırlı olmayıp iş dünyasında, çeşitli ortaklıklar ve girişimcilerde, gazetecilik, medya ve sanatta görülmektedir. Şirketler, birbirine ağlar ile bağlanmış, bir arada çalışan toplulukların üretken potansiyelinin farkına vardıkça, Kitle Kaynak uygulamaları, böyle toplulukların, bilgi ve yaratıcılıklarından, problem çözme becerilerinden, araştırma yapma ve iş geliştirme modellerinden yararlanmaya yönelik karlı ve faydalı birer uygulama olarak yaygınlaşmaktadır. Bu uygulamalara katılımdaki motivasyon, katılım kültürü ile ilişkilendirilmektedir. Kitlelerin katılımına dayalı sanat üretimi, çeşitliliği arttıran, insan deneyimi ve birikiminin kolektif ifadesine olanak sunan bir kanal olarak, ağlarla birbirine bağlı küresel toplulukların oluşumuna katkı sağlayan katılım kültürüne örnek teşkil etmektedir. Sanatsal ifade biçimlerindeki bariyerleri kaldıran ve bireyin zihnindeki fikri diğer bireyler ile paylaşmasına imkan sağlayan katılım kültürü, üyelerinin üretime direk ya da dolaylı katıldıkları ve diğer üyeler ile olan iletişimlerinin değerli olduğu bir kültürdür. (Jenkins, H.ve diğerleri, 2006, ss.5-6).

Howe, “Wired” (2006) dergisindeki tanımında, yaşanan değişimi bir devrim olarak niteler ve bu devrime Kitle Kaynak ismini verdiğini ancak, ilk etapta kendisinin bile, bu değişimin kültürü ve ekonomiyi şekillendirme hızını azımsadığını belirtmektedir (Howe, 2006). Kitle Kaynak ve Kitlesele Fonlama benzeri, ortaklaşa iş birliğine dayanan uygulamaları, bir nevi sosyal devrim olarak niteleyen Howe, kitle kaynağın üzerinde durulması gereken yönünü; “teknolojinin ilerlemesi ile değişen insan davranışlarının ötesinde, asıl önemli olan nokta, uygulamanın insan topluluklarını birbirine bağlayarak, güçlü bir organizma oluşturma potansiyelidir” diyerek vurgulamakta ve kitle kaynağın, dünyanın

her köşesinden insanın, anlamlı değiş tokuşlar yapmasına olanak sağlayan bir yönü olduğunu belirtmektedir (Howe, 2011, s.12-14).

Sara Bannerman, “Kitle Fonlaması Kültürü” (Crowdfunding Culture, 2013) adlı makalesinde, Kitle Kaynak ve Kitlesele Fonlama uygulamalarına dair asıl önemli değişimin, kullanılan teknolojideki yenilik değil, kültürel ürünlerin üretimine dair, değişik üretim biçimlerinin var olabileceği fikrinin yaygınlaşması ve geleneksel yöntemlerde var olan değişim olarak belirtmektedir (Bannerman, 2013).

Arolas Gonzales, Fernando González ve Ladrón-de-Guevara, Kitle Kaynak tanımına dair yaptıkları detaylı çalışmada, kitle kaynağa dair tanımlamaların çoğundan faydalanarak bir sentez oluşturmuş ve kapsamlı bir Kitle Kaynak tanımı yapmışlardır. Bu tanıma göre, “Kitle Kaynak, bir kişi, kurum, şirket ya da organizasyonun, değişen çeşitlilikte, sayıda ve bilgide bir grup insana, belirli bir görevi gönüllülük esasına dayanarak yapmaları adına açık çağrıda buldukları, bir çeşit çevrim içi katılımcı aktivitedir.” (2012, s.10). Gonzales, González ve Guevara, kalabalıkların iş gücü, bilgi, deneyim ve para gibi unsurlarla katılımında bulunmaları, çeşitli biçim ve modüllerdeki görevleri üstlenmelerini, karşılıklı yarar esasına dayandırmaktadırlar. Kullanıcıların ihtiyacın giderilmesi dışında, ekonomiye faydalı olma, sosyal tanınırlığın artması, kendine güven kazanmak, bireysel yeteneklerin geliştirilmesi gibi tatminleri yaşarken, Kitle Kaynak ile talepte bulunan tarafın ise, biçimi üstlenilen aktiviteye göre değişen, talep edilen girişimin tamamlanmasının avantajını sürdürmekte olduğunu belirtirler (2012, s.10).

Kitle kaynağın bazı kategorileri, ticaret alanında etkin biçimde kullanılmaktadır. İnsanların, internet destekli kitle kaynağa başvurdukları yaygın kullanım biçimleri, Jeff Howe tarafından, Kitlesele Oylamalar (Crowdvoting), Kitlesele Fonlama (Crowdfunding), Küçük

Ölçekli İşler (Microwork), yaratıcı Kitle Kaynak uygulamaları (Creative Crowdsourcing) ve teşvik edici ödülleri olan yarışmalar olarak sıralanmaktadır (Howe, 2011, s.227).

Kitle Kaynak uygulamaları, internet teknolojileri ile bire bir ilişkili gibi görünüyorsa da, aslında bu uygulamaların çekirdeğini oluşturan şey teknolojik gelişmeler değildir. Ancak yine de, teknolojinin, internetin kitleler üzerinde olan ve onları gelişen ve gücü sınırsız bir organizmaya dönüştürme etkisi, Kitle Kaynak için önemli unsurlardandır.

Kitle Kaynak uygulamalarına dair en bilinen örnekler, bireylerin gönüllü katılımı ile oluşturulan çevrim içi bir ansiklopedi örneği olarak “Wikipedia” (2001), gene gönüllü katılım ile oluşturulan, 46.000 kitabın gönüllülerce, okunup dijital ortama aktarılması ile gerçekleştirilen, dijital kütüphane “Gutenberg Projesi”, bireylerin, sanatsal, politik, kişisel, her türlü yeniden yaratım ya da kendi hazırladıkları, yükledikleri videolar ile içeriği oluşan, video paylaşım sitesi “Youtube” (2005), bireylerin profesyonel fotoğrafçılar olmasa dahi fotoğraf yüklemesi ve satmasına olanak sağlayan, geniş arşivli imaj galerisi “iStockphoto” (2000) sayılabilir. Verilen örnekler arasında, Youtube ve Wikipedia'ya dair, kitle kaynağın tanımında yer alan, belirli bir görevin tamamlanması ve şirket ile gönüllü arasında belirli bir ilişki kurulması esaslarına değinilerek, Kitle Kaynak uygulaması olmadıklarına dair görüşler bulunsa da, bu uygulamalar, gönüllü katılımın olması, çeşitliliğin artması, içerik üreticisine dair herhangi bir sınırlama olmaması, belirli işleri uzmanların tekelinden çıkartarak kalabalıkların yapımına açması gibi bir çok açıdan Kitle Kaynak tanımı ile örtüşmektedirler.

Bu bağlamda değerlendirildiğinde, Kitle Kaynak ve onun bir türü olan Kitleleşme Fonlama benzeri uygulamaların, çok uzun zamandır var olmalarına rağmen, internet tabanlı platformlar üzerinden kullanımlarının arttığı ve web teknolojilerindeki gelişmeler, artan dijital okur yazarlık oranı gibi değişimler ile aslında büyük bir topluluğun parçası olan bireylerin, bu tarz uygulamalara daha fazla katıldığı görülmektedir.

3. “Kitlesele Fonlama” Kavramı ve Modelleri

Kitle Kaynağın bir çeşidi olan Kitlesele Fonlama, Kitle Kaynak ile benzerlik ve farklılıklar taşımaktadır. Her iki yöntemde kitlelerin gücünden faydalanmakta, ancak Kitlesele Fonlama uygulamasında, belirli bir projenin fonlanması için kitlelerden finansman desteği istenmektedir. Kitlesele Fonlama, Kitle Kaynak uygulamalarında olduğu gibi, kalabalıkların bilgi, enerji ya da düşünceleri yerine onların maddi desteklerini almaya yönelik bir uygulamadır. Ancak Kitlesele Fonlamanın Kitle Kaynak uygulamaları ile birçok ortak yönü bulunmaktadır. Bunlar, bu uygulamaların var olan bir alanı kökten değiştirmeleri, hiyerarşik kalıpları yıkararak, parası olanla paraya ihtiyacı olanı bir araya getirmeleri ve dolayısıyla benzer demokratik dürtüleri paylaşmalarıdır. Finansman ihtiyacında olan proje, fikir sahipleri ile projelere destek vermek isteyen yatırımcı ya da bağışçılarını internet ortamında buluşturan alanlar Kitlesele Fonlama platformları olarak tanımlanmaktadır.

“Dünyanın ilk kişiden kişiye mikro kredi sitesi” (Howe, 2011 s.199) olarak tanımlanan “Kiva” (www.kiva.org) Kitlesele Fonlama yöntemini genellikle düşük gelirli ülkelerin küçük bütçeli girişimcileri için finansman bulmada kullanan ve bilinen ilk platformdur (Flannery, M. 2006, ss.31-56). Matt Flannery ve Jessica Jackley adlı iki girişimci, mikro kredi alanındaki uygulamalardan ve Grameen Bankası girişimi ile Nobel Ödülü almaya hak kazanan Dr. Muhammed Yunus'un konuşmalarından esinlenerek, yoksulluğu bağışlar ile değil, borçlar ile gidermeyi amaçlayan bir oluşum olan “Kiva.org” adlı mikro kredi platformunun temelleri atmıştır. Bu gibi farklı kredi ve borçlanma yaklaşımları ile var olan değişim, başka girişimcilerin de dikkatini çekmiş ve bir anlamda “Sosyal Bankacılık” olarak tanımlanan Kitlesele Fonlama uygulamalarının, mikro kredinin

dışına taşan, bağış ya da ödül odaklı, yaratıcı, sanatsal projeler için de kullanılması yaygınlaşmıştır.

İnternet üzerinden gerçekleştirilen Kitlesele Fonlama uygulaması, girişimcileri destekçilerle buluşturmak, fikir paylaşımı yaparak kaynakları bir araya getirmek ve kişiler arası bağlar kurmak için Kitlesele Fonlama mecralarına ihtiyaç duyar. Destek arayan ve destek verenler arasındaki para transferini sağlayan sistemin çevrim içi olarak kullanılması yeni olsa da, aslında Kitlesele Fonlama olarak adlandırılan sistem, tüm bu platformların ortaya çıkışından çok daha önceleri kullanılmaktadır. Buna örnek olarak; 1884 yılında Joseph Pulitzer tarafından, Özgürlük Heykeli'nin temelini halka açık çağrı yapılarak toplanan mikro bağışlar ile fonlanması gösterilebilir (Gaylord, 2015). Diğer benzer uygulamalara örnekler, 1700'lü yıllarda, Gulliver'in Gezileri (1726) yazarı Jonathan Swift'in kurduğu İrlanda Kredi Fonu, 19. yüzyılda İrlanda'da başlayan borçlanma uygulamaları, 1970 ve 1980'li yıllarda başlayan Muhammed Yunus'un mikro kredi ve Grameen Bankası girişimleridir. İnternet teknolojilerindeki gelişim ile daha fazla insana ulaşma imkânı bulan uygulamalar, yaratıcı ve sanatsal projelerde farklı biçimlerde kullanılmaya başlanmıştır. 1997 yılında, "Marillion" adlı rock grubunun dünya turnesi için hayranları arasında başlattığı destek kampanyası bu uygulamaların ilk örneği olarak tanımlanmaktadır. 2000'li yıllarda ise yaratıcı sanatçılar için yeni bir iş modeli olarak tanımlanan "Artistshare" adlı site, müzik alanında internet üzerinden kurulan ilk Kitlesele Fonlama platformu olarak tanımlanmaktadır. 2005 yılında kurulan ve yedek sermayeyi, ihtiyacı olanlara ulaştırma iddiasında olan, mikro kredi sitesi "Kiva" Kitlesele Fonlama uygulamalarının tanınırlığının artmasında önemli rol oynamıştır. 2006 yılında internet üzerinden kişiden kişiye borç alıp verme (P2P) sistemine dayalı "Prosper" kurulmuş ve aynı yıl Michael Sullivan Kitlesele Fonlama (crowdfunding) kelimesi ilk kez kullanarak yeni kavramı kullanıma sunmuştur (Castrataro, 2011).

Kavramı ilk kez kullanan Michael Sullivan “fundavlog” adlı çalışması ile video blog kültürüne ilgi duyan kullanıcıların, fundavlog bankası olarak adlandırılan havuza, karşılıklı ilişki, güvenilirlik ve ortak paydaları bağlamında para yatırması üzerine kurgulamıştır (İşler, 2014, s. 52). 2008 yılında, destekçiler ve destek arayanlar arasında aracı konumda olan Kitlesele Fonlama platformlarından, bağış ve ödül odaklı yaratıcı, sanatsal, bilimsel projelere yer veren, “Indiegogo” ve 2009 yılında aynı hedefleri taşıyan “Kickstarter” adlı platformlar kurulmuştur. Sonrasında yer alan yasal ve hukuksal gelişmeler ile belirli bölgelerde Kitlesele Fonlama, ekonomik modellerin içerisinde yer almaya başlamıştır. Özellikle Amerika Birleşik Devletleri’nde 2012 yılında yürürlüğe giren “JOBS” hareketi (Jumpstart Our Business Startups) sonrasında, Kitlesele Fonlama uygulamalarının, internet üzerinden şirketlerin kurulmasında ve kar elde etmede kullanılabilmesine olanak sağlanması ile ekonomik modellerde değişim olduğu iddiası ortaya sürülmektedir (Newman, 2012).

Alternatif bir finansman modeli olma iddiası taşıyan Kitlesele Fonlamanın Amerika ve Avrupa’da kullanımının yaygınlaşması sonrasında, özellikle son yıllarda, Türkiye de dahil olmak üzere çeşitli ülkelerde gördüğü ilgi artmaktadır. Dünya üzerindeki Kitlesele Fonlama uygulamalarının yayılımına bakıldığında; uygulamaların ağırlıkla Kuzey Amerika’da yoğunlaştığı görülmektedir. Ardından Avrupa’da Kitlesele Fonlama uygulaması örnekleri görülmektedir. Asya ve Ortadoğu’da da benzeri uygulama ve platformlar görülmeye başlamıştır (Buhalis, 2012). Kitlesele fonlamanın en başarılı uygulandığı 10 ülke, Amerika, İngiltere, Kanada, Almanya, Fransa, Avustralya, İtalya, Hollanda, İspanya ve Japonya olarak sıralanmaktadır (Ünsal,2017, s.44).

Mikro Finans ve Kitle Kaynak gibi uygulamalar Kitlesele Fonlama uygulamalarına zemin hazırlamış olsalar da, Kitlesele Fonlama, kendine özgü araç, süreç ve hedefleri olan bir yöntemdir. Kitlesele Fonlamanın gelişme ve yayılmasında itici güç olan faktörlerden ilki,

iletişim ve bilgi teknolojilerinde geline aşamada, yatırımcılara ulaşmanın kolaylaşması, ikincisi ise yatırımcılara interaktif bir ortamda iletişim ve ağ oluşturma imkanı sağlayan sosyal medyanın kullanımının yaygınlaşmasıdır.

Kitlesel Fonlama temelde Ödül/Bağış bazlı ve Sermaye/Borç bazlı olarak iki kategoride değerlendirilmektedir. Bağış bazlı (donation based) ve ödül bazlı fonlama (reward based) modellerinde, destekçi kar amacı gütmeyen sosyal bir projeye, kültürel ya da endüstriyel bir ürünün üretimine destek vermektedir. Bağış bazlı modelde destekçi, verdiği desteğin karşılığında maddi karşılığı olmayan ya da yapılan desteğe oranla maddi karşılığı örtüşmeyen olan ödüller almaktadır. Bu ödüller yalnızca bir teşekkür olabildiği gibi, üretilecek olan ürüne ait bir poster, üreticiler ile tanışma, ürüne dair ekstra bilgiler ve bunun gibi ödüller olabilmektedir. Ödül bazlı fonlamada diğer bir yöntem de verilen ödüllerin yapılan bağış miktarına yakın olduğu hatta bazen üretilen ürünün ön satışı niteliğinde olduğu modeldir. Sermaye/Borç bazlı fonlama modellerinde yatırım amaçlı uygulamalar söz konusudur. Borç bazlı fonlamada (debt based) destekçilere yatırılan paranın geri ödemesi taahhüt edilmektedir. Sermaye bazlı (equity based) fonlama ise, destekçilere projeden elde edilecek gelirden pay teklif etmektedir (Ünsal,2017, ss.21-25). 2012 yılında dünya üzerindeki kitlesel fonlama pazarı 2,7 milyar dolar iken 2013 yılında, 6,2 milyar dolar, 2014 yılında, 16,2 milyar dolar, 2015 yılında, 35 milyar dolar, 2016 yılında 44 milyar dolar, 2017 yılında ise 56,34 milyar dolara ulaşmıştır. 2020 yılında bu pazarın 115 milyar dolara ulaşacağı ön görülmektedir (Ünsal,2017, s.44).

12.01.2015 tarihinde BÜMED tarafından gerçekleştirilen “Crowdfunding Seminar” bünyesinde “Crowdfunding as a New Financing Instrument” adlı konuşmasında Boğaziçi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Öğretim Üyesi Yrd.Doç.Dr. Neslihan Yılmaz, ödül bazlı projelerin ortalama bağış miktarının 5000 dolar civarında olduğunu, bağış odaklı

projeler söz konusu olduğunda miktarın 1000 dolara düştüğünü ancak ortaklık bazlı projelerde bağış miktarının 85.000 dolar civarına yükseldiğini belirtmektedir. Ortaklık bazlı projelerde yatırılan paraların kazanç olarak getirisi beklendiğinden yatırılan miktar artsa da, bu tarz fonlamalar da yatırılan parayı kaybetme riski olduğundan, en riskli model olarak tanımlanmaktadır. Bu model, fazla sayıda ortakla kurulan şirketler benzeri bir modeldir. Borç odaklı modelde ise, bankaların sistemine benzer biçimde, ancak daha düşük faiz oranları ve daha az prosedüre bağlı kalınarak, daha fazla katılımcıdan, belirli süre ile belirli miktarda borç alınmaktadır. Kitlesele Fonlama uygulamalarının başlangıcında bağış odaklı model bulunmasına rağmen Yılmaz, zaman içerisinde insanların yatırdıkları paraya karşılık kazanç elde edebilecekleri modellerin kullanımının artacağını öngördüğünü belirtmektedir (Yılmaz, 2015).

4. Türkiye'de Kitlesele Fonlama Uygulamalarına Dair Yasal Süreçler

Kitlesele Fonlama platformları, proje sahipleri ve destekçileri bir araya getiren platformlar olarak tanımlanmaktadır. Bu platformlarda proje sahipleri destek toplamak istedikleri projelerini potansiyel destekçilere sunarlar ve belirlenen süre içerisinde hedeflenen fon miktarına ulaşmayı amaçlarlar. Farklı uygulamalar görülse de, temelde proje sahipleri kampanyalarını tanıtmak adına Kitlesele Fonlama platformları üzerinden videolar, yazılı metinler, fotoğraflar ve sosyal mecralara bağlanan uzantılar aracılığı ile destekçilerine ulaşırlar.

Kitlesele Fonlama farklı modellere sahip olduğundan, Kitlesele Fonlama platformları da farklı modellere sahiptir. Platformlara ve fonlama modellerine dair yasal sınırlama ve

uygulamalar ülkeden ülkeye değişim göstermekte ve ülkelerin ticaret kanunlarına göre düzenlenmektedir. Kitlesel Fonlama platformları, Kitlesel Fonlama modellerinde olduğu gibi 2 ana kategoride değerlendirilmektedir. Bunlardan ilki, Bağışa Dayalı (Donation Based) ve Ödüle Dayalı (Reward Based) kampanyalara yer veren platformlar, bir diğeri Kredi (Equity Based) /Sermaye Bazlı (Credit Based) kampanyalara yer veren platformlardır. Her platformun kendine özgü yasal sınırlama sorumlulukları bulunmaktadır.

Platformların büyük çoğunluğu, proje sahiplerinin aldıkları destek üzerinden belirli bir miktar pay alarak varlıklarını devam ettirmektedirler. Platformun güvenilirliği hem proje sahipleri hem de katılımcılar için oldukça önemlidir. Toplanan paranın sahibine ulaştırılıp ulaştırılmadığı, ödeme biçimleri ya da sunulan projelerin gerçekleşip gerçekleşmediği gibi etkenler projelerin yer alacağı platform seçimlerinde ve destekçilerin destek olup olmama kararlarında etkilidir. Bu nedenle platformlar proje başlatmak isteyenler için bir takım ön koşullar sunmaktadır. Bu ön koşullar platform ve fonlama modellerine göre değişmektedir. Yatırım odaklı kullanılan finansal modellerde proje sahipleri ve destekçilerden sağlamaları beklenen koşullar ile bağış/ödül bazlı modellerde istenilen ön koşullar değişmektedir.

2017 yılına kadar olan süreçte ülkemizde kullanımı yasal model olan bağış/ödül bazlı platformların, kampanya başlatma şartlarına bakarsak, genelde platformlar arasında istenilen temel koşullarda fazla bir farklılık görülmemektedir. Bu temel koşullar, vatandaşlık numarası ya da banka kartı sahibi olmak, 18 yaşını doldurmuş olmak gibi gerekliliklerdir. Bunlar dışında platformların özelliklerine göre sınırlamalar artabilmekte ya da azalabilmektedir. Kimi platformlar, yardım faaliyetleri ve ticari gelir sağlamak dışındaki yaratıcı projelere açıkken, kimi platformlarda salt yardım amaçlı, proje olmaksızın kampanya başlatılabilmekte, kimi platformlarda, maddi destek yanı sıra farklı destek biçimlerine yer verilmektedir. Ödül bazlı kampanyalara yer veren bazı platformlar ise kampanyalar ve

hediyeler ile ilgili kendilerine özgü yasaklar ve sınırlılıklarını belirler ve kendi sitelerinden duyurular. Diğer platformlarda olduğu gibi bağış/ödül bazlı olan tüm fonlama mecralarında kampanya başlatmak ücretsizdir. Çalışma kapsamına dahil edilen Türkiye'de kitlesel fonlama uygulamalarının gerçekleştiği platformlar “CrowdFon” (2010), “Fonla Beni” (2013), “Fongogo” (2013), Buluşum (2016), Arıkovanı (2016), Fon Bulucu (2017), İdeanest (2017) ve FongogoPro (2018) adlı platformlardır.

2017 yılına kadar Kitlesel Fonlama uygulamalarının yasal yönü Türkiye'de uygulanan modeller çerçevesinde değerlendirildiğinde karşımıza, yasal düzenlemeler olmaksızın, var olan çeşitli yasa maddelerine dayanarak uygulanan kampanyalar ve işletilen platformlar çıkmaktadır. 2017 yılında yapılan değişikliğe değin, Kitlesel Fonlama kampanyaları ve Kitlesel Fonlama platformları yalnızca bağış/ödül bazlı projelere yer vermekteydiler. Bahsi geçen yasal değişikliğe değin, Türkiye'de Kitlesel Fonlama alanında faaliyet gösteren platformlar bulunmasına rağmen, yönetme ve vergilendirilmesine yönelik bir yasa henüz bulunmadığından SPK (Sermaye Piyasaları Kurulu) ve TTK (Türk Ticaret Kanunu) da var olan genel hükümlerin Kitlesel Fonlamaya uygulandığı gözükmektedir.

Konuya ilişkin düzenlemelere dair, ilk olarak 2014 yılı başlarında bir açıklama yapılmıştır. Kitlesel Fonlama sistemi, SPK'nın “2014-2016 Stratejik Plan” çalışmasında yer almaktadır. Planda, “Finansal Ürün Çeşitliliği Artırılacaktır” başlıklı birinci hedefinde, “Şirketlerin finansman ihtiyaçlarının karşılanması için doğrudan halka açılmanın yanında farklı finansman yöntemlerinin de fayda ve uygulanabilirliklerinin değerlendirilmesi ile piyasaya yeni alternatifler kazandırılacak olup, bu kapsamda, belirli kriterlerin karşılanması durumunda, şirketlerin paylarını halka arza ilişkin düzenlemelere tabi olmaksızın halka arz etmelerine imkân tanıyan “crowdfunding” yöntemi gibi modern finansman yöntemlerinin

analiz edilerek piyasanın gelişimi açısından faydalı görülenlerin hayata geçirilmesi öngörülmektedir" ifadesi yer almaktadır (SPK 2014-2016 Stratejik Plan, 2014, s.28).

2017 yılında, Türkiye’de kitlesel fonlamanın yasal altyapısını oluşturacak değişikliklerin TBMM’nden geçmesi ile kitle fonlama platformları üzerinden sermaye piyasalarında kaynak toplanmasına imkan sağlanmıştır. 7061 sayılı “Bazı Vergi Kanunları ile Diğer Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” (Torba Yasa) Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmesi ve TBMM Genel Kurulu’nda kabul edilerek Resmi Gazete’de yayımlanan torba yasa sayesinde elektronik ortamda hizmet veren kitle fonlama platformlarının oluşturulmasına izin çıkmıştır (Bazı Vergi Kanunları ile Diğer Bazı Kanunlarda Değişiklik, Kanun No:7061. 2017).

Yasa tasarısının kabulünden önce platformlar var olan düzenlemeler çerçevesinde, "Türkiye’de kanuna ve ahlâka aykırı olmadıkça her tür konuda sözleşme yapabilme serbestisi bulunmakta" maddesine dayanarak işlem yapmaktaydılar. Dolayısıyla yazılı bir sözleşme ya da elektronik ortamda teyit edilebilen bir sözleşme olması durumunda Kitlesel Fonlama uygulamaları için hukuksal/yasal bir engel bulunmadığını belirten platform sahipleri yöneticileri, O anki mevcut sorunlara yasal sınırlar içerisinde çözümler ürettiklerini ancak platformlara dair düzenlemelerin gerekli olduğunu belirtmekteydiler (Ahi, 2013). Konu ile ilgili 2014 yılında görüşülen, “CrowdFON” adlı Kitlesel Fonlama yöneticisi Savaş Ünsal, var olan mevzuata göre, tek yasal dayanaklarının “arazi kazanç” olarak tanımlanan kanun maddesi olduğunu ve proje sahibi insanların ticari amaç gütmedikleri için, toplanan fonlardan platformun alacağı yüzde miktarı kesildiği zaman elde edilen kazancın 20.000 liradan fazla olmaması halinde parayı alan tarafın vergiye tabi olmadığını belirtmekteydi. Ancak para toplama işleminin denetlenmesi adına platformlara lisans getirilmesini öneren Ünsal, bu tür platformların herhangi bir problemle karşılaşmaması için para toplama işinin yasal hale

getirilmesi ve nasıl para toplandığının sergilenmesinin önemli olduğunu vurgulamaktaydı. Ünsal, Kitlesele Fonlamaya dair düzenlemeler ile finansal fonlama modellerinin yasal hale gelmesinin ve destekçilerin hissedar olmasını, ıslak belge çıkartılacağı yerde elektronik ortamda bu imzanın atılmasına imkan sağlayacak düzenlemelerin yapılmasının önemine değinmekte, finansal olmayan modeller ile platformların para kazanmaları ve varlıklarını sürdürmelerinin çok mümkün olmadığı görüşünü dile getirmiştir. Ünsal, var olan Kitlesele Fonlama modelleri içerisinde, “Kickstarter” benzeri fiiks fonlama modelinin esnek fonlamaya göre daha doğru bir örnek olduğunu ve Türkiye’de “Sealers.com” benzeri bir sermaye bazlı finansman modeline (equity crowdfunding) geçilmesi gerektiğini belirtmektedir. Bunun için gerekli mecralar ile iletişimde bulduklarını söyleyen Ünsal, Sermaye Piyasaları Kurulu'nun “2014-2016 Stratejik Planı” adlı çalışmasının Kitlesele Fonlama uygulamalarına dair düzenlemelere işaret eden maddeler içermesinin önemli bir gelişme olduğunu belirtmektedir (Ünsal, 2014).

2017 yılında kurulan Kitlesele Fonlama Derneği bünyesinde yapılan çalıştayda, sektörün sağlıklı işlemesine yönelik öneriler hükümet organlarına bir bildiri ile iletilmiştir. Bu bildiri de, platformlar, proje sahipleri, ödüler ve destekçilerin haklarının korunması adına ne tür düzenlemeler yapılabileceği sıralanmaktadır. Bu raporda yasa tasarısının kabulünden önce, bu tarz platformların işleyişi önündeki en büyük engelin kitlelerden para toplama organizasyonunun SPK tarafından yapılması ve diğer kuruluşların işleyişi için herhangi bir mevzuat olmaması olarak belirtilmektedir. Raporda, lisanslama, platformların yapısı, desteklerin toplanması, proje sahiplerine yapılan ödemelerle ilgili yapılan öneriler detaylı şekilde sıralanmıştır (Ünsal, 2017, ss.125-130).

Platform yetkilileri ve SPK ile yapılan görüşmeler sonucunda, 6362 sayılı Sermaye Piyasası Kanununu (“Kanun”) değıştiren düzenleme 5 Aralık 2017 tarihli Resmi Gazete’de

yayınlanarak yasalaşmış ve SPK bu konuda ikincil düzenlemeleri yapmak üzere yetkilendirilmiştir. Bu düzenlemelere göre Kitlesele fonlama alanı Kanun kapsamında SPK tarafından düzenlenecek ve bu tarz uygulamaların halka arz sayılmayacağı ve kitlesele fonlama platformları aracılığıyla para toplayanların da "ihraççı" sayılmayacakları belirtilmiştir. Tasarıda, Kitlesele fonlama platformları, "kitlesele fonlamaya aracılık eden ve elektronik ortamda hizmet veren kuruluşlar" olarak tanımlanmıştır. Bu kuruluşlar SPK dan izin alarak faaliyete geçecek ve kitlesele fonlama suretiyle halktan para toplanmasına yetkili olacak ve izahname ya da ihraç belgesi hazırlama yükümlülüğüne tabi olmayacaklar. Bu platformların kuruluşlarına, ortaklarına, pay devirlerine, çalışanlarına, toplanacak fonlara ve fonların amacına olarak kullanıldığına kontrolüne SPK tarafından yapılacak denetimler ile kontrol sağlanacaktır. SPK, izinsiz kitlesele fonlama faaliyetinde bulunan internet sitelerine erişimin engellenmesini talep edebilecek ve Kitlesele fonlama faaliyetleri "yatırım hizmeti" sayılmayacaktır (Resmi Gazete sayı: 30261, 2017).

Yasa tasarısında var olmasına rağmen kitlesele fonlam platformlarının halen yasaya ve ucu açık maddelere ilişkin soruları bulunmaktadır. Sektörün yöneticileri ve alanında uzman bir çok kişinin katıldığı 10.05.2018 tarihli 1. Kitlesele Fonlama Forumu'nda henüz başlangıç aşamasında olan kitlesele fonlama sektörünün temel sorunları ve yasal düzenlemelere dair detaylı tartışmalar yapılmış, bilgi verilmiştir.

Bu bilgiler ışığında elde edilen verilere göre, SPK'ya verilen yetkiler dahilinde, SPK yalnızca pay/hisse bazlı platformlar için düzenleme yapma yetkisine sahiptir. Dolayısı ile kredi/borç odaklı ve ödül/bağış bazlı modeller şu an için geçmişte var olan sorunları aşmış gözükmemektedir. Dolayısı ile makalede de bahsedildiği üzere kredi/borç ve ödül/bağış bazlı modeller Türk Ticaret Kanununda yer alan maddeler dahilinde yürütülmektedir. Pay/hisse bazlı platformlar için ise henüz aktif bir biçimde sistem işleyişe geçmemiştir. Yakın dönem

içerisinde işleyişe geçmesi beklenen sistem aktarılan biçimde tasarlanmıştır. Fon sağlayıcılardan elde edilecek olan para devletin bir kurumu olan Takas Bank'ta toplanacak, platformlara para akışı yapılmayacaktır. MKK (Merkezi Kayıt Kuruluşu) pay düzenlemesi yapacak yatırımcıyı korumak adına alınan karar ile yatırımcı en fazla 10.000 TL karşılığı pay alabilecektir. Bu sistemde proje sahipleri anonim şirket konumundadırlar (Sönmez,2018). Halen sisteme dair sorunlar barındırır da, kitlesel fonlama platformları varlıklarını sürdürmekte ve dernekleşmektedirler. Meclise sunulan Kitlesel Fonlama kanun teklifinin ardından Kitlesel Fonlama Derneği yasal olarak kurulup faaliyete geçmiş ve 14 Şubat 2107 tarihinde I. çalıştay raporu yayınlanmıştır. Bu dernek bünyesinde Türkiye'deki kitlesel fonlama platformlarından; CrowdFON, Fongogo, Arıkovanı, Buluşum, Fonlabeni, ideanest ve Fonbulucu yer almaktadır.

5. Türkiye'de Kitlesel Fonlama Platformları

Türkiye'nin ilk Kitlesel Fonlama platformu olarak bilinen eski adıyla “Projemefon” (2010), yeni adı ile “CrowdFON” (2012) yılında Savaş Ünsal tarafından devir alınmıştır. Platform, web sitesinde kendini “Yaratıcı fikirlerin gerçekleşebilmesi için projelere kaynak sağlayan yenilikçi bir platform” olarak tanımlamakta ve aynı zamanda “yaratıcı endüstriler için de alternatif finansman alanı olma” özelliğini taşıdığını belirtmektedir (CrowdFON, Sıkça Sorulan Sorular. 2014). Site üzerinden kampanya başlatabilmek için gereken şartlar, 18 yaşından büyük olmanız, TC Kimlik numarasına sahip olmanız, Türkiye'de ikamet ediyor olmanız ve aktif banka hesabınızın ve açık adresinizin olmasıdır. Ayrıca, projeler, “CrowdFON”un sitesinde belirttiği ilke ve esaslara uymak zorundadır. Bu ilke ve esaslar, projelerin destek toplamak, yardım faaliyetleri ve ticari gelir sağlamak için değil yaratıcı

projelere açık olmasına yöneliktir. Projelere destek olanlara verilecek ödüllerin belirlenmesinde de belirli esaslar ve kısıtlamalar bulunmaktadır. İçerisinde, finansal teşvikler, iadeler ve geri ödemeler, kura, loto, tombala, çekiliş, indirim, indirim kuponu ve hediye sertifikası, alkol, tütün mahsulü ve uyuşturucu maddeler bulunan yasaklı öğelerin tam listesi sitede yer almaktadır. Sitede yer alan projelerin destekçiler tarafından verilen fonları alabilmesi için “ya hep ya hiç” kuralı uygulanmakta ve projeler, proje sahipleri tarafından belirlenen hedef fona ulaşamazsa toplanılan paralar destekçilerin hesabından çekilmemektedir. Proje hedeflenen miktara ulaştığı takdirde destekçilerin kredi kartları hemen işleme alınmakta ve ödemeler proje sahibine iletilmektedir. Proje sahibi projesini tamamlamak ve vaat ettiği ödülleri vermek ile yükümlüdür. Bu durumda platform, toplanan desteğin içinden %12+KDV oranında kesinti yaparak toplanan parayı proje sahibine iletmektedir (CrowdFON, Sıkça Sorulan Sorular. 2014).

“CrowdFON” adlı Kitlesele Fonlama platformunun kurucusu Savaş Ünsal ile yapılan görüşmede, Ünsal platformun diğer platformlardan farkının ilk kurulan platform olması ve ödül bazlı bir platform olması olduğunu belirtmiştir. Kitlesele Fonlama kullanımının ilk örneklerinden olan Ekümenopolis (2012) gibi bir projenin platformda yer almasının önemini vurgulamaktadır. Savaş Ünsal, insanların görsel ve işitsel olarak etki altında kalmaya daha meyilli olduklarını bu nedenle, bu tarz fonlama platformlarında, müzik ve film kategorilerinin en popüler kategoriler olduğunu belirtmektedir. İnsanların projelere destek olarak, bir deneyimi satın almak, deneyimin parçasıyım hissini yakalamak arzusunda olduklarını söylemeyen Ünsal, projelere katılımı bu motivasyon ile açıklamaktadır. Projelerin başarılı olması için, proje sahibinin içerisinde yer aldığı net hedeflerin ortaya konulduğu bir video bulunmasının öneminden bahseden Ünsal, projeye başlamadan önceki hazırlık sürecine dikkat çekerek, insanları harekete geçirecek bir topluluk ile iletişim halinde olmanın önemli olduğunu, projeye başladıktan sonra topluluk oluşturulmaya çalışılırken vakit kaybedildiğini

belirtmekte ve kampanya öncesi, kampanya ekibinin farklı mecralarda ön çalışma yapmaları gerekliliğinden bahsetmektedir (Ünsal, 2014). CrowdFON kurucusu ve Türkiye Kitlesele Fonlama Derneği yönetim kurulu başkanı Savaş Ünsal, 2010 yılından bugüne kadar yaklaşık 900 projeye fon sağladıklarını ve Ocak 2015'te GD Holding ile yaptıkları ortaklık sonucunda CrowdFON.com'un altyapı geliştirme ve pazarlama faaliyetlerine ağırlık verdiklerini belirtmektedir (Yavuz, 2016).

Türkiye'de var olan Kitlesele Fonlama platformlarından bir diğeri olan 2013 yılı kuruluşlu "Fonla Beni", Cemil Sobacı tarafından işletilmektedir. Platform yaratıcı projeleri merkeze aldığını belirterek sitenin, sanatçılar, film yapımcıları, müzisyenler, yazarlar, illüstratörler, kâşifler, küratörler, performans sanatçıları, yani projelerini hayata geçirmek isteyen herkese açık olduğunu belirtmektedir. Hayırseverlik faaliyetleri, kamuyu ilgilendiren davalar, sosyal sorumluluk projeleri ve gelecekte kar getirecek yatırımlar için sitenin uygun olmadığı belirtilmekte ancak bazı koşullar dahilinde sitede kar amacı gütmeyen organizasyonlara da yer verilmektedir. Proje açmak için gerekli şartları, 18 yaşından büyük olmak, banka kartına sahip olmak, sabit bir adres, T.C. Kimlik Numarası sahibi olmak ve projenin sitede yer alan "Olmazsa Olmazlar" koşulları ile uyumlu olması olduğunu belirten platform, yurt dışından site üzerinden proje başlatmanın da belirli şartlar dahilinde mümkün olduğunu ancak bunun için site ile iletişime geçilmesi gerektiğini belirtmektedir (Fonla Beni, Olmazsa Olmazlar, 2014). Site, fiks fonlama modelini "Olmak Ya Da Olmamak Şartı", nam-ı diğer "Shakespeare Kuralı" adı ile açıklamakta ve projelerin hedefledikleri fonlara ulaşmaları şartı ile toplanan desteği alabileceklerini, aksi takdirde toplanan paraların destekçilere geri iade edileceğini belirtmektedir. Sitede proje açabilmek için "FonlaBeni" üzerinden yeni bir hesap oluşturmadan "Facebook" hesabıyla doğrudan bağlanabilme imkanı olan platformda projelerin destek toplaması için belirlenen süre 1 ila 60 gün arasındadır. Kampanyalar başlatıldıktan sonra, proje tanımı, video ve görsel ödüller, profil bilgileri ve proje hakkında

sık sorulan sorular gibi maddelerde değişiklik yapabileceğini belirten yetkililer, fon hedefi, projenin bitiş tarihi ve destekçiler tarafından seçilmiş ödüllerde asla değişik yapılamayacağını belirtmektedirler. Destekçilere verilecek ödüllerin en fazla 10.000 TL tutarında olması gerektiği belirtilen sitede, projelerin başarılı olması durumunda, toplanan paranın %9 kadarını platform almaktadır (Fonla Beni, Olmazsa Olmazlar, 2014).

Ali Çebi ve Ali Tirkeş tarafından kurulan “Fongogo” (2013) adlı Kitlese Fonlama platformu ise, kampanya başlatmak için gerekli olan kriterleri, proje sahipleri birey ise TC Kimlik Numarası, şirket ise Şirket Sicil Numarası, STK (Sivil Toplum Kuruluşu) ise Dernek/Vakıf Sicil Numarası bulunması ve projeler onaylanmadan önce numaranın yazılı olduğu belgenin kopyasını “Fongogo”ya iletilmesi olarak belirtmiştir. Site üzerinden projelere dair kampanya başlatmak ücretsizdir, “Fongogo”, STK ve derneklere de proje/yardım kampanyası açma seçeneği sunmaktadır. Bu kategoriler için farklı uygulamaları olan site, bireylerin yaratıcı projelerine dair projeler için “fiks fonlama” modelini uygulamakta ve hedeflenen fona ulaşılabilmesi dahilinde, proje sahipleri toplanılan fon miktarını alamamaktadır. STK vakıflar için ise kampanya başlatmak için Yardım Toplama Kanununa uygun şekilde ya halihazırda izni olması ya da fon ihtiyacı duyduğu projesine özel yardım toplama izni almış olması gerekmektedir. Bunun için Dernekler, İl Dernekler Müdürlüğüne, vakıflar ise Vakıflar Genel Müdürlüğüne, proje bazlı yardım toplama izni için başvurabilmektedirler (Fongogo Sıkça Sorulan Sorular, 2013).

Sitede yer alacak projeler için çeşitli sınırlamalar bulunduğunu ve belirli bir eleme aşaması olduğunu belirten yetkililer, bireylere ait projelerde, proje sahiplerinin ürettikleri ürünün ön satışını gerçekleştirir konumda oldukları için, ödül vermelerinin gerekli olduğunu belirtmektedirler. Projelere destek vermek için ödeme sistemi olarak “Izyco” hesabı kullanıldığını ve destek miktarının kredi kartı hesabından projeler sonlanana kadar provizyon

olarak alındığını, proje sona erdiğinde, eğer proje (birey/şirket) başarılıysa desteğin kredi kartından/hesabından çekildiğini belirtmektedir. Fongogo, projeler için toplanılan destek üzerinden %7 + KDV servis bedeli almaktadır (Fongogo Sıkça Sorulan Sorular,2013).

Yetkililer yasal süreçlere dair, “Fongogo”nun, Fongogo Bilişim Bilgisayar Teknoloji Reklam ve Danışmanlık San. Tic. A.Ş olarak kayıtlı olan bir şirket olarak, kurulum evresinde birçok avukat ve mali müşavir ile çalışıldığını ve tüm sistemin Türkiye Cumhuriyeti kanunlarına uygun olarak tasarlandığını belirtmektedirler. Platform tüm proje sahipleri ile bir anlaşma imzalandığını ve Sivil toplum kuruluşları haricinde birey ve şirketlerin Fongogo üzerinden yaptıkları satışlar için vergi ödemekle yükümlü olduklarını belirtmektedir (Fongogo Sıkça Sorulan Sorular, 2013).

FongogoPro 2018 yılında Fongogo kitlesel platformunun yeni yasa tasarısı üzerine çıkan izin ile sermaye bazlı fonlamalar yapmak isteyen yatırımcı ve girişimciler için faaliyete geçirdiği platformdur. FongogoPro sitesinde yatırımcılar için bu sistemin sağladığı avantajları, maliyetsiz yatırım fırsatları, basitleştirilmiş yatırım süreçleri, herkes için melek yatırımcı olma fırsatı sunulması ve yatırım riskinin azaltılması olarak sıralamaktadır. Girişimciler İçin ise var olan avantajlar, geniş yatırımcı ağına ulaşım, kısa sürede fonlama, kitle aracılığıyla müşteri portföyü oluşturma, girişimin kitlelere ulaşımı ve geribildirim alabilme olarak sıralanmaktadır (FongogoPro, Neden Kitlesel Fonlama, 2018).

Boyner Vakfı tarafından kurulan Buluşum (2016) adlı platform kendini "topluma fayda sağlayacak projelerin tanıtıldığı, bu projelere destek olmak isteyenlerin de imkanları ölçüsünde destek olabildiği bir kitlesel fonlama (crowdfunding) platformu" olarak tanımlamaktadır. Buluşum kuruluş amacını buluşu olan sosyal girişimciler ve buluşları desteklemek isteyen destekçileri bir araya getirmek olarak tanımlamaktadır (Buluşum, Buluşum Nedir, 2017).

Platformun diğer platformlardan farkı proje başarıya ulaştığı takdirde diğer platformlarda alınan hizmet bedelinin alınmamasıdır. Proje başlatmak için platforma ücretsiz olarak üye olmak yeterlidir. Proje başlatmak için gerekli şartlar, 18 yaşın üzerinde olmak ve Türkiye’de ikamet ediyor olmak, kimlik bilgileri ve aktif bir banka hesabı olmasıdır. Projenin başarıyla tamamlanması halinde, 14 iş günü içerisinde toplanan tutar banka hesabına yatmaktadır. Platform, kredi kartı ve havale yolu ile destek kabul etmektedir. Projelere yurt dışından destek yapma olanağı bulunmaktadır. Platformun diğer bir farkı ise destek toplama sürecinin proje hedef miktara ulaştığı an sona ermesidir (Buluşum. Sıkça Sorulan Sorular, 2017) Platform üzerinde başarılı olan projelerden biri Enes Kaya'nın daha önce farklı bölgelerde gerçekleşen film festivali Akdeniz ayağı için başlattığı "Sinemasal Açık Hava Film Festivali, Akdeniz" adlı projedir. Proje 60.000TL toplayarak hedefe ulaşmıştır. Enes Kaya festivalin diğer ayakları için daha önce farklı platformlar üzerinden başarılı kampanyalar sürdürmüştür. (Buluşum, Tüm Buluşlar, 2017).

Turkcell bünyesinde faaliyete geçen ve Salih Zeki Çimen tarafından işletilen Arıkovanı (2016) adlı platform teknoloji bazlı projeleri fonlamaya açan bir platformdur. Kendini " Arıkovanı, girişimcilerin geliştirdikleri teknoloji ve inovasyon odaklı projelerin hayata geçmesi için ihtiyaç duydukları kaynağı toplumdaki edinmesini sağlayan bir kitlesel fonlama platformudur" şeklinde tanımlamaktadır. Turkcell Stratejik Pazarlama Direktörü Ebru Darip, Arıkovanı'nın diğer kitlesel fonlama platformlarından farkını teknolojiye odaklanan projelere yer vermesi olduğunu belirtmektedir (Yavuz, 2016). Platform ödül bazlı bir kitlesel fonlama platformudur. Platform proje sahiplerinden herhangi bir ücret talep etmemekte ancak toplanan destekler banka ve diğer ödeme sistemlerinin işlemleri için bankaların aldıkları ücretler yaptığın destek miktarından kesilerek girişimciye aktarılmaktadır. Arıkovanı üzerinde yer alan Ape Drone Teknolojileri Sunar: X adlı proje 365 destekçi ile 783.955 TL toplayarak Türkiye’de yerel platformlar içerisinde 09.02.2018 tarih

itibari ile değerlendirilen veriler kapsamında, en fazla fona ulaşan proje olmuştur (Arı Kovani,2018). Kuruluşundan bu yana geçen sürede 500'den fazla proje başvurusu alan platform içerisinde kitlesel fonlama kampanyası başlatmadan önce projeleri kitlelerin oylamasına sunan bir hazırlık bölümü mevcuttur. Platformda teknoloji bazlı projelerin ödüller bölümünde ürünlerin üretildikten sonraki ön satışı niteliğinde ödüller koymaları söz konusu olduğundan toplanan fon miktarları diğer platformlara göre fazladır. Fon Bulucu (2017) adlı platform üzerinde 4 adet proje bulunmaktadır. Tamamlanan proje henüz bulunmayan platform kredi bazlı, yatırım ve hisse bazlı, ödü bazlı ve bağış bazlı projelere açık bir platformdur. Ancak site üzerinde şu an Türkiye'de yasal düzenlemeler yapılmış olmasına rağmen henüz uygulamaya başlanmamış olması dolayısı ile yatırım bazlı modeller yer almamaktadır. Proje sahiplerinin kampanya başlatabilmesi için diğer platformlarda olduğu gibi 18 yaşını geçmiş olmak, T.C vatandaşı olmak ve bir banka hesabına sahip olmak yeterlidir. Platform toplanan fon üzerinden KDV veya Stopaj, diğer vergiler ve %12,5 platform kullanım ücreti keserek toplanan fonu proje sahibine ulaştırmaktadır (Fon Bulucu, Fonlama Modelleri, 2017).

Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı tarafından teknoloji bazlı projeler için fonlama amaçlı kurulan İdeanest (2017) sitesinde kendini " proje sahiplerinin oluşacak ekosistem içinde ihtiyaçları olan diğer kaynaklara da (bilgi, network, danışmanlık, aynı destekler vb.) erişimlerinin kolaylaştırılması amaçlanmaktadır" biçiminde tanımlamaktadır. Platform üzerinde gönderilen projeler bir kurul tarafından incelenerek yayınlanır ve ön yayın aşamasına geçerler. Fonlama aşamasındaki projeler için maksimum gün sayısı 60 gündür. Projelere destek olmak isteyenler kredi kartı ya da yapılan bağış karşılığında elde edilen ideanest puanları ile destekte bulunabilmektedirler. Platform bağış bazlı bir platform olduğu için destekçilere herhangi bir ödül sunulmamaktadır. Projenin gerçekleşmesi destekçilerin kazanımı konumundadır (İdeanest, Menü, 2018).

6. Türkiye'de Kitlese Fonlama Platformlarına Dair Veriler

CrowdFON adlı platform üzerinde kurulduğu günden 09.02.2018 tarihine kadar yer alan proje sayısı 225 tir. Başarılı olan 15 proje için elde edilen toplam fon miktarı 84.092 TL'dir. Fonla Beni adlı sitede yer alan 68 projeden 44 tanesi başarılı olmuştur. Başarılı olan proje üzerinden elde edilen fon miktarı 162.966 TL'dir. Fongogo adlı site üzerinde bulunan 234 proje içerisinde hedef fona ulaşan 82 proje üzerinden toplam 1.409.965 TL fon elde edilmiştir. Buluşum adlı platformda 09.02.2018 itibari ile bulunan 13 adet projeden hepsi hedefe ulaşmıştır. Platform üzerinden bu projeler için 440.790 TL fon toplanmıştır. Arı Kovanı adlı platform üzerinde 4 proje fonlanma, 14 proje ise hazırlık aşamasındadır. Tamamlanan başarılı projeler için platform üzerinden toplamda 3.485.036 TL fon sağlanmıştır. İdeanest adlı platform üzerinde 09.02.2018 itibari ile 4 adet proje bulunmaktadır. Bu projelerden başarılı olan iki proje için toplam 61.370 TL fon elde edilmiştir. Türkiye'de yer alan 6 yerel platformun toplam proje sayısı, hedef fona ulaşan projeler ve elde edilen fon verileri tablolştırılmıştır. 09.02.2018 itibari ile elde edilen istatistiki veriler aşağıdaki gibidir.¹

¹ Bahsi geçen veriler 01.06.2014-09.02.2018 tarih aralığında, çalışma kapsamına dâhil edilen “CrowdFon” (2010), “Fonla Beni” (2013) , “Fongogo” (2013), Buluşum (2016), Arı Kovanı (2016), Fon Bulucu (2017), İdeanest (2017) ve FongogoPro (2018) adlı platformlar üzerinden toplanan verilerin, Seda Aktaş tarafından derlenmesi sonucu oluşturulmuştur. Siteler üzerinde, belirtilen tarih aralığı öncesinde yer alan kampanyalar da, Türkiye geneli istatistiki sonuçları etkilediğinden, siteler üzerinde halen bulunuyorlarsa, (siteler üzerinde yer alan kampanyalardan bazıları çalışma süresince kaldırılmışlardır) çalışmaya dâhil edilmişlerdir.

Tablo. 6.1 Türkiye'de Faaliyette Olan Kitlese Fonlama Platformları Sayısal Veriler

Platformlar	Toplam Proje	Hedef Fona Ulaşan Proje	Elde Edilen Fon Miktarı
CrowdFON	225	15	84.092 TL
Fonla Beni	68	44	162.966 TL
Fongogo	234	82	1.409.965 TL
Buluşum	13	13	440.790 TL
Arı Kovanı	47	20	3.485.036 TL
İdeanest	4	4	61.370 TL
Toplam	591	178	5.644.219 TL

CrowdFON, Fonla Beni, Fongogo, Buluşum, Arı Kovanı ve İdeanest üzerinde yer alan 591 projeden 178 tanesi hedef fona ulaşmıştır. Hedef fona ulaşan projeler üzerinden elde edilen fon miktarı 5.644.219 TL dir.

7. Değerlendirme

Kitlesel Fonlama uygulamaları dünya üzerinde görünürlüğü gittikçe artan biçimde gelişmekte ve yaygınlaşmaktadır. Coğrafi sınırları aşarak geniş kitlelere ulaşabilen Kitlesel Fonlama uygulamalarının getirdiği değişim yalnızca ekonomik modellerde değil sosyal pratiklerde de görülmektedir. Bu uygulamalar bir anlamda siber kültürün ulus ötesi özelliğine de bağlı olarak ulus ötesi topluluklar oluşturmakta ve farklı kültürleri ortak paydada birleştirebilmektedir.

Kitlesel Fonlama, dünyada ve Türkiye'de özellikle kültürel ürünlerin fonlanmasına dair çeşitli demokratik modelleri uygulama imkanı sunarken, Kitlesel Fonlama platformları, üretimler üzerinde karar verme mekanizmasına sahip yeni eşik bekçileri ortaya çıkartmaktadır. Geleneksel üretim modellerine meydan okuyan bu yapı sayesinde üretim sürecinde demokratikleşme gerçekleşeceği var sayılmaktadır. Bu bağlamda Kitlesel Fonlamanın, yeni girişimci ve iş veren modellerini oluşturan, sosyal ağları, harekete geçiren, üretici ve tüketicilerin kolektif yararına yönelik yeni bir politik düzeni işaret ettiğini söylemek mümkündür.

Kitlesel Fonlama platformları, destekçiler ile proje yürütücüleri arasındaki bariyerleri kaldırarak, platformlar üzerinden topluluklar oluşturmaktadır. Bu toplulukların sürdürülmesi proje sahiplerinin proje öncesi, sırası ve sonrasındaki davranış ve tutumlarıyla yakından ilişkilidir. Destekçiler platformlar üzerindeki projelere farklı aşamalarda ve derecelerde müdahil olma şansı bulmaktadırlar.

Bu bağlamda, geleceğe yönelik olumlu bir gelişme olan modelin ilk örneklerinin destekçiler açısından güven zedeleyici olmaması adına proje sahiplerine çeşitli görevler

düşmektedir. Destek verilen bir proje ister ödül bazlı ister yatırım bazlı olsun, proje sahibi tarafından taahhüt edilenlerin gerçekleştirilmesi ve geri dönüş yapılması önemlidir. Özellikle yatırım bazlı uygulamalarda bu taahhütlerin yerine getirilmesi yasal düzenlemeler ile garantiye alınmaktadır. Ancak Türkiye'de yatırım bazlı kitlesel fonlamaya dair yasal düzenlemeler yapılmış olsa da henüz faaliyete geçen bir uygulama yoktur (14.01.2018 itibari ile). Platformların işleyişine bakıldığında teknik anlamda geliştirilmesi gereken yönler olduğu görülmektedir. Çevrimiçi ortamlarda destek verme mekanizmasına aşına olmayan kullanıcılar açısından ödeme ve projelere ulaşma esnasında siteye girişte yaşanan teknik aksaklıklar, internet üzerinden destek mekanizmalarında yaşanan güvenlik açıkları gibi sorunlar, kullanıcılar açısından motivasyonu düşürücü durumdadır. Bu gibi sorunlar aşıldığı ve kitlesel fonlama modeli kullanıcılara etkili biçimde tanıtıldığı takdirde var olan destek miktarlarında artış yaşanması muhtemeldir. Turkcell ve Boyner gibi kurumların bu tarz platformlara destek vermesi özellikle teknoloji bazlı projeler için yeni fırsatlar doğurmaktadır. Ödül/Bağış bazlı platformların ise çalışma da bahsedildiği üzere yeni girişimciler için önemli miktarda destek topladığı ve toplanan destekler sayesinde hayata geçen projeler bulunduğu görülmektedir. Kitlesel fonlamanın proje sahiplerine finansman desteği dışında projelerini tanıtmaya, hedef kitlelerini belirleme ve bu kitleye farklı kaynaklardan ulaşma konusunda farklı katkıları bulunmaktadır. Türkiye'de uygulamaların geçtiğimiz beş yıl içerisinde belirli kesimlerce kullanıldığı görülse de yeni yasa değişiklikleri beraberinde, proje sahipleri kadar destekçiler içinde bir yatırım modeli olarak kullanılacağı öngörülmektedir.

Kaynakça

- Arı Kovani. Projeler, <https://arikovani.com/projeler?status=0> (erişim tarihi 03.02.2018)
- Bannerman, S. (2013). Crowdfunding Culture. *Wi: Journal of Mobile Culture*, 7, 1st ser. 12.01. 2017, <http://wi.mobilities.ca/crowdfunding-culture/> (erişim tarihi 05.11.2017)
- Buhalis, J. Crowdfunding: What It Is. <http://www.virtualwallstreet.com/crowdfund-what-is.shtml> (erişim tarihi 22.01.2014)
- Buluşum, Tüm Buluşlar, <https://www.bulusum.biz/TumBuluslar> (erişim tarihi 03.02.2018)
- Buluşum. platform <https://www.bulusum.biz/BulusumNedir#nedir> (erişim tarihi 03.02.2018)
- Buluşum. Sıkça Sorulan Sorular, <https://www.bulusum.biz/SikSorulanSorular> (erişim tarihi 03.02.2018)
- Castrataro, D. (2011). A Social History of Crowdfunding. *Social Media Week*, <http://socialmediaweek.org/blog/2011/12/a-social-history-of-crowdfunding/> (erişim tarihi 05.12.2014)
- CrowdFON. <https://www.crowdfon.com/Default.aspx> (erişim tarihi 05.10.2016)
- CrowdFON, Sıkça Sorulan Sorular. https://crowdfon.com/sikca_sorulan_sorular#1 (erişim tarihi 03.05.2015)
- Estellés-Arolas, E., & González-Ladrón-De-Guevara, F. (2012). Towards an integrated crowdsourcing definition. *Journal of Information Science*, 38(2), 189-200. doi:10.1177/0165551512437638 (erişim tarihi 11.06.2017)

Flannery, M. (2007). Kiva and the Birth of Person-to-Person Microfinance. *Innovations: Technology, Governance, Globalization*, 2(1-2), 31-56. doi:10.1162/itgg.2007.2.1-2.31 (erişim tarihi 01.05.2017)

Fongogo, Sıkça Sorulan Sorular. <http://www.fongogo.com/Fongogo/SSS> (12.05.2014)

FongogoPro, Neden Kitlese Fonlama, <http://www.fongogopro.com/Landing> (erişim tarihi 03.02.2018)

Fonla Beni. <http://www.fonlabeni.com/icerik/bilgi/olmazsa-olmazlar> (20.07.2014)

Fon Bulucu, Fonlama Modelleri, <https://www.fonbulucu.com/sayfa/Fonlama-Modelleri/3> (erişim tarihi 03.02.2018)

Gaylord, C. (2015). How crowdfunding brought the Statue of Liberty to America, *The CS Monitor*. <http://www.csmonitor.com/Technology/2015/0617/How-crowdfunding-brought-the-Statue-of-Liberty-to-America> (erişim tarihi 05.01.2016)

Howe, J. (2010). *Crowdsourcing*, Günseli Aksoy (çev.), İstanbul:Optimist Yayıncılık

Howe, J. (2006). The Rise of Crowdsourcing. *Wired*. http://www.wired.com/wired/archive/14.06/crowds.html?pg=2&topic=crowds&topic_set (erişim tarihi 05.11.2017)

İdeanest, Menü, <https://ideanest.org/#menu4>(erişim tarihi 03.02.2018)

İşler,S.T. (2014). Modern Finansmanda Yeni Bir Dönem: Kitlese Fonlama, Gösterge, Sonbahar, ISSN 2148464-3, https://www.tspb.org.tr/wp-content/uploads/2015/07/TSPB-GOSTERGE-GUZ_opt.pdf (erişim tarihi 20.02.2015)

Jenkins, H., Clinton, K., Purushatma, R., Robison, A., & Weigel, M. (2006). Confronting the challenges of a participatory culture: Media education for the 21st century, MacArthur Foundation.

Newman, R.(2012). 3 Myths Contained in the JOBS Act, <http://www.usnews.com/news/blogs/rick-newman/2012/04/05/3-myths-contained-in-the-jobs-act> (erişim tarihi, 14.10.2016)

Resmî Gazete Sayı : 30261 Bazı Vergi Kanunları ile Diğer Bazı Kanunlarda Değişiklik, Kanun No:7061. (2017). <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/12/20171205-12.htm>(erişim tarihi 08.02 2018)

Sönmez, M. SPK Kitlesele Fonlama Düzenlemeleri. I. Kitlesele Fonlama Forumu, Nişantaşı Üniversitesi, 10.05.2018

SPK Mevzuat. <http://www.spk.gov.tr/apps/Mevzuat/?yanmenuid=1>(24.01. 2014)

Tosuner, A. (21.01.2014). Ticareti İşgal Et, Ortak Kullanım Ekonomisi ve Sürdürülebilirlik Blogu.<http://www.ortakullanimhareketi.com/2012/12/ticareti-ısgal-et-paylasm-ekonomisinin.html#sthash.euH7Dq0n.dpuf> (erişim tarihi 11.07.2017)

Types of Crowdfunding. Fundable, <https://www.fundable.com/crowdfunding101/types-of-crowdfunding> (erişim tarihi 08 Ocak 2015)

Ünsal, Savaş (2017). Kitlesele Fonlama. Ceres Yayınları. İstanbul.

Ünsal, Savaş (2014). Crowdfon Yöneticisi, “Türkiye’de Kitlesele Fonlama Platformları” konulu görüşme, İstanbul.

What is Crowdfunding?, Fundable.

[https://www.fundable.com/learn/resources/guides/crowdfunding-guide/what-is-](https://www.fundable.com/learn/resources/guides/crowdfunding-guide/what-is-crowdfunding)

[crowdfunding](https://www.fundable.com/learn/resources/guides/crowdfunding-guide/what-is-crowdfunding) (22.01.2015)

Yılmaz, N. (12.01.2015). Crowdfunding as a New Financing Instrument, Crowdfunding Seminar. BÜMED.

Abstract

Recently, we see an increase in the security-related concerns occupying a central place in debates about the Internet in Turkey. Security outlook dominates the ways in which decision-makers deal with political problems that stem from or is in relation to the Internet. Cybersecurity occupies a distinct point, for it allows security outlook to shift its focus on technical matters of information system security. Cybersecurity provides a range of technical tools that can be applied to political problems originating from the Internet. While the alternative morality-based security, outlook drive the censorship efforts, technical tools that cybersecurity practices provide more effective possibilities of censorship. Chapter relies on the evaluation of legal texts, institutional reorganizations and technical tools used in the spread of security outlook in Turkey, with reference to cybersecurity practices.

Introduction

In recent years, we see a change in the kinds of problems that consider the Internet as an element. In simple terms, the change is that the Internet is referred to be the cause of many problems to society, to state, to security. This was not always the case. Internet was seen as a domain of freedom and self-development, something that which state and civil society actors agreed on its benefit to society. Information age discourse hailed the Internet as a tool for the

personal growth of citizens, highlighting the increasing ease in which citizens can access to knowledge. Similarly, the potential of the Internet as a venue for democratic participation had been acknowledged. The optimism of information age discourse is still present in the debates about the current state of the Internet in Turkey. However, they are limited for the most part to business interests. The way rulers have viewed the Internet has changed, causing the Internet to lose its significance in political models and trajectories for the future. Change of the way rulers view, or change in governing rationality one might say, has caused changes in the legislation, institutional structuring and availability of technical tools about the Internet. Change has occurred so as to make the security framework dominant in evaluating the role the Internet plays in society.

Two crucial moments have been definitive in the turn towards security framework in Turkey. The significance of these moments rests in the distinct ways they promote security practices. There has been a morality-oriented turn towards security, which became dominant around 2006. Afterward a turn to security rationality that was based on technical necessities followed and became dominant 2011 onward. The moralistic approach, which focuses on the protection of internet users, defines risk in moralistic terms and relies on censorship. The technical moment, on the other hand, focuses on the protection of digital systems and defines risks in technical terms.

From 2011 onward, an observer of the internet governance field in Turkey would notice laws, institutional make-ups and technical integrations related to the internet, digital communications and internet infrastructure. It is during the same period that cybersecurity emerges to be the solution to political problems within the field of internet governance in Turkey. Security of information systems becomes a political hot topic in response to leaks, public disclosures of confidential information and hacktivist collectives.

Meanwhile, unrestricted flow of information grabs the attention of decision-makers, making social networks targets of surveillance and censorship practices. Although online censorship goes way back than the emergence of cybersecurity practices, tools used in cybersecurity has proved useful to state agencies in executing censorship of websites. Surveillance, viewed as a component of security practices, has been promoted with the security outlook. With the spread of cybersecurity practices, agents of surveillance found more effective tools.

Contents of this chapter provide an overview of the emergence and development of cybersecurity practices in Turkey. It situates cybersecurity practices within the more comprehensive historical moment of securitization of the Internet in Turkey. It provides an overview of the laws and government documents that have been definitive in the shaping of the Internet. Among these documents, law 5651 occupies a central place, with the addition of EU integration laws on cybersecurity and national cybersecurity action plan. Criminalization of online actions has been crucial to decision-makers, so chapter includes a short history of the establishment and uses of cyber-crimes police division. The role Telekomünikasyon İletişim Başkanlığı (TİB) and its successor Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu (BTK) plays in internet censorship and surveillance is presented. Lastly, a particular technical tool, deep packet inspection (DPI) used both in network security and in surveillance and censorship is presented, highlighting the convergence of cybersecurity practices with censorship and surveillance in Turkey.

Cybersecurity and Cybercrime

Cybersecurity aims for preserving the integrity and accessibility of a digital information system. Information systems are an essential part of any digital application. They often serve as a database for the information that is required for the workings of a given application, or as an internal architecture of hierarchy that validates users' clearances. For any website, with its front-end available to users, information system would be the back-end within which system admin and cleared personnel work on system functions. With its focus on the information system, cybersecurity is distinct from "safe internet" practices, as the latter targets online content framed as dangerous in order to protect internet users.

Cybersecurity measures are employed to restrict network functions to those who are authorized. As machines and tools are often controlled through digital networks, cybersecurity measures aim to prevent outsider access to networks in question, so that machines connected to the digital systems cannot be controlled by others.

A factor that determines the integrity of an information system is the cleanliness of the code that the information system is built upon. Clean code is a coherent one, one that executes only the functions intended by the engineers. Amount of irregularities and bugs should be minimum, ensuring that the system functions run smoothly (Martin, 2008). Communication between network nodes should form a close-wired pattern so that every node can perform the intended function without referring to a node external to the network. In cases when the code is not clean enough, hackers can find means to bypass the firewall and gain access to the system elements. Deficiencies of code, called "zero-day exploits", are points of vulnerability that are unknown to system admins. Zero-day exploits are useful to hackers because they grant hackers access into information systems without obstacles and

detection. Exploiting zero-day vulnerabilities is a common method used to infiltrate into information systems.

Cybersecurity experts inspect digital systems in order to find weak spots and ensure security. Cybersecurity work relies on a disciplined work of evaluating parts of the digital systems, scanning code on which the system is built upon, and trying to estimate what an infiltrator can do. Cybersecurity experts called white hat hackers to simulate a hacker's point of view when they are searching for vulnerabilities in digital systems. These experts are often placed against (black hat) hackers, from whom they differ by working for the protection of the information system. White hat hackers sell their expertise to companies that seek to strengthen their digital systems. They evaluate and fix the system they are hired to check. Companies that conduct business online have security experts that are employed full time. State institutions employ white hat hackers as well. As of 2013, 69 white hat hackers are stationed at Cybersecurity Institute within Scientific and Technological Research Council of Turkey (TUBİTAK), assisting state institutions and private enterprises (Hoşgör, 2013).

White hat hackers use several methods to ensure system security. The most common tool is the firewall. The firewall separates the public front of the network from the administered back-end. It monitors incoming traffic to a network and blocks access requests that pose a threat. Without a firewall, anyone can access a network or a device regardless of having a clearance. Firewalls are elementary units of network protection; however, they are not good at detecting the attacks. For detecting attacks, cybersecurity experts use Intrusion Detection Systems (IDS). IDS detect and log the attacks that manage to pass the firewall and reconfigures network devices to counter the attack. IDS are installed in a separate computer on the network, so they work as a network sensor. Intrusion Prevention Systems (IPS) go beyond detecting malicious traffic. When installed to network gateways, IPS uses a technique

called Deep Packet Inspection (DPI), which enables the cross-checking of access requests with a database of known malicious actions in real time. DPI is a powerful technique of monitoring, as it targets fundamental unit of internet traffic, that is bits of digitized information enveloped in packets, and enables screening of information within the packet that is not intended for the receiver. While its use in IPS and cybersecurity is accepted, use of DPI as for commercial reasons has sparked debates on surveillance (Atasoy, 2012).

In other cases, infiltrating (black hat) hackers make use of human agents. At times when cleanliness of the code hinders hackers, online behaviors of back-end users of the information system can grant hackers access. This method, called “phishing”, is based on tricking users into clicking links that contain viruses, or an executable file that opens a port in the information system, or a mock log in page, therefore, granting hackers access in. A well-known method involves sending personalized emails to back-end users, tricking them into engaging with the contents of the email. Phishing method was used widely in Turkey by hackers during the transition to the new YTL currency in January-February 2005. Users received emails pretending to be bank newsletters demanding information update for correcting alleged currency transition-related problems. Use of phishing method was largely effective, making many accounts breached by hackers (Özalp, 2005).

As phishing involves human agents’ behaviors, cybersecurity expertise has diversified its focus and taken actions of human users into consideration. This has resulted in the expansion of the scope of cybersecurity practices to involve surveillance and censorship. System admins filter the online content system users can access to. Called Content Filtering, this method seeks to protect the information system by reducing the risk of back-end users interacting with malicious links and software online. Surveillance of system users is

conducted through Email Antivirus Gateway tools, which scans emails back-end users receive and looks for viruses or messages originated from blacklisted domains.

Cybersecurity experts aim to prevent access to system functions by intruders, just as they aim to protect information held within digital systems. Information in question can be users' personal data or commercial data, which can be of value to outsiders. Even when there are no threats, cybersecurity policymakers argue that threat may appear at any moment.¹ Cybersecurity includes several levels; software security, hardware security, and signal security.

Various forms of information are stored in digital systems. Among stored information are primarily personal information, which can be anything from citizenship information kept by state agencies, to medical information held by hospitals and ministry of health. It can be the digital traces users leave behind as they surf online. Some of these are called metadata², which is simply information about information. Personal information held within systems can be used to locate individuals in question and affect their lives in the physical world. Security of individuals requires that their personal information should be kept private, cybersecurity agents aim to prevent the leaking of such information. While this chapter highlights that cybersecurity practices are linked to censorship and surveillance practices, actual safety and privacy of personal information is a crucial matter and a human right. Anti-surveillance activism takes up on this topic extensively and argues for use of encryption in digital communication becoming the default (Assange, Appelbaum, Müller-Maguhn &

¹ There is a great deal of anxiety about cyber security, and most of which rests on a somewhat exaggerated account of threat. Accounts about presence of cyber threats, even when there are no actual attacks, are viewed to be ungrounded and to be a part of "military-industrial complex playing on" public fears (Brito & Watkins, 2011).

² Metadata is information that gives technical details about the way in which information in question has been produced or circulates. If we are to think of a telephone conversation as information, metadata would be everything except the contents of the conversation: the length of the conversation, the devices in which speakers used, the signal towers they have been connected to, etc.

Zimmermann, 2012). However, when the personal information that which is subject of cybersecurity is biodata, as in health records or survey information, protection of the information system that holds the data becomes a necessity for citizens' rights to privacy.

Through a comparative method, it is possible to identify three approaches to cybersecurity. These approaches put forward distinct accounts as to who the main actors are, what the object that which to be secured is, and who or what poses threat. These three approaches are present today within cybersecurity policy circles. However, some of these approaches are gaining an upper hand in Turkey while are still hibernation. According to Myriam Dunn Caveltly, these three approaches are called: technical, crime/espionage and military/civil defense (Dunn Caveltly, 2012).

The technical discourse of cybersecurity has its roots in the earlier days of the Internet (Spafford, 1989). It has been materialized after a malware called Morris Worm has affected the precursor of the Internet, ARPANET. Malware has rendered a proportion of the network nonfunctional, revealing the fragility of the computer networks. Following this event, computer experts in the early days of the Internet started taking security measures.

This early discourse of security predominantly focused on technical issues. It viewed malwares, viruses, Trojan horses and worms as the actual objects of threat. As these were developed and used by people, the threat was argued to come from hackers. So, computer experts and anti-virus industry appeared and took hold in the technical discourse of cybersecurity. The object of security was simply computers and computer networks according to this discourse (Dunn Caveltly, 2012).

Technical discourse has its roots in a particular period in the history of the Internet. Before mass commercialization of the Internet, and before it penetrated the daily lives of the majority of the population, the Internet was thought to be an arena of unrestricted self-

expression and freedom. Techno-libertarians developed this conception in the early days of the Internet. They argued that state interest and influence cannot and should not be present in shaping the future of internet technology (Barlow, 1996). As a space of unrestricted self-expression, the Internet was not immune to security risks. The object of security risk was the individual computer and the network it was connected to. Need for security was to be attained from the market, through purchasing anti-virus software.

The second approach, crime/espionage discourse brings with it a different set of practices, a different set of actors and a different set of priorities. It relies on the needs of the commercial sector. In order to make the Internet a reliable medium for conducting business, the discourse of crime/espionage has argued for the use of laws, and respectively, the intrusion of law enforcement agencies in digital communications. This was also argued to be necessary for the protection of state-owned networks. Just as commercial information should be guarded, crime/espionage discourse said, so should the classified data belong to the state. Law enforcement agencies and intelligence agencies are to be seen as the main actors of cybersecurity in this discourse. According to this approach, threats come from cybercriminals. As legislation has passed, the category of cybercriminal framed those who use the Internet as a means of fraud or theft (Mungo & Clough, 1993). Foreign intelligence agencies are also seen as a threat.³

The third approach, the military/civil defense approach, is based on the conception of internet communication as an element of warfare. This approach assumes an ongoing information war, and that it accompanies actual warfare. Digital systems are viewed as spaces

³ It should be noted that dominant approach in Turkey is crime/espionage. Since 2006, passing of relevant laws and establishing of police divisions for the enforcement of these laws is exemplary of this fact. However, research has shown that the methods of crime/espionage approach are still in the making.

of possible vulnerabilities that can affect the military. In this approach, risks stem from “enemies” which can take the form of state and non-state actors. Objects of risk are critical infrastructures; nuclear power plants, dams, and crucial industry. Protection of critical infrastructure is necessary for maintaining the militaristic capacity of the host state, as well as the well-being of society (Rattray, 2001). The military should also be capable of protecting its own information systems. The principle of self-protection is often extended to include aggressive acts of cyber warfare.

It is possible to see the traces of military/civil defense approach in state policy-making actors. From 2011 onward, efforts towards establishing institutions for use in cyber warfare escalate. Former TÜBİTAK president Yücel Altunbaşak explains that increasing efforts towards cyber warfare are caused by cyberattacks on Iran’s and Estonia’s critical energy infrastructures.⁴ A primary example of these efforts is the establishment of annual National Cybersecurity Drill (Ulusal Siber Güvenlik Tatbikatı)⁵. Organized by coordinated efforts of Ministry of Transportation, Maritime Affairs and Communication, TÜBİTAK and Communication Technologies Authority (Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu) (BTK), the event gathered experts to work on port scanning, DDOS attacks, webpage safety and log analysis.

Military responded to cyber warfare efforts by establishing Signal and Cyber Defense Command. The command acts in collaboration with NATO and participates in cyber exercises with other NATO cyber commands.⁶ Airforce command also established a “cyber

⁴ (“2. ulusal siber güvenlik tatbikatı başarıyla tamamlandı”, 2013) Estonia’s internet infrastructure has been attacked by hackers leaving commercial educational and military activities inoperational. Iran’s uranium enrichment facility was attacked by means of a complex virus named Stuxnet, stalling the enrichment project for 6 months.

⁵ (“Ulusal siber güvenlik tatbikatı”, 2011)

⁶ (“Ulusal siber güvenlik tatbikatı”, 2011)

squadron”, following the 2011 Cyber Concept Document.⁷ State-owned military technology and software development company HAVELSAN established a cybersecurity center, seeking to intervene in cyber threats directed to government agencies in real time.⁸

Security Rationality and Legality

Laws and legal texts about Internet and security address state actors, civil society organizations, companies, and individuals in different ways. The general function that the laws undertake is the distribution of responsibilities to actors related to the Internet and security. The total effect of the laws and legal texts examined here is introducing security as a problem, define the course of action for ensuring security and push toward securitization.

Three legal texts are analyzed in this section. The law number 5651, which is currently the major law that Turkish government bases itself in dealing with internet related problems. Second is the Cybercrimes Treaty, signed in the European Parliament. This document is important in showing how security rationality is lingering among legal circles in the international arena. And lastly, National Cybersecurity Strategy Action Plan document, which lays an outline of steps to be taken in strengthening state-owned digital systems against cyber threats.

⁷ (“İşte TSK'nın yeni komutanlığı ve görevi”, 2012)

⁸ (“TSK siber filo kuruyor”, 2013)

Law 5651

Early years of the Internet in Turkey was an interim period in terms of the legal status of internet users (content providers), hosting providers, access providers (Internet Service Providers) and commercial internet usage providers (internet cafes, public access Wi-Fi operators). Definitions of the roles that these actors play in Internet communications have been put forward. Responsibilities have not been defined, leading state and juridical authorities into inconsistencies with regards to acts that take place online. Law 5651 has been prepared to overcome the inconsistencies and uncertainties regarding online communications. Law 5651 was the result of a collective initiative of Ministry of Justice, Ministry of Telecommunications, private companies that operate online and civil society organizations, although the will of these actors are not represented equally in its preparation.

Prior to the passing of Law 5651, legal debates formulated internet communications as a form of publication and therefore framed online acts as publishing. Definition of responsibilities with regards to online publications brought about definitions of categories of online crimes. As internet communications were not represented in the Turkish legal system, it was difficult to identify crimes regarding online actions. With the preparation of law 5651, internet communications were recognized by the Turkish legal system apart from singular mentions of online actions in various laws. As law 5651 helped create the fundamental legal concepts regarding internet communications, it laid a foundation for further lawmaking with regards to the Internet. Law 5651 was the beginning of the regulatory role state organs assumed over the Internet.

A catalyst for the passing of Law 5651 was a distinct trial with regards to internet publications.

In 1999, a forum message about human rights violations in Turkey posted on the Superonline forums became the subject matter of the first trial about the internet in Turkey. Posted by an anonymous user, the message stated criticism towards the Chief of General Staff of the Turkish Military. Following a notice from another forum user, Ministry of Justice litigated the editor in charge of the forum management, Coşkun Ak. The accusations were built with reference to the law regarding degrading of military and juridical organs, the 159th article of the penal code. Although editor Ak was acquitted in the end, following a defense that explained that the act in question was not defined in law, so it was not possible to trial a person of an act which does not have a legal definition (Seçen, 2003, Tozkoparan, 2001). The fact that the person brought against the trial was not the actual author of the message but the editor of the access provider company, increased the uncertainties about the responsibilities of the access providers and internet users.

Following cases mentioned above, actors of the internet field called for a law for the internet. 5651 was a result of the debate that occurred during these trials. Civil society argued for a law that defined internet communications as a distinct form of publication. Arguments favored a separate law for the Internet and countered the idea that press code can be used to regulate online actions. Such law should be able to define actors active in the online communications, all the while granting internet users freedom of speech as defined by European Declaration of Human Rights. (İlkiz, 2002a, İlkiz 2002b)

The resulting law 5651 declares that content providers are responsible for the contents they publish online. Hosting providers were exempted from the criminal responsibility of the content publishers that use their service produce. ISPs were obliged to record, store and maintain the internet traffic of users for up to 2 years. ISPs were also expected to censor content published online upon following legal instructions.

Eight types of crimes declared in the 8th article of the law. Crimes defined in law 5651 are not unique to the internet as a medium. They are an extension of the crimes defined in the law aiming to regulate print publications. Defined crimes are obscenity, sexual exploitation of children, promotion of drugs, selling and buying of illegal material, prostitution, promotion of suicide and providing a venue for gambling. Law grants decision-making rights to Telecommunications Authority (Telekominikasyon İletişim Başkanlığı) regarding censorship of websites that violate the 8th article.

As these eight types of crimes shows, even though law 5651 is the first legal document to define cybercrimes, and it mostly ignores actions that are unique to internet technology. The law approaches cyberspace as a ‘new’ domain for ‘old’ crimes. Acts of crimes arising from the material infrastructure of the internet, such as attacks to digital information systems, are mostly not accounted for.

Subsequently, law 5651 was taken to European Court of Human Rights. The court decided that law 5651 is in violation of the European Convention on human rights. The decision was directed at the 8th article, which enabled censorship through administrative decisions prior to a court order (Akdeniz & Altıparmak, 2012).

In 2014, the law was updated, and new responsibilities have been defined in the text. Telecommunications Authority’s decision-making powers expanded. Additions to the law stated that in cases of violation of personal information, TİB officials are given authority to block access to the content without the court order. With the lack of a defined-by-law procedure to evaluate what constitutes a violation of personal privacy, in addition to the law enabled unrestrained censorship.

Additions to law 5651 included the establishment of Access Providers Association (Erişim Sağlayıcıları Birliği - ESB). ESB's primary aim is to increase the efficiency of coordination between state ministries and institutions with ISPs. It is put forward as a civil association, although the constitution of the association was subject to approval by Communication Technologies Authority (Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu – BTK), and ISPs are forced to join the association in order to obtain the license for in order to continue their operations. One of the key matter that requires the efficiency of coordination is censorship of YouTube videos and Twitter messages, of the kind state officials have had troubles with after leaks of telephone conversations that reveal media control and corruption. Access Providers Association was founded shortly after the said events, with the objective of blocking online video and sound material within four hours of publishing.

European Parliament Cybercrimes Treaty

A broader understanding of cybercrimes took hold within Turkish institutions by way of an international treaty. Designed by the European Parliament in 2001, Turkey signed the Cybercrimes Treaty in 2010. Signed with some reservations, the Turkish parliament passed “(No. 6533) Law for certifying the Cybercrimes Treaty” in May 2014.

Law 6533 emphasizes several actions and with regards to cybercrimes. An apparent emphasis is placed on data. Deleting of data is defined as a major crime. In cases of stealing personal data, if the hacker destroys some of the data, the sentence is increased. Additionally, continuity of the act is also emphasized.

System security has a stronger penal emphasis than data. The disruption of a systems working is seen important, especially if the system fails to work after the action takes place. Placing external data into a system is equally criminal.

Yet a comprehensive definition of cybercrimes is provided by defined in Istanbul division of the Cybercrimes Police Department. At the website of the department, cybercrime is defined as “crimes that target the security of an information system and/or data in said system and/or users present in said systems and committed through the use of information systems. Cybercrimes are distinct from other crimes in that they can not be committed without using information systems. These kinds of crimes are endemic to computers and the internet.” The website explains cybercrimes further: “According to Cybercrimes Agreement and to the departments' perspectives, cybercrime is, infiltrating in an information system unlawfully, and acts done afterward.” The examples provided on the website are as follows: Harming a system through infiltration, erasing data, cryptography, taking control of systems, adding data, preventing access, intervention in the anonymity of personal life, blocking telecommunications, unauthorized surveillance of telecommunications and recording telecommunications.”

National Cybersecurity Strategy Document

National Cybersecurity Strategy and Action Plan for 2013 – 2014 document signify an attempt towards securing the digital information infrastructures that state organizations use. It brings about the establishment of new institutions, bureaucratic divisions that are authoritative of governing the cybersecurity field.

National Cybersecurity Strategy and Action Plan for 2013 – 2014 document was announced on June 20th, 2013 (Turkish Ministry of Transport, Maritime Affairs and Communications, 2013). The following institutions joined in its preparation: Undersecretaries of Health, Transportation and Justice Ministries, National Intelligence Agency, and Fiscal Crimes authority. Officials from these institutions gathered under the title “Cybersecurity Board (Siber Güvenlik Kurulu)”. Ministry of Communications, Maritime and Transportation were the leading authorities in executing the decisions declared by the document.

The document is significant in introducing a new institution as well as establishing a division within government offices. Among the new institutions, the most significant two were National Center for Intervening Cyber Events (Ulusal Siber Olaylara Müdahale Merkezi - USOM) and Cyber Events Intervention Squads (Siber Olaylara Müdahale Ekipleri - SOME). These two bodies are proposed as the leading institutions working towards the protection of state-owned information systems.

According to the document, USOM is designed as a central governing authority regarding cybersecurity of critical infrastructure and state digital communication network. USOM coordinates SOMEs according to cybersecurity plan defined by the Cybersecurity Board. USOMs also coordinate collaborations with law enforcement agencies when the criminal investigation is required.

SOMEs, on the other hand, are executing bodies that take action inside various institutions. SOMEs are designed as subdivisions within ministries and institutions where necessary. Working as a part of the institution they are located in, SOMEs are responsible for the information systems security of the institutions in question.

As of January 2018, there are 10 SOME's established within institutions dealing with critical infrastructures. An additional 828 SOME's have been established in public and private institutions from various sectors.

National Cybersecurity Strategy and Action Plan were updated in 2016, to be effective between 2016 – 2019. In the updated document, a general emphasis is on the continuation of capacity building efforts. Among the capacity building efforts, one significant variation in the updated document is the affirmation towards acquiring critical technologies from global markets. While the first action plan document calls for the production of necessary technologies within borders, updated document enables international purchases of critical security tools.

In the updated document, hacktivism is listed under the heading of risks. Considering how the document presents itself as an element of national security, it is safe to say the document defines hacktivism as a matter of national security. Risks that stem from hacktivism are defined as “cause loss of reputation” and “disclosing of sensitive information” of state institutions. As the document does not define specific institutions that can be subjected to the above risks, it is not possible to evaluate whether risks can impose a threat on national security in an informed way.

Establishment of USOM and SOME's should be evaluated in the context of the centralization of state functions that relate to cybersecurity. A similar vein is present in President Erdoğan's call for the establishment of a cybersecurity central command in the presidential palace.⁹

⁹ (“Erdoğan talimatı verdi siber güvenlik çalışmaları sarayda birleşecek”, 2017)

A Short History of Policing Cybercrimes

Cybercrimes police force developed further into its current form as a department following the increased anxieties regarding online actions of internet users in government spheres. For the public to give consent to increasing security measures that target the Internet, government crafted an appearance of danger through political discourse. Soon after the politically motivated discourses met the public, newly found cybercrimes police started nationwide operations. Operations provided the government a leverage to pass law 5651 (Babacan, 2006). In addition to the political outcome of the passing of the law, founding of cybercrimes police force made a new capacity available for use towards securitization of the Internet.

The police division responsible for cybercrimes is the Department for Struggle against Cybercrimes (Siber Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı). Department started off as a commission within the Department of Information Technologies (Bilgi İşlem Daire Başkanlığı) in 1998. Named Information Crimes and Computer Security Commission (Bilgi Suçları ve Bilgisayar Güvenliği Kurulu), the commission sought to prepare the police forces for an anticipated increase in computer-related crimes. The commission found Computer Crimes Working Group, which concentrated its efforts in providing a basis for future efforts by categorizing and defining computer-related crimes. At this time, the general framework in which cybercrimes are placed in the right to privacy (Dokurer, 2001).

The commission was upgraded as a branch (masa) within Financial Crimes Division in 2004, after which has been transformed into a section head (şube müdürlüğü) in 2007 (then was named as Information Systems Crimes Branch Office). Only in 2012, a department has been founded, and the name of the unit has been changed to what it is today. The department

is stationed under the Directorate General of Security (Emniyet Genel Müdürlüğü).

Forming of the Information Systems Crimes Branch Office in January 2006 was a crucial step. It was the definitive institutional formation that paved the way for entrusting police forces in dealing with cybercrimes.¹⁰

Formation of the police force enabled targeting individuals as culprits in cybercrimes. Prior to the formation of the task force, individuals were not held responsible for the content they publish online. Instead, legal process held access provider companies responsible for crimes. In cases when individuals shared copyrighted material on a website, the court would hold the company that provides the servers for the functioning of the website responsible. During this time, commercial bodies were the objects of the juridical process.

This approach was evident during a serial of complaints that Turkish Phonographic Industry Society (Bağlantılı Hak Sahibi Fonogram Yapımcıları Meslek Birliği - MÜ-YAP) filed against websites that share MP3 music files. In 2005, MÜ-YAP contacted several websites claiming copyright infringement, asking for compensation in 100,000 Turkish Lira. Following failed attempts for compensation, the issue was taken to the prosecutor, who ordered censorship 154 websites.¹¹ A similar complaint was made against Ekşi Sözlük in 2004, which was resolved without censorship after the website removed content that allegedly defamed Adnan Oktar. Following an appeal by Oktar, the court has ordered for removal of content. However, following actions of MÜ-YAP, Oktar appealed again, which resulted in blocking of access to Ekşi Sözlük domain. Blocking order was executed only by TTNET, which back in pre-ADSL days was not the de facto monopoly as it is today. Although Ekşi Sözlük took the issue to the court and lifted the ban¹², MÜ-YAP case served

¹⁰ (Nebil, 2006b)

¹¹ (Nebil, 2006a)

¹² (Seçen, 2006)

as a precedent decision. Until passing of law number 5651, MÜ-YAP case was used for censoring 1436 websites in two years.¹³

Following the establishment of cybercrimes police, a new method of dealing with cybercrimes appeared. The method of relying on “prosecutor orders” was replaced with police investigations. Investigations were conducted not against the websites, but against individuals. Role of the police has been defined so that they track individuals on the Internet, figure out details of their unlawful behavior and find their partners in crime if they have any.

Cybercrimes branch office made its debut by a nationwide operation against individuals that possess child pornography. In late 2006 and early 2007, police operations in several cities have been made.¹⁴¹⁵ Operations were unprecedented. It was the first-time individuals have been arrested for their actions on the Internet. The actions in question were downloading pornographic material displaying minors and visiting websites that host said pornographic material. While child pornography cases were carried to the headlines in the media, cybercrimes police investigations also targeted fraudsters, scammers and commercial burglars.

Child pornography arrests had a broad impact on the public. The government cited arrests to show how the internet was a dangerous domain and that state needs to define unlawful behavior within this domain. Law number 5651 was passed in response to the arrests, which forms the basis of all prosecution of crimes occurring on the Internet. Child pornography operations provided the government with the ground to insert security concerns in Internet debates. Child pornography operations were the catalyzer for political maneuvers to increase security-based understanding of internet governance. Although danger is argued

¹³ (Nebil, 2015)

¹⁴ (“Çocuk pornosuna üç tutuklama”, 2006)

¹⁵ (“7 ilde porno operasyonu: 3 tutuklama”, 2006)

to arise from pedophiles; measures are taken, such as restrictions brought upon cyber cafes, indicate that state intervention problematized cyber behaviors of not just a criminal few, but everyone in Turkey.

Impact of child pornography operations did not diminish with the passing of law number 5651. Protecting the public from content circulating on the Internet became the next great concern. As politicians presented the Internet as inherently dangerous with reference to police operations, the discourse of “responsibility of state to protect public online” intensified. Argument followed that internet has to be filtered in order to protect children from dangers online. In 2011 a two-level filter was introduced, affecting all of the Internet connection in Turkey.¹⁶ De facto monopoly TTNET introduced filters, which were obligatory, meaning users were forced to select among filters provided. Mass filtering resulted in a massive amount of censored websites. Although protection of children was the main argument, it turned out an installment of the filter brought censorship of a website publishing educational material on evolution (Apaydın, 2011). It seems politically motivated anxieties towards child pornography have been manipulated into censorship on the basis of political motives.

On the face of it, the formation of cybercrimes police provided security to individuals from criminal individuals on the Internet. However, evaluated with reference to the development of cybersecurity practices, the formation of cybercrimes police and the targeting of the individual internet user parallels the formulation of the user in the system security approach as a source of the threat.

¹⁶ (“Filtreli internet bugün başlıyor”, 2011)

TİB/BTK and Security

Until it was shut down by decree-law 670 & 671 Telecommunications Authority (TİB) was the primary state institution that shaped internet communications in Turkey along a security-based line. TİB was responsible for deciding on which websites to be censored and coordinating the technical actors required for censoring websites in a fast manner. Following the decree law, Communication Technologies Authority (BTK) took over the functions and responsibilities TİB carried. TİB and BTK, are essential institutions to make sense of the ways in which the Turkish state establishes security on the Internet. Even though TİB and BTK do not deal with information systems security, they are related to security anxieties on the government's part.

The law 5651 appointed Telecommunications Authority (TİB) in preventing access to websites defined by the law. The cataloging of websites and deciding which websites fall under the categories defined illegal under the document is a responsibility of TİB officials. While TİB relies on lists made by international organizations in order to filter websites, professionals working at TİB can also add to these lists websites of their choice. Given that the categories defined in the law do not directly refer to absolute conditions, but rather too broad concepts, it is virtually impossible to define the limits within which TİB bureaucrats can censor.

Aside from updating censorship lists, officials at TİB have another incentive to act as a decisive actor of censorship. In the case of blocking a particular page, a decree from a judge or a prosecutor is required. The judge or the prosecutor warrants the blocking decision and action must be taken within 24 hours. However, in cases when the website that is to be blocked is hosted by servers located outside Turkey, TİB can decide on its own to block

access and send the decision to ISP. In such cases, the legal decree is applied retrospectively. A decree request is sent to the judge, while access to the site has been already blocked.

These institutional practices are prone to criticisms regarding their legitimacy. However, criticisms do not appear to filter into the governmental practices and remain irrelevant to those who act. Disregard for legitimate legality appears to be a dominant part of the governing mentality of the Internet in Turkey.

Without a legitimizing discourse, and without reference to public well-being, advocating for strict internet control becomes problematic from the standpoint of the government. Governing strategies fail to provide the appearance of necessary measures. Instead, they appear to reflect the political interest of the rulers. As governing is distinct from direct control, a legitimizing discourse of necessity or accountability must be provided.

For an institution with the objective of parting in the security apparatus, the capability to perform surveillance is a crucial element. TİB's capacity for surveillance is not fixed and is dependent on the cooperation of internet service providers (ISP) and state departments. Storing bulk of the national traffic data is a very cheap method of conducting surveillance (Assange, Appelbaum, Müller-Maguhn & Zimmermann, 2012). As Law 5651 dictates that ISP's are to turn over the stored data to TİB at the request, TİB has access to the stored data of virtually all internet communications in Turkey in bulk.

It must be noted that, in Surveillance Studies, Michel Foucault's formulation of the role and uses of surveillance in the production of subjects have been widely influential. However, as the literature expands, Panopticon is not sufficient anymore to explain a variety of phenomena. Social media signifies a change in the way individuals' participation of their own surveillance; yet this change is in the opposite direction of the subject of Panopticon, who relies on the rational calculation of visible conduct. In digital surveillance literature,

social media participation puts forward a case for inscribing oneself to surveillance through “faculties of initiative, adventurousness, experimentation, self-assertion, emotionality, pleasure and entertainment seeking” (Bauman & Lyon, 2013, p. 58). On the other hand, surveillance drones signify different phenomena, where surveillance technologies of surveillance become total and very hard to avoid. In spaces of total surveillance such as high-security prisons, surveillance results in its opposite, refusal, and resistance instead of docility (Rhodes, 2004, as cited in Bauman & Lyon, 2013, p. 54).

Tools of Surveillance and Security

Technical aspects of censoring websites pose challenges for state agencies. Even though the physical infrastructure belongs to the semi state-controlled ISP, Türk Telekom, ownership does not directly enable control of the internet traffic. There are several technical capabilities state agencies must possess in order to censor effectively. Among these are recording and storing internet traffic, cataloging and indexing traffic data, blocking traffic on the basis of target IPs, blocking traffic on the basis of target URLs, encrypting potentially vulnerable traffic (of state communications), decrypting traffic deemed dangerous and analyzing deep packet data (DPI). These capabilities are a crucial part of information system security, just as they are required by state agencies in order to control the overall nationwide use of the Internet. Without decrypting, DPI, URL targeting software and storage servers, internet censorship would not be possible.

State institutions make use of the capabilities outlined above. However, state institutions perform not all of the said actions. Some of them are done “in the house”, some

given to sub-contractors and some done by private companies under the supervision of state institutions.

The more usual method of blocking websites involves blocking of IPs, done by TİB. TİB censored 40500 websites until updates on the law 5651 were voted in the parliament. Updates to law 5651 promoted censorship of URLs instead of the website domain. This allowed for censoring of videos and other messages posted on YouTube, without censoring YouTube domain and drawing public attention. Updates to 5651 were a response to the published sound recordings of then Prime Minister Erdoğan and high-ranking ruling party officials indicating corruption. URL based blocking was put to use even before the legislation allowing it has been passed.

During the days the law passed, politicians who argued for the benefit of the legislation said that URL blocking is a more viable option than IP blocking. The argument was that less content would be caught under blocking because instead of entire websites only pages within the websites would be blocked. Although URL based censorship allows internet users to access domain IP, it creates technical and administrative problems for the ISP's (Nebil, 2014). This fact may explain why IP based domain censorship is still in use.

Three methods of blocking websites are used in Turkey: DNS based, IP based and URL based.

DNS based blocking: DNS based blocking relies on the ISPs control of the DNS servers. Because the ISPs control DNS servers, when a user sends a request for an IP address, the DNS servers direct them to a different page, instead of the original IP address. This kind of blocking is easily bypassed by using a DNS server located in a foreign country.

IP based blocking: ISPs use routers. These devices send packets of data to desired destinations. Routers send data according to the IP addresses. A router checks the IP address and determines which router to send the data to. So a packet of data jumps across several routers. IP based blocking works when routers are commanded not to deliver packets to certain IP addresses. So in this method, when the IP address of a website is blocked, all content within that website is blocked. This was the case when YouTube was blocked. Sometimes same IP addresses are reassigned to a different website. If ISP blocks the IP and does not check if the IP address is assigned to another website that second website is also blocked.

URL based blocking: In URL based blocking, DNS server works correctly, and the router presents the correct IP address. It works through a piece of hardware installed in the infrastructure of the ISP, which monitors each request for access to IP addresses and subaddress. This form of blocking requires surveillance on a greater scale. Dataset from which the website to be blocked is much bigger. In IP based blocking, routers do not look into the content of a packet, they only look at the IP header and TCP header, similar to that of postman looking at an envelope and not the content of the letter. With URL based blocking, however, the content of the packet must be controlled. Deep Packet Inspection devices perform this function. DPI is most effective as a censoring tool, enabling subtle censoring going well beyond URL based censorship. With DPI, one can modify packets so that, words, sentences or paragraphs are filtered out resulting in censoring materials without users realizing (Wagner, 2009).

DPI tools are present in Turkey since the contract established between TTNET and Phorm, a digital communications company specializing in contextual advertising, in 2011.

Following the contract, gezinti.com website was founded, in which TTNET encouraged users to participate in the system in order to get personalized content.

DPI is installed into the backbone of the internet infrastructure at the ISP.¹⁷ Once the hardware is added, it analyses internet traffic and modifies the traffic if needed. The analysis DPI tools conduct is based on the bits of information called packets. Packets are small bundles of data, representing an envelope. Depending on the nature of the traffic, several or more packets are combined and form the information that is traded between users and a server. While routers read credentials on the packet envelope, DPI tools view the contents of the packet as well. As a result, DPI tools conduct a comprehensive surveillance of the primary unit of digital communication. What follows is the creation of profiles based on the analysis of packets and use of the profiles to create a personalized advertisement.¹⁸

Phorm has met with criticisms around the world, from activists and politicians alike. Its operations have been banned in European Union member states. In Turkey, BTK fined TTNET a sum of 1,5 million Turkish Liras for illicitly recording user data (Atasoy, 2013).

In 2014, a few months after the updates to law 5651, TTNET, acting on TİB's requests, purchased a second DPI tool from a company named Procera Networks. Upon inspection, the contract between two companies displays an interest of state agencies to prevent bypassing of censorship by internet users. According to the contract, the purchased tool enables TİB to perform DNS hijacking, a method that prevents users to access alternative

¹⁷ A part of the integration of Phorm tools to TTNET hub happened on 27 April 2012, resulting in partial internet blackout throughout Turkey. While at first, hacktivist collective Red Hack claimed responsibility for the blackout, but soon after it was revealed that TTNET officials willingly overlapped the integration work with the date Red Hack had publicly designated for an attack on state networks (Taşnıklı, 2013).

¹⁸ ("İnternet kullanıcılarını bekleyen büyük tehlike", 2012)

DNS servers.¹⁹ With the said tool, internet users will be unable to use alternative DNS servers for accessing censored websites.

While the use of DPI in information networks security has enabled system admins to secure contents of networks and prevent them from attacks, their use by ISPs raises questions of surveillance. Law 5651 dictates that ISP's are responsible for store user traffic for up to 2 years, and given that TTNET still has a running contract with Phorm. This means that it is not entirely impossible that user profiles created through DPI surveillance are being stored. Research on China has shown that this level of surveillance is possible, with Skype chats scanned for sensitive words and logged (Villeneuve, 2008).

Two Moments of Security-focused Internet Governance in Turkey

Decision-making process regarding the governing of the Internet in Turkey has many facets, yet security outlook increasingly appears to be the dominant framework. In order to explain the distinct characteristics of security practices, making use of phases is useful. Identifying two moments helps to draw a coherent picture of the governing practices occurring in certain phases. Identifying moments helps us observers establish links between cybersecurity practices with the greater process of internet related decision making.

Even though two moments rely on different conceptions of risk and, legal and institutional formation, they do not indicate a discontinuity. They are not entirely distinct from one another, as elements of the first moment starting 2006 has fed possibilities in the

¹⁹ ("İnternete sansür donanımı", 2014)

second moment. Two processes do not have clear-cut boundaries; thus the definition of these two moments depend on a meaningful coherence, rather than a practical exclusion.

As a concept, “moment” consists establishment of legal texts, establishment or reorganizing of institutions, changes in responsibilities on the part of institutions and individuals. In a sense, they don’t signify a certain event, but rather two distinct processes. I argue that these two moments, which I pin down to the years 2006 and 2011, are significant, reflective of the increasing gravity of security rationality in internet governance and in state policy. Both of these moments are the result of the rulers’ desire to control information traffic on the Internet. While the first moment aims to control the presence of sensitive content online, the latter moment shifts the focus to actors of the information traffic and their online capabilities.

It is possible to pin down the emergence of the first moment with the beginning of child pornography debate in 2006. Child pornography became a high-profile matter at the time with a high-level public support emerging to fight those who deal in child pornography. Public support for cracking down on child pornography was used to pass the first law that regulates the internet content. Law number 5651 created possibility and responsibility to censor websites. Around this time, we see an increasing trend of censorship, making use of the criteria defined in law number 5651 that allows censorship on the basis of obscenity, sexual exploitation of children, promotion of drugs, prostitution, and promotion of suicide. Security rationality relies on a discourse of protecting the public from dangerous online content. Criteria for censoring websites reveal, a specific kind of security discourse that is based on morals. The object of security at this moment is “the morals of the public”. Elements of criminality are present in this moment, but the criminal action is seen as exterior to the Internet.

The second moment has come around in 2011. Monopoly service provider company TTNET has introduced a nationwide filter, effectively censoring thousands of websites. The announcement of the introduction of filter sparked a massive demonstration against internet censorship. Again in 2011, PARDUS operating system project, which served as the flagship open source project for the software engineers focusing on hardware-software interaction has been downsized. Linked to the general change of personnel at TUBİTAK, abandonment of PARDUS signified the end of state-sponsored open source work. After downsizing, PARDUS became reduced to a rebranded debian release.²⁰ TUBİTAK shifted its focus on cybersecurity and cryptology work. This second moment matured with the establishment of cybercrimes police division. Since its inception, cybercrimes police deal of information theft, hacking, and fraud incidents. These crimes, as well as the changes in TUBİTAK, do not reflect a moralistic approach.

2011 is the moment of the emergence of a security approach that is based on technical necessities. The object of security is no longer the morals of the people, but rather the digital information systems and data stored within them. This moment brings about the further criminalization of the Internet. The criminal element at this moment is tied to system security. Discourses and institutional steps are taken within this second movement show an increased effort to secure digital systems, especially those used by state institutions. Change from moment one to moment two results in redefining of the risk from “dangerous for the public” to “dangerous for the database.”

Cybersecurity reliance of the second moment uses two central strategies. Initially, it relies on the establishment and use of a police division specializing in cybercrimes. While cybercrimes police engage in police operations against morally defined criminal behavior, their major specialization is infiltration of digital information systems, fraud through digital

²⁰ (“TUBİTAK’ın Pardus 2013’üne ‘kes yapıştır’ tepkisi”, 2013)

systems and information theft. In this sense, the use of police forces seeks to deter criminals from engaging in criminal conduct, as opposed to censorship, which seeks to cancel out the effects of content online by making them inaccessible. It is important to note that cybercrimes police has also been used in arresting Twitter users who have shared information on the dissent, thus allowing affecting the information flows that take place in social networks through deterring.

Implications of a security outlook based on technical risks and possibilities have been dramatic. A technical security outlook has led to an increase in state actors' capability to control online information flows. Tools used in information system security provide capabilities on a greater scale when applied to on national level. Deep Pocket Inspection (DPI) tools are crucial for understanding cybersecurity practices as a part of a greater whole, as they link cybersecurity practices focusing on particular information system security with the national level censorship and surveillance activities. Technical capabilities DPI provide allows the government to censor websites in an effective manner. As DPI allows subtler methods of censorship, it serves the political interests of the decision makers withholding security outlook as it allows them to censor leaked videos without generating public discontent. Even though cybersecurity and censorship appear to be two different domains of political processes, we should be aware that the cybersecurity practices provide tools for effective censorship and control of the internet at the hands of the ruling elite.

References

2. ulusal siber güvenlik tatbikatı başarıyla tamamlandı. (2013, January 17). Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu. Retrieved from <http://www.tubitak.gov.tr/tr/haber/2-ulusal-siber-guvenlik-tatbikati-basariyla-tamamlandi>

7 ilde porno operasyonu: 3 tutuklama. (2006, December 28). CNN Türk. Retrieved from: <https://www.cnnturk.com/2006/turkiye/12/28/7.ilde.porno.operasyonu.3.tutuklama/279388.0/index.html>

Akdeniz, Y. & Altıparmak, K. (2012, December 19). AİHM Kararı: 5651 Sayılı Yasa AİHS'e Aykırı. Bianet Bağımsız İletişim Ağı. Retrieved from: <http://bianet.org/bianet/bianet/142923-aihm-karari-5651-sayili-yasa-aihs-e-aykiri>

Apaydın, B. (2011, December 9). Evrim teorisi 22 kısım filtrelerine takıldı. sosyalmedya.co. Retrieved from <http://sosyalmedya.co/evrim-teorisi-filtre/>

Assange, J., Appelbaum, J., Müller-Maguhn, A. & Zimmermann, J. (2012). Cypherpunks: Freedom and the Future of the Internet. London: OR Books.

Atasoy, B. (2012, October 12). Meclis gündemine taşınan Phorm hakkında Alternatif Bilişim Derneği suç duyurusunda bulundu. Sosyalmedya.co. Retrieved from <http://sosyalmedya.co/phorm-suc-duyurusu/>

Atasoy, B. (2013, May 15). BTK'dan Phorm ve TTNET'e Ağır Ceza. Sosyalmedya.co. Retrieved from: <http://sosyalmedya.co/btk-gezinti-cezasi/>

Babacan, N. (2006, December 22) Çocuk pornosuna dokunan yanacak. Hürriyet gazetesi. Retrieved from: <http://www.hurriyet.com.tr/cocuk-pornosuna-dokunan-yanacak-5658548>

Bauman, Z. & Lyon, D. (2013). *Liquid surveillance: A conversation*. Cambridge: Polity Press

Barlow, J. P. (1996). A declaration of the independence of cyberspace. Electronic Frontier Foundation. Available at: <https://projects.eff.org/~barlow/Declaration-Final.html>

Çocuk pornosuna üç tutuklama. (2006, December 26). Milliyet gazetesi. Retrieved from: <http://www.milliyet.com.tr/2006/12/26/guncel/gun01.html>

Dokurer, S. (2001). Ülkemizde yaşanan bilişim suçları ve geliştirilen mücadele teknikleri. Paper presented at Bilişim ve İnternet Suçları Konferansı, Bursa, Turkey. Retrieved from http://www.dokurer.net/files/documents/Bilisim_Suclari_Bursa.pdf

Dunn Cavelty, M. (2012). Militarizing cyberspace: Why less may be better. In C. Czosseck, R. Ottis, & K. Ziolkowski (Eds.). *Proceedings of the 4th International Conference on Cyber Conflict*. (pp. 141–153). Tallinn: CCD COE Publications.

Dunn Cavelty, M. (2014). Breaking the cyber-security dilemma: Aligning security needs and removing vulnerabilities. *Science and Engineering Ethics*. 20(3). 701-715.

Erdoğan talimatı verdi siber güvenlik çalışmaları sarayda birleşecek. (2017, February 17). T24 Bağımsız İnternet Gazetesi. Retrieved from: <http://t24.com.tr/haber/erdogan-talimati-verdi-siber-guvenlik-calismalari-sarayda-birlesecek,389329>

Filtreli internet bugün başlıyor. (2011, November 22) Radikal gazetesi. Retrieved from: <http://www.radikal.com.tr/turkiye/filtreli-internet-bugun-basliyor-1070280/>

Hoşgör, Ş. (2013, March 3). Devletten korsanlara 'hacker'lı önlem!. Vatan gazetesi. Retrieved from: <http://www.gazetevatan.com/devletten-korsanlara--hacker-li-onlem--518961-ekonomi/>

İlkiz, F. (2002a, March 14). İnternet Yayıncılığında Yasasızlık. Turk-internet.com. Retrieved from <http://www.turk-internet.com/portal/yazigoster.php?yaziid=3920>

İlkiz, F. (2002b, March 19). Basın Yasasının İnternet'e Uygulanması Zor. Turk-internet.com. Retrieved from <http://www.turk-internet.com/portal/yazigoster.php?yaziid=3979>

İşte TSK'nın yeni komutanlığı ve görevi. (2012, December 11) Haber7.com. Retrieved from <http://www.haber7.com/guncel/haber/963141-iste-tsknin-yeni-komutanligi-ve-gorevi>

İnternet kullanıcılarını bekleyen büyük tehlike. (2012, September 12). CNN Türk. Retrieved from:

<https://www.cnnturk.com/2012/guncel/12/09/internet.kullanicilarini.bekleyen.buyuk.tehlike/687884.0/index.html>

İnternete sansür donanımı. (2014, July 03). CNN Türk. Retrieved from: http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/teknoloji/89935/internete_sansur_donanimi.html#

Martin, Robert C. (2008). Clean Code: A Handbook of Agile Software Craftsmanship. Boston: Prentice Hall

Mungo, P. & Clough, B. (1993). Approaching zero: The extraordinary underworld of hackers, phreakers, virus writers, and keyboard criminals. New York: Random House.

Nebil, F. (2006a, January 23). Müyap; şimdiye kadar 154 site için karar alındı. Türk.internet.com. Retrieved from: <http://www.turk-internet.com/portal/yazigoster.php?yaziid=14615>

Nebil, F. (2006b, June 26). Bilişim suçlarına asayişçi bilişim polisleri-1. Türk.internet.com. Retrieved from: <http://www.turk-internet.com/portal/yazigoster.php?yaziid=15801>

Nebil, F. S. (2014). Beklenen gelişme kapımızda.. Seçimler öncesinde videolar uçuşmağa başlayınca URL bloklama başladı. Turk-internet.com Retrieved from: <http://www.turk-internet.com/portal/yazigoster.php?yaziid=45348>

Nebil, F. (2015, March 29). TİB neden kuruldu? Müyap engellemelerinden site kapatmalara giden süreç nasıl işledi?. T24 Bağımsız İnternet Gazetesi. Retrieved from: <http://t24.com.tr/yazarlar/fusun-sarp-nebil/tib-neden-kuruldu-mu-yap-engellemelerinden-site-kapatmalara-giden-surec-nasil-isledi,11581>

Özalp, S. (2005, February 21). Garanti Bankasından 'Cep Banka' Açıklaması. Turk-internet.com. Retrieved from <http://www.turk-internet.com/portal/yazigoster.php?yaziid=1206>

Rattray, G. (2001). Strategic warfare in cyberspace. Cambridge, MA: MIT Press.

Seçen, T. (2006, June 12). Ekşi Sözlük ve diğer site kapatmaları üzerine-2. Türk-internet.com. Retrieved from: <http://www.turk-internet.com/portal/yazigoster.php?yaziid=15693>

Seçen, T. (2003, May 1). İnternet'in İlk Davası Beraat ile Sonuçlandı. Turk-internet.com. Retrieved from <http://www.turk-internet.com/portal/yazigoster.php?yaziid=7066>

Spafford, E. H. (1989). The Internet worm: Crisis and aftermath. Communications of the ACM, 32(6). 678–87

Taşnıklı, M. (2013, Feruary 13). Türk Telekom Nisan 2012 İnternet Kesintisi Nedeniyle 590 Bin TL Ceza Aldı. Türk-internet.com. Retrieved from: <http://www.turk-internet.com/portal/yazigoster.php?yaziid=41148>

Türkiye 'siber ordu'su yıl başında faaliyete giriyor. (2015, November 22) Habertürk. Retrieved from <http://www.haberturk.com/gundem/haber/1156755-turkiye-siber-ordusu-yil-basinda-faaliyete-giriyor>.

TÜBİTAK'ın Pardus 2013'üne 'kes yapıştır' tepkisi. (2013, April 3). T24 Bağımsız İnternet Gazetesi. Retrieved from: <http://t24.com.tr/haber/tubitakin-pardus-2013une-kes-yapistir-tepkisi,227038>

TSK siber filo kuruyor. (2013, February 22). Habertürk. Retrieved from <http://www.haberturk.com/gundem/haber/822382-tsk-siber-filo-kuruyor>.

Tozkoparan, G. (2001, May 28). Coşkun Ak Dosyasının Tüm Ayrıntıları. Turk-internet.com. Retrieved from <http://www.turk-internet.com/portal/yazigoster.php?yaziid=1865%94>

Ulusal siber güvenlik tatbikatı. (2011, May). Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu. Retrieved from: <https://www.btk.gov.tr/tr-TR/Ulusal-Etkinlik/Ulusal-Siber-Guvenlik-Tatbikati-2011>

Villeneuve, N. (2008). Breaching Trust: An analysis of surveillance and security practices on China's TOM-skype platform. Information Warfare Monitor. Retrieved from: <http://www.nartv.org/mirror/breachingtrust.pdf>

Wagner, B. (2009). Deep Packet Inspection and Internet Censorship: International Convergence on an 'Integrated Technology of Control'. Retrieved from: <https://advox.globalvoices.org/2009/06/25/study-deep-packet-inspection-and-internet-censorship/>

Türkiye’de İnternet Sanatının Tarihine Dair Bir İnceleme - Fulya Baran

Türkiye’de İnternet sanatının erken dönemini incelemek, İnternet sanatının tanımını yapmayı ve sınırlarını belirlemeyi öncelikli kılmaktadır. Zira Türkiye’de İnternet sanatı üzerine çalışmalar, yeni medya sanatı başlığı altında ele alınarak detaylarına inilmemiş bir alan olma özelliğini sürdürmektedir. Günümüzde İnternet sanatı, dönüşen teknolojiler ve yaklaşımlar ile farklı boyutlar kazansa da sanat tarihinde bir dönem olmaktan çok başlı başına bir sanatsal medyum olma olanaklarını taşır. 1979’dan günümüze “sanat, teknoloji ve toplum” bağlamında çalışmalar yürüterek dünya çapında festivaller ve seminerler gerçekleştiren Ars Electronica platformunun 1999 yılında yayımladığı *Elektronik Kültür* başlıklı kitapta Andreas Broeckmann, İnternet sanatından şöyle bahsetmektedir:

“Net'teki sanat', elektronik ağın medyum olarak kullanılmasıyla ilgilidir: Ağ protokolleri ve teknik özelliklerle oynar, 'bug'lardan faydalanır, yazılım ve donanımın sınırlarını zorlar. Kendi medyumunu olan İnternet'ten bağımsız düşünülemez. Aynı zamanda 'net'teki sanat' İnternet'in kültürel ve toplumsal boyutlarının farkındalığıyla üreterek, bu boyutları intermedyatik¹ sanatsal stratejilerle tartışmaya açar.” (Druckrey, 1999, *Practice* Bölümü, s. 438).

Bu tanım, İnternet sanatını İnternet’in varlığına bağlı kılmakla birlikte İnternet’in bir sergileme/gösterme aracı olarak kullanılma pratiklerini dışarıda bırakarak türün sınırlarını

¹ “İntermedya kavramı, Dick Higgins (1938-1998) tarafından 1965 yılında ortaya atılmıştır. Kavram, 1960’ların disiplinlerarası (interdisipliner) sanat akımlarının sanatsal ifadeye farklı düşünceleri ve teknikleri bir arada kullandıkları sanat işlerini tanımlamak için kullanılmıştır (Arapoğlu & Yavuz, 2012).”

belirgin bir şekilde çizmektedir. Makalede bu tanım baz alınarak İnternet'in olanakları ve kavramsal açısı tartışılmış, Türkiye'de İnternet sanatı tarihinin 1994-2004 yılları arasındaki ilk örneklerine bakılmış ve dünyadan öncü örnekler aktarılarak Türkiye'deki İnternet sanatı platformları ve girişimlerinden örnekler paylaşılmıştır.

Türkiye'de İnternet'in tarihi, ticari anlamda 1991 yılında başlar (Saka, 2009). İlk İnternet bağlantısı 1993'te gerçekleşmiştir. 1996 yılında ise Türkiye'deki girişimler İnternet'in hane halklarını da içeren geniş kitlelere ulaşmasını mümkün kılmıştır. Türkiye'de İnternet sanatının varlığından ise 2000'lerin başında söz edilebilir. Öte yandan dünyada İnternet sanatının bir alt akımı olarak 1994'te başlayan net.art, 1998'de sürecini tamamlamıştı (Ćosić, 2013).

Türkiye'de İnternet sanatıyla ilgili çalışmaların ve araştırmaların 2000'ler öncesinde başlayamamış olması ve sonrasında da yaygın bir pratik alanına dönüşmemiş olması pek çok farklı faktöre bağlanmaktadır. Sanat ve teknolojiyi bir araya getiren disiplinler arası eğitim programlarının eksikliği, bu alanda sanatçı yetiştirmek üzere devlet desteğinin olmaması, sanat ortamının piyasa temelli yön alması gibi faktörler bunlardan bazılarıdır (Ertan, 2010). Bu faktörler, İnternet sanatının gelişmesine olanak sağlayabilecek bilgisayar kültürünün oluşması aşamasında da önem arz etmektedir. Diğer yandan bilgisayar kültürü, 80'lerden itibaren kişisel kullanımı mümkün kılan, evlere giren bilgisayarlar ile alt kültürünü oluşturmaya başlamıştı. Commodore 64'ün Türkiye piyasasına girmesi ile 1986'da yayınlanmaya başlayan Commodore 64 bilgisayar dergisi, bilgisayar sanatı alt kültürü olan Demo Scene'in oluşmasında etkili olmuştur (K. Bayhan, kişisel iletişim, Ocak 2018). 2008 yılında yayınlanan Plazma 4 dergisi, scene'i "aynı konuyla ilgilenen, bu konunun her detayına giren, konu üzerine sohbet eden, yeni gelişmeleri takip eden" topluluk olarak tanımlamaktadır (Özyılmazel, 2008). "Türk scene"i dünyada olduğu gibi önce oyunların

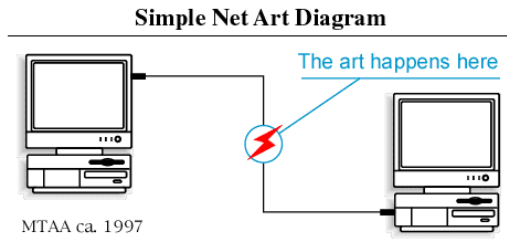
crack (yasal olmayan bir yöntemle kopyalanmak üzere kırılmasıyla) edilmesi ile ilgileniyordu. Kopyalanan oyunların giriş kısmına, kopyalayan kişi kendi imzasını atmak üzere görsel ve işitsel bir ekran tasarlıyordu. Intro denilen bu giriş ekranları zamanla teknik becerilerin sanatsal yaklaşımla uygulandığı bir yarış alanı haline dönüştü. Demonstration (gösterim) kelimesinden gelen demo ifadesi de bu sanatsal yapıdaki intro'lar için kullanılmaya başlandı ve Türk demo scene'i oluştu. 2002'den 2015'e Türkiye'deki en geniş çaplı demo scene parti serisi olan 7DX, Türk demo scene gruplarını ağırlamış ve partiler süresince gruplar² tarafından pek çok sanatsal demo üretilmiştir.³ Öte yandan Türk demo scene'i, bilgisayar tekniklerini kullanarak sanatsal biçimler üretmiş olmakla birlikte, öncelikli motivasyonu ve amacı teknik üstünlük ve yarıştırdır (K. Bayhan, kişisel iletişim, Ocak 2018). Bu nedenle üretimlerin kavramsal bağlamı, grupların ilgi alanı dışında kalmıştır. Yine de Türk demo scene'ini Türkiye'deki İnternet sanatı tarihi için incelemek önem göstermektedir. Çünkü bu kültür, İnternet sanatı pratiklerinin 80'lerden itibaren Türkiye'deki erken örneklerini uygulayarak İnternetin sanatsal olanaklarına dair fikirler yürüten bir atmosfer sağlamıştır. Bilgisayar sanatı üzerine yapılan ilk sergi 1975'te İstanbul Teknik Üniversitesi'nin Mimarlık Fakültesi'nin açtığı Tasarımda Bilgisayar Teknolojileri yüksek lisans programı tarafından düzenlenmiştir (Ertan, t.y.). "Bilgisayar Sanatı: Ars Intermedia Grubu'nun Çalışmaları" başlığındaki sergiyi Ekmel Ertan, dönemin Görsel İletişim Tasarımı programları tarafından uygulananların ötesinde bir vizyon taşıdığını belirterek değerlendirir. 80'lerde Türkiye'deki sanat ortamı iklimi ise bu kanaldan beslenemeyerek İnternet sanatını ilerleyen yıllarda farklı girişimler üzerinden keşfetmeye, denemeye ve benimsemeye başlayacaktır.

² The Metro Boys, Fast Generation, Turkish Mega Force, Light Force, The Joker Crew, Comrade, The Danger Cobra, TNF'77, The Cobra Boys, Echo Crew (Ankara), Pet Shop Boys (Ankara) C64 gruplarından bazıları iken, Zombie Boys, Tacs From Turkey, Angels, ACS (Ahmet Cracking Service), Bodys ise Amiga Scene gruplarından (Özyılmaz, 2008).

³ Bkz. 7dx-party.org

İnternet Sanatı Pratikleri

İnternet sanatının pratiklerini kavramak, İnternet'in bir yeni medya aracı olarak sanatsal üretim için sağladığı olanakları ve üretimlerin kavramsal yapısını çözümlmek adına önem taşımaktadır. İnternet'in dijital teknolojilerdeki devrimsel niteliği, onun öznel (bilgisayarlar, cihazlar) arasında hızlı bir iletişim ağı kurma özelliğiyle ilgilidir (A. Şimşek, kişisel iletişim, Ocak 2018). Burada “ağ”, İnternet sanatından söz edilebilmesi için anahtar kelimedir. MTAA⁴ sanatçı ikilisinin ikonik net art diyagramı⁵, bu yaklaşımı en yalın haliyle görselleştirmektedir. İki ekran arasındaki bağlantıyı “The art happens here” (Sanat burada gerçekleşiyor) ifadesiyle işaret eden diyagram, net sanatçısının izleyici ile iletişime geçmesinin önemini vurgulamaktadır.

Öznel arası iletişim merkeze alındığında, İnternet sanatının köklerinin telematik sanata dayandığı görülür (B. Akbay, kişisel iletişim, Aralık 2017). Telematik kelimesi ilk olarak 1970'lerin sonlarında, Alain Minc ve Simon Nora tarafından bilgisayarlar arası bilgi iletimi yöntemini ifade etmek üzere kullanılmıştı (“Tate”, 2018). İngiliz sanatçı ve teorisyen Roy Ascott, 1990'ların başında ilk kez “email, mobil telefon gibi dijital iletişim araçları ile İnterneti kullanan interaktif sanat” olarak tanımlanan “telematik sanat” terimini kullanmıştır.

⁴ Michael Sarff (M. River), d. 1967, Iowa City, Iowa . Tim Whidden (T.Whid), d. 1969, Elyria, Ohio

⁵ Bkz. <http://www.mteww.com/nad.html>

Telematik, World Wide Web'den önce bilgisayar tabanlı telekomunikasyon ağlarını kapsıyordu (Ascott, & Shanken, 2003). Bilgisayar öncesi etkileşimi sağlayan radyo, uydu gibi aygıtları da içeren telematik terimini Ascott özellikle bilgisayar tabanlı projeler için kullanmıştır. Çünkü Ascott'a göre bilgisayar, önceki aygıtların aksine iletişimde zaman ve mekan kavramlarını ortadan kaldırarak özgün bir deneyim sunmaktaydı. Sanatçının 1978'te gerçekleştirdiği "Terminal Art" başlıklı projesi, sanatçıları bilgisayarlar arası ağ üzerinde gerçekleşen bir konferansta bir araya getirerek, oluşan network üzerinden yaratıcılık kavramını deneyim ve gözleme açıyordu. Yine World Wide Web öncesinde Fransa'da minitel, 1970'lerde Fransa'daki sanatçılara telematik araçlarla üretmek adına deneysel bir alan açmaktaydı ("revolv", 2018). Minitel, telefon hattı üzerinden küçük bir bilgisayar kutusu ile bilgisayarlar arası bağlantı gerçekleştirilmekteydi. Hala aktif olan "Poietic Generator"⁶ Minitel kullanılarak 1986 yılında Olivier Auber tarafından geliştirilmiş bir sosyal ağ oyunudur ("Poietic Generator", 2018). Yine 1970'lerde kullanıcıları bir terminal üzerinden giriş yaptırarak bağlantıya geçiren ve bilgisayarlar arası bağlantı sağlayan BBS (Bulletin Board System) ortaya çıkmıştı. BBS ile bağlantı için her bilgisayarın bir modeme bağlı olması gerekiyordu. Bu modemler telefon hattı üzerinden analog veri aktarımı yaparak kullanıcıları online iletişime geçiriyordu. ASCII⁷ (Bilgi Değişimi İçin Amerikan Standart Kodlama Sistemi - American Standart Code for Information Interchange) metinlerinin ve ANSI dosyalarının BBS ile göndermeye uygun formatları bu dönemde sanatsal ifade aracı olarak da kullanımını yaygınlaştırmıştır ("BBS Corner", 2018). Ken Knowlton ve Leon

⁶ Bkz. <http://play.poietic-generator.net/>

⁷ İlk kez 1963 yılında kullanılan ASCII (Bilgi Değişimi İçin Amerikan Standart Kodlama Sistemi - American Standart Code for Information Interchange) bilgisayar kullanıcılarının farklı bilgisayar sistemleriyle metin transferi yapabilmesi için tasarlanmış, bilgisayar ile yazılmış harflerin ve sembollerin sayısal karşılığıdır. ASCII kodlarını kullanarak yapılan uygulamalar bilgisayarların grafik kapasitelerinin çok düşük olduğu eski tarihlere kadar uzanmaktadır. Bilgisayar kullanıcıları ASCII karakterlerinden yola çıkarak çizimler yapmışlar özellikle 1990'larda e-postaların sonunu elle ya da çeşitli yazılımlar yardımıyla yapılmış bu tip çizimlerle dekore etmek yaygın bir hal almıştır.

Harmon tarafından 1966'da üretilen "Studies in Perception I"⁸, ASCII sanatının en erken örneklerinden kabul edilir. ASCII'nin 128 standart karakterinin kullanılarak oluşturduğu bu çalışma, 1968'de MOMA'da sergilenmiştir. World Wide Web'in gelmesiyle 1990'larda popülaritesini yitiren BBS, Türkiye'de ilk kez 1990'da kurulmuştu (Saka, 2009).

İlerleyen yıllarda Türkiye'de ASCII kodunu sanatsal biçim olarak kullanan Genco Gülan, ASCII ile geleneksel sanat arasında kurduğu ilişkiyi şöyle açıklamıştır:

"1998 yılında Marmara Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nde yaptığım atölye çalışmasında bulgularımı görselleştirip sergiledim. Kullandığım imgeler Hz. Ali, Hacı Bektaş Veli ve Şahmeran imgelerinin tekrarlarıydı. Serigrafi yöntemiyle cama basarak pop-art referanslarıyla çoğalttığım imgeler güçlü referansları nedeniyle fazla sergilenemediler. Şu sıralarda, yaklaşık on sene sonra, yine benzeri görsellerin 'istif' halleri üzerine çalışıyorum. Yazıdan resme dönüşmüş bu imgeleri İnternet üstünde farklı yazılımlar kullanarak tekrar ASCII Art gibi 'resim-yazı'ya (html koda) çeviriyorum. Yazı-resimlerin görselliklerini bozmadan, tekrar yazı haline getirip yeni metinler ekliyorum. Yazıdan resme ve tekrar yazıya giden imgelerden yeni katmanlar ortaya çıkıyor" (Graf, 2008).

Özetle, İnternet sanatının uygulama alanları arasında WWW, HTML, MUD, GPS, Webcams gibi pratikleri gösterilebilir (Paul, 2008). Bu sanatın dünya çapında en bilinen isimleri Alexei Shulgin, Vuk Cosic, Olia Lialina, JODI, Heath Bunting gibi sanatçılar yaptıkları işlerde veri transferi, iletişim protokolleri, hyperlinkler, bağlantı hataları gibi

⁸ Bkz. <http://www.knowltonmosaics.com/pages/HKnewd.htm>

İnternet'in diline özgü olayları kullanarak "elektronik ilişkilerin oluşturduğu kültürü" eleştirmişlerdir. (Arıkan, 2006).

Sanatın Kavramsal Bağlamında İnternet'in Etkisi ve Türkiye'deki Sanatçıların Yaklaşımları

Genel anlamda telekomünikasyon araçları ve İnternet, sanatçılar için öncelikle deneysel bir alan oluşturmaktadır. Türkiye'de İnternet sanatının 2000'lerde örneklerini üretmiş olan Ali Miharbi (d. 1976), İnterneti sanatsal üretimde kullanma motivasyonunu şöyle açıklamaktadır:

"İnternet ilk çıktığında tıpkı video sanatının çıktığı dönemdeki gibi bir deney alanıydı. Henüz potansiyeli kullanılmamıştı. İnterneti de çıktığında televizyon ve videoya karşı bir alternatif olarak düşünebiliriz. Aşına olduğumuz iletişim araçlarından farklıydı. İki yönlü iletişim sağlıyor olması da onu ilginç kılıyordu. İnterneti etkileşime geçilebilecek kamusal bir alan olarak değerlendiriyordum" (A. Miharbi, kişisel iletişim, Ocak 2018).

Sanatçının *Brush1.1* (2000) başlıklı çalışması, İnternet'in sanatsal olanaklarını keşfetmeye yönelik ilk denemesidir. Farklı sitelerden toplanmış ikonlardan oluşan sayfalarda kullanıcının tıklayarak daha sade bir sayfaya geçtiği bir yol izlenmektedir. Sonlara doğru, her sayfada geçirilen sürenin, süre uzunluğuna göre kalınlığı değişen bir çizgiyle temsil edildiği

bir grafik gösterilmektedir. Son sayfada ise diğerk kullanıcıların grafiklerinin de üst üste bindiğı kolektif bir grafik ortaya çıkmaktadır (A. Miharbi, kişisel iletişim, Ocak 2018).

Sanatç ıların geleneksel anlamda sanata ait olmadığı düşünölen nesnelere ve araçları deneysel bir yaklaşımla görmeleri ve bu alanları fikir ve eser üretme aracı olarak değerklendirmeleri ise sanat tarihinde 1916’da Dada akımına dayanmaktadır. Dada, “yeni bir toplumsal yapı önermesi içeren, yaşam ile sanat arasındaki sınırları yok eden, disiplinler arası bir etkinlik gözetken ve sanatçı-izleyici etkileşimine dayanan” bir akım olarak tanımlanır (Antmen, 2014). Dada’nın politik tavrı, sanat karşıtı eğilimi ve dolayısıyla sanatta “avangard”ın tanımına yönelik dönüştürücü gücü, İnternet sanatının en etkili akımlarından net.art’ın öncü ismi Vuc Cosic’in de ifadelerinde de görölmektedir:

“1994 ve 1998 arasında uyguladığımız net.art sanatı ile İnternet’teki her şeyi düzeltmekle ilgileniyorduk. Buna yazılım ve donanımla birlikte sanat dünyası da dahil. Geçmiş avantgarde akımların yapmak isteyip de yapamadığını, teknolojinin ve birbirine bağılı olmanın (interconnectedness) aracılığıyla başarabileceğimize inaniyorduk” (Ćosić, 2013).

Pek çok farklı medyumda deneysel çalışmalar üreterek uluslararası platform ve koleksiyonlarda yer edinmiş olan Genco Gülan’ın (d. 1969) “İstanbul Çağdaş Sanat Müzesi” de dönemin Türkiye’deki sanat ortamı/piyasasına bir eleştiri niteliğı göstermektedir (Graf, 2008). 1997’de İstanbul’da henüz bir çağdaş ya da modern sanat müzesinin olmamasına tepki olarak bir torba ile sanat eserlerini gezdirerek performatif bir iş sergileyen Gülan, 2000’lerde

bu müzeyi online bir portala⁹ taşıdı. Müzenin online platforma taşınmasıyla ilgili Gülan şunları söylemektedir:

“Online müze kurulunca durum dünyaya açıldı ve başta teorik olan iş bir kavram müzeden çıkıp deneysel bir müze projesine dönüştü. Dolayısıyla müzeye sergiler hazırlamam gerekiyordu. 2002’de tamamen online platform üzerinden net.art işlerine açık çağrı yapılan “Reload” sergisi, Web Bienali’nin de ilk sergisi oldu (G. Gülan, kişisel iletişim, Kasım 2017).”

İstanbul Çağdaş Sanat Müzesi’nin bir diğer önemi ise uluslararası bir İnternet sanatı projesi olan “Kaos’un Devinimi” (Chaos in Action) sergisinde yer almasıdır. Gülan bu süreci şöyle anlatmaktadır:

“Belgrad Novi Sad’dan Andrej Tisma ise McCola (McDonalds ve Coca Cola) adlı bir kavram yaratmış ve şehirlerin bu kavramı kullanarak sanal alanda açacağı sergiye birer işle katılmalarını istemişti. İstanbul ekibi "İstanbul Çağdaş Sanat Müzesi" kavramını proje olarak sundu. Sekiz şehirden sanatçılar eserleri ve yorumlarıyla bu projeye katıldılar. Ben, “Chaos in Action” projesinin gerçekleştirildiği her iki senede de hem İstanbul takımında yer aldım hem de koordinasyonu üstlendim. Proje sayesinde yazı yazmaktan öteye bir şey için kullanmadığım bilgisayarın başka neler yapabildiğine şaşırarak tanık oldum. Birinci sene İstanbul ekibi çalışmalarına Mehmet Sinan, Mete

⁹ <http://www.istanbulmuseum.org/>

Yılmaz, Akın Tek katıldılar. İkinci sene bu isimlere Görkem Gülan ve Yeşim Özsoy eklendi. Tomur Atagök ve Mesut Bilgili projeye dışarıdan destek verdiler. Her iki senede de İstanbul ekibine, Boğaziçi Üniversitesi, Bilgisayar Erişim araştırmaları laboratuvarı destek oldu. Prof. Dr. Ufuk Çağlayan, Dr. Cem Ersoy, Murat Eren, Mete Yılmaz, Emre Çelebi'ye tekrar teşekkürler (Gülan, t.y.).”

Projenin İnternet’i sanatsal bir yaklaşımda kullanma konusunda yarattığı etkiyle ilgili ise Gülan şunları eklemektedir:

“‘Chaos in Action’ adlı projenin bize gösterdiği çok önemli birkaç nokta var. Sanat ve sanatsal etkileşim, ortak üretim için her türlü sınırı aşacak yöntemler geliştirebiliyor. İkinci önemli nokta da, iletişim teknolojisindeki gelişmeler sonucu, sanat eseri kütesini yitirerek saf bilgi (data) formatına dönüşebiliyor. Bu iki bulgu da bize gelecekte teknolojinin kültüre etkisinin daha da büyük olabileceğini gösteriyor.”

Bir sanat platformu olarak İnternet, aynı zamanda fiziksel ve politik sınırları olan müzeler, galeriler ve çeşitli sergileme alanlarına alternatif olmasıyla da önem kazanmaktaydı. Gülan, İnternet’i ilk dönemdeki kullanımına ilişkin motivasyonunu, platformun merkezileşmemiş yapısıyla ilişkilendirmektedir. İnterneti, Hakim Bey’in “temporary autonomous zone” (geçici özerk alan) manifestosuna dayandırmaktadır (G. Gülan, kişisel iletişim, Kasım 2017).

2001’de Burak Arıkan ve Engin Erdoğan tarafından geliştirilen ucantekme.com blogu da ana akım medyaya alternatif olarak oluşturulmuştu. Arıkan’ın kişisel web sitesinde blogun içeriği ve amacı şöyle açıklanmıştır:

“Ucantekme.com 2001 yılının Haziran ayında özel üretim bir blog olarak İnternet kültürü ve siyaseti üzerine yorum yapmak amacıyla başladı. New York’da gerçekleşen 9/11 saldırısından sonra bununla ilgili malum konular üzerine tartışan ve bilgilerin ağırlıkla sansürlendiği ana akım medyaya alternatif İnternette bilgi derleyen bir topluluğa dönüştü (“Burak Arıkan”, 2001).”

Blog aynı zamanda Radikal gazetesi tarafından 2001 yılının en iyi topluluk siteleri arasında gösterilmiştir.”¹⁰

Ali Miharbi’nin hala kendisine ait olan www.rtuk.org domaini ile 2002’de yaptığı “Rtük” çalışması da İnternet’in bağımsızlığını ve yarattığı özgür alanı korumaya yönelik bir eleştiridir. “Rtük”, anonim kullanıcıların Firefox’a indirdikleri bir eklenti ile herhangi bir Web sayfasındaki her türlü metin ve görseli sansürlemesini sağlıyordu. Böylece her yeni gelen kullanıcı, önceki tüm kullanıcıların sansürlediği bir İnternet ortamıyla karşılaşıyordu. Miharbi, “Rtük” üzerine verdiği bir röportajda İnterneti ve ele aldığı kavramların etkileşimini şu sözlerle anlatmaktadır:

¹⁰ Blogu oluşturan özel yazılım, forum sistemi, oylama sistemi ve şablonlar PHP dilinde ve MySQL veritabanı ile Burak Arıkan ve Engin Erdoğan tarafından geliştirildi. Ucantekme.com 2005 yılının başında yayını sonlandırdı.

“İnternet sansürü, Türkiye’de genel anlamda ifade özgürlüğü olmamasının bir yansıması. Birçok zaman tartışıldığının aksine İnternet’e veya YouTube’a has değil, çok daha geniş bir problem. Elbette ki bu konu beni oldukça rahatsız ediyor ama bundan çok kimsenin yeterli tepki göstermiyor olması, ciddiye alınmaması, İnternet’in televizyonmuşçasına bir denetlemeye tabi tutulmaya çalışılması daha da rahatsızlık verici ve hiçbir gelişmiş ülkede olacak işler değil. Dolayısıyla bu konuda biz de suçluyuz diye düşünüyorum, ses çıkarmayarak, zaman zaman "ifade özgürlüğü olsun" ifadesinin sonuna "ama"lar ve devleti haklı çıkararak bahaneler getirerek sansüre katkıda bulunuyoruz. Kolaydan "kapansın" deniyor, sansüre karşı çıkanların büyük bir bölümü ise "tüm sitenin kapanması saçma, sadece zararlı içerik kaldırılсын" diyor, bu açıdan bakılınca aslında ikisi de sansürcü zihniyet. Ben ikisine de karşıyım ve biraz buna da değiniyorum RTÜK projesinde. Her kullanıcı tek tek İnternet’teki içerikten bir parça silebiliyor bir Firefox eklentisini kullanarak, elbette sembolik bir silme işlemi bu, ortada bir eylem veya doğrudan sansüre tepki yok gibi. Amaç ironik bir tavırla, biraz da olaya daha geniş açıdan bakarak, İnternet’e televizyon muamelesi yapılmasını, Türkiye’de belki de çoğunluğun kısmi sansürü desteklemesini (örneğin milli, geleneksel ve dini değerlere laf uzatmanın resmen yasak olması ve sanki birileri bunlara dil uzatsa değerlerini yitirirlermiş paranoyası veya batıl inancı; Türk toplumunda genel olarak gördüğüm fikirsel alan ile fiziksel alanı ayırt edememe acizliği); tüm bunları çıkış noktaları olarak alıp biraz kara mizah yoluyla ifade etmeye çalıştığım bir proje RTÜK (Miharbi, 2010).”

İnternet sanatının gayri maddi yapısı ve sergileme mekânlarında gösterilme zorunluluğunu ortadan kaldırarak kullanıcılar/izleyicilerle iletişime geçebilmesi, onun gündemi ve politikaları eleştirmesine de olanak tanımıştır. Zira sanatçılar, İnternet sanatı olarak ürettikleri işleri sergilemek istediklerinde bazı engellerle karşılaşmışlardır. Genco Gülan'ın 2005'te ürettiği "Kıbrıs Sorununun Yapay Evrimi" başlıklı yazılımıyla ilgili söyledikleri bu durumu örneklendirmektedir:

"Geçtiğimiz sene de ilk defa bir 'Yapay Evrim' yazılımı geliştirerek Kıbrıs Sorununun Yapay Evrimi isimli bir iş hazırladım: Yazılım balıklar, birbirlerini yiyerek büyüyor ve adaya yumurtalarını bırakarak ürüyorlardı. Bu işi o sene Kıbrıs'ta düzenlenmesi planlanan Manifesta 6'ya önerdim, tesadüfen adadaki büyük sergi de politik nedenlerle iptal edildi. Senelerdir birtakım sorunlar sürüyor, biz sanatçılar olarak bir şeyler yapmaya çalışsak da ortada somut sivil çözüm yok" (Graf, 2008).

İlerleyen tarihlerde İnternet'in ticari anlamda kullanımının genişlemesi, merkezileşmiş yapısının dağılması, İnternet'in Google, Facebook gibi oluşumlar üzerinden algılanarak "web" in bu uygulamalara indirgenmesi, diğer bir deyişle World Wide Web'in kalmaması İnternet sanatçıları için alanın cazibesini yitirmesine yol açmıştır. İnternet sanatı, bu sonraki dönemlerde farklı biçim ve yaklaşımlarla değerlendirilecektir.

İnternet Kültürü ve Sanatı Üzerine Tartışma Platformları, Girişimleri ve İlk Sergiler

1995 yılında, “Gelecek Kültürü ve Sanatı Vakfı”nın kuruluş sergisi olarak Beral Madra’nın düzenlediği “Somut Öngörüler” sergisini anlatan metinde Madra, sanatın yeni medya araçlarıyla gayri maddileşerek bilgi aktarımına dönüşme ihtimalleri üzerine hem Dünyadaki hem de Türkiye’deki sanat ortamını değerlendirerek bir yeni medya sergisi üzerinden tartışma noktası yaratmıştır. Madra’nın metnindeki bu kısımlar, aynı zamanda sanatçının piyasa koşulları karşısındaki konumu, sanatın tanımı ve dijitalleşmeyle birlikte yeniden tanımlanması çerçevesinde somut değerlendirmelerde bulunmaktadır:

“Genellikle, iktidarın medya yoluyla kitleleri yönlendirdiğini düşünürüz. Bunun tersi de aynı derecede doğru sayılabilir: Belki de kitleler, medyalar yoluyla iktidarı yansızlaştırıp, düzleştiriyorlar... Bu olgular arasında uzun bir süredir bir güç savaşı var, ama uzun bir süredir, sanat, bu güç çekişmesi içinde hiçbir işlev taşıyor ve yer almıyor... Sanatın uluslararası pazara bağımlı olduğunu, Batı merkezlerindeki kurum ve kuruluşlar tarafından yönlendirildiğini ve dolayısıyla özgür olmadığını ileri sürenler haklıdır; ancak bu bağımlı sanat ile bu başka ölçeklerde gelişmekte olan sanat arasında bir ayrışma başlamıştır. Merkezlerdeki anında müzeleşme/kurumlaşma, üretilen sanatı hemen kendi alanı içine çekiyor, sanat yapıtını bir “konserve” yapıyor, sanatçıyı yaşayan ölü durumuna getiriyor, ölmüş sanatçıyı ise yeniden-müzeleştirme çarkı içinde yansızlaştırıyor ve düzleştiriyor. Kimi sanatçılar bu müzeleşme durumundan kaçmak için sanat yapıtı üretmek yerine, çeşitli bağımsızlık stratejileri üretmekte, ülkeden ülkeye giderek, hiçbir yere ve

hiçbir kimseye bağımlı olmayan bir geçiş-sanatı yapmaktadır... Burada, iktidar ve medya tarafından gösterilen sanattan değil, aracısız olarak görebildiğimiz sanattan söz ediyorum; çünkü uzun bir süredir, sanat gösterildiği gibi değil, görüldüğü gibi değerlendirilebilme olanağı kazandı; elektronik medyalar, bir yandan sanatı emerken, bir yandan da ona yeni bir yaşam gücü veriyor; istemleri dışında, sanata yardımcı oluyor. Bilgi, ya çıkar odakları tarafından denetlenmeden kolay ve çabuk yayılıyor ya da çok değişik kanallardan geldiği için farklı bakış açıları ve çoğulculuk içeriyor ve müdahaleyi zorlaştırıyor” (Madra, 1995).

Kadıköy’de Anarat Hıgutyun Okulu’nda düzenlenen sergi, Türkiye’de yeni medya çalışmalarının gösterildiği ilk sergi olma özelliğini taşır (Ertan, t.y.). Madra’nın daveti üzerine serginin bir bölümünün küratörlüğünü üstlenen Fatih Aydoğdu, Arye Wachsmuth’ın daha önce 1993’te Ars Electronica’da sergilenen “A Brief Genealogy of Artificial Life” başlıklı işini göstermiştir. Aydoğdu’nun sanatçı Mathias Fuch ve “The Thing” platformundan esinlenen çalışması ise aynı sene Ars Electronica’da sergilenmişti. “The Thing” ağına bağlı olan iş, Kadıköy’deki İnternet altyapısının yetersizliği nedeniyle gösterilemeyerek İstanbul izleyicisiyle buluşamamıştır.

Bu serginin de referans aldığı Ars Electronica (1979), The Thing (1991) ile ayrıca nettime.org (1995) ve Rhizome (1996) platformları İnternet, teknoloji, sanat ve toplum kavramlarının tartışılmaya açıldığı dünyadaki başlıca örneklerdir. 1979 Eylül’ünde “sanat, teknoloji ve toplum” felsefesi ile yola çıkan Ars Eelctronica, bugünkü uluslararası önemini dört unsur üzerinden açıklamaktadır (“Ars Electronica”, 2018). 1979’da Bienal etkinliği olarak başlayan sergiler, 1986 itibariyle her yıl düzenlenen Festival’lere dönüşmüştür.

Platformun büyüme aşamasındaki hedefleri büyük ölçekli açık hava projeleri gerçekleştirmek ve dünya çapında bilinen sanatçılar, bilim adamları ve uzmanlarla iş birlikleri geliştirmektir. İkinci olarak 1987’de Prix Ars Electronica’yı başlatan platform, bu yarışma ile uluslararası bilinirliğini güçlendirmeye başlamıştır. 1996 yılında sergileme ve üretme alanı olarak Ars Electronica Center (Linz, Avusturya), medya laboratuvarı olarak Ars Electronica Future Lab oluşturmuştur. Bu laboratuvar, Center ve Festival için üretim sağlarken, özel sektörden Ar-Ge departmanları ile de iş birlikleri geliştirmiştir. Kültür, eğitim ve bilim enstitüsü olarak tanımlanan Art Electronica, günümüzde Yukarı Avusturya eyaleti, Avusturya’daki bakanlıklar ve pek çok özel kuruluş¹¹ tarafından desteklenmektedir. İlerleyen yıllarda Türkiye’de dijitalleşme ve sanat kesişiminde işler yapmak isteyen girişimler, devlet ya da özel kurumlar tarafından benzer bir destek görmeyecekti.

The Thing, 1991 yılında sanatçı Wolfgang Staehle tarafından kurulmuş ve Eylül 1998’de kâr amacı gütmeyen bir kuruluşa dönüşmüştür (the.thing.net). O tarihe kadar gönüllüler tarafından yürütülen platform, elektronik ağların olanaklarını keşfederek online aktivizm, medya sanatı ve kültür eleştirisinin yenilikçi biçimlerini geliştirmek, sunmak ve dağıtmak için çevrimiçi platform sağlamıştır. Başlangıçta BBS formatı üzerinden New York şehri sanat toplulukları arasında tartışmaya açık ve deneysel bir ağ oluşturan The Thing, 1995’te <http://bbs.thing.net> web sitesi ile arşivini erişime açmıştır.

Nettime mail grubunun oluşumu ise 1995’e dayanır (“Nettime”, 2018). İlk buluşmalarını nettime olarak adlandıran mail listesi grubu, uluslararası, ağ tabanlı bir tartışma ortamı formüle etmeye çabalamıştır. 1996 yılında ikinci “Next Five Minutes”¹² etkinliği esnasında ilk basılı yayımını ortaya çıkarmıştır. Liste, 1997’de Ljubljana’daki ilk konferanslarını düzenlemiştir. 1999’da “1999: Readme! Ascii Culture and the Revenge of

¹¹ Liste için bkz. <https://www.aec.at/about/en/partner/>

¹² Bknz. <http://www.tacticalmediafiles.net/n5m4/about.jsp.html>

Knowledge” başlıklı 556 sayfalık nettime antolojisi yayınlamıştır. Nettime’in etki alanı ve eylemleri sadece bir İnternet listesi olmanın ötesine geçmiştir.

1996 yılında sanatçı Mark Tribe, Berlin’de çok farklı alt yapılardan gelen sanatçıların İnternet ve dijitalleşme etrafında bir topluluk oluşturduğunu gözlemlemiştir (Tribe, 2010). Bu topluluk zaman zaman Ars Electronica’ya da giderek yeni medyanın olanakları üzerine tartışmalara katılıyordu. O dönemde iş dünyası da İnternet’in aracısız bir ekosistem oluşturabilmesini tartışıyordu. Bu, sanatçılar için de galerilere, küratörlere, dergilere gerek olmadan izleyiciye ulaşmak demektir. Bir mail listesi ve bu listelerdeki konuşmaları arşivleyen web sitesi rhizome.com böyle ortaya çıktı. Rhizome 2000’lerin başında yeni medya sanat üretimlerini koruma ve arşivleme üzerine yazılımlar geliştirmeye başladı. Bugün kar amacı gütmeyen bir platform olarak Google da dahil pek çok kuruluştan destek alan Rhizome, web arşivi üzerine yazılım geliştirmekle birlikte küratöryel projeler ve editöryel içerikler de sunmaya devam etmektedir. Genco Gülan’ın *Whenever I see a plain, I remember the smell...*(2002) ve *Bannerland* (2005)¹³ ve Ali Miharbi’nin *Reversing the Conditions* (2002) ile *Pacman Bey* (2005)¹⁴ başlıklı işleri Rhizome’un veri tabanında yer almaktadır.

Türkiye’nin ilk medya sanatı ve teorisi dergisi olan “Hat” (Hybrid Arrested Translation) ise 1998’de kavramsal görsel sanatçı, küratör, müzisyen ve tasarımcı olan Fatih Aydoğdu (d. 1963) tarafından yayınlandı (“Zilberman Gallery”, 2018). “Enformasyon Çağında Beden” temasına odaklanan dergide düşünür P. Virilio, V. Flusser, A. Kroker, H. Moravec ve Stelarc Orlan ve Aziz + Cucher gibi sanatçıların makaleleri yer aldı (Ertan, t.y.). amber Sanat ve Teknoloji Festivali’nin (2007-2015) kurucusu Ekmel Ertan, Türkiye’de yeni medya tarihi üzerine yazdığı metinde derginin kısa ömürlü oluşunu Türkiye’deki sanat

¹³ Bkz. <https://rhizome.org/art/artbase/artist/genco-gulan/>

¹⁴ Bkz. <http://rhizome.org/art/artbase/artist/ali-miharbi/>

endüstrisinin bu nişlikte bir alana henüz bütçe ayıramayacağı bir dönemde olmasına bağlamıştır. *Leman Matbaası*'nda basılan "Hat" dergisi sadece bir kez yayınlanmıştır.

Türkiye'de İnternet sanatı üzerine hazırlanmış ilk yayınlardan biri Yapı Kredi Yayınları'ndan çıkarılan *Sanat Dünyamız*'ın 2001 senesinde 81. Sayısı olmuştur (Ertan, t.y.). Sayı, "BitStreams" (Whitney Museum of American Art) ve "010101" (San Francisco Museum of Modern Art) sergilerine yönelik gerçekleştirilen "BitStreams and 010101: An Online Symposium on Digital Art" sempozyumuna odaklanmıştır. Faruk Ulay'ın "Net.Art: Alone but All Together", Melih Katıkol'un "Frozen Conversation" ve Cem Gencer'in "Net.Art? What's That?" başlıklı makalelerinin çevirileri yer almıştır.

2001 yılında Bilgi Üniversitesi'nin Görsel İletişim Tasarımı bölümü tarafından düzenlenen TRACK sergisi de eğitim alanında yeni medya üzerine açılan alanların öncülerinden biri olmuştur (Ertan, t.y.). 2011'e kadar yılda bir gerçekleştirilen "TRACK" sergisi, 2005'te Ars Electronica'nın öğrenci çalışmalarını İstanbul'daki izleyiciyle buluşturmuştur. Ağ, Uçuş, Derinlik, Roket Bilimi, Sıkıştırma, Yerleştirme, Temas ve Verilen Parçalara ayrılması gibi çeşitli kavramlar TRACK sergilerinin geçmiş temaları arasındadır ("Santral İstanbul", 2018).

Türkiye'de net sanatı üzerine en önemli etkinliklerden biri de Genco Gülan'ın İstanbul Çağdaş Sanat Müzesi kapsamında dünyada ilk ve tek defa düzenlenmiş olan Web Bienali'dir (Graf, 2008). Bu sergi dizisi, 2003'ten günümüze fiziksel mekâna ya da sponsora ihtiyacı olmadan devam etmektedir. Genco Gülan, Marcus Graf ile yaptığı röportajda Bienal fikrinin ortaya çıkışını şöyle anlatmaktadır:

“Web Bienali elektronik ortamında İnternet sanatını en doğru şekilde sergileme metotlarını araştırırken ortaya çıktı. (Rh Sanat 2006) Denklem şuradan doğdu; İnternet’te bir müze yaparsanız içine – bu ortama özgü – ne koyabilirsiniz? Sanal bir müze ne ihtiva etmeli ya da sergilemelidir? Gerçekten de bu sorular üstüne uzun süre kafa patlatmam gerekti. 2002 yılında da ilk büyük İnternet sergisi Yenile’yi (Re-load) gerçekleştirdik. Serginin uluslararası ilgi görmesi ve birçok dile çevrilmesi üzerine 2003’te Web Bienali (WB) başladı.”

Başladığı dönemde Web Bienali, İnternet ortamında pek çok site tarafından kendi dillerine çevrilerek listelenmeye başlamıştır. Bu sitelerden bazıları; La Mediathèque du Musée d’art contemporain de Montréal, Kanada; Inside Film Magazine, Avusturalya; Associazione Culturale Mirada, İtalya; Art info.ru, Rusya; Universidade Federal do Rio de Janeiro, Brezilya; Kanon Media; Avusturya; The Art Ministry, İngiltere; NYFA Artswire, Amerika; <nettime> amsterdam, Hollanda; Sanart Türkiye etc. WB duyuru ve haberlerine yer vermiştir. 2005’te ikincisi gerçekleşen WB serisi bu kez de uluslararası yayınlarda köklü Bienallerle karşılaştırılmaya başlanmıştır. (Bkz. Owen Matthews, Newsweek, 2005.)

Gülan, Web Bienali’nin bütçesi ve katılım durumuyla ilgili de şunları söylemiştir:

“Web Bienali’ne her iki yılda bir yüzlerce sanatçı katılır. Bu da düşük bir bütçeyle çok büyük bir rakam... Kurumsal sponsoru olmayan WB için sıfıra yakın bir bütçeden bahsediyoruz. Yapı, sanatçı dayanışması ve özveri üzerine

kurulmuş durumda. Hediye ekonomisi değil bir servis takası sistemi. Dünyada alternatif sanat formlarından bahsetmek için artık kendi kendisini çevirebilen (self sustaining) ekonomik çözümünü de beraberinde sunmanız gerekiyor. Tabi sıfır bütçeyle başlayan bu proje sıfır bütçeyle devam etmek zorunda değil. Alternatif fonlama, sergileme ve erişim yöntemleri üstüne araştırma yapmaya devam ediyoruz.”

Öte yandan Web Bienali'nin sponsorsuz olması da İnternet sanatının merkezileşmemiş yapısıyla birbirini tamamlamaktaydı. Gülan bununla ilgili “kontrol edenin olmaması, pornografik iş var mı, yapan robot mu değil mi gibi kaygılarımı da ortadan kaldırıyordu” demiştir (G. Gülan, kişisel iletişim, Kasım 2017).

Gülan, Web Bienali için ayrıca iletişim, teknoloji ve sanat bağlamındaki fikirlerini şöyle dile getirmektedir:

“Elektronik iletişimin bir sanat formu olarak tüm diğerleri kadar güçlü bir dil olduğunun onaylanmasına ihtiyaç var. 2003'ten beri düzenlediğimiz İnternet sergilerinin en önemli amacı da bu; Web Sanatı ve İnternet Sanatı'nın birer sanat dalı olarak tescilinin yaygınlaştırılması. İnternet üzerinden yapılacak sanal saldırı ihtimalinden beslenen elektronik korkunun aşısı, ancak biz virüslerden sanat eserleri yaratabilirse gelişebilir. Kendini yenileyebilen açık işletim sistemleri yazılmadıkça, içerik bilgileri çevrim içi paylaşılarak

geliştirilmedikçe, hiçbir ticari yazılım karteli baki kalamaz elektronik ortamda (Graf, 2008).”

2006 yılında Web Bienali tarafından düzenlenen e-sempozyum ise altı farklı panelle Türkiye’den ve dünyadan isimleri¹⁵ belirli konular etrafında birleştirmiştir: “Net-Sanatı ve Web Sanatı”, “Arşivlemek ya da Arşivlememek”, “Yeni Sanat: Türkiye’de Neler Oluyor?”, “Sanal Gerçeklik ve Gerçek Sanal” ve “Asya’nın Ne Kadarı?”. Gülan bu sempozyumlar esnasında panellerin amacını “yazılı bir diyalog yaratmak” olduğunu ifade etmiştir.

Web Bienali’nden bir seçki 2011 yılında Marcus Graf küratörlüğünde “Rejenerasyon.011: İnternette Şiirsellik ve Politika” başlığında Plato Sanat’ta sergilenmiştir. Serginin katalog metninde Marcus Graf, net sanatıyla ilgili şu çıkarımları yapmaktadır:

“Anarşik, muhalif ve kaotik niteliği sayesinde net sanatı, gerçekliği gözden geçirmek ve içinde yaşadığımız statükoyu sorgulamak için bir araç olarak görülebilir. Kültürel ve sosyal evrimde olduğu gibi sanat da konu, kavram, biçim ve stratejileri ile sürekli bir devinim içinde. Net sanatı, doğrusal ve katı olmak yerine heterojen ve çoğulcu olmanın yanı sıra disiplinlerarası ve

¹⁵ Web Bienali 2005, E-sempozyum panel katılımcıları: Genco Gulan, Gokhan Mura, Nadia Palliser, Mercedes Gonzalez de Garay, Ryanne de Boer, Trebor Scholz, Steve Dietz, Andrej Tisma, Dimitris Fotiu, Alberto Guedea and Jeremy Owen Turner, Markus Graf , Osman Hamdi, Carlo Sansolo, Mehmet Sinan, Nina Czegledy, Robert Dansby, Yiannis Colakides, Tim Hailey, Calos Katastrosky, Teoman Madra, Derya Yücel, Emre Baykal, Mustafa Kaplan, Turan Aksoy, Deniz Aygün, Hakan Yılmaz, YesimOzsoy Gülan, Omer Kizilirmak, Fatima Lasay, Kaoru Motomiya, Atteqa Malik, Kathryn Smith, BasakSenova, Ali Miharbi, Monica Narula, Aditya Dev Sood, Gulsen Bal

kültürlerarasıdır. Son on yıl içinde, dijital sanat ve özellikle de net tabanlı sanat, çağdaş sanat dünyasında önemli bir alan haline gelmiştir (Graf, 2011).”

Türkiye’de 2004 sonrası girişimlere bakıldığında Burak Arıkan’ın 2005-2010 yılları arasında aralarında Ali Miharbi’nin de olduğu az sayıda yazar katılımıyla sürdürdüğü düğümküme.org “tekno-kültür” eleştirisi üzerine önem taşır. Bu web sitesinin arşivinde Arıkan’ın Miharbi’yle yazdığı İnternet sanatı üzerine yazılar bulunmaktadır.¹⁶ İlerleyen yıllarda meydana gelen yeni medya sanatı kapsamındaki girişimler, İnternet sanatının evrildiği yönleri de incelemek adına önemli bir araştırma alanı olmaktadır.

Sonuç

İnternet sanatı alanında öncü çalışmalarda bulunmuş olan diğer ülkelerle kıyaslandığında Türkiye’den sanatçıların kısa zamanda bu alanı denemeye başladıkları görülmektedir. Fakat oldukça az sayıda sanatçı kendini dönemin İnternet sanatçısı olarak konumlandırabilmiştir. Elbette İnternet’in ortaya çıkmasının, onu sanatçılar için bir zorunluluk haline getirdiği söylenemez. Öte yandan güncel sanattan bahsedilen bir sanat ortamında devrim niteliğindeki bir gelişmeye kayıtsız kalınması da eleştirilebilecek bir durumdur. Bu noktada İnternet sanatı pratiklerinin teknik beceri gerektirmesi ve teknik ekipman gerekliliği de sanatçıların önündeki önemli engellerden biri olmuştur. Türkiye’de hala direkt teknoloji ve sanata odaklanan bir eğitim programı bulunmamaktadır. Var olan programlar ise sanat ve teknolojiyi tasarımla aynı çatı altında ele almaktadır. Bu durum ise

¹⁶ Bknz. <http://dugumkume.org/tvye-karsi-video-sanati-internete-karsi-agli-sanat-i/>

İnternet ve teknolojinin diline yönelik bir eleştirel bakışın önüne geçebilmektedir. Alanın öncü isimlerine bakıldığında yurt dışında yeni medya, teknoloji ve sanat üzerine disiplinlerarası eğitimler aldıkları görülür. Örneğin Genco Gülan, Boğaziçi Üniversitesi'nde Siyaset Bilimi ve Sanat lisansının ardından New York'ta New School Üniversitesi'nde "yeni medya" alanında yüksek lisans derecesini tamamlamıştır. Tezini "Dijital Devrim" üzerine yazan Gülan, Türkiye'ye dönmesinin ardından yeni medya alanında çalışmalarını Boğaziçi Üniversitesi'nin desteğiyle sürdürmüştür (G. Gülan, kişisel iletişim, Kasım 2017). Alman Lisesi yıllarında programcılıkla tanışan Ali Miharbi ise ABD'de Northwestern Üniversitesi'nde Elektronik ve Bilgisayar Mühendisliği (BS, 2000) ile Sanat Teorisi & Pratiği (BA, 2000) üzerine çift lisans derecesi almıştır (Miharbi, 2010). Amerika ve Türkiye'deki iş dünyasını görmüş olmanın sanata bakışına yön verdiğini söyleyen Miharbi, 2006 yılında Düğümküme'nin kurulmasıyla Burak Arıkan ve Dara Kılıçoğlu ile kurduğu diyalogların da İnternet sanatına yaklaşımını etkilediğini belirtmektedir.

Türkiye'deki sanat ortamının atmosferine bakıldığında özellikle yeni medya üzerine eleştirinin de çok dar bir alanda yapıldığı görülür. Burak Arıkan, düğümküme'nin ne kadar ilgi gördüğüyle ilgili bir soruya karşılık şunları söyler:

"Örneğin düğümküme'de yazdıklarımın altında pek çok kullanıcı yorumu görebilirsiniz... Kullanıcılar genellikle siteyi ilginç bulurlardı, çünkü teknoloji her zaman dikkat çeker. Fakat koleksiyonerler ve eleştirmenler, yani bunu tarihin bir parçası olarak belgeleyecek insanlar çok az ilgi gösterdi (Çaşkurlu Belgesay, 2013)."

Bugün hala Türkiye'deki yeni medya sanatı çalışmalarında ya da üzerine yapılan değerlendirmelerde görebileceğimiz teknik bilgi/birikim sorunsalı, sanatın dijitalleşme gibi her alanda tartışmalı konusu üzerine eleştirel bir yaklaşım geliştirmesinin önüne geçmektedir. Günümüzde teknolojinin son kullanıcıya her geçen gün daha da kolaylaştırılan arayüzlerle sunulması ise hem sanatçı hem de izleyici ile dijitalin kendine has teknik dili arasındaki mesafeyi arttırmaktadır. Yeni medya sanatını (internet sanatıyla birlikte), eğlenceli, cezbedici sıfatlarının ötesine taşımak adına tartışma ve üretme platformlarının varlığı önem kazanmaktadır. Diğer yandan Türkiye'deki internet sanatı üretimlerinin arşivlenmesine ilişkin bir çalışma da yapılmamaktadır. İletişim ağı ve sanatın kesiştiği noktanın tarihsel çizgideki izleri ancak bir korunmayla beraber araştırmaya tabi tutulabilir. Türkiye'de bu kapsamdaki güncel girişimler, eğitim platformları, korumaya yönelik yazılımlar araştırılmaya açık ve geliştirilmekle birlikte desteklenmesine ihtiyaç duyulan alanlardır.

Referanslar

7DX Party. (t.y). Erişim adresi: http://www.7dx-party.org/2015/tr_foto_galeri.php

Antmen, A. (2014). Başkaldırı: Dada. In *Sanatçılardan yazılar ve açıklamalarda 20. yüzyıl Batı sanatında akımlar* (2nd ed.). İstanbul: Sel Yayıncılık.

Arapoğlu, F., & Yavuz, S. (2012). Bir Sanatsal Biçim Olarak "Arada Olmak": İntermedya Üzerine Çözümlemeler. *Sanat Tasarım Dergisi*, 1(3), 54-60. Erişim adresi: <http://e-dergi.marmara.edu.tr/marustd/article/view/1012001779>

Arıkan, B. (31 Mayıs 2006). Dügümküme » net.art 1995-2000 [Web log post]. Erişim adresi: <http://dugumkume.org/netart-1995-2000/>

Ascott, R., & Shanken, E. A. (2003). *Telematic embrace: Visionary theories of art, technology, and consciousness*. Berkeley [u.a.: Univ. of California Press.

BBS Corner. (t.y.). Erişim adresi (10 Ocak 2018): <https://www.bbscorner.com/usersinfo/bbshistory.htm>

Çaşkurlu Belgesay, M. (2013). *New Media Art in Turkey: A Research on Current Situation and A Development Proposal* (Yüksek lisans tezi).

Druckrey, T. (1999). *Ars Electronica: Facing the Future : a Survey of Two Decades (Electronic culture--history, theory, practice)*. MIT Press.

Ertan, E. (2010). Brief History Of New Media Art In Turkey. *Rozenberg Quarterly*. Erişim adresi: <http://rozenbergquarterly.com/brief-history-of-new-media-art-in-turkey/>

Ertan, E. (t.y.). Histories of the Post-Digital: The Art of New Media in Turkey [Web log post]. Erişim adresi: <http://forumist.com/?p=683>

Graf, M. (2008). *Genco Gülan: Kavramsal Renkler*. İstanbul: Galata Perform.

Graf, M. (2011). Net Sanatının Yazınbilimini ve Politikalarını Ortaya Koyan bir Web Bienali Seçkisi. *Rejenerasyon.011 - Web Bienali Seçkisi*.

Gülan, G. (t.y.). *Kaos'un Internet'teki Devinimi*. Erişim adresi (18 Ocak 2018): <http://www.istanbulmuseum.org/muze/dergi/turkcedergi/kaos.htm>

History – About Ars Electronica. (t.y.). Erişim adresi (18 Ocak 2018): <https://www.aec.at/about/en/geschichte/>

Madra, B. (1995, Aralık). Somut Öngörüler - "Gelecek Kültürü ve Sanatı Vakfı" için bir Sergi. Erişim adresi: <http://www.beralmadra.net/exhibitions/concrete-visions/flyer-and-text/> (Beral Madra Arşivi)

Miharbi, A. (2010). Boğaziçi'nde "Çağdaş Sanat" Röportaj Dizisi, Raportör: E. Baş. Erişim adresi: <http://istanbulmuseum.org/artists/ali%20miharbi.html>

MTAA's Simple Net Art Diagram. (t.y.). Erişim adresi: <http://www.mteww.com/nad.html>

nettime mailing list: info. (t.y.). Erişim adresi (1 Ocak 2018): <http://nettime.org/info.html>

OVERVIEW | POIETIC GENERATOR. (t.y.). Erişim adresi: http://poietic-generator.net/?page_id=31

Özyılmazel, U. (2008). Türk Scene Tarihi. *Plazma*, (4), 120-124.

Paul, C. (2008). Digital Technologies as a Medium. In *Digital art*. London: Thames & Hudson.

Saka, E. (2009). Türkiye'de İnternet. In K. Alemdar (Ed.), *Türkiye'de kitle iletişimi: Dün-bugün-yarın*. Ankara: Gazeteciler cemiyeti.

Santral İstanbul - Track 09. (15 Mayıs 2010). Erişim adresi: <http://www.santralistanbul.org/events/show/track09/tr/>

SHARE Rijeka 2013 - Vuk Ćosić [Video dosyası]. (18 Aralık 2013). Erişim adresi: <https://www.youtube.com/watch?v=svX9gwnqQsE&t=127s>

Telematic art | Tate. (t.y.). Erişim adresi: <https://www.tate.org.uk/art/art-terms/i/internet-art>

Telematic art (t.y.). Erişim adresi:
<https://www.revolvy.com/main/index.php?s=Telematic%20art>

THE THING. (t.y.). Erişim adresi (18 Ocak 2018):
<http://the.thing.net/about/about.html>

Tribe, M. (29 Nisan 2010). Raportör: L. Ptak. Erişim adresi: <http://www.asap.org/oralhistories/interviews/interview-mark-tribe-founder-rhizome>

UÇANTEKME. (2001). Erişim adresi (18 Ocak 2018): <https://burak-arikan.com/tr/ucantekme/>

Zilberman Gallery. (t.y.). Erişim adresi (1 Ocak 2018):
<http://www.zilbermangallery.com/tr-gyf-2016.asp>

Giriş

Dünyada olduğu gibi Türkiye’de de müzik sektörü İnternet’in etkisiyle önemli ölçüde değişime uğradı. Değişim özellikle satış, pazarlama ve dağıtım alanında olmakla beraber; müzik yaratımı ve üretimi aşamasında da ciddi değişimler yaşandı ve halen de yaşanmaktadır. Bu araştırmada özellikle Türkiye müzik sektöründe müzik satışı ve dağıtım alanında İnternet’in etkisiyle yaşanan değişimler ele alınacaktır. Özellikle de Bağlantılı Hak Sahibi Fonogram Yapımcıları Meslek Birliği’nin (MÜYAP) rolü incelenecektir. Türkiye’nin ilk dijital müzik dağıtımcıları ve dijital müzik mağazaları ele alınacaktır. Beraberinde Türkiye’deki İnternet Servis Sağlayıcıları (İSS) ve İSS’lerin sunduğu müzik platformlarının oluşumu ve gelişimi, ve müzik sektörüne katkılarının incelenmesi planlanmıştır. Bu çalışmayı Türkiye’de müziğin İnternet üzerinden yasal satışı ve dağıtımının tarihçesine özet bir bakış olarak ele alabiliriz.

Bu çalışma kapsamında İSS’ler yer yer GSM operatörleri olarak, dijital dağıtımcılar ise yer yer dijital dağıtımcılar olarak anılacaktır. Bu çalışma kapsamında sırasıyla We Play yapım firması müdürü Haluk Polat, Believe Müzik Dijital Dağıtımcı Türkiye temsilciliği marka sorumlusu Yasemin Barlas, Türkiye’nin dijital müzik platformu Fizy’nin kıdemli müzik ürünü yöneticisi Hikmet Demirkol ve MÜYAP Genel Sekreteri Ahmet Asena ile ayrı ayrı röportaj yaptım. Ve aşağıdaki sorulara cevap aradım:

Türkiye’de dijital müzik pazarının oluşumu nasıl gerçekleşmiştir? Müziğin dijitalleşmesi ile beraber müzik sektörüne katılan yeni aktörler hangileridir? Türkiye’de yasal

olarak faaliyet gösteren yerli ve yabancı dijital dağıtıcılar ve mağazalar hangileridir? Türkiye’de faaliyet gösteren dijital mağazalar müzik içeriklerini hangi firmalardan temin etmektedirler? Müzik mağazalarına içerik sağlanmasında MÜYAP’ın rolü nedir? Türkiye’de İSS’lerin müzik alanındaki faaliyetleri nelerdir? Müziğin dijitalleşmesinin bağımsız müzisyenlere sağladığı avantajlar nelerdir?

Müzik Sektörü ve Müziğin Dijitalleşmesi

Thomas Edison’un ilk ses kayıt cihazı olan fonograf cihazını 19. yy’da keşfetmesi ile beraber hem kayıt stüdyoları, hem de yapım şirketleri müziğin üretim ve tüketim aşamalarının bir parçası oldular. Beraberinde müzik bir sektör haline geldi. Eskiden konser salonlarında dinlenen, konser salonunun akustiği ile icra edilen müzik eserleri, 1900’lü yılların başlarında önce balmumundan üretilen silindirlerde, ardından 1920’ler ile beraber taş plaklarda, ve 1950’li yıllarda ise malzemesi Poly Vinyl Chloride olan, kısaca Vinyl olarak adlandırılan, plaklarda dinleyicilerine sunuldu (Chanan, 1995).

Müziğin dijitalleşmesi 1982 yılında Compact Disk’lerin (CD) sektöre girmesi ile başlamıştır. O zamana kadar Vinyl formatında, long play (LP) ya da extended play (EP) olarak satışı yapılan müzik, 80’lerde CD formatında çoğaltılmaya, ve satılmaya başlanmıştır (Kusek ve Leonhard, 2005). O dönemde CD’lerin en büyük avantajı ses kalitesindeki artış diyebiliriz. CD çalar, ve elle taşınır Walkman ya da Discman’lerde çalınmasının yanı sıra, bilgisayarların hayatımıza girmesiyle beraber, bilgisayarların CD çalar ünitelerinde dinlenmeye başlanmıştır. CD fiziksel bir malzeme olarak elden ele yer değiştirmiştir.

Dolayısıyla içeriğin dijital olmasına rağmen, müziğin CD olarak satışının yapıldığı dönemde, dağıtım ve satış da yine fiziksel olarak gerçekleşmiştir.

O dönemde müziğin dijitalleşmesinde sektörel dönüşüm yaratan durum, CD kopyalayıcılarının ve kayıt edilebilir boş CD'lerin tüketicinin kullanımına sunulmasıyla başlamıştır. Beraberinde CD'ler bilgisayarlarda da kolaylıkla kopyalanabilir olmuştur. CD'lerin çoğaltılmasının kolaylığı, korsan ya da başka bir deyişle karaborsa ("black market") CD satışının önünün açılmasına yol açmıştır. Sadece müzik alanında değil, film ve oyun gibi diğer medya alanlarında da korsan satışlar yasal satışları önemli ölçüde sekteye uğratmıştır (IFPI, 2010).

Müzik alanında dijital devrimin başlangıcı, 1990'larda İnternet'in kullanılmaya başlanmasıyla, ve dahası müziğin MP3 formatında dijital olarak İnternet aracılığıyla taşınabilmesi ile yaşanmıştır. MP3 formatının kayıtlı müzik formatı olarak fazlasıyla kabul görmesinde en büyük etken, İnternet aracılığıyla bir kullanıcıdan diğerine iletilmesinin kolaylığındandı. Bu kolaylık özellikle MP3'ün sıkıştırılmış bir format olması ile alakalıydı. MP3, yaklaşık 700 MB boyutlarında olan bir CD'den çok daha az yer tutarak, müziğin internet üzerinden paylaşılmasına imkan sağlamaktaydı. Müziğin sıkıştırılması kaliteyi önemli ölçüde azaltmasına rağmen, kullanıcılar bu detayı es geçtiler. MP3 formatı müzik sektöründe son 20 yıldır en çok kullanılan kayıtlı müzik formatı, ve İnternet de en çok kullanılan müzik paylaşım aracı olarak sektörde yerini aldı (Richard,2000).

Müzik sektörü MP3 formatına hemen uyum sağlayamadı. Müzik dağıtıcıları yapım firmalarının müzik kataloglarını CD satışı yapan müzik dükkanlarına taşımaya devam ettiler. Müzik endüstrisinin dünya çapında yaşadığı dönüm noktası, Napster'ın kurulması ile tetiklenmiştir (Galuszka, 2015). Napster, 1999 yılının Haziran ayında kullanıma açılmıştır.

Bir bilgisayar kullanıcısından diğesine (Peer-to-peer), internet üzerinden dosya paylaşılmasına olanak sağlayan bir yazılımdır. Napster üzerinden müzik, MP3 formatında kolaylıkla el değiştirmeye başlanmıştır. Benzer yazılımların oluşumuyla müzik, neredeyse tüm dünyada İnternet üzerinden bedava paylaşılır bir içerik haline gelmiştir. Müziğın dijital araçlar vesilesiyle yasal olmayan paylaşımı beraberinde, tüm dünyada yasal CD satışlarında ciddi düşüşler yaşanmıştır (Smith, 2009). O dönemde müzik sektörü, müziğın yasal olarak İnternet aracılığıyla paylaşılması konusundaki ihtiyacı farketmiş, ve ertesinde sektöre dijital alandaki ihtiyacı karşılamak adına yeni aktörler katılmıştır.

Dijitale geçiş

2000’li yılların başlarında, müziğın dijital olarak yasal yöntemler üzerinden dağıtımının ve satışının kaçınılmazlığı anlaşıldıktan sonra sektöre dijital dağıtıcılar ve dijital mağazalar eklenmeye başlanmıştır. Öncelikle, Napster yasal olmayan müzik paylaşımına olanak sağlaması nedeniyle International Federation of Phonographic Industry’nin (IFPI) kendisine açtığı davayı kaybederek önce kapatılmış, hemen ardından yasal dijital müzik mağazası (“online music store”) olarak yoluna devam etmeye başlamıştır. 2003 senesinde Apple firması iTunes dijital müzik mağazasının tanıtımını yapmıştır. Beraberinde dijital müzik mağazalarına içerik lisanslamak üzere dijital dağıtıcılar (“online distributor and/or aggregator”) sektöre katılmıştır. 2002 yılında Napster’ın kurucusu Shawn Fanning’in oluşumu SNOCAP; ardından 2004 yılında Cdbaby ve AWAL; 2005 yılında ise Tunecore sektöre katılmıştır (Hutchison, 2013). Günümüzde yapımcı ve bağımsız müzisyenlere farklı imkanlar sunan çeşitli dijital müzik mağazası ve dijital dağıtıcı seçenekleri bulunmaktadır.

Apple firmasının donanım ürünü olarak iPod medya çalar cihazı ise 2001 yılında piyasaya sürülmüştür. Kullanıcı iTunes mağazasından teker teker müzik satın alabildiği gibi, iTunes yazılımının “ripping,” özelliği sayesinde fiziksel formattaki CD’nin içeriğini digital veriye dönüştürerek, bilgisayarların sabit disklerine ve buradan da iPod müzik çalarına taşıyabiliyordu. Kısacası iTunes hem dijital satışa, hem de fiziksel satışa katkıda bulunuyordu. Zaman içerisinde kullanıcılar iPod içeriklerini birbirleriyle paylaşmaya başladılar. Bu durum sektörde müziğin yasal olmayan bir şekilde paylaşılması olarak algılanmıştır. Dünya devi Apple firmasının iPod ve iTunes Store ürünleriyle dijital müzik sektörüne katılması ertesinde, müziğin yasal satışında bir hareketlenme olduysa da sektörde maddi kazanç anlamında, beklenen olumlu dönüşüm gerçekleşmemiştir (McElhearn, 2011).

Öte yandan, Apple ürünleri müzik sektöründe kayda değer bir değişime öncülük ederek, dijital müzik pazarının kapılarını tamamen açmışlardır (IFPI, 2010). Zaman içerisinde sektöre katılan kesintisiz müzik servisleri (“music streaming services”) ise CD satışlarının neredeyse tamamen bittiğinin ve müzik tüketiminin çoğunlukla dijital olarak yoluna devam edeceğinin göstergesidir. Önümüzdeki paragraflarda kesintisiz müzik servisleri hakkında daha detaylı konuşulacaktır.

Müzik Sektörünün Yeni Aktörleri

Günümüzde, müziğin dijitalleşmesi ile beraber müzik sektörüne katılan aktörlerin dijital dağıtıcılar, dijital/online satış mağazaları, ve kesintisiz müzik servisleri olduğunu söyleyebiliriz. Gizli aktörün ise İnternet Servis Sağlayıcıları (İSS) olduğunu söylemek yanlış olmaz.

Kesintisiz müzik servisleri

Yasal müzik satışlarını mümkün kılan dijital mağazalar malesef müziğin yasal olmadan kullanımının önüne geçemediler. Napster'ın önce ceza alarak kapatılmasına ve hemen ertesinde yasallaşarak yoluna devam etmesine ragmen, dijital ortamda Peer-to-peer (P2P) dosya paylaşımına olanak tanıyan diğer servisler ile başa çıkmak kolay değildi. Kullanıcı müziğe bedava ulaşmak imkanı varken para ödemeyi tercih etmiyordu. 2008 yılında ilk kesintisiz müzik servisi (“music streaming service”) olarak Spotify müzik sektörüne giriş yaptı. Kullanıcı müziği sahiplenmekten ziyade müziği kiralamaktaydı. Spotify servisinin aylık abonelik creti o kadar düşüktü ki, kullanıcılar yasal olmayan servisleri kullanarak kendilerini riske etmek yerine, düşük bir ücret karşılığında milyonlarca müziğe ulaşabilmelerine olanak sağlayan yeni kesintisiz müzik servisine ye olmayı tercih ettiler (Crook, 2015).

Dünyada aktif kullanılan kesintisiz müzik servislerinden lider konumunda olanları Spotify, Apple Music, Deezer, Pandora, ve Tidal olarak sıralayabiliriz. Kesintisiz müzik servislerinin bir kısmı müşterilerine içerik olarak “online radyo” dinleme imkanı da sunmaktadırlar. Kullanıcılarının kendi şarkı listelerini (“Playlist”) oluşturmalarına imkan vermekte ve bu Playlist'leri takipçileri ve diğer kullanıcılar ile paylaşma imkanı sunmaktadırlar. Ayrıca, Facebook ve Twitter gibi sosyal medya platformları ile ortak çalışarak, kullanıcılarına bu platformlar üzerinden dinledikleri müzikleri paylaşma imkanı da sunmaktadırlar (Crook, 2015).

Kesintisiz müzik servisleri halen uluslararası dijital müzik pazarında etkin bir biçimde kullanılmaktadır. Türkiye'de de yine dünyada olduğu gibi dijital müzik pazarının oluşmasının, ve ilerlemesinin serüveninde kesintisiz müzik servislerinin rolü büyüktür.

Dünya müzik endüstrisinin dijital devrim ile evrilmesinin kısa bir özetinin ardından, Türkiye'nin dijital müzik serüvenine gözatabiliriz.

Türkiye’de dijital müzik pazarının oluşumu ve MÜYAP

2000’li yılların başlarından itibaren korsan müzik CD’lerinin satışıyla, ve İnternet’in etkisiyle başlayan yasal olmayan müzik kullanımı serüveni, Türkiye müzik sektörünü de benzer şekilde oldukça olumsuz bir yönde etkilemeye başladı. Türkiye’de dijital müzik pazarının varlığından bahsetmek mümkün değildi. Dijital müzik pazarının oluşumu ve gelişimi üzerine sorduğum sorular neticesinde karşıma Bağlantılı Hak Sahibi Fonogram Yapımcıları Meslek Birliği (MÜYAP) çıktı. O dönemde hem müzik hırsızlığına karşı durmak, hem de yapım firmalarına sahip çıkmak adına en etkin adımları MÜYAP’ın attığını görüyoruz.

Bağlantılı Hak Sahibi Fonogram Yapımcıları Meslek Birliği (MÜYAP) Uluslararası Fonogram Endüstrisi Birliği’nin Türkiye’deki yapımları temsil eden grubu olarak 2001 yılında kurulmuştur. MÜYAP Genel Sekreteri Ahmet Asena’nın belirttiği üzere 2004 yılına kadar MÜYAP yapım haklarının takibinde ve telif gelirlerinin tahsil edilmesi konularında belirli yaptırımlar uygulamak adına medya kurumları ile uzun müzakereler tamamlamak durumunda kalmıştır. Aynı süreçte müziğin dijitalleşmesinin ilk yansıması olarak İSS’ler cep telefonları üzerinden melodi satışlarına, ve “arayana dinlet” ya da “çalarken dinlet” ya da bir diğer adıyla Ring Back Tone (RBT) uygulamalarına başlamıştır. Bu uygulamalar tutunca GSM operatörleri müşterilerine gerçek ses (“Real Tone”) dinletmek istediler. Gerçek seslerin dinletilmesi için yapımcıdan izin alınması gerekmekteydi. Asena, tam olarak o aşamada

Türkiye’de dijital müzik pazarının oluşmasının gerekliliğini farkettilerini belirterek, sözlere şöyle devam etti: “Başlangıçta sadece yapımcı firmaları adına lisans vermek niyetindeydik. Büyük firmalara teklif gönderdik. Siz bu işi yapın, biz de bir model oluşturulmasına yardım edelim dedik. Bu işi üstlenmeye kimse yaklaşmadı. O dönemde MÜYAP’ın kataloğunda Türkiye müzik pazarının yüzde 90’ını oluşturan bir repertuar CD ve kaset olarak mevcuttu. Kimse bu işle ilgilenmeyince, Türkiye’nin dijital pazar ihtiyacını ve elindeki imkanları göstererek MÜYAP, 2004 yılında dijital müzik dağıtımını yapmak için bir altyapı oluşturmaya başladı.” MÜYAP’ın meslek birliği olarak dijital müzik dağıtımını gerçekleştirmesinin uluslararası hukuka aykırı olduğunun farkında olduklarını belirten Asena, “Meslek birliklerinin asli fonksiyonlarının dışına çıkıldı.” diyerek, herşeye rağmen, dijital müzik pazarının kurulmasının elzemliğini öncelikle dikkate aldıklarını dile getirdi. O dönemdeki uğraşları neticesinde dijital müzik pazarının kurulmasının Türkiye’de müzik sektörünü yokolmaktan kurtardığını kaydetti.

MÜYAP’ın dijital müzik pazarının altyapısını sağlam bir şekilde oluşturmasının ardından MÜYAP yaklaşık 70 bin şarkılık repertuarının tamamını tüm GSM operatörlerine açmıştır. Bu durumun hem yapımcıya, hem müzisyene, hem de GSM operatörüne fayda sağladığını özellikle şu sözleriyle dile getirmiştir: “MÜYAP lisanslamaları öncesinde GSM operatörlerinin kataloglarındaki “gerçek sesler” kısıtlıydı. Bizim piyasamızda o dönem sadece en popüler ya da önde olan sanatçıların lisanslamaları yapılmaktaydı. O dönem için popüler olmayan müzikler ile kimse ilgilenmiyordu. Az bilinen bir sanatçının bu pazarda olması mümkün değildi.” diyerek sözlere devam ediyor, “Ayrıca geçmişte bu anlaşmalar sanatçılar ile ya da yapımcı firmaları ile tek tek yapılmıyordu. GSM şirketleri ile sözleşmeler münhasıran yapılmıyordu. Her şirket bir sanatçıyı kapıyordu. Diyelim ki ben Sezen’i kaptım, diğeri Kayahan’ı kaptı. Dijital müzik pazarı son derece kısıtlı bir repertuar ve sadece birkaç kişinin para kazandığı bir pazar halindeydi.” Asena o dönemde beklenenin aksine Turkcell,

Vodafone, Avea, TTNET ve Superonline firmaları ile münhasır olmayan sözleşmeler imzaladıklarını, yani kataloglarındaki müziğin tamamını tüm İSS'lerin kullanımına açtıklarını ve bu sayede lisanslamadan elde edilen gelirlerin zaman içerisinde tüm aktörler adına hızla arttığını kaydetti.

MÜYAP'ın varlığı ile GSM operatörleri üzerinden gerçekleşen kullanımlarda, kullanım detayları, kullanım sayısı ve saniye bazında süresi MÜYAP sistemine direkt olarak bilgi yansıtılmaktaydı. Bu sayede yapımcılara doğru kullanım raporları iletilmiştir. Asena o dönemde faaliyetlerinin güven telkin ettiğini belirtti.

Türkiye'de kesintisiz müzik servisleri

2010'larda dünya müzik sektöründe kesintisiz müzik uygulamalarının etkin bir şekilde kullanılmaya başlanmasıyla birlikte MÜYAP varolan altyapı ile dijital müzik dağıtımına devam edemeyeceklerini farkettiler. Kesintisiz müzik için yeni bir altyapı kurulması gerekiyordu. Asena, MÜYAP'ın 2013 yılında dijital dağıtım alanından tamamen çıkmasını şu sözlerle ifade etti: "Nasıl da bu sahayı önünde sonunda terkedecektik, en iyisi şimdi terkeledim dedik." MÜYAP'ın Türkiye'de dijital müzik sektörünü şekillendirdiğini ve dijital gelişmelere uyum sağlamak amacıyla bünyesindeki yapımcı firmalarının bilinçlenmesini sağladığını söyleyebiliriz. Asena da o dönemi şu sözleriyle özetliyor: "Bugünkü pazarın oluşumunda MÜYAP'ın 2004 yılında başlattığı müdahaleyi çok anlamlı buluyorum."

Müzik sektöründe 20 yılı aşkın bir süredir farklı kurumlarda çalışmalarını tamamlamış halen aktif olarak çalışmalarını sürdüren müzik prodüktörü ve We Play yapımcı firması müdürü Haluk Polat 2000'li yılların başlarında Türkiye'de data akışı yeterince güçlü

olmadığı için dijital alanda müziğin cep telefonları üzerinden değerlendirilmesinin sadece Ring Back Tone (RBT) kullanımı ile uygulandığını belirtmiştir. Polat Türkiye’de dijital müzik pazarının oluşmaya başladığı dönemleri şu sözlerle anlatıyor: “MÜYAP’ın dijital pazarda şirket olarak faaliyet gösterdiği dönemlerde Balet Plak’ta çalışıyordum. Warner Müzik’in yapım faaliyetlerinin Türkiye temsilciliğini yapıyorduk. MÜYAP’ın meslek birliği olarak esas faaliyetleri alanında çalışması gerektiğini, yani sadece yapım haklarının telif gelirlerinin takibini yapması, ve korsanla mücadele etmesi gerektiğini düşünüyorduk. Dijital müzik satışının bağımsız bir firma tarafından yapılması gerektiğini düşünüyorduk. Oysa Türkiye’nin 2000’li yıllardaki genel kaotik yapısını ele alırsak, bu iş hiç de kolay değildi. MÜYAP ciddi bir altyapı ve katalog çalışması yaptı. Ve dijital müzik pazarının kurulmasına öncülük etti.” Bu sözleriyle MÜYAP’ın Türkiye’nin dijital müzik pazarının kurulmasındaki katkısını onayladığını görebiliyoruz.

Türkiye’nin dijital dağıtıcıları, müzik platformları ve GSM Operatörleri

2013 senesinde MÜYAP’ın dijital dağıtım alanından çekilmesinin ardından, MÜYAP üyeleri küme küme birbirleriyle ortak hareket ederek, kendilerine uygun yabancı ve yerli dijital dağıtımçı ile anlaştılar. Türkiye’de dijital dağıtımçıların hizmet alanına hem yerel firmalar, hem de yurtdışı menşeli firmaların Türkiye temsilcilikleri kurularak katıldı. Amerika menşeli Orchard firması, ve Fransız menşeli Believe Müzik firması halen etkin bir şekilde Türkiye temsilcilikleriyle faaliyetlerine devam etmektedir. Günümüzde Doğan Müzik Grubu, Orchard, Believe Müzik, SONY, EMI-Universal, Eğlence Fabrikası gibi firmaların da içinde bulunduğu yaklaşık dokuz on farklı müzik dağıtıcısı, yapım firmaları ile münhasır olmayan sözleşmeler imzalayarak dijital müzik mağazalarına ve kesintisiz müzik servislerine

içerik lisanslamaktadırlar. Tüm bu firmalar Türkiye’de dijital dağıtıcı olarak ifade edilmekle beraber bünyelerinde birçok küçük yapım şirketine ait eserlerin de lisanslamalarını yapmaları dolayısıyla “digital aggregator” olarak tanımlanmaktadırlar.

Müzik sektöründe müziğin dağıtıcılar tarafından kullanım hakkının verildiği, yani lisanslandığı iki ana yapı mevcut; birini dijital müzik mağazaları, diğeri de kesintisiz müzik servisleri olarak adlandırabiliriz. 2010’lar itibariyle sektörde müzik dinleme aracı olarak kesintisiz müzik servislerinin hakimiyet kurduğunu söyleyebiliriz. Türkiye’de kesintisiz müzik servisleri olarak hizmet veren, sıklıkla kullanılan, yabancı müzik platformlarına Spotify ve Apple Music; Türk müzik platformlarına da Turkcell Fizy ve TNET Muud servislerini örnek verebiliriz.

Türkiye’nin dijital müzik platformu Turkcell Fizy’nin kıdemli müzik ürünü yöneticisi Hikmet Demirkol, Turkcell Müzik’in 2010’dan bu yana aktif olduğunu, ilk zamanlar servis olarak eğlence üniteleri ve RBT sunduklarını, daha sonra 2014 yılında hali hazırda bağımsız bir müzik platformu olarak faaliyet gösteren Fizy müzik platformunu bünyelerine kattıklarını kaydetti. 2016 yılında, Turkcell’in 4.5G lansmanının ardından, Turkcell Müzik ismini Fizy olarak değiştirerek yoluna devam etti. Beraberinde Fizy, “all access” yani sadece Turkcell müşterisine değil diğer operatör müşterilerinin de kullanımlarına açık hale getirilerek, servis edilmeye başlandı. Fizy hem müzik, hem de Video Clip içeriği sunmaktadır. Fizy içeriğini Orchard, Believe Müzik, DMC gibi firmalarının da içinde bulunduğu, Türkiye temsilciliği olan yabancı ya da yerel dijital dağıtıcılardan temin etmektedir. Demirkol, diğer müzik platformlarından farklı olarak Fizy’in prodüksiyon alanına da girdiğini belirterek, 2016 yaz döneminde “Turkcell Yıldızlı Geceler” kapsamında yapılan konserlerin yayın haklarını aldıklarını, bu konserleri hem canlı yayın, hem de daha sonra ulaşılabilir bir içerik olarak

Fizy müşterilerine sunduklarını, içeriklerini geliştirmek amaçlı prodüksiyon alanında çalışmalar yapmaları dolayısıyla bu anlamda Türkiye’de tek olduklarını söyledi.

Demirkol, Fizy müzik platformunda ana akım harici müzikleri de titizlikle değerlendirdiklerini, amaçlarının müşteriye müziği en zengin içerik ile sunmak olduğunu söyledi. Ve pazarlama alanında da, münhasır tanıtım sözleşmeleri yapılmayan durumlarda, sanatçı ayırmadan tüm içerikleri için eşit tanıtım faaliyetleri yürüttüklerini belirtti. Tanıtım faaliyetleri kapsamında yeni çıkan albümlerin çıkış tarihlerini gözeterek, Fizy içerikleri için dijital dağıtıcılar ile birlikte hareket ederek pazarlamaya katkıda bulduklarını belirtti.

Believe Dijital Dağıtım Türkiye temsilciliği marka sorumlusu Yasemin Barlas dijital dağıtıcıların birkaç temel görev üstlendiklerini belirterek sözlerine şöyle devam etti: “Dağıtım olarak servis vermenin yanı sıra, gelirlendirmenin ve gelirlerin tahsil edilip dağıtılmasının takibini yapıyoruz, ayrıca pazarlama alanında servis veriyoruz.” Barlas, dijital mağazaların Türkiye temsilciliklerinin olmasının önemini şu sözleriyle dile getirdi: “Bir ürün çıktığında pazarlama konusunda birebir ilişkiler kuruluyor. Müzik platformlarında İnternet reklam aracı olarak kullanılan panolar (“banner”), yapımcılar ve mağazalar ile karşılıklı görüşülüp uygulanıyor.” Müzik dağıtıcılarının lisansladıkları yayımlar sattıkça kazanan yapılar olduğuna dikkat çeken Barlas, bu anlamda dağıtım, gelirlendirme, ve pazarlama alanında oldukça “demokratik” bir süreç uygulandığını belirtti. Münhasır tanıtımlar hariç, yeni çıkan “no name” bir sanatçının da popüler bir sanatçının da aynı süreçlerden geçtiğini belirtti.

Türkiye pazarında kesintisiz müzik servisleri

Bir ürünün pazarlanması konusunda yapımcı, dijital dağıtımçı ve mağazanın kol kola hareket ettiğini görebiliyoruz. Öte yandan tüm sürecin İnternet üzerinden yönetildiğini söylemek yanlış olmaz. Türkiye’de artık etkin faaliyet gösteren dijital müzik pazarının varlığından bahsedebiliriz. Asena, dijital müzik pazarının kesintisiz müzik servisleri ile sağlamlaştığını dile getirdi. Asena, “Dünyada olduğu gibi burada da sektörü ayağa kaldırma potansiyeli olan uygulama kesintisiz müzik servisleridir. Spotify ve Deezer türü uygulamalar görünen o ki uzun vadede de pozitif gidecek. Arada melodi geldi, gerçek sesler geldi ama bunlar bir pazar kurmak için yeterli değildi. Download geldi ama miadını doldurdu artık kimse müzik indirmekle uğraşmıyor. Müziğe sahip olmak değil, müziğe erişebilmek yeterli gelmeye başladı.” Benzer şekilde, günümüzde müziğin erişilebilir olmasının önemini vurgulayan Demirkol ise bu işlerin İSS’lerden bağımsız olmasının zor olduğunu şu sözleriyle dile getiriyor: “Bu işler dataya bağlı. Müsteri müzik dinlerken data harcıyor. Servis sağlayıcıları da o nedenle hep İnternet vermeye ve bunun üzerine ürünler koymaya çalışıyor.” İSS’ler kendi uygulamaları olmayan müzik platformlarının kullanılmasında datanın kullanıcılarının internet paketinin kotasından düşüleceği bilgisini müşterileriyle paylaşmaktadır. Demirkol, müzik kullanımında data harcanmasıyla, İnternet paketlerindeki kotadan düşülmesinin müşteriye her saniye cebinden para çekiliyormuş hissiyatı verdiğini ve bu durumun müşteriye rahatsız ettiğini düşündüklerini belirtip, Turkcell müşterisinin Fizy kullanımında internet kotasının eksilmediğini söyleyerek, o dönemde kendi uygulamalarını yaratmalarının arkasındaki nedeni dile getirdi.

Türkiye’nin diğer kesintisiz müzik servislerine bakacak olursak, yine GSM operatörleri ile kol kola hareket ettiklerini görüyoruz. Türkiye müzik pazarına Turkcell halen

Fizy servisi ile katılım sağlamaktayken, Ttnet kendi platformu olan Muud servisi ile müşterilerine müzik hizmeti sunmaktadır. Vodafone ise dünya çapında kullanılan Spotify servisi aracılığıyla müşterilerine müzik servisi sunmaktadır.

Türkiye’de henüz İSS bağlantılı olmadan bağımsız çalışan kesintisiz müzik servisinden bahsetmek mümkün değildir. Demirkol, ciddi telif giderleri olduğunu, yasal müzik dinleme imkanı sunan bir servisin bu nedenle sırtını sağlam ve güçlü bir kuruma yaslamadan ayakta kalmasının hiç de kolay olmadığını belirtti. Spotify ve Pandora gibi yabancı menşeli bağımsız hareket eden firmaların varlığından bahsetmek mümkün yine de aylık üyelik ücretlerinin düşük olmasının yanısıra ve ödenen telif giderlerinin yüksek olması gibi detaylar nedeniyle kesintisiz müzik servisi olarak bağımsız davranmak kolay değil.

Kesintisiz müzik servisleri önlerindeki en büyük engelin halen “YouTube” olduğunu düşünüyorlar. YouTube’un resmi olmayarak (“unofficial”) dünyanın en büyük kesintisiz müzik servisi olduğu söyleniyor. Sanatçılar parçalarını Youtube’a lisanslamaya devam ettikleri sürece İSS bağlantılı ve bağımsız çalışan kesintisiz müzik servislerinin kar elde etmekte zorlanacağı düşünülüyor (Arthur, 2015).

Bağımsız müzisyenler açısından dijital pazara bakış

Dijitalleşmenin getirdiği en önemli pozitif katkının, müzisyenin dinleyiciye ulaşma kolaylığı olduğunu söyleyebiliriz. İSS’lerin müzik havuzuna girmek sanıldığı kadar zor değil. Öte yandan Demirkol, bağımsız bir müzisyenin Turkcell ile anlaşmasının tek yolunun Turkcell anlaşmalı bir dijital dağıtıcı ile bağlantılı olması gerekliliğini vurguladı. Bağımsız bir yayın, dijital dağıtıcıdan bağımsız, dışarıdan alınarak Turkcell sistemine entegre

edilemiyor. Ayrıca tek tek anlaşmak kontrol edilebilir birşey değil. Demirkol, şimdilik Fizy kataloğunda yer almak için mutlaka Türkiye temsilciliği olan bir dijital dağıtımçı ile anlaşılması gerekliliğini dile getirdi.

Believe Dijital Dağıtımçı Türkiye temsilciliği marka sorumlusu Yasemin Barlas ise durumu şu şekilde anlatıyor: “Hem Türkiye’de, hem de dünyada bir yapımın dijital dağıtım pazarına girebilmesi için ISRC numarasına ihtiyaç var. Bağımsız müzisyenler yayımları için MÜYAP bağlantısı olmadan da Believe sistemi içerisinde “International Standard Recording Code” (ISRC) kodu alabiliyorlar. Tek farkı Türkiye’deki ISRC kodları TR, Believe’in atadığı kodların Fransız menşeli bir firma olması dolayısıyla FR ile başlıyor olmasıdır.” diyerek Believe Müzik sisteminin bağımsız müzisyenlerin yayınlarının dağıtımına kolaylıkla imkan tanıdığını belirtiyor. Öte yandan bağımsız müzisyenler için kardeş platform olarak tanımladığı Tunecore’u öneriyor. Tunecore ile anlaşma sürecinin çok kolay olduğunu belirtiyor. Dezavantajı Türkiye mağazalarına gönderi yapılamaması. Amaç Türkiye pazarına giriş yapmak ise Türkiye temsilciliği olan bir dijital dağıtımçı ile anlaşılması gerekiyor. Barlas, bağımsız müzisyenler için Bandcamp’in de uygun bir satış platformu olduğunu belirtiyor. Müziğin dijitalleşmesinin dinleyiciye ulaşma imkanlarını arttırarak, bağımsız müzisyene demokratikleşme getirdiğini düşünüyor.

Sonuç

MÜYAP’ın girişimleriyle Türkiye’de oluşan dijital müzik pazarı, Türkiye’de kendi yerel aktörlerini yaratmış durumdadır, ve yaratmaya da devam edecektir. Yeni servislerin en önemli katkısının müzikal çeşitliliği artırması ve müziğin ve müzisyenin dinleyiciye

ulaşmasındaki kolaylık olduğunu söyleyebiliriz. Bu bağlamda ana akım müzik ve bağımsız müziklerin geniş kitle ortamlarındaki temsiliyeti konusundaki uçurum azalmıştır. Farklı müzikler dinleyicileri ile buluşma imkanı bulabilmişlerdir. Bu anlamda genç kuşak müzik dinleyicisinin de katkısını yadsımamak lazım. Neredeyse görüştüğüm tüm aktörler, dijital çağın hızlı tüketim anlayışını benimseyen genç kuşağın, farklılıklara ve yeni müziğe oldukça açık ve meraklı olduğunu ve bu durumun tüm aktörler adına bir kazanç olduğunu belirtti.

Dijitalleşme ile bir dönem tüm dünya müziklerinin bedava paylaşılması gerekliliği gündeme geldi. Kesintisiz müzik servislerinin müzik endüstrisine en büyük katkısı yasal müzik kullanımını tetiklemesidir. Bu anlamda Demirkol ve Asena, yeni teknolojinin nihayet bir pazar yarattığını, korsan müzik kullanımının da bu sayede önemli ölçüde azaldığını belirterek, müziğin bedava tüketilmemesi gerekliliği konusuna değindiler.

Data servisi vermeleri dolayısıyla, İSS'lerin müzik alanında çok daha aktif olmaları kaçınılmaz. Data sağlayıcı olmaları sayesinde hem üretim hem de pazarlama alanında da yenilikler beklenmektedir. Asena "İnteraktivitenin müzik alanında kullanılması gerektiğini ifade ederek, bir sanatçı GSM operatörü aracılığıyla dinleyicisine ulaşip müzik dinleterek üretim süreci ile ilgili fikir alışverişinde bulunabilir ya da güçlü data akışı değerlendirilerek bir müziğin sadece ritim kanalları ya da üfleli kanalları dinleyici ile paylaşılabilir, böylelikle bir sanatçının ürünleri İSS'ler üzerinden çok daha detaylı bir şekilde yeni prodüksiyonlar için sunulabilir." diyerek kendi beklentilerini dile getirdi. Bu alanların yer yer yapım aşamasını ilgilendirdiği için yeni telif gelirlerinin de doğacağını belirtti.

Türkiye'de ve dünya genelinde aktif çalışan dijital dağıtımcılara ve kesintisiz müzik servislerine bakacak olursak halen bir tekelleşmenin varlığını görebiliyoruz. Öte yandan milyonlarca müziği, İnternet erişimi sayesinde cebimizde taşıyabiliyor olmanın rahatlığını yadsıyamayız. Dijital pazarın varlığının müzik sektörünün gerçek sahipleri olan

müziyenleri hem üretim hem de tüketim sürecinde tamamen olmasa da özgürleştirdiğine, ve demokratikleşmeye katkı sağladığına tanık olmak memnun ediyor. Öte yandan müziyenlerin dijital müzik pazarı içerisindeki gelir paylarının hakkaniyetli olması açısından kat edilmesi gereken daha çok yol olduğunu da görebiliyoruz.

Kaynakça

A. Asena (kişisel iletişim, 11 Ocak 2018)

Arthur, C. (2015, Ocak 2). Streaming: the future of music industry, or its nightmare?.

Erişim adresi <https://www.theguardian.com/technology/2015/jan/02/apple-google>

Chanan, M. (1995). Repeated takes: A short history of recording and its effects on music. Verso.

Crook, J. (2015, Haziran 29). The Brief History of Spotify. TechCrunch. Erişim adresi

<https://techcrunch.com/gallery/a-brief-history-of-spotify/>

Galuszka, P. (2015). Music aggregators and intermediation of the digital music market. International Journal of Communication, 9, 20.

H. Demirkol (kişisel iletişim, 7 Ocak 2018)

H. Polat (kişisel iletişim, 10 Aralık 2018)

Hutchison, T. (2013). Web marketing for the music business. Focal Press.

IFPI Piracy Report 2010. Erişim adresi <http://www.ifpi.org/content/library/Piracy2000.pdf>

Kusek, D., & Leonhard, G. (2005). The future of music: Manifesto for the digital music revolution.

McElhearn, K. (2011, Ekim 23). How the iPod changed the world of music. Erişim adresi <https://www.macworld.com/article/1163179/ipods/how-the-ipodchanged-the-world-of-music.html>

Richard, K. D. (2000). The music industry and its digital future: introducing MP3 technology. IDEA, 40, 427.

Smith, E. (2009, Ocak 2). Music Sales Decline for Seventh Time in Eight Years. Erişim adresi <http://online.wsj.com/article/SB123075988836646491.html>

Y. Barlas (kişisel iletişim, 22 Aralık 2017

Dijital Müzik ve İnternet'in Kısa Tarihine Genel Bir Bakış - Mert Kutluk, Barbaros Kaptanoğlu

İstanbul Bilgi Üniversitesi

Müziğin dijital hale gelmesi, bir medya formu olarak müziği kolaylıkla kopyalanabilir, paylaşılabilir ve saklanabilir hale getirmiştir. 1990'lı yıllarda gelişen dijital sıkıştırma teknolojileri ile beraber müzik, web ağı üzerine daha da kolay bir şekilde yüklenebilir ve aynı ağ üzerinden daha da kolay indirilebilir hale gelmiştir. Bu yıllarda müziğin dijital formunun satışındaki istatistiklere baktığımızda, CD satışının popülerliğini görmekteyiz. Söz konusu yıllar için internet ve dijital müziğin buluşması, Napster gibi “Peer 2 Peer” teknolojilerine dayanan illegal paylaşım ağlarının popülerliği ile anılmaktaydı. Napster ile beraber son kullanıcılar için oldukça kolay hale gelen korsan müzik paylaşımı, müzik endüstrisine ciddi maddi zararlar vermeye başlamıştır. 1998 yılında kurulan Ritmoteca gibi, web tabanlı legal dijital müzik satış girişimleri olsa da illegal paylaşımların karşısında sınırlı bir katalog ile birlikte bu girişimler yetersiz kalmış ve korsan müzik paylaşımı, popülerliğini sürdürmüştür. 2001 yılında, Apple'ın iTunes ve iPod ikilisini tanıtmasıyla beraber, İnternet üzerinden dijital müzik satışı konusunda başarılı bir girişim olarak adlandırıldı. iPod ile beraber taşınabilir dijital müzik çalarların popülerleşmesi ve iTunes Müzik Mağazası'nın zengin içeriğiyle beraber, İnternet üzerinden dijital müzik satışı popüler hale geldi. Napster, Kazaa ve benzeri korsan paylaşım platformlarına uygulanmaya başlanan cezalar ile birlikte, iTunes Müzik Mağazası, dünyada en büyük dijital dağıtıcısı haline gelerek, dijital ürün içeren fiziksel medya satışının, yani CD'nin de önüne geçmiş oldu. Albüm temelli satışlar yerine şarkı bazlı satışların yapıldığı, kişisel çalma listelerinin

oluşturulduğu iTunes mağazasıyla beraber, dijital müzik ve internet, bir noktada “barışmış” olarak kabul edilebilir.

İnternet erişim hızlarının artması ile birlikte, video internet üzerinde en popüler medyum haline gelmiş, bu noktada tüm kullanıcıların içerik yükleyebildiği, bilgisayarlarına indirmeden, yani arşivlenmeden, ağ üzerinden içeriği tüketebileceği, streaming servisleri popüler hale gelmeye başlamıştır.

YouTube Video Streaming servisinin popüler hale gelmesi ve içerik konusunda müzik videolarının da popülerleşmesi, internet üzerinden stream edilen müzik içeriği, bilgisayar donanımındaki birtakım gelişmeler ile beraber dijital müzik ve bir dağıtım kanalı olarak internet ağı buluşmasında yeni bir dönemin de sinyalini vermiştir.

Sosyal medya ağlarının giderek popülerleşmesi, içeriklerin kullanıcılar tarafından oluşturulduğu forum, blog, wiki ve benzeri ağların giderek daha çok kullanılmasıyla beraber, Myspace ve YouTube gibi ağlar, müzik endüstrisi ile buluşmuş, Artic Monkeys, Katy Perry gibi İlk örneklerini verebileceğimiz sanatçılar, bu ağlarda popüler olarak, yapımcılarla anlaşmışlardır.

Mobil internetin giderek yaygınlaşması, akıllı telefon satışlarının artması ve iPod gibi taşınabilir müzik çalarlar yerine akıllı telefonların tercih edilmesiyle beraber değişmeye başlayan kullanıcı alışkanlıkları, ilk örneklerini GrooveShark gibi girişimlerle gördüğümüz müzik streaming servislerini de popüler hale getirmeye başlamıştır.

Spotify, Deezer, Tidal ve daha sonrasında Apple Music gibi streaming servislerinin hizmete girmesi ile birlikte, iTunes Müzik Mağazası gibi Web tabanlı dijital satış mağazalarının endüstri içerisindeki payı giderek azalmaya başlamıştır. YouTube’un popülerliğini giderek arttırmasıyla birlikte dijital müzik üzerindeki en büyük gelir, (her ne

kadar ‘‘value gap’’ olarak adlandırılan, m¼zik yap¼mc¼larının YouTube üzerinden elde edilen gelirden d¼ř¼k bir pay alması durumuna rağmen) YouTube’dan elde edilmektedir.

Streaming servisleri ve m¼zik mağazaları arasındaki en önemli fark, řark¼ temelli satış yerine, bir abonelik bedeli ile, hizmet satın alınmasıdır. Spotify, bu servisler içerisinde g¼n¼m¼zde, 70 milyon abonesiyle en pop¼ler hizmet kanal¼n¼ oluşturmaktadır. Spotify’nı, ‘‘freemium’’ olarak adlandırılan hizmet modeli ile, fazla sayıda kullan¼c¼ya ulaşması, m¼zik streaming servislerinin pop¼lerlięini hızlı bir şekilde arttırmıştır. Bu model ile kullanıcılar ücret ödemeden, katalogda yer alan sanatçıların m¼ziklerini karışık bir şekilde dinleyebilmektedirler. Ancak reklamlar ve řark¼ geçiş limitleri gibi birtakım limitler için Premium yelik satın almak gerekmektedir.

Bu noktada, dijital m¼zik ve İnternet buluşmasında, arşivcilik, paylaşım ve illegal servislerin kullanımı gibi trendler söz konusu olmaktan çıkmış, streaming servisleri ile beraber, m¼zik satın alma prensipleri, gelişmiş ve d¼zenlenebilen bir internet temelli bir radyo hizmeti satışına dn¼řm¼ř olarak kabul edilebilir.

Çevrimdışı m¼zik dinleme özellikleri ile beraber bu servisler, g¼n¼m¼z dijital m¼zik end¼strisinin en önemli kalemi olmuşlardır.

M¼zięin dağıtımı ve yay¼nlanması noktasında paketlenmiş dijital m¼zik satışı dışında, internet m¼zik yap¼mc¼larına ve dinleyicilerine farklı olanaklar sağlar. İnternet üzerinden yay¼nlanan konserler, Podcast olarak adlandırılan önceden kaydedilmiş radyo programları ve s¼rekli yay¼n halinde de erişilebilen web tabanlı radyolar ile birlikte, internet zengin, interaktif ve farklı nitelikteki pek çok kullan¼c¼ya ulaşabilen bir dağıtım kanalı olarak, g¼n¼m¼zde m¼zik end¼strisinin en b¼y¼k ağını oluşturmaktadır.

İnternet, müzik endüstrisi için sadece bir dağıtım ve satış kanalı değil, pazarlama ve üretim de en önemli araçlarından biridir. Akıllı telefonların, nesnelerin ve taşınabilir bilgisayarların yeteneklerinin artması ve internet bağlantılarının artık daha çok mobil olan cihazlardan gerçekleşmesi, müzik retiminde, Edison'un ilk plak şirketiyle başlayan sesin paketlenmesi ritüelinin de ötesine geçilmesine sebep olmuştur. Hareketli, interaktif görüntü ve ses içeren, web siteleri, uygulamalar da popüler olmuş, tam olarak paketlenmemiş seslerle, kullanıcıları çevreleyen hareket, kalp atışı, kamera gibi sensörlerden gelen verilerle şekillenen, interaktif hikaye anlatımı ile desteklenen alternatif müzik üretimleri günümüzde hem bir pazarlama hem de ağdaş bir üretim/tüketim deneyimi imkanı vermektedir.

Günümüz dijital müziğine bakıldığında, Björk, Massive Attack, Nine Inc Nails gibi pek çok müzik grubunun akıllı telefonlar için sunduğu uygulamalar, web tabanlı interaktif siteler, Beyonce'un Lemonade albümü gibi, uzun metraj bir film şeklinde sunulan albümler ve hatta Tidal gibi, müzisyenler tarafından oluşturulan servisler ile müzik endüstrisi, mobil internet, akıllı cihazlar ve sensörlerde tıpkı her endüstride yaşandığı gibi, neredeyse formuna etki eden bir değişimin ortasındadır. Gelirler her ne kadar düşse de internete bağlanan, YouTube gibi servislere videolarını ve seslerini upload edebilen her kullanıcı, birer yayıncı olabilmektedir. Bu noktada demokratik birtakım sorunlar, müzik yapımcısı büyük şirketlerin bir takım YouTube ve benzeri servisler üzerindeki oluşumları bu platformlar üzerindeki demokrasi konusunda birtakım eleştirileri haklı kılsa da üretilen sesin duyulması ve İnternet arasındaki ilişki kısaca böyle özetlenebilir.

Türkiye İnternet Tarihinde Dijital Müzik

İnternet ve müzik piyasasının birleşimiyle gelişen, yeni dağıtım ve pazarlama metotlarının tarihsel gelişimi incelendiğinde Türkiye İnternet tarihinde de şüphesiz ki birtakım yansımaları olmuştur. Bu yansımaları kronolojik bir sıralama ile inceleyerek, daha önce özetlediğimiz gibi, dijital formlu müzik ve İnternet buluşmasından doğan, taşınabilir müzik cihazları ve akıllı telefonlar ile birlikte şekillenen ve şekillenmeye devam eden müzik endüstrisinin, lokal bazdaki yolculuğuna dair bir veri tabanı olmasını amaçlıyoruz.

Bu kronolojik arşiv çalışmasıyla, Türkiye internet tarihinde, müzik dağıtım ve satış alanında yaşanan ve uzun bir geçmişi bulunmayan girişimleri listelenecek, global pazardaki gelişmelerle, belli zamanlar arasında, tarihsel bir karşılaştırma yapmak, Türkiye internet tarihinde müziğin, özellikle legal müziğin, dağıtım ve paylaşım noktalarını tespit edilmesiyle, bu noktaların, Türkiye müzik endüstrisindeki konumunun belirlenmesi ve günümüzde İnternet üzerinde erişilemeyen bir takım web tabanlı girişimlerin de kayıtlı hale getirilip arşiv haline dönüştürülmesiyle, mümkün olacaktır. Bu arşiv, sonraki zamanlarda, yerel pazarı kapsayan müzik endüstrisi analizleri için bir veri tabanı niteliği taşıyacak, Türkiye İnternet Tarihi'nde de medya yayın ve dağıtım platformlarının, lokaldeki yerli ve global temsilcilerinin karşılaştırılabilmesi adına veriler içerecektir.

Metodoloji

Dijital verilerin güvenilirliği, kapsamı ve içeriği farklı platformlarda doğrulanarak, güvenilir, eksiksiz ve geniş kapsamlı bir arşiv oluşturmak gereklidir. Burada oluşturacak arşiv çalışmasında, Türkiye müzik endüstrisinin istatistiksel birtakım tarihsel ve güncel verilerini saklayan ve web üzerinden paylaşan MÜ-YAP temel alınacaktır. MÜ-YAP, yani Bağlantılı Hak Sahibi Fonogram Yapımcıları Meslek Birliği'nin kaynakları, dijital müzik alanında, web sitesi üzerinden yayınladığı haberler, geçmişe yönelik veriler ve analizler beraberinde, dijital platformlar üzerinde Türkiye müzik endüstrisindeki en kapsamlı katalogları sağlayan organizasyon olarak, arşiv niteliği taşımaktadır. Bu kaynaklar ve platformlar, çok da uzun bir liste oluşturmamakta birlikte, özellikle global müzik piyasanın temsilcilerinin Türkiye Müzik Endüstrisi üretimlerini kendi arşivlerine dahil edip, Türkiye piyasasına girmesiyle, bu kronolojide bir kırılma yaratmaktadır. Bu bağlamda bu arşiv, 3 Aralık 2012'de Türkiye'de de faaliyet göstermeye başlayan iTunes Müzik Mağazası öncesi ve sonrası olarak ikiye ayrılabilir. Bu tarihe kadar var olan oluşumlar, lokal bazda yer almış ve Türkiye İnternet tarihinde sadece lokal kaynaklı oluşumları gözlenmiştir. Ancak birtakım verileri karşılaştırmak adına, MÜ-YAP dışında IFPI (Uluslararası Fonogram Endüstrisi Federasyonu) verileri de dahil edilecektir. Bunun yanı sıra son kullanıcı referanslarına ulaşmak adına sözlükler, bloglar ve forum sayfalarındaki birtakım paylaşımlar da yer alacak, ulusal çapta yayın yapan ajanslar ve gazete bültenleri de bu platformların izlerini sürmek adına kullanılacaktır. İnternet Archive¹ gibi organizasyonlar içerisinden elde edilen ekran görüntüleri de çalışmada yer alacaktır.

¹ İnternet Archive, kendini ücretsiz ve herkese açık erişilebilir bir çevrimiçi dijital kütüphaneyi kurmaya ve bunun devamını sağlamaya adanmış, kar amacı gütmeyen bir kuruluştur. World Wide Web'in bir arşivini içermektedir

Çalışma kapsam olarak sadece legal müzik satış platformlarını ele alacaktır. Korsan müzik paylaşımlarını içeren, online kullanıcı grupları ve web siteleri çalışma dışında tutulmuştur. Sadece legal müzik satış ve dağıtım platformlarını ele alarak, legal girişimlerin listelenmesi hedeflenmiştir.

Kısa Tarihi

Çok eski ve uzun bir tarihe dayanmayan ve göreceli olarak az sayıda lokal örneği bulunan dijital müzik platformlarının Türkiye internet tarihindeki geçmişinde, daha önce de belirtildiği en büyük kırılma, global pazarın o dönemdeki en büyük Temsilcisi iTunes Müzik Store'un Türkiye'den kullanıcıların erişimine açılması, kataloğuna, Türkiye'den editöryel içeriğin dahil edilmesi ve TL bazında satışların gerçekleşmesiyle oluşmuştur. Ancak bu tarihten önceki lokal girişimler incelendiğinde, özellikle "gerçek ses" olarak adlandırılan bir kalemin MÜ-YAP basın bültenine 2005 yılında dahil edildiğini görmekteyiz. Gerçek ses olarak nitelendirilen bu kalem, şarkıların, cep telefonlarında zil sesi olarak kullanılmasına olanak sağlayan formattaki müzik satışı olarak tanımlanabilir. Buradaki "gerçeklik" vurgusu dönemin teknolojilerinde cep telefonlarının sadece zil sesi olarak tasarlanmış formatların dışında, sıkıştırılmış ses dosyalarını da oynatabiliyor olmasından kaynaklıdır. Bundan önceki zil sesi satışları, polifonik melodileri içeren temel veri paketleri olarak adlandırılabilir. 2004 yılında dijital müziğin getirileri cep telefonu ve bilgisayar arasında hemen hemen eşit dağılmıştır. Cep telefonu pazarının büyüdüğü bu yıllarda, Türkiye'de de dijital müzik satışların çoğunu operatörler üzerinden sağlanmış, bu satışların %87si "gerçek sesli zil sesi" formatında, mobil iletişim operatörleri dahilinde gerçekleştirilmiştir. MÜ-YAP arşivlerinde

2005 yılından önce dijital müzik satışı ile ilgili bir veri bulunmamakla beraber, herhangi bir platformdan söz etmek mümkün değildir. ²

MÜ-YAP Dijital Müzik Platformu Projesi

Bir başlangıç noktası olarak, 2005 yılı sonunda, MÜ-YAP Dijital Müzik Platformu Projesi ele alınabilir. İlgili yılın dijital müzik pazarına Türkiye Müzik Endüstrisini adapte etmek amacıyla MÜ-YAP, 2004 yılında 70.000 şarkının bir arada bulunduğu bu platformu ortak bir lisanslama servisi olarak tasarlamış ve 2005 yılı sonunda platformlara sunmuştu. 2004 yılına göre dijital müzik platformları, 2005 yılı içerisinde üç kat daha fazla gelir elde etmiş, kullanıcı sayısı iki katına çıkmış ancak ülkemizde global pazarın herhangi bir girişimi ve yerli bir örneği görülmemiştir.

MÜ-YAP'ın basın bülteninde de değinildiği üzere, teknolojik yeniliklerin Türkiye'ye geç girmesi ve buna bağlı olarak yasal satış olanaklarının ortaya çıkmaması sebebiyle, özellikle büyüyen global pazar düşünüldüğünde geç kalınmış bir girişim olarak yorumlanabilir. Ancak bu lisanslama programı ile Türkiye İnternet tarihinde de legal müzik dağıtım ve satış platformlarından bahsetmek mümkün hale gelebilmiştir.

MÜ-YAP, 2 online dijital müzik platformu ve 7 operatör ve aracı şirketin 2006 yılı içerisinde söz konusu kataloğu kullanacağını açıklamıştır. MÜ-YAP bu projeye, Türkiye müzik endüstrisi üretimine dahil olan 70.000 şarkının tek bir katalog halinde, bir merkezden lisanslamış, Orchard gibi önemli bir dağıtım şirketiyle anlaşmış, sadece Türkiye'de değil, iTunes gibi global mağazalarda da her ne kadar geç de kalınmış olsa, kullanıcılar ile

² <http://www.ifpi.org/global-statistics.php>

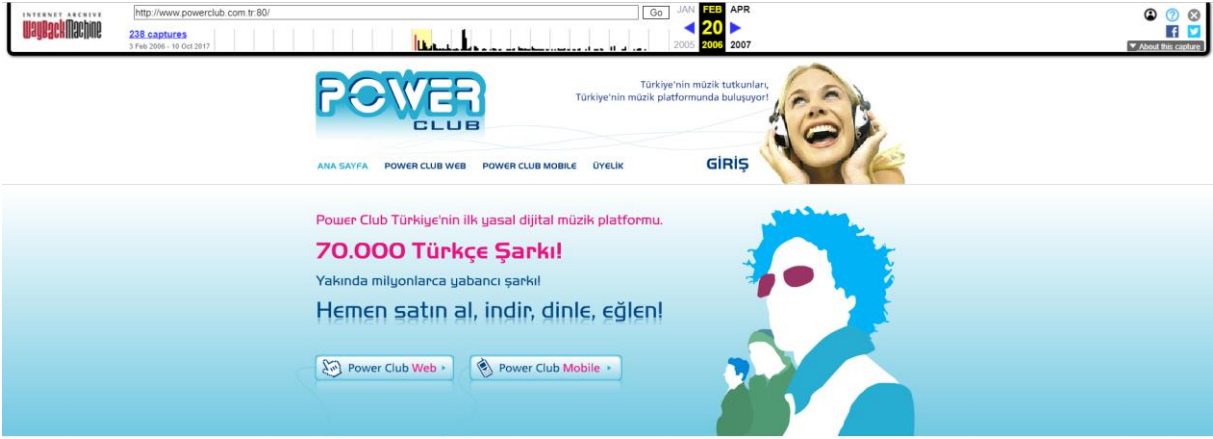
buluşmasını hedeflemiştir. Bu lisanslama sistemi, daha önce bir gelir kalemi olarak gözüken zil sesi satışları için de operatörler için legal bir zemin hazırlamış ve 2006 yılını Türkiye İnternet Tarihi ve müzik endüstrisi için bir dönüşüm noktası olarak algılamamıza yol açmıştır.³

Basın bülteninde, söz konusu katalogdan faydalanacak iki dijital müzik platformu girişiminin 2005 yılında tasarlandığı ve 2006 yılında Türkiye İnternet kullanıcılarına sunulacağı açıklanmıştır. İlgili basın bülteninde bu iki platformun; Müzi Play ve Power Club olduğu belirtilmiştir.

Power Club

Powerclub.com.tr alan adı üzerinden, 30 Ocak 2006 tarihinde Türkiye'nin ilk yasal, online, dijital müzik platformu olarak, Power FM, Power Türk TV gibi popüler müzik radyo ve televizyon yayınlarını bünyesinde bulunduran Power Yayın Grubu tarafından hizmete girdi. WMA formatında ve DRM adı verilen, dijital içeriklerin kopya koruma lisanslı bir şekilde sunulduğu Power Club, MÜ-YAP'ın 2005 yılı sonunda servis ettiği katalogu ilk kullanan müzik platformu oldu. iTunes gibi Herhangi bir 3. Parti uygulama gerektirmeyen servis, web tabanlı çözümler ile satış gerçekleştiriyordu. Kullanıcılar, kredi kartlarındaki puanlarla da ödeme yapabiliyordu. Şarkı başına 1 Ytl talep eden servis, Türkiye'nin ilk platformu olarak sunuldu. 2006 yılının temmuz ayında Pepsi ile ortak çalışmaya başlayan platform, pepisipowerclub.com.tr üzerinden de ulaşılabilir oldu. Power Club 2010 yılı temmuz ayına kadar hayatını sürdürdü.

³ <http://www.mu-yap.org/english/news.asp?NID=162>

Muzi

MÜ-YAP basın bülteninde adı geçen ikinci platform, Doğan Yayın holdinge ait Muzi hizmeti oldu. Power Club platformundan yaklaşık üç ay sonra servise sunulan Muzi, hemen hemen aynı MÜ-YAP kataloğunu sunuyordu. MUZİ'nin fiyatlandırma politikası, Power Club ile aynı olsa da, web tabanlı bir servis yerine, platform üzerinden müzik satın almak ve dinleyebilmek için tıpkı Apple'ın iTunes Müzik Mağazası ve iTunes programı gibi, kullanıcıların, Muzi Player isimli bir multimedya oynatıcısını indirmesi gerekiyordu. Muzi, Doğan yayın grubuna ait, popüler kitap ve fiziksel multimedya içerik Mağazası olan D&R'ın desteği ile pazarlanıyordu. Kullanıcıların bu mağazalardan içerik arama ve indirme, hediye kartları satın alma ve platformda harcanmak üzere kredi satın alma gibi özellikleri kullanması bekleniyordu. Muzi Player çözümü, dönemin en popüler taşınabilir müzik cihazı iPod ile uyumlu olmaması, tek bir işletim sistemi üzerinde çalışması gibi kısıtlamalar sebebiyle ancak 2007 yılına kadar yayın hayatını sürdürebildi. Muzi, 2007 yılının Nisan ayında, tüm içeriğini kullanıcılara ücretsiz sunarak, vedasını gerçekleştirmiş oldu.

MÜ-YAP dijital müzik platformunu kullanan ilk iki dijital platform, günümüze ulaşamasa da, MÜ-YAP'ın atılımıyla dijital müzik satışlarından 2006 yılı itibariyle daha çok gelir elde edilmeye başlanmış oldu. Bu katalogu kullanan iki platformun yanında, operatörlerin zil sesi satışları ve gerçek ses satışları da endüstriye dahil olmuştu.

2006 yılında, Hürriyet gazetesinde yayımlanan haberde de belirtildiği gibi;

“Cep telefonu üzerinden satışlar, yılın ilk yedi ayında 3.606.205'i buldu. Bu satışlar bazı kategorilerde iki buçuk kat arttı. Örneğin telefon zili satışı ocak ayında 192.710 iken, temmuz ayında 440.842'ye çıktı. MÜYAP Başkanı Bülent Forta, dünyada dijital satışların toplam müzik satışları içindeki payının yüzde 5.5 olduğunu, Türkiye'nin bu oranı bir yıl bile geçmeden yakaladığını belirtiyor”⁴

İlgili habere göre, 2006 yılı, Türkiye İnternet tarihinde dijital müzik platformları için bir dönüm noktası oldu. Dönemin MÜ-YAP başkanı Bülent Forta'nın da belirttiği gibi, özellikle Turkcell gibi en çok kullanıcının yer aldığı operatörün dijital müzik satışında yer almasıyla da beraber, ileriki dönemler için internette daha çok platformun kullanıcı ile buluşacağı, henüz global şirketlerin yer almadığı bir pazarda açıldı.

⁴ <http://www.hurriyet.com.tr/dijital-muzik-satisinda-9-ayda-dunyayi-yakaladik-5175837>

Bülent Forta, bu konuyu ilgili haberde Şu Şekilde açıklıyor;

Başlangıç noktası olarak MÜ-YAP kataloğu geç kalınmış ama zorunlu bir girişim olsa da en çok eleŐtirilen nokta, başka meslek birliklerine üye olan ya da dahil olmayan müzisyenlerin, dijital platformlarda yer alamamasıydı. Tekel olma eleŐtirileri ile karşı karşıya olan kataloğun en büyük problemlerinden biri, yabancı sanatçılar ile anlaşmalardaki kısıtlı içerik ve meslek birliği dışındaki popüler Şarkı ve Őarkıcıların ilk örnekler olarak sunduğumuz Power Club ve Muzi kataloğuna girememesi oldu.

Power Club ve Muzi örneklerinden sonra 2008 yılında, Turkcell ve Türk Telekom gibi mobil Őebeke operatörleri ve İnternet servis sağlayıcılarının, daha çok kendi kullanıcılarının abonelik sistemine yönelik, dijital müzik platformları oluŐturduklarını görmekteyiz. Bu operatörlerden servis alan kullanıcıların bir takım ücret avantajlarıyla dahil olduğu bu platformlar, 2012 yılında iTunes Müzik Store'un Türkiye'de kullanıma açılmasına kadar, dijital müzik satıŐına katkıda bulunmuŐlar ve bir takım isim, hizmet ve katalog deđiŐiklerine gidilse de operatörlere ve servis sağlayıcılara bağlı bu platformlar günümüze ulaŐmıŐlardır.

TTNET Müzik

2008 yılının Ocak ayında, Türk Telekom internet servis sağlayıcısının bünyesinde açılan TTnet Müzik, Power Club, Muzi gibi örneklerin aksine, aylık abonelik sistemi ile çalışmıştır. TTnet Müzik platformuna üye olmak için de servis sağlayıcıdan abonelik gerekmektedir. TTnet Müzik'in lansmanında yayınlanan basın bültenine göre, aylık 10 şarkı indirilebilen Standart ve kullanıcılara aylık 500 şarkı indirme hakkı tanıyan Gold paketlerle hizmete sunulan platformda, Gold pakete geçmek isteyen kullanıcıların aylık 10 TL bedelini ödemesi gerekmektedir.⁵ Daha zengin bir katalog, yeni albümler gibi içeriklerin sadece Gold paket kullanıcılarına sunulduğu servis, bir internet servis sağlayıcısının, aynı zamanda kendi platformlarına sunduğu içeriğe erişimde belli kotaları kaldırması ve üyelik sisteminde, abonelerinin kullandığı internet paketlerine göre belirlenen ücretlendirmesiyle, günümüzde sıkça tartışılan, internetin ne kadar özgür ve demokratik bir platform olarak var olabildiği tartışmalarında, Türkiye'den de söz konusu olabilecek ilk örneklerden biri olmuştur. Lakin aynı dönemlerde diğer mobil operatörlerin ve servis sağlayıcıların da kendi abonelerine, belli "avantajlarla" sundukları bir takım müzik platformları ortaya çıkmıştır. TTnet müzik, Türk Telekom bünyesindeki Avea ve TTnet markalarının da birleşmesiyle, günümüzde Spotify gibi streaming servislerinin sunduğu satış modelini kullanan bir streaming servisine dönüşmüş, 2016 yılı Nisan ayında da Muud ismini almıştır.

⁵ <https://webrazzi.com/2008/01/01/ttnetmuzikcom-acildi/>

Avea Müzik

Türk Telekom'a ait mobil iletişim Operatörü Avea'nın müzik servisi olarak, aynı şirkete ait müzik platformu 2008 yılında kullanıcılara sunulmuştur. Avea Müzik'te de kullanıcılar, tıpkı TTnet Müzik'de olduğu gibi belli bir aylık bedel karşılığında belirli sayıda şarkıyı bilgisayarlarına indirebilmekteydi. Açık hava konserleri ve benzeri etkinliklerle de rakiplerinden ayrılan servis, Avea'nın Türk Telekom markasıyla hizmetlerine devam etmesiyle beraber, TTnet Müzik ile birleşerek, 2017 yılında Muud müzik servisine dönüştürüldü.

GNÇPlay

2009 yılının Haziran ayında Turkcell tarafından, genç kullanıcılara yönelik sunulan servis, tıpkı TTnet Müzik gibi kullanıcılara ayda belli sayıdaki şarkıları indirmelerine olanak tanıyan, aylık üyelik bedeli modeli ile sunulmuştur. TTnet müzik'in DRM korumalı, sadece 100 adet kopyalama hakkı tanıyan ve iPod gibi popüler taşınabilir cihazlarla uyumlu olmayan dijital formatına rakip olarak, içerik MP3 formatında sunulmuştur. GNÇPlay, Genç Turkcell adıyla Genç kullanıcıları hedef alan bir platform olarak tasarlanırsa da tüm Turkcell kullanıcıların abone olabildiği web tabanlı bir servis olmuş, günümüzün streaming servislerine benzer bir şekilde, bir takım içeriğin de abonelik bedeli ödenmeden de web üzerinden erişimi sağlanmıştır.⁶

⁶ <https://webrazzi.com/2009/06/02/turkcellden-gnctrkcell-uyelerine-ucretsiz-muzik/>

2011 yılında, Turkcell Müzik ismini alan servis, günümüzde Fizy ismiyle kullanıcılara, aylık bir bedel karşılığında erişilebilen bir streaming servisi şeklinde hizmet vermektedir.

Bu noktada platformun, Fizy ismini almasının sebebi, 2008 yılı aralık ayında açılan, Türkiye İnternet tarihinde Dijital Müzik Platformları konusunda, her ne kadar “legal” bir girişim olarak değerlendirilmese de önemli bir yer tutan Fizy’nin Turkcell tarafından 2011 yılında satın alınmasıdır.

Fizy

Ercan Yaris’in bir girişimi olarak, 2008 yılı aralık ayında kullanıcılara, fizy.com üzerinden buluşan web sitesi, basit, sade bir arayüzle kullanıcıların kolaylıkla müzik dinlemesini sağlıyordu. İçeriğin streaming yöntemiyle tüketildiği, yani bilgisayara indirmeden, web üzerinden erişilen servisin, sadece bir arama çubuğu içeren, oldukça sade bir arayüzü vardı. Tasarımındaki sadeliğin getirdiği kullanım kolaylığı ve zengin içeriği ile bir anda popüler olan girişim, 2011 Ocak ayında Mashable.com’un En iyi Müzik Servisi ödülünü aldı. Ancak servis her ne kadar popüler olsa da içerik Youtube ve benzeri streaming servislerden çekiliyordu. Fizy’nin sağladığı bir dijital içerik kütüphanesinden bahsetmek mümkün olmadığı gibi, bu noktada abonelikle erişim ve şarkı satışı gibi bir takım ücret karşılıklı servisler sunmadığı için, “dijital müzik platformu” tanımına da tam olarak uymayan bir yapısı vardı. MÜ-YAP, izinsiz bir şekilde kendi dijital kataloğunu kullandığı iddia eden servise dava açtı ve açılan dava sonucunda Fizy’ye erişim 28 Aralık 2010 tarihinde, Mashable ödülünden hemen önce engellendi.

2011 yılında, Fizy markası Turkcell tarafından satın alınmıştır. 2015 yılında ise Fizy, Turkcell Müzik'in yerini alarak, Turkcell'in müzik streaming platformuna dönüşmüştür.

Günümüzde Turkcell Müzik, aylık abonelik bedeliyle kullanıcıların tüm şarkılara erişebildiği, çevrimdışı dinleyebildiği bir müzik streaming platformu olarak Fizy ismiyle kullanıcılara ulaşmaktadır.

D&R Music Club

Doğan Yayın holding'in 2007 yılındaki Muzi Player girişiminden 5 sene sonra, bu sefer D&R markasıyla ve aynı şirkete ait Doğan Music Company içeriğiyle kullanıcılara, daha zenginleştirilmiş, 200.000 yerli şarkıyı kapsayan bir içerik sunan web tabanlı bir platform olarak, 2012 yılında açılmıştır. Şarkıların, tıpkı iTunes Müzik Mağazası gibi, adet fiyatla, MP3 formatında yayınlandığı servis, Muzi denemesinin aksine, daha geçerli bir dijital format, daha zengin katalog ve özel bir program yerine kullanıcıların içeriği web sayfasından elde edebileceği bir servis olarak sunulmuştur.

2012 yılı sonunda, iTunes Müzik Mağazası'nın yerli içeriklerle beraber Türkiye'den kullanıcılara sunulması ile beraber, yerli girişimlerin yanında, global pazarda etkili servislerin Türkiye İnternet kullanıcılarına açılmaları hızlanmıştır. iTunes Türkiye ile beraber, kullanıcılar, oldukça zengin bir kataloğa sahip iTunes mağazasına ulaşabildikleri gibi, yerli içerik konusunda da zengin bir kataloğa sahip platforma erişebilir olmuştur. 2005 yılında MÜ-YAP'ın girişimleriyle başlayan legal dijital müzik platformlarının, Türkiye internet tarihindeki ikinci önemli kırılma noktası olarak görülebilecek bu lansman ile beraber, dijital

müzik piyasası daha çok ve hızlı büyümeye başlamış ve kullanıcıların internet üzerindeki legal alternatifleri çeşitlenmiştir.

iTunes Music Store

Apple tarafından 28 Nisan 2003 tarihinde açılan iTunes Store, müzik, müzik videoları, belgeseller, dijital kitaplar gibi içeriklerin belirli ücretler karşılığında kullanıcıya sunulduğu, lisanslı ve telif haklarını gözetten bir yayım platformudur. Bu mağazanın açılmasının temelleri Apple'ın iPod ile yakaladığı başarıya dayanmaktadır. Müzik tüketiminin, kullandığımız cihazlar sebebiyle dijitalleşmeye başladığı dönemde korsan müzik tüketimi müzik piyasasını ciddi anlamda tehdit etmekteydi. Korsan indirmeler ve ulaşım kolaylığı nedeniyle kaset ve cd satışları ciddi derecede düşüş yaşamaktaydı. İnsanlar sevdikleri sanatçıların albümlerini almak yerine korsan indirmeler gerçekleştirerek bu sanatçıların albüme harcadıkları miktarları geri kazanamamasına, zarar etmelerine sebep oldular. Korsan tüketimi yavaşlatmak ve piyasadaki kayıpların önüne geçmek adına, Steve Jobs 2002 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nin 5 büyük plak şirketiyle anlaştı.⁷ Plak şirketlerini iTunes üzerinden içeriklerini dağıtmaya ikna eden Apple, aynı zamanda albümün tamamını satın almanın yanı sıra parça bazlı satın almaları da mümkün kılarak kullanıcıya alternatif sunmuş oldu. Plak şirketleri başta bu tekli parça satışı fikrine karşı çıksa da korsan tüketim tarafından uğradıkları zarara çare olacağına ikna oldular ve lisans sözleşmelerini imzaladılar.⁸ Böylece iTunes Store dünya çapında birçok plak şirketiyle anlaşmalar

⁷ Chen, Brian X. (April 28, 2010). "April 28, 2003: Apple opens iTunes Store". Wired. Condé Nast. Retrieved July 10, 2017.

⁸ <https://www.apple.com/uk/newsroom/2004/07/21Major-Indie-Music-Labels-Join-Apples-iTunes-Music-Store-in-Europe/>

imzalayarak lisans haklarına sahip oldu ve arşivini genişletmeye başladı. Plak şirketlerine bu noktada verilen sözlerden biri de korsan tüketimi ve kullanıcılar arasında veri aktarımını engellemek adına iPod, iPhone, iPad gibi Apple ürünü cihazların dışarıdan korsan müzik içeriği kabul etmemesi ve sadece iTunes Store üzerinden müzik dinlenmesini sağlaması olmuştur. Bu hamle gerçekten de yalnızca Apple kullanıcılarının korsan müzik dinlemesini engellemekle kalmayıp günümüzde gözlemlediğimiz üzere diğer cihaz kullanıcılarının da müzik dinleme davranışlarını değiştirip korsandan uzaklaşmasının temellerini atmıştır.

3 Aralık 2012 tarihine gelindiğine Apple, Türkiye dahil olmak üzere 56 ülkede iTunes Store'u yayına aldığını açıkladı.⁹ Bu hamle ile 2010 yılının sonunda dünyanın en büyük müzik dağıtım platformu olmayı başaran iTunes toplamda 119 ülkede müzik dağıtmaya başlamış oldu. 2017 yılının sonunda alınan verilere göre 40 milyon parça, 2,2 milyon uygulama, 25.000 televizyon programı ve 65.000 filmi arşivinde kullanıcılarına sunan iTunes Store hala sektörde liderliğini koruyor.¹⁰ iTunes Music Store içerisinde ürünlerin türüne göre farklı fiyatlandırma klasmanları yer alıyor. 2017 yılının sonunda Apple Türkiye Ofisi tarafından güncel şekilde plak şirketlerine iletilen fiyatlandırma seçenekleri şu şekilde;

Album	Price Tiers	Retail
	Deluxe Four	15,99 TL

⁹ <https://www.apple.com/newsroom/2012/12/04Apple-Launches-iTunes-Store-in-Russia-Turkey-India-South-Africa-52-Additional-Countries-Today/>

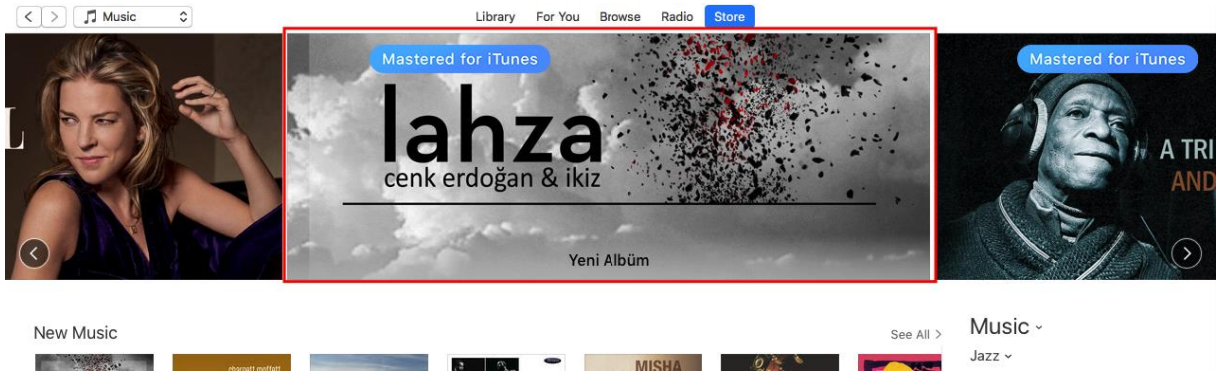
¹⁰ <http://macdailynews.com/2014/05/29/apples-itunes-store-passes-35-billion-songs-sold-milestone-itunes-radio-now-has-40-million-listeners/>

	Deluxe Three	14,99 TL
	Deluxe Two	13,99 TL
	Deluxe One	12,99 TL
	Front Plus	11,99 TL
	Front 2	10,99 TL
	Front 1	9,99 TL
	Mid/Front	8,99 TL
	Mid	7,99 TL
	Back	6,99 TL
	Budget 2	5,99 TL
	Budget 1	5,99 TL
	Mini Album Two	4,99 TL
	Mini Album One	4,99 TL

	EP (Max 10 tracks)	3,99 TL
	Mini EP (Max 7 tracks)	2,99 TL
	Digital 45 (Max 4 tracks)	1,99 TL
Track	Price Tiers	Retail
	Front	1,29 TL
	Mid	0,89 TL
	Back	0,59 TL
Video	Price Tiers	Retail
	Front	1,99 TL
	Mid	1,49 TL

	Back	0,99 TL

iTunes Store'un günümüzde diğer platformlardan farklı olarak sunduğu seçeneklerden biri de "Mastered for iTunes" kalitesinde müzik dinleme imkânı. Standart bir müzik CD'si 16 bit-44.1 kHz çözünürlüğünde bir dosya sunarken, plak şirketleri parçalarını mastering aşamasında Apple anlaşmalı ses mühendislerine gönderirlerse, Mastered for iTunes formatında yayınlanması için 24bit-96 kHz çözünürlüğüne sahip bir ses dosyası edinebiliyorlar. Bu yolla içeriğini MFiT şeklinde yayınlayan sanatçıların da iTunes dijital kampanyası ile mağaza içerisinde öne çıkarılması olasılığı artıyor.

Tablo: Mastered for iTunes badge ile mağazada öne çıkarılmış bir albüm.

Streaming Servisleri

Türkiye, dijital müzik endüstrisine geçiş sürecini dünyaya nazaran daha geç başlatabilmiş bir market. Daha önce dijital müzik dağıtım konusunda Muzy ve Fizy gibi

girişimler ile sektöre katkıda bulunan platformlara 2012 Aralık ayında rekabetçi olarak iTunes Store'un katılması ve bu dönemden sonra kullandığımız cihazların uyumluluk sağlamaya başlaması ile dijital müzik platformları tüketici tarafından yaygın olarak kullanılmaya başlandı. Cep telefonları ve bilgisayarlardaki korsan indirme ve dinlemeler yerini, sanatçı ve şirketlerin pay aldığı, yasal platformlar üzerinden dinlemelere bıraktı. Bu süreçte kullanıcı davranışının değişmesi ciddi bir zaman aldı fakat günlük hayata ayak uyduran teknolojik hamleler ve erişim kolaylığı sayesinde yasal platformlar hakimiyeti kazanmaya başladı. Önceleri, bilgisayarlar, telefonlar ve arabalarda istenilen müzikleri istenilen anda dinlemek için izlenmesi gereken yol orijinal CD edinmek veya korsan indirmeler sayesinde parçalara sahip olmaktan geçiyordu. Bir compact disc içerisinde yaklaşık 8 ile 10 parça yer alıyor ve kullanıcı tek bir sanatçı için ödediği ücreti fazla buluyor, müzik için para harcamaktan kaçınıyordu. Bu sebeple korsan tüketim yaygın şekilde kullanılıyor ve sanatçıların – şirketlerin emeği ve geliri oldukça olumsuz etkileniyordu. Streaming servislerinin bu noktada devreye girmesi ile hayat bulan yeni sistemde hem tüketici dünya çapında oldukça geniş bir arşive erişim sağladı hem de sanatçılara ve şirketlere dinleme karşılığı ödeme yapılarak sektördeki zedelenmeler onarılmaya başlandı. Mobil cihazlar üzerinden Google Play Store ve AppStore mağazalarından oldukça kolay şekilde edinilebilen Spotify, Apple Music ve muadili uygulamalar ile internet erişimi olduğu sürece sınırsız denilebilecek bir arşive sahip olma şansı kullanıcıya verilmiş oldu. Ayrıca bazı uygulamaların Premium hizmeti ile cüzi ve sabit bir aylık ödeme sistemi devreye alınarak internet gereksizsin kullanılabilen çevrimdışı arşiv imkânı da sağlandı. Türkiye gibi sanat alanında ödeme yapmayı reddeden bir ülkede Streaming sisteminin sanatçı ve eser haklarını korumak adına yapılan en büyük ve en doğru hamlelerden birisi olduğu söylenebilir.

Türkiye Özelinde Streaming Servisleri

Deezer

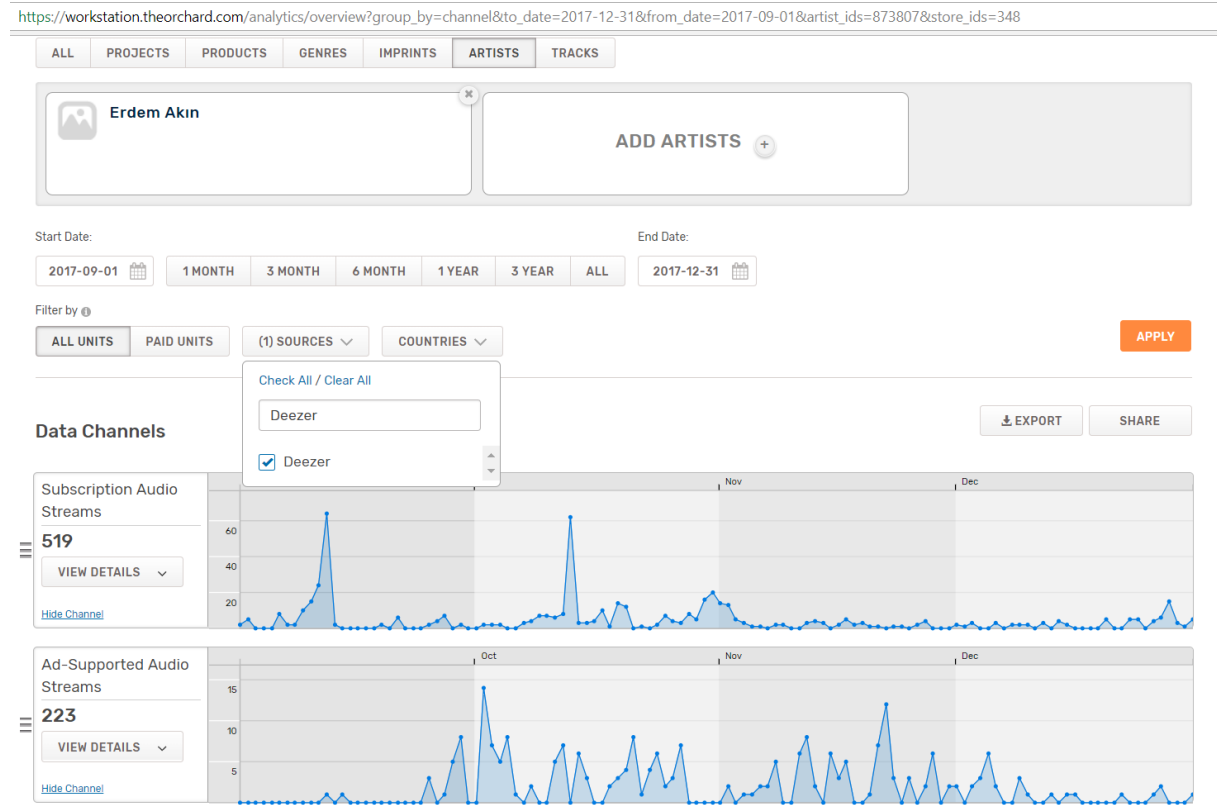
Öncü dijital müzik platformlarından Deezer, ilk olarak Blogmusik adı ile Paris'te Daniel Marhely tarafından 2006 yılında geliştirildi. Fransa Müzisyenler Birliği "SACEM" tarafından telif haklarını ihlal ettiği gerekçesiyle dava edilen ve 2007 Nisan ayında kapatılan Blogmusik, daha sonra SACEM ile anlaşarak ve sistemini telif konusunda gerekli düzenlemeleri yapacak şekilde güncelleyerek aynı yılın ağustos ayında Deezer adıyla ve limitli bir katalog ile tekrar hizmete girmiştir. 2011 yılında plak şirketleriyle anlaşmalarını tamamlayan platform 8 milyon parçayı da arşivine ekleme hakkını elde etmiştir.

2013 yılında Türkiye marketine giriş yapan ilk streaming servisi olan Deezer, Müzik Eseri Sahipleri Grubu Meslek Birliği (MSG) ve Türkiye Müzik Eseri Sahipleri Meslek Birliği (MESAM) ile lisans sözleşmeleri imzalayarak iki kuruluşun da bünyesinde yer alan repertuarı arşivine ekledi ve Türkiye ile eş zamanlı olarak tüm dünyada erişime açtı. Üyelik tipine göre üç ayrı erişim türü sunan Deezer, Discovery seçeneği ile reklamlı olarak ilk 6 ay ücretsiz daha sonra ayda 2 saat kotalı olarak ücretsiz üyelik hakkı sağlıyor. Diğer seçeneklerde ise Premium; reklamsız ve Premium + ile çevrimdışı erişim haklarının tanındığı ücretli üyelikler mevcut.¹¹

¹¹ <https://webrazzi.com/2013/09/16/deezer-resmi-olarak-turkiye-pazarina-giris-yapti/>

Türkiye’de MESAM ve MSG ile yapılan lisans sözleşmelerine bağlı olarak yurtdışı modeli getirilmiş, parçaların dinlenmeleri ve indirilmeleri karşılığında gerekli ödemelerin sanatçıya ve plak şirketine iletilmesi konusunda sorumluluk kuruluşların kontrolünde Deezer tarafından gerçekleştirilmeye başlandı.

Deezer Türkiye Ofisi’nin streaming için sanatçılara ve şirketlere yaptığı ödemeyi “Kabak & Lin Records” adlı jazz temelli müzik şirketinin birlikte çalıştığı dijital müzik distribütörü “The Orchard” arayüzü üzerinden aşağıdaki grafiklerden inceleyebiliriz. Orchard üzerinden edinilen fiyatlandırma verileri seneyi 4 periyoda bölerek raporlanmaktadır. Bu sebeple doğru bir karşılaştırma yapabilmek adına verilerimizi incelerken hem dinlenme hem de gelir raporlarını 2017 yılının 4. Periyodunu esas alarak görüntüledik.

Tablo 1.1: Erdem Akın – Karemiş albümü, 2017- 4.periyot Deezer özelinde dinlenme verileri.

Grafikte yer alan verilere göre “Erdem Akın – Karemiş” albümü Deezer platformunda Ekim 2017 ile Aralık 2017 arasında Deezer Premium ve Premium + üyeler tarafından 519 kez dinlenilmiş. Ad-Supported yani reklamlı ve ücretsiz üyelik sahibi kullanıcılar tarafından dinlenme rakamı ise 223. İki ayrı dinleme türünün de The Orchard ile Deezer arasındaki anlaşmaya göre farklı miktarda ücretlendirilmesi mevcut. Kesin rakamlara ulaşmak mümkün olmasa da “Erdem Akın – Karemiş” örneğini baz alarak 4. periyotta bu dinlenmelerin karşılığında Deezer tarafından ve plak şirketi üzerinden sanatçıya ödenecek miktar 1.13 Amerikan Doları şeklinde inceleyebiliriz.

https://workstation.theorchard.com/accounting/?accounting_start=226&accounting_end=228&page=1&expense_page=1&view_by=artist_id&expense

Catalog Analytics Accounting

View Statements

First Period Q4 2017 Through Last Period Q4 2017 CHOOSE PERIOD Revenue Digital

Filter By CHOOSE FILTER is SELECT Source: Deezer

Revenue Detail

View By: IMPRINT ARTIST PRODUCT TRACK SOURCE CHANNEL COUNTRY ACTIVITY PERIOD

ARTIST	REVENUE
Erdem Akın	\$1.13

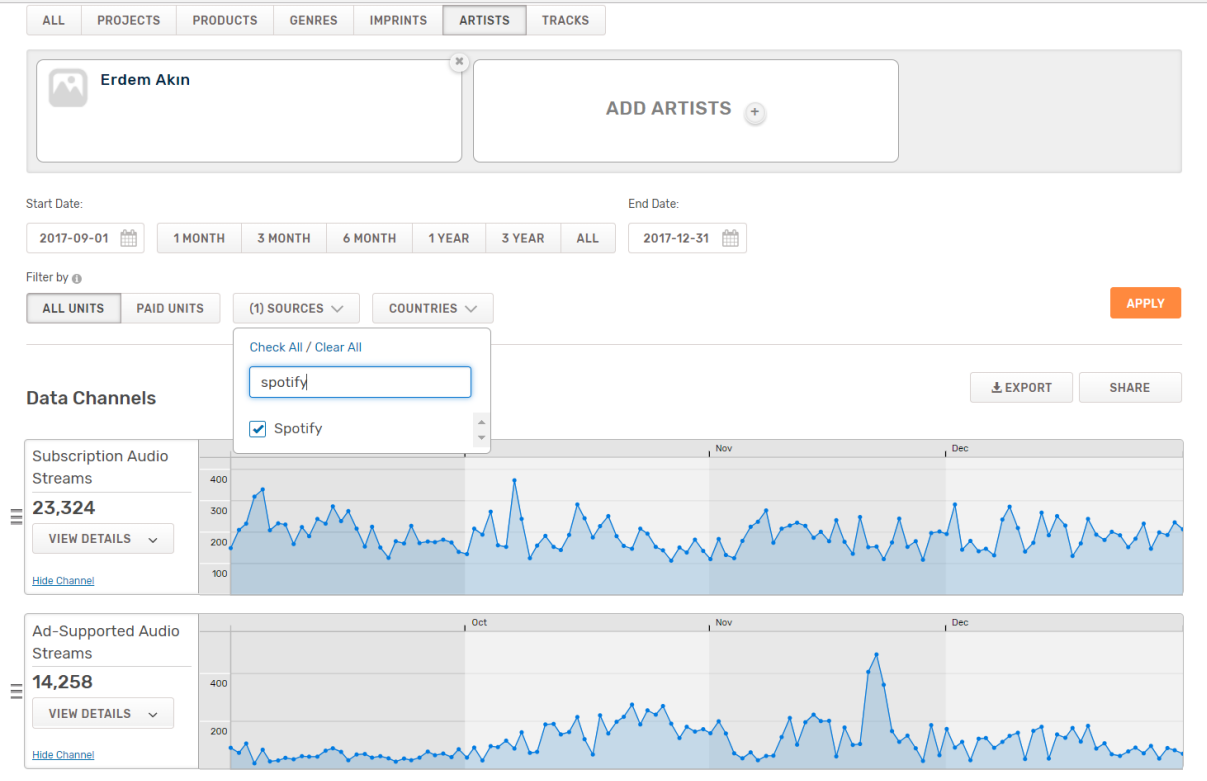
Tablo 1.2: Erdem Akın – Karemiş albümü, 2017- 4. periyot Deezer özelinde gelir verileri.

Spotify

Deezer'ın hemen ardından Türkiye marketine giriş yapan bir diğer dijital müzik platformu da Spotify oldu. 7 Ocak 2008 tarihinde Stockholm'de kurulan dijital müzik platformu 24 Eylül 2013 tarihinde Yunanistan, Tayvan ve Arjantin ile birlikte Türkiye'de de hizmete başladı. Spotify ücretsiz ve reklamlı seçeneğinin yanında bir de Premium üyelik seçeneği içeriyor. Türkiye marketine dahil olduğu dönemden itibaren Premium kullanıcılarına aylık sabit ücret karşılığında yüksek ses kalitesi, reklamsız ve sınırsız dinleme hakkı ile birlikte aynı zamanda çevrimdışı arşiv gibi haklar sunuyor. Ayrıca maksimum 6 kullanıcı dahil olabilecek şekilde Premium Aile üyeliği ve Öğrenciler için Premium gibi üyelik paketleri de Spotify'nın Türkiye marketinde elini güçlendiren ve kullanıcı oranını arttıran hamlelerinden bazıları oldu.¹²

Türkiye pazarında da gerek MESAM ve MSG gerekse de Doğan Music Company, Sony Music, Avrupa Müzik gibi lider plak şirketleriyle şeffaflık anlaşmaları ve ortaklıklar yapan Spotify sunduğu içerik ve erişilebilirlik ile diğer rakiplerine göre gerçekleştirdiği promosyonlu ücretlendirme politikası sebebiyle kısa sürede Türkiye pazarında liderlik yarışına ortak oldu. Spotify'nın Türkiye'de daha fazla tercih edildiğini yine yukarıdaki örnekte olduğu gibi Erdem Akın – Karemiş albümünü esas alarak gösterebiliriz. Aynı albüm için, aynı dönemde en çok dinlenme sayısı Spotify üzerinden alınmış.

¹² <https://webrazzi.com/2013/09/24/spotify-turkiyede-kullanima-acildi/>

Tablo 2.1: Erdem Akın – Karemiş albümü, 2017- 4.periyot Spotify özelinde dinlenme verileri.

Deezer platformu “Erdem Akın – Karemiş” albümü için üç basamaklı sayılarda dinlenme alırken Spotify’da aynı albüm için dinlenme sayısı 23.324 Premium üyelik, 14.258 ücretsiz-reklamlı üyelikler olmak üzere 37.582 kez dinlenmiş ve bu dinlenme karşılığında Spotify üzerinden 21.02 \$ getiri sağlamıştır.

Türkiye pazarı incelendiğinde Spotify’ın muadili diğer platformlardan daha başarılı olmasının sebepleri arasında “Freemium” modeli ile üyelerine ücretsiz müzik erişimi sağlaması ve ekstra seçenekleri ücret karşılığında Premium üyelik bünyesinde opsiyonel olarak sağlaması göz ardı edilemeyecek kadar etkili bir yer tutuyor. Hiçbir ücret ödemeksizin,

istediği içeriğe ulaşabilen kullanıcı, platformu önyargısız şekilde deneme, kullanma ve benimseme imkanı buluyor. Bu deneyimin sonunda platformun kullanım kolaylığı ve arayüz gibi detaylar kullanıcı tarafından beğenilirse süreç bir Premium üyelik ile sonuçlanıyor. Premium üyelik, kullanıcıya reklamsız ve sınırsız bir müzik deneyimi sunuyor. Ayrıca Premium kullanıcılar çevrimdışı kitaplık imkanına da sahip ve internetin bulunmadığı ortamlarda bile kendi arşivlerindeki parçaları uygulama üzerinden dinleme imkanına sahip oluyorlar. Bir diğer ilgi çekici özellik ücretsiz üyelik modelindeki 96 kpbs “Normal” ses kalitesi Premium üyeliklerde kullanıcı tercihinine bağlı olarak “High” 160 kpbs ve “Extreme” 320 kbps seçenekleri ile de kullanılabilir. Dolayısıyla ücretsiz müzik deneyimini belirli bir süre tadan kullanıcı daha iyi bir deneyim, daha fazla erişebilirlik ve daha iyi kalitede müzik dinlemek için aylık cüzi bir miktarı gözden çıkararak Premium üyeliğe geçiyor. Spotify tarafından yapılan iki ayrı tarihli açıklamaya bakacak olursak Dünya genelinde yükselmekte olan platformun Premium kullanıcı sayısı 6 ay gibi çok kısa bir süre içerisinde %25 oranında arttı. Eylül 2016 tarihli yapılan açıklamada dünya genelinde Premium kullanıcı sayısını 40 milyon olarak açıklayan Spotify, Mart 2017’de yaptığı açıklamada bu rakamın 50 milyon Premium kullanıcıya ulaştığını belirtti.

Ayrıca Spotify’ın kullanıcı tarafından bu kadar sevilme sebeplerinden birisi de öneri algoritmalarının başarısından kaynaklanıyor. Platform içerisinde iki farklı algoritma tarzı ile kullanıcının müzik deneyimi takip edilip, bireysel zevke göre uygun parça önerileri yapılıyor. Kullanılan algoritmalar temelde Spotify yazılımcılarının küresel fuarlardaki sunumlarında açıkladığı üzere “Collaborative Filtering” metodu ile hazırlanıyor. Bu metod kullanıcıyı dinlediği parçaları dinleyen diğer üyeler ile sınıflandırıyor. Örneğin A kullanıcısı x,y,z parçalarını birden fazla kez dinliyor ve algoritma bunun tesadüf değil özellikle yapılan bir

davranış olduğunu kabul ediyor. B kullanıcısı da x ve y parçalarını çok sık dinleyen ama z parçasını henüz dinlememiş bir kullanıcı ise; B kullanıcısı A kullanıcısı ile eşleşiyor ve z parçası öneri olarak sunuluyor. Bir diğer algoritma ise tamamen kullanıcının beğenisini merkeze alarak çalışıyor. Sistem üzerine yüklenen her parçanın dijital ortamda analizi bulunuyor ve parçaların dans edilebilirlik, metronom, tarz, canlı çalım gibi birçok kategori değeri rakamsal olarak karşılık buluyor. Dans edilebilirlik değeri 10 üzerinden 9 olan birden fazla parça dinleyen kullanıcıya da yine yakın değerler içeren parçalar öneriliyor. Bu iki algoritmanın işlemleri sayesinde “Sana Özel Daily Mix”, “Şarkı Radyosu”, “Haftalık Keşif” gibi birden fazla liste önerisi kişiye özel olarak kullanıcının karşısına çıkıyor.

TIDAL

Tidal, 2014 yılı sonunda Aspiro tarafından kurulup 2015 yılı başında Amerikalı hip-hop sanatçısı Jay-Z tarafından satın alınan “yüksek-kaliteli” ve ücret bazlı bir aktarım platformudur. Amerika kıtasındaki popülerliğini Avrupa’da bir türlü yakalayamayıp, Türkiye’de şu ana kadar sınırlı sayıda kullanıcı kazanabilmiştir. Bunun sebepleri arasında kuruluş yılı itibariyle pazara geç dahil olması, ücretsiz kullanım seçeneğinin olmaması, diğer platformlardan farklı olarak bulundurduğu içeriklerin Türkiye’de talep görmemesi ve Spotify ile Apple Music gibi daha alışılmış alternatifleri varken insanların yeni deneyimlere kapalı olmasını sayabiliriz. Tidal iki çeşit üyelik modeliyle kullanılabilen bir platformdur. İlk olarak Premium üyelik, aylık 10 TL karşılığında standart kalitede müzik deneyimi ve HD kalitede

müzik videoları sunar. Kayıpsız kalitede müzik deneyimi isteyen kullanıcılar ise ikinci tür üyelik modeli olan Tidal HiFi tercihini yaparak aylık 20 TL ödemektedirler.¹³

Apple Music

Spotify'nın Dünya çapında yakaladığı başarının ardından Apple pasta payını tamamen Spotify'a kaptırmamak için yeni bir hamle yapmak zorunda kaldı. iTunes üzerinden albüm ve parça bazlı fiyatlandırma ile müzik satışı yapan Apple bu sisteme alternatif olarak 30 Haziran 2015'de Apple Music platformunu devreye soktu. Tarihler 5 Şubat 2016'yı gösterdiğinde ise Apple Music Türkiye'de kullanıma açılmıştı.¹⁴

Preseptte Spotify sistemiyle aynı görünen Apple Music, 3 aylık ücretsiz deneme süresi sonunda üyelik türü olarak bütün klasmanlarında ücretli aylık veya yıllık tarifeler öneriyordu. iPod ve iTunes uyumluluğu kozu Spotify'nın pazardaki "Freemium" sistemiyle sarsılan Apple, bu yeni streaming platformunu devreye sokarak tekrar rekabete ortak olma yolunda önemli bir adım atmış oldu. Apple Music platformu her anlamda özel, rakiplerinden ayrılan bir platform olarak streaming pazarında yerini sağlamlaştırılmıyordu. Bu sebeple yapılan hamlelerden birisi 24 saat yayın yapan bir radyo kanalını kullanıcıya sunmak oldu. Apple, 2014 yılında Beats Electronics'i satın aldığında Beats Music servisini de bünyesine katmıştı. Yalnızca Apple Music üzerinden 100 ülkede yayın yapan "Beats 1" radyo kanalı da bu pazarlama politikasının bir aracı olarak yayına alındı. Sektördeki dilimi tamamen Spotify'a kaptırmak istemeyen Apple, bu yeni streaming servisinin ücretlendirmesini Spotify ile birebir aynı tutarak rekabette fiyatı da dengeye getirmiş oldu. Fiyatlandırma sistemini

¹³ <http://bantmag.com/yuksekalitede-streaming-hizmeti-sunan-tidal-turkiyede/>

¹⁴ <https://webrazzi.com/2016/02/05/apple-music-turkiyede/>

rakibiyle aynı tutarak, premium üyeliğin fırsatlarına sahip olmak isteyen kullanıcıyı cihaz uyumluluğu, içerik ve arayüz ile etkilemek isteyen Apple bu konuda da birçok hamle yaptı.

Apple Music tarafından Türkiye özelinde yapılan hamlelere örnek olarak Spotify Türkiye özelinde göremediğimiz, Türk Müziği özelinde listeler ve editöryal konulardaki ince dokunuşlar gösterilebilirken; bu hamleler kullanıcı deneyimi açısından Apple Music’i bir adım öne çıkarıyor. Türk Halk Müziği ve Türk Sanat Müziği tarzlarına Spotify’da ayrı bir genre olarak gruplandırma yapılmamışken bu tarzların Apple Music’de yer aldığını ve bu tarzlarda birden fazla listenin özenle seçildiğini görüyoruz. Ayrıca Türkçe Pop, Türkçe Caz, Türkçe Bağımsız Müzik alanlarında da listeler çeşitlendirilmiş ve dinleyici zevkine göre gruplanmış olarak karşımıza çıkıyor.

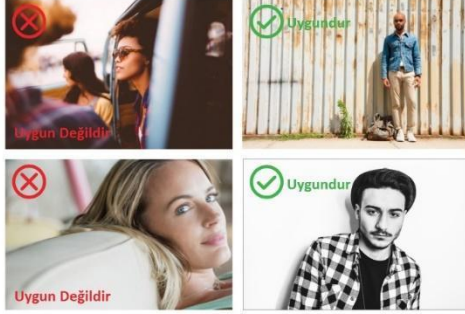
Ayrıca Apple Music, sanatçı ve plak şirketleri ile yaptığı çalışmalar sonucunda dijital tanıtım kampanyasını sanatçı sosyal medya hesapları tarafından Apple Music mağazasına yönlendirme metodu ile ilerletiyor. Bu pazarlama politikasına Spotify’ın reklam yapmak için sanatçı veya şirketlerden ücret talep ettiği bütçeli tanıtım politikasına karşılık bir hamle olarak bakabiliriz. Apple Music dijital kampanyası, Apple tarafından istenilen yeterliliklerin yerine getirilmesi sonucunda mağaza içerisinde öne çıkarmalar yapılarak gerçekleştiriliyor. Sanatçı tarafından Apple Music mağazasına yönlendirmeler yapan logo ve link kullanımı, mağaza prosedürlerine uygun sanatçı fotoğrafı ve görseller kullanılması bunlardan bazıları. Aşağıdaki görselde, Apple Türkiye ofisi tarafından şirketlere iletilen Apple Music görsel gereklilikleri kılavuzunu inceleyebiliriz.

Görsel Gereklilikleri

Format: JPG, TIFF, PNG, PSD
Boyut: 3000px (yükseklik veya genişlik) ve yukarısı
Çözünürlük: 72ppi – 300ppi

Dikkat edilmesi gerekenler:

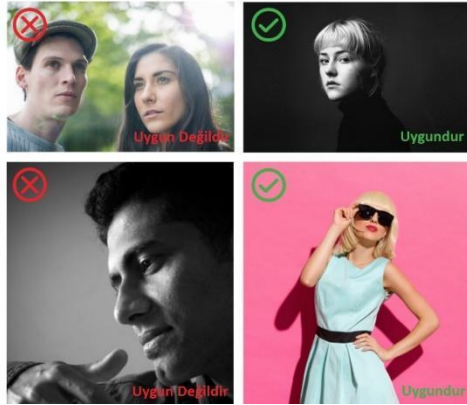
1) Sanatçının arka plandan net bir şekilde ayrılabilir olduğu kompozisyonlar kullanılmalıdır.

2) Dikey kompozisyonlar kullanılmamalıdır.

3) Sanatçı, kullanılan kompozisyonda makul olmayan bir şekilde kesilmemelidir.

YouTube

YouTube dünya ülkelerinde devreye soktuğu iş ortaklığı programını Türkiye için geliştirdiği özel arayüz ile 3 Mayıs 2013 tarihinde kullanıma aldı. İş ortaklığı sisteminin gelmesi ile Youtube hesapları üzerinden kullanıcıların para kazanmasının önu açılmış oldu. Google AdSense sistemi ile para alışverişinin sağlandığı sistem üzerinden gelir sağlamak mümkün olduğunda iTunes, Spotify gibi platformlar ile korsana karşı mücadelenin dijital üzerinde kuvvetli şekilde yürütülebileceğini gören plak şirketleri, telif hakları kendilerine olan eserleri Youtube üzerinde de korumak ve gelir elde etmek amacıyla, Youtube üzerinden iş ortaklığı başlatarak bu alanda da yer almaya başladılar. Kataloglarında yer alan albümleri kendi onaylı hesapları vasıtasıyla “Official Audio” şeklinde yayımlayan şirketler dinlenme karşılığında para kazanmaya ve başka hesaplar tarafından yüklenen eserleri telif hakları kapsamında ihtar göndererek kapatırma şansına sahip oldular. Bu şekilde hem yeni bir gelir kaynağı hem de mekanik hakların korunması konularında büyük avantaj sahibi oldular. Öyle ki Youtube iş ortağı arayüzü sayesinde telif hakları tarafına ait olan eserler kar amacı gütmeyen şekilde yüklenmiş ve gelir sağlamaya uygun olmayan içerik olsa bile sistem tarafından tespit edilip içerik bildirimini yapıyor.

Böylelikle Türkiye'nin önde gelen plak şirketleri streaming platformlarından sonra Youtube üzerinde de yerini alarak içeriklerini yayımlamaya başladılar. Sony Music, Doğan Müzik, Kalan Müzik, Avrupa Müzik gibi kanallar bugün Türkiye'de en fazla içerik paylaşan kanallar olarak dikkat çekiyor. DMC (Doğan Music Company) tarafından Youtube'a özel açılan “netd müzik” 2018 Ocak ayı itibariyle 8.307.312 abone, 7.200 video ve 18.289.949.642 görüntüleme sayısı istatistiklerine sahip. Youtube Türkiye iş ortağı anlaşmasında yer alan hesaplama sistemini baz alırsak her ülkede değişiklik gösteren gelir

birimi Türkiye’de reklam içeriği almaya uygun videolar için 1000 izlenme = 1\$ üzerinden hesaplanmakta. Buradan yapacağımız basit çıkarımla, kanalındaki tüm videoların lisans hakları kendisine ait olduğu için netd müzik kanalı bu videoların tümünü reklam almaya uygun kriterini karşılayarak gelire çevirebiliyor. Ve Ocak 2018 itibariyle bu izlenme miktarına karşılık olarak 18 milyon 289 bin Amerikan doları gibi bir gelir elde etmiş oluyor.

Ayrıca Türkiye özelindeki rakamları karşılaştırsak toplumun müzik dinleme alışkanlığı çoğunlukla Youtube üzerinden devam etmekte olduğunu net şekilde gözlemleyebiliriz. Youtube’un mobil uygulaması, iTunes ve Spotify gibi platformlar gibi arkaplanda çalışma özelliğine sahip olmasa ve telefon kullanımını kısıtlasa bile insanlar Youtube üzerinden dinleme alışkanlıklarını devam ettiriyor. Bunu kanıtlamak için Tarkan’ın Spotify ve Youtube üzerindeki dinlenme miktarlarını karşılaştırabiliriz.

Tarkan – Yolla parçası için:

YouTube dinlenmesi: 200.897.772 görüntüleme

Spotify dinlenmesi: 8.214.019 dinlenme

Türkiye İnternet Tarihinde Dijital Müzik Platformları ve Ötesi

Burada, bir dizin halinde sunduğumuz lokal ve global dijital müzik satış platformlarının dışında, internet kullanımının genelinde olduğu gibi, Türkiye İnternet Tarihinde de müzik önemli bir yer tutmaktadır. Müzik satışı dışında da Müzik, kültürü ve tüketimi ile ilintili pek çok internet sitesi ve platformu vardır. Bu internet sitelerinin, girişimlerinin ve online organizasyonların ayrıca incelenmesi gerekir. Ancak bu noktada,

yasal müzik satışı konusunda sınırlı kalınarak, düzenli ve kronolojik bir indeks haline getirilmiştir.

Forumlar, online konserler, sosyal medya temelli gruplar, interaktif uygulamalar gibi farklı alanlarda, çeşitli türden oluşumlar, türlere ve alanlarına göre, müzik ana başlığı altında, tıpkı dijital müzik satış platformları gibi, ayrı alt başlıklarda incelenmeli, bu noktada daha doğru ve eksiksiz bir çerçeve içinde antolojide yer almalıdır.

Dijital satışın, streaming servis hizmetlerine doğru yöneldiği günümüz müzik dağıtım pratiklerinin, ileride de lokal ve global denemeleri olacağı açıktır.

Bu yüzden müzik, eğilimleri ve yeni girişimleriyle, Türkiye İnternet Tarihinde hep önemli bir yer tutacak ve şu an olduğu gibi, streaming teknolojilerinden belki de en çok beslenen alan olarak, internetin önemli ve büyük bir kısmında, farklı ve daha zengin formlarla da duyulur kalacaktır.

Pioneers: A Brief History of Early Period, User-Created, Popular YouTube Videos from Turkey - *Fırat Doğan*

İstanbul Bilgi Üniversitesi

“My future child, if you are reading this, come find me and show me that video. Now that you find it, means you’re ready...”¹.

-a comment under ameno pro video in YouTube.

More than a decade ago something significant happened. Something has born that now full of people trying to eat 10 burgers at once, showing how to use mascara or creating semi-fictional mysterious documentaries etc. and watched by millions every day. In June 2005 YouTube has founded in a public fanfare by former employees of online commerce website PayPal, Chad Hurley, Steve Chen and Jawed Karim (Burgess & Green, 2010). The website is originally designed to be a platform like Flickr to store homemade video archives. However, YouTube become an inseparable part of our everyday life and culture over the years and almost substituted television broadcasting in many countries by changing the consuming habits of the audiences, especially for younger generations who literally grew up with it. Today YouTube is the second most visited website in the world and also in Turkey after the Google.com (Alexa, 2018) and It has launched local versions in 88 countries with 76 different language options (YouTube, 2018). It is hard to believe but today the amount of data has been uploaded to YouTube in 60 days is actually bigger than all U.S television

¹ Unal, B. (2016). Re: ameno pro [Comment] Retrieved from: <https://www.youtube.com/watch?v=NXsyRAPU8g0>

networks has created in 60 years (Fitzpatrick, 2010). Despite the arguments and comparisons between new media and the mass media or traditional media, YouTube is a massive platform by itself and a way big enough to write and think about it, in history of media and internet.

The use of YouTube by the users in Turkey does not show significant differences from the rest of the world. Basically, two different YouTube categories exists: YouTube with familiar forms of media and YouTube with an ‘amateur’ side. First category YouTube is based on mostly corporate channels, especially in music industry, to promote music videos, movies or any kind of other commercial material. Also, in recent years a lot of TV channel and media production company started their own channels and uploading TV series’ episodes weekly to YouTube. Secondly, YouTube is based on user-created content which turns YouTube a social networking website via enabling participatory culture by ordinary citizens. YouTube is imagined as a space where these two categories coexist and collide, but do not really converge (Burgess & Green 2010). In this paper my aim, by focusing the second category of YouTube, is representing significant user-created early popular videos which were the pioneers of today’s user-created content on YouTube.

The YouTubers & Pioneers: MayintheGreat, Forfolfun & Batesmotelpro

The term ‘youtuber’ used to be an alien word for most of the people 10 years ago but today there are thousands of youtubers who create their own contents about various topics and watched by millions every day. According to the definition in UrbanDictionary (2018) a youtuber is “someone who uploads YouTube videos, particularly someone who has somewhat of a fan base”. In Turkey some famous youtubers have millions of subscribers and

views on their channels such as Orkun Işıtmak (+5 M subscriber), Enes Batur (+7.7 M subscriber), Meryem Can (1.7 M subscriber). Majority of Turkish youtubers started their channels by sharing gameplay or make up videos and eventually formed their content to the YouTube style amateur productions by challenging each other on various, trendy topics. Although their contents' originality is questionable, some youtubers actually doing it as profitable business rather than a hobby now. Uprising of the youtubers started around 2010 and 2011 in Turkey but the user-created YouTube culture has not emerged at that time. More than a 10 years ago couple different videos has been uploaded to YouTube from 4 different group of people and now it is legitimate to call them as pioneers.

In the summer of 2017 one of the early YouTube pioneer video has been re-shared by an entertainment channel in Turkey 'İçkilydi bilmem ne' on Facebook. Caption of the re-shared video, written with a sense of humor, was meaningful. İçkilydi bilmem ne's Facebook page re-shared the video with these words:

“A legendary video that we got rid of the dark ages, which internet have not been discovered yet, and entered the internet era. Fairly a transition period piece fklhdsfds [Laughs]. PS: contains first native psychos”²

These captions used for to describe impact of the “ameno pro” (MayintheGreat, 2007) video in our digital culture at 2007. Single take, very amateurish video stages 4 young males wearing black chadors with cross signs on their foreheads and pretending like singing a song

² İçkilydi bilmem ne. (2017). In Facebook [Entertainment Page]. Retrieved from: <https://www.facebook.com/ickilydibilmemne/videos/1894003930926000/>

Ameno while crossing a smoke between them. Ameno song (originally released in 1997 by Era which is a musical project by Eric Levi) understood as a Christian religious music in Turkey during 2000s somehow, but lyrics of the song is written in Pseudo-Latin (sound like Latin) and do not mean anything religious. Actually, lyrics of Ameno do not have any exact meaning at all. It is possible to say that satirical performance and staging in the ameno pro video had a really good feedback by audiences in 2007. At first look, ameno pro video may seem like having fun with the Christian and Islamic cultures and considerable as humiliating but actually represents the contrast between extremist Christian and Muslim religious practices and turns its face to secular way of living by behaving like smoking a joint although its assumed as tobacco.

(Screenshot from “ameno pro”)

Despite the various arguments about the identity of 4 young male can be seen on the video on YouTube and other platforms, there is no clear identification of who were them or why they recorded this video on that time. But their message can be seen under the original video which is still accessible on youtube: “north cyprus ameno clip. its just a joke::))))”. With the information that maybe they are can be from Turkish Republic of North Cyprus, their satirical religious performance on video becomes more intelligible considering the cultural struggle of Northern Cyprus people over the years. It is hard to say that what kind of video recorder they’ve used but the aesthetic and quality of the video looks similar to the first Nokia mobile phones’ video recording quality at time. Authentic upload of “ameno pro” video has been watched more than 6 million times since its release on YouTube and its legend is still continues at the backstage of internet culture in Turkey.

Another significant pioneer video from the ancient times of YouTube is titled as “Bıktım, musluğu açtım, tıpasını taktım...” (Cesur, 2007) watched more than 3.5 million times since its first upload. Similar to the “ameno pro”, this video lays its roots to a humorous musical performance as well. After the short title sequence says “Forfolfun Presents” video opens in a night mode of a handheld camcorder, staging a man in a living room saying the word “bıktım” (in Turkish “enough”) repeatedly. Seconds after another man enters the frame from right saying “musluğu açtım, tıpasını taktım” (in Turkish “I opened the faucet, plugged the stopper”). Video continues until the six different men repeatedly saying six different unrelated Turkish phrases to create acapella like song. Full time of the video is 3 mins and 18 seconds but the acapella part ends in 01:08. Unlike the “ameno pro”, after the acapella part, a backstage video starts. At the backstage part we watch the funny mistakes they’ve done during the record of the acapella. Video also has a credits section with the full names of the performers appeared in it at the end of backstage part. Production quality of the video is very

poor but every detail on the video shows that video is staged and at the credits section Alper Cesur is titled as the writer and the director of the video.

(Screenshot from “Bıktım, musluğu açtım, tıpasını taktım...”)

There are 8 videos in total at the YouTube channel of Alper Cesur, including an another “Bıktım, musluğu açtım, tıpasını taktım” style video (titled as “Bıktım, musluğu açtım, tıpasını taktım 2. Video FORFOLFUN”) uploaded in 2008 which is very similar to the first version but acapella part sung by using different unrelated phrases. Except the videos titled as “Elixir.wmv” (2011) and “Balloon Storm / Balon Fırtınası” (2013) rest of the content in the Alper Cesur’s channel are unrelated to other four. The video “Elixir.wmv” is about parody product to boost working capabilities of humans and “Balloon Strom” is a slow-motion video that couple people got hit by water balloons in a balcony of a building. Both of them do not have significant engagement on YouTube. However, video file format “.wmv” at

the name of the Elixir video gives us a clue about the video editing software have been used by Alper Cesur while producing his videos. ‘Wmv’ is the specific video format of Windows Movie Maker, which is a free, very basic editing software for Windows users. The unofficial production company “Forfolfun” can be seen at the beginning of the original “Bıktım, musluğu açtım, tıpasını taktım...” video, has a public group on Facebook created 10 years ago by Alper Cesur named as “FORFOLFUN Bıktım Bıktım Musluğu Açtım Tıpasını Taktım” which only have 288 members. Surprisingly, Alper Cesur is still the administrator of group and approves membership requests but only 4 spam content has been shared on the Facebook group in last 3 years. As far as the information I gathered from his public Facebook profile, Cesur lives in Spain and works in a completely another field which interior design is. There are no certain signs that Alper Cesur or Forfolfun will continue to produce any video content in YouTube or in a different platform but legacy of their first video will definitely will remain.

Last and the biggest YouTube pioneer of Turkey is not started its YouTube journey with single popular video. The channel beatsmotelpro, has 3 videos in same theme uploaded to YouTube before 2008 which are “Bana Kitap Al” and “Sütü Seven Kamyoncu” in 2006 and “Esmeralda” in 2007. Founders of the channel Volkan Öge, Ömür Cedimağar and Ömer Tansu Çeliker are describing their work with these words at the about section of batesmotelpro’s YouTube channel: “Video is our job, there is no one who is funnier than us. Joking. Besides, we brought the viral video to Turkey. Bye”. This pompous description for batesmotelpro may seem exaggerated however it is actually true. Founders of batesmotelpro channel are literally one of the first youtubers who went viral on internet. Now there are 96 videos on batesmotelpro’s YouTube channel including many viral video commercials for well-known brands such as Fiat, Türk Telekom and Asus. Batesmotelpro channel has 136K subscribers today and they are continuing their journey as independent professional video

producing creative initiative with large group of people who is working for them. Production quality of their viral commercial videos are way beyond their first amateur videos, actually some of the new videos are as qualified as TV screen productions.

Contrary to the modern commercial viral videos, Batesmotelpro's first three completed videos (in order to release dates on YouTube) "Bana Kitap Al", "Sütü Seven Kamyoncu" and "Esmeralda" were not commercial works. All three of them produced within the amateur opportunities in an home environment similar to other contemporaries. Nonetheless quality of the batesmotepro's earliest videos are visibly better video productions when it compared to "ameno pro" and "bıktım, musluğu açtım tıpasını taktım". Again all of the first 3 videos of batesmotelpro are humorous musical covers of well-known French songs with cleverly fabricated Turkish lyrics according to the French pronunciation of original lyrics. 57 second video Bana Kitap Al (2006) (in Turkish "buy me a book") is based on a song "Ne Me Quitta Pas" from Belgian musician, actor and director Jaques Brel and has been watched more than 4 million times in YouTube and "Esmeralda" (2007) is 2 minutes 37 seconds video based on a song "Esmeralda" from well-known French musical Notre-Dame de Paris composed by Italian musician Riccardo Cocciante and lyrics written by a French songwriter Louis Plamondon in 1998. Most viewed hit of the trilogy "Sütü Seven Kamyoncu" (2006) (in Turkish "trucker who loves milk") has been watched more than 5.8 million times since its release and based on a song titled as "Si Tu Savais Combien Je T'aime" from an another Belgian singer Christian Adam originally released in 1973.

(Screenshot from “Sütü Seven Kamyoncu” - on left Ömer Tansu Çeliker, on right Ömür Cedimağar, in middle Volkan Öge in their mid 20s)

In addition to the funny lyrics, staging of the early videos by Batesmotelpro is also remarkable. In the all three videos, especially Ömür Cedimağar, acts accordingly to the fabricated Turkish lyrics they have written. e.g. shown a glass of linden tea when they say “Ihlamur istedi Şener” (in English “Şener wanted a linden tea”). Single take structure of the videos were also an another challenge by performers on the video because of props they’ve used to visualize the lyrics.

After the release of “Sütü Seven Kamyoncu”, first two videos of the trilogy shown in mainstream TV channels’ news bulletins and had echoed in traditional media back in 2006 as well. An editor from Sabah newspaper Eylem Bilgiç interviewed founders of Batesmotelpro and her short article released in the webpage of the newspaper sabah.com.tr in 2006. In the

interview, they say that idea of making a video of French songs with Turkish lyrics emerged from an internal joke between three friends and the support for shooting video came from Volkan Öge who is interested with producing short films rather than viral videos at that time. In an another very short online article (titled as “Geyik muhabbeti üzerine filmler” released sabah.com.tr in 2006) founders of batesmotelpro claims that they will not continue to produce videos after completing the tribology however they’ve continued and become a brand in advertising sector in Turkey. After completing the trilogy, Batesmotelpro also released a backstage video (titled as “Kamera Arkası”) in October 2007 showing funny bloopers during the production of videos. Backstage video also includes the footages from news about them in main TV channels and interviews. Final addition to the trilogy has been released at the 8th anniversary of their first video and titled as “Bana Kitap Al 2014” (2014) which is a remake of their first video “Bana Kitap Al” in 2006. Remake is longer than the original one, filmed in the exact same setting except the cigarette of Volkan Öge on the back, but with slightly different fabricated lyrics in Turkish. It is not possible to say that batesmotelpro is the earliest or the biggest user-created channel due to its views or subscribers but the legacy of batesmotelpro can not be compatible by any new or old YouTube channel in Turkey.

Lost Parodies of ‘Hayri’: Komedyshow

That would be unfair to finish this article by not mentioning another very early channel from Turkey. “Komedyshow” mainly produced and released its videos between 2005-2009 on YouTube and founded by couple of boys aged between 13-14 at 2005. Today Komedyshow channel does not exist anymore and the founders of the channel continue to produce videos under their new channel “Hiç Komik Değil” in YouTube. Unlike the pioneers

MayintheGreat, Forfolfun and Batesmotelpro, content produced by Komedyslow team were not an humoristic musical covers. They produced and released parody short films of popular series such as Harry Potter and Pokémon. All series has been produced by Komedyslow between 2005-2009, were extremely amateur productions can be done without any cost except a camcorder and very basic video editing skill. Only accessible versions of Harry Potter and Pokémon parodies are online at the Hiç Komik Değil's account as completions: "Hayri Pıtır Serisi (2005-2009)" (2013) and "Türk yapımı pokemon 1-6 (2005-2009)" (2013). We can not be certain about the popularity of the Komedyslow account's content back in 2005 but it is possible to say that the popularity of Harry potter or Pokémon parodies were not close to the other pioneers who were watched by millions. In addition to the Harry Potter and Pokémon, Komedyslow team also produced another parody series based on Twilight between 2009 and 2010. Despite the arguably small number of fans and engagement, Komedyslow team still deserves a page in the YouTube history of Turkey as well. Currently, Hiç Komik Değil channel has 24K subscribers and according to the information on their about section, they will continue to produce videos in YouTube.

(Screenshot from a second part of an Hayri Pıtır series named as “Hayri Pıtır ve Soyunma Odası” (In English Hayri Pıtır and the Locker-room). Komedyshow founders can be seen as major characters from Harry Potter (from left to right): Ron Weasley, Harry Potter and Hemronie Granger)

Conclusion

Importance of the video culture in our everyday life is continuing to expand and YouTube does not look like it will lose its throne as massive video sharing platform at least for a one more decade. With the penetration of new media technologies, behavior of the new video consumer is also changing. Typical mass audience of the TV dissolves into more fragmented audience groups by using the new media’s net structure (Schulz, 2004).

YouTube, as a community, has found a place in our lives as an entertainment platform which can sustain itself without a major media company. There is no getting away from it: YouTube is a commercial enterprise. But it is also a platform designed to enable cultural participation by ordinary citizens (Burgess & Green 2010). Except the videos produced by Komedyshow, all of the early Turkish YouTube pioneers based their content on musical remakes and covers. Hence it is possible to say that there is an apparent focus on video technologies as a medium (e.g backstage parts or using on screen captions etc.) rather than focusing on artistry. Popularity of the first Turkish pioneers in YouTube may seem like has come to an end but their effect on today's YouTube and internet culture will continue.

List of Videos:

Batesmotelpro. (2006). Bana Kitap Al [Video File]. Retrieved from:

<https://www.youtube.com/watch?v=7XkX3BVGSt8>

Batesmotelpro. (2006). Sütü Seven Kamyoncu [Video File]. Retrieved from:

<https://www.youtube.com/watch?v=wbgbBB98S1c>

Batesmotelpro. (2007). Esmeralda [Video File]. Retrieved from:

<https://www.youtube.com/watch?v=X2LIK8lBBL0>

Batesmotelpro. (2007). Kamera Arkası [Video File]. Retrieved from:

<https://www.youtube.com/watch?v=vgm7WpBf45o>

Batesmotelpro. (2014). Bana Kitap Al 2014 [Video File]. Retrieved from:
<https://www.youtube.com/watch?v=4w5IUUo5dns>

Cesur, A. (2007). Bıktım, musluğu açtım, tıpasını taktım... [Video File]. Retrieved from:
https://www.youtube.com/watch?v=KfzJw0L_3To&t=1s

Cesur, A. (2008). Bıktım, musluğu açtım, tıpasını taktım 2. Video FORFOLFUN [Video File]. Retrieved from: <https://www.youtube.com/watch?v=p-wxWZytpHE&t=1s>

Cesur, A. (2011). Elixir.wmv [Video File]. Retrieved from:
<https://www.youtube.com/watch?v=L-r117zgHOk&t=39s>

Cesur, A. (2013). Balloon Storm / Balon Fırtınası [Video File]. Retrieved from:
<https://www.youtube.com/watch?v=9-3vTdwnx3w&t=154s>

Hiç Komik Değil. (2012). Hayri Pıtır Serisi (2005-2009) [Video File]. Retrieved from:
<https://www.youtube.com/watch?v=7ZyKnOaGG6A&t=1546s>

Hiç Komik Değil. (2012). Türk yapımı pokemon 1-6 (2005-2009) [Video File]. Retrieved from: <https://www.youtube.com/watch?v=dtbYCwy09PY>

MayintheGreat. (2007). Ameno pro [Video File]. Retrieved from:
<https://www.youtube.com/watch?v=NXsyRAPU8g0>

References:

- Alexa. (2018). The top 500 sites on the web [Website]. Retrieved From:
<https://www.alex.com/topsites>
- Bilgiç, E. (2006). Sütü seven kamyoncu TEM'e... Sabah [Website]. Retrieved from:
<http://arsiv.sabah.com.tr/2006/12/02/cp/gnc115-20061125-101.html>
- Burgess, J., & Green, J. (2010). YouTube: online video and participatory culture. Cambridge:
Polity Press.
- Fitzpatrick, L. (2010). Brief history of YouTube. Time [Website]. Retrieved from:
<http://content.time.com/time/magazine/article/0,9171,1990787,00.html>
- Geyik muhabbeti üzerine filmler. (2006) Sabah [Website]. Retrieved from:
<http://arsiv.sabah.com.tr/2006/11/25/cp/gnc116-20061125-101.html>
- Schulz, W. (2004). Reconstructing Mediatization as an Analytical Concept. European Journal
of Communication, 19(1), 87-101.
- YouTube. (2018). YouTube for press [Website]. Retrieved from:
<https://www.youtube.com/yt/about/press/>
- Youtuber. (2018). Urban Dictionary [Website]. Retrieved from:
<https://www.urbandictionary.com/define.php?term=Youtuber>

Türkiye’de İlk Dönem İnternet Servis Sağlayıcıları: Bir Arşiv Denemesi – M. Can Denizer

Bu çalışma 1997-2007 yılları arasında Türkiye’ye internetin gelmesiyle beraber ortaya çıkan özel internet servis sağlayıcılarını olabildiğince derinlemesine incelemek ve arşivlemek amacıyla ortaya çıkmıştır. Üzerinden fazla zaman geçmiş olmamasına ve internetle ilgili her şey gibi, ele alınan dönemin başı ve sonunun belirsiz olmasına rağmen artık çevirmeli bağlantı pek fazla kullanılmadığından kapanmış kabul edilen bir dönem ele alınacaktır. Bahsi geçen internet servis sağlayıcılarının çoğunun artık varlığını sürdürmemesi ve diğerlerinin de bağlantı teknolojilerinin gelişmesiyle ciddi değişime uğraması ve çevirmeli bağlantı hizmeti sunan yeni bir firma ortaya çıkma ihtimalinin düşük olması, dönemin bitmiş olduğunu belirtmek için yeterli olacaktır.

Her şeyden önce Türkiye’deki ilk dönem internet servis sağlayıcılarının ne koşullar altında doğduklarını, gelişimlerini ve bu dönemin nasıl kapandığını anlayabilmek adına, Türkiye’de internetin tarihini incelemekte fayda var. Türkiye’nin ilk internet bağlantısı 12 Nisan 1993’te ODTÜ ile ABD’de National Science Foundation Network arasında 64 kbps kapasiteli bir kiralık hat ile sağlandı. 93 – 96 yılları arasında İTÜ, Boğaziçi, Bilkent, Gazi, Hacettepe gibi bir çok üniversite ve çeşitli kamu kuruluşları ODTÜ’nün bu hattı üzerinden internete bağlandı. Bu süre zarfında internet bağlantısı olan özel kuruluşların sayısı da giderek arttı. ODTÜ ve Bilkent Üniversitesi’nin internet siteleri Türkiye’nin ilk internet siteleri oldu. 1996’da Türk Telekom’un TURNET Projesi ile ticari kuruluşlar ve internet servis sağlayıcıları internette faydalanabilir hale geldi ve internet hayatımıza girmeye başlamış oldu. Ekim 1997’ye gelindiğinde TURNET’in ikisi İstanbul biri Ankara’da olmak üzere, 2 mbps hızında üç hattından yararlanan internet servis sağlayıcıların sayısı 80’e

ulaşmış, Superonline gibi yeni ortaya çıkan bu firmalar, üçüncü kişilere kendi tarifeleri üzerinden internet hizmeti vermeye başlamıştı.

1997 – 2000 yıllarında Türkiye’ye yeni gelmiş olan internete, henüz özelleştirilmemiş olan Türk Telekom’un 145 ve 146 hatları üzerinden çevirmeli olarak bağlanılıyordu. 256 kbps hızla internete bağlanılan bu dönem, çok geçmeden yerini hız, erişim ve fiyat üzerinden müşteriye kendisine çekmeye odaklanmış özel internet servis sağlayıcılarına bıraktı. Abonelik ücreti, dönemin rakamlarına göre oldukça ucuz olan bu servis, internet servis sağlayıcıların ortaya çıkması ve devletin sunduğu ucuz internet hizmetini rekabet kuruluna şikayet etmesi üzerine pahalılaştı. Dönemin kişisel bilgisayarlarında işletim sistemi olarak sıklıkla tercih edilen Windows 98’in internet bağlantısı arayüzünde 145 ve 146 yazılan yere artık, internet servis sağlayıcılarının verdiği kullanıcı adı ve parola girilerek internete bağlanılıyordu.

Yaptıkları dikkat çekici reklamlar ve ortaya koydukları farklı imajlarıyla her biri kendince bilinen bu ISS’lerin en popülerleri arasında E-kolay, İxir, Superonline, Turk.net, Turkport, Doruknet ve Koçnet sayılabilir. Bunların çoğu güçlü sermayelerle piyasaya giren ve Türkiye’de en çok girilen internet “portali” olmak adına, birer gazete gibi her konudan bilginin edinilebileceği siteler ortaya koymaya çalışan büyük firmalardı. Bunlara ek olarak daha küçük ve fazla bilinmeyen bnet, adanet, marketweb, anet (önceki adıyla aidata), gediknet (raksnet), antnet ve yimpasnet gibi belki adı artık internette bile anılmayan firmalar da mevcuttu.

Biraz daha derinlemesine ele alacak olursak Türkiye’deki ilk dönem internet servis sağlayıcılarını, yerel ve ülke çapında olmak üzere ikiye ayırabiliriz. Ülke çapında olanlar, ilk ortaya çıktıklarında yüksek bütçeli televizyon reklamları ve marketlerde satılan kurulum CD’leri ile yayılmaya ve ortaya çıkan yeni “pasta” üzerindeki büyük pay için rekabete başlamışlardı.

2001'de Doğan Medya çatısı altında ortaya çıkan E-kolay, Microsoft tabanlı altyapısıyla Türk internet servis sağlayıcıları arasında en bilinenlerden biriydi. Yine Doğan Medya'ya ait Hürriyet gazetesıyla birlikte promosyonları yapılmış, ucuz abonelik ücretiyle dikkat çekmişti. Altyapı sıkıntıları nedeniyle bağlantı hızı düşük, sektörün yeni olması sebebiyle de yönetim problemliydi. İlk üç ayında müşteri hizmetlerine ulaşabilmek ve sorununuzu çözebilmek pek kolay değildi. Web portalı ise Mynet ile Hürriyet'in internet sitesinin bir birleşimi gibiydi diyebiliriz. Fotoğraf galerileri ve okey gibi oyunlar üzerinden kullanıcı kitlesi yakalayan sitede gündem, spor, gezi ve burç yorumları gibi başlıklar da mevcuttu. Televizyon reklamlarında ise Kemal Sunal'ı reklam yüzü olarak seçmişlerdi.

Bir süre sonra internet servis sağlayıcı olmayı bırakıp sadece web portal üzerinden yayın hayatına devam eden E-kolay, Aralık 2013 itibariyle bir süre sadece Hürriyet'e bağlı sarı sayfalar hizmeti vermeye başladı, daha sonra da Armut.com gibi tek seferlik işlerde işverenle işçiyi bir araya getiren bir site haline geldi. ISS ve web portal olarak 12 yıl varlığını sürdüren E-kolay Ocak 2014'te bu vasıflarla hizmet vermeyi durdurdu.

ISS'lerin ortaya çıkmaya başladığı yıllarda E-kolay'ın belki de en büyük rakibi olan İxir, Doğuş Grubu çatısı altında 6 Eylül 1999 tarihinde kurulup 2 yıllık hayatından sonra piyasadan çekilmişti. İxir televizyonlarda Banu Alkan'ın da konuk olduğu kestaneçi ve kokoreçi reklamlarıyla boy göstermiş, yükleme CD'lerini Mini CD formatında basarak insanların ilgisini çekmeyi başarmıştı. Kullandığın kadar ödeyebildiğin kontrollü bir kullanım şekli de sunan İxir, abonelik ve kullanıcı sözleşmesi protokollerindeki açık sebebiyle müşterilerinden ödeme almakta zorlanmıştı. İki aylık kullanım sonrası faturayla gelen abonelik sözleşmesinin kullanıcı tarafından imzalanıp geri gönderilmesini bekleyen İxir, beklediği sadakati müşterisinden göremeyince 2001 yılında piyasadan çekildi ve müşterilerini Superonline'a devretti.

Yapı Kredi Bankası'nın eski sahibi Çukurova Holding'in ISS girişimi Superonline, bu dönemde başta muadili her şirket gibi afallasa da sonradan hizmet kalitesiyle kullanıcı sayısını arttırmış, sadık bir kullanıcı kitlesi edinmeyi başarmıştı. Bunda ilk dönem ISS'ler arasında en pahalı tarifelere sahip olmasının da büyük payı vardı. 1997'den 2004'e kadar çevirmeli bağlantı üzerinden servis sağlayan ve işletmelere bilişim hizmeti veren Superonline, ADSL teknolojisinin ortaya çıkmasıyla ADSL hizmeti vermek üzere adımlar attı. Haziran 2004'te TMSF'nin Çukurova Holding bünyesindeki Yapı Kredi'ye el koymasđ üzerine, halihazırda ilişkili olduğu Turkcell firması bünyesine girdi. 2007'de yine Turkcell bünyesindeki Telcom ile birleştirildi ve 2011'den bu yana Turkcell Superonline adıyla hizmet vermeye devam ediyor.

Yine 97'de kurulan ve bu ilk dönemin sonrasında, varlığını halen sürdürebilen bir diğer ISS Koçnet. Koç Holding'in kurumlara internet hizmeti sağladığı Koçnet, istikrarlı bir biçimde hayatına devam etti. Zamanla bireysel internet hizmeti ve daha sonra ADSL hizmeti de vermeye başlayan Koçnet, 2008 yılından itibaren Biri ADSL olarak boy göstermeye başladı. Mevcut ve eski müşterilerini telefonla en çok arayan ISS'lerden biri olan Koçnet, Millenicom İsraililere satıldığında Millenicom müşterilerini arayarak, paralarının İsrail'e gitmemesini, bunun Koçnet'e geçmek için bir fırsat olduğunu söylemişliği bile oldu.

Mayıs 95'de kurulan Türk.net, 2003 yılı itibariyle Sabancı Holding bünyesine katıldı. Bu süre zarfında ilk internet paketi, ilk kişisel web alanı, ilk Türkçe forum ve Türkçe portal girişimlerinde bulunan Türk.net, Superonline'la beraber kendi network altyapısını kuran iki şirketten biri oldu. 2008'de Netone Telekom tarafından satın alınarak ADSL hizmeti de vermeye başladı ve halen hizmet vermeye devam ediyor.

Bu noktada ilkleri kimin yaptığıyla ilgili reklam dünyasının yarattığı kafa karışıklığına işaret etmete fayda var. Zira tüm firmalar dikkat çekmek adına ilkleri verdiğini

ve en hızlı hizmeti sağladığını, gerçekte öyle olmasa bile iddia edebiliyor. Bunun üzerine senelerce davalar dönse de iş işten geçmiş marka kendini en hızlı ve yenilikçi kurum olarak çoktan tanıtmış oluyor. Bu şekilde Türkiye'nin ilk medya portalı olarak kendini tanıtan ve aynı zamanda ISS hizmeti veren, reklamlarında Mustafa Sandal'ın şarkı söylediği Sabah Grubu'na ait Türkport da kurulduğu 2000 yılından sonra fazla tutunamadı ve 2001'de kapandı. Bir süre daha ISS hizmeti vermeye devam eden Türkport, kısa zamanda kaybolan ilk dönem ISS'ler arasındaki yerini aldı.

97'de kurulan Doruk.net de hala varlığını sürdüren ISS'ler arasında fakat kullanıcı yorumlarına göre dial-up'la bağlanılan dönemdeki hizmet kalitesini ADSL döneminde sürdürmemiş. Şirketin kendi 2016 verilerine göre Türkiye'deki internet kullanıcılarının sadece %1'i Doruk.net üzerinden internete bağlanıyor.

Kayda değer diğer dial-up ISS'lerden Bnet müşterilerine uydudan bağlantı imkanı sundu ancak sadece 2003 – 2008 yılları arasında 5 yıl kadar hizmet verdikten sonra kapandı. Netone, daha önce de bahsedildiği üzere Türk.net'i satın alarak hayatına Türk.net markasıyla devam etti. Bozcaada ve Gökçeada'daki otellerin web sitelerini yaparak bilişim sektöründeki yolculuğuna başlayan Adanet halen Ankara'da faaliyet halinde. Yine Ankara'da hizmet veren Marketweb, Türkiye'deki ilk ISS ve IRC serverlarından fakat 2005 yılında operasyonlarını başka şirketlere dağıtarak kapandı. Yine ilk IRC serverlarından biri, aynı zamanda da bir donanım üreticisi olan Aidata, 1999'da Anet ismiyle ISS pazarına atıldı fakat 2007'de servisini aniden sonlandırarak kullanıcılarını mağdur bıraktı.

1997-2007 yılları arasında çevirmeli bağlantı hizmeti veren bu firmalar incelendiğinde, internet gibi dünyayı değiştirecek bir yeniliğin yaratacağı pastadan pay almak isteyen küçük sermayeli girişimler ile, halihazırda büyük holdinglerin bu yeni sektörde boy göstermeleriyle ortaya çıkan ISS firmalarının, hemen her açıdan kendine özgü işleyişleri ve

hikayeleri olduğu söylenbilir. Genel olarak bakıldığında büyük sermayeli ISS girişimleri arasında Doğuş Grubu ve Doğan Medya gibi medya devlerinin bu sektördeki girişimlerinin fazla uzun sürmeden bittiği görülebilir. Buna karşın Turkcell gibi bilişim ve iletişim odaklı firmaların, Koç ve Sabancı gibi büyük sermayeli holdinglerin daha uzun süre hayatta kaldıkları ve acılı da olsa zamanla sistemlerini oturttukları söylenbilir. Küçük girişimler de bir iki istisna hariç büyük firmaların güvenilirliği, erişim ağı ve gücü altında ezilip yok olmuşlardır.

Bir arşiv denemesi olarak bu çalışma, başta belirtildiği üzere 80 kadar olduğu bilinen ilk dönem ISS'lerin sadece 15'inin ismini ve bilgisini ve bilgisini içermesi açısından eksiktir. Öte yandan bu çalışmada bahsi geçen ISS'lerin internette çok az izine rastlanır olması, kapalı kabul edilebilecek bir zaman diliminde ve özellikle internetle alakalı firmaları ele almasına rağmen bir arşiv çalışmasının tam anlamıyla tamamlanamayacağını ve sanal ortamda bile olsa bir şeylerin tamamen kaybolabileceğini kanıtlar niteliktedir.

Abstract

This paper is written as a contribution to Internet History in Turkey book which includes several topics and perspectives from an interdisciplinary collaboration. It is a brief history of the online movie and TV series consumption in Turkey regarding different platforms and methods. Because of the direct relationship between video consumption method/content and our daily life narratives, I set the goal of my inquiry to summarize the oral and practical history of video consumption in Turkey. Below sections are on a timeline, but there are intersections and simultaneity between the periods of key concepts.

1. Introduction

In today's world, we consume an incredible amount of content on the internet in our daily life. The perception of entertainment has been evolved from actual to virtual. We do not need physical spaces to engage anymore, digital spaces attract almost all of us more than a tangible one today. Movies and TV series are the most outstanding leisure time activities for years and today they gain the power to be reached by everyone from everywhere through the internet. Due to that significant impact of movies and TV series on our daily life I would like to summarize the oral history of that consumption on my paper to have a better understanding of the historical development. I split the history into two major pieces; Peer to Peer file share

and Video on Demand. Peer to Peer file share chapter includes the most outstanding platforms to get the general idea on the origins of the concept. Video on Demand chapter is describing the transition from DVD to online streaming, the emergence of personalized account, the concept of subscription, legal/illegal providers and the changing consumption habits due to the technological developments, especially on internet speed. The last stop of my paper is the emergence of Puhu TV and Blu TV as legal service providers and producers of their own contents.

2. Peer to Peer File Sharing (P2P)

2.1.Napster

Napster is considered as the forerunner of peer to peer file sharing. It was founded by Shawn Fanning and Sean Parker as a technology which allows people to share their MP3 files with other participants. Joseph Menn (2003) describes Napster as a computer program that transformed the Internet into an unlimited library of free music. Tens of millions of young people quickly signed on, Time magazine put Shawn Fanning on its cover, and his company, Napster, became a household name. Although there were some other networks for distribution of files among internet such as IRC, Hotline, and Usenet, Napster had a user-friendly interface and specialized on MP3 files. They have provided many old records, unique songs, and concert recordings. However, some other private network administrators blamed Napster as a malignant organism devouring bandwidth by the kilobyte and sucking the life out of finite network facilities (Fusco, 2003). In addition, many famous musicians fought with Napster for its illegal MP3 share system and Metallica was one of the harshest

protesters of the platform. Unfortunately, its operation was started in June 1999 and has been shut down in July 2001 due to the protests against pirate content. However, some of the big companies have been realized the idea behind Napster and did not let it shut down. In the beginning, Napster is purchased by Best Buy for \$121 million in 2008 to gain a strength against Apple and its iTunes which has a common sense of MP3 consumption with Napster. Their aim was to create a digital music subscription service and compatible media player. After a while, Napster has been passed in other hands named Rhapsody International Inc. which is trying to compete against hot digital music upstarts such as Spotify, MOG, and Rdio. According to Rhapsody International Inc. President Jon Irwin the idea behind that purchase is the scale of subscribers. By the end, Rhapsody was renamed its streaming service as Napster due to its well-known brand identity and the company still remains on the music industry. To sum up, Napster is the company who ignites the wick of peer to peer file share and a muse for the rest of content-based companies.

2.2.LimeWire & BearShare

I would like to mention LimeWire and Bear Share even though they are not the pioneers of P2P file sharing because they are well-known ones in Turkish internet history. LimeWire is launched by Mark Gorton in 2000 as a P2P file sharing platform which is also specialized on music files as Napster. LimeWire utilized the Gnutella network which differs from Napster because it doesn't have central servers that store data about which files are being shared. Gnutella is not a website or a product download. It is a system convention, a standardized system of queries and responses that enables singular PCs to talk specifically to each other. That is the reason LimeWire stay longer than Napster against laws. The website

shut down in 2011 and the question if LimeWire legal or not still remains due to that system difference. On the other hand, Bear Share is also launched in 2000 by Free Peers, Inc. as a Gnutella based P2P file sharing application with innovative features including IRC chat, online forum, free library etc. The latest version of BearShare (BearShareV7) is no longer available to download since June 2016.

2.3. BitTorrent

BitTorrent is created by Bram Cohen and it is still one of the best sources for many people to download movie, TV series and music records. BitTorrent's success depends on the perfect combination of its predecessors' greatest properties. Bram Cohen made a pack from all the best examples and released his product as an easy to use file sharing platform. BitTorrent has launched into a standard file sharing system which is quick, effective, and hard to stop. The system uses bandwidth currency to foster quick downloads and decentralized distribution. Although, the early versions of it needed to be controlled by centralized trackers, the latest version updated as traceless "torrents". According to an analysis in June 2004, 62% of all Internet traffic is P2P related and 53% of all P2P traffic is BitTorrent traffic. Under that circumstances - after the outstanding success of the BitTorrent system - many other popular services have been released such as; The Pirate Bay, IsoHunt, Kickass Torrents. Due to the spreading idea of the torrent system, many BitTorrent users started to concern about their privacy. Due to the IP based download system of some services, millions of users have become anonymous on the network by VPN services. Being anonymous or not - BitTorrent users are mainly categorized into two; leechers and seeders. The term "seeders" refers to the users who are doing both upload and download. Seeders are

the source of the system and the more seeders present per file, the faster the download is. The term “leechers” refers to the users who are using the system just for download and do not allow their files to be share.

2.4 Direct Connect (DC)

NeoModus was established as a company created by the adware "Direct Connect" by Jon Hess in November 1999. DC is another P2P file sharing protocol in which the most popular method of sharing files in closed-networks was. It was a variation of Napster hybrid model. DC was intensely utilized within the university and college scene where students connect to a central hub and can download files directly from one another at very high speeds within the local networks. The biggest advantage of DC was that outside agencies and other various third parties could not access the content of the network. There are two sorts of modes a client can be in: either "active" or "passive" mode. Users utilizing active mode can download from any other person on the system, while passive mode users can just download from active ones. According to the Internet Study report of Hendrik Schulze and Klaus Mochalski (2008-2009) DC network was especially popular in Eastern Europe including Turkey. 18% of P2P users were on the DC system. DC++ is the software to involve the DC network and it is still in active development today but is not as common or widespread as it once was.

3. Video on Demand (VOD)

3.1 Cable and Satellite TV Providers

Until the Video on demand (VOD) systems, a client was depending on a specific broadcast time on TV. After the idea of VOD, we all gain a flexible schedule to select and watch/listen to video or audio content, rather than having to watch at a particular period. Due to the personalized time schedule demand, Cable and Satellite TV providers had to take a quick action to protect their business. In 1998, Kingston Communications was the first UK company to create a completely commercial VOD service and the first to consolidated broadcast TV and Internet access using IP delivery over ADSL. In a few years, video consumption reached an incredible level and 80% of American internet users had watched online video (2010). The majority of providers inevitable started to offer VOD streaming, free or paid content and the opportunity to set up your own beginning time. The Turkish operator of that global trend was Digiturk. Digiturk Plus is launched in April 2007 as an additional service which includes VOD feature. The users were able to select and rent movies from a wide range of genres, record the broadcasts to watch later again. TV providers are still maintaining their VOD contents and investing in it to keep their audience.

3.2. Pirate Platforms

Due to the technological developments, increasing internet speed made the users able to watch a video without any download preparation. When you click on a link, you may watch the video simultaneously with the current streaming capacity. After the VOD term is widespread and the internet speed is adequate, some pirate online platforms came on the scene. Many well-executed websites have been followed by thousands of users such as; dizimag.com, yabancidiziizle.com, dizipub.com, unutulmazfilmler.com. They basically offer an optimal level of resolution and the sufficient variety of contents. Although their all content is illegal and pirate, the idea of these platforms brings the comfort of “easy to find and watch” to the users. Clients do not require any login, long-time research for download file or any payment at all. That idea makes the users more impatient to reach what they want to watch. They all had a legacy fight with the court and changed suffixes many times to remain. Due to the coders’ anonymous names and some IP tricks, they are able to maintain their existence. However, their revenue comes from user scale and advertising, and these ads interrupting the users during their watch. That disturbance and “easy to find and watch” habits brings many users to the next step; legal and online VOD platforms.

3.3. Netflix

Netflix is an American entertainment company found by Reed Hastings and Marc Randolph in August 1997, in Scotts Valley, California. In the beginning, Netflix was an online DVD rental service which automatizes your trade according to your preferences. By

the years of insane in-store DVD circulation, Netflix took the opportunity of the internet and gives you a flawless service with a flat monthly fee and you are able to keep the DVD as long as you like. Netflix sends you the next one on your wish list automatically. At the same time, another company named Blockbuster was another dominated player within the same market. These two companies were competing with each other and Blockbuster took the opportunity to rent some sort of contents in addition DVD such as Blu ray and video games. Also, Blockbuster offers you an in-store exchange for your online rentals. That was the time for Netflix to find something novel to keep its market share. Netflix brings it one step forward and transfers its operation to “all you can watch” subscription model and gives you unlimited DVD rental opportunity. After the rise of online streaming technology, Netflix redesigns its operation and started to rent online movies. It was not a file download, it was a real-time streaming which is the base of VOD. Netflix released "all you can eat" plan again that offers thousands of movies and TV shows for a flat monthly rate which is called Subscription Based VOD (SVOD), whereas Blockbuster is a pay-per-view video-on-demand service which is called Transactional VOD (TVOD). That is the end of their competition and raise of Netflix as the trendsetter company of the VOD market. Netflix made a subscriber plan which gives them access to thousands of movies and TV shows via a computer Web browser or nearly every Internet-connected home video product available. Netflix used its previous database from DVD subscribers and analyze them to have an accurate understanding of user profiles. By that way, Netflix provides the users a personalized account and watch lists according to their taste. One other problem that Netflix faced with was the dependency on content creation and the company \$8 billion to make its library 50 percent original by 2018. They have been successful for now, for instance; House of Cards, produced by Netflix, has become one of the best prevalent TV series of the year. In January 2016, Netflix opened its operation in Turkey and started to localize the content. On September 2016, completely adapted Turkish version

has been launched and announced on Twitter from Netflix US account as “Naptınız? Vardınız mı? @NetflixTurkiye”. With the help of their localized advertising plan, they are doing very well until now.

3.4. Tvyo & Netd

Apple iTunes Store opened for Turkey in December 2012 for music and films. After that launch, Turkish companies are accelerated their online business on VOD and created two main platforms. The first one is Tvyo which is a VOD website launched on November 2012 by Doğuş Media Group. It offers TV series mostly broadcast on Doğuş Holding’s TV channels; NTV, Star TV, CNBC-e, NTV Spor, Kral TV, e2, Kral Pop TV. All the content was free and ad-supported. There was not a premium / paid version and registration was optional. The second one is Netd, which is almost the same concept only differentiated with owner company; Doğan Media Group. Netd is launched in January 2013 and offers TV series mostly broadcast on Kanal D. Both companies have the same origin which is collecting all of their TV channel’s content in one platform. However, they could not offer any user-centered innovation and their TV channels already have their own websites. Basically, users could not find any reason to subscribe them. Although both of these are well-invested projects, they could not catch the expected level and stopped their operation.

3.5. Puhutv & BluTV

After the unsuccessful attempts on online VOD, two biggest Turkish media companies take novel actions to catch the era of online VOD. BluTV (launched on February 2016, by Doğan Media Group) and Puhutv (launched on December 2016, by Doğuş Media Group) aimed to offer a user-centered service. For example, existed VOD platforms divide videos into pieces whereas BluTV and Puhutv offer a seamless experience. To support that seamless experience, they create multiple device support and especially worked on mobile app maintenances. These two platforms basically serve the same target group, but their business and content creation model differ. While BluTV uses Subscription based VOD (SVOD), Puhutv utilizes Ad-based VOD (AVOD) like Tvyo. As the content creation, BluTV based on Doğan Media Group's TV Channel contents, D Smart's international contents and its own original contents. On the other hand, Puhutv making special deals with production companies and trying to get wide range of content other than Doğuş Media Group. Puhutv also uses Doğuş Media Group's channel contents and creates its original contents as well. Both platforms are following the Netflix model excluding their catch-up service which means publishing the video right after the broadcast on TV. Their claims are; watch your missing TV Series and watch them "whenever / wherever you want". Their launch plan included very attractive TV series with outstanding cast and scenarios. BluTV's first original content was "Masum" which is broadcasted one season and worked very well, although monthly fee does not match the Turkish user habits. On the other hand, Puhutv launched "Fi" which is one of the best seller books of the previous year. In addition to the reputation of the scenario, the cast was consisting of almost 10 very famous players. Both platforms caught numbers of subscribers with the help of their original contents and they are planning to create their own

production continues to increase the number of their audiences and keep them as well. In addition to their impressive execution, they are trying to understand what the user wants. Their success is depending on the current user habits. In the new world, the user's consumption model has been transformed into more individual and they would like to watch the videos independently "whenever / wherever they want". Also, RTÜK obligations make the broadcast scenarios superficial, on these platforms, there is not such a pressure and they are able to reflect the real scenario. The last advantage of BluTv and Puhutv is optimum durations per video, it is a differentiation from very long broadcast TV Series.

4. Conclusion

To summarize, we met with online movie approximately in the year 2000 and then the fall of DVD's accelerated. Now we don't even have a DVD player in our lives. Our P2P adventure was started by Napster and supported by many other services such as; LimeWire, Kazaa, Gnutella, Bear Share etc. I would like to dig into the most popular ones in Turkish history. We needed to transfer our files before our watch time, due to the insufficient level of internet technology. We got additional hard disks to keep these huge data. After internet evolution, we are able to watch whatever we want in real time. We're living in an era of speed and getting more and more independent in every scale of daily life, and leisure time activities are one of the best reflection of our improving habits. Movies and TV series are kept paced with our new lifestyle and given us according to our exact demand. That is the time for VOD concept. It's gaining more power day by day and analyzing our user behaviors accurately with the help of artificial intelligence. It is getting more personalized and comfortable day by day. On the other hand, in Turkey, the fair usage policy is restricting our

consumption demands. Due to the current VOD improvements in the Turkish market, some novel adjustments are supposed to be done by government and internet provider companies. As I said above, we are living in an era which is the idea to get wherever and whatever we want in terms of content consumption and it brings some new requirements on limitations.

References

Digiturk beIN ile yenileniyor. (n.d.). Retrieved from <https://www.digiturk.com.tr/>

Fritz, B. (2011, October 04). Best Buy sells Napster to rival Rhapsody. Retrieved January 07, 2018, from <http://articles.latimes.com/2011/oct/04/business/la-fi-ct-rhapsody-napster-20111004>

G. (2012, April 22). The History of File-Sharing. Retrieved January 07, 2018, from <https://torrentfreak.com/the-history-of-filesharing-120422/>

Grizzard, J. B., Sharma, V., Nunnery, C., & Kang, B. B. (2002, February 01). Peer-to-Peer Botnets: Overview and Case Study. Retrieved January 07, 2018, from https://www.usenix.org/legacy/event/hotbots07/tech/full_papers/grizzard/grizzard_html/

Home. (n.d.). Retrieved from <http://us.napster.com/>

International. (n.d.). Retrieved from <https://www.blutv.com.tr/>

Jacobs, A. K. (2008, September 15). Best Buy to buy Napster for \$121 million. Retrieved January 07, 2018, from <https://www.reuters.com/article/us-napster-bestbuy/best-buy-to-buy-napster-for-121-million-idUSN1550308820080915>

LimeWire, Napster, The Pirate Bay: A Brief History of File Sharing. (2010, October 27). Retrieved January 07, 2018, from <https://www.geek.com/gadgets/limewire-napster-the-pirate-bay-a-brief-history-of-file-sharing-1359473/>

Menn, J. (2003). *All the rave: the rise and fall of Shawn Fanning's Napster* (1st ed). New York: Crown Business.

Mennecke, T. (2006, May 05). Slyck News - BearShare Settles for \$30 Million. Retrieved January 07, 2018, from <http://www.slyck.com/news.php?story=1176>

Pogue, D. (2007, January 24). A Stream of Movies, Sort of Free. Retrieved January 07, 2018, from <http://www.nytimes.com/2007/01/25/technology/25pogue.html>

Puhutv | Sen Nasıl İzlersen. (n.d.). Retrieved from <https://puhutv.com/>

Roos, D. (2008, January 25). How LimeWire Works. Retrieved January 07, 2018, from <https://computer.howstuffworks.com/limewire.htm>

Schulze, H., & Mochalski, K. (2009). Internet Study 2008/2009 (Rep.). Retrieved January 07, 2018, from Ipoque website: <http://www.cs.ucsb.edu/~almeroth/classes/W10.290F/papers/ipoque-internet-study-08-09.pdf>

Sign In. (n.d.). Retrieved from <https://www.netflix.com/browse>

Statt, N. (2017, October 16). Netflix plans to spend \$8 billion to make its library 50 percent original by 2018. Retrieved January 07, 2018, from <https://www.theverge.com/2017/10/16/16486436/netflix-original-content-8-billion-dollars-anime-films>

History of Online Dating in Turkey: The Case of Gabile.com - Atınç Gürçay

Abstract

Dating and mating have been an undeniable social practice of societies. This reality occurs in various ways and by different medium. One of the most used medium for dating for late 20th and 21st century is the online platforms or social networking sites/platforms. There is no doubt that people still using traditional means of dating. The transformation from traditional to online has started two decades ago. Turkey has been chosen as the case study for this research. The internet practices in Turkey is developed through forums and chat rooms. In this research gabile.com was chosen to document a section of the history of online dating in Turkey. This particular website is one of the first attempt to create an online space for LGBT+ individuals. The history of this website was told by an executive of the organization. Of course, a brief literature review on online dating was added to this study.

Introduction

This research tends to define and give a thick description of the history of online dating for LGBT+s in Turkey. In order to make sure that online dating has been covered properly a literature review is added. I have chosen a local website to focus on dating and mating for LGBT+s. This website has launched in the late 1990s and early 2000s. Right after the launch of the Internet in Turkey in 1990s, firstly chat rooms and IRC servers have been

launched. During this period of the internet people often used internet to connect to others. Thus, it could be said that people have used various methods and media platforms in order to find a mate or date. In Turkey, people used more or less the same methods to date online. Firstly, there were server providers which were the owners of the IRC servers. These providers were allowing the users to create their own chat groups/channels. By doing this, early versions of the dating websites have come to life.

This research has done to collect data from the early comers on the world of online dating. To do this I have selected the major websites for LGBTQ community in Turkey. GaBiLe.com which is a well-known LGBTQ dating, mating and news website, founded in 1999. In order to collect data, I have conducted an interview with a representative from GaBiLe.com.

There is a main motivation to conduct this research. It was important to point out how the concept/practice of online dating for LGBTQ community develop in Turkey.

Online Dating

“Social Network is social structure made up of individuals (or organizations) called “nodes”, which are tied (connected) by one or more specific types of interdependency, such as friendship, kinship, common interest, financial exchange, likes/dislikes, or relationships of beliefs, knowledge or prestige. Online dating applications and websites (services) are one of the most used social networking platform.” (Abhyankar, 2011).

Another definition has given by Boyd and Ellison, “We define social network sites as web-based services that allow individuals to (1) construct a public or semi-public profile within a bounded system, (2) articulate a list of other users with whom they share a connection, and (3) view and traverse their list of connections and those made by others within the system. The nature and nomenclature of these connections may vary from site to site.” (2007)

As the part of the Social Network Sites (SNS) dating services plays a big role in people’s everyday life. Although this service has a relatively short history, it has created an impact on people. These services are the examples of the popular of social networking sites. Individuals have been using these services to match with others due to several criteria such as personal criteria, algorithms, website’s affordances to filter users. Individuals are offered to create profiles to connect with others. Through these profiles, it is possible to include the age, gender, location, physical attributes, socio-cultural status and daily habits to match with others (Badur et al, 2012). These profiles often have two media types. First of them is the text, members are allowed to enter different sorts of information to their profiles. The other major element for the profile is the visual material, so they can insert photograph. One of the most important aspect of these services is the affordance of the medium/platform. From the very beginning instant messaging and owning profiles. Through the time, the communicative affordances got more complex. However, this research tends to see the historical part of the online dating. Therefore, communicative affordances will not be included in the text.

Online dating has emerged in the late 90s as a method to meet other people and establish new relations. We can claim that dating online was a practice from the first day. Ali and Wibowo’s work on online dating services gives us insight to capture this reality. As stated in Ali and Wibowo’s article, a platform called Brainz (2011) provides us a brief history

for dating online: “The Internet was being used for dating almost from day one. Even before the Web itself was created, bulletin board services and newsgroups played host to a variety of Internet dating activities, many of them unintended.”¹ The medium’s affordances got wider, the services got more complicated and so on. Brainz shares more information on the first online dating platforms, as we know today, as this: “The first major Internet dating web site is widely held to be the combination of kiss.com and match.com, which were both registered by the same person in 1994 and 1995...” It is expectable that the market would get bigger in no time. “By 1996 there were 16 dating web sites listed in Yahoo!, which was a directory at the time, and other powerhouses such as Friendfinder.com and OneandOnly.com had already started up.” (2011)

The Brainz would explain the cultural encouragement like this, “In 1998, Internet dating got a cultural boost with the release of the movie “You’ve Got Mail”. The movie, which reunited “Sleepless in Seattle’s” Tom Hanks and Meg Ryan, focused on two business rivals who hated each other in person but fell in love over the web. Though the movie didn’t focus on internet dating directly, it put meeting someone on the web in a positive light and showcased the Web as a tool for bringing people together, even those who don’t like each other in the physical world.” (2011)

The social networking sites (SNS) were established in the late 90s and early 2000 in the form of dating (Boyd & Ellison, 2007). As stated in the work of Badur and et al., “One of Turkey’s most prominent online dating sites, siberalem.com was founded in 2000.” (2012). Although this is the first website initiation for online dating. In the following chapters you will be able to see the other attempts as well.

¹ "History of Online Dating - Brainz." <https://www.brainz.org/history-online-dating/>. Accessed 5 Jan.. 2018.

The Interview

There are several studies on online dating both in global and Turkey. Some of these works have done in quantitative methods to document several data. However, for this research I have chosen a qualitative method to record the history of online dating in Turkey for LGBTQ community. In order to document the history of Gabile.com, it was decided to have an interview with a representative of Gabile.com. The in-depth interview was done in a semi-structured way. Although, there were question in the beginning, the participant was allowed and encouraged to add up questions and talk freely.

The interview was done with Erman Paçalı who has been the content and press relations advisor of Gabile.com more than a decade.

“I am Erman Paçalı, born in 1987, İstanbul. Currently living in Silivri, I am journalist and radio programmer. Meanwhile I have also been advising Gabile Group websites for content and press relations.”

Erman Paçalı gave me a brief history of Gabile.com:

“Gabile.com has firstly found in 1999 as a part of SuperOnline’s IRC server. The platform was called “gay18”. This is the first launch. During that period, the number of users and chatters were about 150. In the same year SuperOnline shut

down its IRC server. Then gay18 had to move to another platform. The same group started to use another platform, called Mynet, on the same year. The group has used Mynet's server for a while. After a while, there was a need to move to another platform. Then they decided to launch the same chat channel in Zurna.net. The same group was enjoying their time there. Yet, Zurna.net's approach to LGBTQ community was quite homophobic. In 2000, the group has found a website called "gayiz.biz" (biz usually means business yet in Turkish biz actually means 'We') There, Gabile has launched its first website which has both IRC server and a dating website. After a while, the website had almost 2000 users. Until 2005, gayiz.biz was quite successful. However, in 2005 gayiz.biz bought the "gabile.com" domain to include wider portion of the LGBTQ community. The name GaBiLe resembles Ga(y)Bi(sexual)Le(sbian). After the foundation of Gabile.com, there was high demand for membership. Gabile.com was the follow up site for gayiz.biz. Therefore, a group of users have been transferred there directly. Although, the first chat room for dating in Turkey has found in 1999, the first website which offers online dating was established in 2000. Gayiz.biz was online until, it decided to change its name to Gabile.com (2005). Gabile.com had around 13000 members in 2005. Yet, now it has more than 320.000 members. On daily average we are having 2000 users online, 80.000 unique visitor per day. The numbers needed to be more. However, the fast-growing needs created various expectations. In order to meet the given needs, Gabile had a decision to distinguish itself into 3 websites. In 2008, firstly SheMaleTurk.com was built for heterosexuals, transsexuals, lesbians, gays and bisexuals. In other words, for all the gender identities. After the first year, the number of members has got 150.000. A big portion of the users were transferred from gabile.com to distinguish gabile.com for only gays, bisexuals and lesbians. However, after a while, lesbian users have started

to complain about how they are being abused by the heterosexual males. This complaints and need ended up us creating Lezce.com only for lesbian users in 2009. This website has its own editorial board and admission process. All these gender identities and users were under one website for 3 years. Therefore, if we had not distinguished gabile.com into three ones, we would have had more than 320.000 users. However, Shemaleturk.com and lezce.com are still part of the Gabile Group Websites. To be more specific, lezce.com has 13.000 lesbian users meanwhile shemaleturk has still have around 150.000 users. I also wish to speak about the admittance of the lezce.com. The editors work really hard to keep lezce.com safe for lesbian users. First, you fill up a form and then you have a camera-identity verification. To summarize crossdresser and transsexual users were transformed to shemaleturk.com, lesbian users moved to lezce.com and gay and bisexual male users stayed on gabile.com.”

Corporatization Process

“Gabile.com did not have any commercial activities for a long time. Because, the executive board wanted to create a free and social platform for LGBTQ community. However, when the number of members got higher, it took states attention. A platform such as this crowded might have some commercial activities. This doubt of the state led us to establish a company. Therewith, we had open up a new company called Kodme Software Co. Gabile.com and the other websites were put there as sub branches. After the commercializing process, we decided to create what we call Gold Membership for a little fee. Because, the expenses for the website

maintenance got more expensive. After that, we also decided to put some ads on the website. All of these made us tax payers to Turkish Republic. As I said, Kodme is the company which has all the branches. I would not like to call us only a dating website but also a website tries to meet people's need for knowledge and news. There is also a part of Gabile serving as news website for LGBTQ community. Of course, we are not like KAOSGL which is news-oriented website. But we are also doing what we can do to provide news. We felt encouraged after being tax payers to TR. Because, we are now a company pays its tax not only as Kodme but also as the LGBTQ community in Turkey. Thereby, with this courage we registered our brand. By doing this, we became the website which is oriented to provides news, podcast and dating website for LGBTQ community. In addition to these services, we started to do cooperation with NGOs, so we could do something for social benefits. All these improvements required an operation to sustain everything such editors, reporters, radio programmers. Yet, we were not able to fund it. At that point we asked the LGBTQ community to volunteer. We established a highly operational team from volunteers. Today we have 30 IRC server editors, 4 editors for news editing. Also for radyogabile we have 10 people as executives and programmers. In addition to all these, we have 5 people working for lezce.com. We are a big family and getting more and more crowded every day.”

Shut downs

“The gabile.com has blocked 3 times, shemaletürk.com 5 times and Lezce.com twice. The first blockage to gabile.com was because of the

vulgarity/pornographic images. The links (contents) which were considered as pornographic were the pictures of people wearing swimwear. We checked out all the content as they were charged by the Presidency of Telecommunication and Communication (TİB). We were sure that these pictures were not invading anything. We made it clear that the shutout was unrightfully. Because the level of nudity that those pictures including were not pushing the limits. In fact, they were just like the ones that we see daily on traditional media. We said like “if TİB is going to deal this kind of nudity, it should go to beaches and put a mark on people saying, ‘this person cannot be accessed due to TİB’s decision’.” Right after these announcements, they then claimed that the main reason of shutdown was the lack of informational knowledge on the website such as contact info, etc. After 10 days of struggle, TİB removed the ban. The media coverage for this was spectacular. TİB needed to make the first press release in its history. Of course, we have been shut down several times for various nonsense reasons. For instance, shemaleturk.com was blocked once “by mistake”. Another time they blocked lezce.com claiming that website includes pornographic images. However, according to editorial policy of Lezce.com, the home page only has two elements first, the membership application form and member log in element. And you cannot enter any other page unless you log in. When we ask what is pornographic on that page, they could not give any respond and lift the ban. Except that, there were several cases, our content was not in harmony with the law number 5651, but we dealt with them. Besides we already are careful about not publishing content which abuses children, animals etc. or pornography and publishing against Atatürk.”

The differences between Gabile.com and the other platforms

“Our biggest difference is, unfortunately, that we are the one and only LGBTQ social platform in Turkey. For a short while, there was another website which focused on LGBTQ dating. We do not want to say that they were “rival” Because as we think competition raise the quality. We also had a really good relationship with their administrative staff. As I said, their website was closed soon. After that we became the only local platform. Except that, there are several international platforms that have access ban. This is because they are not coherence with the law number 5651. At that point, we are the only one who pays its taxes and publish according to law. In addition to that, we are local website which can be reached by the law enforcers and judicial authorities if needed. For example, if something happens to a user like physical injury or fraud they can reach us. In order to identify the offender, we sometimes share our data. Of course, we are not giving every data they ask us to give. We deal with it carefully for evidences etc. We get 3-4 cases every week. But as we try our best to keep the community safe, people feel safer with us. I should mention that these bans made us more visible and after every ban our number of members got higher. In a usual day we get 200 membership application. However, after bans we got like 800-1000 per day. Every time we got bigger and stronger. I personally remember that after the first ban we got 60.000 application in a week.

Gabile.com, as the only LGBTQ platform in Turkey, is the first website which comes to mind when someone needs to connect with the LGBTQ community. We believe that everyone has their own political and religious beliefs as the executive

board. We should not be close to any political group since LGBTQ community is not accumulate in one political group. We actually had a survey in the website, did not share any results with anyone except you, we have members from Saadet Partisi, AKP, CHP, MHP, TKP, HDP. In order to feel everyone comfortable in the website, we do not publish anything political (in terms of daily things) debates. Of course, we have a world perspective. These are like children rights, animal right, basic human rights... We also expect our users to follow the same path when they argue on the website. From 2005 Gabile.com is not only a dating website but also a website but also a platform which meets people various needs. In that context, we also a news platform, online radio and a forum.”

Conclusion

Gabile.com has an importance for the LGBT+ community not just because it is one of the first attempt to create public sphere on online for LGBT+s to interact with each other dating and mating purposes but also about how they serve to the community especially with their features of covering up what is not covered by the NGOs. Along with the technological advancements, it is important to see their way of understanding the community. This research aimed to point out the history of the first attempt of LGBT+ dating, mating and friendship website from day one to now.

Bibliography

Ali, A. I., & Wibowo, K. (2011). Online dating services-chronology and key features comparison with traditional dating. In *Competition Forum* (Vol. 9, No. 2, p. 481). American Society for Competitiveness.

Abhyankar, A. (2011). Social networking sites. *SAMVAD*, 2, 18-21.

Özseyhan, C., Badur, B., & Darcın, O. N. (2012). An association rule-based recommendation engine for an online dating site. *Communications of the IBIMA*, 2012, 1.

boyd, D. M. & Ellison, N. B. (2007). Social Network Sites: Definition, History and Scholarship. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 13(1)

Orr, A. (2004). *Meeting, mating and cheating. Sex, love and the new world of online dating*. Upper Saddle Rivers, NJ: Reuters Prentice Hall.

Vaka Çalışmaları/The Case Studies

How Turkish Literature Permeated to Hypertext and E-Publishing: The Intertwined

Cases of *altZine* and *altKitap* - Sercan Şengün, Şevket Tüfekçi

Abstract

This article presents a joint case study of *altZine*¹ and *altKitap*²—two Turkish websites disseminating free access literature and electronic books respectively. Both projects were created in the late 1990s and early 2000s and are still being maintained by intertwined teams (including one of the authors of this article) and overlapping visions. The preceding electronic magazine, *altZine*, began publishing monthly issues comprised of plain text, hypertext, multimedia, hypermedia, and participatory literary works in March 1998. The publication changed its presentation (e.g., imitating a physical magazine, focusing on animation, facilitating user input, etc.), technology, publication frequency, and teams over the years and is about to celebrate its 20th year online. The latter electronic presshouse, *altKitap*, began publishing free access Turkish ebooks in July 2000, some of which were later physically printed by various publishers. In time, *altKitap*'s selection expanded into academic studies, visual novels, and an annual short story competition wherein the participant stories were published as a collection.

Keywords. Literature, Hypertext, Interactive Literature, Electronic Publishing, *altZine*, *altKitap*

¹ www.altzine.net; <https://tr.wikipedia.org/wiki/AltZine>

² www.altkitap.net

1. Introduction

Within the past few decades two intertwined projects tried to reimagine the position and potential of Turkish literature and publishing within the new digital communication platforms. On the one hand, monthly electronic magazine *altZine* (first issue: March 1998) mobilizes original Turkish literary texts to create hypertextual and multimedia works. Throughout its two decades of publishing, the magazine inspired many established and amateur authors to create text, hypertext, and multimedia experimentations online and in Turkish. On the other hand, electronic publishing house *altKitap* (launched: July 17, 2000) disseminates free electronic books (also called *altbooks*) specifically written, designed, and produced for screen-reading. Both of the projects have undergone design, technology, and team changes over time and they are still operational online.

In this chapter we present a history of these projects along with interviews with their creators. As well as having a media archival value, the interviews and historical information also underscore some challenges, learnings, and possible future directions for publishing and hypertext for Turkey in particular and globally in general. We begin with presenting a brief history of hypertext internationally to establish the digital literature environment in which *altZine* was born. Next, we create a summary of the history of *altZine* from an interview performed with the founder Yekta Kopan—the full interview in Turkish is also presented as an appendix. Before moving onto the history of *altKitap*, we present a section in which we analyze the hypertext works of Murat Gülsoy that were published in *altZine* as case studies. This section aims to establish a baseline to compare *altZine* and hypertext experimentation in Turkish with other global counterparts. The analysis is also accompanied by an interview with Murat Gülsoy in English as an appendix. Next, we present a summary of the history of

altKitap from an interview with one of the founders, Adnan Kurt. This full interview in Turkish is also available as an appendix. Finally, we discuss the general patterns and experiences as voiced by participants or emerged from the historical data.

2. A brief history of hypertext

In order to understand the concepts and features of hypertext, it is important to trace its evolutionary process. Therefore, in this section, we present a brief history of hypertext, underscoring its pioneers and milestones.

Even though hypertext is considered to be a relatively new discipline, it has its own long history. Since various researchers from different disciplines have traced its evolution from divergent points of view, it is possible to encounter some diversified conceptual and historical academic information varying with the academic backgrounds of the researchers, the countries that they are from, or the languages that they surveyed. In any case, there are considerable common points among these studies.

Developed with the contribution of different disciplines and diverse approaches, hypertexts have been gradually called with numerous terms: hypertext, hyperfiction, cybertext, hyper-literature, interactive literature, electronic literature, digital literature, ergodic literature, etc. Typically used as synonyms, these terms generally reflect and focus on some selected special features of hypertextual works. For example, the term “hypertext,” originally coined by Ted Nelson, is defined as “[a text] that branches and allows choices to the reader, best read at an interactive screen” (Nelson, 1987, p.2). Other terms like “cybertext” or “ergodic literature,” coined by Espen Aarseth, focus on the mechanical

organization of the text and place their readers (or users) into more integrated positions (Aarseth, 1997). To explain the process of cyber-textuality Aarseth notes: “[*in this process*] the user will have effectuated a semiotic sequence, and this selective movement is a work of physical construction that the various concepts of ‘reading’ do not account for” (Ibid., p.1). This new hypertextual notion of integrating the reader/user to the text is inspired from the literary works of French researcher Roland Barthes (1970). Another term, the genre of “net art,” focuses on the rhizomatic features of the text (the term rhizome describes networks without hierarchy and was coined by Deleuze and Guattari, 1980). For other terms like “hyperfiction” and “hypertext fiction,” the focus is typically on the artistic feature of hypertexts. Recently, the term of “electronic literature”—especially with the foundation of ELO, The Electronic Literature Organization, in 1999—has been used as an umbrella term for the texts that are “born-digital” (Hayles, 2008; Simanowski, 2010).

It must also be underscored that this historic process of definition is synchronic with the evolution of computational and hypertextual technologies. In this context, the idea of hypertext coincides with 1940s. In 1945, the famous mathematician Vannevar Bush, one of the advisers of the American President Franklin Delano Roosevelt, developed the vision of “Memex,” memory extender, a hypothetical adjustable microfilm viewer with a structure analogous to that of hypertext (Bush, 1945). He is generally cited as the first person who thought interconnecting texts with technological apparatus (Nyce *et al.*, 1991). In his best-known article “*As We May Think*,” Bush (1945) explains his vision of how the vast amount of information can be utilized in a much more effective way. This mechanism, *Memex*, stores the information on magnetic tapes. Thought to be the core of today’s computer technologies, *Memex* is complemented by a control unit for processing the data recorded on the magnetic tapes and a display system for delivering them to the user. Every node of stored information is linked with each other so that they can be dumped in linear or nonlinear ways. This device

doesn't process data automatically and it needs a user to execute its functions, such as ordination, classification, sorting, categorization, association, alteration, traduction, and transformation. Although never been constructed, Bush's vision had a significant impact on the development of today's hypertext systems.

The idea of a memory extender would require some twenty years to come to life thanks to Ted Nelson's (1965) studies. Nelson, a young MIT researcher presents his seminal article at the 20th National ACM (Association for Computing Machinery) conference in which he explains the characteristics of "hypertext." In Nelson's (1965) definition the term "hypertext" refers to "*a body of written or pictorial material interconnected in such a complex way that it cannot conveniently be presented or represented on paper*" (p.96). With the concepts of "hypertext" and "hypermedia," Nelson illustrates the two most important characteristic of today's hypertextual technologies. First, this new form of text provides a freedom to the reader/user by facilitating multilinear access to the text. The freedom of access makes the reading process of multilinear digital texts more convenient. Second, the ability to connect not only written texts but also different media assets (e.g., images, video, audio, etc.) transforms the concept of a document from being a combination of written units to multimedia presentations.

In short, Memex and Xanadu (Nelson's computational machine) projects define the basic elements of today's hypertext systems which can be summed up as: mechanisms, links, data units, interactions, and users. To summarize, a hypertextual work is a computational *mechanism* wherein the *users* create their own reading paths by *linking data units* while *interacting* with them.

The first functional hypertext mechanisms were created in the late 1960s by a group at Brown University in the leadership of Andries van Dam (Hypertext Editing Systems HES in

1967 and File Retrieval and Editing System FRESS in 1968). The first commercial hypertext mechanism for entertainment and personal use was *Hypercard* that was developed in 1987. Designed by Bill Atkinson, it “*was not really a hypertext product from the beginning [but] a graphic programming environment*” (Nielson, 1995, p.57). Since *Hypercard* was delivered freely with every new Mac produced after 1987 and mobilized a simple scripting language called *HyperTalk*, it became widespread among users compared to other hypertext platforms (Ibid.).

Meanwhile, in 1987, another hypertext-authoring program, *Storyspace*, was presented by Jay David Bolter, Michael Joyce, and John Smith. *Storyspace* became one of the most important authoring tool for creating literary hypertexts. The most famous pioneer literary hypertexts were produced with *Storyspace*, such as Michael Joyce’s (1990) *Afternoon A Story*, Stuart Moulthrop’s *Victory Garden* (1991), and Shelley Jackson’s (1995) *Patchwork Girl*. These works were distributed by Eastgate Systems, first as floppy disks, then as CD-ROMs.

Hypertext authoring tools transform the ancient reading activities into a new writing process which can be called as *wreading* (writing + reading). Some theorist of the digital era (especially George Landow, 2006) think that the products of this kind of platforms are the materialized versions of postmodern literary approaches. For instance, Barthes’ (1975) “open” and “writerly” text notions spring to life in hypertexts. Another innovative feature of this authoring platforms is the capability to create dynamic links. Mobilizing this feature, authors can script meta-narratives where users choose their own order in creating/writing narratives by linking different nodes which will be active regarding to their *wreading* process.

Nevertheless, linking these individual hypertext systems to others was due to the advent of the “Internet.” Twenty years after being founded in the US, ARPANET, a computer

network between the US universities, was transformed into INTERNET. With the advent of World Wide Web, designed by CERN scientist Tim Berners-Lee in 1989, hypertext authors didn't have any more use for special hypertext authoring programs such as *Storyspace*. Although, at the time, some of these tools were more beneficial in creating literary hypertexts (especially with their sophisticated linking possibilities) compared to WWW's authoring capabilities—a comparison which doesn't hold true today. Modern scripting and distributing options are more simple and more convenient in WWW systems.

While presenting a brief history of the hypertext, the relation between the avant-garde literary studies and hypertextual literary studies must also be underscored. In many well-known hypertextual analysis this relation is presented considerably (Bolter, 1991; Landow, 1992; 2006; Bouchardon, 2009; 2014, Bell *et al.*, 2013). In one of his best-known books, *La Littérature Numérique le Récit Interactive*, Bouchardon (2009) states that “*digital literature is not borne ex nihilo*” (p. 188). He divides its filiations in three: combinational writing, fragmentary writing, and visual and aural writing. Here, while visual and aural writings refer to works of letrist, concrete, Dadaist, and surrealist poesy; fragmentary writings refer to collage and cut-up techniques of postmodernism and Nouveau Roman. Finally, combinational writing refers to the works combined with analogue techniques.

Even though different kinds of classical combinational writing examples could be found in various national focus—such as Jörgen Schaffer's (2007) *Gutenberg Galaxy Revis(it)ed*—OULIPO (*Ouvroir de Littérature Potentielle*) Group's artworks are the most telling examples in Francophone and Anglophone analysis studies. Especially, the works of Raymond Queneau such as *Cent Mille Millions de Poèmes* and *Un Conte à Votre Façon* are the among the most important. Queneau's *Cent Mille Millions de Poèmes* is a poesy (writing) machine wherein classical readers are invited to create their own sonnets in 1014

different ways. Marc Saporta's *Composition No.1* is another example of this kind of combinational literary artwork. Saporta's work is the first ever book distributed in a box. It frees the reader to decide the order they read the book. Thanks to this feature, this book becomes a worldwide symbol, questioning author-centered linear textual structures (Douglas, 2001).

3. History of altZine

The history of *altZine* has been compiled from an interview with Yekta Kopan, the founder and the lead editor of *altZine* between 1998-2008. This interview was specifically performed for this chapter over email. The complete text for the interview has been supplied in Turkish as Appendix A.

altZine is a digital literary magazine project coined by Yekta Kopan and Murat Daltaban. It was designed as a part of "80060," a play/performance for the 10th Istanbul Theatre Festival in 1998 written by Özen Yula and directed by Murat Daltaban (Çamurdan, 1998). The initial technical team was led by Sercan Şengün and comprised of Onur Yıldırım, Baran Dilber, Onur Dikyar, and Mert Hürtürk till 2008. The first issue was published in March 1998 at the url: www.altzine.net. Each new issue was scheduled to be published around midnight between the two consecutive months. As of 3rd issue, Murat Gülsoy and various other authors from printed literature magazine *Hayalet Gemi* were added to the list of *altZine*'s authors. The exposure of the magazine picked up speed after this expansion of author-base, attracting many established and amateur authors to create experimental works. Each issue of the magazine had a number of works between 8 to 20.

Kopan recollects some of the common questions and concerns he received about the publication and notes that the most pervasive ones were about the authority of this new medium and the literary quality of the works within (see Appendix A). Specifically, those stemming from the notion that there is a “literature-proper” and hypertextual *wreading* is a threat undermining its quality and value. The “decline” or “exhaustion” of literature by hypertext has also been the position of some academics towards the turn of the century (Birkerts, 1994; Fitzpatrick, 2002). While Bolter (1991) asserts that hypertext is a remediation process of print, recent viewpoints paint both forms of expression as distinct and cooperative rather than competitive experiences (Şengün, 2013).

altZine finalized its first wave of regular publishing in 2008 and remained dormant as an archival magazine between the years of 2008 and 2014. In this first wave, the magazine mobilized many different web technologies and user interface designs. Initially the magazine began with simple HTML pages with text, images, and hypertext links. Starting from the 3rd issue, works created with Macromedia Flash animations appeared. Simple HTML works also began to be enriched with interactive Javascript applications. In some issues, the magazine adopted a single file Macromedia Flash conversion mimicking a real magazine, complete with page layouts and page turning animations. Before going dormant, the whole archive of the magazine was incorporated into MySQL databases and became searchable through PHP pages. During the dormant years the readers were invited to submit their own texts on selected topics through web forms which became part of the magazine. Additionally, some few numbers of editorial content were added irregularly.

In 2015, *altZine* was passed onto a new editorial and technical team as its second wave of regular publishing: Su Başbuğu, Özge Calafato, Tuğba Çelik, Hande Ortaç, Engin

Türkgeldi, and Mevsim Yenice. In its current version, the online magazine publishes 4 thematic issues a year which coincide with yearly equinoxes.

4. Case studies of hypertextual works from *altZine*

In this section we focus on some collaborative works of Murat Gülsoy and Sercan Şengün as a case study of Turkish hypertextual works published in *altZine*. We base some of these analysis on information provided through an interview with Murat Gülsoy which was specifically performed for this chapter over email. The complete text for the interview has been supplied as Appendix D.

There is a close relationship between analogue experimental literature studies and the first hypertextual literary artworks created in Turkey. As a classical experimental literature author, Gülsoy was writing different kinds of analogue experimental literary artworks targeted at printed media before his involvement in *altZine*. With these analogue texts he was trying to question the notions of literature, literariness, writing, text, document, narrative, and narrativity. His focus was: (1) to transgress the boundaries of these notions; (2) to enrich them with other sign systems, media, and modes; and (3) to present and publish them on different platforms. In his printed works, the elements inherited by Aristotle (1990) such as story, characters, plot, space, and time were being left aside to create new avant-garde narratives. Gülsoy was scrutinizing the literariness, narrativity, and their elements in interpretative metatextual context. Within this scope, he was transforming some of his texts into experimental artworks in which art, literature, science, hermeneutic, and interpretation were intertwined. He was casting meaning-creation aside and trying to play with the form in

order to create his own expression combined with different modes and sign systems (Tüfekçi, 2017a).

Consequently, Gülsoy prefers transferring some of his experimental artworks on digital platforms and produces some others directly on the digital medium. At this point, he collaborates with *altZine* and Sercan Şengün. As well as reincarnating some of Gülsoy's pre-existing texts within the digital magazine, the collaboration also results in the creation of new ones. These new hypertextual works especially mobilize the digital opportunities of experiencing literariness through different expression tools left behind by printed technologies.

Yazı Çölü (2012) and *Genleşen Kafka Metni* (2004; 2012) are two literary artworks that exist in different forms both as printed in Gülsoy's books and digitally within *altZine*. Another important collaboration that exists outside of *altZine* is *Bize Kuş Dili Öğretildi* (2004; 2012) which is a hybrid text designed and created using a multimodal literary approach. This text invites classical readers to new mental forms of rereading, *wreading* (writing/reading), rewriting, and recreating as well as confronting them with a collage of different modes and sign systems intertwined firmly (Tüfekçi, 2014, p. 83).

Yazı Çölü is an example of transition from digital to printed in Turkish literature. Though, at first sight, it leaves the reader with the impression that it cannot be considered a real hypertextual artwork because of its simpler structure, *Yazı Çölü* was created as a hypertext connected to its title and its main presenting page by hypertextual linking technics. Besides, this digital version wasn't able to properly be printed in a book using classical printing methods. "*Bearing a striking thematic, fictional and stylistic similarity to Queneau's Un Conte à Votre Façon, this simple hypertextual structure has questioned the notion of 'end' within the framework of hypertextuality*" (Tüfekçi, 2017a, 175) and digital narrativity

with its very long one-piece node designed as a metaphor of ‘writing desert’—referring to the infinite characteristics of the literary cultures and international hypertextual networks.

By not providing a metadata about the hypertexts during their presentations, Gülsoy and Şengün take into consideration the possibility of purposefully causing extra duties to their potential readers in reading these kinds of new texts. In the example of *SÖZEL – Soru 47* (1999) and *Yol Arkadaşım Kafka* (2001), the narrative mechanisms are presented visually in the opening window as a *mise-en-abyme* or a digital mapping technique. These two hypertextual works question some elements of classical literariness in a parodical manner.

İçboşluk (2000) and *Bir İnsan Yaratmak* (2001) can be considered as examples that reflect very rich digital artistic features. *Bir İnsan Yaratmak* is designed as a ‘writing machine’ parodying one of the most important metaphors of digital literature studies. Its users are permitted to choose their own way to create their own narrative on this “*narrative macrostructure*” (Bouchardon, 2014). As in the example of many other hypertextual artworks, its users can create many kinds (6561) of individual narratives. Here, it is seen that “*digital literariness has overstepped the boundaries of traditional literature and started to create the conventions of a new literariness*” (Sivri and Tüfekçi, 2017, p.338).

İçboşluk is designed mainly using a digital rhetorical technique: “*the figure of appearance/disappearance*” (Bouchardon, 2007). In this hypertextual structure the main window of the hypertext is a black one. When the user starts to move its cursor, different writing blocks appear and disappear regarding these movements. With 37 different linking points hanged in the darkness of *İçboşluk*, every user accesses the text from a different path and tries to construct their own narrative path. The nodes, the written blocks of this hypertext structure, cannot be fixed neither temporally nor spatially. The work is a very important deconstructional example of classical linearity, narrativity, and literariness; focusing on how

the elements of classical literariness such as author, reader, text, story, end, meaning, characters, and supporting mechanism are transformed and how a new radical digital literariness is produced. The users of *İçboşluk*—as readers of a digital narrative macrostructure—tries to produce an escape line between all delimiting layers of classical literariness through the agency of this digital interactive narrative production experience. They reconstruct the past and the future during the eternal darkness of the moment, try to balance the chaos, create connections in every direction, and avoid the domination of representation, to create their own micro-narratives. (Tüfekçi, 2017b, p.615)

These experimental artworks scrutinizing different elements of literariness both classical and digital and have shown a gradual development from in time, embracing the whole literary process.

5. History of altKitap

The following long excerpt is from the initial introduction text that was presented at the homepage of *altKitap*, as it was first published on July 17, 2000 at the url: www.alkitap.com. The Turkish version of the excerpt is presented in Appendix B.

“We dreamed of a garden, we wanted to shape it together.

The communication technologies and electronic data processing/storage methodologies are moving us towards a revolution. One of the most important revolutions in the history. The best parts of this revolution are the personal/intellectual/cultural freedoms that come with it. It is such a process that you can shape this revolution with your dreams.

altKitap is one of those initiatives that tries to shape this revolution. Instead of reaching out to the reader by distribution from the source, this initiative adopts providing direct access to the source—centralizing the reader.”

The history of *altKitap* has been compiled from an interview with Adnan Kurt, one of the founders of the website. This interview was specifically performed for this chapter over email. The complete text for the interview has been supplied in Turkish as Appendix C.

altKitap was founded by Murat Gülsoy, Yekta Kopan, and Adnan Kurt, based on their experiences from the printed literature magazine *Hayalet Gemi* and the literary hypertext magazine *altZine*. The project aimed to merge literature, publishing, technology, and art. The initial technical team was comprised of Faruk Ulay (e-book design), Sercan Şengün, and Onur Yıldırım (website and database designs). Later, Cem Uçan joined the team as a book editor.

At launch, *altKitap* had six e-books in its archive (or *altbooks*, as they were called by the project). All the books were original to the site, designed specifically for digital reading, and were distributed freely. These specifications were unique at the time and created a different model of publishing. For example, during this time, although Project Gutenberg presented books in the free domain for free, the books were not original to the site and they were only in digital plain text formats. (The current version of Project Gutenberg mobilizes a lot of different formats.) Instead of adopting digital protection techniques that were popular with other content platforms, *altKitap* relied totally on its readers’ understanding of ethical responsibility in keeping the author and source information intact while redistributing the book files.

In 2013, *altKitap* was passed onto a new editorial and technical team: Su Başbuğu, Özge Calafato, Tuğba Çelik, Hande Ortaç, Engin Türkgeldi, and Mevsim Yenice (in fact,

also the same new editorial team of *altZine*). As of January 2018, the website hosts 67 e-books. Since many of the e-books have been copied and are also distributed from other digital platforms, the total download numbers are impossible to ascertain. The team reports between 3,000 and 12,000 total downloads for each book, and 400-900 new downloads per e-book per year.

6. Discussion and conclusion

Analyzing the histories of both projects, it is possible to identify some common themes: (1) the transformation of individual amateur and experimental efforts into participatory productions, especially when online content in Turkish language was scarce; (2) the challenges in archiving the histories and contents of such publications and the challenges of maintaining the presentation aesthetics and technologies of the works (such as the development in markup languages, screen resolutions, mobile technologies, and packaged software like Macromedia Flash); and finally (3) observations on maintaining the motivations and circulations of voluntary efforts within noncommercial and free access contexts. We discuss these issues in detail below.

First, from the recounted experiences in the interviews it is possible to observe the experimental nature of these projects. Although the editorial founders had previous writing and publishing experiences and the technical team had previous web technologies experiences, the processes of creating a literary hypertextual platform and an electronic publishing platform seem to be improvised discoveries. This is especially highlighted within the non-standard presentations of works in *altZine* and the shortcomings of distribution

decision in *altKitap*—both of which lack hints of long-term planning. Previous studies about zines and e-zines underline their potential for community building as superseding their structures for longevity and planning (Labovitz, 1999; Piepmeier, 2008). This is also true for *altZine* which managed to build a community of authors and readers around it during the years, even facilitating some of its authors' journeys from amateur writing to established literary names.

Second, the challenges in archiving hypertextual works become apparent when analyzing the current state of *altZine*. Many of the works did not have permanent access links and these addresses changed over time as design and technologies of the e-zine changed over time. These changes frequently made links from other websites invalid and made older works harder to access. Another major problem was the decline for the use and support of Macromedia Flash (currently Adobe Flash). In fact, Adobe recently announced in July 2017 that they will no longer support Flash in regards to open standards like HTML5 and WebGL.³ Even before acquired by Adobe, Flash lost much of its support from the standard browsers. This loss of support made it harder for users with modern browsers to access the multimedia works in *altZine* that were produced by Flash at the time. In time, this might even become impossible. Other problems to note are the growth in screen resolutions and in mobile browser usage. Average screen resolution in the beginning of 2000s was 1024x768⁴ and the typical screen to access the web pages was a CRT monitor. Before HTML5 became standard in 2014, HTML4 and previous versions were typically not convenient to create responsive web pages (arranging themselves in size and layout according to the screen they are displayed at). While looking at *altZine* pages today, modern users would see small text and images, limited page layouts, and out-of-date aesthetics for page elements (e.g., form elements). In an

³ <https://theblog.adobe.com/adobe-flash-update/>

⁴ https://en.wikipedia.org/wiki/Display_resolution

ideal scenario, the e-zine would have had central stylesheet elements (although CSS was available at the time, it wasn't as pervasive as today) or past pages and works would continually be updated as new technologies emerged—unfortunately, these weren't the cases. A final issue to note was the loss of data and some works and media along the history of the magazine. Since there wasn't a proper backup procedure for the publication, a considerable amount of data loss happened between the transition of the e-zine between forms and technologies. These technical limitations didn't seem to affect *altKitap* as it had a structure that was easier to keep up-to-date.

Finally, it should be noted that none of the projects had any commercial aims or plans. As a result, the only gain for the voluntary work of the team members were positive feedback, community support, and learning and exposure opportunities. Although this proved sustainable for a considerable amount of time, without evolutionary long-term planning motivational loss seems unavoidable.

This chapter presented an archival history for two intertwined online projects that played an important role for Turkish content on the web. Since both projects are still active and online, they continue to have the potential to go through more creative transitions and to discover new modes of interaction, content, and presentation. For researchers and enthusiasts of Turkish content, literature, and e-publishing practices both projects continue to deserve to be high-priority sources.

References

- Aarseth, E. (1997). *Cybertext—Perspectives on Ergodic Literature*, London: The John Hopkins University Press.
- Aristotle. (1990). *Poïétique*, Paris: Livres des Poches.
- Barthes, R. (1970). *S/Z*, Paris: Seuil.
- Bell, A., Ensslin, A., & Rustad, H. (2013). *Analyzing Digital Fiction*, New York: Routledge.
- Birkerts, S. (1994). *The Gutenberg Elegies: The Fate of Reading in the Electronic Age*. New York: Fawcett Columbine.
- Bouchardon, S. (2007). “L’écriture Interactive: une Rhétorique de la Manipulation” *actes du colloque international H2PTM’07*, 29 au 31 octobre 2007, Hammamet (Tunisie), (pp. 155 – 170), Paris: Hermès.
- . (2009). *Littérature Numérique: Le Récit Interactif*, Paris : Hermès.
- . (2014). *La Valeur heuristique de la Littérature Numérique*, Paris: Herman.
- Bolter, J.D. (1991). *Writing Space: The Computer, Hypertext, and the History of Writing*, London: Lawrence Erlbaum Associates.
- Bush, V. (1945). “As We May Think,” *Atlantic Monthly*, Retrieved 19 January 2018, <https://www.theatlantic.com/magazine/archive/1945/07/as-we-may-think/303881/>
- Çamurdan, E. (1998). “Festivaller İnsanın Ufkunu Açar” *Cumhuriyet*, Retrieved 11 February 2018, http://www.esencamurdan.com/makale-detay/festivaller-%C4%B0nsan%C4%B1n-ufkunu-a%C3%A7ar-*/55

- Deleuze, G. and Guattari F. (1980). *Mille Plateaux, Capitalisme et Schizophrénie 2*, Paris: Minuit.
- Douglas, J. Y. (2001). *The End of Books--or Books Without End? Reading Interactive Narratives*. Ann Arbor, MI: University of Michigan Press.
- Eco, U. and Carrière, J. C. (2010). *Kitaplardan Kurtulabileceğinizi Sanmayın*. Sosi Dolanoğlu (trans.) Istanbul: Can Yayınları.
- Fitzpatrick, K. (2002). "The Exhaustion of Literature: Novels, Computers, and the Threat of Obsolescence," *Contemporary Literature*, 43(3), 518-559.
- Gülsoy, M. (2004). "Bize Kuşdili Öğretildi," *Bu Anı Daha Önce Yaşamıştım*, (pp. 33–45), İstanbul: Can.
- . (2004). "Genleşen Kafka Metni," *Bu Anı Daha Önce Yaşamıştım*, (pp. 103–114), İstanbul: Can.
- . (2012). "Bize Kuşdili Öğretildi," *Tanrı Beni Görüyor Mu?* (pp. 131–158), İstanbul: Can.
- . (2012). "Genleşen Kafka Metni," *Tanrı Beni Görüyor Mu?* (pp. 199–210), İstanbul: Can.
- . (2012). "Yazı Çölü," *Tanrı Beni Görüyor Mu?* (pp. 221–228) İstanbul: Can.
- Gülsoy, M. and Şengün, S. (1999). "Sözel – Soru 47," (*Hypertext*), Retrieved 19 January 2018, <http://nazimhikmetmerkezi.com/hipermetinler/>.
- . (1999). "Kelebeğin Belleği," (*Hypertext*), Retrieved 19 January 2018, <http://nazimhikmetmerkezi.com/hipermetinler/>.
- . (2000). "İçboşluk," (*Hypertext*), Retrieved 19 January 2018, <http://nazimhikmetmerkezi.com/hipermetinler/>.

- . (2001). “Yol Arkadaşım Kafka,” (*Hypertext*), Retrieved 19 January 2018, <http://nazimhikmetmerkezi.com/hipermetinler/>.
- . (2001). “Yazı Çözü,” (*Hypertext*), Retrieved 19 January 2018, <http://nazimhikmetmerkezi.com/hipermetinler/>.
- . (2001). “Bir İnsan Yaratmak: Large-Medium-Small 6561 Çeşit,” (*Hypertext*), Retrieved 19 January 2018, <http://nazimhikmetmerkezi.com/hipermetinler/>.
- . (2001). “Bir Resimde İlerlemek, Sana Doğru...,” (*Hypertext*), Retrieved 19 January 2018, <http://nazimhikmetmerkezi.com/hipermetinler/>.
- Hayles, N.K. (2008). *Electronic Literature: New Horizons for the Literary*, Notre Dame: University of Notre Dame Press.
- Jackson, S. (1995). *Patchwork Girl*, Boston: Eastgate Systems.
- Joyce, M. (1990). *Afternoon, A Story*, Boston: Eastgate Systems.
- Labovitz, J. (1999). “Reprint: Five Years and Counting.” *Journal of Electronic Publishing*, 5(2).
- Landow, G. (1992). *Hypertext: The Convergence of Contemporary Critical Theory and Technology*, Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Landow, G. (2006). *Hypertext 3.0: Critical Theory and New Media in an Era of Globalization*, Baltimore: John Hopkins University Press.
- Moulthrop, S. (1991). *Victory Garden*, Boston: Eastgate Systems.
- Mutlu, S. (2010). “Tek Gerçek, Harflerdir!” *Fil Uçuşu*, Retrieved 11 February 2018, <http://filucusu.yektakopan.com/tek-gercek-harflerdir/>

- Nelson, T.H. (1965). "A File Structure for the Complex, the Changing and the Intermediate", in L. Winner (ed), *Proceedings of the 20th National Conference, ACM*, (pp. 84 – 100), Retrieved 19 January 2018, <http://csis.pace.edu/~marchese/CS835/Lec3/nelson.pdf>.
- Nelson, T.H. (1987). *Literary Machines*, Swarthmore, PA: Self-published.
- Nielson, J. (1995). *Multimedia and Hypertext: The Internet and Beyond*, California: Academic Press.
- Nyce, J. M., Kahn, P., & McMahon, M. (1991). *From Memex to Hypertext: Vannevar Bush and the Mind's Machine*. San Diego, CA: Academic Press.
- Piepmeier, A. (2008). "Why Zines Matter: Materiality and the Creation of Embodied Community." *American Periodicals: A Journal of History & Criticism*, 18(2), 213-238.
- Saporta, M. (1960). *Composition No.1*, London, Visual Editions.
- Schaffer, J. (2007). "Gutenberg Galaxy Revis(it)ed," in Peter Gondolla and Jörgen Jchaffer (eds.), *The Aesthetics of Net Literature: Writing, Reading and Playing in Programmable Media*, London: Transcript.
- Şengün, S. (2013). "Cybertexts, Hypertexts and Interactive Fiction: Why Shan't the Prodigal Children Overthrow Their Forefathers," in *Proceedings of Innovation, Difference, Irregularity, LIT FICTION '13*, (pp. 58-66), Istanbul: Mimar Sinan University Press.
- Simanowski, R. (2010). "Reading Digital Literature," in Simanowski and others, (eds.), *Reading Moving Letters, Digital Literature in Research and Teaching*, (pp.15–28), London: Transcript.

Sivri, M. and Tüfekçi, Ş. (2017). “Etkileşimli Bir Dijital Anlatı Okuması: Bir İnsan Yaratmak”, *UHİVE, International Peer-Reviewed Journal of Communication and Humanities Research*, Volume 15, (pp. 338 – 360), Retrieved 19 January 2018, <http://www.uhedergisi.com/dergi//etkilesimli-bir-dijital-anlati-okumasi-bir-insan-yaratmak201707.pdf>.

Queneau, R. (1961). *Cent Mille Millions de Poèmes*, Paris: Gallimard.

Queneau, R. (1981). “Un Conte a Votre Façon”, *Contes et Propos*, Paris: Gallimard.

Tüfekçi, Ş. (2014). “Çok-Modlu Eleştiri Yöntemi ile Bir karma Metin Okuması: Bize Kuşdili Öğretildi,” *Monografjournal*, Volume 2, (pp. 43–89), Retrieved 19 January 2018, <http://www.monografjournal.com/>.

---. (2017a). *Dijitalleşen Anlatı: Türk Dijital Yazınından Karşılaştırmalı Bir Okuma*, (Unpublished Doctoral Dissertation), Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi.

---. (2017b). “Etkileşimli Bir Dijital Anlatı Okuması: İçboşluk Üzerine Şizofrenik Bir Arzu Üretimi”, *Turkishstudies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish*, Volume 12/15, (pp. 611 – 630), Retrieved 19 January 2018, http://www.turkishstudies.net/Makaleler/1612071167_33TufekciSevket-tde-611-630.pdf

Appendix A - Interview with Yekta Kopan (in Turkish)

Yekta Kopan was born in Ankara in 1968. Having graduated from Hacettepe University's Department of Business Administration, Kopan went on to live in İstanbul. In 1998, Kopan founded the online magazine altZine, followed by altKitap, Turkey's first online publishing

platform. His first book *Fildişi Karası* was published in 2000, followed by other books of short stories and the novels.

Aşk Mutfağından Yalnızlık Tarifleri won the 2002 Sait Faik Story Award. Kopan's 2007 book of short stories *Karbon Kopya* won the Original Book of the Year award at the *Dünya Kitap Awards*. Kopan's critically acclaimed story book *Bir De Baktım Yoksun*, published in November 2009, went on to win two of Turkey's most prestigious literary awards: the Yunus Nadi Story Award and the Haldun Taner Story Award.

Kopan's children's book *Burun*, illustrated by Chilean painter Alex Pelayo, was published in 2009.

For many years, he created and presented a culture-art program on a national television channel. Kopan continues to publish culture and art programs on YouTube. He writes in various newspapers and magazines culture-art articles, film and book critics, essays and papers.

Kopan's latest book of stories *Sakin Oraya Gitme* was published in November 2016.

Bize altZine'in tarihçesini anlatır mısınız?

altzine'in ilk sayısı 1998 yılının Mart ayında güncellendi.

Ama tarihini yazmak için birkaç ay öncesine gitmek gerekiyor. 1997 yılının son günleri. Murat Daltaban, İstanbul Tiyatro Festivali için bir oyun yönetiyor: "80060." Özen Yula tarafından yazılan oyunda müzikle görüntünün, oyunla dansın iç içe geçtiği bir performansın provaları yapılıyor. Oyunun bir de internet sitesi var. Bu sitede oyunun provalarından, ama daha da önemlisi algısından, ruhundan söz eden yazılar olsun istiyor Murat Daltaban. İş bana kalıyor. Nasıl bir şey yapmamız gerektiğini düşünüyorum günlerce.

Oyunun üreticilerinin işin içinde olmasını istiyorum. Öncelik, oyun ekibinin ürettiği bir içerik oluşturabilmek. Bir iki toplantı sonunda anlıyorum ki, sırf oyunun üstünden bir şey yapmak mümkün olmayacak. Sonunda rotayı bir internet dergisine doğru kırmaya karar veriyorum.

Derginin adı, alternatif bir dergiciliğe ve alternatif kültürlerin üretimine gönderme yapacak şekilde Murat Daltaban tarafından konuyor: *altZine*.

Türkiye’de internet kullanımının yeni yeni yaygınlaşmaya başladığı bir dönem. Farklı farklı konularda “dergi” çıkarmaya çalışanlar var. Ama bu yeni ortamın dinamiklerini kullanarak bir üretimde bulunmak kolay değil. En azından ben, o dinamikler konusunda yeterli bilgiye ve donanıma sahip değilim. Neyse ki, derginin internet uygulamasını yapan ekip bu konuda oldukça mahir. Sercan Şengün’ün başını çektiği, Onur Yıldırım ve Baran Dilber’in katılımıyla güçlenen ekip sayesinde, kısa sürede *altZine* “kendi dilini” oluşturmayı başarıyor.

1998 yılının Mart ve Nisan ayındaki ilk iki sayıda, çoğu yazıyı—bazıları takma isimlerle olmak üzere—ben yazıyorum. Birkaç çeviri metin de kullanıyorum. Ekranın kullanımı, görsellerin yerleştirilmesi gibi konularda, benim kağıt üstüne çizerek anlatabildiğim fikirler Sercan Şengün ve ekibinin yaratıcılığıyla şekilleniyor.

Ama *altZine* dilinin oluşumu, Murat Gülsoy’un ve Hayalet Gemi dergisi yazarlarının katılımıyla, üçüncü sayıdan itibaren başlıyor. O sayıyla, bir anda yazarlar kadrosu değil, yayımlanan yazıların “varlığı” da değişim gösteriyor. Bunda Murat Gülsoy’un büyük katkısı ve emeği var. Hipermetin konusunda dünyayı takip eden ve bir düşünsel zemin oluşturma çabasında olan Murat’la günler geceler boyu, “Yeni bir yayıncılık ortamında, yazının aktarımı ve düşüncenin paylaşımı nasıl olmalıdır?” sorusunun peşinde koşuyoruz. Başta Adnan Kurt olmak üzere Hayalet Gemi kadrosundan çok sayıda isim, bu arayışın ortağı

oluyor. Nazlı Ökten, Pınar Türen, Derya Erkenci, Nurdan Beşergil, Ergun Kocabıyık, Buket Türkmen o dönemden başlayarak *altZine*'in ilk on yıllık yolculuğunda bulunuyorlar.

Sadece Hayalet Gemi yazarları değil. Hem önceden tanıdığımız arkadaşlarımız, hem de bize e-posta aracılığıyla ulaşan yeni isimler de katılıyor aramıza: Levent Gönenç, Orhan Cem Çetin, Semih Aközlü, Çağkan Sayın, Ilgın Sönmez, Hande Öğüt, Engin Türkgeldi, Nur Akpınar, Simten Coşar, Hakan Toker, Seda Tezöler, Yeşim Gülan, Erk Acarer, Can Öz, Özge Calafato, Papatya Tıraşın, Zeynep Heyzen Ateş ve daha birçok değerli isim...

altZine'in doğduğu yıllardaki yayıncılık anlayışı nasıldı?

Dijital Çağ yayıncılığın dinamiklerini neredeyse tümüyle değiştireli çok oluyor. Geleneksel ofset baskı tekniğinde kullanılan film ve klasik anlamdaki kalıp gibi iki vazgeçilmez unsur ortadan kalktı artık. Metin, çizim, fotoğraf, grafik doküman bilgisayar ortamında işleniyor, sonrasında da ya doğrudan baskı materyaline aktarılıyor ya da sayısal ortama yükleniyor. Üstelik bütün bu teknoloji, farklı beceri katmanlarında da olsa, ulaşılabilir ve hatta paylaşılabilir bir yapı içinde herkese eşit uzaklıkta duruyor. Paylaşılabilirlik meselesi önemli. Çünkü bu, bir anlamda çığ etkisi yaratıyor ve teknolojinin bir merkezden değil, bütün kullanıcıları tarafından geliştirilmesine izin veriyor. 90'ların ikinci yarısından itibaren, teknolojik algının yerleşmesi, sistemlerin ulaşılabilirliğinin artması, internet ağının teknik altyapısındaki ataklar dijital çağın nimetlerini kitlesele ve kişisel yayıncılık için kullanmak isteyenlere de kapılar açtı. Masaüstü yayıncılığı kavramı hem geliştirilen yazılımlarla hem de hızlanan internet bağlantısı çözümleriyle hayatımıza girdi. 70'lerin başından itibaren televizyon yayıncılığıyla "bir ekrana bakma" eylemine sabitlenen kitleler, bu yıllarda baktıkları bilgisayar ekranında sadece edilgen bir izleyici olmaktan çıkıp etken bir "izleyen/okuyan/yazan/araştıran/yorumlayan/paylaşan" bireye dönüştüler. Öyle ki bu yeni dönem gazete, radyo, ve televizyon yayıncılığının ağır kaldığı ve kendilerini internet

üstündeki yayıncılığa göre konumlandırmak zorunda olduğu yıllar oldu. Günümüzde kitle iletişim araçlarının, merkezlerini internet ortamına göre konumlandırmadan adım atmaları kolay değil artık.

Bu yeni yayıncılık anlayışı sizi kişisel olarak nasıl etkiledi?

Bir zamanlar daktiloda yazdığım yazıları çoğunun merkezi İstanbul'da olan dergilere, Ankara'dan mektuplarla yollardım. Karbon kağıdıyla kopyalar alırdım kendime ve ilk sayfayı özenle katlayıp bir zarfa yerleştirirdim. Gönderdiğim hiçbir yazıya olumlu ya da olumsuz bir geri dönüş olmadı, arşivimde bir ret mektubu yok yani. Çünkü cevap olumluysa bilmediğiniz bir tarihte, dergide görürdünüz yazınızı. Dergilerin ve yayın evlerinin kaleleri daha aşılmaz surlarla çevriliydi yani, iktidar alanları daha genişti ve eleştiri geçirmez bir fanusla örtülüydü. 90'ların başında daktilom yerini ilk bilgisayarına bıraktı. Artık karbon kağıdının karasına bulaşmam gerekmiyordu. Üstelik birkaç yıl içinde posta idaresinin yavaşlığından da kurtuldum. Elektronik posta diye bir şey girdi hayatıma. Evimde, çalışma masamdaydım ve yazdığım bir metin, hızlıca hedefine doğru yola çıkıyordu. Ayrıca mektubumu gönderdiğim kişiden yanıt da alabiliyordum artık. Elbette bir acelecilik gelmişti üstüme, yazdığım bazı metinler demlenmeden, aceleye kurban gitmiştir bu dönemde. Ama bu dijital çağın edebiyata olumsuz etkisi değil, bir dönemin yazara ettiği. Daha da ötesi yazarın kendine ettiği.

Hayalet Gemi dergisine yazılarımı önceleri mektuplarla yollardım. Sonrasında elektronik posta rahatlığımı yaşamaya başladım. Üstelik geri-bildirimler sayesinde yazdığım metinler üstünden, derginin editörüyle haberleşebiliyor, kendimi tartma olanağı da buluyordum. Kaldı ki, Hayalet Gemi de, masaüstü yayıncılığın hayatımıza girmesiyle yolunu çizmiş bir dergiydi. Dijital çağ yeni bir yazar grubunu, yeni bir dergicilik anlayışını tedavüle sokmuştu bile.

Hayalet Gemi ekibiyle birlikte *altZine*'i oluşturduğumuz dönemde, işte böyle bir düşünce zemininde yürüyorduk. Fiziksel yayıncılığın sınırlarını aşmak, yeni ortamın teknolojik olarak sunduklarıyla edebiyatın zihnini birleştirmek istiyorduk. Sadece okunan değil yaşayan metinler yaratmak, bu anlamda internet üstü uygulamaları metnin içine dahil etmek istiyorduk. Yağmuru anlatan bir metinde harflerin yağmur damlaları gibi akması, Matruşka görüntüleriyle birlikte gelen bir metnin tıpkı matruşka bebeklerinin giderek küçülmesi gibi eksilerek yeni bir metne dönüşmesi, okurunu çöl atmosferinde ilerleten bir yazıda çöl boşluklarına izin verilmesi, metinlerin hareketli görüntülerle-seslerle-efektlerle çoğaltılması, hipermetin uygulamalarıyla bir yazının hatta harfin içinde yolculuğa çıkabilmek, görüntüyle yazıyı üst üste bindiren tasarımları denemek, yazının yeni alanını bir laboratuvar gibi görerek yeni yazım teknikleri geliştirmeyi amacımız. Yeni yazım teknikleriyle birlikte okuma dinamiklerinin de farklılaşması ilgimizi çekiyordu.

Bu değişimin kötü etkileri de var mı?

İnternet yayıncılık anlayışında bir değişim yarattı. Dergi yayıncılığının bu değişimi izlemesi oldukça erken oldu. Üstelik sadece teknolojik gelişmeler sayesinde kendi ortamındaki dergilerde değil, fiziksel dergilerde de bir değişime yol açtı. Editör bakış açısı olmayan, niteliksiz işler fiziksel ortamda olduğu gibi internet ortamında da var ancak buradan bir genellemeye gitmek doğru olmaz. Başka bir bakış açısıyla internet, insanlara doğrudan bilgiye ulaşma olanağı tanıdı da diyebiliriz. Artık dergicilik daha çok fikir sahibinin kontrolü altında. Bir matbaa bulup, grafikere, filmciye, renk ayrımcıya para vermeden, kendi işinizi kendiniz görerek, evinizde bilgisayar başında derginizi üretmek mümkün. Bu sistem fiziksel olarak da “el rahatlatan” bir sistem. Yani evde oturduğunuz yerden derginizi hazırlayıp, bir matbaaya götürüp, bastırabilirsiniz de. Fakat sorunlar bitmiyor, bir de dağıtım meselesi var. Benim de daha çok önemseydiğim konu internet üstü dergi yayıncılığının dağıtım tekellerini

kırma konusundaki becerisi. Türkiye’de birçok nitelikli derginin, sayısı bir elin parmaklarını geçmeyen dağıtım şirketlerinin ağır koşulları altında ezildiğini, hatta kapanmak zorunda olduğunu biliyoruz. Ön ödemeler, yüksek iskonto oranları, derginizin görünürlüğü için talep edilen ekstra ödemeler... Üstelik bu ağır koşulları kabul etseniz bile, dağıtım şirketinin ilgisi satış hacminizle oranlı. Belli bir oranı tutturamadıysanız yayın hayatınıza veda etmek durumunda kalabiliyorsunuz. Oysa internet üstü yayıncılık, size okur sayısını önemsemeden, en azından buna yenik düşmeden içerik üretme hakkı veriyor. Bir artısı daha var: hız. Değil dergilerin, gazete ve televizyonların bile ağır kaldığı bir ortamda günlük, saatlik, dakikalık güncellemeler her an elinizin altında. İnternet taze bilgi anlamına geliyor. Günümüzde taze bilgi sadece büyük grupların tekelinde de değil. Kısacası yayıncılık hiç olmadığı kadar çoğulcu artık. Hatta bu cümleyi daha iddialı bir hale getirmek mümkün: Yayıncılık ve edebiyat, dijital çağda, her zamankinden daha paylaşımcı ve çoğulcu.

Bu yeni yayıncılık anlayışı sizce edebiyat dünyasını nasıl değiştirdi?

Elbette bu gelişmelerle birlikte kimi eleştiriler de kendiliğinden doğuyor. Özellikle de sanatsal bir yazın türü olarak edebiyat cephesinden bakınca. En çok duyulan sözlerden biri şu: “İyi de, önüne gelen kendini yazar sanıyor, edebiyat yaptığını sanıyor, bu gerçek edebiyat için bir tehlike değil midir?” Tehlike vurgusunu genel bir söylem olarak aktarmıyorum. Kendi kulaklarımla duyduğum bir soru bu: “İnternet üstündeki bu yayıncılık gerçek edebiyat için bir tehlike değil midir?”

altZine ve *altKitap* döneminde, bu sorular geldiğinde Umberto Eco’ya başvururduk. “Yazının elin bir uzantısı olduğunu ve bu bakımdan neredeyse biyolojik olduğunu düşünebiliriz, doğrudan doğruya vücuda bağlı bir iletişim teknolojisidir yazı,” der Eco (Eco & Carrière, 2010). İşte bu bedensel uzantıyı, yeni alanının olanaklarıyla, farklı bir şekilde sunmak istiyorduk. Bu olsa olsa, edebiyatı tek bir alana hapsedmek isteyenler, o alandaki

iktidar alanlarını kaybetmemek için tutucu olmaktan çekinmeyenler için bir tehlike olabilirdi. Eco, “okumak için maddi bir ortam gerekir,” derken sadece bildiğimiz fiziksel kitap ortamını değil, taştan papirüse, rulolardan elektronik ortama bütün mecraları işaret ediyordu. Sonuçta bir harf bilgisayar ekranında ne kadar sanalsa, elimize aldığımız bir kitapta da o kadar sanal. Her iki mecrada da gerçekliğini zihnimizin koridorlarında oluşturuyor. Yani şu hafifletici “sanal” vurgusu, en basit yorumla “komik” oluyor elbette. Her “maddi ortam” kendi yazma ve okuma dinamiklerini beraberinde getiriyor.

Üstelik “Dijital Çağ” vurgusunu sadece bilgi işlem teknolojileri parametresi üstünden okumak da pek doğru olmaz kanımca. Sanatın her alanına yayılmış bir algılama farklılığını göz ardı edemeyiz. Sinemadan plastik sanatlara, mimariden müziğe uzanan bir değişim sürecinin içinde, edebiyatın köşesinde durup izleyici olmakla yetinmesini beklemek safdillik olacaktır. Bu hızlı büyüme sürecinde katılımcı olmak isteyen bireyler, bilgi alış-verişinde bulunan kullanıcılar, artık sürecin birer oyuncusu olarak davranıyorlar. Bilgi akışının sürekliliği içinde kendilerine bir yer edindiler. Her tür üretimin perde arkası konusunda doğrudan bilgiye ulaşma şansları var. Sanatsal üretimin yarattığı yanılsama, daha rahat sorgulanır oldu. Bütün bu sorgulamanın, sanattan ve edebiyattan alınan estetik zevki azaltmadığı, aksine katılımın hazzıyla artırdığı gözle görünen bir gerçek.

altZine'i hazırladığımız yıllarda bir yazar “İnternette dergi çıkarmak iyi hoş da, bu durum gençlerin edebiyatı yanlış anlamalarına yol açmaz mı?” demişti. Bu sorunun nedeni ne olabilir? Edebiyat nasıl anlaşılmalı? Gençlerin edebiyatı nasıl anlamaları gerektiğine kim-nasıl karar vermeli? Edebiyat içi iktidar alanlarının kaybedilmesi korkusu mu bu cümleyi kurduran? *altZine*'den kısa süre sonra Murat Gülsoy ve Adnan Kurt'la birlikte oluşturduğumuz *altKitap*'ın ortaya çıkışıyla bu sorular kendiliğinden cevaplanmaya başladı. “İyi ama bilgisayar ekranından kitap okunur mu?” ile başlayıp “Peki bu işten kim para

kazanıyor?” ile devam eden sorular dizisi. “Biri gelirse öbürü ölür” basit düşüncesinin sonucu kurulan cümleler, aslında bir başka durumu imliyordu: Kimse iktidar alanımı almaya kalkışmasın! Neyse ki günümüzde, özellikle de sosyal medyanın yaygınlaşmasından sonra, yayıncılık dünyasının internetle ilişkisi de farklılaştı elbette.

Peki altZine’de nasıl bir çalışma planı vardı?

Dergi, her ayın ilk günü gece yarısı 12’de güncelleniyordu. Kişisel bir takıntı diyelim. Hatta Murat Gülsoy, bu takıntımı giderebilmek için tedavi görmem gerektiğini söylüyordu. O tarihlerde verdiğimiz bir röportajda Onur Yıldırım bu durumu şöyle anlatıyor: “Yekta hepimizi çıldırtıyordu. 2000 yılının yılbaşında ben, Sercan, Baran ve birkaç arkadaşımız yılbaşını Amsterdam’da geçirmeye karar vermiştik. Uçak yolculuğuna birkaç saat kala Sercan hala bilgisayarın başında oflaya puflaya siteyi güncellemeye çalışıyordu. Çünkü telefon hattının diğer ucunda Yekta vardı.” (Mutlu, 2010)

Kısacası, biraz delilik, biraz takıntı ama çokça “araştırmayla” geçti o yıllar. Murat Gülsoy’un her ay yeni bir fikirle gelişi, Adnan Kurt’un bu yeni dünyanın “dili” konusundaki katkıları, Sercan Şengün’ün yeni yazılımlarla bize hareket alanı yaratma çabası, internet üstü yayıncılık konusunda her gün yeni bir adım atmamızı sağlıyordu.

Sanırım hepimiz için bu çalışmanın taçlandığı nokta Yapı Kredi Yayınları Sermet Çifter Kütüphanesi’nde düzenlenen “Tanzimat’tan Bugüne Türk Dergiciliği Sergisi”dir. Tanzimat dönemindeki bir derginin kapağıyla başlayan, duvarlar boyunca ilerleyen sergi, en sonunda bir bilgisayar ekranında karşımıza çıkan *altZine* ile bitiyordu. *altZine*, Türk dergiciliğinin Tanzimat’tan bugüne geldiği yolun son noktasını anlatan bir dergi olarak, yayıncılık tarihimizdeki yerini de almış oluyordu böylece.

Son yorumlarınız nedir?

altZine'in beslendiği temel kaynaklardan birinin Hayalet Gemi olduğunu bir kez daha söylemeliyim. Sadece düşünsel açıdan değil, yayıncılığa bakış açısından da. Hayalet Gemi, on yıllık yolculuğunu 2010 tarihinde noktaladığında, bizler için *altZine* yolculuğu da sona doğru ilerlemeye başladı. Ama neyse ki, *altZine*'in içinden çıkan bir ekip, derginin sürekliliği konusunda kararlıydı. Önce Cem Uçan önderliğinde bir kadro, ardından da halen yayın kurulunu oluşturan kadro, *altZine*'i bugüne kadar getirdi.

2018 yılı, *altZine*'in 20 yaşına bastığı yıl olacak. 1998 yılının Mart ayında doğan dergimiz, şu anda Su Başbuğu, Özge Calafato, Tuğba Çelik, Hande Ortaç, Engin Türkgeldi, ve Mevsim Yenice'den oluşan bir kadroyla dergi.altzine.net adresinde yayın hayatında devam ediyor. *altZine Edebiyat ve Kültür Dergisi*, dört farklı editör grubunun elinden çıkacak 4 farklı sayıyla, yılın teması üstüne derinlemesine bir düşünce alanı yaratmayı hedefliyor artık. Bir derginin kişisel notlarla ilerleyen tarihçesini, yine kişisel bir notla noktalayayım. Artık dört sayı olarak yayınlanan *altZine*, yayın tarihlerini de mevsim dönümlerine denk getiriyor ve yeni sayılarını 21 Mart, 21 Haziran, 23 Eylül ve 21 Aralık tarihlerinde yayınlıyor.

İlk editörünün “takıntılı ruh halini” devam ettiren bir derginin tarihçesini noktalarken, bugüne kadar emek veren herkese teşekkür ediyorum.

Appendix B - The original introduction text for *altKitap* in Turkish

Bir bahçe düşledik, birlikte biçimlendirmek istedik.

İletişim teknolojileri ve elektronik veri işleme/ saklama yöntemleri yeni bir devrim yaşıyor bize. Tarihin en önemli devrimlerinden birini. Şenlikli toplum olabilmenin araçlarından bazılarını sunuyor. Bu devrimin en güzel yönlerinden biri bireysel/ düşünsel/

kültürel özgürlüğü de birlikte getirmesi. Öyle bir devrim ki, her aşamasında düşsel katkılarınızla biçimlendirebilirsiniz bu devrimi.

altKitap bu biçimlendirme girişimlerinden biri. Okuru merkeze koyan, kaynaktan dağıtımla okura ulaşmayı hedefleyen anlayış yerine, kaynağa erişimi benimseyen bir girişim.

Okur, tasarımcının/ yazarın/ üretenin sunduklarına özgürce ulaşabilsin diye. Düşünce/ düş/ tasarım/ çizim/ kuram üretenle, okur arasında parasal alışveriş kalmamasın diye. Okur, paradan bağımsız tatsın/ doysun/ esrisin/ eleştirsin, yeniden biçimlendirsin/ türetsin diye. Üretim, dağıtım ve pazarlama yöntemlerinin doğası gereği yüklenen katma değeri kendince/ seçimleriyle/ örnekleyerek kullansın diye. Yapıtların baskısını/ saklanmasını/ aktarımını/ okunmasını/ izlenmesini gönlünce üstlenebilsin diye.

Teknolojiyle sürekli güncellenen, düşler sunan bir ortam olacak.

Devrim yeniliklerini sundukça/ ekledikçe, yeni bilgi/ anlatı/ okuma biçimlerini de yaşayabilmek için. Canlanan sözcükler, imgeler, etkileşimli öyküler; topluca kurgulamalar, etkileşimli/çoklu ürünler çıkarabilmek için.

Yazarlara/ üretenlere daha geniş, daha esnek, daha demokratik sunum olanakları sağlayabilmek için.

Alternatif bir kültür, yeni bir yayım/ basım- iletişim/ erişim ortamı olacak bu kitap: altKitap.

Bizim işimiz bir bahçe düzenlemek, koruyup beslemek. Ve hep birlikte, gönlümüzce ağaçlardan toplayacağız meyvalarını.

Appendix C - Interview with Adnan Kurt (in Turkish)

Adnan Kurt is an engineer who conducts research in Boğaziçi University's Department of Psychology, Koç University's Department of Physics, and İstanbul University's Department of Physiology, on lasers, electronic design, brain modeling, surgical techniques, and mind-matter interaction. He was on the editorial board for Bilim ve Teknik magazine and Hayalet Gemi magazine. He is one of the founders of altKitap online publishing house and developed print techniques in Mitra. He is the editor for radio shows Kum Kitabı and Bitek İnsan on Açık Radyo. Currently, Adnan Kurt: (1) teaches electronic design in Koç University; (2) teaches mathematics for neurology in İstanbul University Medicine Faculty; (3) designs telemedicine/telecardiology and research equipment in Teknofil; (4) researches brain imaging in İstanbul University's MakeLab; and (5) develops femtosecond lasers and infrared spectroscopy in Koç University's LAL.

Bize altKitap'ın tarihçesini anlatır mısınız?

17 Temmuz 2000 günü altKitap.com adresinde açıldı. Murat Gülsoy, Yekta Kopan ve benim Hayalet Gemi Dergisi, altZine e-zine, basım teknolojileri, yayıncılık uğraşlarından gelen deneyimimiz, bir anda internet yayıncılığı kavramı geliştirmeye olanak tanıdı. Edebiyat, teknoloji ve sanatla iç içe ortak üretimleri olan arkadaş grubuyla bu projeyi hızla gerçekleştirmek mümkün oldu. Faruk Ulay'ın site ve kitap tasarımları, Cem Uçan'ın editörlüğü, Sercan Şengün ve Onur Yıldırım'ın internet veri tabanı ve sitesi tasarımları, kodlamaları, sunucu sağlamaları ve barındırmalarıyla altKitap yayına hazır duruma geldi.

altKitap'ı benzer projelerden ayıran neydi?

Eylül 2000 tarihinde, *altKitap* listesinde altı kitap vardı. Temel düşüncemiz, özgün kitapları iyi bir eleme, değerlendirme ve baskıya hazırlık aşamasından geçirip özgün tasarımlarla biçimlendirmek, *altKitap* halinde yayına hazırlanmış bu ürünleri ücretsiz olarak okuyucuya sunmak idi.

Bu ilkeler, o sırada dünyadaki örneklerine bakıldığında farklı bir model oluşturuyordu. Örneğin *Gutenberg Projesi* çok etkileyici bir proje olmakla birlikte, telif haklarından arınmış kitapları, biçimlendirilmemiş metin dosyası olarak sunuyordu. Yeni türeyen bazı yayınevleri, ya kişisel gelişim kitapları, ya da çok elenmemiş edebiyat kitapları veya teknik kitapları kendi dosya biçimlendirmeleriyle satıyorlardı. Artık çok kanıksadığımız, ve bir çok değerli kitap içeren ve bunları değişik iş modelleriyle sunan birçok elektronik yayınevi var. *altKitap* o günlerde özgür yazılım, fikri üretimin paylaşımı, ortak fikri üretim gibi kavramların değerini ve önemini teslim edip böyle bir yapılanmaya gitmişti.

Başka iş modelleri olabilir miydi?

Türkiye’de o yıllarda olanaksızdı herhalde. Sürekliliği parasal bir akışa ve bununla uğraşmaya bağlamak yerine, paylaşım ve sevince yüklemek hem olur hem de güzel geldi. Bu model bir yandan da yasal zorlukları ve fikri mülkiyetin izlenmesi, korunması uğraşlarını da hafifletti. Her elektronik yayın üretimindeki zorluklardan en büyüğü belki de ürünlerin tıpkı kopyasının yapılabilirliği ve kural dışı yeniden yayınlanabilmesidir. Müzik endüstrisi ve artık belge üreticileri sayısal kopyalamayı zorlaştıran, izleyen engelleyen bir dizi tekniği ve yasal yöntemleri yoğun olarak kullanıyorlar. Bunlar ancak güçlü bir parasal modelle gerçekleşebiliyor elbette. *altKitap* için yapacak tek şey, ürünlerinin yalnızca kendi sitesinden indirilmesini önermek oldu. Ürünlerin kaynağının bilinmesi, üreticiye ve emekçilerine, yazarlarına bir saygının gereği olmalıydı. O halde, bu okurların kendi etik seçimi ve

sorumluluğu olabilirdi. Çok önemsenen bir dert olmadı, başka sitelerde kitaplarının kopyalarının sunulması. Önemseyeceğimiz şey, yapıtın okurla buluşması değil mi sonuçta?

Projenin bugünkü durumu nedir?

2013 yılında, *altKitap* yayın kurulu, sürekliliği sağlayabilmek ve yeni arayışlar, yeni düzenlemeler gerçekleştirebilmek için yayın ve üretim çalışmalarını genç bir arkadaş grubuna devretti: Su Başbuğu, Özge Calafato, Tuğba Çelik, Hande Ortaç, Engin Türkgeldi, Mevsim Yenice. Sitenin tasarımı güncellendi. Yayın gruplaması, yayın ve üretimin zenginleşmesi için çalışmalar yapıldı.

altKitap, her yıl öykü yarışması düzenleyip, bu yarışmalara katılan öykülerden arasından bir seçki yayımlıyor. Bugün *altKitap* sitesi 67 kitap barındırıyor. Kitap indirme sayılarına ilişkin istatistikler, kuralsız dağıtım kanalları nedeniyle anlamsızlaştığı için tutulmuyor. Eski yıllardan, kitapların 3000-12000 arasında indirildiğine ilişkin bilgiler var. Yeni sayılar, site üzerinden yılda kitap başına 400- 900 arası indirme olduğunu gösteriyor. Bunca uzun zamanın deneyimine bakınca, sayılar ve bilinirliğin büyümesi yetersiz görünüyor. Yayın ilkelerini, paylaşım ve üretim ilişkisinin tanımını koruyarak varlığını sürdürmesi, doğru yolda olduğuna işaret olmalı.

Appendix D - Interview with Murat Gülsoy

Murat Gülsoy started his literary career as a publisher and a writer of the bimonthly magazine Hayalet Gemi (Ghost Ship) in 1992. His works explore the metafictional potential of postmodern self-consciousness with 'page turning' plots. He also produced interactive hypertext works on internet exploring new ways of narrative. He is the recipient of some of the most prestigious national literary awards. He conducts creative writing workshops since

2004. Besides being a writer, he is also a professor with Bogazici University at the Institute of Biomedical Engineering. He is the head of the editorial board of Bogazici University Press and director of Bogazici University Nazım Hikmet Culture and Art Research Center. His works are published in German, English, Macedonian, Arabics, Bulgarian, Albanian, Croatian and Chinese.

Can you tell us about your experiences as an author before altZine and altKitap?

In the paper and dust era... I started to publish my works in the last decade of the last century. Books and magazines were two media in which writers could publish their fictional works. I was in a group of young people publishing our own magazine, struggling to find our way in spite of the problems of finance and distribution. I spent most of my time for solving daily life problems of being an amateur publisher. It was worthwhile to deal with all the troubles thanks to the small but rich intellectual environment. The title of our magazine, *Hayalet Gemi (Ghost Ship)*, was inspired from the opera *Flying Dutchman*, symbolizing a never-ending search of the soul. We had an interdisciplinary approach to literature and culture. In the meantime, I was writing short stories of 5-6 pages long because of the page-limits. Not only the length of my works but also the themes of my stories were determined by the medium. It was a thematic magazine and I was trying to apply the themes obsessively to my short stories. Surprisingly I wrote many short stories better than the ones that I wrote by myself before. It was the first time I felt the creative power of boundaries. Whenever I was restricted with any kind of borders, my creativity was provoked. And the medium was one of the significant elements of writing which both restricting and shaping the work.

Did you publish your work anywhere other than Hayalet Gemi at the time?

Young writers or candidates always dream to publish their works in a book. This is not only a romantic motivation to grasp your work as an object but also it is necessary for the literary

and social recognition. In order to be recognized as a writer, a serious publishing house should accept your work after a painful editorial selection procedure. This was the rule of mainstream literature—and still is.

I, too, followed this route like many others. I sent my manuscripts to several publishers and they rejected my works without any explanation, and I said to myself, it was their fault, they did not understand me, because they did not have the capability to evaluate and appreciate my work. Maybe they were not ready to my sophisticated approach! But, my inner voice, much more self-critical and realistic one, was admitting my incompetence and repeatedly telling that “give up man, those editors are right, you will never succeed, you should focus on your profession, be an engineering, behave as an engineer, live as an engineer.” So at this stage, a writer candidate becomes very sensitive to the authority of the editors. It is always difficult to face your own limits; you cannot be sure about your work or about your judgments. Your work can be more open to the existing tendencies, or expectancies of the editors. Those were the times!

What about today... and in the future?

Today, the situation started to change. Internet, or the new media provide new platforms for all people bypassing the editorial tyranny. Self-publishing is a real alternative today. Besides the ease of publishing, there is no distribution problem in that new network. Your work becomes instantaneously available everywhere an Internet connection exists. You can publish your work at your website, or in your blog, or you can share your thoughts and feelings in social media.

Before speculating for the future, it is better to think about the aspects of this new situation more. It is not a secret: literature changes its form with evolving technology. Novels emerged as a result of development of cheap printing technology and also rise of bourgeoisie

created individual as a fiction reader. Novel is not the ultimate medium for creating fictional works; novel is just a stage at the history of creative writing. But I, like many others, should admit the great capacity of novel providing a very versatile framework for the writers. Novels are now an indispensable part of our modern life. The physical shape of a novel is a printed book with many pages. It is portable and can serve for the lonely modern individual's inner needs. You can read the adventures of a knight from 17th century La Mancha while commuting from Asia to Europe in Istanbul. It was a real revolution when you compare the handwritten scrolls.

So people first invented the writing and became to record what they know; after invention of printing machines, reproduction became easy and cheap, so people gained the capability of recording and disseminating the thoughts. Novels or popular fictional works emerged at that time. Now we are at the third revolutionary period. We can record and disseminate our works instantly via Internet. We are free from the trouble of production issues; you need huge amount of investment for printing books and distributing them to the bookstores. Thus, everything became more democratic.

In the middle ages, handwritten books were kept and reproduced by the clergy. Authority of the clergy passed to the owners of the free publishing houses and their editors when the modern printing technologies became available. Now in the new era, there is no editorial authority for Internet publishing. Everyone has the power to convey his or her fictional or nonfictional works through Internet. This is good for democratization but there are serious drawbacks. Besides ethical problems, the lack of authority makes every single line suspicious. Hopefully there are positive examples like Wikipedia, which is the result of collective editorial effort. Getting rid of editorial tyranny may result in a lack of recognition. Thus young writers are still after prestigious publishing houses. Mainstream publishing seems

to continue without much loss of power unless the writers of future succeed to create attractive platforms.

What about new narrative modes?

Last decade of 20th century was full of excitement. We—as a young group of writers and intellectuals—began to discover the capacity of this new emerging media. I personally was very enthusiastic about Internet. Hypertext was the common name for the new narrative structures built by applying the Internet functions. This new platform was very different than printed-paper and book technology. Pages were not bound in a single volume but could have spread out to an infinite virtual space. You can invent incredibly complicated story structures by using the programming functions of Internet platforms. Linking to different pages, usage of sound, picture, animation, and all kinds of multimedia elements can enrich the crafting process. Instead of linear reading of conventional books hypertext promise much more up-to-date surfing experience of internet user.

I experimented with a number of works. They were different than the short stories I wrote for the paper-printed magazine or the novels that were published conventionally. The works I created were also fictional, but they were interactive. For instance, I used the black screen as a virtual representation of mind and the readers/users can hear the inner voices of this mind by just moving their cursors on the black screen. This work demands interaction and the reading experience is unique for every reader.

Where does hypertext stand within the flow of literature history?

The hypertext writers were somehow in the same spirit with the early modernist writers of the 20th century. Modernist avant-gardes were experimenting on language, on narrative structures and they created very difficult texts. James Joyce, Virginia Woolf, and many others

proposed a new way of writing and thinking. Criticism of industrial society and realistic discourse of classical 19th century novels led to the rise of modernist experimentations and so on. They were right theoretically but their works were too difficult for the general audience. Remember the texts of Gertrude Stein in which she experimented to remove the grammar from narrative. A rose is a rose is a rose is a rose is a rose... may give a feeling but impossible to grasp.

Besides many other factors, like the disappointment of modernity at the end of two global wars, modernist movement lost its attraction soon. But after 50 years or more, modernist experimentation came back with more playful and easy to read books of postmodernist writers. Crisis of representation was still their backbone but their method to deal with this issue was much more understandable; for example, metafictional narrative with high sense of humor, and irony were attractive for all readers. In a prominent example, in *French Lieutenant's Woman*, John Fowles mimicked the 19th century Victorian novel with a constant reference to the writing process of himself as a writer in 1967. It was brilliant, intellectually inspiring, and still easy-to-read. Well, relatively easy to modernists. He became popular as a best-seller, adapted to screen and so on. Some critics called this new style postmodernist; and the fingerprint of this new approach was self-referentiality and self-consciousness. Now you can find many novels using postmodern narrative strategies. Metafictional turns become so common, we do not classify them as postmodern anymore.

At the end of 1990s hypertext was thought to be the future of literature. But today we easily see that it is not the case. Where did hypertext fail? First, it is difficult to create a hypertext, or other experimental works on digital platforms. You need programming capability, or you should cooperate with some experts. Secondly, the resulting text was difficult to read or to grasp as a whole. Even if you complete all the building blocks it is not

possible to integrate them and to reach a satisfactory whole most of the time. This type of narrative demands too much effort from the reader, especially if you are trying to tell a conventional story with hypertext. Therefore, hypertext or brave new literary inventions on digital platforms shared the same destiny with their modernist ancestors' difficult experimentations.

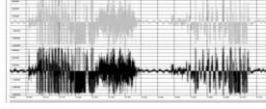
Is it reasonable to imagine the return of hypertext like the postmodernist come back of experimentations? What is next?

Will there be a new kind of narrative in digital platforms? I think we should answer this question by examining other storytelling or story-driven structures on digital world: the computer games. Young generations spend most of their time by playing computer games. Games became more developed than we could have imagined in the past. They are very rich in terms of creating new fictional worlds, they satisfy the mimetic needs of the user, they are highly interactive, players have great control on the fictional universes, and multi-user online games allow the user to share these worlds with their friends. That is to say, social media also merged in this new virtual universe. As a result, we have very complex new fictional worlds.

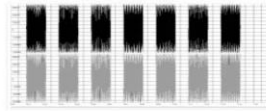
The spirit of time is communication today. It is a hyper-communication era. New digital platforms like smart phones, tablet computers, e-books provide new facilities for the readers. Those of the new platforms allow the writers to combine text with music, video, graphic animations and so on. But writers of today do not know how to use those new techniques efficiently. It is not a prophecy to say that new generations will succeed in thinking and writing more compatible with that. The initial steps are coming from publishers of educational materials. New interactive textbooks become available rapidly. Computer technology offers new production platforms easy to use. This will also have an impact on the future of literature.

Zinhar/Poetikhars.com (2003-) üzerine - Gökçen Ertuğrul, Serkan Işın

aşağıdaki örnekleri çalışınız:

Özgürlük*
derken bilgisayarın tabloya döktüğü

O'nun
ev numarasını çevirirken çıkan sesin görüntüsü.

Serkan Işın (2009: 11).

2003 yılında bir grup genç şair, *Zinhar* adı altında bir web sitesi çevresinde bir araya geldi. Bu oluşum, dil yetisi ve iletişimin bütün yeni yönleriyle şiirde deney fikrine yöneldi. Mayıs 2004'te matbu olarak birinci sayısı 500 adet basıldı. Sonrasında aralıklarla matbu olarak da yayınlanan dergi, elektronik ortamda görsel ve deneysel şiir-iş üretiminin yanı sıra, görsel ve deneysel şiir üzerine yazılar, çeviriler, forumlarla tartışma üreten bir web sitesi olarak yayını sürdürdü. 2005 yılında, bu üretim sürecinde ortaya çıkan pratikleri, bir manifesto olarak nitelendirilebilecek bir 'görsel şiir kılavuzu'¹ ile deklare ettiler.

Bu hareket, sitenin halen editörlüğünü yürüten Serkan Işın başta olmak üzere, Barış Özgür, Özcan Türkmen, Tarık Günersel, Ali Ömer Akbulut, Evrim Önk, Bahar Şenol, Şakir Özüdoğru, Ulaş Başar Gezgin, Aslı Serin gibi aralarında zaten mısralı/dizeli şiir olarak nitelendirdikleri konvansiyonel şiir alanında tanınmış şairlerin de bulunduğu isimleri

¹ <http://www.poetikhars.com/kilavuz/index.html> erişim tarihi 15.02.2018.

içeriyordu. Sonrasında, bu isimlerden bazıları ayrılırken, Derya Vural, Suzan Sarı, Barış Çetinkol, Zeynep Cansu Başeren, Ayşegül Tözeren gibi yeni isimler bu çevreye katıldı. Bu hareket, dil yetisiyle deney; şiirin teknoloji, malzeme ve bellek ekonomisi ile ilişkilerini sözlü kültür/yazılı kültür/görsel-basılı kültür tarihsel kategorileriyle yeniden düşünme; teknolojiyle ve egemen kapitalist kültürün göstergeleriyle durumlar yaratarak şiir alanında deneysel durumlar yaratma fikriyle üretimler gerçekleştirdiler. Bu meseleler, algı, görsel kültür, yazı olarak dil, edebi ve sanatsal üretimlerin malzemesi ve mecrası, okuyucu konumunun üretimi ve Türkiye’de edebi üretim alanının yapısı gibi pek çok meseleyle de kesişiyordu. Türkiye’deki ana akım edebiyat alanından çoğunlukla ‘milli’ olmadığı ve teknoloji/araç merkezli olduğu argümanlarına dayalı reaksiyonlar, şiir alanındaki iktidar ilişkilerini bir yandan daha görünür kılarken, bir yandan da iktidar ilişkilerinin sadece baskı üreten değil yeni pratikler de tetikleyen yanını ortaya sererek yeni konumların oluşumunu mümkün kıldı. Pek çok edebiyat dergisi, görsel ve deneysel şiir dosyaları yayınladı. Yerelde durum böyleyken, *poetikhars.com* uluslararası alanda belirli deneysel ve görsel şiir ağlarıyla iletişimini ve iş birliğini sürdürdü. 2000’lerin sonuna gelindiğinde ivme kaybetse de hala görsel ve deneysel şiir alanında üretimlerini sürdürmektedir.

Yeni enformasyon ve iletişim teknolojilerinin sunduğu yeni olanaklıklar, daha çok ‘ana akım medya kuruluşlarının ticari içerik üretim süreçlerine ve bilgi üretiminin hegemonik biçimlerine meydan okumalar içeren’ etkileşimci gazetecilik, katılımcı gazetecilik, yurttaş gazeteciliği gibi alternatif medya oluşumları (Başaran, 2010) bağlamında tartışılmış ve incelenmiştir. Alternatif olarak tanımlanan bu oluşum ve hareketleri alternatif yapan nitelikler- bağımsız üretim, ticarileşmeye karşı mücadele ve kapitalizme özgü biçimlerden arındırma, alternatif estetik ve biçimler, alternatif çoğaltım ve dağıtım yolları, bilgi üretim süreçlerindeki hiyerarşik yapılanmaya karşı kolektif, yatay örgütlenmeler, katılım ve etkileşime açıklık (Başaran, 2010: 261, 263)- Türkiye’de çoğunlukla medya çalışmaları

bağlamında ayırt edilmiş ve irdelenmiştir (bkz. Çoban ve Ataman, 2015). Ancak, ‘medya’, sadece kitle iletişim araçlarını imlemez, mecra/ortam/araç olarak diğer kültürel üretimlere de ilişkin bir terimdir. Yeni iletişim teknolojileri, yeni bir mecra/ortam olarak sanatı ve edebiyatı da dönüştürmekte ve ‘alternatif’ teriminin gönderme yaptığı nitelikleri içeren yeni oluşumların belirmesine imkan vermektedir.

Bu çalışma, *poetikhars.com* üzerine bir vaka çalışmasını amaçlamaktadır. *poetikhars.com*, interneti, Türkiye’deki edebiyat alanında işleyen hiyerarşilere, tanınma süreçlerine, egemen şiir tanımlarına ve yayın endüstrisine bağımlı olmayan bir üretim, paylaşım ve dolaşım; ve bizatihi şiirin mecrası/malzemesi ve deneysel durumlar yaratma imkanı olarak görmesi nedeniyle, Türkiye’deki dijital kültür tarih yazımında gözden kaçırılmaması gereken bir yer tutmaktadır. Bu hareket, 1980’lerde belirmeye başlayan ve artık önemli bir alan olarak yükselen ağ’da edebiyat pratiklerinin yerel edebi üretim alanıyla karşılaşmasının ortaya çıkardığı durumları da görme imkanı sunmaktadır. Küresel bir ağ, bir mecra/araç, iletişimin yeni bir ortamı olan internetle edebiyat cephesinden bir angajmanın, yerel edebi üretim alanındaki gelenek ve değer üretim mekanizmalarıyla, eserin sembolik değerinin ve eserin değerine olan inancın üretimi için gerekli söylem üretim süreçleri ve yetki tekeliyle (Bourdieu, 1993: 36-37) bu karşılaşması, hem üretimin meşru tarzından bir özerklik imkanı sunmakta hem de yereldeki şiir üretim alanına yeni bir müdahale/muhalefet hattını mümkün kılmaktadır. Öte yandan, bu karşılaşma, hars (öz)/medeniyet (teknoloji), uluslararasılık/ millilik-yerlilik ikilikleri, özerkliğin imkanları ve imkansızlığı, Türkiye şiir tarihi bağlamındaki kanonsuzluk durumu ve tarihsel gecikmişlik (Koçak, 2002), deneyin Batı’daki avangart hareketlerle (Dadaizm, Lettrizm, Kavramsal Şiir gibi, ve Rus Zaum deneyleri) ve toplumsal süreçlerle bağının Türkiye’de yokluğu gibi meselelerle kesişmektedir.

Dijital Medya ve Edebiyat

Elektronik edebiyat², yazılı/basılı edebiyatın dijitalleşmiş biçimi değildir. Dijital teknolojilerin edebiyat üzerindeki etkisi, basitçe konu ya da anlatı tarzlarındaki değişimlere indirgenemez. Belirşi, 1980’lerde ağa bağlı bilgisayarların yaygın olarak kullanılmaya başlanmasıyla eş zamanlıdır ve dijital teknolojilerin tarihinin bir parçasıdır. Dijital doğmuştur: Dijital işlenmiştir ve bilgisayar kodunun edebiyat için imkanlarını keşfe çıkmış aygıt içerisinde, ağ’da, yazındır (Hayles, 2007). Katherine Hayles (2008), elektronik edebiyatın, insan ve makine bilişselliği arasında arabuluculuk yapan ve her ikisinin herhangi birine mutlak kuramsal öncelik verilemeyecek kadar girift bir şekilde birbirine dolandığı vücut bulmuş (*embodied*) ve ortamlar arası (*intermedial*) bir pratik olarak anlaşılabilirliğini tartışır. Dijital mecra, edebiyatın üretim tarzını, yaratımını, dolaşımını ve alımlanmasını temelden değiştiren bir etki ortaya çıkarır (Gainza, 2017; Hayles, 2008; Aarseth, 1997). Elektronik edebiyat, manipüle edilebilirlik, *remixing* (yeniden karıştırma), *sampling* (örnekleme), kopyalama; kolektif katılım ve üretim (Gainza, 2017); anlamlandırma stratejisi olarak navigasyon, kodun yorumlanması, görselleştirme ve mecaz olarak mimari (Hayles, 2008: xi) gibi kitap formatına niteliğini kaybetmeden taşınması neredeyse imkansız tekniklere ve pratiklere dayanmaktadır. Bununla birlikte, okuyucunun yazar olduğu, yani bizzat metnin yapısına müdahale edebildiği, yeni bir ‘özne’ konumu ve alımlama pratiği (‘*w-reader*’/’*prosumer*’) belirlemiştir (Jenkins, 2005; aktaran Gainza, 2017).

² Carolina Gainza (2017) gibi bazı yazarlar, analog teknolojileri de kapsayan daha genel bir terim olması nedeniyle ‘elektronik edebiyat’ teriminin yerine ‘dijital edebiyat’ terimini kullanmayı önermektedir. Ancak ‘elektronik edebiyat’ terimi, çok daha yaygın olarak kullanıldığı için bu terimi kullanmayı tercih ettim. Bununla birlikte, literatüre yapılan atıflarda yazarların tercihlerine sadık kaldım.

Batı'da elektronik edebiyat ve yeni mecra sanatına dair incelemeler, iki temel hat izlemektedir: Kuramsal meselelerin tartışılması ve başat janrların tespiti; günümüz kapitalizminin ve bio-politik kontrol mekanizmalarının temel aygıtı olan ve yönetsel ve teknik mantığını içeren bir mecrada üretilen bu pratiklerle, toplumsal, siyasi, iktisadi süreçleri ilişkilendirme ve tam da bu ön koşulları nedeniyle yıkıcı imkanlarının soruşturulması. İlk hattı, Ursula Pawlicka, başlıca üç safha ayırt ederek özetlemektedir ve aslında bu safhalar, dijital teknolojilerin tarihine tekabül etmektedir. 1994 yılında World Wide Web'in ortaya çıkışını önceleyen ilk safha, basılı metin ile elektronik metnin karşılaştırılmalarını içermektedir. İkinci safha, metnin ve mecranın karşılıklı olarak birbirini nasıl etkilediğine, elektronik metinlerin ve arayüz'ün maddiliğine ve görsellik ve göstergeye dair soruşturmaların öne çıktığı, 'sibermetin' (*cybertext*) ve 'aradalık' (*intermediation*) gibi kavramların tartışılmaya başlandığı dönemdir. Üçüncü safhada ise, kod, kavramsal kod çalışmaları, süreç ve olay olarak metin tartışmaları öne çıkmıştır (Pawlicka, 2014). Batı'da bu deneysel pratik, 'dijital beşeri bilimler' alanının ve üniversite programlarının gelişmesiyle eş zamanlı olması nedeniyle (Zalbidea, Marino ve Lopez-Varela, 2014), akademik-kuramsal ilgiyle de kesişmiş, deney ve kavramsallaştırma birbirinden beslenmiştir. Akademisyenler deneyle; sanatçılar mecra kuramlarıyla, göstergebilimle ve post-yapısalcı düşünceyle hemhal olmuşlardır.

Elektronik edebiyata dair ikinci hattaki tartışmalar, bu pratikleri kapitalizmin post-Fordist safhası, maddi olmayan emek ve enformasyon toplumu terimleriyle ifade edilen toplumsal, siyasi ve iktisadi paradigma kaymaları içerisinde konumlandıran tartışmaları içermektedir. Örneğin, Janez Strehovec (2014), 'post-hipermetin e-edebiyat'ın, 'algoritmik kültür' (kod-açımına ve sembolik ilgilere dayanan geleneksel anlam üretiminin yerini alan algoritmik işlemler ve bilgisayar oyunlarındaki prosedürlere benzer prosedürlerle biçimlenmiş kültürel üretim), bio-politika, post-Fordist emek süreçleri ve alternatif politika

içerisinde konumlandırılması gerektiğini tartışmaktadır. Strehovec'e göre, e-edebiyat ve yeni mecra sanatı, günümüz üretim tarzını tanımlama ve kendini nihai bir üründe nesneleştirmeksizin bir izler kitlenin varlığıyla var olabilen olay ve süreç üreten maddi olmayan emeğin niteliğini açıklamakta, çağdaş sosyal bilimler için çarpıcı bir öneme sahiptir. Bu üretim tarzı, aynı zamanda, ağ'da kullanıcılarca üretilen enformasyonun, ağ-merkezli değer üretiminin, temellük edilmesini de içermektedir. Strehovec, taktiksel medyadan taktiksel bio-politikaya doğru yönelen yeni-mecra sanatının, post-hipermetin e-edebiyat için ufuk oluşturduğunu ve e-edebiyatın uç biçimlerinin dilde devrim yaratan, anlatıyı yeniden tanımlayan bir laboratuvar oluşturduğunu öne sürmektedir. Alexander Galloway (2004), yeni medya sanatını ve dijital şiiri, Deleuze'ün 'kontrol toplumu' kavramsallaştırmasından ilham alan 'protokolojik kontrol toplumu' (*protocological control society*) içerisinde konumlar ve bu yeni edebiyatın yıkıcı gücüne yoğunlaşır.³ Sandy Baldwin (2015: 189; aktaran Silva, 2016: 187), *Elektronik Edebiyat Örgütü*'nün 'ağa bağlı ya da bağlı olmayan bilgisayarların sağladığı imkan ve bağlamlardan avantaj sağlayan edebi boyutlar içeren çalışmalar' şeklinde tanımladığı elektronik edebiyat anlayışını, şimdiciliğe (*presentism*) ve tekniğe yaptığı vurguyu eleştirerek, bu 'edebi jesti', 'aygıtı direniş' olarak görür ve e-edebiyatı 'sistemin limitlerini teste çıkan ve edebiyatın gürültüsüyle enfekte eden' yıkıcı bir güç olarak tanımlar. Direniş imkanlarının soruşturulmasına yönelik bu ilgi, elektronik edebiyatın kesişimsel ve performatif niteliğinin, eşitsiz toplumsal ilişkiler nedeniyle tahakküm altına alınmış öznelerin özgürleşimine katkı sağlayabileceği fikriyle yola çıkan ve elektronik edebiyat ve yeni mecra sanatı içinden toplumsal ve kültürel hiyerarşilerin insan-sonrası (posthuman), post-biyolojik yapı bozumuna doğru yönelişlere de yol vermektedir (bkz. Zalbidea, Marino ve Lopez-Varela, 2014). Bu tartışmaları özetlersek, elektronik edebiyatın, post-nesne (akıllı teknolojilerle üretilen ve yazılım programlarıyla kontrol edilen şeyler, olaylar, performanslar)

³ Daha ayrıntılı bir tartışma için bkz. (Ertuğrul, 2016).

(Strehovec, 2014)) ve post-temsil (konvansiyonel anlamlandırmanın ötesine geçen görsel/dijital maddi hareketler/şeyler üretimi ve yeni algı/bilişsellik biçimleri) dünyasıyla bir karşılaşma olarak konumlandırıldığını ifade edebiliriz.

Ian Rae'nin (2010), Kanada'daki deneysel şiirlerin, yeni mecranın mecralararası (basılı mecrada imkansız olan kelime, imaj ve sesin birleşimi) ve etkileşimsel (okumanın tıklama, sürüklenme ya da ekranda kelimelerin uzamsal yeniden düzenlenişini tetikleyen seçimleri içerebilmesi ve bilgisayar oyunlarının mantığını taşıyan kelime oyunları ya da web'in metinsel uzamında arama motorları yoluyla şiir çalıştırmak gibi) imkanlarının keşfine yöneldiğini ortaya koymaktadır. Tıpkı *poetikhars.com* şairlerinin hareket noktasında görüldüğü gibi şiir bir dil sanatıdır ve internetin/dijitalin temeli olan kod mecralararası bir dil imkanındır ve şiir için yeni olanaklar sunmaktadır. Rae, dijital şairlerin pek çoğunun somut şiir, ses şiiri gibi avangart geleneklerden geldiğini ve bu şairler için Marshall McLuhan ve Harold Innis gibi Kanadalı mecra kuramcılarının temel dayanaklar oluşturduğunu belirterek, Kanada avangardının dijital kolunun (ve dahi uluslararası avangardın katkılarının) hem (*Electronic Poetry Center* ve *Ubu Web* gibi) web siteleri bağlamında hem de edebi eleştirilerde, Amerikan yazını içerisinde sınıflandıran bir asimilasyon eğilimine işaret etmektedir. Rae'nin Web üzerindeki Kanada'ya ait içeriklerin, çeşitli dijital şiir oluşumlarından seçilerek ayıklanması ve öyle eleştiriye tabi tutulması çağrısı, küresel, merkezsiz bir ağın edebiyatı olan bir türün, kültürel üretim ile modern ulus devlet arasında inşa edilegelen özcü bağın artık ne ifade edebileceği sorusunu düşündürmektedir. Clifford Geertz'in 'ulus değilse, kültür nedir' sorusuna göndermeyle, Doris Bachmann-Medick'in kültür artık 'salt insanların bir üretimi değilse fakat insani ve gayri-insani güçler ağının bir parçasıysa' ve dahi 'yazılımlanmışsa' (softwarised)' nedir?'⁴ (2016: 289, 293) sorusu, bu

⁴ "what is culture if we no longer see it as a product of humans alone but as part of a network of human and nonhuman forces?"; "what is culture after it has been 'softwarised?'" (2016: 289, 293).

bağın artık dikiş tutmadığını göstermektedir. Dijitalin ve ağ'ın merkez-kaç kuvveti koşullarında ulus-kültür özdeşliğinin elektronik edebiyat bağlamında sürdürülebilmesinin mümkünlük koşulları bir yana Türkiye örneğinde olduğu gibi dijital edebiyatı Şiir Tarihi'ne ait görmeyerek sahiplenmemeye yönelik mevzilenme de öyle görünüyor ki edebi üretim alanının yerel dinamikleri/politikası içerisinde yeni bir mücadele eksenini doğurmaktadır.

Yine de şimdilik bir karşılaştırma imkanı arayışında, Küresel Kuzey/Batı'da e-edebiyatın uzmanlaşmış ve tanınmış isimler etrafında üretilen avangart bir hareket olarak görüldüğünü not edelim. Küresel Doğu/Güney üzerinde yapılan çalışmalar, elektronik edebiyatın ayrı bir alan değil daha yaygın bir üretim olduğunu göstermektedir. Zalbidea, Marino ve Lopez-Varela (2014), Çin'de elektronik edebiyatın Batı'daki gibi avangart deneylerden daha ziyade izlerçevrenin katılımını ve çoklu-yazarlı metinleri teşvik eden Web'in etkileşime dayalı doğasını çalıştıran bir yönelime sahip olduğu tespitini yapmaktadırlar. Benzer şekilde, Jinghua Guo (2014), Çin'de dijital edebiyatın pozitif bir gücü temsil ettiğini ve komünal ruhu içeren yeni bir 'kamusal edebiyat'a, 'yeni bir folk edebiyatı'na evrildiğini ortaya koymaktadır. Guo, Tayvan ve Hong Kong'da elektronik şiirin önemli bir yer tuttuğunu not etmektedir. Zalbidea, Marino ve Lopez-Varela (2014), Japonya'da *keitai shosetsu* olarak adlandırılan cep telefonlarıyla üretilen mikro-anlatılarla 'transmedya hikayeciliği'nin; Asya ve Afrika kökenli sanatçıların üretimlerinde postkolonyal bağlam ve kolonyal durumla angaje olan ve Ötekilik meselesiyle hemhal olan çalışmaların; Hindistan'da ise mobil oyun üretiminin öne çıktığını ortaya koymaktadır. Güney Amerika bağlamlarında ise, küresel Kuzey/Batı merkezli kuramların metnin maddiliğine yönelik vurgusunun yetersizliğine yönelik tartışmalar önemli bir eleştiri hattı oluşturmaktadır. Gainza (2017), teknolojinin girişinin ve yeni teknolojilerin kullanımının politik bir boyut taşıdığı ve direniş stratejilerinin önemli bir unsurunu oluşturduğu Latin Amerika'da, dijital edebiyatın, yeni teknolojilerin anlamlarının müzakeresi, sahiplenilmesi ve yeniden-anlamlandırılması

yoluyla, bu araçların nasıl kavrandığının yanı sıra, kimliğin, kültürel ve edebi geleneklerin, politikanın ve yeni yaratım biçimlerinin inşasına ilişkin yeni sosyo-kültürel tahayyüller yaratan deneylerin alanı olarak belirlediğini ortaya koymaktadır. Latin Amerika'daki dijital edebiyat pratikleri, işbirliği, kolektif üretim ve dayanışma ağları oluşturarak, yeni öznellikler, kolektif zeka ve yeni müşterekler yaratarak egemen söylemleri merkezlesztiren taktiksel bir boyut içermektedir. Gainza, Latin Amerika deneyimi bağlamında dijital edebiyatı, enformasyonel kapitalizmin kontrol mekanizmalarına tehdit içeren alternatif işbirliği ağları ve bu ağlar içerisinde beliren yeni toplumsal ilişkilerin, yeni öznellikleri biçimlendiren ve yeni dünya görüşleri üreten yeni müştereklerin, mekanı olarak görmektedir.

Portekiz deneysel edebiyatının bir dijital arşivini oluşturmayı amaçlayan PO.EX projesi (*Portuguese Experimental Poetry*) kapsamında derlenen *PO.EX Essays From Portugal on Cyberliterature and Intermedia* kitabı, Portekiz'i gelenekte, klasik eserlerde, eski imparatorluk nostaljisinde ya da 'turizm olarak kültür'de temellendiren egemen muhayyel Portekiz 'gösteri'lerine ve kendini elektronik edebiyatın oluşumu, tanınması ve değerlendirilmesi için gerekli bir paradigma olarak sunan belirli bir ABD imgelemine karşı bir kitap olarak konumlanmaktadır (Baldwin ve Torres, 2014: xiv). Elektronik edebiyatı, hipermetin yapıları ve bağlantılarına indirgediğini iddia ettikleri Katherine Hayles gibi alanın kurucu Amerikalı kuramcılarının taşıyıcısı olduğunu düşündükleri 'elektronik edebiyat emperyalizmi'ne karşı, pratiklerini, 1950'lerde Avrupa ve Brezilya'da eşzamanlı ortaya çıkan ve 1960'larda Portekiz'de baskıcı siyasal ve kültürel ortama muhalif bir çıkışla yükselen Somut Şiir Hareketi (ve daha da öncesinde mannerist ve barok geleneği) ile sürekliliği içinde konumlanmaktadır. Bu şair ve yazarlar, elektronik edebiyatı, küresel ağlarda kendi mevkii ve durumları bağlamında sanatçıların eylediği ve mücadele ettiği bir Forum olarak görüyorlar ve Amerika merkezli edebi eserleri teknik özelliklerinin bir toplamı olarak ele alan mantığa karşı (ki onlara göre bu mantık teknokratik kültürün hizmetindedir), PO.Ex'in aygıtla

büyülenmediğini vurguluyorlar (Baldwin ve Torres, 2014: xv, xvi). Somut şiir estetiğine yaklaşan ama ses ve görsel şiir, video, siberetik ve performatif pratikler içererek somut şiirin sınırlarını genişleten deneyleri içeren Portekiz deneysel şiiri örneklerini tartışıyorlar. Portekiz deneysel şairleri, göstergebilim, iletişim ve enformasyon kuramlarını eleştiri aygıtları olarak görerek (ki avangart hareketlerin aynı zamanda kendilerini politik bir hareket olarak da metalaşmaya direniş ve tabakalaşmış iktidar yapılarına muhalefet olarak konumlandırmalarında bu kaynaklar merkezi bir yer tutmuştur (Hatherly, 2014: xxi)) poetik pratiklerini, mecrayı ve dünyayı anlama olarak konumlandırıyorlar.

Pedro Reis (2014), Portekiz tarihsel deneysel şiirinin şu poetik programı miras bıraktığını belirtiyor: Geleneksel şiirin duygusallığına başkaldırı; ölçü ve kafiyenin reddi; Orfeu kuşağının psikolojik bireyciliğine ve ‘metaforik yabancılaşma’ya reddiye; dışsal nesnelere dair yorumların ya da hissiyatların yerine kendinde-nesne olarak şiir; ilhama karşı kolektif çalışma; ulusalcı Portekiz projesine direniş (egemen sözdizimsel diskuru parçalayacak yıkıcı bir dil arayışı); enternasyonalizm (ulusal deyişlere karşı göstergelerin sözel boyutunun ötesine geçme, şiirin/nesnenin gayrişahsiliği ve anlam yerine ulus-üstü kodlar); yeni-gerçekçi ideolojik diskura ve sürrealist atomizme karşı bilimsel yaklaşıma yakınlık (Reis, 2014: 213-215). Bu deneysel poetika, *kelimeye* şu iki düzlemde konvansiyonel olandan apayrı bir biçimde yöneliyordu: Morfolojik (gösterge olarak kelime; alışageldik anlamların reddi; sessel ve görsel boyutu keşfe çıkmak); ve sentaktik/sözdizimsel (geleneksel anlatısal dilin mantıksal yapısını sorgulamak; sözselsel-olmayan iletişim kipliklerinin kimi özelliklerini taşıyan anlatısal olmayan bir dilsel alan yaratmak; uzamsal sözdizim; çoklu okuma) (Reis, 2014: 215). Bu anlamda deney, zamanın iletişim araç ve metodlarıyla edebiyatı uyumlu hale getirerek şiiri, görsellik, ses (ses şiiri) ve hareketi (kinetik şiir) de dahil ederek genişletmiş, kodların nihai tükenişinin üstesinden gelmeyi ve yeniden-aktivasyonunu amaçlamıştır (klişeye direniş örneğinin). Reis, şimdinin dijital teknolojilerinin,

deneysel şiirin bilgisayar ve internetle akraba poetik programlarına daha da yaklaştıran bir imkan sağladığını ve dijital şiirin deneysel şiirin uzantısı olarak görülmesi gerektiğini vurguluyor (Reis, 2014: 217). Zaten makinanın sağladığı işlemlerin çoğu, daha önceki poetik programlarda aranıyordu: Dadaistlerin, fütüristlerin ve somut şairlerin, kolaj, otomatik yazı gibi teknik ve stratejilerle makina olarak metin arayışları; metinleri, imajları ve sesleri birleştirmeye yönelik ‘verbivocovisual’ çalışmaları. Ancak, yeni iletişim araçları, örneğin kolektif, sineztetik, total şiir hayallerini gerçekleştirme fırsatına daha da yaklaştırmaktadır (Reis, 2014: 218). Bu manada, bilgisayar, sadece yenilik olarak değil henüz açığa çıkmamış potansiyelleri açığa çıkarma arayışında daha önce duyurulan ilkelere ve poetik amaçlara şiiri daha fazla yaklaştıran bir imkan vermektedir (örneğin *tipogramdan*- resimlendirilen kelimelerin sezdirilen hareketinden- bilgisayarlaştırılmış kelimelerin- *videogramın*- gerçek hareketine geçiş).

Özetle, literatürden alınan bu kesit, dijital edebiyat ve şiirin, *Bati*’da aygıtı keşfe çıkan ve teknolojiye müdahaleyi arayan avangart hareketler ve akademik ilgiler, Kanada’da Kanadalı meca kuramcılarında beslenen deneyler, Çin’de yeni bir folk edebiyata evrilen daha yaygın kolektif üretimler, Güney Amerika’da daha politik bir yeni müşterekler mekanı ve Portekiz’de ise önceki avangart hareketlerin politik ve poetik programlarının ileriye götürülmesi bağlamlarında tartışıldığını göstermektedir.

Türkiye’ye dönersek, zinhar.com/poetikhars.com, elektronik mecranın poetikası (şiirin sınırlarını dil yetisi ve iletişime dair deneylerle genişletme arayışıyla görselliğe, kodlara ve göstergelere yönelişiyle) ve politikasıyla (teknolojinin limitleriyle, hatalarıyla ilişkilmesi ve yıkıcı bir pratik olarak konumlanmasıyla), sözün ve göstergenin sözel boyutunun hala merkezi olduğu Türkiye şiirinde yeni bir çıkıştır. Teknolojiyi, kapitalist üretim tarzının mantığının dışına çıkararak kullanma ve sınırlarını keşfe çıkma arayışı, meta-

fetişizminin geldiği nokta olan gösteri toplumuna karşı bir gerilla hareketi olarak konumlanması ve kod'la karşılaşma angajmanı, yukarıda sözü edilen yeni direniş pratiklerinin dünya kapitalist sisteminin metropollerinin çeperinde şiir pratiği içerisinde nasıl eklemlendiğini görme fırsatı vermektedir. Öte yandan, bu oluşum, internetin, sermayeye ve kültürel üretim alanındaki bilgi tekellerine bağımlılıktan kurtulma olanağı sunan imkanlarının yerel edebiyat alanlarında yeni konumlar yaratan; küresel ağ koşullarında ise benzer hareketlerle bağlantıda yeni müşterekler oluşturan hareketinin bir parçasıdır.

zinhar.com/poetikhars.com: Yöntem

Hem bir yerleşim yeri hem içeriği taşıyan bir yüzey olması ve aynı zamanda üretim, paylaşım, kullanım süreçlerini içermesi nedeniyle Web-tabanlı olguların araştırılması belirli meydan okumalar içermektedir (Foot, 2006). Burada artık içerik, bağlantılarla çoklu Web siteleriyle ilişkili olarak örülmüştür ve dolayısıyla tek bir site değil, Web sahası (*Web sphere*) söz konusudur. Öte yandan, sürekli inşa halindedir, yeni versiyon üretildiğinde önceki versiyon silinir, her yeni günün baskısının aynı kağıt üzerine yeniden basılması gibi geçici ve süreksizdir (Foot, 2006). Aslında yeni bir ekoloji ile karşı karşıyayızdır. Bu nedenlerle, 2003-2011 yılları arasında en aktif dönemini yaşayan, ara ara kapanan, defalarca güncellenen, Web sahasında zaman zaman bölünerek yeni yerlere taşınan bir oluşumu incelemek, araştırmacıyı, daha önce gittiği yeri bir türlü tekrar ziyaret edemeyen bir gezgin konumuna sokmaktadır. Bu durum, bu çalışmayı iki yol izlemeye götürdü. İlki, sitenin editörü olan ve bu pratik üzerine eleştiri yazıları üretmeye devam eden Serkan Işın ile bir görüşme gerçekleştirmek oldu. Görüşme, sözlü tarih tekniklerinden esinlense de bu tekniklere aykırı olarak söze dayalı olarak değil internet üzerinden paylaşımına açılan bir dosya üzerinde yazılı olarak

gerçekleştirildi.⁵ İkinci yol ise, yazılı olarak var olan üretimleri incelemek ve harekete dair temalar çıkarmak oldu. Bu temalar, söyleşi metninin öncesinde sunularak hareketin programına (poetikasına ve politikasına) dair bir giriş işlevi gördü ve görüşme sorularının sınırlandırılmasına rehberlik etti. Daha önce başka vesilelerle sorulan sorulara verilen yanıtların ya da daha önce yazılmış yazılardaki bilgilerin bu temalarda içerilmiş olması, görüşme sorularını rahatlattı ve bu çalışmanın ilgilerine odaklanma imkanı verdi.

Temalar

“Zinhar Nedir?” ve “Görsel Şiir Kılavuzu” gibi bir manifesto olarak nitelenebilecek kolektif metinlerden ve Serkan Işın’ın yazılarından derlenebildiği kadarıyla [zinhar.com/Poetik Har\(s\)](http://zinhar.com/Poetik_Har(s)) hareketinin çıkış noktaları ve programları şöyle özetlenebilir:

- “21. yüzyıl yaşantısının kodlarını yapıbozumuna uğratarak, şiir tarihi içinde yeni yollar aramak” ve gündelik yaşamın, kentin dayattığı bu ‘kod’lara karşı bir ‘karşı-kod’ üretimi
- Kent dışını konu edinen, lirik olarak adlandırılan şiire karşı madde ve kentin şiire dahil edilmesi
- “Şiirde görselliğin yazı yolu ile değil tipografi yolu ile ikamesini sağlamak ve görselliği bir değer olarak tanımlamak”

⁵ Söz konusu söyleşi, 8 Ocak 2018-14 Şubat 2018 tarihleri arasında Web üzerinde gerçekleştirilmiştir. Bu çalışma, Mammeri ve Bourdieu (2004) ve Bourdieu ve Haacke (1995) çalışmalarından esinlenmiştir. Çalışmanın en temel eksikliği, yazının hacminin sınırlılıkları nedeniyle sitenin tarihinin bir parçası olan kadın şairlerle görüşme yapılamaması olmuştur.

- Şiir'in anlam ile ilişkisini kırmak
- “*Sözlü kültürün yerçekimi*”nden kurtulmak
- Üretim/tüketim ilişkilerindeki kökten değişim, göç ve kentsel dönüşümle yaşanan toplumsal süreçler karşısında ‘söz’ün etkisizleşmesi ve enerjisini kaybetmesine karşı şiiri maddi süreçlerle tekrar ilişkilendirme arayışı
- Şiir Tarihi’ni, egemen tanımları dayatan bir iktidar/tahakküm aygıtı olarak görmek ve edebiyat kamusunun iktidar düzeneklerinin Şiir Tarihi’ni arkasına alarak sürdürdüğü bilgi tekellerine itiraz
- İktidar ilişkileri ile örülmüş şiir alanındaki egemen söylem alanına karşı bir söylem alanı yaratma; edebiyat kamusunun tarihsel matrislerinin dışına çıkma
- “*Türkçe Şiir Tarihi’nin hiç dokunulmamış yerleri*” olan söze dayalı imgelerin ötesine geçen kodlanmış pratikleri çözme arayışıyla temsil alanını keşfe çıkma ve şiirin daraltılan alanını genişletme
- Bir durum yaratma imkanı olarak deneyin alanında konumlanma ve ses-söz-ritim-dize-uyum yerine mecra-mesaj-gösterge-harf-akış’ı temel alan yeni bir poetika
- Okuyucunun kapitalist üretim ilişkileri içerisinde anlam ve hazla ödüllendirilmesine, ‘*şairin acı pornografisine*’ ve ‘*algı eşliğini ehlileştiren şiire*’ reddiye
- Şiir’i, ‘*dil yetisi ve iletişime dair deney*’ olarak konumlandırma
- Şiirin üretim alanının ve edebiyat kamusunun ‘*itibar düzeneklerinin*’, ‘*verili saygınlık kalıplarının*’, ‘*istihdam sistemlerinin*’ reddi; interneti, edebi üretim alanının ürettiği ve sürdürdüğü tahakküm ve kontrol düzeneklerini bozma/aşma imkanı olarak görme
- İnterneti, hem ticari yayın endüstrisinin/sermayenin denetiminin dışarısında bir üretim ve aktarma; hem de edebiyat üretim alanındaki iktidar ilişkilerinin, bu iktidar aygıtının düzenleyip kontrol ettiği tanınma süreçlerinin ve bunların oluşturup

muhafaza ettiği hiyerarşilerin dışına çıkabilme vaadi taşıyan bir üretim imkanı olarak görme

- Şiir kitabı formunu, *'tek boyutlu bir gösterge sistemi'* olarak görerek, yayın endüstrisinin ve *'endüstriyel tipografinin'* şiiri ve okuru ehlileştirilen seri üretimini ret etmek; şiiri ve okuru kapitalist üretim süreçlerinin dışına taşımak; gizlenen üretim ve iktidar ilişkilerini kurcalama arayışı
- Endüstriyel kitap üretiminin ötesine geçen üretim, dağıtım ve paylaşım yolları arayışı ve alternatif dağıtım şebekeleri (postada sanat, fotokopi fanzinler, anti-copyright)
- Yeni bir okur arayışı ve yeni okura giden yolları *'gerilla taktiği'* ile açma
- Hiyerarşik olmayan kategorilerin inşası
- Mecranın *ready-made* doğasında deney
- Görsel/deneysel şiiri *'araç kullanma'*ya ilişkin bir pratikte değil *'kullanmayı bilmemenin açtığı deneysel alan'*da konumlandırma; *'Tekno-dünya'*nın söylem alanının *'hata'*ya zorlanması ve teknolojiyi değiştirmeye zorlayarak bozma
- Metaları, teknolojiyi, göstergeleri işlevleri dışında kullanma; *'kaza'*lara odaklanma
- Meta-fetişizmini *'üretim eğrisini tersine çevirerek'*, *'bütünlüğüne hücum ederek akamete uğratmak'*
- İnterneti *'yazı teknolojisinin en yüksek yeri'*; *'dilin bir teknoloji olarak geldiği nokta'*; *'dilin kendisi için var olabildiği tek mecra'*; *'yazı dili ile olan ilişkisini cismani, gerçek ve somut'* olarak görme
- *'Ortamlararası, dillerarası ve göstergelerarası'* ve *'dilin kendisinin kendi kendisi için var olabildiği'* tek mecra olan internet'in *'şiir adına keşfe çıkılması'*
- Şiir'in *'yapma'* ve *'açığa çıkartma'* ile kökensel bağının soruşturulması (örneğin, sözlü, yazılı/basılı şiir üretimindeki bellek ekonomilerinin ve araç/teknik kullanımının

merkeziliğinin ‘unutuluşu’) ve yapımın izlerini silmeye çalışan egemen söyleme karşı şiir üretimini ‘iş’ olarak görme

- Konvansiyonel şiir pratiklerinin ilhamı öne çıkaran ideolojisine karşı, Şiir’in malzeme/araç ile ilişkisinin mısralı şiir için de geçerli olduğunu vurgulama; bu yapım sürecini yapıbozuma tabi tutma

Söyleşi

G.E.: Taslağını okuma fırsatı verdiğiniz *Son Barbar Görsel Şiir* çalışmanızda “neden bu genç insanlar, görsel şiir denen türe bu kadar yakın ilgi gösteriyorlar? Neden web üzerinden dergilerini kurmuş, şiirlerini burada sergiliyorlar? Neden ‘konvansiyonel şiir’ diye bir şey yazmadıklarını iddia ediyorlar?” diye kimse sormadı diyorsunuz. “Makinaya çağrı”ldığınızdan bahsediyorsunuz. Bu çağrı, nasıl bir çağrıydı? Bu çağrıyı kimler duydu? *Poetikars.com/zinhar.com* fikrinin nasıl ortaya çıktığına da değinerek açar mısınız?

S.I.: Şiir yazmaya başladığımızda, kimliğimizi şair olarak inşa etmeye giriştiğinizde ve kabul edildiğinizde ya da en azından bir kitap toparlayacak kadar ortaya çıkma cesaretini edindiğinizde zımnî olarak şiir-dışı uğraşların tali kalacağına dair bir kural koyuluyormuş gibi hissediyordunuz. Bu bir nevi Omerta [benim şiir tarihinin yordamı dediğim şey]. Beni deney ya da şiir arasındaki bağı kurmaya ya da poetikanın modern anlamda dil yetisi ile ilişkisini araştırmaya iten de, bu başta bahsettiğim şiir-dışı kalan alanın zorlaması oldu biraz. Hatırladığım kadarı ile yazının levazımını ile tanışmam çok erken oldu. Ucundan da olsa resim ya da çizim ile de ilgili idim. Yazının yer çekiminin, fiziğinin, doğasının görsellikle ilişkisi de üzerine gidilmeye açık gibiydi. Böyle bir alan Türk Şiiri’nde yok gibi neredeyse. Web ile birlikte artık yazı da, şiir de değişti. Yazının ve sesin hükümlerindeyiz, aşırı görsellik ya

da çoklu mecra da cabası. O yüzden 1996 yılında tıfıl bir şairken, mısralı/dizeli şiirden makinanın çağrısına kulak kesilmem ve giderek bunun benim şiir hayatım için Siren haline gelmesi zor olmadı. İlk bilgisayarımı 1989 yılında aldığımı düşünürsek, etkileşime girdiğim ve yazı için kullanabileceğim ve şimdilerde kitlesellenen ve ağ ile canlanan yapının çok yakınında, çok erken bulundum. Elbette mecra (media) ifadesini ciddiye alıyordum, gösterge ile dizilim ve bunları bir arada tutan estetik hazzın da farkında idim. Fakat yine de makina, şiire üniforma giydirmekten çok, onu çeşitliliğin ve karmaşanın öğeleri ile birlikte sunmaya da izin veriyordu. Bilgisayar ile birlikte, şair, aslında çıktının şiir olduğunu çok rahat fark ediyordu. Ve bu çıktı, Sözü ya da Sesin o dokunulmaz sanılan asaletinden çok, lekenin, biçimin ve dizilimin eseri idi. Bu, elbette bir poetika için yeterli değil. Bin küsur yıllık şiir tarihi ve dil yetisini, Sözlü, Yazılı ve Matbu Kültür üzerinden yeniden yorumlamaya çalışmak için fikrî cephaneye gerek duyuyor kişi. Onları da ilk elden sağlayan öncelikle Dada, sonra Dada'nın unutulmuş Varlığı diyebileceğimiz saldırganlığı ve Walter J. Ong ya da Gonca Gökalp Alpaslan gibi, modern sonrası kavramsallaştırmaları gündelik hayat ve sanat eseri üzerinden okuma yetkinliğine sahip akademisyenler gerekiyordu. Dilin ve anlamın keyfiyeti üzerinde kafa yoran Saussure ya da Bernadette Mayer'in deney önerileri derken, yol böylece açıldı, fakat Zinhar isimli derginin kurulması ilk elde deney ile ilgili değildi, sadece bir sezgi idi diyelim. İlk sayıda olan şey daha sonra Görsel Şiir'e evrilme ya da tarihsel olarak bir izi takip etmeye neredeyse içgüdüsel olarak başladı. Somut Şiir'in ya da şiirde biçimselliğin Modern Türk Şiiri'nde ufak da olsa izlenmiş olması, en azından Yüksel Pazarkaya ve sonrasında Tarık Günersel'in çöllen şiir ortamında olmadık şekillerde birer esinti gibi duran vahalarını ziyaret etmek gerekiyordu. Özetle, makinanın çağrısına uyan, biraz da oraya itilen ve ufukta değişen mecraların arasında şiir için ne var diye merak edenler oldu.

G.E.: ‘Yeni okur’, yazılarınızda öne çıkan bir arayış. Yazılarınızda, ‘şiiir okuru’ kategorisinin, ya da konumunun diyelim, verili olmaktan çok, arz-talep denen inşayla, şiiir üretim alanının ve orada konumlanan edebiyat kamusunun egemen tanımları dayatma ve belirli bir “şair” konumunun yeniden-üretileme ve meşrulaştırılma süreçlerinin bir parçası olduğunu söylüyorsunuz. Buna karşı bir ‘net gezgini’ olan yeni bir okur arıyorsunuz. Bu okur, halihazırda mevcut mudur? Ya da inşa mı edilmelidir? Hangi niteliklere sahiptir ve alanın dönüştürülmesinde nasıl bir rol payına düşmektedir?

S.I.: Yeni okur kavramı ya da personası, elbette mecra okur yazarı olan okurun sürece dahil olması anlamına geliyor. Bu yeni okur, benim kafamda, aslında şiiirin tek ve edilgen alımlayıcısı ve olumlayıcısı olmaktan çok, tarihsel konumunun farkına varan ve yeni mecraya şiiirden önce yerleşmiş olmanın üstünlüğü ile belki de mısralı/sözlü şiiir tarihini değıştirecek kişiydi. Onu sadece edilgen bir dinleyici olmaktan, gösteriyi izleyen bir çift boş bakış olmaktan kurtarmak gerekiyordu belki. Çünkü şiiirin bir çıktısı olarak mecrası, aslında okurun zihin mecrasını da kapsıyordu. Şiiir şairin yazdığı / yaptığı şey olarak değil, okurun anlama ve alımlama süreçlerine de katılıyordu. Elbette Avangard dışında bu ilişkiyi ve hiyerarşiyi sarsmak kimsenin aklından geçmez. Şiiir Tarihi tüm araçları şairin eline verirken, bu uzaklığı hep okur yönünde sınırlamakla uğraştı. Şimdilik, bu okuru, sosyal medyada her metin kutusunun eciş bücüş Türkçesi ile görüyoruz -ilk kez kapatıldığı o zihinsel evrenden, sayfa üzerindeki lekeleri sessizce okumaktan, yazmaya ve kendisine yapılan şeye acemice cevap vermeye geçiş yapıyor. O yüzden acemilikleri, kendisini Yazılı Kültür’ü muktedirin imkanları içinde değıerlendiren eğitim sisteminin bozuk bir ürünü sayılır. Fakat okurun, zımnî bir yazar meydana çıkacağı alan olarak İnternet’in en büyük tehlikesinin, içerik ve biçim açısından ne kadar gelişmiş olsa da, gargantualaşmış görselliğı ile İkincil Sözlü Kültür şokuna dönüşmesi olacağını söyleyebiliriz. İletişimin bir biçimi olması gerektiğı fikri, baskıcı internet okuma kültürlerinin etkileşim adı altında tektipleştirici otomatlardan ibaret hale

getiriyor hepimizi. İçerik üretici olan biziz, fakat içeriğin şu şu ebatlarda bir resim karesi ya da şu uzunlukta bir video içinde endam etme zorunluluğu bir noktadan sonra okuma/bakma süresi (böylece dikkat süresi) bir dakikayı bile geçmeyen bir deneyim haline geliyor. Böylece, hafızası olan ama hatırası olmayan bir sürü internet gezgini nesil oluştu, oluşmakta. Yazılı kültüre (bu anlamda kitap, gazete, dergi okuma oranlarına) uzak bireyin, internetin görselliği ve etkileşimi ile televizyon izleyicisinden çok daha gelişmiş olduğu söylenebilir.

kayra ve tüketim

Serkan Işın (2009: 91).

G.E.: İnternetle karşılaşma, kendi başına, otomatik olarak, bir 'alternatif' yaratılması anlamına gelmiyor. Konvansiyonları muhafaza eden dergiler ve forumlar da bu mecra'yı kullanıyor (sizin ifadenizle “*net://yeni mecra eski formül.com*”) (size yönelik saldırıların da bu mecra'yı kullandığını da ekleyelim). Öte yandan, *poetikhar(s).com/zinhar.com*, bizatihi bu mecranın kendisiyle (malzemesiyle/teknolojisiyle/dili ve kodlarıyla/çoklu-ortamıyla/etkileşime ve katılıma açık haliyle) hemhal olarak şiir ve poetika üretmeye çalıştı. Bu açıdan, şiir söz konusu olduğunda 'alternatif'i, sadece ticari üretim süreçlerinden ve kültürel üretim alanının bilgi tekellerinden bağımsızlık olarak değil de alternatif

biçim/içerik/üretim/estetik/poetika olarak da anlamak gerekiyor. Zaten, “dil yetisi ve iletişime dair deney”in şiirin iktidar ilişkisi ve edebiyat kamusu ile örülmüş geleneksel alanından çıkmayacağını ve tarihsel avangardın alanında konumlandığınızı söylüyorsunuz (keza “*Zinhar Dada’dır*”). Dolayısıyla, internet ile tarihsel avangardın verimlerinin, tarihin bu anında bu coğrafyada buluşması, kendine özgü ne tür bir bileşim ortaya çıkardı sizce?

S.I.: İnternet henüz fikir olarak ortada yokken, Kapitalizm Küreselleşme adı altında yaşantımıza saldırmaz iken, Dada, öyle veya böyle ulusal dil ya da kültür engellerini aşarak, en göçebe, en göçmen ve en evrensel isyanı yapabildi bana göre. Tarihsel avangardın mecrası, kağıdın yüzeyi ve sınırları aşan bir sanat akımı poetikası oldu. Aslında dada belki de “internet” idi. O yüzden iletişim talebi, sanatçının kendi yaşadığı ülke/dilin sınırlarını aşma eğilimi gösterdiği sürece, dumanla bile sanatçı yazı ve şiir [resim] üretecek ve bunu ötekine ulaştırmak için yollar arayacaktır. İnternet bu anlamda, “postada sanat” ya da “fluxus” gibi pratiklerin, zımnî enternasyonelin izlerini her zaman taşıyor, taşıyacaktır da. Çünkü yerel/global olan şey sadece sistemin ürettiği mal, hizmet ve simülasyonlar değil, alt veya dip tarafta her zaman karşılık vermeye hazır bir direnç olarak önce sanat, sonra da bireyin isyanı var. İnternet, işleri hızlandıran ve cilalayan bir yapıya sahip. Ağ’ın kök-sap özelliği, rizomatik ve fraktallaşan/kuantalaşan yapısı, onu kendi yerelinin evrenseli ve evrenselin yerellerinden biri yapmaya yetiyor her zaman. Bu anlamda poetika, aslında görsel şiir gibi “kirli” ve “anlamsız” olarak yabancılaştıran bir etkiye sahip. Web mecrasını, onun imkanlarını, etkileşim sığasını kullanabilmek, çoğu kez kendi dilini ve biçimini yarattı, yaratmaya da devam ediyor. Örneğin “meme” ya da “caps” kültürü, en basitinden bağlamdan koparma, yeniden inşa etme, pastiş, parodi vb. gibi modern sanatın tüm araçlarını kullanmakta, çok çabuk tüketilseler de...

G.E.: Yazılarınızda en müphem kalan kısım, Türkiye ve İslam coğrafyasındaki Şiir Tarihi içinde konumlanma ile konumlamayı reddiye arasında gidip gelen sarkaç. Bir yandan görsellikle giriştiğiniz deneyi, Hurufilik, hatt sanatı ve ebru gibi geleneklerle ilişkilendiriyorsunuz (“*Su dolu tekneden (ebru) elektron ve ışık dolu tekneye (tarayıcı) yeni bir poetika*”; “*ekranlı bir ebru*” arayışı), öte yandan pratiği “*tarihsel olarak Behçet Necatigil, Çelebi ya da Ercüment Behzad’a bağlamamız isteniyor bu olmayacaktır*” da diyorsunuz. Biraz bu konumlanma/konumlanmayı reddiye durumunu açabilir misiniz?

S.I.: Yazı Tarihi, sadece görselliğin tarihi değil. Sesin ve Hece’nin de tarihi. O yüzden Yazı’nın ifşa ettiği ve gölgeli bıraktığı alanlar kültürlere, coğrafyalara ve tüm bu geçmişi, süzüp, seçip, eksiltip, geleneği dediğimiz şeyi icat eden Modern Ulus için sorun teşkil etmiş olmalı. En güzel örneğini Cumhuriyet Dönemi’nde Ziya Gökalp formülasyonu ile yeni Türkçe’ye düzen getirmeye çalışırken, ortadan kalkan yüzlerce ağız ve yöresel söyleyişin yavaş yavaş kaybolması ya da yeni Yazılı Kültür’ün sadeleştirme/yaygınlaştırma deneyimi sırasında ortadan kaybolan “nükte”yi düşünmekteyiz. Sorduğunuz sorudaki reddiye biraz geçmişin Sözlü/Yazılı Kültür üzerinden yeniden okunması sırasındaki kafa karışıklığı ile ilgili oldu bende. Hep de olacak, çünkü Latin Alfabesi’nin açtığı imkanlar yanında, onun ortadan kaldırdığı alfabelerin ve bunların yarattığı estetik levazımın sadece Sözlü Kültür üzerinde etkisi olmadı, bunun tipografi ve buna dayalı sanatı da dönüştürdüğü hatta onun tamamen gelenekselleştirip, sakatladığını düşünüyorum. Tabi alfabe değişikliği tek etken olamaz, çünkü görselliğin hunharca gösterimi ve buna bağlı deformasyonun modernin biçim/içerik konusundaki barbarlığına ve cüretkarlığına ulaşabilmesi için başka araçlar da gerekmektedir. Matbaa teknolojisi bu anlamda, bahsettiğiniz kafa karışıklığına sebebiyet vermekte. Ebru ile su yerine pikselleri kullanan bir ekran arasındaki bağ, geleneksel kültürün o içe kapanmış, tarihin tatilinde ve kendisini hapsedmeyi seçmiş “ustalık zindanına” reddiye aslında. Çünkü temele inildiğinde Latin alfabesine geçişin yarattığı itirazı, bu değişim talebini

ilk kez dile getirip, Osmanlı'nın son döneminde bürokrasinin kullanımına açmak isteyenler, 1923 yılından sonraki kadro değil. Geçiş ilk talep edildiğinde isyan eden o dönemin Bürokratik Yazılı Kültür Sınıfı'na ve bu imtiyazlardan vazgeçmek istemeyen o dar kadroya da benzemiyor bu kişiler. Buradan bakıldığında alfabe değişikliğinin sanatçı ve muhafazakar çevrenin “kadim kültür” “medeniyet” diyerek köpürttüğü şeyin cevap veremediği ya da modern poetika eksikliğinden kıvrandığı bir sorun olduğu görünüyor. O yüzden hatta, ebru, tezhip gibi geleneksel sanatların modern zamanda mevcudiyetlerini ispat edebilmeleri, bana göre, Modern Hayatın içine öyle veya böyle girmeleri ve onun büyük verisinden yararlanmayı seçmeleri gerekiyordu. Bu, olmadı, olamadı. Zaten Garip'in bile sanatların birbirine karışmasına tahammüllü yokken, Caligramme'ın ya da “Bir Zar Atımı”nın bu türden bir sorgulamayı getirmesi ne kadar mümkün olabilirdi? Dada'yı es geçmemizin sebebi, Latin alfabesinden önce Dil Yetisi'nin sanatla ilişkisini teknoloji üzerinden kuramayan/okuyamayan muhafazakar ve modernist kafadadır ve bu kafanın bir tek sağ lobu yok. Bu açıdan bakıldığında görsel şiir, fluxus, somut şiir, sitüasyonizm, dada, neo-dada, trans-dada vb. Deney alanlarının hepsi, aslında ürkütücü ve o pozitivist kırık aynanın “tamlik, tümlük, bütünlük vb.” hayali kurulan ne var ise ona saldırı gibi görünmektedir de.

G.E.: Yazılarınızda, Cumhuriyet Dönemi kültür politikalarının, ya da daha spesifik olarak ifade edersek, bir yandan Batılılaşma öte yandan ulus inşa sürecine kültürün bir kimlik alanı olarak eklenmesinin edebiyat alanındaki iz düşümleri olan psişik haller, hissiyat yapıları (Koçak'tan yardım alarak ifade edersem; 'tarihsel gecikmişlik', 'kanonsuzluk', Türk olanın ne olduğu, 'milli şair'/'milli edebiyat' arayışları, bunların yanında 'imkansız özerklik' durumu) Türkiye'deki şiir tarihi ve bugünkü egemen şiir ortamı analizlerinizde merkezi bir dert ya da izlek. Bu izlek, öte yandan “Devlet'in dilinden Birey'in kozmosuna geçişte kırılma zorunluluğu” gibi ifadelerinizde de yine karşımıza çıkıyor gibi. Burada söz konusu olan

siyasal alandan bir özerklik arayışı mı yoksa “Dil’in un ufak edilmesi” arayışının bir ögesi/ekseni mi?

S.I: Kurumların, ihtiyaçtan önce ortaya çıkması gerektiğine inanan büyümlü bir modernite anlayışımız olmuş. Tarihin kıyısında kalmaya, Batı’ya karşı mahzun ve küskün kalmaya da gönlümüz el vermemiş. Tanzimat sonrasındaki bütün kadrolar (Kemalistler de dahil) bana göre peşinden koştukları hayaletin (Aydınlanma Telaşı) o dehşet verici bakışlarının esiri olarak Parçadan Bütüne giden bir modernizm/çağdaşlaşma/asrileşme değil, Bütün’den Parça’ya giden bir formülasyon aramış gibiler. Batı’nın nerede olduğu sorusu, bir zaman ve mekan sorusuna indirgenmiş. Bundan toplumun dili, bireyin dünyevi ve kozmik ruhu, Jung üzerinden söylersek, yaşama ve dünyaya dair tüm arketipleri etkilenmiş. Çünkü bireyin temellendiği ve kaprislerini bireysellik adına sanata yansıtan Modern zamanın öncesi, Romantizm’in simyası ile Pozitivizm’in korkunçluğu arasında “sürekli değişen ve hiç değişmeyen” şeylerin hicranını yaşamış ve eserinde de yaşatmış. Özerklik talebi bir lüks değil, bir hak sanatçı için. Fakat, “önce bir modern edebiyatımız olsun ama nasıl olsun?” diye bunun bürokratik bir projeye çevirmişsek ne olacak? O zaman işin içine, “milli, yerli, buralı, bizden, bizim vb.” gibi toptancı ve müphem şeyler girecek ve bunun gölgesinde Enderunlu Vasıf’tan Orhan Veli’ye kalan mirastan müteşekkir diyebileceğimiz bir sermaye harcanacaktır. Ödev olarak sanat, kendi imkan ve araçlarını değil, örneğin D Grubu’nun trajik hali gibi sınırları siyasal olan ile çizilmiş ve Şapka satılan bir dükkanda prömiyer yapmak zorunda kalacaktır. Yerinden edilmiş olan şey, sadece “kültürel transformasyon” ile açıklanamaz bana göre, her şeyin “birdenbire” olduğuna inanma simülasyonu, daha sonra peşimizi asla bırakmamış ve bastırılmış, yerinden edilmiş ne var ise, rahatsız edici bir geri dönüş ile “hakkıyla gömülmeyi” talep etmiş. Ve ortaya çıkan modern ve sonrası şair/şiir bağlantısı bu gerilimin kurbanı olmuş gibi. Serbest Vezin / Hece Şiiri ya da “Toplum için mi / Sanat için mi?” sorularının “Eski / Yeni” üzerinden sürekli bir sınamaya dahil edildiği bu tür

bir modernleşmenin “mehter adımları” nasıl anlaşılabilir, o hep kafamı karıştırmakta. Daha önce bahsettiğim, simülasyon/emülasyon/transformasyon çarmihında öylece kalmış modernitemiz ve buna bağlı her zerre. O yüzden Dil Yetisi'nin biricik poetika olduğu ve bunun dışındaki her araç ve göstergenin tali olduğu fikri, modern şiir tarihimiz için katlanılmaz hatta zındıkça.

G.E.: Görsel şiiri, “*meta-fetişizminin büyüünün bozulduğu an'ın şiiri*” ve kapitalizme özgü üretim biçimlerinin temeli olan teknolojinin üretim mantığının tersine kullanılması olduğunu ve göstergelerin, görselliğin ve üretim araçlarının bilgisinin, bunları “bozmak”, “tersine çevirmek” ve “hücum etmek” için merkezi olduğunu söylüyorsunuz. Bu “düşmanın silahını ona karşı kullanmak”, “bize yapılanı geri ödetmek” için durum yaratma ve gerilla savaşı taktikleri, sitüasyonizmi çağrıştırıyor. Burada aslında iki soru sormak istiyorum: Birincisi, şairin bağlanma zorunluluğu olmadığını söylüyorsunuz ama yine de bir politik bağlanmadan söz edilebilir mi? Ya da bu konumlandırmalar bağlanmanın neresine düşer? İkinci olarak, sizin ürettiğiniz görsel/deneysel şiir, kapitalizme özgü biçimlerden bir arındırma imkanı sunuyor mu? Sunuyorsa nasıl bir arındırma?

S.I.: Graphefani ya da epifaniden bozma türetililecek ve görsellik ile ilgili bir fark ediş anı var sanki. Bu an mevcut sözlük ile çözülmeye çalışıldığında Modern Kent'in gösterge/kod/simge/imge yapısındaki yapaylık ve bu yapaylığın altında yatan üretim/tüketim ilişkisi ile örtüşemiyor. Modern Şiirin [mısralı, örfi vb.] bu yapıya karşı edebî türlerin DNA'sını bozmaya çalışmadan iş görmesi mümkün olmamış. Biçim / içerik olarak okuru Valery'nin dediği gibi “sadece zihin ile okunacak” bir şiir üzerinden oyalamak ya da bizdeki formülasyon ile “sanatların birbirine karışmasına karşı” olmak da yetmemiş. Aslında Batılı okuma ve yazma biçimine ve bütün bu üretim araçlarının konumlanışına, onlardan inşa edilen hiyerarşik mesleki tüm örgütlenmelere vb. Şairin, cevap vermek için bu simülasyonun ek

yerlerine, “glitch” noktalarından kalkınan bir şiir (poetika) araması gerekmiş. Fakat açık olan bir şey var ise, bütün bu alanın mücadele yeri illa ki modern kent ve onun verisi olmalı. Görsel Şiir’in bana göre tarihsel olarak tüm deneyselliği kuşatacak ve Şiir Tarihi’ni Batılı bir şiir tarihi olma zorunlğundan çıkaracak en güzel yanı bu. Çünkü, aslında bir çeşit okuma biçimi, bir çeşit yazma biçimi değil, bir çok yazma biçimi ve bir çok okuma biçimi var ve bunların “mûlga” ilan edilmesine gerek yok [Terza rima, tanka, Villanelle, Sestina, Buluntu Şiir, Gazel, Haiku, Ağıt, Naat, Cento, Balad vb]. Latin alfabesi ve İngilizce, uzun bir zamandır küreselleşme yeter şartı gibi görünmekte. Kapitalist dünyaya ve onun kültürel olgunluğuna “şirin” görünmek ve kabul edilmek adına bir çok “gelişmekte olan ülke” canhıraş bir şekilde finans/kapital ve onun değerlerine uygun şeyler üretmekte. İstanbul kentinin 1996 yılında Habitat II için seçilmesi ve ondan sonra İstanbul’a yapılan şeyleri böyle okumayı tercih ediyorum. Kültüründe ya da tarihinde 2-3 katlı binası olmayan bir ülkenin, gökdelen ile tanışmasının başka açıklaması olamaz değil mi? O zaman, şairin bu dönüşüme bulduğu çözümler neler elindeki “tür”ün DNA’sına göre? Örneğin 2000’li yıllarda yayımlanan şiir yıllıklarında “gökdelen” kelimesi neredeyse yok. Oysa gözümüzün önünde dikilen bu yapıları görmemiş olamayız değil mi? Biçim/içerik ve türün DNA’sı bu körlükten ne kadar sorumlu? Şiire giren ve giremeyen kelimeler diye zımnî bir ayırım var, şiirsel sözlük var vb. Fakat önce İstanbul sonra diğer kentler üzerinden okunacağı üzere, bu “bozulma, zevk bozulması, çürümesi” [Tanpınar] 19. Yüzyıl sonu Osmanlısı’nda Enderunlu Vasıf’ın Divan Şiiri’ni “bozması” ile sonuçlandı. Oysa bozulan şey Divan Şiiri değildi, kentli kozmopolit yaşamın kendisi idi, şairin gözü ile gördüğü, tanık olduğu, şahit olduğu gündelik yaşam karşısında elindeki son barut olarak Divan Şiiri’nin gövdesi vardı. Vasıf buna uygun dönüşümü biçim üzerinden değil, içerik üzerinden yapmayı denedi. Vasıf’ı bugün Modern Şair olarak, bir geçiş dönemi devi olarak görebiliriz, hiç bir engel yoktur. Fakat bizim yaşadığımız bir geçiş dönemi midir orasını kestirmek zor. Bir şairin ya da bireyin

kapitalizmin araçlarını bozmaya girişmesi, en basitinden dönüştürmeye çalışması, aslında onları “pasif tüketim”den çıkarıp, aktif olarak tüketmesi ilk elde sürecin başlangıcı. Şairin ise, bunca “sınır” ile iş görmesi, verili poetika süreçleri ve Şiir Tarihi ile ne kadar mümkün orası zor. O yüzden Hat, Mallarmé, Kaligrafi, sonra dada, somut şiir’den giderek yeni bir şiirsel akla ve adalete ulaşmak öyle kolay değil, olmuyor. Burada ideolojik bir “ham madde” bulmak da kolay değil. Çünkü mevcut/verili Şiir Tarihi içinde biçim/içerik konusu öğrenilmiş çaresizlikle eş değer bir yer çekimine tabi kılıyor insanı. Görsel sanatlarla ilişkisi çok geç başlamış, arazlarla dolu 20. Yüzyıl Türkiye’si içindeyiz. Her mefhumun kendi tarihini ve naslarını muhafazakarca aradığı ve onlara sıkı sıkıya bağlı kaldığı, onların “mutlak iyi ve biricik” olduğunu düşündüğü zamanda, anakronizmler içindeyiz. Zaten görsel şiiri, burada başlangıcından itibaren gözlemlerseniz, biçim/içeriği kırmaya yönelik -başta benim şiirlerim üzere- çok nadir anlar olduğunu, örfî poetikanın steril görselliği yerine gölgeler, izler ya da yanıklarla dolu bir ikincil görsel kazı alanında iş görüldüğünü söyleyebilirsiniz. Zannediyorum, kadın şairlerin görece daha fazla olması ve bu şairlerin şiir adına değil, yeni bir alanda kendi adlarına şiir üretmeleri buradaki en ilginç politik taraf. Bugüne kadar Türk Şiiri içinde kadın şairlerin katılımının bu kadar yüksek olduğu bir hareket var mı bakmak gerekiyor. Ayrıca şunu da belirtmek gerekiyor, Türk Şiir Tarihi’nin “şair” ve “şiir kabul etmediği” bir alandan bahsediyoruz. Salt bir bağlanmama hali var bana sorarsanız.

“Arınma” elbette mümkün değil ve simge/sembol/gösterge/imge ve tasa/tasarım arasında görsel şiirin somut şiirden kalın bir çizgi ile ayrıldığı yer de tam burası: Kirli ve sarkık olması. Bundan doğması hatta. Çünkü taklit ile orijinal, ışık ile gölge, biçim ile içerik arasındaki tüm gerilimleri ancak, yaşadığımız çağın vebali sayılacak her türlü kod ile hunharca uğraşarak bir poetikaya varmaya çalışıyoruz. Burada güzel, iyi, estetik doğruculuk, gelenek, poetik doğruculuk vb. yok. Görsel şiir bir deney alanı olarak, tüm o kabullerin sona ermesi gereken bir ara faz. Şairin ismine gerek yok; bizi, o heyula gibi gündeliğin,

yirmibinden fazla kodu ile boyunduruk altına alıp sersemleştiren ne varsa, ona karşı olduğunu gösterecek bir deformasyona gitmesi gerekiyor. Bu gündelikle yıkanmadan, bu bulaşıkla yıkanmadan olamıyor şiir.

G.E.: Kendi üretiminiz üzerine düşünürken ve var olan şiir alanını eleştirirken, makine analogilerini çok sık kullanıyorsunuz ('poetika makinaları'/'işletim sistemleri'/'poetik ölçüm aletleri'/'barkod olarak okur', vb.). Bu terminoloji, söylem alanını dönüştürme arayışının, ya da belki 'kaçış çizgileri' yaratımının, bir parçası olarak görülebilir mi? Deleuze, bir yazısında ("*Postscript on the Societies of Control*"), makine tipleri ile toplum tiplerinin kolayca eşleştirilebileceğini ve bu eşleşmenin, makinelerin belirleyiciliği ile alakası olmayıp, bunları üretmeye ve kullanmaya muktedir toplumsal biçimleri ifade ettiğini söylüyordu. Ne dersiniz?

S.I.: Şiir tarihi boyunca olmasa bile modern zamanda okurun bir barkod tabancası gibi görülmesi, özellikle Sözlü Kültür'den Yazılı Kültür'e geçişte, sessiz yığınlara sahneden değil de sayfadaki lekeler üzerinden hitap etmeye, seslenmeye çalışan yazarın, okuru uzun bir süre bir "persona"dan ya da kitap satışlarına bağlı olarak bir "müşteri"den ya da "sayıdan" ibaret zannetmesi de cabası. Yazarın hakim konumunun sarsılmaya başlaması okurun özgürce yorum yapabilmesi, hatta "yazar burada şunu anlatmıştır" şeklinde müfredatta bile yer verilen şekli ile sabitlenmiş anlam dünyasının yıkılması başlı başına uzun süre tek taraflı gitmiş bu iletişimin, okur yönünde dengeye gelmesini kastediyorum. Modern zaman ve makinalar, Yazı'nın seri ve çok üretimi, okur-yazarın kapalı evrenini değiştirdi, hem de temelinden. Matbaanın yaptığı şeyin birkaç mislini, bugün internet her anlamı ile her saniye gerçekleştiriyor. Yazarlığın bir meslek, okurluğun da bir hobi ya da yükümlülük olduğunu düşünmek kolay değil artık. Yazar sadece kitap ya da dergi ya da günlük gibi mecralar içinden seslenmiyor okura. Gövdesi, yüzü, sesi ve okur ile tanışması ya da okurun ona

yaklaşması altta makinaların harıl harıl çalıştığı ve biz görmesek de mesaja veya anlama ya da iletilecek şeye “biçim verdiği” yeni mecralarda gerçekleşiyor. Bu anlamda makinanın elektrik ve fonksiyondan ibaret analog bir şey olduğunu, kabaca fabrikaya ait olduğunu düşünmek yerine, Yazı’nın Mecralar arasılığını sağlayan devasa bir fraktallanma olduğunu fark ettiğinde kişi, mecranın ses/yazı/görüntü taşıyan çok katmanlı olduğunu anladığında, hatta örneğin Ağ mecrasının pürüzsüz uzamının altında, sadece Yazı parçaları (bilgisayar kodları) olduğunu bilse, belki dehşete düşebilir. Şaire tarihsel olarak verilmiş Söz ve Yazı çifti artık yeterli görünmüyor. Çünkü hem Söz, hem Yazı hem de bunlardan oluşan görüntü Tür’ün DNA’sının yapısını kökten değiştirmeye muktedir yeni bir katman, bütün alt katmanları antropolojik olarak temsil eden bir katman var karşımızda. Burada okur nerede başlar, Yazı nedir, Yazılan nedir, Yazar nerede biter vb. Tüm sorular ancak makinaların (bilgisayarlar, sunucular, işletim sistemleri) görünür kılması ile taraflara ulaşabiliyor. Elbette geleneksel Yazı araçları gündemde, fakat taşınması gereken “şiirsel yükler” için uygunlar mı, orası tartışılır. O yüzden ben makina analogisini bir öteleme ya da yerinden etme aracı olarak değil, bizzat Yazı’nın tarihinin kendini gerçekleştirdiği bir gerçeklik olarak görüyorum. Bugünün okuru ve yazarı, ekran karşısında öyle veya böyle makinalaşmıştır. Klavye, atası daktilonun fersah fersah ötesinde, internet, mektup ya da süreli yayınlarla karşılaştırabileceğimiz bir şey değil. Kaçış çizgileri değil bana göre, artık dikişleri ve iktidar alanı tutmayan Şiir Tarihi söyleminin sonu bu durum.

G.E.: Biraz da sitedeki işleyiş hakkında bilgi verebilir misiniz? Sitenin barınma ücretini siz karşılıyorsunuz? Site, hangi içeriklere açık? İşler, nasıl arşivleniyor? Forumlar, içerik üretimine nasıl bir katkı sağlıyor? Hiyerarşik değil yatay bir örgütlenme (ya da örgütsüzleşme) olduğunu hep vurguluyorsunuz ama sitede zaten halihazırda edebiyat alanında tanınmış ve dizeli şiir üretmiş şairlerin yanı sıra sadece görsel şiir üreten ve anonim

olan kullanıcılar/üreticiler de var. Pratikte, tabiri caizse, “profesyonel-amatör” ayrımı olmaması nasıl işliyor?

S.I.: Site, 2014 yılından bu yana sadece açık. Ondan önceki zamanda da hem içerik hem de biçim olarak çok yoğun sayılmazdı. Zannediyorum, 2003-2011 yılları arasındaki dönem bahsettiğiniz şeyler için daha uygun. Hars’ın barınma ücretini ben karşılıyorum ve siteyi açık tutmak ve arşiv olarak kullanmak isteyenler için orada durmasını istiyorum. Öncelikli olarak blog türünde içeriklere açık ve yazarların siteye ücretsiz üye olup, içeriklerini site arayüzünden eklemeleri ve moderasyona iletmeleri gerekiyor yazılarını. Görsel Şiir için de aynı süreç geçerli, fakat bir farkla, sitede yer alan görsel şiirleri artık daha pratik olduğu için flickr.com üzerinde yayınlıyorum. Çoğunu da oraya taşıdım. Edebiyat ortamında tanınmış yazar ve şairlerin siteye katılım gösterdiği ve bu sitenin uzun bir süre internet üzerindeki ciddi bir yayın ortamı olma özelliğini koruduğunu söyleyebiliriz. Görsel şiir konusunda üreten, yazan, düşünen kim var ise, ulaşmaya çalıştım. Fakat, ben bu alanı bir merkez kaç alanı olarak düşündüm, öyle de düşünüyorum. Şu günlerde pek ilgi yok siteye, en azından yazarları uzaklarda, görsel şiir yapan da kalmadı gibi. Yazarın, şairin, ya da yorum yapanın sosyal medya üzerinden kendi başına söylem alanı yaratması daha kolay. Daha fazla araç var artık. Bahsettiğiniz ayrım, hiyerarşinin ve edebi beğenin bir tahakküm aracı olmaması, görsel şiir adına yapılmış şiirleri örneğin ahlaki ya da estetik bir kaygı olmadan sunmasında, kimin ya da nasıl yaptığından çok, görsel şiir poetikasının getirdiği kimliksizlikte iş görmesinin kolaylaşmasında görülebilir. Ayrıca matbû olarak 5 sayı yayınlanan Zinhar ve arada yayınladığım Hertz ve postada-sanat parçaları ile bu site, sadece yerelde değil, internetin eriştiği her yerde görsel şiir konusunda bir iletişim imkanı oldu. Bu kaçınılmaz idi. Hars dışında görsel şiir barındıran bir sürü alan da var ve hala aktifler. Tam bir merkezi olmaması gereken bu hareket için en uygun mecra internet idi ve bunu uzun bir süre başardı bana göre. Dışarısını haberdar etti ve onunla iletişim kurdu. Ayrıca görsel şiir,

yayıncılık poetikası olarak “sanatçı kitabı” ya da benim “küçük baş yayıncılık” adı verdiğim ve “small press” olarak anılan bir yapıyı daha uygun kılıyor. Bir okur kitlesinden çok, paylaşılan şiirler, posta yolu ile birkaç şair tarafından tamamlanan parçalarla yürüyor. Ben kendi adıma küçük baş yayıncılık için bir ton deneme yaptım, diğer şairlerin de görsel şiirin içerik/biçim yoğunluğuna uygun mecralar içinde kendi kitaplarını kendilerinin yapmaları gerektiğini biliyorum. Günümüz için şair, yayın olmalıdır.

G.E.: *Zinhar.com/poetikhars.com*'un başlangıcında tanınmış şairler de vardı, Aslı Serin ve Tarık Günersel gibi. Site'nin o tarihlerden şimdiye nasıl bir değişim geçirdiğinden bahsedebilir misiniz? Sitenin kurulduğu dönemlerde günlük ortalama tekil IP bağlantısı ne kadardı? Şimdi ne kadar?

S.I.: Siteye gelen, üye olan, katkıda bulunan ve benim özel olarak bu siteden haberdar olmasını istediğim şairler bu siteye geldi. O anlamda poetikhars.com bugün sadece web üzerinde değil, çevirileri, blog yazıları ve yorumları ile bir çok yazı/makale/deneme içinde dipnotlarda da var. Hatta bir bibliografia çıkarmaya da çalıştım. Bu da sitenin sözlük bölümü wikihars içinde (www.poetikhars.com/wikihars) mevcut. Dediğim gibi kaynak olması da önemli idi. Matbu bir dergiden daha dinamik olacağı elbette düşünülebilir, fakat internet ortamında edebiyat hele de yeni edebiyat/şiir akımı yaşatmak oldukça zor. Siteye gelen tanınmış şairler ve bu site ile tanınanlar var, olmuştur. Görsel Şiir ya da poetikhars.com adresinde olmak/yazmak tuhaf bir şekilde şiir adına bir şey söylemek için uygun geldi yazarlara. Dikkate alındılar ve öncelikli olarak şiir ortamının vasatlığı değil, iddiası olan ve poetika konuşan bir sitede de yazdılar. Site istatistikleri de bunu doğrular şekilde (site aralıklı olarak bazı zamanlar tamamen kapandı). 2008-2011 arasında ziyaretçi sayısı 139.575 kişi ve bu insanlar 543.971 sayfa ziyaret etmiş. 2015 ile 2018 arasında 25.004 ziyaretçi, 77.951 sayfa ziyaret etmiş. 2005'ten 2018 Şubat ayına kadar olan süreçte ise 142.592 toplam ziyaretçi ve

806.569 sayfa ziyareti gerçekleştirilmiş (belirttiğim gibi arada sitenin kapandığı ya da istatistik alınmayan zamanlar da olmuş.

G.E.: Uluslararası deneysel ve görsel şiir ağlarıyla iletişim halinde oldunuz, belirli antolojilere dahil edildiniz ve ortak üretimler gerçekleştirdiniz. Biraz uluslararası düzlemdeki ilişkileriniz hakkında bilgi verebilir misiniz? Daha önceki şiir akımlarını, örneğin İkinci Yeni’yi hiper-yerellikten beslendiği ve “modern’in enternasyonallığına cevap veremediği” için eleştirdiğinizi hatırlarsak, bu karşılaşmalar nasıl bir fark yarattı?

S.I.: Şiirin ulusal dil sınırları dışında sadece çeviri ile ancak ötekine ya da başkasına dokunduğunu biliyoruz. Bir şiirin, ancak kendi dilinde endam edeceğine dair bir efsane dolaşıyor. Oysa eğer alfabe sınırını ve şiirin malzemesi nedir sorusunu bir kez sormaya başlar isek, o zaman gösterge düzeyinde bunların sadece yorum ile ilgili olduğunu fark ederiz, ediyoruz. Görsel ya da somut şiir öncelikle yapıya, şiirin içerik/biçim düzeyine dikkat çektiği için “anlam” ilk elde şiirin gövdesinden çok okurun gözüne oturuyor. “Uluslararası” kavramının, Yazılı ve Sözlü Kültür için siyasi sınırlarla ve aynı şekilde o kültürde yaratılmış şair personası ile ilgisi var. Fakat web sonrası dünyada bu, neredeyse anonimleşen, kimliksizleşen, göçebe ya da kök-sap özellikler gösteren, gövdesi ya da personası ile değil, mecra-içi ve göstergeler-arası yaşayabilen ve iletişim kurmak için bir sözlüğe ihtiyaç duymayan, yoruma açık bir şiir geliyor karşımıza. Bu zaviyeden bakıldığında görsel şiir, tıpkı dada yordamı gibi, meramını anlatmak için sadece yerel ile yetinmiyor. Zaten bizim de katıldığımız antolojilere ve sergilere bakıldığında orada olmamamıza rağmen şiirlerimizin olması, internet mecrasının kayganlığı ve iletişime açıklığı ile başlayan görsel şiir deneyinin, yerelde üretilmesine rağmen göstergenin dizeli şiirin boyunduruğundan ve onun tarihsel yerçekiminden kurtulması ile diğer dillerde yazan şairlerin bir araya gelmesini daha da kolaylaştırdığını gördük. Bu anlamda, zaten yerelin enerjilerinden çıkartılmış bir gösterge,

mecra üzerinde yeniden düzenlendiğinde ya da yerleştirildiğinde, bu koparma enerjisi onu daha çok okunabilir kılıyor. Bu da çevirme işini ortadan kaldırıyor. Görsel şiir ideogramlar, ikonlar, simgeler, emojielerin pırıltılı ve iletişim dolu dünyasında şiirin kenara çekilmesini engelliyor o yüzden hepimizin maruz kaldığı bu kod bombardımanına bir cevap oluyor, olmakta ve olacaktır da.

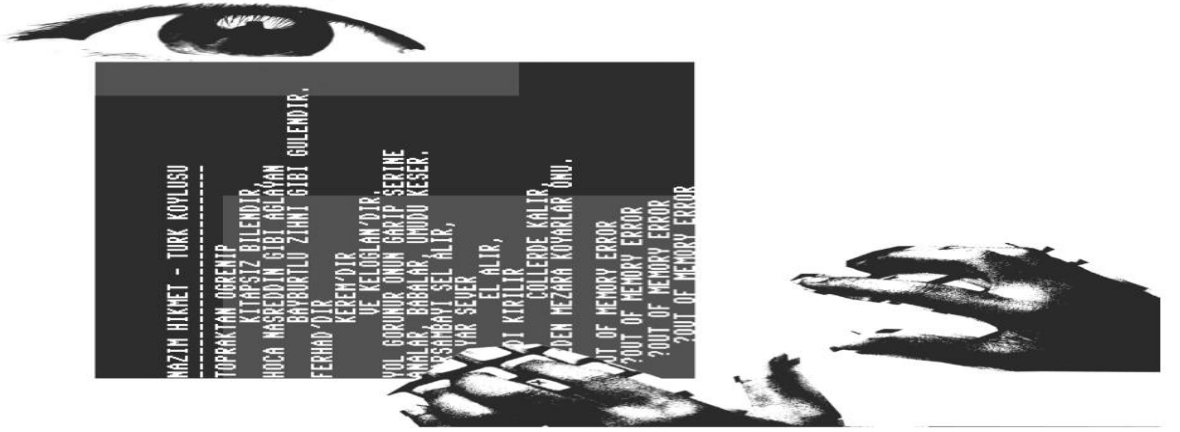
G.E.: Belki çok erken sorulmuş, bizi bilim-kurgu alanına çeken bir soru gibi olabilir ama yine de sormak istiyorum: Biraz dışarıdan bakmaya çalışırsak, Türkiye’deki güzergah, Türkiye’ye özgü tür ve dinamikler ya da enerjiler ortaya çıkarmış ya da çıkaracak olabilir mi?

S.I.: Kendi adıma, küreselleşmenin ve bilindik tüketim kültürü/kitle kültürü serzenişlerinin karşısında Türkiye’de Şiirin her zaman bir cevap alanı, bir itiraz alanı olabileceğini düşünüyorum. Bu anlamda mısralı şiirin boyunduruğunu ensesinde hissedene her birey için şiir yapabilme, şiiri yapılabilen bir şey olma eylemi olarak görene her poetika ya da girişim takip edilmelidir. Burada merkezî bir söylem ya da bir söylem alanı yok. Mecra, web mecrası, her şeyin sayısallaştırılabildiği bir alanda, kendi anlatı türlerini ve onun deney sığasını değerlendirmelidir diye düşünüyorum. Bunun adının görsel şiir olması gerekmiyor. Bu, modern sonrası şiirin yeniden yorumlanması olacaktır ve en temelli eleştiri de budur bana göre. Çünkü bu alan, artık tüm yaygın endüstrisini, kültürel iktidarın yasalarını ve onun “müteber” saydığı şairin tarihsel arazlarına saldırmayı kendisine iş edinecektir.

Bitirirken

Günümüz ağ toplumu koşullarında, yeni iletişim teknolojileri, kültürel üretimin her alanını olduğu gibi edebiyatı alanını da dönüştürmektedir ve Türkiye bu süreçlerden muaf

değildir. Bu yazı, dijital mecralarla edebiyat alanından karşılaşmaların yarattığı ve ortaya çıkardığı pratik ve hareketleri irdelemeyi amaçlamıştır. Dijital edebiyat, merkezsiz bir ağ'da, uluslararası bir hareket/akış olarak, yerel edebi üretim alanlarından ve yayın endüstrilerinden özerklik kazanarak, belirli politik hatlar açarak yayılmaktadır. Bu hatlar, ağ'daki düğüm noktalarında ve çevre koşullarında farklı kesişimsellikler içerisinde endam ederek, maddi olmayan emek pratiklerinden, teknolojiye müdahale hattına, oradan karşı-biyopolitikaya ve yeni müştereklerin yaratımına uzanmaktadır. Dijital kültürle bir karşılaşma deneyimi olarak *poetikhars.com* hareketi de söz konusu süreç ve dinamiklerin ortasında Türkiye Şiir Tarihi ile hesaplaşmış, yeni mecralarla deneyler yapmış ve kapitalizmin göstergelerini ve kentin kodlarını şiire yapıbozum ilgisiyle dahil ederek maddi koşulları şiirle buluşturmanın yollarını aramıştır.

Serkan Işın (2009: 16).

Kaynakça

- Aarseth, Espen J. (1997). *Cybertext: Perspectives on Ergodic Literature*. Baltimore: The Johns Hopkins.
- Baldwin, Sandy ve Rui Torres (2014). "PO.EX: An Introduction", *PO.EX: Essays From Portugal on Cyberliterature § Intermedia*, Rui Torres ve Sandy Baldwin (ed.), The Center for Literary Computing, XIII-XXIII.
- Başaran, Funda (2010). "Yeni İletişim Teknolojileri, Alternatif İletişim Olanakları", *Mülkiye Dergisi* 34(269), 255-270.
- Bourdieu, Pierre ve Hans Haacke (1995). *Free Exchange*. Cambridge: Polity.
- Bourdieu, Pierre (1993). *The Field of Cultural Production*, Randal Johnson (ed.), Cambridge: Polity.
- Çoban, Barış ve Ataman, Bora (ed.) (2015). *Direnış Çağında Türkiye’de Alternatif Medya*. İstanbul: Kafka.
- Deleuze, Gilles (1992). "Postscript on the Societies of Control", *October* 59, 3-7.
- Ertuğrul, Gökçen (2016). "Teknoloji ve Politikannın Kesişimselliğinde Yeni Mecra Sanatı ve Toplumsal Durum", *İLEF* 3(1), 7-29.
- Foot, Kirsten (2006). "Web Sphere Analysis and Cybercultural Studies", https://www.researchgate.net/publication/241857170_Web_Sphere_Analysis_and_Cybercultural_Studies
- Gainza, Carolina (2017). "Networks of Collaboration and Creation in Latin American Digital

Literature", *CLCWeb: Comparative Literature and Culture* 19(1): <<https://doi.org/10.7771/1481-4374.2918>>

Galloway, Alexander (2004). *Protocol: How Control Exists after Decentralization*. Cambridge, MA: The MIT Press.

Guo, Jinghua (2014). "Electronic Literature in China", *CLCWeb: Comparative Literature and Culture* 16(5): <<https://dx.doi.org/10.7771/1481-4374.2631>>

Hatherly, Ana (2014). "Preface", *PO.EX: Essays From Portugal on Cyberliterature & Intermedia*, Rui Torres ve Sandy Baldwin (ed.), The Center for Literary Computing, 15-20.

Hayles, N. Katherine (2003). "Deeper into the Machine: The Future of Electronic Literature", *Culture Machine* 5: <http://culturemachine.net/index.php/cm/article/view/245/241>.

Hayles, N. Katherine (2007). "Electronic Literature: What Is It?", *eliterature.org* 1: <<http://eliterature.org/pad/elp.html>>.

Hayles, N. Katherine (2008). *Electronic Literature: New Horizons for the Literary*. Notre Dame: U of Notre Dame P.

Işın, Serkan (2007). "Semiyotik Gerilla Savaşı: Görsel Şiir", *Yasakmeyve*, 28, 42-43.

Işın, Serkan (2007). *Tüğün*. Ankara: Ebabil.

Işın, Serkan (2009). *Dada Korkut*. Ankara: Ebabil.

Işın, Serkan (t.y.). *Son Barbar Görsel Şiir* (yayınlanma sürecinde).

- Koçak, Orhan (2009). "1920'lerden 1970'lere Kültür Politikaları", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce II: Kemalizm*, Ahmet İnel (ed.), İstanbul: İletişim, 370-418.
- Mouloud, Mammeri ve Bourdieu, Pierre (2004). "Dialogue on Oral Poetry", (trans. Richard Nice ve Loïc Wacquant), *Ethnography* 5(4), 511-551.
- Pawlicka, Urszula (2014). "Towards a History of Electronic Literature", *CLCWeb: Comparative Literature and Culture* 16(5): <<http://dx.doi.org/10.7771/1481-4374.2619>>^[1]_{SEP}
- Rae, Ian (2010). "The Case for Digital Poetics", *Canadian Literature* 204 (Spring).
- Reis, Pedro (2014). "Portuguese Experimental Poetry- Revisited and Recreated", *PO.EX: Essays From Portugal on Cyberliterature § Intermedia*, Rui Torres ve Sandy Baldwin (ed.), The Center for Literary Computing, 211-223.
- Silva, Ana Marques Da (2016). "There is No Electronic Literature (But It is Everywhere)"
Review of: Sandy Baldwin, *The Internet Unconscious: On the Subject of Electronic Literature*, *MATLIT* 4(1), 185-190.
- Strehovec, Janez (2014). "E-Literature, New Media Art, and E-Literary Criticism", *CLCWeb: Comparative Literature and Culture* 16(5): <<http://dx.doi.org/10.7771/1481-4374.2486>>^[1]_{SEP}
- Zalbidea, Maya, Marino, Mark C. ve López-Varela, Asunción (2014). "Introduction to New Work on Electronic Literature and Cyberculture", *CLCWeb: Comparative Literature and Culture* 16(5): <<http://dx.doi.org/10.7771/1481-4374.2564>>

İnteraktif Medya ile Ağ Bant Genişliğinin Etkileşimi: Ege Üniversitesi Üzerine Bir İnceleme - Mustafa Aydemir, Vedat Fetah, Sümeyra Nur Altan

Özet

Son yüzyılda iletişim ve bilişim teknolojilerinin hızlı değişimiyle, hizmeti sağlayanlar ve kullanıcılar arasında etkin bir veri yönetimi sağlanmaktadır. Kamusal ve ticari kurumların veri politikaları ve bilginin kontrollü dolaşımı için bu alana önemli yatırımlar yapılmaktadır. Söz konusu teknolojilerin daha hızlı ve çoklu kullanıcıya ulaşabilme çabası internet altyapı hizmetlerinin güncellenmesini zorunlu hale getirmektedir. Küresel iletişim politikalarının sonucu olarak ortaya çıkan standartlaşma anlayışıyla bu araçların kullanım düzeyi artmaktadır. Bu durum, web uygulamalarını çoklu kullanıcıların reflekslerine göre şekillendirmektedir. Ağ üzerinden kullanıcıların sisteme aşırı yüklenmesiyle, erişim ve bağlantı sorunları ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle ağ üzerindeki sistem donanımının denetlenmesi için bant genişliği performans analizi yapılmaktadır. Kullanıcıların trafik hareketleri incelendiğinde; sistem üzerinde kimin ne için ve ne kadar veriyi işlediği üzerine analiz yapılarak gerçek zamanlı görünüm sağlanmaktadır. Tüm verilerin güvenlik duvarına zarar vermesini önlemek için ses ve video gibi medya ortamları da etkin bir şekilde takip edilmektedir. Bu çalışmada, üniversitelerin bant genişliği ve işleyiş yapıları ele alınmaktadır. Bant genişliğinin akış analizinin neler olduğu konusu ile Ege Üniversitesi örneği üzerinden, Dünya ve Türkiye Üniversitelerinin bu alandaki altyapılarının işleyiş modelleri ve kullanım politikaları incelenmektedir.

Anahtar Kelime (ler): Siber Güvenlik, Bant Genişliği Yönetimi, Netflow, Trafik Şekilleme.

Giriş

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin hızlı gelişimine paralel olarak veri yönetimi ile internet tabanlı ağ yönetim sistemleri önem kazanmaktadır. Kamusal ve ticari tüm kuruluşların yanı sıra bireysel tabanlı içerik yönetimi için denetlenebilir bilişim politikalarına ağırlık verilmektedir. Ticari şirketlerin “veri gizliliği, hesap kontrolü ve SSL¹ güvenlik sertifikalı satış sistemlerini” aktif durumda tutması için güncel yazılım ve donanım stratejileri geliştirilmektedir. Kamusal kurumlar ise geniş ölçekli bilişim hizmetlerinin “şeffaf, adil ve bütüncül” bir şekilde sunabilmek adına bu alana önemli yatırımlar yapmaktadır. Bu sistemlerin üçüncü ögesi olan bireysel kullanıcılar ise “şifreleme kombinasyonları ve antivirüs yazılımlarını kullanma” gibi seçeneklerle internet erişimini planlamaktadır. Yukarıda belirttiğimiz üç sistemi de aynı anda içinde barındıran örnek modellerden en önemlisi üniversite ağ yönetimleridir. Akademisyen, memur, öğrenci ve idari personel olmak üzere dört ana kullanıcı üzerinden ortak bir ağ’a bağlanan, erişim ve kullanım içerikleri eşit ve kontrollü olarak düzenlenen bir hiyerarşiye sahiptir. Üniversiteler kamu ya da özel ayrımı yapmaksızın ağ yönetimi konusunda en yeni ve nitelikli sistem cihazlarını kullanıma açtığında bu araçların denetimi ile yüksek performans göstermesini kurumsal kalite politikası gereği önemsemektedir.

Günümüz koşullarında bant genişliği ihtiyacı en temel sorunlardan birisi haline gelmiştir. Bunun nedeni kullanılan internet servislerinin içeriklerinin boyutlarının büyümesi ve kullanıcı davranışlarının değişmesi olarak gösterilebilir. Son yıllarda kullanıcıların birçoğu görsel medya kullanımı ile yüksek hızda internet ihtiyaç olarak nitelenmektedir. Bunun en temel sebeplerinden birisi sosyal medya kullanımındaki artıştır. Bu nedenle belirli

¹ Secure Sockets Layer (güvenli giriş katmanı) dır. SSL, Sunucu ile alıcı iletişimi sırasında verilerin şifrelenerek yapılması işlemidir.

kapasitelere sahip ağlarda adil kullanımı sağlamak en temel sorunlardan birisi halini almıştır. Bu nedenle ağ ve sistem yöneticilerinin kullanıcı profillerini iyi oluşturmaları ve ona göre yönetimsel süreçler oluşturmaları gerekmektedir.

Eskiden kullanılan bağlantı yöntemlerinin yanında giderek artan oranda kablosuz ağ kullanımı ihtiyacı doğmuştur. Her kullanıcının neredeyse 2-3 farklı cihazı ile internette devamlı bulunması trafiğe ek yük getirme sebeplerinden birisidir. Cep telefonları, diz üstü bilgisayarları ve tabletleri gibi kablosuz ağ bağlantısı sağlayan cihazlarının herbiri sadece üzerlerindeki işletim sistemlerinin güncellemesi ile bile ciddi trafik yaratacak duruma gelmiştir. Bu nedenle kullanım politikalarının bu etkenler düşünülerek de oluşturulması gerekmektedir.

Kullanılan ev yada cep telefonu internet bağlantılarında bile mevcut kotalar kullanıcılar tarafından bazen şiddetli tepkiler alabilmektedir. Ağın düzgün çalışması ve kullanıcıların da çok fazla ağ faaliyeti yasaklamadan yapılabilecek uygulamalar ile sağlanabilecektir. Bu yönde ihtiyaç duyulabilecek uygulamalara yönelik örnekler ve tespitler ile ağ yönetimi konusunda biraz da olsa yol gösterecek bir araştırma konusu bu çalışma kapsamında ele alınmaktadır.

1. Kampüs Ağlarının Yapısı

Bir bilgisayar ağı, kaynak paylaşım amaçlı birbirine bağlanmış iki veya daha fazla bilgisayar ve/veya iletişim cihazlarından oluşmaktadır. Sınırlı bir alanda birbirlerine bağlanan düğümlerin oluşturduğu ağa yerel alan ağı (İng. LAN, Local Area Network) denir. Geniş bir coğrafi alanda bulunan bilgisayarların oluşturduğu ağlara ise geniş bölge ağları (İng. WAN,

Wide Area Network) adı verilmektedir. Bu bağlantılar, kablolu veya kablosuz ağ olarak tasarlanabilmektedir.

Kampüs ağları, sınırlı bir coğrafi alanda birden fazla bağlantılı yerel alan ağlarından (İng. LAN) oluşan bir ağıdır. Bu üniversite kampüsü, kurumsal kampüs, ofis binaları, askeri üs, sanayi kompleksi olabilmektedir. Kampüs ağları, kurumsal alan ağları olarak da bilinmektedir.

Üniversite kampüs alan ağları, idari ve akademik binaları, konferans salonu, kütüphane, spor salonu, teknoloji merkezleri laboratuvar, hastane gibi üniversite sınırları içerisinde kalan çeşitli binaları birbirine bağlanabilmektedir. İlk üniversite kampüs ağlarına örnek olarak Stanford Üniversitesindeki Su-NET (1980), MIT üniversitesindeki Project Athena (1983) ve Carnegie Mellon Üniversitesindeki Andrew Project (1982) verilebilir.

Ülkemizde tüm üniversite ve alt birimlerinin birbirleriyle hızlı ve güvenli veri alışverişi yapabilmesi için bu kurumları birbirine bağlayan ULAKNET (Ulusal Akademik Ağ) ağı kurulmuş ve ücretsiz olarak hizmete sunulmaktadır.

Bilgisayar ağlarının hızla gelişmesiyle birlikte, kampüs ağının kurulması üniversite bilgi ağının geliştirilmesi için oldukça gereklidir. Kampüs ağları sadece modern öğretim ve entegre bilgi yönetimi için değil aynı zamanda bilginin doğru bir şekilde ve zamanında teslimi için de gereklidir.

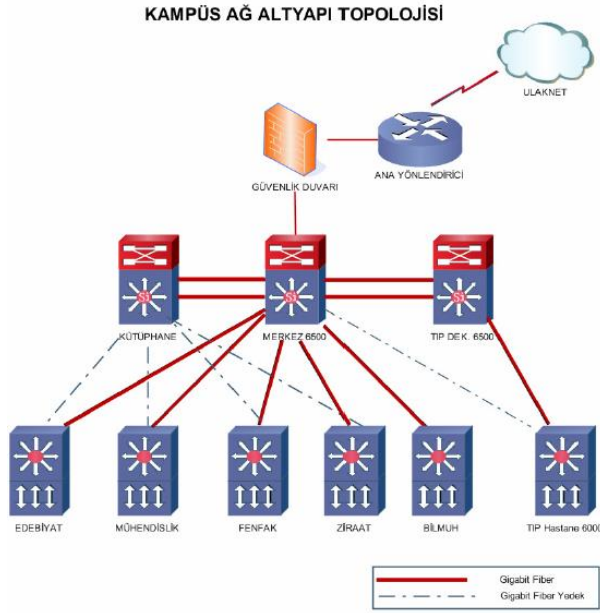
Kampüs ağı; eğitim-öğretim, yönetim ve iletişim işlevlerini sağlamalıdır. Kampüs ağları üzerinde; web sayfası görüntüleme, kaynak paylaşımı, bilgi alışverişi, birlikte çalışma, kullanıcı girişlerinin kontrolü ve yetkileri, bant genişliğinin dinamik kontrolü, e-posta sistemi, dosya transferleri, multimedia, uzaktan eğitim, kütüphane veri tabanı sistemleri, bilgi sistemleri çalışabilmelidir.

Kampüs ağı, yönlendirme, anahtarlama toplaması, bağlantı fazlalığı ve yük dengeleme gibi donanım bileşenleri dahil olmak üzere güvenilir olmalıdır. Ağ, işin ihtiyaçlarını karşılamak için yeterli performansa sahip olmalıdır. Artan kullanıcı sayısı ve ağ gereksinimleri nedeniyle kampüs ağı ölçeklenebilir olmalı, 1-10-40 Gbps omurga bağlantısına kademeli olarak sorunsuz yükseltilebilmelidir. Yönetimi ve sürdürülebilirlik açısından kampüs ağı, arıza teşhisi, hata izolasyonu, izlenebilirlik, filtreleme ayarları, kolay bakım gibi fonksiyonları içinde barındırmalıdır.

Bu ağlarda, omurga (İng.Backbone) adı verilen, kampüsteki alt merkezleri ana merkeze bağlayan, bir fiber ağ bulunmaktadır. Kampüs ağları genellikle Ethernet, Token Ring, Fiber Dağıtılmış Veri Arabirimi (ing. FDDI), Asenkron Aktarım Modu (İng. ATM) gibi gelişmiş teknolojiler kullanılmaktadır.

2. Ağ Yönetimi Kullanım Modeli (Eğitim Ve Diğer Alanlarda Kullanım Amaçları)

Kampüs ağları farklı ihtiyaçları bulunan kullanıcılardan oluşmaktadır. Ege Üniversitesi kampüs ağında fakülteler, enstitüler gibi akademik birimler, daire başkanlıkları, müdürlükler gibi idari birimler, hastane birimleri ve öğrenci yurt binaları bulunmaktadır. Buradaki kullanıcıların ağ kullanım amaçları çeşitlilik göstermektedir. Ege Üniversitesi kampüs ağında, benzer ihtiyaçlara sahip kullanıcılar gruplanmakta ve aynı sanal ağlar içerisinde toplanmaktadır. Her sanal ağ için ayrı bir IP aralığı kullanılmaktadır. Her sanal ağın birbiriyle haberleşmesi için erişim listeleri (İng. Access-list) kullanılmaktadır. Bu sayede ağ seviyesinde zararlı yazılım yayılımı gibi oluşumlar engellenmektedir. Karaarslan'a göre kampüs ağı altyapı topolojisi Şekil-1'de görüldüğü üzere ULAKNET, güvenlik duvarı, ağ yönetlendiricisi ile birlikte alt birimlerin bağlantılarından oluşmaktadır.

Şekil 1: Ege Üniversitesi Kampüs Altyapısı (KARAARSLAN, 2009:30)

Bir ağın gereksinimlerini belirlemek için bazı sistemlere ihtiyaç duyulabilmektedir. Bu sistemler kullanıcı profillerini tanımlama ve bant genişliği tüketim değerlerinin kaynaklarını ve hedeflerini belirlemek için kullanılabilir. Bu doğrultuda netflow/sflow vb. Yazılımsal veya donanımsal ürünler kullanılabilir. Bu sistemler sayesinde kullanıcıların hangi hedeflere ne kadar trafik yarattığı, günün hangi saatinde yoğun trafik olduğu gibi veriler elde edilebilir.

Yukarıda bahsedilen sistemler sayesinde elde edilen veriler, yönetimsel olarak politikaların belirlenmesine olanak sağlayacaktır. Bu politikaların sağlanması yüksek maliyetli sistemler değil elde olan sistemlerin analizinin iyi yapılması ile mümkün olacaktır. Ulusal ve uluslararası ölçekte şirketlerin kurumsal politikalarının bir kısmını oluşturan bilişim ve medya politikaları stratejik gelişim açısından önemli bir planlama ögesi olarak kabul

edilmektedir. Bu sisteme aşamalı olarak uyumlu hale getirilen kamu ve özel üniversiteler ise altyapı sistemlerine ek olarak kurumsal politikalarını da önemli görmektedir.

Bu politikalar kapsamında verilerin dışarıya açık yada gizlilik ilkesi gereği sınırlı yada tamamen erişime kapalı hale gelmesi kampüs ağı politikalarının neler olduğu ve nasıl şekillendiği sorunsalına odaklanmayı zorunlu hale getirmektedir.

3. Kurumsal Politikalar Ve Altyapı Sistemleri

Kurumsal politikalar kaynakların kullanıcılar tarafından verimli ve doğru bir şekilde kullanılması için; belirli tanımlar ve kurallar içeren açıklamalar bütünüdür. Ege üniversitesinde ağ politikaları kullanım, sunucu, kablosuz ağ, ağ kurulum ve yurtlar politikası olarak belirlenmiştir. Birçok üniversite ağ politikalarına sahiptir. Ağ politikaları üniversitenin ve buradaki kullanıcıların ihtiyaçları göz önünde bulundurularak ağ ve sistem yöneticileri tarafından belirlenmektedir.

Yukarıda adı geçen politikalar trafik çeşitliliğine göre belirlendikten sonra altyapı planlaması için taslak oluşturulmuş olur. Eğer kurumun diğer kurumlarla beraber işleteceği yapılar söz konusu ise (eduroam, kütüphane erişimi vb.) bunlara kullanıcı erişim denetimlerini yapan sunucular eklenebilir. Örn. Radius, Ldap, Active Directory yapıları gibi. Bu yapıların kampüs ağında kullanımı da ayrıca planlanmalıdır. Kampüs ağı kablolu ağ erişimlerinde de kullanılacak doğrulama mekanizmalarının tüm kullanıcıları doğrulayacak şekilde oluşturulması gerekmektedir. Bu nedenle altyapı planlamasında kablolu ve kablosuz ağ elemanları düşünülerek yapının oluşturulması gerekmektedir.

3.1. Kablosuz ağ alt yapısı

- a. Kablosuz ağ erişiminde kullanıcı doğrulama mekanizmasının kurumunun ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde tasarlanması gerekmektedir. rn. Kurum bünyesinde otelcilik hizmeti verilen birimler varsa (hastane, otel, konferans salonu vb.) kullanıcı doğrulama mekanizmasının kurum çalışanı olmayanlar için de uygun hale getirilmesi gerekmektedir. Bunun için T.C. kimlik bilgisini de içeren doğrulama mekanizmaları da kullanılmalıdır.
- b. Eduroam gibi uluslararası alanda faaliyet gösteren uygulamalar için ortak kullanıcı doğrulama mekanizmalarının devreye alınması gerekmektedir.

3.2. Kablolulu ağ alt yapısı

- a. Kullanıcıların bağlı buldukları birimlere ait sanal yerel ağ (vlan) gruplarına dahil edilmesi gereklidir. Bunun için (İng. Vlan) gerekli ayarlamaların yönlendiriciler ve anahtarlar üzerinde yapılması gereklidir. Bu sayede birimlerin birbirleri ile olan veri iletişiminde trafik şekillendirme ve güvenlik ihlallerini engellemek için de engel kuralları da yazılabilecektir. Bu sayede i ağda oluşabilecek virüs ve zararlı yazılım (İng. Malware) yayılımını ağ seviyesinde kolayca kontrol altına alınabilecektir.
- b. Bulunulan ağ birimlerine göre ihtiyaç seviyesinde bant genişliği tanımı yapılabilmelidir. Bu sayede ihtiyaç dışında bant genişliği tüketiminin önüne geçilebilecektir.
- c. Öğrenci ağları ile akademik ağlar birbirinden ayrı tutulacağı için bu sayede olası güvenlik riskleri asgari düzeye indirilebilecektir.

Kablolu ağ cihazları günümüzde çoğunlukla internet üzerinden haberleşen ve bilgi aktarımı yapan sistemler ve sunucular tarafından yoğun olarak kullanılmaktadır ancak kablosuz ağ altyapısı mobil cihazlar ve son kullanıcılar tarafından sıklıkla tercih edilmektedir. Bu noktada üniversite altyapılarının nasıl şekillendirileceği konusu ön plana çıkmaktadır. Üniversite altyapılarının kalite politikasını yansıtan en nitelikli konulardan ve ölçütlerden birisi olarak bant genişliği uygulamaları kabul edilmektedir.

4. Bant Genişliği Yönetim Politikaları

Bant genişliği bir ağın kapasitesini ifade etmek için kullanılmaktadır. Bir yerden başka bir yere aktarılan veri miktarının bit/saniye ya da byte/saniye cinsinden ölçülmesidir. Kampüs ağları akademik personel, idari personel, öğrenci, hastane personeli vb. gibi birçok farklı kullanıcı profilinden oluşmaktadır. Kullanıcı profillerinin ihtiyaçları farklı farklıdır. Örneğin hastane personeli hasta kayıt uygulamasına hızlı erişmek isterken, akademik personel makale okumak, sinema televizyon öğrencisi ise ödevini yapmak amacıyla video izlemek isteyebilmektedir. Kullanıcı ihtiyaçlarını göz önüne bulundurularak kısıtlı olan bant genişliğinin adil ve etkili bir şekilde kullanıcıların hizmetine sunulması işlemi bant genişliği yönetimidir. Kassim vd. (2012)'e göre bant genişliği yönetimi, ağdaki kritik uygulamalara bant genişliği kaynakları tahsis etme sürecidir. Bant genişliği yönetimi, gereksiz trafiği kaldırarak bir internet bağlantısının performansını artırmayı amaçlamaktadır. Ağ kapasitesinin yönetilmesi hedefi, doğru kullanıcı ve uygulama grupları için doğru zamanda doğru yerde doğru bant genişliğine sahip olmaktır (Sharma, Kumar ve Thakiu, 2011).

Verimli kullanımla, hem gereksiz bant genişliği tüketiminin en aza indirilmesi hem de kullanıcılara mümkün olan en iyi hizmet düzeyinin sunulması amaçlanmaktadır.

Üniversitelerdeki bant genişliğine olan talep sürekli olarak artmakta ve toplam bant genişliği kullanımındaki yükseliş devam etmektedir. Bu talebe, öğrenci kayıt döneminde kayıt sistemine erişimin artması, elektronik kaynakların eğitim faaliyetlerinde kullanımının artması, internet ortamındaki bilgilerin multimedya içeriklere kayması sebep olmaktadır. Kampüs ağının genelde akademik amaçlara hizmet etmesi beklense de çoğu durumda kullanıcılar tarafından eğitim dışı amaçlarda da kullanılabilir.

Bant genişliği stratejik bir kaynak olmasından dolayı böyle bir kaynağın verimli kullanımı ve yönetimi çok önemlidir. Bant genişliği yönetimi olmazsa amaç dışı tüketimin üniversitenin operasyonel faaliyetlerini etkileyen hizmetleri kesintiye uğratacağı öngörülebilir. Bant genişliğini yönetmek, gereksiz trafiği kaldırarak internet bağlantısının performansını artırır ve interneti çok daha yavaş bir bağlantıya sahip olanlar için daha erişilebilir hale getirir. Karaarslan ve arkadaşları (2010) bant genişliğinin etkin kullanılmasında yapılması gereken çalışmaları sırasıyla şöyle tanımlamıştır:

- Kampüs ağının tanımlanması
- Sistem bilgilerinin çözümlenmesi
- Kısıtlama ve/veya düzenlemelerin uygulanması

Bu çalışmaya göre önce kampüs ağımızı oluşturan alt ağ sayısı, kullanıcı sayısı bant genişliği trafik ve kullanıcı profili gibi yapılar tanımlanmalıdır. Böylece elimizdeki kaynak miktarı ve kaynağın ne şekilde kullanıldığı bilgisine ulaşılabilir. Sonrasında ise

bandgenişliğinin amacına uygun kullanımı için, kurum için önemli olan uygulamalara öncelik verilerek bant genişliği dağıtılmaktadır. İstenmeyen trafiği oluşturan kullanıcılar kısıtlanarak bant genişliğini kritik uygulamaların kullanması sağlanmaktadır.

Bant genişliği yönetiminde politikaların tanımlanması ve uygulanması oldukça önemlidir. Politikalar, bir ağın nasıl kullanılacağını tanımlar ve teknik üzümlerin nasıl uygulanacağını detaylandırır. Politika olmaksızın, kullanıcılar yaptığımız işi ve sebebini anlamayacaklar ve hedefimize ulaşmamıza yardımcı olmak yerine eylemlerimizi şikayet edeceklerdir. Yüksek ncelikli uygulamaların mümkün olduğunca verimli bir şekilde yürütülmesini sağlamak için stratejiler kullanılmalıdır.

Chitanana, niversitelerin bant genişliği yönetiminde uyguladığı teknikleri şöyle sıralamaktadır:

- Web nbellekleme
- Web erişim kontrolleri
- Port ve uygulama engelleme
- İzleme ve raporlama araçlarının kullanımı
- Antivirüs kullanımı
- Spam filtrelerin kullanımı
- Belirli kullanıcılara erişimi sınırlandırma
- Belirli web sitelerine erişimi kısıtlamak

- Belirli dosya türlerine veya materyallere erişimi sınırlandırma (2012:69).

Bunlara ek olarak kampüste trafiğin yoğun olduğu saatlerde (haftaiçi sabah 8:00 akşam 17:00) uçtan uca iletişim (İng. Peer To Peer) trafiği ve video akışı (İng. Video Stream) gibi uygulamalar erişime kapatılabilmektedir. Ayrıca yetkin kişiler tarafından trafik izlenerek herhangi bir sıradışı durumda müdahale edilmeli ve ağdaki diğer kullanıcıların bu durumdan etkilenmemesi sağlanmalıdır.

Ayrıca mesai saatleri içerisinde kullanıcıların trafik alışkanlıkları incemesinde de belirtildiği yoğun şekilde kullanılan uygulamaların ve erişimlerin bant genişliği sınırlaması IP ve/veya kullanıcı bazında yapılmalıdır. Bu sayede yoğun olarak kullanılan youtube, drive gibi servislerin ip bazlı bandgenişliği tüketimi sağlanarak ağ üzerinde akademik çalışma amaçlı internet kullanımına daha hızlı bir erişim imkanı sağlanmış olacaktır.

5. Sistem Bilgi Analizi

Bir bilişim sisteminde bulunan hangi verileri kimlerin nasıl kullanacağını betimlemek amacıyla sistemi meydana getiren bileşenleri incelemeye sistem bilgi analizi denir. Bu süreçte sistem bilgi analizi amacıyla incelenen süreçte dört aşamadan bahsedilebilir. Bunlar:

1. *Planlama*
2. *Tasarım*
3. *Kurulum*
4. *Kullanım ve Bakım*

Sistem bilgi analizi amacıyla en çok kullanılan veriler, kullanım ve bakım işlemleri sırasında elde edilen verilerdir. Bu amaç doğrultusunda iyi bir sistem tasarımı yapabilmek için kullanıcı davranışlarını ve yazılım gereksinimleri iyi analiz etmek gerekmektedir. Eğer iyi analiz edilemez ise gelecekte yaşanabilecek olası krizlerin çözümünde ciddi zaman kaybı yaşanabilecek ve sistemin işleyişi ile ilgili ciddi sorunlar ortaya çıkabilecektir. Bu noktada bir kurumun sistem bilgi analizi aşamaları dikkat edilmesi gerekenler şunlardır.

5.1. Planlama:

Bu aşamada kurulumun yapılacağı sistem bütününe ana bileşenleri belirlenmeli ve bu doğrultuda kullanılacak donanım ve yazılımlar seçilmelidir. Örn. Kablolu ağların nadiren kullanılacağı spor tesislerinde iyi bir kablosuz alt yapısı planlanmalıdır.

5.2. Tasarım:

Tasarım aşamasında kurumun bilgi sistemlerine kullanıcıların erişimlerini en üst düzeyde sağlayacak ve en az aksaklık yaşatacak şekilde planlanmalıdır. Bunun için kurum içerisinde çalışma yapılacak bölgelerde ihtiyaç duyulabilecek kablolu ağ alt-yapısının kullanıcı sayısını kaldırabilecek seviyede tasarlanması gerekmektedir. Aynı şekilde kablosuz ağ tasarımı yapılacak ise lokasyonda çalışma veya internet erişimi sağlayacak kullanıcı talebini karşılayabilecek sayıda ve nitelikte erişim noktası planlaması yapılmalıdır. Ayrıca burada hareket halinde çalışacak personel veya kişilerin bir erişim noktasından diğer erişim noktasına geçişlerinde (İng. Roaming) bağlantı kopma problemleri yaşamamaları için gerekli altyapı iyi tasarlanmalıdır.

5.3. Kurulum:

Kurulum işlemleri sırasında kullanıcı ihtiyaçları göz önünde bulundurulmalıdır. Olası kullanıcı sayısı, yapılan işin niteliği, ihtiyaç duyulabilecek bant genişliği gibi etkenler göz önünde bulundurularak en az sorun yaşanacak şekilde kurulum yapılmalıdır. Kurulum yapılırken döşenen kabloların geçtiği yerler, ileride olası bir tadilat işlemi sırasında hasar görmesin diye haritalanmalıdır. Ayrıca internet erişimi sağlayan cihazlara fiziksel müdahalede bulunulmasın diye güvenli yapılar içerisinde sadece görevli personelin erişimi olabilecek şekilde kurulmalıdır.

5.4. Kullanım ve Bakım:

Sistem bilgi analizi için en yoğun şekilde kullanılan verinin elde edildiği aşamadır. Bu nedenle sistem analizi amacıyla kullanılacak verileri sağlamaya yönelik güncel yazılım ve donanımların seçilmesi ileride yaşanabilecek sorunların hızlı çözümü ve genel işleyiş bilgisi açısından son derece önemlidir. İyi bir analiz için inşa edilen sistem kurumsal uygulamalar başlığı altında incelenen sistem bileşenlerine sahip olmalıdır.

6. Kurumsal Uygulamalar

Üniversitelerin kamu yada özel ayrımı olmaksızın geneli itibarı ile belirlemiş oldukları çeşitli kurumsal uygulamaların içerisinde iç ağ ve internet yapısı çerçevesinde oluşturdukları sistemler bulunmaktadır. Bunlar sırasıyla şöyle açıklanabilmektedir:

6.1. İ ağ (LAN – Local Area Network) izleme sistemi:

İç ağ izleme yazılımları kurumda bulunan kullanıcıların oluşturdukları trafiklerini ve protokollerini izlemek için kullanılır. Burada bahsi geçen izlemeden kasıt IP adresleri arasında oluşturulan trafik ve boyutları ile ilgili bilgi almayı sağlayan yazılımlardır. Bu yazılım ve donanımlara örnek verecek olursak:

- a. Netflow/sflow
- b. NAC (ing. Network Access Control)

İ ağda olası virus aktivitelerinin tespiti ve aşırı trafik oluşturan IP adreslerinin belirlenmesi için kullanılması gerekli olan yazılımlardır. Bu sistemler sayesinde i ağınızda oluşabilecek sorunları en erken şekilde tespit etmek mümkün olabilmektedir.

6.2. İnternet (LAN → WAN, WAN → LAN) izleme sistemleri.

Kullanıcıların internet yönünde oluşturdukları trafiklerin izlenmesi aynı şekilde internet üzerinden kurum kaynaklarına gelen trafiğin de incelenmesi için gerekli olan sistemlerdir.

Bu amaçla kullanılan yazılım ve donanım bileşenleri şu şekilde belirtilebilir:

1. Firewall analiz yazılımı
2. Netflow/sflow sistemleri

3. 5651 sayılı kanuni gereksinimleri sağlayan zaman damgalı trafik bilgisi kaydı tutan yazılım ve donanım bileşenleri

İnternete doğru yapılan trafiğin incelenmesinin gerekliliği şu konularda önem arz etmektedir.

1. Kurumun yakın zamanda ihtiyaç duyabileceği bandgenişliği değerinin tespit edilebilmesi
2. Kurum dışı kaynaklara doğru yapılabilecek saldırıların engellenmesi
3. Kullanıcı trafiđinin analiz edilerek gerekli uygulamalarla bunların dűzenlemesini sađlaması
4. Oluşabilecek adli vakalar için kanıt niteliğinde verinin saklı tutulması gerekli merciler tarafından istenildiğin teminin sağlanması

Aynı řekilde internet űzerinden gelen trafiđin incelenmesinin űnemi ise řu řekilde deđerlendirilebilir:

1. Kurum içerisinde hizmet veren sunuculara yapılan isteklerin yoğunluğunun tespiti ve hizmetin aksamaması için gerekli tedbirlerin alınmasını sağlar.
2. Kuruma yűnelik saldırıların alarm oluřturularak erken dűnemde farkedilmesini sađlar ve gerekli űnlemlerin en hızlı řekilde alınmasını sađlayacak zamanı sistem yűneticisine sađlar.

3. Yayılmakta olan zararlı yazılım kaynaklarının kuruma olan trafik bilgisinin ve iç ağıdaki hangi kullanıcıların bu durumdan etkilenebileceği bilgisine sahip olma konusunda büyük kolaylıklar sağlamaktadır.

Yukarıda bahsedilen uygulamalardan elde edilen veriler ile trafiğin akışını denetmek için oluşturulacak trafik şekillendirme kuralları ve öncelikli paketlerin belirlenmesi işlemi gerçekleştirilebilecektir. Ayrıca sistem stabilizasyonu için söz konusu uygulama tercih edilmektedir. Böylelikle kullanıcıların internet kullanımında en gerekli uygulamalara ulaşmalarında herhangi bir yavaşlık veya aksaklık yaşanmayacaktır.

7. Trafik Şekilleme (QOS)

Trafik şekilleme kavramı kelime anlamı olarak traffic shaping tanımından Türkçe'ye uyarlanmıştır.

Moon ve Shin'e göre *“literatürde her biri farklı QoS garanti özellikleriyle karakterize olan çok sayıda trafik şekillendirme ve bağlantı programlama algoritması bulunmaktadır. Bu farklılığa rağmen, tüm bu algoritmalar, üzerinde eşlenebilecekleri ortak bir çerçeveyi paylaşmaktadır. Trafik şekillendiricileri, paketlerin akışları sırasında yeni sıraya alınan paketlerin kuyruğa alınmasını ve öyle işlem görmesine olanak sağlar”* (2001:2). Trafik şekillendirme tipik olarak akıcı trafik üzerinde tokenlar kullanılarak uygulanır, böylece bağlantının en yüksek kapasitesinde maksimum trafik akışı sağlanır, kalan trafik ise daha düşük bir şekillendirme hızında sunulmaktadır (Kanuparth vd. 2011).

Kısıtlı olan bant genişliğinin kampüs ağlarında etkin kullanılması için aşağıdaki çalışmaların yapılması gerekecektir:

- Kampüs ağının tanımlanması ve ihtiyaçların tespiti
- Sistem bilgilerinin tanımlanması
- Engelleme ve/veya düzenlemelerin uygulanması

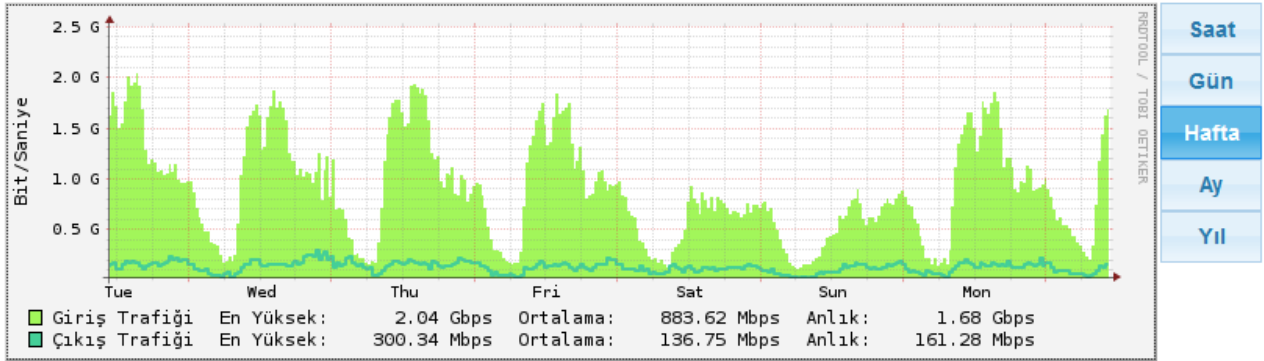
Gelen paketler arasındaki boşluk, çoğu durumda tıkanmaya neden olan düzensiz bir desene sahiptir. Bir iletişim ağında trafik şekillendirmenin amacı, tıkanıklığı önlemek ve gelen paketlerin gecikmesini kontrol etmek için gelen verileri düzenlemek için mevcut bant genişliğine erişimi kontrol etmektir. Bu nedenle belirli trafik türleri için belirli limitler dahilinde planlamalar yapıldığında kullanıcının limiti aşma yönünde isteği geldiğinde kuyruğa alınıp trafiğinin limitler dahilinde işlenmesini sağlamaktır. Bu işlem bant genişliği yönetimi açısından da önem arz etmektedir. Bu uygulama sayesinde bazı kullanıcıların aşırı trafik isteği ile bant genişliği tüketimini fazlaca tüketmesi diğer kullanıcıların internet hızlarının düşmelerinin önlenmesi sağlanmaktadır.

Bant genişliği yönetimi, adil ve tatmin edici ağ performansı sağlamak için ağ politikalarının oluşturulmasını ve uygulanmasını içermektedir. Chitanana'ya göre *“bu kritik ve zamana duyarlı uygulamaların trafik ihtiyaçlarını karşılamak için yeterli bant genişliğinin mevcut olmasını sağlamak için kullanılan araç haline gelir ve bu uygulamalar arasındaki rekabeti ve sınırlı ağ kaynakları için daha düşük öncelikli trafiği önler. Bandgenişliği yönetimi, herkes için İnternet bant genişliğinin kullanılabilirliğini sağlama amacına sahiptir”* (2012: 64-65).

Sistem bilgilerinin tanımlanması işlemi şu şekillerde yapılır:

1. Toplam bant genişliği tanımının yapılması,
2. Trafik şekillendirme için servis önceliklerinin yüksek, orta, düşük olarak sınıflandırılması,
3. Kurum içi kullanım saati yoğunluğuna göre erişimin kurallarının oluşturulması

Bu işlemlerin doğru şekilde yapılması için kurum içinde bant genişliği takibini yapan izleme sistemleri kullanılmalıdır. En doğru bilgi kurum içerisinde yapılandırılmış bir mrtg yazılımından temin edilebilir. Veya ana omurga cihazlarından alınan netflow / sflow yazılımları sayesinde tespiti mümkündür. Bu konuya ilişkin örnek ekran görüntüleri aşağıda verilmiştir.

Şekil-2: Ulakbim MRTG Grafiği

Kuruma ait bant genişliği değeri, ana omurga cihazından snmp ile alınan veri işlenip mrtg sunucusunda bu şekilde görüntülenebilmektedir. Bu sayede en yoğun kullanım saatlerinin tespiti rahatça yapılabilecektir. Ayrıca politika ihlallerinin grafikte hızlıca görülmesi mümkündür.

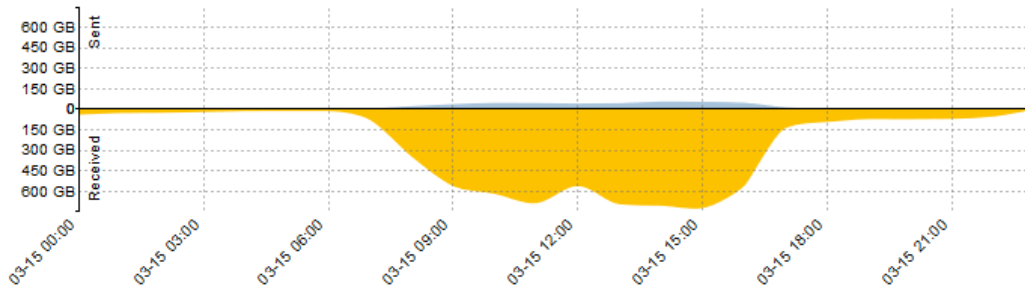
Bant genişliği yönetimini yapabilmek için kurum ağının gereksinimlerini ve trafik şeklini iyi analiz etmek gerekmektedir. Bu işlemlerin akabinde kurum internet kullanım politikaları belirlenerek önceliklendirilecek trafik ile gerekli erişimlerin daha sağlıklı bir şekilde yapılabilmesi mümkün olacaktır.

Bant genişliği yönetimi konusunda Rosenberg üç işleme ihtiyaç duyulduğunu, bunların sırasıyla (i) Politika, (ii) İzleme ve (iii) Uygulamaları olduğunu, bu işlemlerden herhangi biri eksikse, bant genişliği yönetimi önemli ölçüde tehlikeye girerek bu faaliyetlerin birbirini bilgilendirip ve güçlendireceğini (2005) belirtirken Sharma vd. ise bu konuda ağ yöneticilerinin bant genişliğinin düzgün bir şekilde yönetilmesini ve politikaya uyulmasını sağlamalarına yardımcı olan ek araç ve teknikler olduğunu belirtmektedir. Bu ana bileşenler şunlardır: (i) Ağ Analiz Yazılımları - trafiği izlemek için; (ii) Güvenlik Duvarları - Kötü amaçlı ve istenmeyen trafiği engellemek için; (iii) Anti-Virüs - Ağdaki bilgisayarları korumak için; (iv) Önbellekleme – Bant genişliğini etkin bir şekilde kullanmak için, (v) Trafik Şekillendiricileri — trafiği önceliklendirmek ve kontrol etmek için; ve (vi) Kota Sistemleri — kullanıcı davranışını yönetmek için kullanılmaktadır.

Bant genişliği tüketimini etkileyen faktörleri şu şekilde belirtilebiliriz:

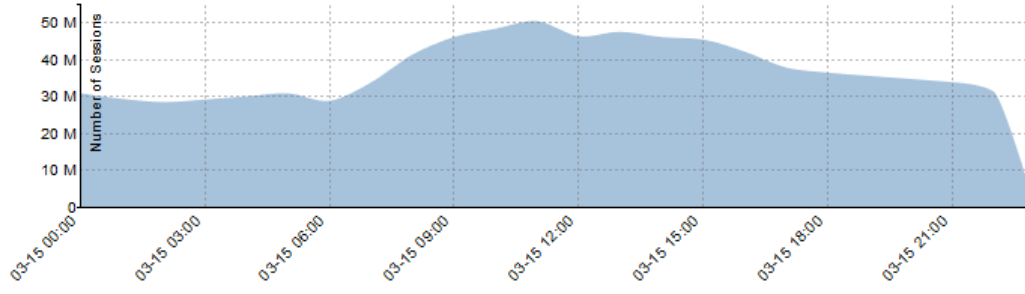
1. Stream (video, müzik yayınları). Şu an en yoğun trafik oluşturulan ağ kaynakları stream olarak adlandırılan medya yayınları olarak gösterilebilir. Bunun nedeni gün geçtikçe popülerleşen sosyal ağlar üzerinde artan şekilde video ve görsel medya unsurlarının daha sık kullanılması gösterilebilir. Ayrıca iptv gibi uygulamalar ile de kullanıcılar medya yayınlarını internet aracılığı ile daha fazla takip eder hale gelmiştir.
2. Ülke ve kurum politikalarına bağlı olarak erişime engellenen sitelerin ziyareti amacıyla kullanılan vpn sunucuları. Bunun yanında kullanılan uygulamalar yoğun bir dış dns trafiği oluşturmaktadır ki bu da azımsanmayacak ölçüde büyük boyutlarda veri transferlerinin dns tunneling adı verilen yöntemlerle oluşmasına neden olmaktadır.
3. Çevrimiçi reklam siteleri de yoğun olarak trafiğin yönlendiği uygulamalar arasında gösterilmektedir.
4. Kullanılan bilgisayarların işletim sistemi ya da mobil cihazların güncellemeleri de ağ trafiğinin çoğunun kullanım alanı olarak görülebilir.

Traffic Bandwidth

Şekil-3: 1 Günlük Bandgenişliği Kullanım Grafiği

Number of Sessions

Şekil-4: Aynı Tarihte Alınan Açılmış Oturum Sayısı

Top Applications by Bandwidth

#	Application	Bandwidth	Sent	Received
1	Google.Services	2.19 TB		
2	HTTPS.BROWSER	1.04 TB		
3	Facebook	883.05 GB		
4	MS.Windows.Update	550.64 GB		
5	HTTP.BROWSER	396.61 GB		
6	HTTP.Download.Accelerator	200.91 GB		
7	Apple.Services	123.32 GB		
8	HTTP.Segmented.Download	118.95 GB		
9	Google.Accounts	94.98 GB		
10	Microsoft.Portal	68.90 GB		

Top Applications by Sessions

#	Application	Sessions
1	DNS [Name Service] UDP	33,703,731
2	HTTPS	28,678,890
3	DNS	20,748,087
4	HTTP	12,903,989
5	TELNET	12,640,303
6	HTTPS.BROWSER	9,334,420
7	SMB	7,543,279
8	HTTP.BROWSER	5,861,312
9	SSH	5,665,406
10	QUIC	4,702,692

Şekil-5: Trafığe Neden Olan Uygulamaların Kullanım Verileri

Yukarıdaki grafiklerde de verilen bilgiler ışığında kurum kaynakları ile ilgili trafiğin en yoğun şekilde ve hangi servisler aracılığı ile tüketildiği görülmektedir. 1. Sırada Google.Services olarak adlandırılan servis içeriğinin iyi analiz edilmesi gerekmektedir. Daha detaylı incelemeye alındığında karşımıza çıkan kullanım bilgileri şu şekilde sıralanabilir:

1. Google dns servisi: 8.8.8.8
2. Youtube üzerinde yayınlanan görsel medya verisi
3. Google reklam sunucuları trafiği. Ziyaret edilen sayfalarda barındırılan reklamlara erişim.
4. İşletim sistemlerine ait güncellemeler ve kurum bünyesinde barındırılan halka açık (İng. Public) sunuculara erişim istekleri de aynı şekilde kurumun internet hizmetinin yoğun olarak kullanıldığı servisler olarak gösterilmektedir.

Yukarıda belirtilen servislere yapılan trafik izin verilen trafik verisi olarak düşünülmemelidir. İzin verilen ve engellenen trafik verileri bir bütün olarak incelenmiştir.

8. Çalışmanın Metodolojisi

8.1. AMAÇ ÖNEM

Bu çalışma üniversite ağ yönetimi ile kullanıcı davranışlarına odaklanmaktadır. Bilgi ve İletişim Teknolojileri ile Telekomünikasyon alanındaki hızlı gelişmelere bağlı olarak bireylerin internet kullanımları konusu giderek önemli hale gelmektedir. İnternet ortamını sağlayan ticari nitelikli servis sağlayıcıları dışında kamusal ve ticari kurumlar olarak üniversiteler ön plana çıkmaktadır. Üniversiteler kendi içerisinde akademisyen, öğrenci, idari personel ve kurum dışı kullanıcılar tarafından erişime açık internet hizmetleri ile ve bu hizmetlerin akış düzeyi ile ilgi çekici hale gelmektedir. Zira tüm kullanıcıların dijital

adımlarının ne olduğu ve hangi web sitelerini kullandıkları servis sağlayıcılarının nitelikli çözüm üretebilmesi için önemli veriler sunmaktadır. Çalışmanın önemi kampüs ağ yönetimi ve bant genişliği arasındaki işleyiş yapısının kullanıcılar tarafından nasıl şekillendirildiğini saptayabilmek ve söz konusu kullanıcıların bu süreçteki rolünü ortaya çıkarabilmektir.

8.2. KAPSAM VE SINIRLILIKLAR

Bu çalışma kapsamında Ege Üniversitesi Bilgi İşlem Daire Başkanlığı tarafından sunulan web hizmetlerinin üç aylık kullanım değerleri ele alınmaktadır. Ege Üniversitesi kendi içinde rektörlük, fakülteler, meslek yüksek okulları, araştırma ve uygulama merkezleri ile idari kurumlardan oluşan bir yapıya sahiptir. Bu yapının en etkin ögesi olan çalışanlar ve öğrencilerinin kampüs ağı üzerindeki hareketleri değerlendirilmektedir. Kullanıcıların web site yönelim refleksleri ve ağ üzerindeki yüklenmeleri incelenmektedir. Söz konusu süreç içerisinde tüm kullanıcıların kişisel ve kurumsal, sosyal medya ve e-posta hizmetleri başta olmak üzere sosyal paylaşım ağları, arama motorları, reklam ve işletim sistemi güncellemeleri ile diğer eğilimleri saptanmaktadır. Bu çalışmanın sınırlılıkları şunlardır: güz ve bahar geçiş dönemleri üzerinde inceleme yapılmış olması, tüm incelemelerin üniversitenin kurumsal gizlilik politikalarına uyumlu olması gerekçesi ile tüm verilerin paylaşılabilmesi aynı zamanda anket, mülakat ve gözlem gibi diğer değerlendirme analizlerinin yapılmaması oluşturmaktadır.

8.3. *EVREN ve ÖRNEKLEM*

Bu çalışmanın evrenini Ege Üniversitesi içerisinde yer alan akademik ve idari çalışanlar ile öğrenciler oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise Ege Üniversitesi bünyesinde yer tüm birimlerdeki bilgisayarlar ve mobil cihazlar üzerinden kablosuz ağı kullanan kişiler oluşturmaktadır.

8.4. *YÖNTEM*

Bu araştırmanın temel inceleme alanını oluşturan kullanıcıların 01.01.2018 – 31.03.2018 tarihleri arasında yer alan internet kullanımları üzerine içerik analizi yapılmaktadır. Çalışma kapsamında kampüs ağı yönetimlerine yönelik bire bir daha önce uygulanmış bir ölçek bulunmadığından sadece veri analizi yapılmaktadır.

8.5. *VARSAYIM ve HİPOTEZ*

Bu çalışmanın temel varsayımları şu şekildedir: Bu araştırma kapsamında seçilen yöntem ve ilgili süreçte elde edilen söz konusu veriler yapılacak değerlendirmeler hususunda belirleyici olabilecektir. Kampüs içi ve kampüs dışında tüm üniversiteye ortak ağ üzerinden bağlanan alt birimler ile öğrencilerin yanı sıra akademik ve idari personelin internet kullanımları araştırma bakımından yeterlidir. Araştırma sürecinde tüm kullanıcılar kampüs ağı yönetimi içerisinde yeterli veriyi oluşturmaktadır.

Bu araştırmanın temel hipotezleri ise şu şekildedir: Kampüs ağı kullanıcıları ile sistem arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Tüm idari kurumlar ile kullanıcılar arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Tüm kullanıcılar ve bant genişliği değerleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Mesai saatleri ve kayıt dönemleri ile kullanıcı arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

8.6. BULGULAR

Kampüs ağı içerisinde kişisel ve kurumsal internet kullanımları değerlendirildiğinde dönem bazlı olarak kullanım düzeylerinin değişkenlik gösterdiği görülmektedir. Tüm kullanıcıların farklı alanlarda ve sıklık yapısı itibarı ile sistemde yer aldığı görülmektedir.

Aynı zamanda yoğun olarak birçok trafik web servisi aracılığı ile kullanıldığı düşünüldüğünde hangi sitelerin yoğun olarak ziyaret edildiğini incelemekte yerinde olmaktadır. Buna göre kullanıcıların en çok ziyaret ettiği web siteleri kategorisel olarak değerlendirildiğinde birden ona kadar yapılan inceleme sıralamasında “bilgi teknolojileri, reklamlar, arama motorları ve portallar, haberler ve medya, iş,sosyal paylaşım ağları, içerik sunucuları, dosya indirme ve canlı video yayını izleme, finans ve bankacılık ve son olarak diğer kategorisine ait içerikler” sıralanmaktadır.

#	Category	Requests
1	Information Technology	10,630,734
2	Advertising	4,692,668
3	Search Engines and Portals	3,573,766
4	News and Media	2,404,848
5	Business	2,270,337
6	Social Networking	1,957,565
7	Content Servers	1,537,310
8	Streaming Media and Download	1,368,931
9	Finance and Banking	557,134
10	Meaningless Content	539,215

Şekil-6: En Çok Ziyaret Edilen Web Sitesi Kategorileri

#	Website	Category	Requests
1	download.windowsupdate.com	Information Technology	609,864
2	googleads.g.doubleclick.net	Advertising	526,145
3	pagead2.googleadsyndication.com	Advertising	416,861
4	i.hurim.com	Content Servers	408,855
5	g.ceipmsn.com	Search Engines and Portals	340,062
6	www.google.com	Business, Education, Finance and Banking, Health and Wellness, Information Technology, Internet Radio and TV, News and Media, Reference, Search Engines and Portals	325,779
7	instagram.ftztl-6.fna.fbcdn.net	Social Networking	300,339
8	7.flu.dl.delivery.mp.microsoft.com	Information Technology	253,424
9	7.au.download.windowsupdate.com	Information Technology	252,772
10	ib.adnxs.com	Advertising	250,176
11	fonts.gstatic.com	Information Technology	236,754
12	www.google.com.tr	Arts and Culture, Business, Education, Entertainment, Finance and Banking, General Organizations, Government and Legal Organizations, Health and Wellness, Information Technology, News and Media, Newsgroups and Message Boards, Personal Websites and Blogs, Reference, Restaurant and Dining, Search Engines and Portals, Secure Websites, Shopping, Society and Lifestyles, Sports, Streaming Media and Download, Travel, Unrated	233,519
13	graph.facebook.com	Social Networking	226,649
14	idora.milliyet.com.tr	News and Media	214,604
15	www.facebook.com	Social Networking	201,626
16	gatr.hit.gemius.pl	Advertising, Business	197,020
17	pix.eu.criteo.net	Advertising	185,806
18	www.google-analytics.com	Information Technology, Search Engines and Portals	180,793
19	api.bigpara.hurriyet.com.tr	News and Media	171,236
20	tags.bluelcai.com	Business	166,708
21	clients3.google.com	Information Technology, Search Engines and Portals	165,109
22	ssl.gstatic.com	Information Technology	162,245
23	bidder.criteo.com	Information Technology	160,678
24	www.youtube.com	Streaming Media and Download	148,668
25	redirector.gvt1.com	Information Technology	144,624
26	www.googleapis.com	Information Technology	144,524
27	play.googleapis.com	Information Technology, Search Engines and Portals	143,692
28	tpc.googleadsyndication.com	Advertising	142,649
29	www.googleadservices.com	Advertising	130,864
30	mc.yandex.ru	Search Engines and Portals	130,735
31	au.download.windowsupdate.com	Information Technology	126,181
32	tt.onthe.io	Business	125,521
33	kinesis.ap-southeast-1.amazonaws.com	Information Technology	124,676
34	fonts.googleapis.com	Information Technology	123,830
35	securepubads.g.doubleclick.net	Advertising	119,727
36	cm.g.doubleclick.net	Advertising	119,351
37	safebrowsing.googleapis.com	Information Technology	117,204
38	play.google.com	Freeware and Software Downloads	116,638
39	ams.creativecdn.com	Meaningless Content	116,365

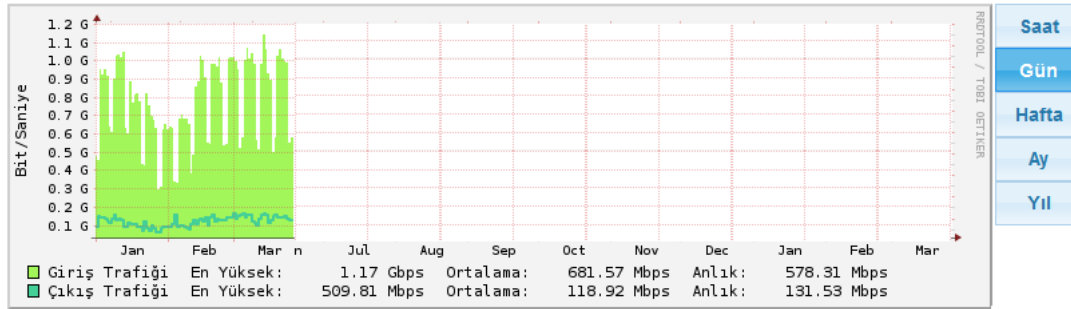
Şekil-7: En Çok Ziyaret Edilen Web Sitesi Kaynakları

Şekil-6 ve Şekil-7’de verilen tablolarda bulunan veriler incelendiğinde yoğun bir şekilde işletim sistemi güncellemesi, reklam siteleri ve sosyal ağ erişimleri dikkat çekmektedir. Bu doğrultuda kullanıcı profiline ziyaret ettiği sitelerle ilgili bilgiler incelenip trafik şekillendirme yoluyla trafiği kurumun öncelikleri doğrultusunda şekillendirmek hem

bant genişliği kullanımı açısından hem de öncelikli hizmetlerin daha sağlıklı çalışması açısından daha anlamlı olacaktır.

9. Sonuç

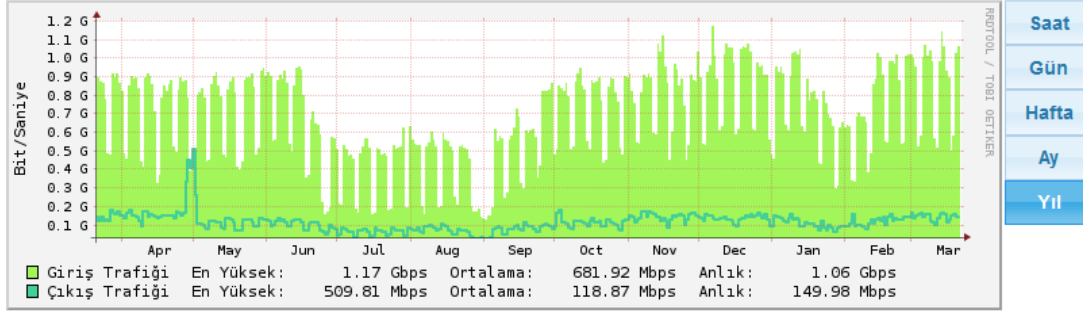
Üniversiteye ait bant genişliği değerlerinin son üç aylık dönem itibarı ile gerçek tüketim verileri sunduğu ve uygulamalar ile ilgili politikaların gözden geçirilmesi açısından önemlidir. Bu açıdan incelendiğinde üniversitenin üç aylık bant genişliği değerleri aşağıdaki gibidir:

Şekil-8: Tübitak – ULAKBİM 3 Aylık Uç Grafiği

Yukarıdaki şekilde görüleceği üzere 2018 yılı ilk 3 aylık trafik verisi incelenmiştir. Buna göre grafikte indirme hızının düşük olduğu Ocak sonu Şubat başı dönemi dikkat çekmektedir. Bu dönemde üniversite eğitim döneminin ilk yarıyılı olması grafikteki düşüşü açıklamaktadır. Bu dönemde öğrenci ve akademisyenlerin izin kullanması trafiğin neredeyse yarı yarıya inmesi ile görülmektedir.

Sistemin işleyişi konusunda orta vadeli genel yönelimleri inceleyecek olursak aşağıda yer alan şekil-9’da görüldüğü üzere bir veri akışı saptanmaktadır.

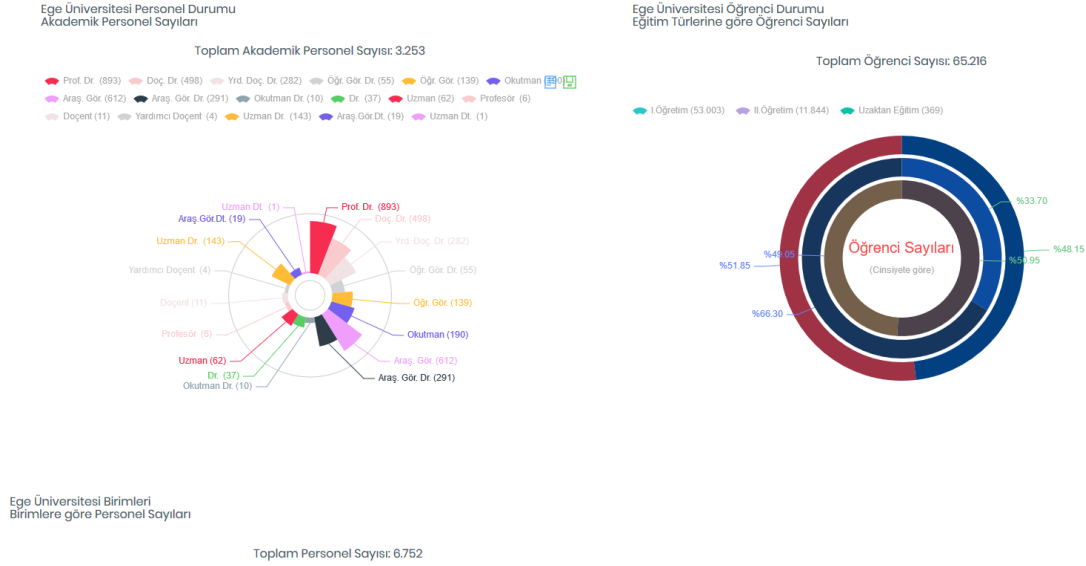

Şekil-9: Tübitak – ULAKBİM 1 Yıllık Uç Grafiği

Şekil-9’da gösterilen grafik incelendiğinde 2017 yılı Nisan ve Mayıs ayı arasında bulunan dönemde yüklem (İng. Upload) trafiğinin aşırı yükselmesi dışında bir sorun görülmemektedir. Yıl boyu bant genişliği değerleri büyük sapmalar göstermeden aynı şekilde devam etmesi, bant genişliği değerlerinin IP başına düzenlenmesi nedeniyle oluşmuştur. Sapma gerçekleşen dönemde ise iç ağda bulunan bazı bilgisayarların enfekte olması nedeniyle internet yönünde oluşturdukları trafiktir. Bunun dışında dönemsel olarak incelendiğinde herhangi bir ciddi politika değişikliği olmamasına rağmen Eylül dönemi ile birlikte bir önceki döneme nazaran daha fazla trafik olduğu gözlemlenebilmektedir.

Haziran – Ağustos döneminde kampüste kullanılan izinler ve öğrencilerin ayrılması nedeniyle en düşük seviyesine indiğini görebilmekteyiz. Trafik bu şekilde ciddi düzenlemelerle kontrol altında tutulması personel ve öğrenci sayısının aynı büyüklükte ağa sahip diğer üniversitelerden daha az olması anlamına gelmemektedir. Personel ve öğrenci sayısı ile ilgili bilgilerin detayı Şekil – 10’da yer almaktadır. Bu sayıda internet kullanıcı

varlığı olmayan ve trafiği bu şekilde denetlenmeyen ağların değerleri neredeyse bu bant genişliği değerlerinin iki katına varmaktadır.

Şekil-10: Ege Üniversitesi personel ve öğrenci sayıları – (<https://kimlik.ege.edu.tr>)

Sonuç olarak yukarıda anlatılan tekniklerin iyi kullanması ve trafiğin iyi analiz edilmesi sonucunda ağ üzerindeki aktif kullanıcıların trafiği çoğunlukla yararlı trafik haline dönüşmüştür. Ağ üzerinde tam anlamı ile yasaklama yapmanın ciddi riskleri vardır. Kullanıcıların sistemi atlatma çabaları tetiklenebilir ve ağınıza uyguladığınız politikalar aşmaya çalışılabilir. Bu nedenle bir ağın en sağlıklı şekilde çalışması sağlandıktan sonra kullanıcıların bazı kaynakları mesai dışı zamanlarda kullanabilmesine izin vermek işlerinin engellenmesini ortadan kaldıracağı gibi size karşı oluşacak direnci de engellemiş olacaktır. Mesai dışı saatlerde izin verilen yapılar, kanunen kullanılmasında sakınca olmayan ancak kullanıcıların aynı anda kullanmasının ciddi yük getirebileceği servislerdir.

Kaynakça

CHITANANA, Lockias (2012) “*Bandwidth Management In Universities In Zimbabwe: Towards A Responsible User Base Through Effective Policy Implementation*”, International Journal of Education and Development using Information and Communication Technology (IJEDICT), 2012, Vol. 8, Issue 2, pp. 62-76.

KANUPARTHY, Partha & DOVROLIS, Constantine (2011) “*End-to-end Detection of ISP Traffic Shaping using Active and Passive Methods*”, 1-44pp. Georgia Tech, Tech. Rep., <https://static.newamerica.org/attachments/7662-m-lab-tool-shaperprobe-reveals-traffic-shaping-among-major-isps/End-to-End%20Detection%20using%20ShaperProbe%20Technologies.122a348d09e8400b965c785883848817.pdf> (19.03.2018 tarihinde erişildi).

KARAARSLAN, Enis (2009) “*Ege Üniversitesi Network (Ağ) Altyapısı*”, <http://ube.ege.edu.tr/~enis/sunum/egenetwork2009.pdf> (02.02.2018 tarihinde erişildi)

KASSIM, M. & ISMAIL, M. & JUMARI K. & YUSOF M.I (2012) “*A Survey: Bandwidth Management in an IP Based Network*”, World Academy of Science, Engineering and Technology 62 2012, 356-363pp.

MOON, Sung-Whan & SHIN, Kang G. (2001) “*Implementing Traffic Shaping and Link Scheduling on a High-Performance Server*”, Proceedings of 2001 IEEE Real-time Technology and Application Symposium,

ROSENBERG, Diana (2005) “*Digital Libraries*”, International Network for the Availability of Scientific Publications (INASP). 13 Dec. 2010. www.inasp.info (05.01.2018 tarihinde erişildi).

SHARMA, Vikas & KUMAR, Vikram and THAKUR, Balvir Singh (2011) “*Need Of Bandwidth Management And Formulation Of Policy Framework For Effective Utilisation Of Internet Services Within A University Campus*”, International Journal of Computer Science and Communication, Vol. 2, No. 1, January-June 2011, pp. 173-178.

Ege Üniversitesi Personel ve Öğrenci Sayıları –

<https://kimlik.ege.edu.tr/egesso/module.php/egesso/statistics.php?as=EgeSSO>

(21.03.2018 tarihinde erişildi).

On the Hyperstitional Implications of Memes as Digital Objects in Turkey - Gökhan

Turhan

Abstract

In this essay, I argue that “digital folkloric content” in terms of cultural memetics is a subject matter that needs novel approaches from scholars, and memers alike in the Turkish context. That is, they are more than creative works of mere humorous nature that are obsessed with the politics of a past that renders the present dysfunctional and cringey. They rather offer a way out, an exit, by their post-political and, hyperstitional nature and function through which they obtain their own agential features as “digital objects.” Therefore, it is an honest call to scholars from different backgrounds to initiate a platform for unbiased debate on the issue. I do reflect on these issues by showcasing a meta-memetic niché, a sub-Reddit, called r/TurkeyJerky in comparison to popular nodes and online platforms where the flow of digital folkloric content is maintained. Eventually, I, the author of this essay, aim to reach scholars who are able to welcome an unbiased debate environment regardless of their individual values, and beliefs through a non-partisan trans-disciplinary methodology. It is because of the common sense that we, as scholars, should be able to initiate a novel discourse in an atmosphere of dire polarization among citizens.

Keywords: Memes, Hyperstition, Digital Objects, Agency, Digital Folklore

1. Introduction

In this essay, I contemplate and meditate on the *digital* memes regardless of their given channels of communication, as in the various versions of the state-of-the-art internet(s) such as Web 2.0, or 3.0 in the Turkish context—namely, the contextual medial hubs that are emergent in the local, such as sub-Reddits that maintain a beyond politics point of view with a hinge on a fresher network ecology as nurtured by the rise of blockchain technologies among other factors. As it can be read throughout the rest of the text, there is a growing base of end-users in Turkey who find the existing platforms and networks thereof ultimately problematic, which is due to a common concern that these networked localities have become of that which is termed as a “circle-jerk,” i.e. a positive feedback loop that renders ideas redundant in the long run. I need to stress that neither do I read memes as a novel set of tools that reflect on the existential struggle of the humanity only, nor do I perceive them yet another promisingly potential communicative asset of that which is designated as *new media* (Chun, 2006), let alone the vaguely termed *social* one. Besides, memes *themselves* are indeed as social as we can comprehend them to be, however, they do not necessarily need to follow a fixed agenda through which they need to be designated as elements as in a “viral contagion”, or a kind of “memetic diffusion” as the media ethnographer Gabriele de Seta (2016) postulates that “‘memes’ are not fixed things, they are just a folk name for some kinds of digital media content” (personal communication, 2018, July 9). He offers a *circulationist understanding* of vernacular content rather than that of a diffusionist one via memetics, and contagion thereof virally. He also points out to the elusive criterion concerning memes that they are a form, and part of a digital folklore that behaves in differential modes according to the originary whereabouts of the content that initially seeds them in and through what my artistic and scholarly partner and colleague Hale Turhan and I myself (2016) choose to term as

Remixocene. Therefore, the aim of this essay is *not* at all to introduce what memes *are* to the reader in Turkey. Ratherly, it is a scholarly attempt at re-defining that which counts as a meme *in local* in relation to international takes in classification of memes. In this direction, I try to address a series of issues in terms of memes in the Turkish context that include 1) *post-political* nature of memes, 2) *hyperstitional* characteristics thereof towards an *exit* from conventional social norms and reality, and, 3) the *individual* freedom of expression that memes offer to their human co-authors.

A number of scholars in Turkey have already conducted various studies that focus on memes as in vernacular troll culture (Yalçın, 2015; Karataş and Binark, 2016; Yılmaz and Işıkdoğan, 2017); digital humor and social media (Doğan Topçu and Önürmen, 2015); Arslan, 2016; Fırat, 2016; Güllüdağ, 2016; Turgut, 2016; Kırık and Saltık, 2017; Dağtaş and Yıldırım, 2017); hate speech (Taş, 2017); e-politics (Güngör, 2017); propaganda and disinformation (Vanlıoğlu, 2018); communicative potential of memes in local (Aktaş, 2016; Kılıç, 2018); a review on global literature and their local implicitness (Yılmaz, 2017); contemporary youth (sub)cultures and emergent reading/writing interfaces thereof (Ata, 2015; Asutay et al., 2016); digital *jamaahs*, and, “post-modern” tribalism (Türk and Tugen, 2014; Türk and Demirci, 2016); pop polyvocality (Barlas Bozkuş, 2016); cultural production via arts (Barlas Bozkuş, 2018); participatory culture and TV series (Ateşalp and Başlar, 2015); and, tacticality in terms of appropriation in local contemporary art scene (Turhan, 2017).

However, here I need to posit that the overall system in which digital memes exist does in actual defy the conventional methods of academic research in this epoch through which we are incrementally emigrating onto the plane of Web 3.0. That is to say, given the current infrastructure of the internet and internet of things (IoT) along with the acceleratingly

transformatory nature of blockchain technologies require from all parties to undertake methods and methodologies that are yet to be invented, and formulated. It is because, however fashionably nonsensical it might sound, memes that are visible throughout the interwebs are merely a faction of the overall digital folkloric and cultural circulation. That is, there are memes that prefer not to be circulated as widely as the ones we are accustomed to encounter on platforms (Berretta, 2018) that include major ones such as *Reddit*, *Twitter*, *Tumblr*, *9Gag*, *YouTube*, *Facebook*, *Instagram*, *Imgur*, *4chan*, *8chan*, *Gab*. Furthermore, the popularity of social media platforms constantly varies in accord with the geography (de Seta, 2016; Cosenza, 2018), hence the understanding and practice of what constitutes *as* a meme in a both local and global contexts.

As an avid *memer* myself, I inquire into the still evolving meme economy in Turkey through an elaboration of that which counts as the local *meme economy* via *ironic memes* including several variations and subgenres such as *dank memes*, *surreal memes*, *deep fried memes* with a rather reserved focus on the memer nodes, and nichés along with scholarly attempts at analysing, and critiquing the “meme culture” in Turkey—which in turn, if I might hope, would initiate further local debate on issues surrounding digital memes in general in the scene.

That I herein do a qualitative critique of aforementioned issues should not create in the reader the impression that I rather follow a conventional application of theories, methods, and methodologies referenced throughout the text with a partisanship as nurtured by means of an ideological brew of any sort. That is to say, I do criticize, and address the ever-alien nature of memes in *general and local contexts* through a *non-partisan* evaluation thereof by appropriating several theoretical debates concerning technological acceleration, freedom of expression, and individualism versus tribalism. Furthermore, the so-called “capitalist” nature

of digital networking, and platforming is not by any means the subject matter herein, nor are the issues of commons such as *hate speech* that is usually *not only* to be found in solely the image boards of meme nodes *but also* in the very self-conceit woke criticisms themselves.

Demographically speaking, I do not abide by any guide, or view, that feels the need to classify memers into various categories such as age, ethnicity, sex, and gender among others. It is because of the fact that any attempt at doing so would only yield in mere cacophony of ideas into further demagogies (Berman, 2018), which, as far as this essay is concerned, would result in a shift of focus from memes themselves to human-beings and bots who are conditioned to circulate them—a condition that renders scholarly debate almost improbable at times, for it requires many layers of *tongue-in-cheek* political correctness against which the entire meme economy is constructed. Therefore, it needs to be posited that I do address the ever-emergent, and constantly changing nature of memes at large with specific foci on myriad lacunae within the Turkish context.

Memes do not necessarily act on a universal plane, nor are they reducible to mere units of cultural artefacts that function on the axis of the global versus the local, i.e. they are more than that which might be enveloped within the confines of neither the transitory state of contemporaneous media studies, nor critical theory. Henceforth, I am to reflect on the current evolutionary aeon of digital memes as “digital objects” that act as semi-asemic accelerators towards an “exit” from the prevailing states of political, governmental, and infrastructural traditions. By tradition, it should be noted that I address up-to-date channels in the local systems of communication thereof.

2. One Does Not Simply Meme: Clearance, Context, and Definitions

Many a figure have speculated on the definition of a meme in a cultural context, and eventually referred to Richard Dawkins' (1976) *The Selfish Gene*. I am not to reiterate the etymological origins of the word. Dawkins coined the word meme as a cultural analogy to the word gene in biology. As of 2018, *Know Your Meme* (KNM), a website that documents memes and viral phenomena, sticks to his initial definition, and argues that a meme conceptually encompasses the abilities to self-replicate, transmit, and experience a natural selection process. Thought along with derivatives, one may assume that memes are purely viral units of communication for numerous ends, for “we live in a society.” Speaking of the Turkish context, scholarly works on memes—or, *caps*, and *monte* as they are referred to in Turkish, for the word “meme” means “[a] breast,” and the scientific term *mem/mim* sounds almost eerily—usually address the humor element, and inadvertently try to replicate a caricatural versions of memes themselves through various theories and methods that cannot break away from certain ideological echo chambers. I would go as bluntly as it gets to argue that memes do not need either olden, or novel theories, which is hopefully open to debate, and speculation. That is to say, one cannot simply analyse the motive behind a meme, or memer who invests in a new meme template, for instance, in *r/memeeconomy*—which is a sub-Reddit on the eponymous social aggregator where memes that circulate on the aforementioned platforms are usually created and distributed in the first place, and that has actually a meme market overseen by a bot called MemeInvestor.

In Turkey, there are platforms that are primarily invested in memes. However, memes are not usually termed as memes. Majority of end-users, and creators seem to call them *caps* thanks to *İnciCaps* platform, or *monte* in the case of *bobiler.org*. Now defunct *Vine*, and

YouTube are also home to multi-medial format of different genres of memes. There is also the factor of internet trolls who are not necessarily negative figures that perpetrate acts of disinformation whilst it cannot be denied that there are negative trolls who are in the service of a wide range of ideologies ranging from the authoritarian left to their counterparts on the right. It goes without saying that human beings cling to what they think is true in the face of social, economic, and political factors, and the moral panic as brought with the postmodernist sense of ambiguity (Miller, 2017) thanks to the technological acceleration. Throughout the highly polarized platforms, memes are tools that are cut out for collective and tribal agendas. However, they defy the boundaries of constraints and limits of humanity's ideological agendas.

End-users in Turkey seem to prefer social media platforms and websites such as *Facebook*, *Twitter*, *Instagram*, *Ekşisözlük*, *Onedio* and *VKontakte* (SimilarWeb, 2018) although initial caps and monte practices started with *İnciCaps* and *bobiler.org* in the Noughties. It should also be noted memers are dispersed throughout such messaging applications as *Snapchat*, *Whatsapp* and *Telegram* as well as streaming and chat platforms that include *Twitch* and *Discord*. Compared to the English-speaking world in general *Reddit* does not even make it into the Top 50 as of 2018. Although regional criteria for the popularity of different platforms and websites vary, and different factors play a significant role in cases of governmentality, infrastructure, and contemporary surveillance as in cases of China, Russia, South Korea, Iran and Japan where end-users mainly use local, or regional platforms, or networks such as *Sina Weibo*, *QZone*, *WeChat*, *VKontakte*, *Odnoklassniki*, *LINE*, *Kakao*, and *Cyworld* (Sicard, 2018) among others. It does not at all mean to state that the internet is a system that can easily be geo-fenced whereby it would be fruitful to speculate that end-users, and this case memers, populate different type of infrastructural networks of communication where they are constantly e-migrating among myriad milieux both on the

surface, and the dark net. That is the reason why I argue that it would almost be nonsensical to categorize memers into demographic statistics, for it would require the charm and potent of an Artificial Super Intelligence (ASI) that would be able to quantify them by outsourcing and parsing their whereabouts along with other characteristics in an age we are tending towards the initial implementation of such systems as *Urbis* (2018), *IPFS* (2018) and the like along with attempts at micro-states, or patchworking (Mencius Moldbug, 2008; xenogothic, 2018) that include *BitNation*, *SeaSteading*, *Asgardia* etc. as counter-actions against the centralized understanding of socio-economic-political governance. In this atmosphere, another mistake would be to take memes as personal data that know no privacy in an age where personal and private are yet two different concepts that need a redefinition (Renieris, 2018). Should we put aside the imminent rise of Web 3.0 in our lives, a similar statement can be made in terms of Web 2.0 where we have the dark net, gated communities, totally invisible servers, forums, and user groups that are hard to reach if you are not willing enough to search for your set of data needles in these digital haystacks of the present, and past—the past is important herein, in that, preserving the information on the internet requires a lot both financially and technically (Turhan, 2017) where even the most prominent organizations such as *The Internet Archive* frequently encounter obstacles. That is to say, however diligently you might try, your efforts at qualifying and quantifying memers in summation will always result in data and outcomes that would experience a kind of replication crisis given the current technical infrastructure of the internet, and the elusive nature of futuristic speculation that results from the former condition thanks to the pace of the technological acceleration.

On the international level scholars such as danah boyd, Henry Jenkins, Limor Shifman et al. have conducted significant research into different aspects of meme cultures and their circles of affinity in terms of vernacularity, spreadability, and virality among other topics as well as numerous scholars that work on remixology as referred throughout the

works cited in this essay. In order to relate my arguments as I have mentioned earlier, I need to clarify, and define several terminologies here as it is in tradition.

Firstly, by the term meme both in local and global contexts, I refer to contextually circulatory units of digital folkloric systems of communication online (de Seta, 2016) both on Web 2.0, and the current transformatory phase and plane of Web 3.0. By memers, I do refer to any type of meme creator and circulator regardless of their locality. Memer nodes, and nichés should be thought within the context that I have provided earlier where it is painstakingly hard to convey an overall picture of online places, communities, and their inhabitants. For instance, in the Turkish context, *InciCaps* is a meme node that distributes the content to the rest of the internet. However, such novel sub-Reddits as *r/TurkeyJerky* and the related *Discord* servers they occupy are nichés in that they are yet to reach a maturity of audience and participants. Memes thus by their nature utilize the porous nature (Negarestani, 2008) of different types of machinic localities throughout the internets that are fenced in many layers.

Secondly, as I have already repeated in several passages herein that memes act on their own irrespective of the fact that they have different numbers of authors, or creators, let alone their subsequent remixers, and appropriators. That is to say, they have an agency whose independence oscillates wildly. They might be subject to countless acts of remixes by both humans and bots alike, or forgotten in a thread on an image board for ages to come. To picture this postulation in a clearer manner, I would like to suggest an analogy to a radiation-resistant bacterium called *deinococcus radiodurans*, an individual of which is co-authoring *The Xenotext Experiment* by the experimental poet Christian Bök (2007-18). In this creative case where the poet taught himself molecular biology and coding, and orchestrated an intergalactic act of xeno-poetics by way of enciphering his poetry into the DNA he himself

has assembled which is then inserted into the bacterium whose cell then responds to this by transcribing it into RNA which can again be read by means of the Xenocode the poet wrote (Aulicino and Timblin, 2016). What is promising in this project that the co-author, that is the bacterium itself, is for now the most enduring unit of storage and preservation we have come to know, i.e, it can survive a nuclear blast, and well-proof against radiation. It is such a well-versed project for the future of archive, and knowledge preservation. Moreover, it is eventually independent of its first coder, or remixer, its “ghostwriter” being a non-human organism, an object (Harman, 2007; Bogost, 2012) that has an agency. It will be spreading onto whatever realm it will find habitable even after the Humanity 2.0. (Fuller, 2011). That is the reason why I argue that memes as “digital objects” are beyond the common perception of humanity as we term it today, for the latter is usually bound by illogical conditions that acknowledge primarily anthropomorphic authors who limit themselves with one ideology, or another. Herein, projecting a self-asserted belief that states that “everything is political” is another vulnerability in the human-being as a system. Therefore, it is reasonable to argue that memes are what Yuk Hui (2012, 2016) defines as a digital object, i.e., objects that are on the web such as videos, social media profiles, .jpegs on image boards among others. According to the author, we cannot escape an interaction with these since they make up a pervasive environment. He also adds that these are not merely bits and bytes, and relates that digital ontology discards the fact that we are in a series of constant interaction with them by a mutual first-hand manipulation. Hence, it is reasonable to argue that memes are digital objects which also remix us into conditions that create and invent different channels and modalities of communication on myriad levels and layers of contemporaneous co-existence in human-machine interfaces. One thing for sure is that memes are going to be replicating beyond the frontier that humanity takes fallibly granted as reality (Warburton, 2017) whether our contemporaries will benefit from immediate advancements within the field of longevity,

or not, to witness such an unprecedented circulation of knowledge—thanks to developments not only in the fields of machine learning and AI but also nanotechnology.

Thirdly, I refer to *ironic memes* as a meme genre in itself because of the surge in their numbers with different modes, and subgenres, all of which need to be re-addressed within the Turkish context, in that, there seems to be a lack of understanding from both the scholars who work in the field, and memers themselves. It does not mean to assert that memers do not know what they are doing. However, due to the fact that memes, as caps and montes, are circulated widely by people from different backgrounds in any media available in the country, scholars who work on these should be able to differentiate between various genres thereof as it is expected from any student in any field on any issue.

Finally, as I perceive memes as post-political digital objects that hinge on an exit from the prevailing political discourses of contemporaneous world(s), I argue that memes themselves are a *hyperstitional*, i.e. they help subjects with which they interact to make fictional entities, or potentialities real (Cru, 1999; Avanesian and Mackay, 2014; Roth and Avanesian, 2016). Some might argue that the concept of hyperstition acts differently than that of memes. However, the evolution of both social and cultural planes are, forgive my French, in a state of quantum-like entanglement that helps ideas thrive in mysterious manners. By showcasing the newly flourishing meme niche *r/TurkeyJerky*, a sub-Reddit, I argue that local memers are in search of an immediate exit from the socio-economico-political realities in Turkey. This cannot be merely reduced to a creative act, or performance of, by the youth that is almost dadaist, or by a merely humour-based alternative *weltanschauung* in an almost nihilist rave of exponentially branching discourses of tedium and ennui in the face of “post-truth”, or “fake news.” Citizens in this geography have been inadvertently accustomed to these so-called novel phenomena long before the latest populist rise in politics, or the void so-called

postmodernism. This surge towards the exit should not be read in relation to merely unmediated methods of speech which none is able to control. For example, EU legislation known as Article 13 is about to ban memes altogether (u/Yindee8191) in concerned localities, which has resulted in the very memefication of the EU itself. After all, that which a scholar, or a concerned end-user might *personally* read in relation to, let's say, hate speech, may in actual be a well-cloaked figure of speech whose originary creator themselves might have been a victim of. Therefore, and broadly speaking, it would be *futile* to designate memers by condescending adjective and categories by rendering them as bad actors who practice merely that which is "wrong." It is true that, as in real life circumstances in any issue, or cultural phenomena, there are memers who circulate myriad content that contain elements ranging from sexual harassment to doxxing to racism among others. However, solely focusing on such issues by a far-fetched socio-political generalization in terms of memes does *not* do scholarly justice to any field of study. Labelling memers with discriminatory ideological jargons is not a way of doing science, either—which is in fact an act of infantilizing people of different backgrounds who neither need to carry a tag of life story openly, nor publicize their survival as individuals as forms of victimhood. This is a reality which is now widely utilized in different manners that form a void in scholarly discourse. That is, it is up to both the local and international communities to help hinder horrible acts of discriminatory, or lethal actions towards an individual, or groups at large. By merely channeling the motives behind such actions as if only a certain cluster of individuals were responsible and aiming it through an elaboration of mutually exclusive concepts would shift the focus from much needed constructive and wholesome actions to address these concretely in the first place—as in the *#gamergate* controversy which is open to manipulation from all parties involved.

Henceforth, we need to be able to address the meme economy in Turkey without perpetrating echo chambers that not only isolate themselves, but also misguide the issues to

which they address. In order to do so, there needs to be a scholarship on the issue that is able to perceive beyond ideological stances, and personal values.

3. *r/TurkeyJerky* and Digital Meta-Memetics in Turkey

r/TurkeyJerky (r/TJ) is a user group on the online content aggregator *Reddit*. It is a meme niche that has been active ratherly in recent months, having attracted enough attention lately to evolve into a node in the near future. At the time of writing this article, they have 4089 users, of which only a several dozens are active participants as it can be inferred from eponymous *Discord* server channel. They borrow their name from the concept of *circlejerk* with a pun that equals digital memetics in their homeThe SNI Mempool Crash Course in Bitcoin Political Economycountry to a closed circle. The term is by definition a pejorative one that implies a sort of positive feedback loop in meme circles. In this version of echo chambers that are isolated nichés and nodes, a customary meme thereof, or any related concept is reiterated to the degree of redundancy and cliché. What makes *r/TJ* a unique niche in itself is that they are a self-aware reflection on the current digital folkloric content platforms in Turkey as it can be inferred from the comment threads under the memes posted to the sub-Reddit, or chat channels in the *Discord* server. Some users resemble it to seemingly defunct *tahta.cc*, and latent *TRChan* nodes. However, a brief inquiry into the niche itself would render these analogies weak, for the overall nature of *r/TJ* is a critique of the meme scene and economy in Turkey without favoring any node over another.

Inasmuch as critical intentions by such meme nodes might be received as a neo-reactionary by varying parties that include the members of different meme circles, and scholars, we should be reminded that nichés such as *r/TJ* are characteristically different in

nature on purpose. That is to say, they do not merely create, appropriate, and circulate *caps*, or *montes*. They act as meta-memetics circles that mediate medial aspects of local digital folkloric content. They prefer the term meme itself over the others in local context, and strictly against low-effort memes. It does not mean that users of this niché are only after witty and subtle elitism in content creation and circulation by means of any media available. On the contrary, they aim at circulating and appropriating content of any type, thus critiquing echo chambers and filter bubbles of popular content platforms and meme circles such as *İnciCaps*, *bobiler.org*, *Eksisözlük*, and *Onedio* along with other phenomena and content on the popular social media platforms and networks mentioned earlier. In addition to this, they criticize rather unpopular meme circles as well.

I have earlier referred to the post-political nature of memes in Turkey in general. In this context, I argue that *r/TJ* is performing a sincere act of *hyperstition of hyperstition*. As in the rest of the world where moral panic exponentially rises because of technological acceleration that brings about novel ways of governance, economics, and politics, Turkey is also undergoing a major “metanoiac” (Avanessian and Henning, 2018), i.e. that of transformatory conversion, epoch nowadays. Hence, an individual’s perception of such dynamics of digital folkloric content, and its circulation is almost always parochial in the sense that echo chambers and epistemological bubbles have a role in defining the personal values they put in the circulationary content. I say parochial in that we all need epistemological bubbles (Nguyen, 2018) to survive. Here, It goes without saying that the flow of information is subject to myriad systemic steerings and intervention by actors ranging from tech giants to traditional governments, to the individual end-users and their ISPs, should we put it simply. However, it is up to the individual to overcome echo chambers, and accordingly isolation whilst modifying their epistemological bubbles in order not to fall prey to the dystopian positive feedback loops of echo chambers. Since the aim of this essay is not

to carry out a systemic media-archaeological reading of overall state of contemporaneous information and knowledge economies and infrastructures. It is, at least for the time being, enough to approach it by the circulation of digital folkloric content, and digital objects thereof. Yet, one of the most important warnings that memes in this context posit is that we should not trap ourselves with the innermost and tangible feelings of becoming puppets without agencies, which is an overarchingly psychotic feeling being triggered by isolated nature of such circles. Thus, as I have argued above, memes should be read as digital objects with agents that remind us of the fact that we as individuals also possess agencies that are too valuable to be forsaken for the sake of an authoritarian collective bargain for existence. I.e., one of the main function of memes both in global and local contexts is that they rather remind individuals that they as a person have a right to assert their freedom of decision-making against all odds. This is one of the crucial points that many a scholarly work inadvertently misses at this point in history. It is, in my humble opinion, due to a postmodernist *weltanschauung* that there are neither facts, nor a reason to abide by in life. Such a view is the factor that is none other than the drive itself behind a detachment from reality unlike common claims that negate technology as the sole culprit thereof. It is for sure that digital folkloric content has a defining role in all aspects of our everyday lives as it can be inferred from *Twitter* timelines that invite a nonchalantly non-stop delirious cabaret of all sorts. At times, it almost seems as if we were conditioned into a God-like Role-Playing-Game in a Sandbox yet as a victimized dwarf as in the famous *Dwarf Fortress* (Bay 12 Games, 2006). Accordingly, we start to blame others for an outcome of an election, or meltdowns in regional and global economies either in a righteous or self-conceit manner. However, it does not matter at all to those systems that need not your individual agential presence, let alone the collective disillusionment in the face of a more than human future, which requires not only bodily but also *ideal* upgrades. That is why, I do showcase *r/TJ* as a meme node where memers do *not* at

all try to affect politics, or economics, and the like by any sort of activism, or nihilism thereof. They are aware that people are panicking against the transformation of values along with inevitable socio-economic fluctuations that try to catch up with the *new normal* (Bratton, 2017). Memes that fall within the blurry boundaries of the political in this niche are mainly concerned with a *new weird* inspired articulation towards an exit from the current conditions. As it can be observed in numerous memes in the niche, they employ controversial linguistic and aesthetic elements to articulate their concerns by a sort of self-censorship which is not a special case for merely Turkey, but the world in general nowadays—and, I hold the view that censorship is not necessarily forced by governmental bodies, i.e., those who mandate the way an individual is supposed to behave are also to be found in various right movements in the country. I argue this in that I have been actively participating in the *Discord* server channel of the niche in which I have initially made it clear that I am to write this essay. Users and the only admin thereof directly greenlighted a permission, for as they have bluntly stated that *they do not care* at all (personal communication, July 2018). If I were to focus on the issues of hate speech, ethnic concerns, political disinformation and the like in relation to *r/TJ*, I would not only be doing a misleading reading on my own behalf, but also spreading a propagandist misinformation to the *readear* (Huth, 2010). Moreover, reading memes in relation to a politically motivated grounding would itself be a satirical parody of the Humanities, of which I am a proud member, that need to overcome yet some communication gaps with other fields. Besides, basing a reading of memes on a sort of “moral contagion” (Brady et al., 2017) is highly dangerous for both empirical and epistemological ends. That is to say, scholars in Turkey need to self-reflect prior to conducting a research in the field of digital memes to keep a well-informed and mediated scientific stance. Otherwise, we are eventually trapped in loopholes that are closed to debate. As inspired in this direction, I try to address the hyperstitional characteristics of memes in general on the sub-Reddit *r/TJ* below.

Figure 1. “Toki Toki Construction Club”. An ironic meme by u/Pootisman9001. The meme can be accessed in the sub-Reddit r/TurkeyJerky. Retrieved from: <http://archive.is/lkjIu>

The Figure 1 is an artistic collage that has garnered rather a high percentage of upvotes, i.e. likes, in *r/TJ*. It is an ironic meme whose concern is more of an aesthetic end that satirizes the *weebo* culture present in Turkey. A *weebo* by definition is an individual who prefers elements of Japanese culture over that of their own. The meme utilizes the opening screen of the popular visual novel, that of a game genre, *Doki Doki Literature Club* (Team Salvato, 2017) as its template upon which state-of-the-art high rise buildings are overlaid. It is a known fact that construction industry in Turkey is a definitive socio-economico-political issue, concerns regarding which should be left to the experts in the field, that has received myriad criticisms from all sides, The title of the meme in the sub-Reddit reads as “Friends, Weebos in our country are attempting to bring down our country. [Please] be vigilant” (“*Weeaboolar ülkemizi çökertmeye çalışıyor arkadaşlar uyanık olalım*”). The author of the meme, u/Pootisman9001, has changed the “Doki Doki” phrase into “Toki Toki” as a reference to TOKİ, The Housing Development Administration in Turkey (*Toplu Konut İdaresi Başkanlığı*) along with a replacement of the word *literature* with *construction*.

Individuals and groups with different affiliations would interpret the meme in various ways as it should be expected within a domain of diversity which does not exclude the Turkish scene. It should be taken into consideration that such memes are also discursive magnets that bait if you are unprepared. The inevitable mistake in an analysis of such a meme would be to directly discard it as a form of banner, i.e. a motivated and humorous slogan against any political party, or figures thereof. To provide a common perspective, I argue that end-users, who are not well-informed about such digital folkloric content as this meme, usually miss the narratological and hyperstitional aims thereof. These memes articulate implicit concerns that are not readily available to an analytical debate. They escape established norms of critical theory since the latter is still trying to adapt to our 21st century modernism (Perloff, 2002). Memes are technical digital objects that circulate knowledge today, and they cannot be read in relation to popular theoretical stances of the past century, let alone the already hyperstitional discourse as perpetrated through aforementioned popular online platforms. They devise novel channels of communication whereby they also claim an agential role as digital objects.

Here, I should also remind the reader that the meme and its creator/remixer/appropriator/circulator need not to be held responsible for the other memers', and end-users' comments. As it can be read under the comment thread of this particular meme, some users satirically try to address the issue at times employing a language that involves various slurs, or direct referrals to figures including politicians, and ethnic groups either explicitly, or implicitly. Just as the creators of memes cannot be hold responsible for such discourse, such comments are also not a factor that define the meme itself, and the niche where it is circulated. Accordingly, any reader who would want to read Figure 1 politically would miss the overall point as well. That is to say, this meme is a product of contemporaneous cultures without borders that are still evolving by appropriating each other

on varying layers of knowledge production economy in terms of aesthetics, linguistics, and technical infrastructures.

Though the meme employs a witty sense of humor that reflect on urban planning in Turkey, we do not necessarily need to perceive it as an ideological one. One cannot simply filter it as mere humorous piece, either. It is a unit of communication that utilizes medial possibilities of the internets to posit a personal sense of artistic statement at the same time. Moreover, as an individual, I myself cannot bear the slurs occurring under comments. However, I need to be able to observe dynamics of such a piece in order to comment upon it, for the subject matter of this essay is also the hyperstitional agency of memes in Turkey.

Hence, if a reader takes this meme as a political criticism alone, they are, in my opinion, wrong. Instead, what they encounter here is a whole new level of DIY aesthetics that has just found its way into the Turkish scene. I do not mean that the Turkish people have just met memes. Rather, I argue that the meme scene in Turkey has not been in close connection with the international one. Thanks to an almost recent interest in platforms that define meme economy such as *Reddit*, and the rise of YouTuber cultures in the country, people have come to see memes beyond mere *caps* and *montes*.

As for content policy, it should be noted that in the sub-Reddit, it is clearly indicated that this niché is for everyone who abides by the *Reddit* content policy, and those of the sub's own. To be specific, the moderator of the sub is well aware of the polarized ecologies of such platforms, and directly indicates that no act of individual harassment based on personal values, or doxxing is permitted. Does such a precautionary move hinder memers who are motivated in *uncommon* and arguably disrespectful manners from participating? The answer is no. But, users of the sub check each other by way of commenting if things get out of control. However, *r/TJ* needs an elaborate organizational planning if they wish to survive.

That is, they are nowadays receiving an influx of immigrant users from the aforementioned platforms, and other sub-Reddits such as *r/Turkey*, who also seem to have fed up with the echo chambers. These newcomers are not immediately acquainted with the nature of *r/TJ*, which results in low-effort memes that utilize racial, ethnic, and political memes that are but polarizing clichés. It would be reasonable to state that this sub will have become another “circlejerk” if the necessary steps are not taken in order to secure its meta-memetics dimension.

As for the hyperstitional aspect of the Figure 1, I argue that this meme employs a critically aesthetical approach that satirizes the “circlejerk” circles in Turkey. These circles, according to the users of *r/TJ*, include *Ekşisözlük*, *İnciCaps*, *Onedio*, *Turkish Twitter* and the like. On these popular platforms, users usually interact in highly a polarized manner which in fact turns their platforms into gargantuan echo chambers. It is in these places where mutual respect and reasonable debate are reduced to the level of political polarization. A second layer of hyperstitional concern herein is that these echo chamber platforms are media that influence the quotidian reality of citizens of all ages. These content aggregators, forums and micro-blogging sites attract enough attention to set the contemporary agenda in Turkey in both positive and negative ways. Whilst being able to attract attention to important matters of all sorts, the communicational practices employed by their users are as polarized as in “Trump’s USA.” For instance, on these platforms too, regardless of their motivation and political creed, people doxx each other, i.e. share one another’s personal information online as targets. These are practices which is highly visible especially after the Noughties where even the self-asserted woke individuals and groups have been employing the very methods such as hate speech, and doxxing, which they themselves find problematic. Once the so-calledly alternative media become the mainstream media themselves, and affect the former mass-media as peripheries, they determine the language, and dimension of the everyday

reality in the country. They are not necessarily decentralized exemplaries of alternative media as argued broadly online. Rather, they are another form of a centralization in terms of communication. However, nichés such as *r/TJ* find the immediate platform in which centralization is not yet in total effect. If *Reddit* becomes another visible online platform *in Turkey*, they will inevitably migrate to another one. I argue that aforementioned Turkish online platforms, and their derivatives, are not at all different from the centralized mass-media they critique harshly. As a result of these, there is an exponential growth in polarization among citizens who individually have every right to have their own view of the world socially and politically. Any claim otherwise is a mere act of totalitarian dictum. I am not sure if memes should be seen as activist tools against contemporary models of governance (Metahaven, 2014), however, I am strongly in favor of the view that enveloping memes as mere devices of political agendas, and reducing them to caricatural content, as in creative humor practices, could manipulate quotidian life into artificial realities, which is an act of negative hyperstition. Therefore, ironic memes such as the Figure 1 in *r/TJ* are of intelligently non-partisan methods and motives that try to break away from that artificiality by way of offering a meta-memetics that is much needed in the contemporary Turkish scene, which offers an exit from the polarized socio-political norms. That is the reason why it should also be read as post-political.

As mentioned in the Chapter 1, ironic memes include dank-memes, surreal memes among others as well. In *r/TJ*, there has been an interest in surreal memes recently whilst dank-memes are still being copy-pasted and appropriated in a vague manner. Anyone interested in observing these should visit the sub. One of the reasons why I showcase the Figure 1 is that it is the peak epitome of the content creation efforts in the sub both contextually, and aesthetically. Readers whose native language is not English should be aware of the fact that I use the term aesthetics as that which relates to the way of perceiving

in principles underpinning a creation, therefore not necessarily that of the notions of beauty, or ugliness.

That there is a growing interest in different kind of ironic memes in the Turkish scene mean that, as I argue, memers and others are trying to break away from content, echo chambers, and critics that reduce memes to mere elements of polarized political creeds, and caricatural humor. This is a hyperstitional act that aims at transforming the current meme scene, and the circulation of digital folkloric content in the Turkish scene and context. Furthermore, it is a new language in a process of becoming that captures memes as digital objects whose legacy is to survive beyond the current socio-economic-political atmosphere in Turkey where, as citizens, each and every individual has a right to exist with their own dignity and values. In academic essays on memes, authors tend to insert at least several images as exemplaries. However, due to the technical realities concerning the sub-generic nature of memes in the critiqued sub-Reddit, I chose to include only the Figure 1 which is, in my view, the most mature example of related memes for the reasons stated as observed.

4. Thance: Conclusion

A reiteration of the ideas argued and presented throughout above chapters are a sincere call to scholars who work on the issue in any field of study. Therefore, I conclude that there is an immediate need for a multilateral and unbiased debate on digital folkloric content, their memetics, and circulation in Turkey through a trans-disciplinary methodology. Such an initiative should forsake personal values, politics of all sorts *as primary methods*, and a polarized language in order to overcome the communication gap among scholars themselves from different fields and disciplines. In my opinion, it will help us transcend beyond the

“circlejerk” of redundant ideas and stereotypical clichés that are also prevalent in academic works. It will also be of great help in constructing a critical stance and a novel discourse whereby hyperstitional functions of digital memes are rendered visible in the local context in relation to their function as digital objects that need preservation as much as circulation. As I have stressed rather repetitively, we need to approach memes not merely as works of creativity and humor embedded in the echo chambers of obsolete politics of all sorts but also as futural agents that offer a reading from the immediate present. Hence, we need to directly interact with memers in their nichés and nodes even though our personal beliefs and values may oblige us to refrain from communicating with them in the first place. Accordingly, any distant reading with novel digital methods need non-partisan human agents that are able to interpret, and articulate research outcomes without being blindfolded by any personal opinion on the issues. Otherwise, we will be creating our own echo chambers where a nostalgic melancholia caused by misled, and incomplete research is to misguide those who are humble and sincere enough to dare and care to read our works. Any other approach would be a mere act of *bioleninism* (spandrell, 2017) and partisanship in terms of scientific research, which is the subject matter of another essay.

References

- Adams, T., & Adams, Z. (2006). *Dwarf fortress* [Video game]. Bay 12 Games. Available freely from: <http://www.bay12games.com/dwarves/>
- Aktaş, Ö. (2016). Bir iletişim yöntemi olarak caps/memes. *İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, 6 (14), 1-14. DOI: 10.16950/iüst.d.06028

- Arslan, A. S. (2016). Geleneğin yeniden üretimi ve tüketimi kapsamında bir deneme: Sosyal medya ve mizah. In Metin Özarslan (Ed.), *III. Uluslararası Genç Halkbilimciler Sempozyumu Bildirileri* (22-38). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Türk Halkbilimi Yayınları.
- Asutay, H., Atik, O., Demir, M., Öğretmen, M., & Göçerler, H. (2016). The new reading types occurring as a result of changing youth cultures. *The International Journal of Research in Teacher Education*, 7 (1), 28-39. Retrieved from: <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/ijrte/article/view/5000170918>
- Ata, F. (2015). *Yeni medyada gerçeğin yeni inşacıları: Okurlar* [Master Thesis]. Retrieved from Selçuk University Digital Archive Systems. Handle: <http://hdl.handle.net/123456789/3585>
- Ateşalp, S. T., & Başlar, Gülşah (2015). Katılımcı kültür tartışmaları ekseninde sosyal medyada diziler: Kardeş payı örneği. *Intermedia Journal E-Journal*, 2 (1), 158-80. Retrieved from: <http://intermedia2.ticaret.edu.tr/index.php/intermedia/article/view/19/15>
- Aulicino, B., & Timblin, D. (2016, June 22). The making of a xenotext [web log comment]. *American Scientist*. Retrieved from: <https://www.americanscientist.org/blog/science-culture/the-making-of-a-xenotext>
- Avanessian, A., & Mackay, R. (2014). *#Accelerate: The accelerationist reader*. Falmouth and Berlin: Urbanomic and Merve Verlag.
- Avanessian, A., & Roth, C. (2016). *Hyperstition* [Video file]. Retrieved from: <http://hyperstition.org/>

Avanessian, A., & Hennig, A. (2018). *Metanoia: A speculative ontology of language, thinking, and the brain*. Nils F. Schoott (Trans.). London: Bloomsbury Academic.

Barlas Bozkuş, Ş. (2016). İnternet mimlerinde kültürel üretim: Dijital kültürde sanatın ve tarihin yorumlanması. In Himmet Ülür & Sena Coşkun (Eds.), *Sosyal, beşeri ve idari bilimler’de akademik araştırmalar – ii* (229-58). Ankara: Gece Kitaplığı.

_____. (2018). Pop polyvocality and internet memes: As a reflection of socio-political discourse of turkish youth in social media. *Global Media Journal TR Edition*, 6 (12).

Retrieved from:

http://globalmediajournaltr.yeditepe.edu.tr/sites/default/files/S%CC%A7eyda%20B ARLAS%20BOZKUS%CC%A7_1.pdf

Berman, S. (2018, Jul. 14). Why identity politics benefits the right more than the left. *The Guardian*. Retrieved from:

https://www.theguardian.com/commentisfree/2018/jul/14/identity-politics-right-left-trump-racism?CMP=share_btn_tw

Berretta, D. (2018, June 19). How stuff spreads: “The most successful people” meme [web log comment]. *Pulsar*. Retrieved from:

<https://www.pulsarplatform.com/blog/2018/how-stuff-spreads-most-successful-meme-tweets/>

Binark, M., & Karataş, Ş. (2016). Yeni medyada yaratıcı kültür: Troller ve ürünleri ‘caps’ler.

TRT Akademi, 1 (2), 426-48. Retrieved from:

<http://dergipark.gov.tr/trta/issue/23620/252128>

Bogost, I. (2012). *Alien phenomenology, or what it ’s like to be a thing*. Minneapolis, MN: The University of Minnesota Press.

- Bök, C. (2007). *The xenotext experiment*. /ubu Editions. Retrieved from:
http://www.ubu.com/ubu/unpub/Unpub_022_Bok_Xenotext.pdf
- Brady, W.J., Wills, J. A., Jost, J.T., Tucker, J. A., & Van Bavel, J.J. (2017). Emotion shapes the diffusion of moralized content in social networks. *PNAS*, *114* (28), 7313-318. DOI: 10.1073/pnas.1618923114
- Bratton, B. H. (2017). *The new normal*. Moscow: Strelka Press.
- Ccru (1999). *Abstract culture: Digital hyperstition*. Ccru: London
- Chun, W. H. K. (2006). Did somebody say new media?. In Wendy H. K. Chun and Thomas Keenan (Eds.), *New media old media: A history and theory reader* (1-10). New York, NY: Routledge.
- Cosenza, V. (2018) World map of social networks [Graph illustration, Jan., 2018]. Retrieved from: <http://vincos.it/world-map-of-social-networks/>
- Dağtaş, E., & Yıldırım, O. (2017). Mizah anlayışının yeni hali “caps”leri “dünya tarihine yön veren kişiler” üzerinden okumak. *Intermedia International E-Journal*, *4* (6), 14-39. DOI: 10.21645/intermedia.2017.22
- Dawkins, R. (1976). *The selfish gene*. London: Oxford University Press. Retrieved from: <http://archive.is/Xwjbn>
- de Seta, G. (2016). Neither meme nor viral: The circulationist semiotics of vernacular content. *Lexia. Rivista di semiotica*, *25-26*, 463-86. DOI: 10.4399/978882550315926
- Doğan Topçu, A., & Önürmen, O. (2015). Yeni medya ortamında savaş görüntülerinin mizah unsuru haline getirilmesi: İncicaps örneği. In Hülya Önal & Didem Çatal (Eds.),

Uluslararası yeni medya yeni yaklaşımlar konferansı: Yeni medyada barış ve savaş dili (162-83). Çanakkale: Çanakkale 18 Mart Üniversitesi İletişim Fakültesi.

Fırat, T. E. (2016). Dijital mizahın biçimbozumu: Bobiler.org örneği. *Journal of History School, XXVIII*, 641-55. DOI: 10.14225/Joh1021

Fuller, S. (2011). *Humanity 2.0: What it means to be human past, present and future*. London: Palgrave Macmillan.

Güllüdağ, N. (2016). Sosyal medyanın yeni güldürü ögesi caps'lerin mizahî ve eğitici yönü üzerine : (İlber Ortaylı örnekleminde). In İbrahim Özkaya & Safiye Özkaya (Eds.), *Prof. Dr. Hacali Necefoğlu'na Armağan* (147-60). İzmir: (n.p.)

Güngör, S. (2017). siyasetin @ hali: dijital çağda siyasal katılım. *The Journal of Faculty of Economics and Administrative Sciences*, 22, 2259-273. Retrieved from: iibfdergi.sdu.edu.tr/assets/.../yil-2017-cilt-22-sayi-kayfor15-yazi45-30122017.pdf

Harman, G. (2007). On vicarious causation. *Collapse II*. Retrieved from: <http://www.faculty.virginia.edu/theorygroup/docs/harman=vicarious-causation.pdf>

Hui, Y. (2016). *On the existence of digital objects*. Minneapolis, MN: The University of Minnesota Press.

_____. (2012). What is a digital object. *Metaphilosophy*, 43 (4), 380-95. DOI: 10.1111/j.1467-9973.2012.01761.x

Huth, G. (2010). *ntst: The collected pwoermds of geof huth*. Manchester: if p then q.

IPFS (2018). *InterPlanetary File System*. Retrieved from: <https://ipfs.io/>

- Kılıç, B. (2017). *Communicative potentials of internet memes in cyberspace of Turkey : An analysis of caps culture* [Master Thesis]. Retrieved from İstanbul Şehir Üniversitesi e-Arşiv. Handle: <http://hdl.handle.net/11498/51977>
- Kırık, A. M., & Saltık. R. (2017). Sosyal medyanın dijital mizahı: İnternet meme/caps. *Atatürk İletişim Dergisi*, 12, 99-118. Retrieved from: <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/398240>
- Memes. (2018, Feb. 28). Retrieved from: <https://knowyourmeme.com/memes/memes>
- Mencius Moldbug (2008, Nov. 3). Patchwork: A positive vision (part 1) [web log comment]. *Unqualified Reservations*. Retrieved from: <http://unqualified-reservations.blogspot.com/2008/11/patchwork-positive-vision-part-1.html>
- Metahaven (2014). *Can jokes bring down the governments?*. Moscow: Strelka Press.
- Miller, P. L. (2017). Platonism of the future. *Sophia and Philosophia, the Ever Expanding Issue*. Retrieved from: <http://www.sphpress.com/new-page-2>
- Negarestani, R. (2008). *Cyclonopedia: Complicity with anonymous materials*. Melbourne: re.press.
- Nguyen, C. T. (2018, Apr. 9). Escape the echo chamber. *aeon*. Retrieved from: <https://aeon.co/essays/why-its-as-hard-to-escape-an-echo-chamber-as-it-is-to-flee-a-cult>
- Perloff, M. (2002). *21st century modernism: The “new” poetics*. Malden, MA: Blackwell Publishers.

- Renieris, E. M. (2018, July 12). On personal data. *Medium*. Retrieved from:
<https://medium.com/evernym/on-personal-data-98e5da9d56d2>
- r/memeeconomy. (2018). *Reddit*. Retrieved from: <https://www.reddit.com/r/MemeEconomy/>
- r/TurkeyJerky. *Reddit*. Retrieved from: <https://www.reddit.com/r/TurkeyJerky/>
- Salvato, D., Satchely, & Velinquent (2017). *Doki Doki Literature Club* [Video game]. Team Salvato. Available freely from: <https://ddlc.moe/>
- Sicard, J. (2018, Jan. 31). Social media in south korea is as active as you could imagine [web log comment]. *DAREASIA*. Retrieved from: <https://dareasia.com/en/social-media-looks-like-korea/>
- spandrell (2017, Dec. 13). Bioleninism, the first step [web log comment]. *Bloody shovel*. Retrieved from: <http://archive.is/poafh>
- Taş, E. (2017). Yeni medyada nefret söylemi. *e-Journal of New Media*, 1 (1), 60-71. Retrieved from: <http://dergipark.gov.tr/ejnm/issue/34697/383537>
- Top Websites in Turkey. (2018, July). *SimilarWeb*. Retrieved from: <https://www.similarweb.com/top-websites/turkey>
- Turgut, H. (2016). Sosyal Gerçekliğin İnşasında Mizah: Simülasyon kuramı bağlamında yeni medya ve mizahın kullanımı üzerine kuramsal bir tartışma. *Middle Black Sea Journal of Communication Studies*, 1 (1), 1-7. Retrieved from: <http://omu.dergipark.gov.tr/mbsjcs/issue/19484/207679>

Turhan, G. (2017). *The importance and function of media laboratories for the preservation of works of digital and electronic literature* [Master thesis]. Retrieved from OPAC at Istanbul Bilgi University. Handle: <http://hdl.handle.net/11411/1151>

Turhan, H., & Turhan, G. (2016). *Hür*. West Lima, WI: Xexoxial Editions.

Turhan, H. (2017). *New avenues in media studies: Tactical media in contemporary art* [Master Thesis]. *Institute of Social Sciences*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi. Retrieved from personal directory: <https://goo.gl/6eoQqu>

Türk, G. D., & Tugen, B. (2014). Dijital cemaatler ve postmodern kabile örneği: İnci sözlük. In Mustafa Akgül et al. (Eds.), *inet-tr '14: Türkiye'de İnternet Konferansı Bildiriler Kitabı* (73-8). İstanbul: İnternet Teknolojileri Derneği.

Türk, G. D., & Demirci, E. (2016). Sanal cemaatlerde emoji kullanma. In *1st International Scientific Researches Congress Humanity and Social Sciences*. Madrid: IBAD-2016.

Urbit (2018). *Urbit*. Retrieved from: <https://urbit.org/>

u/Pootisman9001. Toki Toki Construction Club [meme]. *Reddit*. Retrieved from: <http://archive.is/IkjIu>

u/Yindee8191. Why do people keep saying that the EU are banning memes? [comment thread]. *Reddit*. Retrieved from: <http://archive.is/rWsBK>

Warburton, R. (2017, Oct. 10) Goodbye uncanny valley [Video file]. Retrieved from: <https://vimeo.com/237568588>

- Xenogothic (2018, July 13). Ethics of exit [web log comment]. *xenogothic: Looking for an Exit*. Retrieved from: <https://xenogothic.wordpress.com/2018/07/13/the-ethics-of-exit/>
- Yalçın, N. (2015). *Sosyal medyada simgesel şiddet: Ekşisözlük örneği* [Master Thesis]. Retrieved from Pamukkale Üniversitesi Açık Erişim Arşivi. Handle: <http://hdl.handle.net/11499/2949>
- Yılmaz, A. B., & Işıkdoğan, C. (2017). Yeni medyada troller ve trollük kültürü. *Intermedia International E-Journal*, 4 (7), 330-46. DOI: 10.21645/intermedia.2017.40
- Yılmaz, Ç. (2017). İnternet-ortamlı mem çalışmaları: Uluslararası alanyazına bir bakış ve türkiye'deki olanaklar. *Global Media Journal TR Edition*, 8 (15), 182-207. Retrieved from: globalmediajournaltr.yeditepe.edu.tr/sites/default/files/10_cagri_yilmaz.pdf
- Vanlıoğlu, M. (2018). Siber propaganda ve dezenformasyon: Kitle kaynaklı troll birimleri. *ANKASAM | Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 2 (1), 206-35. Retrieved from: dergipark.gov.tr/download/article-file/481596

Ekler

Biyografiler - Biographies

Itır Akdoğan, Doktor

Notre Dame De Sion'dan sonra Galatasaray Üniversitesi'nde iletişim lisansını, Université Libre de Bruxelles (ULB)'de uluslararası politika yüksek lisansını ve Helsinki Üniversitesi'nde sosyal bilimler doktorasını tamamladı. Teknoloji – toplum etkileşimi üzerine merakını e-demokrasi alanında yaptığı akademik ve sivil toplum çalışmaları ve uluslararası danışmanlıklarla gideriyor. Dijital Politik Fanteziler kitabının yazarı olan Itır Akdoğan, Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı'nın araştırma direktörüdür.

Ali Erdem Akgül, Doktor

1979'da Sivas'ta doğdu. 2004 yılında Adnan Menderes Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde araştırma görevlisi olarak göreve başladı. 2006 yılında Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı yüksek lisans programını “Popüler Kültür-Televizyon İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme” başlıklı tez çalışması ile tamamladı. Ocak 2015'de ise Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı doktora programını “E-devlet ve Yurttaşlık İlişkisi Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme: Aydın İli Örneği” başlıklı tez çalışmasıyla tamamladı. 2015

yılından itibaren de Adnan Menderes Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde araştırma görevlisi doktor olarak çalışmaya devam etmektedir.

Seda Aktaş, Doktor Öğretim Görevlisi

İngiliz Dili Edebiyatı lisansı ve İletişim Tasarımı Yüksek Lisansını tamamladıktan sonra film yapımı üzerine aldığı eğitimlerde kolektif film üretim modellerini deneme şansı buldu. Marmara Üniversitesi Sinema Anabilim Dalı'nda "Dijitalleşme ve Sinema İlişkisi Bağlamında Alternatif Bir Film Üretim Biçimi Olarak Kitlesele Fonlama" konulu doktora tezi ile mezun olan Aktaş, Nişantaşı Üniversitesi, Sahne ve Gösteri Sanatları Bölümünde Dr. Öğretim Görevlisi olarak görev yapmaktadır. Araştırma alanları arasında; Kolektif Film Üretim Biçimleri, Kitlesele Fonlama, Yeni Medya ve Sinema İlişkisi, Metinlerarasılık ve Film çalışmalarında Feminist Kuram bulunmaktadır.

Sümevra Nur Altan

1991 Kütahya, Simav doğumlu olan yazar, 2009-2014 yılları arasında Yıldız Teknik Üniversitesi Bilgisayar Mühendisliği ve 2011-2014 yılları arasında Anadolu Üniversitesi, İktisat Fakültesi İşletme Bölümü'nde ikinci lisans eğitiminin ardından 2016-2018 yılları arasında Fen Bilimleri Enstitüsüne bağlı olarak Bilgisayar Mühendisliği Anabilim Dalında Yüksek Lisans eğitimini tamamlayan yazar, 2016 yılından itibaren aynı bölümde doktora programında Araştırma Görevlisi olarak akademik kariyerine devam etmektedir. Altan'ın,

başlıca çalışma konuları arasında “Siber Güvenlik, Doğal Dil işleme, Veri Madenciliği, Makine Öğrenmesi, Bilişim Sistemleri, ve Java Yazılım Geliştirme” yer almaktadır. İngilizce bilen yazar, evlidir.

Mustafa Aydemir

1982 Balıkesir, Ayvalık doğumlu olan yazar, 2002-2007 arasında Ege Üniversitesi, İletişim Fakültesi Radyo Televizyon ve Sinema Bölümü’nde lisans eğitimini, 2008-2010 yılları arasında Sosyal Bilimler Enstitüsüne bağlı olarak aynı bölümde “Türk Televizyon Yayıncılığında Yabancı Eserlerin Telif Hakları Üzerine Örnek Uygulamaları” adlı çalışmasıyla Yüksek Lisans eğitimini tamamlamış olup, 2010 yılından itibaren aynı bölümde doktora programında Araştırma Görevlisi olarak akademik kariyerine devam etmektedir. “Yeni Medya” alanında doktora çalışması yürüten Aydemir, Ulusal ve Uluslararası birçok sempozyumda katılımcı olarak bildiri sunmuş olup, yayınlanmış birçok makalesi ve kitap bölüm yazarlığı bulunmaktadır. Aydemir’in, başlıca çalışma konuları arasında “Yeni Medya, Bilişim Sistemleri, İnteraktif Yayıncılık, İletişim Politikaları, Sinema Teknolojileri, ve Spor Medyası” yer almaktadır. İngilizce bilen yazar, evli üç çocuk babasıdır.

Ceyda Camgöz Aydın

1988 Eskişehir doğumludur. 2010 senesinde İstanbul Üniversitesi İngilizce Mütercim Tercümanlık Bölümü'nden mezun olmuştur. Bir süre alt yazı çevirmenliği yaptıktan sonra 2014 yılında İstanbul Aydın Üniversitesi'nde okutman olarak görevine başlamıştır. 2018 yılında İstanbul Bilgi Üniversitesi Kültürel İncelemeler Bölümü'nden “Reklamlar Aracılığıyla Lüksü Arzudan İhtiyaca Çevirmek: Parfüm Reklamı Örnekleri” başlıklı tez çalışmasıyla mezun olmuştur. Şu anda İstanbul Şehir Üniversitesi'nde öğretim görevlisi olarak çalışmaya devam etmektedir.

Fulya Baran

Fulya Baran, Boğaziçi Üniversitesi İşletme Bölümü'nden 2014'te mezun oldu; çeşitli müze ve sanat galerilerinde iletişim alanında çalıştı. 2017 senesinde Bilgi Üniversitesi'nde başladığı Kültür Yönetimi yüksek lisans eğitimine devam etmektedir. İstanbul Art News, Hürriyet Kitap Sanat ve Gazete Duvar platformlarında çağdaş sanat üzerine yazıları ile sanatçı, küratör ve müze yöneticileriyle yaptığı röportajları yayımlanmaktadır.

Kübra Bıçak

Kocaeli- Gölcük doğumlu olan Kübra Bıçak, lisansını İstanbul Üniversitesi Turizm İşletmeciliği bölümünde tamamladı. İstanbul Bilgi Üniversitesi Kültürel İncelemeler programında yüksek lisans eğitimine devam eden Bıçak, Dijital kitap üretim atölyesinde editörlük yapmakta.

Can Denizer

1991'de İstanbul Şişli'de doğdu. Eğitim hayatına yine burada devam eden M. Can Denizer, 2014'te İstanbul Bilgi Üniversitesi Reklamcılık ve Görsel İletişim Tasarımı bölümlerinden mezun oldu. Şu an freelance grafik tasarım ve metin yazarlığı yapıyor. Halen İstanbul Bilgi Üniversitesi'nde Sinema ve Televizyon Yüksek Lisans programında senaryo yazımı üzerine eğitim hayatına devam ediyor.

Fırat Doğan

Fırat Doğan is an MA student at İstanbul Bilgi University, where he studies on digital media, online activism & human rights. He is a 2014 graduate of İstanbul Bilgi University where he earned his BA in Film and Television and aslo working for Amnesty International Turkey as a Social Media & Digital Communications officer.

Arda Erdikmen

Arda Erdikmen, 2003'ten bu yana Beykent Üniversitesi Sinema-TV Bölümü'nde öğretim görevlisi olarak çalışıyor. İstanbul Üniversitesi Radyo-Televizyon ve Sinema Anabilim Dalı'nda video oyunlarının dramatik anlatısı üzerine doktora yapıyor. Akademik ilgi alanları arasında video oyunlarının programlanması, dijital sanat, film ve interaktif anlatı yer alıyor. Erdikmen, aynı zamanda akademik oyun laboratuvarı "BUG" atölyelerinde eğitmen olarak görev alıyor. Beykent Üniversitesi'nde sinema derslerinin yanı sıra Yeni Medya Bölümü'nde Dijital Oyun Tasarımı dersini veriyor.

Mine Erkaya

Mine Erkaya 1997 yılında Boğaziçi Üniversitesi İnşaat Mühendisliği (Bsc) bölümünden mezun oldu. Ertesinde müziğe olan ilgi ve yeteneğini, mühendislik becerileri ile birleştirmek üzere School of Audio Engineering Institute London (SAE London) Yaratıcı Medya Çalışmaları okulunda 2 sene Müzik Teknolojileri alanında eğitimini tamamladı. Ardından Türkiye'ye dönerek çeşitli album, film, tiyatro müzik ve ses kayıtlarını; ve çeşitli ses tasarımlarını tamamladı. 2004 yılı Eylül ayında, İstanbul Bilgi Üniversitesi Müzik Bölümü'nde tam zamanlı öğretim görevlisi olarak eğitmenlik yapmaya başladı. 2005 ve 2006 yılı içerisinde Mor ve Ötesi grubunun Köln, Frankfurt, Bochum ve Stuttgart konserlerinde tonmaister olarak görev aldı. 2008 yılında İTÜ MIAM Music Business and Management

bölümünden “Digital Music Distribution Solutions for an Independent Musician” tez çalışması ile mezun olarak Master of Arts (MA) derecesini aldı. Stüdyo ve konser çalışmalarının yanısıra; halen İstanbul Bilgi Üniversitesi Müzik Bölümü’nde “Audio Recording Technologies”, “Introduction to MIDI and Sound Technology”, “Rock and Jazz Music Production” ve “Sound Reinforcement and Concert Sound” derslerini vermektedir. Aynı zamanda İstanbul Bilgi Üniversitesi İletişim Bilimleri doktora öğrencisidir.

Gökçen Ertuğrul, Doktor Öğretim Üyesi

1993 yılında Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyoloji Bölümü’nde mezun oldu. Yüksek lisans ve doktora çalışmalarını Essex Üniversitesi Sosyoloji Bölümü’nde tamamladı. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyoloji Bölümü’nde öğretim üyesi olarak çalışmalarını sürdürüyor.

Ece Gül Güçlü Evrûke

2007 yılında Niğde Fen Lisesi’nden mezun olarak ODTÜ Endüstri Ürünleri Tasarımı bölümüne girdi. 2012 yılında mezuniyetinin ardından İstanbul’da çeşitli kurumsal firmalarda tasarımcı olarak çalıştı. Son olarak ise bir reklam ajansında Müşteri Yöneticisi olarak çalışmakta ve 2017 yılında girdiği Bilgi Üniversitesi Medya ve İletişim Sistemleri yüksek lisansına devam etmektedir.

Vedat Fetah

1978 İzmir, Bornova doğumlu olan yazar, 1995-1999 arasında Ege Üniversitesi, Ziraat Fakültesi Tarım Makineleri Bölümü'nde lisans eğitimini, 2000-2004 yılları arasında Fen Bilimleri Enstitüsüne bağlı olarak aynı bölümde Yüksek Lisans eğitimini tamamlamış olup, 2000 yılından itibaren aynı bölümde doktora programında Araştırma Görevlisi olarak akademik kariyerine devam etmiştir. Daha sonra 2005 yılından itibaren Ege üniversitesi Rektörlüğü Bilgi İşlem Daire Başkanlığı bünyesinde siber güvenlik yöneticisi olarak çalışmalarına devam etmektedir. Ulusal ve Uluslararası birçok sempozyumda katılımcı olarak bildiri sunmuş olup, yayınlanmış birçok makalesi de bulunmaktadır. Fetah'ın, başlıca çalışma konuları arasında "Siber Güvenlik Analistliği, Bilişim Sistemleri, İnteraktif Yayıncılık, İletişim Politikaları," yer almaktadır. İngilizce ve Rusça bilen yazar, evli ve bir çocuk babasıdır.

Atınç Gürçay

Atinc Gurcay is currently a graduate student at University of Wisconsin, Milwaukee where he studies on public sphere, digital media and gender. He is a 2018 graduate of Istanbul (Turkey) Bilgi University, where he earned his BA (with high honors) in Public Relations and Media and Communication.

Serkan Işın

1976'da İstanbul'da doğdu. İlk şiiri *Düşlem*'de yayınlandı. Şiirleri ve yazıları *Atlılar*, *Kökler*, *Uç*, *Varlık*, *Yom*, *Yasakmeyve*, *kitap-lık*, *Hece* gibi birçok dergide görüldü. *Mizan* dergisinin kurucuları arasında yer aldı. 2003'ten bu yana *Poetik Har(s)* isimli şiir dergisini çıkarıyor. Halen bu derginin ve *poetikhars.com* isimli sitenin editörü. 2004-2005 yılları arasında *Yasakmeyve* dergisinde editörlük yaptı. *Karagöz* edebiyat dergisinin kurucuları arasında yer aldı.

Merve Kanak

İstanbul doğumlu. Lisansını Hacettepe Üniversitesi Sosyoloji bölümünde tamamladı. İstanbul Bilgi Üniversitesi Kültürel İncelemeler programında yüksek lisans eğitimine devam ediyor. İlgi alanları arasında milliyetçilik ve toplumsal cinsiyet, duygular antropolojisi, ekoloji ve beşeri coğrafya bulunuyor. Kafası oldukça karışık gibi görünse de interdisipliner alanlardan beslenmeyi, sosyal bilimleri açmayı pek seviyor.

Barbaros Kaptanoğlu

Orta öğretimini tamamladığı Göztepe İhsan Kurşunoğlu Anadolu Lisesi'nde müzik ile ilgilenmeye gitar çalarak başladı. İstanbul Bilgi Üniversitesi Enerji Sistemleri Mühendisliği

Lisans programına başladı. İlerleyen dönemde Üniversite'nin Müzik Kulübü başkanlığını yaptı. İletişim Fakültesi'nden seçmeli dersler alarak hayatında büyük öneme sahip olan "Soundpicnic" projesi ile tanıştı ve 4 sene boyunca yapımcılığını üstlendi. Kabak & Lin Records adlı bir Jazz müzik şirketinde Label Yöneticisi olarak görev aldı. İstanbul Bilgi Üniversitesi Medya ve İletişim Sistemleri Yüksek Lisans programına ve müzikle olan ilişkisine freelancer yapımcılık ve danışmanlık ile devam etmektedir.

Mert Kutluk

1991, Bursa. Graduated from Istanbul Bilgi University Film and TV department at 2013. In 2016, he earned his MA from same department, with high honors. He studies on digital media productions, music and nostalgia in his Phd on Communication. He has been working as an instructor in Istanbul Bilgi University's Faculty of Communication, where he has been teaching video and photography production since 2013. He has also been teaching History of New Media Technologies at Bahcesehir University's New Media department since 2018.

Erkan Saka, Doçent Doktor

Doç. Dr. Erkan Saka İstanbul Bilgi Üniversitesi İletişim Tasarımı ve Yönetimi bölümünde öğretimi üyesidir. Dijital gazetecilik, yeni medya kültürleri, dijital antropoloji alanında dersler veren Erkan Saka lisans ve yüksek lisans derecelerini Boğaziçi Üniversitesi Sosyoloji bölümünden aldı. Doktorasını antropoloji alanında Rice University (Houston, ABD)'de tamamlayan Saka'nın 2004 yılından beri sürdürdüğü bir blogu (www.erkansaka.net), yerel bir TV programı olarak başlamış ve yeni medya kültürlerine odaklanan Sosyalkafa (www.sosyalkafa.net) adlı bir projesi var.

Sercan Sengun, PhD

Dr. Sercan Sengun is a researcher, teacher, and game designer, exploring phenomena at the intersections of video game studies, gamer communities, cultural informatics, virtual identities, and interactive narratives. He is currently a Visiting Assistant Professor of Game Design in Northeastern University's College of Art, Media, and Design. In the past, he conducted research as a part of MIT CSAIL (Computer Science and Artificial Intelligence Laboratory), MIT ICE Lab (Imagination, Computation, and Expression Laboratory), and Qatar Computing Research Institute, and taught graduate and undergraduate game design courses at Bahcesehir University and Istanbul Bilgi University.

Ertuğrul Süngü

Ertuğrul Süngü: 2003 yılında Almanya’da başladığı dil ve üniversite eğitiminin ardından, 2012 yılında Haliç Üniversitesi Amerika Kültürü ve Edebiyatı bölümünden, yüksek onur derecesi ile mezun oldu. Tarih yüksek lisansını Bilgi Üniversitesinde tamamladıktan sonra, aynı üniversitenin İletişim Fakültesinde doktora yapmaya başladı. Bilgi ve Bahçeşehir Üniversitelerinin Dijital Oyun Tasarımı bölümlerinde yarı zamanlı öğretim görevlisi olarak dersler vermeye devam ediyor. Akademik çalışmalarının dışında, 2008 yılından bu yana LEVEL ve Chip Online isimli dergilerde editörlük ve yazarlık yapmaktadır. Kendisi aynı zamanda Guinness World Records Gamer’s Edition: Oyun Rekorları Hakkında Bilmeniz Gereken Her Şey isimli serinin de editörüdür.

Gülüm Şener, Doktor

1976 İstanbul doğumlu. 1999’da Galatasaray Üniversitesi İletişim Fakültesi’nden mezun oldu. 2000’de Stendhal - Grenoble III Üniversitesi’nden İletişim Bilimleri alanında yüksek lisans, 2006’da Marmara Üniversitesi İletişim Bilimleri Ana Bilim Dalı’ndan doktora diploması aldı. “Küresel Kapitalizmin Yeni Kamusal Alanı olarak İnternet” başlıklı doktora tezinde yeni sosyal hareketlerin interneti kullanımını inceledi. Yeni medya, dijital kültür, dijital aktivizm, sosyal hareketler, alternatif medya konularında çalışmaları bulunan ve çeşitli üniversitelerde dersler veren Şener, “Sosyal Medya ve Ağ Toplumu I-II” ve “Video Aktivizm: Kavramlar, Uygulamalar, Sorunlar” kitaplarının ortak editörlüğünü yaptı.

Şevket Tüfekçi, PhD

Dr. Şevket Tüfekçi is a researcher in the fields of comparative literature and digital literature. He currently works as an education coordinator at the Consulate General of Turkey in Strasbourg.

Gökhan Turhan

Gökhan Turhan is currently an independent academic researcher from Istanbul. He works on the future of archives, politics, and data governance with a focus on political economy of knowledge and patchworks. He studied Comparative Literature at Istanbul Bilgi University where he earned an MA. Having written a dissertation on the issue of preservation of local digital and electronic works of literature and arts, he is now studying innovative archival practices that will outlast the humanity as we know them. Please feel free to contact him @goekhanturhan on Twitter.

Hale Turhan

Hale Turhan is currently an independent researcher from İstanbul, Turkey. She received her BA with a major in English Language and Literature from Bilkent University in Ankara, and MA in Media and Communication Systems from İstanbul Bilgi University. Her research areas include Philosophy of Science and Technology (STS), Political Economy of

Information, Digital Ethics, and Posthuman Theory. Please, feel free to contact her via Twitter: <https://twitter.com/xenostices>

Deniz Zerin

Deniz Zerin was born in İstanbul. He graduated from Kadıköy Anadolu Lisesi. He obtained his bachelor's degree in international Relations and Politics from a joint program by Boğaziçi University and State University of New York (SUNY) at Binghamton. He received master's degree with thesis specialization on internet governance and cyber security from Sociology Department of Boğaziçi University. His employment record includes working as news editor at T24 online newspaper, research assistant at Boğaziçi University and SUNY Binghamton, and interview specialist at refugee resettlement support center. He resides in İstanbul.

YENİ MEDYA
ÇALIŞMALARI V

TÜRKİYE İNTERNET TARİHİ

Türkiye'ye İnternetin girişinin ve internet içeriğinin birçok gizli kahramanı var. Bunlardan bazılarını bu kitapta temsil edemediğimize inanıyorum. Alanında en kapsamlı çalışmayı yapmayı denedik, kitap çağrısını olabildiğince yaydık. Ama üzerine çalışma sunamadığımız kişiler, olaylar ve platformlar olma ihtimali yüksek. Bundan dolayı bizi affedeceğinize inanıyorum. Bu eksikliğı en azından bir miktar azaltmak için paralel olarak bir tür Wiki projesi başlattık. Ortaya çıkan sonuca bu adresten ulaşabilirsiniz:

<https://sites.google.com/view/turkiyeinternet/home>

Bugün hızla ticarileşen ve dev şirketlerin ve medya kuruluşlarının bir bakıma gündemi belirlediğı internet dünyasının ilk günlerine dönmek belki gelecek için yeni hayaller kurabilmeyi de mümkün kılar. Bu çalışmayı da hayallerini hep koruyan bir isme, Türkiye'de İnternetin babası sayılabilecek **Mustafa Akgül**'e ithaf ediyoruz...